ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED V NITRE

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY NA SLOVENSKU V ROKU 1975

NITRA 1976

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED V NITRE

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY NA SLOVENSKU V ROKU 1975

NITRA 1976

Zodpovedný redaktor prof. PhDr. Bohuslav Chropovský, DrSc.
Redaktorka publikácie PhDr. Eva Kolníková, CSc.
Výkonný redaktor Štefan Hrebíček

O B S A H - I N H A L T

Mapa lokalít - Karte der Fundorte 10

Prehľad lokalít - Übersicht der Fundorte 11

Cyril A m b r o s /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Prírastky archeozoologického materiálu z výskumov Archeologického ústavu SAV v roku 1975 17
Zuwächse archäozoologischen Materials aus Ausgrabungen des Archäologischen Instituts der SAW im Jahre 1975 19

Jozef B á t c r a /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Sídlisko z 11.-12. stor. v Bánovciach nad Bebravou-Dolných Ozorovciach 20
Siedlung aus dem 11.-12. Jahrhundert in Bánovce nad Bebravou-Dolné Ozorovce 20

Archeologický prieskum trasy autostrády na úseku Brunovce - Rakoľuby 20
Archäologische Begehungen beim Bau der Autobahn im Abschnitt Brunovce - Rakoľuby 20

Záchranný výskum na pohrebisku zo staršej doby bronzovej v Čachticiach 21
Rettungsgrabung auf dem Gräberfeld der älteren Bronzezeit in Čachtice 22

Nálezy z doby rímskej v Jedľových Kostoľanoch 23
Funde aus der römischen Zeit in Jedľové Kostoľany 24

Eneolitické a mladohalštatské nálezy z Mochoviec 24
Äneolithische und junghallstattzeitliche Funde aus Mochovce 24

Záchranný výskum na neolitickom sídlisku v Nevidzanoch 25
Rettungsgrabung auf der neolithischen Siedlung in Nevidzany 26

Nález bronzovej kopije v Plášťovciach 27
Bronzene Lanzenspitze aus Plášťovce 27

Archeologický prieskum v povodí riek Štiavnice a Krupinice 28
Archäologische Begehunger in den Flusstälern von Štiavnica und Krupinica 29

Praveké a včasnohistorické nálezy z Tajnej 29
Ur- und frühgeschichtliche Funde aus Tajná 30

Archeologické nálezy z Veľkého Ďura 30
Archäologische Funde aus Veľký Ďur 40

Včasnoslovanské sídlisko vo Vrábľoch 41
Frühslawische Siedlung in Vráble 41

Július B é r e š /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Sídliskové nálezy z doby rímskej v Budimíre 42
Siedlungsfunde aus der römischen Kaiserzeit von Budimír 42

Sídliskové nálezy z mladšej doby bronzovej v Petrovanoch 42
Siedlungsfunde aus der jüngeren Bronzezeit in Petrovany 43

Darina B i a l e k o v á /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Archeologický výskum a prieskum v Pobedime v roku 1975 43
Archäologische Untersuchungen und Begehungen in Pobedim im Jahre 1975 46

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a /Archeologický ústav SAV, Nitra

Archeologické prieskumy a nálezy na východnom Slovensku v roku 1975 46
Archäologische Geländebegehungen und Funde in der Ostslowakei im Jahre 1975 51

Eneolitické sídliskové nálezy z Belže 54
Äneolithische Siedlungsfunde aus Belža 55

Slovanské sídlisko v Blatných Remetách 55
Slawische Siedlung in Blatné Remety 56

Praveké a včasnohistorické sídliskové nálezy z Budimíra 56
Ur- und frühgeschichtliche Siedlungsfunde aus Budimír 57

Praveké a včasnohistorické sídliskové nálezy z Vranova nad Topľou-Čemerného 57
Ur- und frühgeschichtliche Funde aus Vranov nad Topľou-Čemerné 58

Sídlisko z včasnej doby dejinnej v Hrašovíku 58
Siedlung aus der frühgeschichtlicher Zeit in Hrašovík 59

Sídlisko z mladšej doby bronzovej a z včasnej doby historickej v Jastrabí nad Topľou 60
Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit und der frühgeschichtlichen Zeit in Jastrabie nad Topľou 60

Praveké a včasnohistorické sídliskové nálezy z Košických Olšian ... 61
Ur- und frühgeschichtliche Siedlungsfunde aus Košické Olšany 62

Prieskum stredovekého hrádku v Mudrovciach 62
Begehung des mittelalterlichen Turmhügels in Mudrovce 63

Sídliskové nálezy z neolitu a doby bronzovej v Petrovanoch 63
Siedlungsfunde aus dem Äneolithikum und der Bronzezeit in Petrovany 63

Sídlisko z prelomu eneolitu a staršej doby bronzovej v Rozhanovciach a Košických Olšanoch 64
Siedlung vom Ende des Äneolithikums und der älteren Bronzezeit in Rozhanovce und Košické Olšany 65

Sídlisko z doby rímskej v Soli 65
Siedlung aus der römischen Kaiserzeit in Sol 66

Praveké sídliskové nálezy zo Šebastoviec 66
Urgeschichtliche Siedlungsfunde aus Šebastovce 66

Výskum slovansko-avarského pohrebiska a sídliska z mladšej doby bronzovej v Šebastovciach 67
Erforschung eines slawo-awarischen Gräberfeldes und einer Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit in Šebastovce 68

Praveké sídliskové nálezy z Továrneho 69
Urzeitliche Siedlungsfunde aus Továrne 70

Mladoneolitické sídlisko vo Vojčiciach 71
Jungneolithische Siedlung in Vojčice 71

Slovanské sídlisko vo Vranove nad Topľou 72
Slawische Siedlung in Vranov nad Topľou 72

Eneolitické výšinné sídlisko v Zádielskych Dvorníkoch 73
Äneolithische Höhensiedlung in Zádielske Dvorníky 73

Jozef B u j n a /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Záchranný výskum kostrového pohrebiska z doby laténskej v Chotíne . 73
Rettungsgrabung auf einem latènezeitlichen Skelettgräberfeld in Chotín 75

Jozef C s á s z t a /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Atypická ostroha a ďalšie nálezy z Hrádku 75
Atypischer Sporn und weitere Funde aus Hrádok 76

Dušan Č a p l o v i č /Východoslovenské múzeum, Košice/

Výskum románskej sakrálnej stavby vo Svinici 76
Untersuchung eines romanischen Kirchenbaues in Svinica 78

Pavol Č a p l o v i č /Oravské múzeum, Oravský Podzámok/

Sídlisko z doby rímskej a slovanskej na Ostrej skale nad Vyšným Kubínom 78
Siedlung aus römischer und slawischer Zeit auf Ostrá skala bei Vyšný Kubín 81

Zlata Č i l i n s k á /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Pohrebisko z 8. storočia v Cíferi-Páci 82
Ein Gräberfeld aus dem 8. Jahrhundert in Cífer-Pác 84

Zoltán D r e n k o /Archeologický ústav SNM, Bratislava/

Zaniknuté stredoveké kostoly v Dolných Strhároch 85
Mittelalterliche Kirchenwüstungen in Dolné Strháre 85

Beáta E g y h á z y - J u r o v s k á /Archeologický ústav SNM, Bratislava/

Historickoarcheologický výskum v Budmericiach 86
Historisch-archäologische Grabung in Budmerice 87

Alojz H a b o v š t i a k - Štefan H o l č í k /Archeologický ústav SNM, Bratislava/

Archeologické výskumy v Hronskom Beňadiku 88
Archäologische Grabungen in Hronský Beňadik 92

Eva H a j n a l o v á /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Prehľad botanických nálezov z výskumov Archeologického ústavu SAV v roku 1975 95
Übersicht der botanischen Funde aus Grabungen des Archäologischen Institutes der SAW im Jahre 1975 100

Václav H a n u l i a k /Liptovské múzeum, Ružomberok/ - Karol P i e t a /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Výskum v Podturni 101
Grabung in Podtureň 103

Jana H e č k o v á /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Druhý rok revízneho výskumu rímskej stanice v Stupave 104
Zweites Jahr der Revisionsgrabung auf der römischen Station in Stupava 105

Igor H r u b e c /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Zvyšky stredovekého obydlia vo Dvorníkoch 106
Reste einer mittelalterlichen Hütte in Dvorníky 109

Železný sekáč z Komjatíc 110
Eisernes Haumesser aus Komjatice 111

Nález hrobov pod dlažbou krypty kostola františkánov v Kremnici 111
Gräberfunde unter dem Fussboden einer Krypta in der Franziskanerkirche von Kremnica 112

Bohuslav C h r o p o v s k ý /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Výskum laténskej, veľkomoravskej a včasnostredovekej osady v Nitre na Šindolke 113
Abdeckung einer latènezeitlichen, grossmährischen und frühmittelalterlichen Siedlung in Nitra, Flur Šindolka 116

Július J a k a b /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Antropologický materiál z pohrebiska z 8. storočia v Číferi-Páci 117
Anthropologisches Material aus dem Gräberfeld vom 8. Jahrhundert in Cífer-Pác 118

Charakteristika kostier z hrobov na slovanskom sídlisku v Nitre na Šindolke 119
Charakteristik der Skelette aus Gräbern in der slawischen Siedlung von Nitra, Flur Šindolka 121

Antropologické zhodnotenie kostry zo slovanského hrobu v Smoleniciach 121
Anthropologische Auswertung des Skelettes aus einem slawischen Grab in Smolenice 122

Kostrové pozostatky ľudských obetí z kultového objektu otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku 123
Skelettreste von Menschenopfern aus einem Kultobjekt der Otomani-Kultur in Spišský Štvrtok 124

Antropologický materiál z pohrebiska z 10.-11. storočia v Zemnom 125
Anthropologisches Material aus dem Gräberfeld vom 10.-11. Jahrhundert in Zemné 126

Igor K e l l e r /Mestské múzeum, Bratislava/

Veľkomoravské pohrebisko v Devíne 127
Grossmährisches Gräberfeld in Devín 128

Títus K o l n í k /Archeologický ústav SAV, Nitra

Náhrobná stéla rímskeho tlmočníka, centúria a obchodníka v Boldogu ... 128
Grabstein eines römischen Dolmetschers, Centurios und Grosshändlers in Boldog 133

Rímska stanica v Číferi-Páci /výskum 1975/ 134
Römische Station in Cífer-Pác /Grabung 1975/ 137

Eva K o l n í k o v á /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v roku 1975 140
Münzzuwachs im Archäologischen Institut der SAW zu Nitra im J. 1975 .. 146

Klára M é s z á r o s o v á /Západoslovenské múzeum, Trnava/

Záchranný výskum v Zelenči 147
Rettungsgrabung in Zeleneč 147

Vladimír M i n á č /Archeologický ústav SNM, Bratislava/

Slovansko-avarské pohrebisko v Bratislave-Vajnoroch 147
Slawo-awarisches Gräberfeld in Bratislava-Vajnory 148

Jozef M o r a v č í k /Považské múzeum a galéria, Žilina/

Nové sídlisko v Divinke na Veľkom vrchu 149
Neuentdeckte Siedlung auf Veľký vrch in Divinka 149

Sídlisko lužickej kultúry v Dolnej Breznici 149
Siedlung der Lausitzer Kultur in Dolná Breznica 150

Sídlisko lužickej kultúry v Ďurčinej 150
Siedlung der Lausitzer Kultur in Ďurčiná 151

Sídlisko púchovskej skupiny v Lysici 151
Siedlung der Púchov-Gruppe in Lysica 152

Sídlisko púchovskej skupiny v Malej Čiernej 152
Siedlung der Púchov-Gruppe in Malá Čierna 154

Sídlisko púchovskej skupiny v Rajeckých Tepliciach 154
Siedlung der Púchov-Gruppe in Rajecké Teplice 155

Hrádok púchovskej skupiny vo Veľkej Čiernej 155
Eine Burganlage der Púchov-Gruppe in Veľká Čierna 156

Hradisko Stránik pri Zástraní 157
Burgwall Stránik bei Zástranie 157

Halštatské sídlisko v Žiline-Závodí 157
Hallstattzeitliche Siedlung in Žilina-Závodie 159

Objekt z mladšej doby hradištnej v Žiline-Závodí 160
Objekt aus der jüngeren Burgwallzeit in Žilina-Závodie 160

Gabriel N e v i z á n s k y - Ondrej O ž ď á n i /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Nové archeologické lokality v okrese Rimavská Sobota 161
Neue archäologische Lokalitäten im Bezirk Rimavská Sobota 162

Mladoeneolitické výšinné sídlisko v Šíde 163
Jungäneolithische Höhensiedlung in Šíd 163

Petr N o v á k /Západoslovenské múzeum, Trnava/

Dvě chaty sereďské skupiny z Krakovan-Stráží 163
Zwei Hütten der Sereďer Gruppe in Krakovany-Stráže 164

Záchranný výzkum na hradišti v Prašníku 164
Rettungsgrabung auf der Burganlage in Prašník 165

Keramika maďarovské kultury ze Špačinců 166
Keramik der Maďarovce-Kultur von Špačince 166

Porušené halštatské sídliště u Vrbového 167
Gestörte hallstattzeitliche Siedlung bei Vrbové 167

Záchranný výzkum v Zelenči 167
Rettungsgrabung in Zeleneč 168

Ondrej O ž ď á n i /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Amfora podolskej kultúry z Brhloviec 168
Eine Amphore der Podol-Kultur aus Brhlovce 169

Eneolitická nádoba z Čajkova 170
Äneolithisches Gefäss aus Čajkov 170

Ondrej O ž ď á n i /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Laténske hroby v Hornej Kráľovej 170
Latènezeitliche Gräber in Horná Kráľová 171

Včasnostredoveký hrob v Ivanke pri Nitre 171
Frühmittelalterliches Grab in Ivanka pri Nitre 172

Nové praveké a včasnodejinné nálezy v Leviciach 172
Neue vor- und frühgeschichtliche Funde in Levice 173

Ivan P a s t o r e k /Okresné múzeum v Trnave so sídlom v Hlohovci/

Archeologické výskumy Okresného múzea v Trnave so sídlom v Hlohovci v roku 1975 173
Archäologische Grabungen des Bezirksmuseums zu Trnava mit dem Sitz in Hlohovec im Jahre 1975 175

Jozef P a u l í k /Archeologický ústav SNM, Bratislava/

Neolitické osídlenie v Palárikove 175
Neolithische Besiedlung in Palárikovo 175

Slovanské pohrebisko v Tvrdošovciach 176
Slawisches Gräberfeld in Tvrdošovce 176

Juraj P a v ú k /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Záchranný výskum na trase autostrády v Čataji 177
Rettungsgrabung auf dem Abschnitt der Autostrasse in Čataj 181

Sídlisko ludanickej skupiny v Nitre 182
Siedlung der Ludanice-Gruppe in Nitra 184

Karol P i e t a /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Výskum v Liptovskej Mare v roku 1975 185
Die Grabungen in Liptovská Mara im Jahre 1975 186

Veronika P l a c h á /Mestské múzeum, Bratislava/

Výsledky výskumu na hrade Devín v roku 1975 186
Grabungsergebnisse auf der Burg Devín im Jahre 1975 188

Marta R e m i á š o v á /Vlastivedné múzeum, Bojnice/

Archeologický výskum na hradisku Vyšehrad v roku 1975 189
Archäologische Grabung auf dem Burgwall Vyšehrad im Jahre 1975 190

Alexander R u t t k a y /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Výsledky výskumu v Ducovom na Kostolci v rokoch 1968-1972 a 1975 ... 190
Übersicht der Grabungsergebnisse in Ducové in den Jahren 1968-1972 und 1975 195

Osídlenie Piešťan-Banky v 11.-13. storočí 197
Die Besiedlung von Piešťany-Banka im 11.-13. Jahrhundert 199

Ondrej Š e d o /Považské múzeum a galéria, Žilina/

Nové nálezy zo stredovekého opevnenia Hrádek a zo sídliska "Za Hrádek" v Turí 200
Neue Funde aus der mittelalterlichen Befestigung Hrádek und aus der Siedlung "Za Hrádek" in Turie 201

Ondrej Š e d o /Považské múzeum a galéria, Žilina/

Nové nálezy z areálu Považského hradu 201
Neue Funde aus dem Areal der Burg Považský hrad 202

Kultúrna vrstva so stredovekou keramikou v Rajci 203
Eine Kulturschicht mit mittelalterlicher Keramik in Rajec 203

Druhá sezóna výskumu na hrade Strečno 203
Zweite Grabungssaison auf der Burg Strečno 206

Sídliskové objekty z mladšej doby hradištnej vo Varíne 206
Siedlungsobjekte aus der jüngeren Burgwallzeit in Varín 207

Kultúrna vrstva s keramikou zo 16. storočia vo Varíne 207
Kulturschicht mit Keramik aus dem 16. Jahrhundert in Varín 207

Stredoveká keramika zo Žiliny-Závodia 207
Mittelalterliche Keramik aus Žilina-Závodie 208

Ján T i r p á k /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Geofyzikálne merania na archeologických lokalitách Nitra-Šindolka, Svodín a Modrany 209
Geophysikalische Messungen auf archäolcgischen Fundstellen in Nitra-Šindolka, Svodín und Modrany 209

Ladislav V e l i a č i k /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Výskum pohrebiska lužickej kultúry v Diviakoch nad Nitricou 210
Die Abdeckung eines Gräberfeldes der Lausitzer Kultur in Diviaky nad Nitricou 212

Jozef V l a d á r /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Hrob wieselburskej kultúry v Podunajských Biskupiciach 213
Ein Grab der Wieselburg-Kultur in Podunajské Biskupice 215

Komplexný výskum opevneného sídliska otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku 215
Komplexe Abdeckung einer befestigten Siedlung der Otomani-Kultur in Spišský Štvrtok 222

Jozef Z á b o j n í k /Archeologický ústav SAV, Nitra/

Výskum stredovekého cintorína v Zlatých Moravciach-Žitavanoch 224
Untersuchung eines mittelalterlichen Friedhofs in Zlaté Moravce-Žitavany 225

Lev Z a c h a r /Archeologický ústav SNM, Bratislava/

Záchranný výskum pri Trnovci nad Váhom 226
Rettungsgrabung bei Trnovec nad Váhom 227

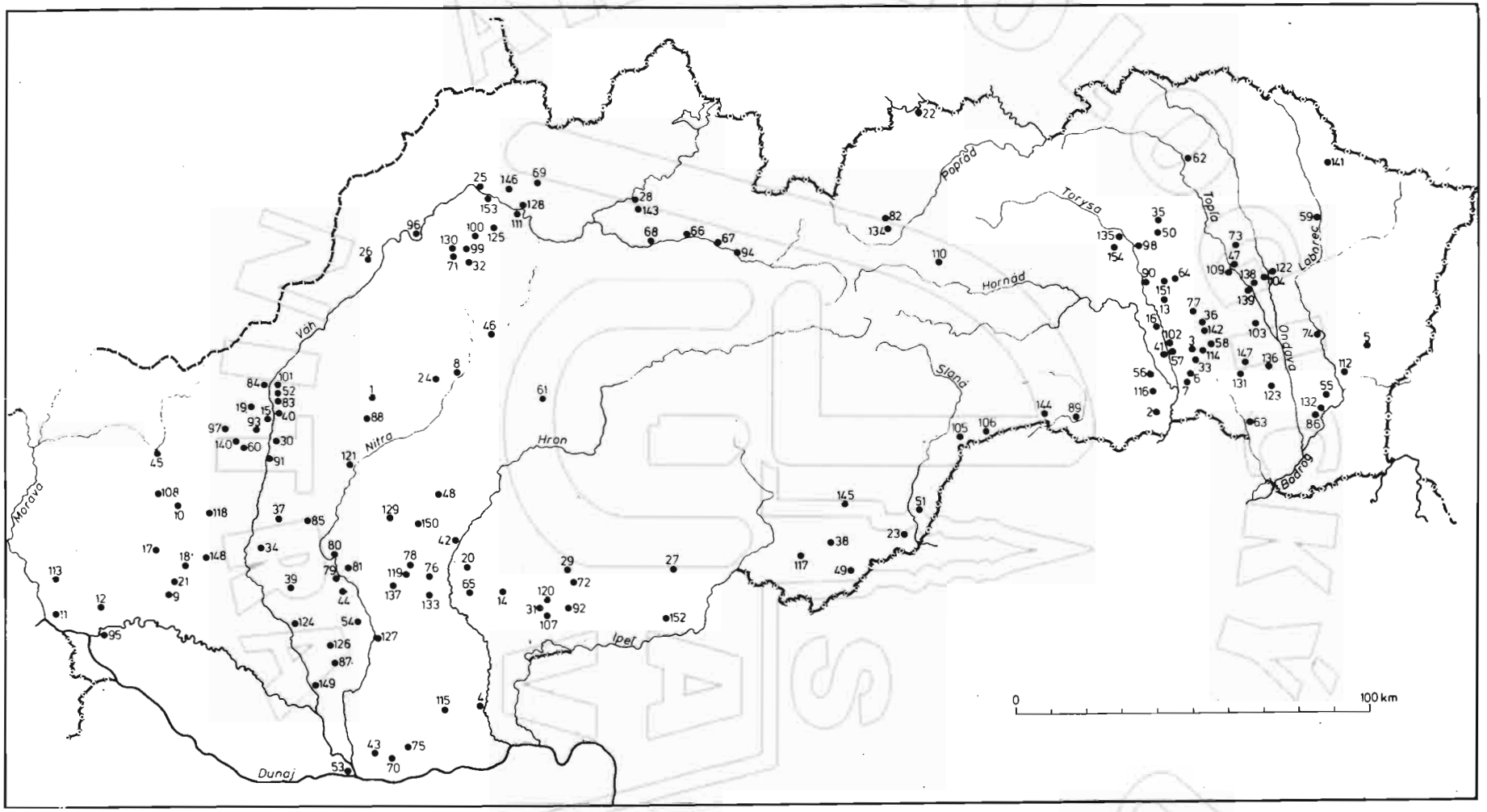

Mapa lokalít k prehľadu archeologických výskumov a nálezov na Slovensku v roku 1975
/číslovanie nálezísk zodpovedá poradovým číslam na tabuľke - str. 11-16/.

Karte der Fundorte zur Übersicht der archäologischen Grabungen und Funde in der Slowakei im Jahre 1975
/die Nummern der Fundstellen entsprechen den laufenden Zahlen in der Tabelle auf S. 11-16/.

Prehľad slovenských lokalít, na ktorých sa v roku 1975 uskutočnili výskumy alebo zistili archeologické objekty, nálezy a pod.
/poradové čísla zodpovedajú číslovaniu lokalít na mapke - str. 10/

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príslušný príspevok pozri na stranách čís.
						doba					stredovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovanie národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	novovek	
1	Bánovce nad Bebravou-Dolné Ozorovce	Topoľčany									●			20
2	Belža	Košice			●									54-55
3	Bidovce	Košice		●	●	●						●		46-47
4	Bíňa	Nové Zámky		●										95
5	Blatné Remety	Michalovce		●	●						●			55-56
6	Blažice	Košice		●										95
7	Bohdanovce	Košice		●										95-96
8	Bojnice	Prievidza	●											96
9	Boldog	Galanta							●					128-134
10	Boleráz	Trnava											●	141
11	Bratislava-Devín	Bratislava-vid.					●	●	●	●	●			127-128, 186-188
12	Bratislava-Vajnory	Bratislava-vid.									●			147-149
13	Brestov	Prešov										●		47
14	Brhlovce	Levice				●								168-169
15	Brunovce	Trenčín	pozri Rakoľuby											
16	Budimír	Košice		●	●	●			●	●				42, 56-57
17	Budmerice	Bratislava-vid.										●		86-88
18	Cífer-Pác	Trnava							●		●			18, 82-85, 96, 117-119, 134-141
19	Čachtice	Trenčín		●	●	●	●		●	●	●			21-23
20	Čajkov	Levice			●									170
21	Čataj	Bratislava-vid.		●	●	●				●	●			17, 177-182
22	Červený Kláštor	Poprad				●								47
23	Číž	Rimavská Sobota							●					161
24	Diviaky nad Nitricou	Prievidza				●							●	96, 141, 210-213
25	Divinka-Veľký vrch	Žilina							●			●		149
26	Dolná Breznica	Považská Bystrica				●								149-150
27	Dolné Strháre	Veľký Krtíš										●		85-86
28	Dolný Kubín	Dolný Kubín					●							96

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príslušný príspevok pozri na stranách čís.
						doba					stre-dovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovanie národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	novovek	
29	Domaníky	Zvolen			●	●								28
30	Ducové	Trenčín	●		●	●			●		●	●	●	96,141-144, 190-196
31	Dudince	Zvolen		●	●									28
32	Ďurčiná	Žilina				●								150-151
33	Ďurkov	Košice		●		●						●		47
34	Dvorníky	Trnava										●		106-110
35	Fulianka	Prešov		●										96
36	Herľany	Košice										●		47
37	Hlohovec	Trnava									●	●	●	174
38	Hodejov	Rimavská Sobota				●		●	●					161
39	Horná Kráľová	Nitra						●						170-171
40	Hrádok	Trenčín										●		75-76
41	Hrašovíku	Košice			●	●			●	●	●			58-59
42	Hronský Beňadik	Žiar nad Hronom		●							●	●		88-94
43	Chotín	Komárno						●						96
44	Ivanka pri Nitre	Nitra									●			171-172
45	Jablonica	Senica											●	144
46	Jasenovo-Vyšehrad	Martin						●			●	●		189-190
47	Jastrabie n. Topľ.	Vranov n. Topľ.		●	●	●			●	●	●			60-61
48	Jedľové Kostoľany	Nitra							●					23-24
49	Jestice	Rimavská Sobota				●						●		161-162
50	Kapušany	Prešov		●										96
51	Kesovce	Rimavská Sobota							●					162
52	Kočovce	Trenčín							●					21
53	Komárno	Komárno									●			97
54	Komjatice	Nové Zámky									●	●		110-111
55	Kopčany	Michalovce	●	●		●								97
56	Košice-Barca	Košice		●	●	●								48, 95
57	Košické Olšany	Košice		●	●	●			●	●	●			61-62, 64-65
58	Košický Klečenov	Košice										●		48
59	Koškovce	Humenné												48
60	Krakovany-Stráže	Trnava	●											163-164
61	Kremnica	Žiar nad Hronom											●	111-113

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príslušný príspevok pozri na stranách čís.
						doba					stredovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovanie národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16.stor.	novovek	
62	Kurima	Bardejov							●					48
63	Lastovce	Trebišov		●										98
64	Lesíček	Prešov				●						●		48
65	Levice	Levice			●	●		●	●					172-173
66	Liptovská Mara	Liptovský Mikuláš						●	●					17, 98, 185-186
67	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš											●	144
68	Lisková	Liptovský Mikuláš					●							98
69	Lysica	Žilina						●						151-152
70	Marcelová	Komárno						●						73-75
71	Malá Čierna	Žilina						●						152-154
72	Medovarce	Zvolen				●								28
73	Michalok	Vranov n. Topľ.				●								48-49
74	Michalovce-Hrádok	Michalovce		●										98
75	Modrany	Komárno									●			209
76	Mochovce	Levice			●		●							24-25
77	Mudrovce	Košice			●	●						●		62-63
78	Nevidzany	Nitra		●	●									17, 25-27
79	Nitra-Dol. Krškany	Nitra		●	●									98
80	Nitra-Šindolka	Nitra				●		●			●	●		18, 113-117, 119-121, 209
81	Nitra-Chrenová-Veľké Janíkovce	Nitra		●	●									182-184
82	Nová Lesná	Poprad						●						98
83	Nová Ves nad Váhom	Trenčín						●						20-21
84	Nové Mesto nad Váhom	Trenčín	●											98
85	Nové Sady	Nitra											●	145
86	Oborín	Trebišov		●										98
87	Palárikovo	Nové Zámky		●				●						98, 175-176
88	Pečeňany	Topoľčany		●										99
89	Peder	Košice		●										99
90	Petrovany	Prešov			●	●								42-43, 63-64

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príslušný príspevok pozri na stranách čís.
						doba					stre-dovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovanie národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16.stor.	novovek	
91	Piešťany-Banka	Trnava				●					●	●		17, 197-200
92	Plášťovce	Levice			●	●					●			27-28, 29
93	Pobedim	Trenčín				●		●			●		●	18, 43-46, 99, 145
94	Podtureň	Liptovský Mikuláš						●	●		●	●		18, 101-103
95	Podunajské Biskupice	Bratislava vidiek				●								213-215
96	Považské Podhradie	Považská Bystr.							●		●	●		201-203
97	Prašník	Trnava				●	●	●			●			164-166
98	Prešov-Šarišské Lúky	Prešov		●										99
99	Rajec	Žilina										●		203
100	Rajecké Teplice	Žilina						●						154-155
101	Rakoľuby	Trenčín									●			20-21
102	Rozhanovce	Košice		●	●	●		●			●			49, 64-65
103	Sečovská Polianka	Vranov n. Topľ.		●										99
104	Sedliská-Podčičva	Vranov n. Topľ.				●								49, 52
105	Silica	Rožňava				●								49
106	Silická Jablonica	Rožňava		●		●								49
107	Slatina	Levice		●		●								29
108	Smolenice	Trnava									●			121-122
109	Soľ	Michalovce							●					65-66
110	Spišský Štvrtok	Spišská N. Ves				●		●	●					18, 99, 123-125, 215-223
111	Strečno	Žilina				●		●	●		●	●		203-206
112	Stretava	Michalovce									●	●		49
113	Stupava	Bratislava vid.							●					18, 104-105
114	Svinica	Košice									●	●	●	76-78
115	Svodín	Nové Zámky		●										209
116	Šebastovce	Košice-vidiek			●	●		●	●		●			18, 66-69, 99
117	Síd	Lučenec			●									163
118	Špačince	Trnava				●								166
119	Tajná	Nitra		●	●						●	●		29-30
120	Terany	Zvolen										●		29

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príslušný príspevok pozri na stranách čís.
						doba					stre-dovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovanie národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16.stor.	novovek	
121	Topoľčany-Továrniky	Topoľčany				●								19
122	Továrne	Vranov n. Topľ.	●		●	●			●		●			69-70
123	Trebišov	Trebišov										●	●	145
124	Trnovec nad Váhom	Galanta				●		●						226-228
125	Turie	Žilina										●		200-201
126	Tvrdošovce	Nové Zámky				●					●			176-177
127	Ďľany nad Žitavou	Nové Zámky									●			99
128	Varín	Žilina									●	●		206-207
129	Velčice	Nitra					●							99
130	Veľká Čierna	Žilina						●	●					155-156
131	Veľké Ozorovce	Trebišov		●	●	●					●			50
132	Veľké Raškovce	Trebišov		●										99-100
133	Veľký Ďur	Levice	●	●	●	●	●	●	●		●	●		30-41
134	Veľký Slavkov	Poprad	●											100
135	Veľký Šariš	Prešov										●	●	145
136	Vojčice	Trebišov		●	●						●			71
137	Vráble	Nitra									●			41
138	Vranov n/Topľou	Vranov n. Topľ.									●			72
139	Vranov n/Topľou-Čemerné	Vranov n. Topľ.		●	●	●			●					57-58
140	Vrbové	Trnava			●		●							167, 174-175
141	Výrava	Humenné												50
142	Vyšná Kamenica	Košice												50
143	Vyšný Kubín	Dolný Kubín					●	●	●		●			78-82
144	Zádielske Dvorníky	Košice			●	●	●					●		73, 100
145	Zacharovce	Rimav. Sobota				●								162
146	Zástranie	Žilina					●	●						157
147	Zbehňov	Trebišov							●			●		50
148	Zeleneč	Trnava		●	●	●					●			147, 167-168
149	Zemné	Nové Zámky									●			125-127
150	Zlaté Moravce-Žitavany	Nitra										●	●	224-225
151	Zehňa	Prešov									●			50

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príslušný príspevok pozri na stranách čís.
						doba					stre-dovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovanie národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	novovek	
152	Zelovce	Veľký Krtíš									●			100
153	Žilina-Závodie	Žilina				●	●				●	●		157-161, 207-208
154	Župčany	Prešov				●			●		●	●		50-51

PRÍRASTKY ARCHEOZOOLOGICKÉHO MATERIÁLU Z VÝSKUMOV ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV V ROKU 1975

Cyril A m b r o s

V roku 1975 uskutočnil Archeologický ústav SAV v Nitre viacero významných terénnych výskumov, pri ktorých sa okrem zvyškov materiálnej kultúry a iných pamiatok získali aj rôzne biologické materiály. Z nich podstatnú časť tvoria kostrové zvyšky stavovcov. Tento archeozoologický materiál sa eviduje v oddelení pomocných vied a postupne sa laboratórne spracúva. Na základe plánu vedeckovýskumných úloh ústavu sa pristúpi k jeho dokumentácii a odbornému zhodnoteniu. Niektoré menšie celky sa určujú priebežne a sú zahrnuté do tejto správy.

Prírastky archeozoologického materiálu sa získali z týchto lokalít:

P i e š ť a n y - B a n k a, okr. Trnava

Vedúci výskumu dr. Alexander Ruttkay, CSc.

Stredoveké sídlisko. Zvieracie kosti pochádzajú z troch chát a zo siedmich kultúrnych jám.

Č a t a j, okr. Bratislava-vidiek /poloha Zemanské/

Vedúci výskumu dr. Juraj Pavúk, CSc. Záchranný výskum na trase autostrády. Archeozoologický materiál pochádza zo 110 sídliskových objektov kultúry so staršou a mladšou líneárnou keramikou, želiezovskej skupiny a skupiny Bajč-Retz; zo začiatku staršej doby bronzovej je materiál z jednej jamy skupiny Chłopice-Veselé; na slovansko-avarskom pohrebisku sa vyskytli zvieracie kosti v niektorých hroboch.

D u c o v é, okr. Trenčín /poloha Kostolec/

Vedúci výskumu dr. Alexander Ruttkay, CSc.

Archeozoologický materiál sa získal z ôsmich objektov velaticko-baierdorfskej kultúry, z dvoch slovanských hrobov a z kultúrnych vrstiev stredoveký /14.-15. stor./.

L i p t o v s k á M a r a, okr. Liptovský Mikuláš /poloha Havránok/

Vedúci výskumu dr. K. Pieta.

V roku 1975 sa získalo pomerne malé množstvo archeozoologického materiálu z výskumu opevneného sídliska púchovskej kultúry, a to z časti deštrukcie valov a z objektu na juhozápadnom úpätí opevnenia.

N e v i d z a n y, okr. Nitra /poloha Dolné Šelerovce/

Vedúci výskumu prom. hist. Jozef Bátora.

Záchranný výskum na neolitickom sídlisku; v štyroch objektoch sa našlo iba menšie množstvo zvieracích kostí:

Objekt 1/75 /želiezovská skupina/ - hovädzí dobytok /Bos taurus L./: druhý článok prstný; koza alebo ovca /Capra-Ovis/: časť ľavej čelovej kosti s rohovým výbežkom, ľavá sánka, atlas, epistrofeus, tretí krčný stavec

/všetky tri stavce sú z jedného jedinca/, časť ľavej lopatky; srnec /Capreolus capreolus L./: časť ľavej čelovej kosti s parohom; zajac /Lepus europaeus Pall./: ľavá kosť pätová.

Objekt 2/75 /lengyelská kultúra/ - hovädzí dobytok /Bos taurus L./: zlomok sánky.

Objekt 3/75 /kultúra s volútovou keramikou/ - hovädzí dobytok /Bos taurus L./: dve časti bedrových stavcov.

Objekt 4/75 /kultúra s volútovou keramikou/ - hovädzí dobytok /Bos taurus L./: časť pravej polovice panvy.

N i t r a, okr. Nitra /poloha Šindolka/

Vedúci výskumu prof. dr. Bohuslav Chropovský, DrSc.

Výskum sídliska, na ktorom prevládajú objekty zo slovanského obdobia. Archeozoologický materiál pochádza z 2 objektov z mladšej doby bronzovej, zo 7 laténskych, 39 slovanských a 23 stredovekých objektov.

C í f e r - P á c, okr. Trnava /poloha Nad mlynom/

Vedúci výskumu dr. Títus Kolník, CSc.

Na rímskej vojenskej stanici z mladšej doby rímskej sa našiel archeozoologický materiál v 10 objektoch; menšie množstvo pochádza z jedného slovanského objektu.

Na pohrebisku zo 7.-8. stor. boli v 10 jazdeckých hroboch celé kostry koní a v 20 hroboch zvieracie kosti.

P o b e d i m, okr. Trenčín /poloha Hradištia/

Vedúca výskumu dr. Darina Bialeková, CSc.

Zvieracie zvyšky sa nachádzali v štyroch objektoch z mladšej až neskorej doby bronzovej; ťažisko výskumu bolo v období veľkomoravskom; archeozoologický materiál z tohto obdobia nie je jednoznačne datovateľný, pretože nepochádza z uzavretých neporušených objektov, ale iba z vrstiev.

P o d t u r e ň, okr. Liptovský Mikuláš /poloha Velínok/

Vedúci výskumu dr. Karol Pieta.

Záchranný výskum opevneného sídliska púchovskej skupiny. Archeozoologický materiál sa nachádzal v objektoch a v kultúrnych vrstvách v celom preskúmanom areáli.

S p i š s k ý Š t v r t o k, okr. Spišská Nová Ves /poloha Myšia hôrka/

Vedúci výskumu doc. dr. Jozef Vladár, DrSc.

Opevnené sídlisko otomanskej kultúry. Zvieracie zvyšky sa našli v menšom množstve v ojedinelých objektoch.

S t u p a v a, okr. Bratislava-vidiek /poloha Kopec/

Vedúci výskumu prom. hist. Jana Hečková.

Rímska vojenská stanica. Zvieracie kosti sa našli iba v malom množstve v porušenom objekte.

Š e b a s t o v c e, okr. Košice /poloha Lapiše/

Vedúci výskumu prof. dr. Vojtech Budinský-Krička, DrSc.

Archeozoologický materiál sa našiel vo 12 objektoch z mladšej doby bronzovej /gávska kultúra/ a v 11 slovansko-avarských hroboch.

T o p o ľ č a n y - T o v á r n i k y, okr. Topoľčany /poloha Pod palandou/

Vedúci výskumu prom. hist. Ondrej Oždáni.

Záchranný výskum kultového objektu lužickej kultúry. Prehľad nálezov:

Druh	Počet kostí		Váha kostí	
	kusov	%	g	%
Kôň /Equus caballus L./	4	2,6	165	2,3
Hovädzí dobytok /Bos taurus L./	111	73,5	6465	89,0
Koza-ovca /Capra-Ovis/	10	6,6	225	3,1
Ošípaná /Sus scrofa dom./	20	13,2	375	5,1
Pes /Canis familiaris L./	1	0,7	15	0,2
Jeleň /Cervus elaphus L./	1	0,7	20	0,3
Srnec /Capreolus capreolus L./	1	0,7		
Lastúrniky /Bivalvia/	3	2,0		
Ľudská kosť	2			
Spolu	153		7265	
Neurčiteľné			1320	

ZUWÄCHSE ARCHÄOZOOLOGISCHEN MATERIALS AUS AUSGRABUNGEN DES ARCHÄOLOGISCHEN INSTITUTS DER SAW IM JAHRE 1975. Im Jahre 1975 führte das Archäologische Institut der SAW in Nitra eine Reihe bedeutender Terrainforschungen durch, bei denen ausser Resten der materiellen Kultur und anderer Denkmäler auch verschiedene biologische Materialien gewonnen wurden. Dabei bilden Knochenreste von Wirbeltieren einen wichtigen Bestandteil. Dieses archäozoologische Material wird in der Abteilung für Hilfswissenschaften des Archäologischen Instituts der Slowakischen Akademie der Wissenschaften evidiert und allmählich im Laboratorium bearbeitet. Auf der Grundlage des Forschungsplanes des Instituts erfolgt danach die Dokumentation und Auswertung. Insgesamt wurde archäozoologisches Material von 13 Fundplätzen gewonnen, v. a. aus Siedlungen, weniger aus Gräberfeldern. Einige Fundkomplexe wurden vorläufig bestimmt und sind in diesem Bericht enthalten /Nevidzany, Topoľčany-Továrniky/.

SÍDLISKO Z 11.-12. STOR. V BÁNOVCIACH NAD BEBRAVOU-DOLNÝCH OZOROVCIACH

Jozef B á t o r a

V máji 1975 uskutočnil Archeologický ústav SAV v Nitre prieskum vodovodnej ryhy v úseku Bánovce nad Bebravou - Dežerice. Celý asi 10 km dlhý úsek bol sterilný, iba v katastri bývalej samostatnej obce Dolné Ozorovce /teraz časť Bánoviec nad Bebravou, okr. Topoľčany/ sa zistil narušený sídliskový objekt.

Nálezisko je vzdialené asi 100 m severozápadne od Ozoroviec a leží na pravej terase potoka Svinica, na miernom svahu, klesajúcom smerom od západu na východ.

Objekt bol zahĺbený 50 cm do sprašového podložia, od ktorého sa odlišoval tmavohnedou až čiernou výplňou, z ktorej sme získali niekoľko črepov a fragment železného styku. Výraznejší je iba črep so zvyškom značky kríža /?/ na dne.

Sídliskový objekt možno datovať rámcove do 11.-12. storočia.

SIEDLUNG AUS DEM 11.-12. JAHRHUNDERT IN BÁNOVCE NAD BEBRAVOU-DOLNÉ OZOROVCE. Im Mai 1975 wurde vom Archäologischen Institut der SAW in Nitra eine Geländebegehung des Wasserleitungskanals im Abschnitt Bánovce nad Bebravou - Dežerice durchgeführt. Der 10 km lange Abschnitt des Kanals war fundleer, nur im Kataster Dolné Ozorovce /Ortsteil von Bánovce nad Bebravou, Bez. Topoľčany/ fand sich ein teilweise gestörtes Siedlungsobjekt, das der Autor dem 11.-12. Jh. zuweist.

ARCHEOLOGICKÝ PRIESKUM TRASY AUTOSTRÁDY NA ÚSEKU BRUNOVCE – RAKOĽUBY

Jozef B á t o r a

V marci 1975 v rámci prieskumu trasy autostrády D-6 uskutočnil autor spolu s technickým pracovníkom Archeologického ústavu SAV D. Janekom v jej 80. až 91. kilometri prieskum v úseku Brunovce - Rakoľuby /okr. Trenčín/. Pri prieskume sa postupovalo z juhu na sever. Pretože trasa temer v celom spomenutom úseku prechádza inundačným územím Váhu, bol prieskum až po Novú Ves nad Váhom negatívny.

V katastri Novej Vsi nad Váhom /okr. Trenčín/, v polohe Políčko /na východnej strane autostrády v 86,8 km/, sa prišlo na niekoľko atypických črepov a jeden črep, ktorý azda možno zaradiť do doby laténskej.

V katastri Kočoviec /okr. Trenčín/, v polohe Za pálenicou /na východnej strane autostrády v 88,5 km/, sa našiel iba jeden črep, pravdepodobne z doby rímskej.

V 90. km trasy, v katastri Rakoľúb /okr. Trenčín/, v polohe Nedelnisko, sa zistili atypické črepy a jeden črep z 11.-12. stor.

Vzhľadom na nepatrný výskyt črepov možno predpokladať, že boli sekundárne premiestené na lokality počas záplav rieky Váhu pred jej reguláciou.

ARCHÄOLOGISCHE BEGEHUNGEN BEIM BAU DER AUTOBAHN IM ABSCHNITT BRUNOVCE - RAKOĽUBY. Im März 1975 führte der Autor zusammen mit dem technischen Mitarbeiter des Instituts, D. Janek, auf der Trasse der Autobahn D-6 im Abschnitt Brunovce — Rakoľuby /Bez. Trenčín/ vom 80.-91. km eine Begehung durch. Im Kataster Nová Ves nad Váhom fanden sich einige atypische Scherben; nur eine deutet auf La-Tène-Zeit hin. Im Kataster Kočovce wurde eine Scherbe geborgen, wahrscheinlich aus der römischen Zeit stammend. Atypische Scherben und eine ins 11.-12. Jh. zu datierende Scherbe stammen aus dem Kataster Rakoľuby. Im Hinblick auf die geringe Anzahl von Scherben nimmt der Autor an, dass sie während der Überschwemmungen des Flusses Waag vor seiner Regulierung sekundär auf diese Fundstellen verlagert wurden.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA POHREBISKU ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V ČACHTICIACH

Jozef B á t o r a

Na základe oznámenia múzea v Novom Meste nad Váhom o narušaní kostrových hrobov pri stavbe sušičky JRD Čachtice /okr. Trenčín/, uskutočnil v jeseni r. 1975 L. Veliačik /Archeologický ústav SAV/ obhliadku náleziska a zistil, že ide o pohrebisko zo staršej doby bronzovej. V ohrozenej časti lokality sa uskutočnil záchranný výskum, ktorý viedol autor príspevku.

Lokalita sa nachádza na južnom okraji Čachtíc v polohe Močiar, na miernej vyvýšenine medzi cestou spájajúcou Čachtice s Častkovcami a potokom Dudváh.

Výskum sledoval dva ciele: zachrániť nálezy z bezprostredne ohrozenej plochy a zistiť rozsah a intenzitu osídlenia na ploche, ktorá bude v priebehu roku 1976 zastavaná.

Zo základových rýh sušičky sa zachránilo osem kostrových hrobov zo staršej doby bronzovej, orientovaných prevažne v smere SZ-JV /hroby 1-4 zachránil L. Veliačik/. Vo dvoch prípadoch /hroby 5 a 8/ sa vyskytla orientácia v smere J-S. Kostry boli uložené v prísne skrčenej polohe, prevažne na pravom boku. Hroby 1 a 2, 4 a 5 boli v superpozícii. Hrobové jamy mali obdĺžnikovitý tvar so zaoblenými rchmi . Nezistili sa v nich žiadne zvláštne úpravy.

Hrob 7, v ktorom boli poprehadzované kosti dvoch dospelých a dieťaťa, sa od ostatných odlišoval rozmernejšou hrobovou jamou /110 x 170 cm/. Kosti boli poprehadzované pravdepodobne vykrádačmi. Zásyp hrobových jám tvorila hnedozem premiešaná s černozemou. Hĺbka hrobov sa pohybovala od 60 do 130 cm. Z tohto rámca sa vymkýna hrob 6, ktorý bol hlboký 2 m.

Najčastejším nálezom v hroboch boli jednoduché návlasné krúžky z medeného drôtu /hrob 2 a 5/ a kostené šidlá /hrob 3 a 7, obr. 2: 2/. Ojedinelý je zlomok kamenného mlatu z hrobu 1 a spodná časť misovitej nádoby z hrobu 8.

Ako vyplýva z predchádzajúceho, ide o pohrebisko s chudobným, nevýrazným hrobovým inventárom, čo sťažuje jeho jednoznačné kultúrne zaradenie a presné datovanie. Kovová industria - hlavné chronologické kritérium - je tiež nevýrazná. Iba na základe pohrebného rítu sa možno domnievať, že ide o pohrebisko nitrianskej kultúry. Fakt, že na pohrebisku nie je ani v jednom prípade zastúpená charakteristická orientácia hrobov nitrianskej kultúry /muži Z-V, ženy V-Z/, možno azda vysvetliť zákonom periferizácie. Ak je naša domnienka správna, znamená to, že Čachtice sú najsevernejšou lokalitou nitrianskej kultúry na Slovensku.

Okrem hrobov zo staršej doby bronzovej sa vo východnej časti základovej ryhy sušičky zistil rozrušený objekt 1; z jeho výplne sa zachránili črepy z nádob s drsným povrchom, robených v ruke /obr. 1: 2/, ako aj z nádob vytočených na rýchlo rotujúcom kruhu /obr. 1: 1, 4-6/. Okrem črepov sa v objekte 1 našlo hlinené ihlancovité závažie a mazanica. Objekt 1 možno podľa črepového materiálu datovať do mladšej doby rímskej, prípadne na začiatok doby sťahovania národov.

V severozápadnom rohu základov sušičky našli robotníci železný nôž pravdepodobne zo slovanského obdobia.

Plocha na východ od sušičky bude v budúcnosti zastavaná skladom produktov, preto bola v tomto priestore vytýčená zisťovacia sonda II /2 x 45 m/, orientovaná v smere Z-V. Po vyhĺbení sondy do 30 cm sa v jej západnej tretine zistila časť kruhovitého sídliskového objektu 2, ktorého bledohnedá výplň obsahovala mazanicu a črepy keramiky velatickej kultúry. Z črepov si zasluhujú pozornosť zlomky ostro profilovanej šálky a bezuchej amfory s baňatým telom. Okrem nálezov velatickej kultúry našli sa vo vrstve 0-30 cm črepy svedčiace o osídlení aj v mladšej dobe kamennej, v období lengyelskej kultúry.

V čase záchranného výskumu kopali členovia JRD 60 m severovýchodne od základov sušičky jamu na stĺp elektrického vedenia a narazili na zvieraciu lebku a črepy. Sondou III /2 x 2 m/ sa zistilo, že jama bola hĺbená v mieste mladohalštatského objektu 3, ktorý bol už prv porušený novovekým zásahom, keď bola doň zakopaná lebka koňa, ktorú našli robotníci. Z mladohalštatských nálezov je najvýraznejší črep z okraja veľkej amfory /obr. 2: 1/. Objekt patrí kalenderberskej kultúre, ktorá je v katastri Čachtíc doložená na viacerých miestach.

RETTUNGSGRABUNG AUF DEM GRÄBERFELD DER ÄLTEREN BRONZEZEIT IN ČACHTICE.

Durch die Meldung des Museums in Nové Mesto nad Váhom über die Zerstörung

von Körpergräbern beim Bau der Trockenanlage für die LPG Čachtice, Bez. Trenčín, wurde im Herbst 1975 eine Rettungsgrabung durchgeführt. Aus den Fundamentgräben wurden insgesamt 8 Körpergräber der älteren Bronzezeit gerettet. Die Gräber waren vorwiegend NW-SO orientiert, zwei nach S-N. Die Skelette befanden sich in strenger Hockerlage, meist rechtsseitig. Die Gräber 1 und 2 wie auch 3 und 4 befanden sich in Superposition. Die Form der Grabgruben war rechteckig mit abgerundeten Ecken, ohne besondere Herrichtung. Ihre Tiefe mass 60 bis 130 cm, nur Grab 6 war 2 m tief gelegen. An Funden überwogen die Haarringe aus Kupferdraht /Grab 2 und 5/ und Knochenpfrieme /Grab 3 und 7/ /Abb. 2: 2/. Vereinzelt ist das Vorkommen des Bruchstückes eines Steinbeiles in Grab 1 und des unteren Teils eines schüsselartigen Gefässes in Grab 8.

Da die Metallfunde nicht charakteristisch sind, kann nur auf Grund des Bestattungsritus gesagt werden, dass das Gräberfeld der Nitraer Kultur angehört, wenn auch in keinem Falle die typische Orientierung der Gräber der Nitraer Kultur /Männer W-O, Frauen O-W/ vorliegt, was evtl. aus der peripheren Lage zu erklären ist, da Čachtice den nördlichsten Fundplatz dieser Kultur in der Slowakei darstellt.

Ausser diesen Gräbern wurde auf dieser Fundstelle noch ein zerstörtes Objekt 1 geborgen, das der Autor nach den Scherben /Abb. 1/ in die jüngere römische Zeit resp. in die Völkerwanderungszeit datiert.

Da die sich nördlich anschliessende Fläche durch Lagerräume bebaut wird, wurde ein Sondierungsschnitt II /2 x 45 m/ angelegt, durch den ein Teil eines Objektes der Velaticer Kultur erfasst wurde. Durch den Schnitt III /2 x 2 m/ erfasste man ein junghallstattzeitliches Objekt ? der Kalenderberg-Kultur /Abb. 2: 1/, die im Kataster Čachtice häufiger belegt ist.

NÁLEZY Z DOBY RÍMSKEJ V JEDĽOVÝCH KOSTOĽANOCH

Jozef B á t o r a

V máji 1975 V. Bedeč zo Zlatých Moraviec priniesol do Archeologického ústavu SAV v Nitre črepy a kosti, ktoré našiel v marci 1975 v katastri obce Jedľové Kostoľany /okr. Nitra/ pri melioračných prácach. Miesto nálezu sa nachádza 500 m severovýchodne od obce, medzi objektmi JRD a "Štálom Drienovských", na ľavej terase potoka Zelena /neďaleko kóty 415,0/.

Nálezy pochádzajú pravdepodobne z rozrušených sídliskových objektov, ktoré sa v stene melioračnej ryhy črtali ako tmavšie sfarbené miesta /hĺbka 35-40 cm/. Nájdený keramický materiál je dvojaký: črepy z hrubých, v ruke zhotovených nádob so značnou prímesou piesku /obr. 19: 3, 5/ a fragmenty

z jemných šedých, na kruhu vytočených nádob /obr. 19: 6/. Okrem črepov sa tu našiel aj kremeňový úštep /obr. 19: 4/.

Nálezy umožňujú datovať sídlisko do mladšej doby rímskej. Osídlenie z tohto obdobia sa v katastri Jedľových Kostolian doteraz nezistilo.

FUNDE AUS DER RÖMISCHEN ZEIT IN JEDĽOVÉ KOSTOĽANY. Im Mai 1975 übergab V. Bedeč dem Archäologischen Institut der SAW Scherben und Knochen, die er im März 1975 im Kataster Jedľové Kostoľany, Bez. Nitra, bei Meliorationsarbeiten fand. Das keramische Material ist sowohl grob, mit der Hand gefertigt mit starkem Glimmerzusatz /Abb. 19: 3, 5/, als auch feintonig, grau und auf der Drehscheibe hergestellt /Abb. 19: 6/. Dieses keramische Siedlungsmaterial kann in die jüngere römische Zeit datiert werden.

ENEOLITICKÉ A MLADOHALŠTATSKE NÁLEZY Z MOCHOVIEC

Jozef B á t o r a

Autor v jarných mesiacoch roku 1975 pri povrchovom prieskume v katastri obce Mochovce /okr. Levice/ v polohe Pap pajta získal praveké nálezy. Lokalita sa nachádza južne od Mochoviec, asi 300 m južne od cesty spájajúcej Mochovce s Levicami, na miernom svahu s lesným porastom.

Osídlenie v neskorej dobe kamennej dokladá nález fragmentu kamenného sekeromlatu /obr. 3: 1/ a kremencový úštep. Ich presnejšie kultúrne zaradenie je bez prievodného materiálu ťažké.

Ostatný materiál pochádza z mladšej doby halštatskej. Ide o zlomky amforovitých /obr. 3: 8, 11/ i hrncovitých nádob /obr. 3: 4, 9, 10/ a šálok /obr. 3: 2, 3, 7/. Mladohalštatský materiál dopĺňa fragment opracovaného parohu /obr. 3: 5/.

Hrubšie črepy sú z nádob zhotovených z hrubozrnného materiálu, jemnejšie z nádob z plavenej hliny a prevažne zdobené. Vo výzdobe prevládajú žliabky a plastické výčnelky, rytá výzdoba sa vyskytla iba v jednom prípade /obr. 3: 2/.

Podľa analogického materiálu z mladohalštatských sídlisk v Seredi, Vrábľoch, Ivanke pri Dunaji a Ratkovciach možno keramiku z Mochoviec zaradiť k sídliskovému materiálu kalenderberskej kultúry.

ÄNEOLITHISCHE UND JUNGHALLSTATTZEITLICHE FUNDE AUS MOCHOVCE. Der Autor fand im Frühjahr 1975 bei einer Geländebegehung im Kataster Mochovce /Bez. Levice/ in der Flur "Pap pajta" das Fragment einer steinernen Streitaxt /Abb. 3: 1/ und Feuersteinabschläge, die eine Besiedlung dieses Platzes in der ausgehenden Steinzeit belegen. Weitere Fundstücke stammen

aus der jüngeren Hallstattzeit /Abb. 3: 2-11/ und werden vom Autor der Kalenderberg-Kultur zugewiesen.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA NEOLITICKOM SÍDLISKU V NEVIDZANOCH

Jozef B á t o r a

Na jar roku 1975 boli v katastri obce Nevidzany /okr. Nitra/ v polohe Dolné Šelerovce dvoma závlahovými ryhami JRD rozrušené sídliskové objekty z mladšej a hrob z neskorej doby kamennej. Archeologický ústav SAV v Nitre tu uskutočnil záchranný výskum, obmedzený iba na záchranu ryhou bezprostredne narušených objektov. Lokalita sa nachádza ca 400 m východne od Nevidzian, na terase nad pravým brehom potoka Eger.

R y h a I

V profile ryhy sa črtalo šesť sídliskových objektov. Najlepšie bol zachovaný objekt 1 v južnej časti ryhy. Mal oválny tvar, mierne zaoblené steny a rovné dno. Obsahoval množstvo črepov, najmä z tenkostenných polguľovitých nádob, zdobených paralelnými rytými líniami, prerušovanými priečnymi vrypmi /obr. 4: 12, 13, 17-20/. Popri rytej výzdobe sa objavuje aj červené maľovanie. Pozornosť si zasluhuje rytá a plastická výzdoba na vnútornej strane misovitej nádoby; výzdoba sa zachovala iba čiastočne, ale možno predpokladať, že ide o hada, s akým sa stretáme na mise z hrobu želiezovskej kultúry v Dvoroch nad Žitavou /Pavúk, J.: Grab des Želiezovce-Typus in Dvory nad Žitavou. Slovenská archeológia, 12, 1964, obr. 5/. Okrem črepov /obr. 4 a 5/ sa v objekte našlo kostené šidlo /obr. 7/ a fragment kamenného žarnova.

Objekty 2-6 sa nachádzali severne od objektu 1 a boli z väčšej časti zničené pri hĺbení ryhy, preto sme z nich získali iba malé množstvo materiálu. Podľa tvaru a veľkosti týchto objektov možno súdiť, že nejde o obytné objekty, ale pravdepodobne o exploatačné jamy.

Objekt 1 je obilná jama, sekundárne použitá na odpadky.

Za najstarší považujeme objekt 6, ktorý podľa črepov keramiky /obr. 5: 12-16, 22-24/ možno azda datovať do staršej fázy kultúry s lineárnou keramikou.

Objekty 2, 3 a 5 obsahovali nálezy mladšieho charakteru /obr. 5: 1-3, 6, 9, 10, 17-21/, preto ich treba datovať do obdobia kultúry s mladšou lineárnou keramikou.

Objekty 1 a 4 patria želiezovskej skupine, do jej stredného stupňa /obr, 4, 6 a 7, obr. 5: 4, 5, 7, 8, 11/.

R y h a II

V profile tejto ryhy, ktorá viedla ca 300 m východne od ryhy I a bola s ňou paralelná, sa prišlo na zvyšky kostrového hrobu 1. Kostra bola ryhou skoro úplne zničená /zachovali sa z nej iba časti dolných končatín/, preto sa nedala zistiť jej presná orientácia, možno ju však predpokladať v smere SV-JZ. V juhozápadnej časti hrobu bolo pri nohách uložených šesť nádob: veľká misa, torzo misy s prelamovanou nôžkou, torzo amforovitej nádoby, torzo mliečnika, dvojuchá šálka a malá bezuchá amforovitá nádobka.

Hrob sa svojím inventárom radí k hrobom ludanickej skupiny. V keramickom materiáli sú zastúpené tvary prevzaté jednak zo staršieho domáceho podložia lengyelských kultúr, jednak nové tvary, ktorých prototypy treba hľadať až na Balkáne /dvojuchá šálka/. Badateľný je vplyv z oblasti bodrogkeresztúrskej kultúry /misa s prelamovanou nôžkou/, ktorá sa podieľala na formovaní ludanickej skupiny /Šiška, S.: Bodrogkeresztúrska kultúra. V: Slovensko v mladšej dobe kamennej. Bratislava 1970, s. 177/.

RETTUNGSGRABUNG AUF DER NEOLITHISCHEN SIEDLUNG IN NEVIDZANY. Im Frühjahr 1975 wurden im Kataster Nevidzany /Bez. Nitra/ durch zwei Bewässerungskanäle der LPG mehrere Siedlungsobjekte der jüngeren und ein Grab der jüngsten Steinzeit angeschnitten. Das Archäologische Institut der SAW in Nitra leitete daraufhin eine Rettungsgrabung zur Sicherstellung der gestörten Objekte ein. Das besterhaltenste Objekt 1 im südlichen Teil des Kanals I enthielt eine Menge Scherben meist dünnwandiger halbkugeliger Gefässe, die mit parallellaufenden und sich kreuzenden Rillen verziert waren. Ausserdem tritt Bemalung auf sowie geritzte und plastische Verzierung auf der Innenseite eines schüsselartigen Gefässes, es stellt wahrscheinlich eine Schlangenplastik dar, wie wir sie auf der Schüssel des Grabes der Zeliezovce-Kultur in Dvory nad Žitavou kennen /Pavúk, J.: Grab des Zeliezovce-Typus in Dvory nad Žitavou. Slovenská archeológia, 12, 1964, Abb. 5/.

Nördlich dieses Objektes lagen die Objekte 2-6, die grösstenteils durch den Kanal zerstört waren, so dass aus ihnen nur wenig Material geborgen wurde. Nach der Form und Grösse der Objekte zu urteilen, handelt es sich nicht um Wohnobjekte, aber wahrscheinlich um Exploitationsgruben. Das älteste scheint das Objekt 6 zu sein, das auf Grund der Scherben /Abb. 5: 12-16, 22-24/ der älteren Phase der linearkeramischen Kultur zuzuweisen ist. Die Objekte 2, 3 und 5 enthielten jüngeres Material dieser Kultur /Abb. 5: 1-3, 6, 9, 10, 17-21/. Die Objekte 1 und 4 gehören der mittleren Phase der Zeliezovce-Kultur an /Abb. 4, 6, 7 und Abb. 5: 4, 5, 7, 8, 11/. Im Profil des Kanals II - etwa 300 m östlich parallel des Kanals I gelegen - befanden sich Reste eines Skelettgrabes I, in dessen südwestlichem Teil bei den Füssen sechs Gefässe lagen: grosse Schüssel, Torso einer Schüssel mit durchbrochenem Standfuss, Rest eines amphorenartigen Gefä-

sses. Rest eines vasenförmigen Gefässes, zweihenklige Tasse und ein kleines amphorenartiges Gefäss ohne Henkel. Das Grab gehört zur Ludanice-Gruppe.

NÁLEZ BRONZOVEJ KOPIJE V PLÁŠŤOVCIACH

Jozef B á t o r a

Pri archeologickom prieskume v povodí rieky Krupinice na jar 1975 sme sa v Plášťovciach /okr. Levice/ od miestnych obyvateľov dozvedeli, že cestár Štefan Martinik vlastní archeologické nálezy. Pri návšteve u neho sme zistili, že ide o bronzovú kopiju, tri hlinené prasleny a horný diel rotačného kamenného mlynčeka.

Bronzovú kopiju našiel Štefan Martinik r. 1973 v katastri Plášťoviec pri zemných prácach súvisiacich s úpravou zárezu poľnej cesty južne od obce, na ľavej terase riečky Litavice, severne od štátnej cesty zo Slatiny do Veľkého Krtíša /350 m severovýchodne od kóty 150,4/.

Kopija má jednoduchý list; tuľajka je v listovitej časti kopije mierne hranená a spodnú časť má odlomenú, preto je otvor na nit zachovaný iba na jednej strane; d. 11,5 cm, d. listu 9 cm, Ø tuľajky v dolnej časti 2 cm /obr. 8/. Kopija sa nachádza u nálezcu /Plášťovce, č. d. 278/.

Kopija nie je prvým nálezom bronzového predmetu v Plášťovciach. Pochádza odtiaľ aj depot bronzových predmetov, pozostávajúci z bronzových kosákov a sekeriek s nesúmerne vykrojeným ústím, datovaný do neskorej doby bronzovej /Novotná, M.: Die Bronzehortfunde in der Slowakei. Bratislava 1970, s. 111/.

Ku kopiji z Plášťoviec nie sú sprievodné nálezy, preto ju ťažko presne chronologicky a kultúrne zaradiť. Možno ju datovať iba rámcove do mladšej až neskorej doby bronzovej.

Nález zvyšuje počet bronzových predmetov z južného Slovenska a podporuje tak názor, že chudoba tohto územia na bronzové nálezy je relatívna /Novotná, M.: Poklad bronzov z Dolného Pohronia. V: Štúdijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 2. Nitra 1957, s. 73/.

Kultúrnu príslušnosť troch praslenov a kamenného rotačného mlynčeka bez sprievodného materiálu ťažko určiť.

BRONZENE LANZENSPITZE AUS PLÁŠŤOVCE. Bei einer archäologischen Flurbegehung im Flusstal der Krupinica brachte der Autor im Frühjahr 1975 in Plášťovce /Bez. Levice/ in Erfahrung, dass der Wegmeister Štefan Martinik archäologische Funde besitzt: eine bronzene Lanzenspitze, drei Spinnwirtel aus Ton und das obere Teil einer steinernen Drehmühle. Die Lanzenspitze hat ein einfaches Blatt, die Tülle ist am Übergang zum Blatt

etwas kantig, ihr unterer Teil ist abgebrochen, daher ist die Nietöffnung nur an einer Stelle erhalten; L. 11,5 cm, L. des Blattes 9 cm, Dm. der Tülle 2 cm /Abb. 8/. Da Begleitfunde fehlen, kann der Fund nur allgemein in den Rahmen der jüngeren bis jüngsten Bronzezeit eingeordnet werden. Die kulturelle Zugehörigkeit der drei Spinnwirtel und des Drehmühlenteils kann gleichfalls schwer festgestellt werden.

ARCHEOLOGICKÝ PRIESKUM V POVODÍ RIEK ŠTIAVNICE A KRUPINICE

Jozef B á t o r a

V dňoch 2.-6. apríla 1975 uskutočnil Archeologický ústav SAV v Nitre pod vedením autora archeologický prieskum v povodí riek Štiavnice a Krupinice. Táto oblasť nebola od čias A. Kmeťa predmetom archeologického výskumu. Prieskum však ukázal, že bola od praveku intenzívne osídlená. Svedčí o tom množstvo novoobjavených lokalít; ktorých väčšina patrí do obdobia lužických popolnicových polí.

Prieskum sa sústredil na inundačné územia, riečne terasy a vysoké erodované brehy riek, ktoré sa hlboko zarezávajú do Krupinskej planiny - podhoria Štiavnických vrchov.

Do tohto príspevku sme vybrali iba niektoré lokality:

D o m a n í k y /okr. Zvolen/

600 m juhozápadne od obce, v polohe Konopiská, sa v pravom erodovanom brehu rieky Štiavnice zistilo rozrušené žiarové popolnicové pohrebisko lužickej kultúry. Z nájdených črepov je evidentné, že ide už o pohrebisko sliezskej fázy spomenutej kultúry, so silným vplyvom z oblasti kyjatickej kultúry, teda možno ho datovať do stupňa HB.

Ojedinelý je v materiáli črep keramiky lengyelskej kultúry s plastickým výčnelkom; patrí pravedpodobne ludanickej skupine.

D u d i n c e /okr. Zvolen/

Asi 1 km západne od obce, v polohe Nad Cigáňmi, sa zistili sídliskové nálezy želiezovskej /obr. 10: 1, 8/ a lengyelskej kultúry /obr. 10: 3/. Okrem črepov sa našlo aj niekoľko úštepov z kremeňa /obr. 10: 6/.

V polohe Zádorov, známej už z minulosti, sa prišlo na črepy lineárnej /obr. 10: 4/ a želiezovskej keramiky /obr. 10: 5, 7/.

M e d o v a r c e /okr. Zvolen/

V polohe Popálenica, juhozápadne od obce, sa v pravom vysokom erodovanom brehu rieky Krupinice /tesne pod cestou Medovarce — Rykynčice/ zistilo rozrušené popolnicové pohrebisko lužickej kultúry. Z riečneho profilu sa podarilo zachrániť obsah dvoch žiarových hrobov, podľa ktorých možno pohrebisko datovať do stredolužického stupňa - HA_1.

P l á š ť o v c e /okr. Levice/

V polohe Čižér, južne od obce, na ľavej terase Litavice, severne od štátnej cesty zo Slatiny do Veľkého Krtíša sa zistili sídliskové nálezy kultúry s kanelovanou keramikou /obr. 11: 3/ a z 8.-9. stor. n. l. /obr. 11: 1, 2, 4, 5/.

S l a t i n a /okr. Levice/

Južne od obce, na sprašovej dune po oboch stranách cesty zo Slatiny do Chorvatíc bol zozbieraný sídliskový črepový materiál, zdobený voštinovou výzdobou a slamovaním /obr. 9: 12/. Objavuje sa aj rytá /obr. 9: 9-11/ a plastická výzdoba /obr. 9: 6, 8/. Nálezy datujeme do staršej doby bronzovej, do obdobia hatvanskej kultúry.

V polohe Pótlék, 100 m za miestnym kostolom, sa našli črepy z neolitu /obr. 9: 1/ a mladšej doby bronzovej /obr. 9: 2-4/.

T e r a n y /okr. Zvolen/

V intraviláne obce, v pravom vysokom brehu meandra rieky Štiavnice, 200 m juhozápadne od kamenného mostu cez rieku, boli objavené obilné jamy a sídliskové objekty s kamennými základmi. Ide o zaniknutú stredovekú osadu, čo potvrdzuje niekoľko črepov z obilnej jamy /obr. 10: 2/.

ARCHÄOLOGISCHE BEGEHUNGEN IN DEN FLUSSTÄLERN VON ŠTIAVNICA UND KRUPINICA.

Vom 2.-6. April 1975 führte das Archäologische Institut der SAW in Nitra unter der Leitung des Autors eine Begehung in den Flusstälern von Štiavnica und Krupinica durch. Dieses in den letzten Jahrzehnten archäologisch wenig erforschte Gebiet erwies sich bei der Begehung als in urgeschichtlicher Zeit intensiv besiedelt. Das bezeugt eine Reihe neuer Fundstellen, die hauptsächlich in die Zeit der Lausitzer Urnenfelder gehören, die in diesem Gebiet eine besondere Prägung besitzen.

Die wichtigsten der Fundstellen sind: Domaníky /Bez. Zvolen/ - Äneolithikum und jüngere Bronzezeit, Dudince /Bez. Zvolen/ - Neolithikum /Abb. 10: 1, 3-8/, Medovarce /Bez. Zvolen/ - jüngere Bronzezeit, Plášťovce /Bez. Levice/ - Äneolithikum und 8.-9. Jh. /Abb. 11/, Slatina /Bez. Levice/ - Neolithikum, ältere und mittlere Bronzezeit /Abb. 9: 1-12/, Terany /Bez. Zvolen/ - Mittelalter /Abb. 10: 2/.

PRAVEKÉ A VČASNOHISTORICKÉ NÁLEZY Z TAJNEJ

Jozef B á t o r a

V máji 1975 sa uskutočnil archeologický prieskum v katastri obce Tajná /okr. Nitra/. Výsledkom bolo objavenie novej lokality asi 500 m severozápadne od obce, na pravej terase potoka Širočina, neďaleko chotárnej hranice s Nevidzanmi.

Z nálezového materiálu je najstarší črep s výčnelkami v podobe zvieracích rožkov, ktorý patrí želiezovskej skupine /obr. 12: 3/. Obdobie lengyelskej kultúry je doložené črepom z misy s dutou nôžkou /obr. 12: 6/. Kultúru s kanelovanou keramikou reprezentuje črep z okraja nádoby s roztvoreným ústím, zdobený na vnútornej strane širokými žliabkami /obr. 12: 8/. Neskoroeneolitické obdobie je zastúpené črepmi zdobenými slamovaním /obr. 12: 5, 9/, ktoré azda možno zaradiť ku skupine Kosihy-Čaka. Z včasného stredoveku je črep zdobený obvodovými líniami /obr. 12: 10/, z neskorého stredoveku zlomok pohára s viacnásobne rímsovite profilovaným okrajom /obr. 12: 2/.

Pestrá paleta kultúr zastúpených na lokalite v Tajnej potvrdzuje už dávnejšie známu skutočnosť, že väčšina terás Pohronskej pahorkatiny bola intenzívne osídlená od mladšej doby kamennej až do stredoveku.

UR- UND FRÜHGESCHICHTLICHE FUNDE AUS TAJNÁ. Im Mai 1975 führte der Autor eine archäologische Geländebegehung im Kataster Tajná /Bez. Nitra/ durch, bei der eine neue Fundstelle mit Funden der Želiezovce-Gruppe /Abb. 12: 3/, der Lengyel-Kultur /Abb. 12: 6/, der Kultur mit kannelierter Keramik /Abb. 12: 8/, der Kosihy-Čaka Gruppe /Abb. 12: 9/, des 11.-12. Jh. /Abb. 12: 10/ und des 15.-16. Jh. /Abb. 12: 2/ entdeckt wurde. Die Vielfalt der hier vertretenen Kulturen belegt, dass die meisten der Terrassen des Grantal-Gebirgszuges vom Neolithikum bis zum Mittelalter intensiv besiedelt waren.

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z VEĽKÉHO ĎURA

Jozef B á t o r a

S. Szentkereszty z Veľkého Ďura[1] /okr. Levice/ odovzdal v roku 1969 Archeologickému ústavu SAV praveké a včasnostredoveké nálezy z povrchového zberu r. 1967 v katastri obce, v polohe Družstevná vinica /obr. 13/.

Lokalita sa nachádza 800 m severovýchodne od južného okraja Veľkého Ďura, na miernom juhozápadnom svahu nad potokom. Konfigurácia terénu poskytovala vhodné podmienky na osídlenie v praveku i vo včasnom stredoveku.

Miestne JRD uskutočnilo roku 1967 na ploche lokality hlbokú orbu pod vinohrad; bolo ňou úplne zničené množstvo pravekých a včasnostredovekých objektov.[2] Archeologický materiál, ktorý zachránil S. Szentkereszty, patrí rôznym kultúram od neolitu po stredovek /vrátane/. Na lokalite sa neuskutočnil archeologický výskum a nie je známa ani z literatúry.[3] Pretože uvedené nálezy pochádzajú zo zberu, opierali sme sa pri ich datovaní a interpretácii o analogické nálezy pochádzajúce z uzavretých nálezových celkov.

O p i s n á l e z o v

N e o l i t

1. Bielo patinovaný čepeľovitý úštep z limnokvarcitu s bočnou ľavostrannou parciálnou mikroretušou /obr. 14: 1/.

2. Jadrovitý úštep z drevnatého opálu /obr. 14: 2/.

3. Úštep z hrany jadra ružového limnokvarcitu.

4. Hranolové jadierko z drevnatého opálu.

5. Zlomok plochej kamennej sekerky zo šedohnedej horniny s nesúmerne zbrúseným ostrím, na úzkych stranách nevýrazne hranený /obr. 14: 5/.

6. Črep z tela hrubostennej nádoby, zdobený rytými rovnobežnými líniami /obr. 14: 7/.

E n e o l i t

7. Črep z okraja hrncovitej nádoby, zdobený presekávaním; farba hnedočierna /obr. 14: 4/.

8. Zlomok jemne hladeného kamenného sekeromlatu s okrúhlym otvorom na porisko; farba sivá; d. 6,7 cm /obr. 14: 9/.

9. Pásikové ucho z vydutia hrncovitej nádoby; farba tehlovočervená /obr. 14: 6/.

10. Subkutánne ucho z vydutia nádoby; farba čiernohnedá /obr. 14: 3/.

11. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený zväzkom zvislých rýh, farba tehlovohnedá /obr. 14: 8/.

M l a d š i a d o b a b r o n z o v á

12. Zlomok amfory s valcovitým hrdlom a von vodorovne vytiahnutým, na vnútornej strane žliabkovaným okrajom; na vonkajšej strane je tmavošedý, na vnútornej svetlohnedý; na vydutí je zdobený zväzkom zvislých žliabkov /obr. 14: 12/.

13. Črep z vydutia amforovitej nádoby, zdobený zväzkom šikmých žliabkov; farba svetlohnedá /obr. 14: 15/.

14. Zlomky strechovite hraneného ucha črpáka, ktoré pôvodne prečnievalo vysoko nad okraj; farba hnedočierna /obr. 14: 13/.

D o b a h a l š t a t s k á

15. Črep z okraja misy s dovnútra zahnutým okrajom; farba čierna /obr. 14: 11/.

16. Črep z tela hrncovitej nádoby s plastickým oblúkovitým výčnelkom; farba svetlohnedá /obr. 14: 14/.

17. Črep zo zaobleného dna črpáka, zdobený na vnútornej strane plastickým tŕňom a širckými koncentrickými žliabkami; farba čierna /obr. 14: 16/.

18. Črep z tela črpáka s mierne prehnutým hrdlom, zdobeným krokvicovitými ryhami; má čiernu farbu, na vonkajšej strane je tuhovaný /obr. 14:10/.

D o b a l a t é n s k a

19. Okraj súdkovitej, zvislo hrebeňovanej nádoby z tuhovej hliny, na hrdle zdobenej oblúčikmi; farba čierna /obr. 15: 6/.

20. Zhrubnutý okraj súdkovitej nádoby, pravdepodobne zvislo hrebeňovanej; farba sivá /obr. 15: 2/.

21. Časť hrdla misy s roztvoreným ústím, zhotovenej na kruhu; farba čierna /obr. 15: 7/.

22. Časť hrdla vázovitej nádoby zhotovenej na kruhu, zdobenej nad vydutím horizontálnou dvojitou ryhou; farba bledohnedá /obr. 15: 1/.

23. Zlomok hrdla súdkovitej tuhovej nádoby, zdobenej vetvičkovitým ornamentom; farba čierna /obr. 15: 4/.

24. Časť nádoby zhotovenej na kruhu, pravdepodobne zvislo hrebeňovanej, na obvode zdobenej dvojitou ryhou a na hrdle pásom šikmých, jemne hladených rýh; farba šedá /obr. 15: 3/.

D o b a r í m s k a

A. Rímskoprovinciálna keramika:

25. Črep z tela pohára s prehnutými stenami /Faltenbecher/; farba modrošedá /obr. 15: 12/.

26. Črep z tela misovitej nádoby, zdobený radmi horizontálnych jemných rýh; farba červená /obr. 15: 11/.

27. Črep z tela misovitej nádoby z jemne plavenej hliny, na povrchu potiahnutý čiernym firnisom, zdobený radmi horizontálnych jemných rýh /obr. 15: 9/.

28. Črep z okraja ostro profilovanej, na kruhu vytočenej misy, farba sivá /obr. 15: 10/.

29. Ostro profilovaný črep z okraja misovitej nádoby; farba sivá.

30. Črep z okraja hrncovitej nádoby, zdobený radom trojuholníkovitých vpichov, farba sivá /obr. 15: 5/.

32. Črep z dna misovitej nádoby, farba sivá /obr. 15: 15/.

33. Črep z okraja malej nádoby, zdobenej pod okrajom ozubeným kolieskom; farba tehlovočervená /obr. 15: 14/.

B. Rímsko-barbarská keramika:

34. Okrajový črep z hrncovitej nádoby, zdobenej na podhrdlí radmi trojuholníkovitých vpichov; farba bledohnedá /obr. 16: 12/.

35. Okrajový črep z hrncovitej nádoby, zdobenej pod okružnou ryhou krokvicovite sa pretínajúcimi ryhami; farba hnedá.

36. Črep z rozhrania hrdla a tela hrncovitej nádoby, zdobenej krokvicovitou ryhou a radom vetvičkovitých rýh; farba čiernošedá /obr. 16: 17/.

37. Okrajový črep z hrncovitej nádoby, zdobenej na podhrdlí okružnou ryhou a dvoma radmi trojuholníkovitých vpichov; farba šedá.

38. Črep z okraja hrncovitej nádoby s okružím /Krausengefäss/, zdobenej na horizontálne pretiahnutom okraji viacnásobnou vlnovkou; farba hnedošedá /obr. 15: 17/.

39. Okrajový črep z hrncovitej nádoby, zdobenej hlbokými vpichmi, usporiadanými do trojuholníkov zapadajúcich do seba; farba šedá /obr. 16: 16/.

40. Okrajový črep z hrncovitej misy, na hrdle leštenej a zdobenej plastickou mriežkovou výzdobou; farba čiernošedá /obr. 16: 11/.

41. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený radmi širokých trojuholníkovitých vpichov; farba šedá.

42. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobenej skupinami vejárovite usporiadaných oblúčikov; farba bledohnedá /obr. 15: 18/.

43. Črep z tela nádoby, zdobený podkovovitým kolkom, farba hnedočierna /obr. 15: 16/.

44. Fragment z dvojkónickej nádoby, zdobený plytkými širokými žliabkami; farba čierna.

45. Fragment amforovitej nádoby s barbotinovou výzdobou; farba bledohnedá /obr. 16: 4/.

46. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený nechtovými vrypmi; farba šedá /obr. 16: 14/.

47. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený vrypmi a vetvičkovitými vpichmi; farba tehlovočervená, miestami čierna.

48. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobenej radom vrypov a rytou líniou; farba bledohnedá.

49. Črep z tela misovitej nádoby, zdobenej radom drobných okrúhlych vpichov; farba čierna.

50. Črep z tela misovitej nádoby, zdobenej pretínajúcimi sa ryhami; farba hnedá.

51. Črep z tela malej nádoby, členený hlbokým žliabkom a zdobený dvojicami jemných vpichov, usporiadaných do radov; farba čierna /obr. 16: 6/.

52. Črep z tela misovitej nádoby, zdobený okrúhlymi jamkami; farba čierna /obr. 16: 1/.

53. Črep z tela misovitej nádoby, zdobený malými, nepravidelne usporiadanými plytkými jamkami; farba čierna /obr. 16: 5/.

54. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený radmi trojuholníkovitých vpichov, okružnou ryhou a krokvicovite sa pretínajúcimi ryhami; farba hnedá /obr. 16: 10/.

55. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený prerušovanou viacnásobnou krokvicou; farba šedá.

56. Črep z tela malej nádoby, zdobený okružnými hlbokými ryhami, vytvárajúcimi medzi sebou lišty /brázdený vpich?/; farba šedočierna.

57. Črep z tela malej nádoby, členený širokými zvislými žliabkami; farba hnedočierna /obr. 16: 8/.

58. Črep z tela malej nádoby, zdobený brázdeným vpichom; farba bledohnedá.

59. Črep z tela malej nádoby, zdobený brázdeným vpichom; farba šedočierna /obr. 16: 7/.

60. Črep z tela malej nádoby, zdobený technikou brázdeného vpichu, na vnútornej strane rebrovaný; farba čierna /obr. 16: 9/.

61. Črep z tela tenkostennej nádoby, zdobený jemnými trojuholníkovitými vpichmi, pripomínajúcimi výzdobu v podobe rybích šupín; farba čierna /obr. 16: 2/.

62. Črep z tela menšej nádoby, zdobený nepravidelne usporiadanými ryhami; farba čierna.

63. Dvojkónický hlinený praslen, spodný kónus je nižší; farba hnedočierna /obr. 16: 18/.

64. Kamenná oslička s dvoma rovnobežnými ryhami; d. 12,5 cm, š. 6,4 cm /obr. 16: 13/.

65. Fragment železného vrtáka na drevo; d. 4,7 cm /obr. 16: 19/.

66. Okrajový črep z hrncovitej nádoby, zdobenej pod okrajom nechtovými vrypmi; farbe hnedá /obr. 16: 15/.

V č a s n o s l o v a n s k é a a v a r s k é o b d o b i e

67. Črep z dna hrncovitej nádoby so značkou v podobe kruhu s krížom uprostred; farba šedohnedá /obr. 17: 6/.

68. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený vlnovkou, farba tmavošedá /obr. 17: 3/.

69. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený vlnovkou, okraj má vodorovne zrezaný; farba hnedočierna /obr. 17: 1/.

70. Črep zo šikmo zrezaného okraja hrncovitej nádoby, na vnútornej strane zdobený vlnovkou; farba hnedočierna /obr. 17: 2/.

71. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený rytou vlnovkou, lemovanou okružnými líniami; farba hnedá.

72. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený nepravidelnými viacnásobnými vlnovkami a dvoma okružnými ryhami; farba tehlovočervená, miestami čierna /obr. 17: 4/.

73. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený viacnásobnou vlnovkou; farba hnedá.

74. Črep z tela hrncovitej nádoby, zdobený vlnovkou, miestami prechádzajúcou vo viacnásobnú; farba šedočierna.

V č a s n ý a ž n e s k o r ý s t r e d o v e k

75. Črep z hrnca s roztvoreným ústím, odsadeným a vodorovne ostro zrezaným okrajom; farba šedobiela /obr. 17: 13/.

76. Črep z hrnca s roztvoreným ústím a odsadeným manžetovitým okrajom; farba šedá /obr. 17: 7/.

77. Okrajový črep z hrnca s roztvoreným ústím, odsadeným a vodorovne zrezaným okrajom; farba tehlovočervená, miestami čierna.

78. Črep z hrnca s roztvoreným ústím, odsadeným a vodorovne zrezaným okrajom; farba bledohnedá.

79. Črep z hrnca s roztvoreným ústím, odsadeným a mierne prežliabnutým okrajom; farba šedá /obr. 17: 8/.

80. Črep z hrnca s roztvoreným ústím, odsadeným a ostro vodorovne zrezaným okrajom; farba čierno-biela.

81. Črep z hrnca s roztvoreným ústím a manžetovitým, šikmo zrezaným okrajom; farba bledohnedá.

82. Črep z okraja hrnca s roztvoreným ústím, odsadeným, vodorovne zrezaným a prežliabnutým okrajom; farba čiernohnedá.

83. Črep z boku hrnca, zdobeného rytou závitnicou; farba bielo-čierna /obr. 17: 14/.

84. Črep z hrncovitej nádoby s manžetovitým okrajom, zdobeným trojuholníkovitými vpichmi; pod hrdlom je rytá krokvicovitá výzdoba; farba šedá /obr. 17: 11/.

85. Fragment nôžky hlineného pohára; farba hnedá.

86. Fragment nôžky pohára z jemne plavenej hliny; farba tmavošedá /obr. 17: 10/.

87. Črep z tela fľašovitej nádoby, zdobený maľovanými hnedými pásmi; farba šedobiela /obr. 17: 5/.

88. Nôžka z pohára zhotoveného z jemne plavenej hliny; farba tmavošedá.

89. Držadlo z pokrývky zátkovitého tvaru; farba tmavošedá /obr. 17: 12/.

Z v l á š t n e n á l e z y

90. Fragment hlineného kolieska; d. 6 cm, hr. 2 cm /obr. 18: 2/.

91. Fragment zvieracej kosti /pravdepodobne sánky/ so stopami rezania a sekania; d. 7,3 cm, š. 3,5 cm /obr. 18: 3/.

Z obdobia neolitu je v nálezoch z Veľkého Ďura zastúpená nepočetná štiepaná industria.[4] Bielo patinovaný úštep /obr. 14: 1/ sa však vymkýna z celkového rázu neolitickej industrie a možno ho azda považovať za mladopaleolitický, hoci v tejto oblasti paleolitické osídlenie nie je doložené. Okrem štiepanej industrie sa našiel hrubostenný črep z hrncovitej nádoby, zdobený rytými líniami /obr. 14: 7/. Možno ho snáď zaradiť do obdobia želiezovskej skupiny. K typickým nálezom z mladšej doby kamennej patrí zlomok plochej kamennej sekerky s nesúmerne zbrúseným ostrím /obr. 14: 5/. Takéto sekerky pretrvávajú od neolitu až do záverečných fáz neskorej doby kamennej, a preto ich ťažko jednoznačne chronologicky zaradiť.[5] Sekerka je analogická siedmemu typu v triedení kamenných nástrojov podľa J. Lichardusa,[6] ktorý tento typ sekeriek datuje ešte do neolitu.

Veľmi sporadicky sú na lokalite zastúpené eneolitické nálezy. Predstavuje ich fragment tylovej časti hladeného kamenného sekeromlatu s otvorom na porisko /obr. 14: 9/ a niekoľko črepov hrncovitých nádob, ktoré podľa výzdoby a vypálenia zaraďujeme do obdobia klasickej kanelovanej keramiky /obr. 14: 8/; vzhľadom na subkutánne ucho /obr. 14: 3/ možno nálezy začleniť do jej staršej fázy.[7]

Mladšiu dobu bronzovú reprezentuje zlomok amfory s valcovitým hrdlom a vodorovne von vytiahnutým okrajom, na vnútornej strane žliabkovaným; patrí k doznievajúcim tvarom čačianskych amfor /obr. 14: 12/. Jej vývojová tendencia šla od lievikovite nasadeného hrdla cez zvislé až kónické hrdlo a šikmé hranenie a žliabkovanie, ktoré sa na konci vývoja čačianskej kultúry stráca.[8] Priame analógie k amfore nachádzame v sídliskových nálezoch z blízkeho okolia lokality /Machulince,[9] Šarovce,[10] Tlmače[11] a i./. Môžeme na nej pozorovať silné vplyvy zo západu, z prostredia velatickej kultúry, ktorá v tomto období intenzívne prenikala do oblasti čačianskej kultúry.[12] Tieto vplyvy sa prejavili jed-

nak už v samotnej tektonike amfory /zvislé valcovité hrdlo s vodorovne vytiahnutým okrajom/, jednak vo výzdobe /zväzok zvislých žliabkov na vydutí/. Zlomok amfory z Veľkého Ďura je azda dokladom prechodného horizontu v mladšej dobe bronzovej, keď doznieva čačianska kultúra a nastupuje karpatská velatická kultúra /fáza A/. Takémuto zaradeniu neodporuje ani zlomok strechovite hraneného uška črpáka /obr. 14: 13/, ktorý sa našiel na jednom mieste spolu so zlomkom amfory.

Nálezy z doby halštatskej boli nepočetné. Plastický oblúkovitý výčnelok /obr. 14: 14/ patrí k typickým halštatským atribútom keramiky. Mal účel jednak výzdobný a jednak praktický - na lepšie uchopenie nádoby pri prenášaní.[13] Halštatský materiál z Veľkého Ďura dopĺňa črep zo šálky s pretlačeným dnom, zdobeným na vnútornej strane širokými koncentrickými žliabkami /obr. 14: 16/,[14] a črep z tela črpáka, zdobený na pleciach krokvicovite usporiadanými ryhami /obr. 14: 10/.[15] Nádoby s podobnou výzdobou poznáme z výskumov halštatských sídlisk, napr. v Seredi a Ivanke pri Dunaji, datovaných do obdobia seredskej skupiny kalenderberskej kultúry.[16]

K charakteristickým tvarom strednej a neskorej doby laténskej patria súdkovité nádoby so zhrubnutým okrajom a zvislým hrebeňovaním. Zastúpené sú častejšie na sídliskách než na pohrebiskách.[17] Vo Veľkom Ďure sa vyskytli dva črepy z takýchto nádob z tuhovej hliny, zdobené na hrdle oblúčikmi /obr. 15: 6/ a vetvičkovitým ornamentom /obr. 15: 4/. Analogické súdkovité nádoby sa zistili na pohrebisku v Hornom Jatove v kostrových hroboch 401[18] a 526;[19] sú datované do 2. stor. pred n. l. Vyskytli sa aj v zberovom materiáli z Kamenína,[20] ktorý bol datovaný rovnako. Laténsky inventár dopĺňa zlomok z hrdla misy /obr. 15: 7/, ktorá však nie je chronologicky preukazná. Zlomok fľašovitej vázy /obr. 15: 1/ patrí k tvarom, ktoré v Karpatskej kotline vystupujú v 2. stor. pred n. l., t. j. v stupni LC.[21] Najbližšiu analógiu k nej nachádzame na leténskom pohrebisku v Chotíne-Sunnyogó.[22] Podľa uvedených analógií možno nálezy z Veľkého Ďura datovať do strednej až neskorej doby laténskej.

Na základe nálezov možno povedať, že vo Veľkom Ďure bolo najintenzívnejšie osídlenie v dobe rímskej, o čom svedčí veľké množstvo nálezov importovanej a barbarskej keramiky. Stretávame sa tu so štyrmi druhmi importovanej keramiky:

Panónsku keramiku svetlohnedej farby predstavujú dva neveľké zlomky, zdobené radmi jemných rýh /obr. 15: 11, 14/. Začala sa vyrábať už v 1. stor. n. l.; jej maximálny výskyt spadá zhruba do 2. stor. a trvá do polovice 3. stor.[23] Toto datovanie dokladá i výskyt jej zlomkov v hrobe 54 na rímsko-barbarskom pohrebisku v Bešeňove, ktorý T. Kolník datoval do 2., najneskôr na začiatok 3. stor.[24]

Šedá rímskoprovinciálna keramika je zastúpená iba jedným črepom z jemne plavenej hliny, potiahnutým čiernym firnisom /obr. 15: 9/. Výroba tejto keramiky je v provinciách typická pre staršiu dobu rímsku, doznieva však až v 3. stor. n. l.[25]

Tretí druh importovanej keramiky predstavuje zlomok pohára s prehýbanými stenami /Faltenbecher/.[26] Príbuzné varianty pohárov sa používali až do konca

doby rímskej a podľa T. Kolníka sú doložené aj na sídliskách v Pobedime, Branči atď.[27]

K štvrtému druhu patrí zlomok z prstencovitej misky /Ringschüssel - obr. 15: 10/, ktorá patrí k najčastejšie sa vyskytujúcim druhom rímskoprovinciálnej keramiky v Československu. Nachádzame ju na všetkých sídliskách z 2. a 3. stor. n. l.[28]

Rímsko-barbarskú keramiku môžeme rozdeliť na dva základné tvary - hrncovité a misovité.

a/ Hrncovité nádoby:

Väčšina hrncovitých nádob je zdobená a má výzdobu na podhrdlí. Sú to rady trojuholníkovitých vpichov /obr. 16: 12/, vetvičkovité alebo krokvicovité ryhy /obr. 16: 17/, nechtové vrypy /obr. 16: 14, 15/ a pod.

Výzdoba z vetvičkovite usporiadaných zásekov je na hrncovitej nádobe z hrobu 76 na pohrebisku z doby rímskej v Bešeňove;[29] nádoba bola podľa samostrelovej spony s vysokým zachycovačom a spodnou tetivou datovaná do horizontu začiatočnej fázy mladšej doby rímskej.[30]

Črepy zdobené jamkami /obr. 16: 1, 5/ patria k častým nálezom na sídliskách z doby rímskej. S analogickou výzdobou sa stretávame na nádobe z hrobu 72 v Bešeňove, ktorá bola podľa trúbkovitých spôn datovaná do polovice 2. stor.[31]

b/ Misovité nádoby:

Misovité tvary sú zdobené oblúčikmi rytými hrebeňom /obr. 15: 18/, alebo členené žliabkami /obr. 16: 8/, hlbokými brázdami /obr. 16: 7/ a vtláčanými jamkami /obr. 16: 1/; vyskytla sa aj bradavkovitá výzdoba.

S oblúčikovou výzdobou /rytou hrebeňom/ sa stretávame na rímsko-barbarských sídliskách pomerne často. Na pohrebisku v Bešeňove sa vyskytla v hrobe 69, datovanom do staršej doby rímskej - do polovice 2. stor.[32]

Keramika zdobená žliabkami je datovaná na základe analogických nálezov z hrobu 70 v Bešeňove do 2. stor.[33] Podľa T. Kolníka sa podobná výzdoba nádob vyskytuje i v 3. stor.[34]

Črepy zdobené vtlačenými jamkami možno považovať za typické pre stredný úsek doby rímskej.[35]

Črepy s bradavkovitou výzdobou nachádzame aj v nálezoch z rozrušených sídliskových objektov v Bánove; boli datované do 2. stor., najneskôr do jeho prvej polovice.[36] Črepy zdobené brázdami datujeme podľa analógií z chaty I v Štúrove do stredu 2. stor.,[37] črepy zdobené mriežkou /obr. 16: 11/ podľa analógií z objektu 34 v Ondrochove-Lipovej do prvej polovice 2. stor.[38]

Medzi zozbieranými črepmi sa vyskytol aj zlomok okraja zásobnice s okružím /Krausengefäss - obr. 15: 17/. Zásobnice tohto druhu sa používali na celom území impéria, hlavne v oblastiach, kde bolo prv keltské alebo Keltmi ovplyvnené podložie.[39] Fragment zásobnice z Veľkého Ďura má časť znakov typických pre zásobnice staršej doby rímskej /prímes piesku/ a znak typický pre mladšiu dobu rímsku /výzdoba viacnásobnou vlnovkou na horizontálne pretiahnutom okraji/. Na základe uvedeného ju možno datovať azda na rozhranie 2. a 3 stor.

Okrem keramického materiálu sa vo Veľkom Ďure zistil hlinený praslen /obr. 16: 18/, oslička /obr. 16: 13/ a fragment železného vrtáka /obr. 16: 19/.

Praslen patrí k častým nálezom na sídliskách i pohrebiskách z doby rímskej. Je predmetom s veľmi malou typologickou a chronologickou vypovedacou schopnosťou,[40] a preto ho možno datovať iba rámcove do doby rímskej.

Oslička slúžila na ostrenie ihiel a šidiel, o čom svedčia dve paralelné, nerovnako dlhé ryhy.[41] Patrí s najväčšou pravdepodobnosťou do staršej doby rímskej, pretože sa v hroboch z mladšej doby rímskej na Slovensku nevyskytuje.[42]

Železný vrták patrí k typickým vrtákom na drevo, s akými sa stretáme už v dobe laténskej. Patrí tiež k chronologicky nepreukazným artefaktom, pretože sa používal od doby laténskej v nezmenenej forme až doteraz.

Podľa uvedeného možno predpokladať, že vo Veľkom Ďure existovala v 2. a 3. stor. remeselnícko-poľnohospodárska osada.

Slovanské osídlenie lokality je zastúpené iba niekoľkými črepmi z hrncovitých nádob. Osobitné miesto medzi nimi má črep z dna hrncovitej nádoby s hrnčiarskou značkou - reliéfnym krúžkom s jednoramenným krížikom /obr. 17: 6/. Podobnú značku na dne má nádoba podunajského typu z hrobu 448 na slovansko-avarskom pohrebisku v Holiaroch.[43]

Črep so značkou na dne a ostatný črepový materiál datujeme rámcove do 9. stor.

Včasný stredovek je zastúpený okrajovými črepmi z hrncovitých nádob s roztvoreným ústím. Väčšina okrajov je vodorovne zrezaná /obr. 17: 8, 13/. Jeden črep je z tela nádoby zdobenej hlbokou rytou závitnicou /obr. 17: 14/. Temer na všetkých črepoch badať stopy obtáčania na ručnom hrnčiarskom kruhu. Analogické črepy možno podľa A. Habovštiaka[44] pokladať za charakteristické pre keramické druhy z druhej polovice 12. a z 13. stor.

Fragmenty nôžok dvoch tenkostenných pohárov, vyrobených z jemne plavenej hliny, vypálených do zvoniva, so stopami odrezávania na dne /obr. 17: 10/, možno azda zaradiť k tzv. gotickým pohárom, zhotoveným už na rýchlo rotujúcom nožnom hrnčiarskom kruhu. Môžeme ich datovať do 14., prípadne 15. stor. Fragment držadla pokrývky /obr. 17: 12/ je azda tiež z tohto obdobia.

Medzi zvláštne nálezy patrí zlomok kosti so stopami sekania a fragment hlineného kruhu, ktorých bližšiu kultúrnu príslušnosť ťažko určiť.

Záverom možno povedať, že oblasť Pohronskej pahorkatiny bola od praveku intenzívne osídlená, o čom svedčia aj bohaté praveké a včasnohistorické nálezy v katastri Veľkého Ďura.

P o z n á m k y

1. Obec Veľký Ďur vznikla zlúčením bývalých samostatných obcí Horného Ďura, Dolného Ďura a Rohožnice. Nálezy pochádzajú z bývalého Dolného Ďura.

2. Obhliadku lokality som uskutočnil roku 1969, keď bola družstevná vinica už vysadená a nemohol som zistiť podrobnejšie nálezové okolnosti, prípadne nálezy zachrániť.

3. Prieskum lokality uskutočnil v júni 1967 pracovník Archeologického ústavu SAV v Nitre O. Rajnič.

4. Za petrografické určenie ďakujem dr. J. Bártovi, CSc.

5. LICHARDUS, J.: Kamenné nástroje na Slovensku a ich hlavné typy. Archeol. Rozhl., 12, 1960, s. 851.

6. Ibid., s. 852.

7. NĚMEJCOVÁ-PAVŮKOVÁ, V. - ŠIŠKA, S.: Klasická fáza kultúry s kanelovanou keramikou. In: Slovensko v mladšej dobe kamennej. Bratislava 1970, s. 202, tab. LXXI: 1, 2.

8. PAULÍK, J.: K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline. Slov. Archeol., 11, 1963, s. 290.

9. Ibid., obr. 22: 35, 44.

10. Ibid., obr. 30: 4, 7.

11. Ibid., obr. 33: 2.

12. ŘÍHOVSKÝ, J.: Žárový hrob z Velatic I a jeho postavení ve vývoji velatické kultury. Památ. archeol., 49, 1958, s. 109: Bíňa, Malé Kozmálovce, Nevidzany, Pozba, Tlmače, Šarovce, Vráble.

13. KRASKOVSKÁ, Ľ.: Sídlisko z doby halštatskej a rímskej v Ivanke pri Dunaji. In: Zbor. Slov. nár. Múz. 64. História 10. Bratislava 1970, s. 99.

14. Obdobná výzdoba na vnútornej strane šálky sa vyskytla aj na mladohalštatskom sídlisku vo Vrábľoch: FURMÁNEK, V.: Záchranný výzkum mladohalštatského sídliště ve Vráblích. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. SAV. 18. Nitra 1970, obr. 6: 1.

15. Ibid., s. 346, 351.

16. KRASKOVSKÁ, Ľ., op. cit., s. 103.

17. BEŇADIK, B.: Grafitová keramika v laténskych hroboch na Slovensku. Slov. Archeol., 9, 1961, s. 190, 192.

18. BEŇADIK, B. - VLČEK, E. - AMBROS, C.: Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku. Bratislava 1957, tab. IX: 12.

19. Ibid., tab. XI: 10.

20. Ibid., tab. XLII: 10.

21. FILIP, J.: Keltové ve střední Evropě. Praha 1956, s. 198-199.

22. BÉREŠ, J.: Záchranný výskum na keltskom pohrebisku v Chotíne. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. SAV. 18. Nitra 1960, obr. 2: 4, 6.

23. KOLNÍK, T.: Sídlisko z mladšej doby rímskej v Červeníku. In: Štud. Zvesti Archeol. Úst. SAV. 11. Nitra 1963, s. 120.

24. KOLNÍK, T.: Pohrebisko v Bešeňove. Slov. Archeol., 9, 1961, s. 262.

25. Pozri pozn. 23.

26. KRASKOVSKÁ, Ľ.: Gerulata Rusovce. Rímske pohrebisko I. Bratislava 1974, s. 107.

27. KOLNÍK, T.: Sídlisko z mladšej doby rímskej v Červeníku /p. pozn. 23/, s. 118.

28. Ibid., s. 120, 121.

29. KOLNÍK, T.: Pohrebisko v Bešeňove /p. pozn. 24/, tab. XIIa.

30. Ibid., s. 260. KOLNÍK, T.: K typológii a chronológii niektorých spôn z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. Slov. Archeol., 13, 1965, s. 193.

31. KOLNÍK, T.: Pohrebisko v Bešeňove /p. pozn. 24/, s. 260.

32. Ibid., s. 258-259.

33. Ibid., s. 259.

34. Ibid., s. 259.

35. Ibid., s. 259.

36. KOLNÍK, T.: Sídliskové nálezy z doby rímskej v Bánove pri Nových Zámkoch. In: Štud. Zvesti Archeol. Ust. SAV. 10. Nitra 1962, s. 145.

37. KOLNÍK, Z.: Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Archeol. Rozhl., 14, 1962, s. 377, obr. 129: 9.

38. Ibid., obr. 128: 4, 9.

39. Pozri pozn. 36.

40. KOLNÍK, T.: Pohrebisko v Bešeňove /p. pozn. 24/, s 256.

41. HRUBEC, J.: Výskum včasnodejinného sídliska v Sučanoch. Slov. Archeol., 9, 1961, s. 211, tab. I: 9 /brúsik bol datovaný do 2. stor./.

42. KOLNÍK, T.: Pohrebisko v Bešeňove /p. pozn. 24/, s. 255.

43. EISNER, J.: Rukověť slovanské archeologie. Praha 1966, s. 188.

44. HABOVŠTIAK, A.: Príspevok k poznaniu našej nížinnej dediny v XI.-XIII. stor. Slov. Archeol., 9, 1961, s. 473.

ARCHÄOLOGISCHE FUNDE AUS VEĽKÝ ĎUR. Im J. 1969 übergab Š. Szentkereszty aus Veľký Ďur /Bez. Levice/ dem Archäologischen Institut der SAW urzeitliche und frühmittelalterliche Funde, die er 1967 als Lesefunde im Kataster der Gemeinde, in der Flur "Družstevná vinica" /Abb. 13/ gefunden hatte. Das archäologische Material gehört Kulturen vom Neolithikum bis zum Mittelalter an. Sporadisch vertreten sind Funde aus dem Neolithikum /Želiezovce-Kultur - Abb. 14: 7/, Äneolithikum /Kultur mit kannelierter Keramik - Abb. 14: 3, 8/, aus der jüngeren Bronzezeit /Čaka-Kultur - Abb. 14: 12, 13/, jüngeren Hallstattzeit /Sereď-Gruppe der Kalenderberg-Kultur - Abb. 14: 14, 16/ und aus der Latènezeit /Abb. 15: 4, 6, 7/. Die Fundstelle in Veľký Ďur war in der römischen Zeit am intensivsten besiedelt, was die grosse Zahl importierter und barbarischer Keramikfunde beweist. Es wurden hier vier Arten von Importkeramik festgestellt: hellziegelfarbene Keramik /Abb. 15: 11, 14/, graue Keramik /Abb. 15: 9/, Bruchstücke eines Faltenbechers /Abb. 15: 13/ und Bruchstücke einer gewulsteten Schüssel /Abb. 15: 10/. Zu römisch-barbarischer Keramik gehören Bruchstücke topf- und schüsselförmiger Gefässe /Abb. 16/; zwischen den Scherben fand man auch das Randstück eines Krausengefässes /Abb. 15: 17/; ausser Gefässscherben wurde aus dieser Zeit auch ein Tonwirtel /Abb. 16: 18/ gerettet, ferner ein Wetzstein /Abb. 16: 13/ und das Fragment eines Eisenbohrers /Abb. 16: 19/.

Slawische Besiedlung ist auf der Fundstelle nur durch einige Scherben von topfförmigen Gefässen vertreten /Abb. 17: 1-4/; zwischen ihnen befindet sich auch die Bodenscherbe eines topfförmigen Gefässes mit Töpferzeichen - ein Reliefring und in ihm ein einarmiges Kreuz /Abb. 17: 6/.

Frühmittelalterliches Material repräsentieren Randscherben von topfförmigen Gefässen mit ausladender Mündung /Abb. 17: 8, 13/, die für Keramikformen aus der zweiten Hälfte des 12. und des 13. Jh. charakteristisch sind. In das 14., bzw. 15. Jh. einstufbar sind dem Autor nach Fussfragmente zweier sog. gotischer Becher /Abb. 17: 10/ und das Fragment eines Deckelgriffes /Abb. 17: 12/.

VČASNOSLOVANSKE SÍDLISKO VO VRÁBĽOCH

Jozef B á t o r a

Začiatkom júna 1975 sa uskutočnila obhliadka Starej a Novej štrkárne vo Vrábľoch /okr. Nitra/.

Štrkárne sa nachádzajú asi 700 m severovýchodne od Vrabeľ, v ľavej terase potoka Širočina. Odkrytý profil Novej štrkárne je teraz sterilný, bez známok pravekého a včasnohistorického osídlenia. V Starej štrkárni, ktorá sa nachádza 200 m východne od Novej štrkárne, sa v zachovanom východnom profile zistil narušený sídliskový objekt.

Objekt má valcovitý tvar a je vyplnený černozemou, premiešanou so spálenými uhlíkmi a červenkastou ílovitou pôdou. Ide s najväčšou pravdepodobnosťou o menšiu obilnú jamu. Z náplne objektu sa podarilo získať niekoľko črepov a zvierací zub. Osobitne výrazný je črep z nádoby s maximálnym vydutím pod nízkym zvislým a vodorovne zrezaným hrdlom /obr. 19: 2/ a črep s viacnásobnou vlnovkou na pleciach nádoby /obr. 19: 1/.

Spomenuté črepy datujú obilnú jamu do 6.-7. stor. n. l., teda Vráble sú teraz v oblasti horného Požitavia najsevernejšou zistenou včasnoslovanskou lokalitou.

FRÜHSLAWISCHE SIEDLUNG IN VRÁBLE. Anfang Juni 1975 führte der Autor eine Begehung der Flur "Stará a Nová štrkáreň" in Vráble /Bez. Nitra/ durch. Das freigelegte Profil der "Nová štrkáreň" war völlig frei von Siedlungsspuren. Die etwa 200 m östlich davon entfernte "Stará štrkáreň" liess im Profil ein Siedlungsobjekt mit Scherben /Abb. 19: 1, 2/ und einem Tierzahn aus dem 6.-7. Jh. erkennen. Damit ist die Fundstelle in Vráble die nördlichste frühslawische des oberen Žitava-Tals.

SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z DOBY RÍMSKEJ V BUDIMÍRE

Július B é r e š

Pri obhliadke trasy autostrády z Prešova do Košíc objavil autor tohto príspevku v katastri obce Budimír /okr. Košice-vidiek/ stopy sídliska z doby rímskej. Lokalita sa nachádza vpravo od štátnej cesty z Košíc do Prešova, na miernej terasovitej vyvýšenine, zvažujúcej sa k inundácii rieky Torysy.

Zo získaných nevýrazných nálezov vynímajú sa hrubozrnné črepy /obr. 20: 2, 3/, okrajový črep s hladkým povrchom so stopami po hrnčiarskom kruhu /obr. 20: 1/ a črep vyhotovením i výzdobou podobný keramike z neskoršieho včasnostredovekého obdobia /obr. 20: 4/.

Na základe skromného črepového materiálu možno súdiť, že v obci Budimír bolo objavené sídlisko z doby rímskej, vykazujúce príbuznosť s nálezmi tohto druhu na neďalekom sídlisku v Prešove.

SIEDLUNGSFUNDE AUS DER RÖMISCHEN KAISERZEIT VON BUDIMÍR. Die Siedlung der römischen Kaiserzeit entdeckte der Autor dieses Berichts bei dem Dorf Budimír /Bez. Košice-Land/ auf einer geringen terrassenförmigen Erhöhung, sich zur Inundation des Flusses Torysa erstreckend. Wenig typisches Scherbenmaterial stammte von Rand- und Bauchungsteilen mit der Hand /Abb. 20: 2, 3/ oder auf der Töpferscheibe /Abb. 20: 1/ gefertigter Gefässe ohne Verzierung sowie mit Verzierung, die im ausgehenden Frühmittelalter oft benutzt wurde /Abb. 20: 4/. Die Funde weisen Ähnlichkeiten zu den Funden der unweit gelegenen Siedlung von Prešov auf.

SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ V PETROVANOCH

Július B é r e š

Pri prieskume trasy budúcej autostrády z Prešova do Košíc získal autor tohto príspevku z už prv známej lokality v katastri obce Petrovany /okr. Prešov/ ďalšie sídliskové nálezy z mladšej doby bronzovej. Sídlisko sa nachádza na terasovitej vyvýšenine pri rieke Toryse v polohe Kováčova lúka, bolo preťaté štátnou cestou Prešov — Petrovany a bude narušené i výstavbou autostrády.

Zo získaných črepov z nezdobených nádob z mladšej doby bronzovej jemnejšiu keramiku predstavujú črepy s hladkým povrchom z nádob s mierne von vyhnutým zaobleným okrajom /obr. 21: 1, 2/; hrubší črep s von vyhnutým okrajom

/obr. 21: 3/ a väčší črep s neúplným plastickým pásikom /obr. 21: 4/ sú hrubozrnné a majú drsný povrch.

Na základe získaných črepov i nálezov zo starších zberov možno konštatovať, že v Petrovanoch sa nachádzalo rozsiahlejšie sídlisko z mladšej doby bronzovej. Sídliská s nálezovým materiálom tohto druhu na východnom Slovensku sa zaraďujú do gávskej kultúry.

SIEDLUNGSFUNDE AUS DER JÜNGEREN BRONZEZEIT IN PETROVANY. Aus der schon länger bekannten Fundstelle, die sich auf der terrassenartigen Erhöhung beim Fluss Torysa in der Flur "Kováčova lúka" im Dorf Petrovany /Bez. Prešov/ befindet, gewann der Berichterstatter weiteres Siedlungsmaterial der jüngeren Bronzezeit: Scherben mit glatter Oberfläche /Abb. 21: 1, 2/, grobtonige mit rauher Oberfläche /Abb. 21: 3/ und mit plastischer Leiste /Abb. 21: 4/. Die Funde der jüngeren Bronzezeit in Petrovany gehören der Gáva-Kultur an.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM A PRIESKUM V POBEDIME V ROKU 1975

Darina B i a l e k o v á

V roku 1975 pokračoval archeologický výskum a prieskum v Pobedime /okr. Trenčín/ v polohách Hradištia, Laz-Korytňanské, Na laze a v areáli strediska JRD - stavba kultúrneho domu.

H r a d i š t i a

Tu pokračoval systematický výskum slovanského hradiska. Na ploche 1300 m^2 sa skúmal priebeh valu a jeho ohyb v juhozápadnom rohu hradiska, vnútro hradiska v miestach, kde podľa konfigurácie terénu bolo možné predpokladať nejakú významnejšiu stavbu, azda aj sakrálneho charakteru, prípadne tiež pohrebisko. Tieto predpoklady boli umocňované ešte aj údajmi občanov o vyorávaní ľudských kostier pri obrábaní pôdy. V tomto ohľade však výskum nepriniesol pozitívne výsledky. V uvedenom mieste sa prišlo na spodné časti alebo len zvyšky objektov z neskorej doby bronzovej /sektory IX-12J, IX-12N, IX-12M, IX-12G, IX-12H, XI-12O/, nie však na sídliskové alebo iné objekty z doby slovanskej.

Osídlenie z doby bronzovej

V sektore IX-12J sa našli dva zhluky prepálenej mazanice, hrubé ca 30 cm. Táto deštrukcia pravdepodobne súvisí s hlbokým objektom v susedných sektoroch IX-12N a IX-12M, ktorý má rovné dno a takmer zvislé, len v hornej časti lievikovite rozšírené steny. Hĺbka objektu od úrovne zistenia je 162 cm, od povrchu 220 cm. Výskumom bola zachytená len časť objektu /š. 270 cm/, zvyšok zabiehal na neskúmanú plochu. Na úrovni zistenia nad okrajom objektu a čiastočne aj

v jeho výplni sa nachádzal riečny štrk. Ďalšiu výplň až k dnu objektu tvorila zem premiešaná s popolom, uhlíkmi, zvieracími kosťami a črepmi z hrubých a veľkých nádob. Iný sídliskový objekt sa nachádzal v sektore IX-12H. Z tohto príbytku, pôvodne obdĺžnikového pôdorysu, sa zachovala len najspodnejšia časť /dlhšia os v smere S-J, max. dĺžka 350 cm, max. šírka 170 cm, hĺbka od povrchu 80-90 cm/. V južnom cípe objektu bolo miesto s prepálenou zemou, uhlíkmi a popolom, v severnej a západnej časti sa koncentrovali zvieracie kosti a kusy mazanice, ktorá sa našla aj pri východnej stene objektu. S týmto príbytkom pravdepodobne súvisí kruhová jama v sektore IX-12G; v jej výplni sa našlo množstvo zvieracích kostí a črepy z hrubších nádob. Osídlenie z mladšej až neskorej doby bronzovej je doložené i v sektore XI-12O. Je to nepravidelné kruhovité miesto, ktoré po odstránení deštrukcie prepálenej hliny možno interpretovať ako časť dobre upravenej a vymazanej podlahy hlinenej pece. Tesne nad dnom pece bola vrstvička popola, veľký hlinený ihlan a črepy z nádob. Rozmery objektu: max. šírka v smere Z-V 162 cm, max. dĺžka v smere J-S 206 cm, úroveň zistenia v hĺbke 40 cm od povrchu, dno v hĺbke 80 cm od povrchu.

Osídlenie z mladšej doby laténskej /1. stor. pred n. l./

V sektore XII-12P sa našlo v sídliskovej vrstve väčšie množstvo mladolaténskych črepov prevažne z grafitových nádob, ktoré sa však neviažu k nijakému objektu. Na podobný črepový materiál sa prišlo aj v sonde XV, kde sa v hrobe 100 /pri hrdle pochovaného dieťaťa/ našiel fragment bronzového astragalu, ktorý pravdepodobne nepatrí k pôvodnej výbave hrobu. Jeho výskyt v mladolaténskom prostredí /už v predchádzajúcich výskumných sezónach na Hradištiach sa našli črepy keramiky a spony z 1. stor. pred n. l./ je zriedkavý a svedčí o prežívaní starších ilýrskych prvkov až do 1. stor. pred zlomom letopočtu.

Osídlenie z doby slovanskej

Po neúspešnom hľadaní pohrebiska alebo sakrálnej stavby sa začala plošná odkrývka valu v juhozápadnom rohu Hradíšť. Výskum tejto časti hradiska bol pripravený k exkurzii účastníkov III. medzinárodného kongresu slovanskej archeológie a mal dokumentovať stavebnú techniku fortifikácie na Hradištiach. Výskum valu pokračoval od sondy II /výskum z roku 1960/ severovýchodným smerom. Zistil sa vejárovitý ohyb valu v juhozápadnom rohu Hradíšť, ako aj drevená konštrukcia valu, odlišná od konštrukcie na severnej a severozápadnej strane Hradíšť. Po výskume v r. 1975 možno konštatovať, že prírodné terénne podmienky ovplyvnili voľbu stavebnej techniky fortifikácie. Časti hradiska nechránené močaristým terénom boli opevnené valom so zrubovou konštrukciou, pričom sa širšie komory striedali s užšími /obr. 22/. Val podopierali z vnútornej strany hradiska šikmé podpery, z vonkajšej strany boli steny zrubov zdvojené. Za komorami nasledoval kamenný múr a priekopa. Na jednom úseku odkrytého valu sa podarilo zachytiť pôvodnú kamennú stenu. Na preskúmanej ploche sa zistila mimoriadne intenzívna devastácia fortifikácie ohňom, čo zrejme súviselo s množstvom použitého stavebného dreva. Bezprostredne pri vale sa nachádzali na hromádkach stredne veľké riečne okruhliaky a zlomky žarnovov, ktoré sa podľa analógií z iných hradísk /napr. Klučov/ mohli používať pri obrane hradiska. Neďaleko

valu sa prišlo na zvyšky troch jednopriestorových obydlí s kamennými pecami v rohu.

Pod deštrukciou valu v sektore XI-11K sa našiel depot sekerovitých hrivien /depot XIX/. Za podobných nálezových okolností sa našiel aj ďalší depot hrivien /depot XX/ v sektoroch XI-12D/XI-11P. Obidva depoty sa zistili tesne pri hradbe, na úrovni vtedajšieho sídliskového niveau. Depot XIX obsahoval 37 celých a 7 neúplných sekerovitých hrivien, kosák a poškodenú železnú obrúčku, na ktorej boli hrivny pôvodne navlečené. Depot XX pozostával z vyše 60 hrivien, prevažne poskladaných na hromádku hornou časťou, s uškom na jednu stranu; len 10 exemplárov sa našlo v blízkosti tejto hromádky. Pri hrivnách ležali dva fragmenty žarnova.

Výskum slovanského hradisla v Pobedime v roku 1975 obohatil inventár nálezov o ďalších šesť ostrôh, krížové kovanie, množstvo železných predmetov, keramiku a spomínané dva hromadné nálezy sekerovitých hrivien. Nálezy sú datované do prvej polovice 9. stor. a patria k blatnicko-mikulčickému horizontu.

Profil valu a priekopy sa sledoval sondou XV, ktorá prerezala západný val Hradíšť. Pod základnou bázou slovanského valu sa našla kostra dieťaťa /hrob 100, podľa určenia J. Jakaba infans III/. Kostra orientovaná v smere SZ-JV. Našla sa v hĺbke 70 cm od dnešného povrchu a 25 cm pod bázou slovanského valu. Pri kostre sa nezistili žiadne nálezy, iba v mieste hrdla sa našiel fragment bronzového astragalu, ktorý však s výbavou hrobu nesúvisí. Už v minulosti sa v sondách II a III našli kostry bez nálezov a hrob 100 zrejme patrí k nim. Pre nedostatok hrobových príloh datovanie týchto hrobov nie je možné, je však isté, že stratigraficky sú staršie ako val hradiska.

L a z - K o r y t ň a n s k é

Po hlbokej orbe našla tu A. Šmelcerová niekoľko zlomkov sekerovitých hrivien. Ďalšiu obhliadku miesta nálezu urobil J. Császta, ktorý zachránil zvyšok depotu sekerovitých hrivien /depot XVIII/, pozostávajúci z 12 neúplných hrivien, mnohých fragmentov zo spodnej časti listu hrivien, jedného bochníčka železnej trosky a dvoch zlomkov železného drôtu. Z tejto polohy sú už z minulých rokov známe ojedinelé sekerovité hrivny; zrejme sa tu nachádzala kováčska osada, ktorá pracovala súčasne s hradiskom. Nález hrivien možno datovať teda do 9. stor., resp. do jeho prvej polovice.

N a l a z e

Pri povrchovej obhliadke polohy našiel J. Császta niekoľko črepov slovanskej keramiky, fragment kamennej osličky, neúplný dvojkónický praslen, poškodenú železnú listovitú strelku s tŕňom, klinec, fragment nožíka a dva bližšie neurčiteľné železné zlomky. Nález datujeme do 9. storočia.

K u l t ú r n y d o m /areál strediska JRD/

Pri hĺbení základov kultúrneho domu v jarných mesiacoch r. 1975 zachránil G. Klimo slovanský črepový materiál /obr. 23/, ktorý sa koncentroval na jednom mieste a zrejme pochádzal z objektu. Črepy sú z hrubších nádob s esovitou profiláciou hrdla a okraja. Na jednom fragmente dna je plytká jamka. Keramika výzdobou, profiláciou i materiálom pripomína keramiku zo sídliska v polohe Na la-

ze /datovaného ostrohou s háčikmi/, z podobne datovaného sídliska v polohe Zapupovec II, zo sídliska v polohe Ragáčovce a v polohe Háj-záhradníctvo. Osada v areáli strediska JRD patrí k tým, ktoré predchádzali vznik hradiska a sú datované do 8., prípadne na začiatok 9. stor.

ARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN UND BEGEHUNGEN IN POBEDIM IM JAHRE 1975.
Im Jahre 1975 wurde die systematische Erforschung des slawischen Burgwalls in Pobedim /Bez. Trenčín/ in der Flur "Hradištia" fortgesetzt. Auf einer Fläche von 1300 m^2 wurde der Verlauf des Walles und seiner Abbiegung im südwestlichen Teil des "Hradištia" untersucht sowie die Situation innerhalb des Burgwalls. Dabei wurden Siedlungsobjekte der jüngeren und jüngsten Bronzezeit, Siedlungsfunde der jüngeren La-Tène-Zeit /1. Jh. v. u. Z./, die Skelettbestattung eines Kindes /Grab 100/, bei der sich das Fragment eines bronzenen Astragalus fand /der aber evtl. nicht zur ursprünglichen Grabausstattung gehört/ und Besiedlung aus der ersten Hälfte des 9. Jh. festgestellt. Der untersuchte Wall des slawischen Burgwalls hatte Blockkonstruktion, durch die er sich von der Konstruktion des Walles an der nördlichen und nordwestlichen Seite des "Hradišia" /Abb. 22/ unterschied. In der Nähe des Walles wurden drei slawische einräumige Objekte mit Steinöfen freigelegt. Dicht beim Wall und unter seiner Destruktion fanden sich zwei weitere Depots /Nr. XIX und XX/ von Axtbarren. Während der Ausgrabungen wurden 6 Sporen, ein kreuzförmiger Beschlag, eine Menge eiserner Gegenstände und Keramik geborgen. Der Burgwall und seine Funde werden in die 1. Hälfte des 9. Jh. datiert /Blatnicer-Mikulčicer Horizont/.
In der Flur "Laz-Korytňanské" legte man beim Tiefackern einen weiteren Depotfund von Axtbarren frei /Depot Nr. XVIII/. Die Siedlung war mit dem Burgwall gleichzeitig /1. Hälfte des 9. Jh./. In der Flur "Na laze" fand man bei Oberflächenbegehungen slawisches Siedlungsmaterial aus dem 9. Jh. Im Bereich des Kulturhauses der LPG wurde beim Ausheben der Fundamentgräben ein slawisches Siedlungsobjekt angeschnitten, das man auf Grund der gewonnenen Keramik /Abb. 23/ ins 8. Jh., evtl. auch in den Beginn des 9. Jh. datieren kann.

ARCHEOLOGICKÉ PRIESKUMY A NÁLEZY NA VÝCHODNOM SLOVENSKU V ROKU 1975

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

B i d o v c e /okr. Košice/

Pri prieskume autora tohto príspevku s J. Macákom v údolí Olšavy, prítoku Torysy, západne od obce a severne od cesty Ďurďošík — Bidovce 20. augusta 1975

našli sa na povrchu oráčiny početné, prevažne atypické črepy keramiky, svedčiace o intenzívnom osídlení miesta v mladšej dobe bronzovej. Výraznejšie z nájdených zlomkov /obr. 24: 1, 3-7, 9/ možno zaradiť predbežne do okruhu gávskej kultúry. Ojedinele sa vyskytli na lokalite aj stopy neolitického alebo eneolitického /štiepaná kamenná industria/ a stredovekého osídlenia.

Stopy ďalšieho sídliska sa zistili 2. septembra 1975 južne od obce pri pravom brehu Svinického potoka, prítoku Olšavy, západne od cesty Bidovce — Ďurkov. Odtiaľ získané povrchové nálezy sú z neolitu /obr. 24: 2, 8/ a mladšej doby bronzovej.

B r e s t o v /okr. Prešov/

Na vrchu Zámčisko /kóta 508,2 na mape 1:25 000 poloha Panský les/ v predhorí Slanských vrchov, severovýchodne od Brestova, zistil J. Macák 10. augusta 1975 zvyšky valu. Na neveľkej úzkej skalnatej plošine na temene vrchu sa predbežne nezistili stopy osídlenia. Ide tu najskôr o stredoveký hrádok. Lokalita doteraz nebola známa.

Č e r v e n ý K l á š t o r /okr. Poprad/

Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove odovzdal Výskumnému pracovnému stredisku Archeologického ústavu SAV v Košiciach niekoľko atypických črepov, ktoré našiel dr. V. Ložek, DrSc. z Geologického ústavu ČSAV v lete roku 1975 pri výskumných akciách XI. tábora ochrancov prírody, upriamených na malakozoologický výskum prielomu Dunajca. Črepy sa našli v šiestej vrstve výkopu previsu Svinská ulina v Pieninách, v katastri Červeného Kláštora. Sú z tenkostenných nádob hnedej farby, drsného povrchu, zhotovených z piesočnatej hliny. S určitou rezervou ich možno zaradiť do mladšej doby bronzovej.

Ď u r k o v /okr. Košice/

V katastri obce sa 2. septembra 1975 pri prieskume v údolí Olšavy /V. Budinský-Krička v spolupráci s J. Macákom/, severozápadne od obce a západne od cesty Bidovce — Ďurkov, na oráčine po ľavom brehu Svinického potoka zistili stopy osídlenia s keramikou z neolitu /bukovohorská kultúra?/ a z mladšej doby bronzovej. Stopy osídlenia s keramikou podobného rázu sa našli uvedeného dňa v Ďurkove aj pri miestnom cintoríne severovýchodne od obce, kde sa prišlo i na ojedinelé zlomky nádob zo staršieho úseku stredoveku.

H e r ľ a n y /okr. Košice/

11. júna a 10. júla 1975 autor tohto príspevku a J. Macák urobili prieskum na rozsiahlej tabuli oráčiny v polohe Valalisko po obidvoch stranách cesty Herľany — Banské, východne od Herlian /okres Košice/ a severne od Kamenického potoka. Povrchové nálezy keramických úlomkov /prevažne bielej a žltej farby/ v zhode s chotárnym názvom lokality a ľudovou tradíckou pripúšťajú, že na uvedenom mieste sa rozprestierala zaniknutá stredoveká osada.

So zatiaľ negatívnym výsledkom sa skončila obhliadka zalesneného kužeľovitého kopca Hradzisko /kóta 461,5/, 1 km juhovýchodne od Herlian.

K o š k o v c e /okr. Humenné/

28. mája 1975 sa uskutočnila obhliadka vrchu Hradek v katastri obce Koškovce v Nízkych Beskydách /J. Macák/. Je to strmý kopec juhozápadne od obce, medzi potokom Krosna /prítokom Laborca/ a železničnou traťou Humenné — Medzilaborce, severozápadne od kóty 186,6. Na neveľkej plošine /ca 50 x 50 m/ na temene vrchu sa zatiaľ nezistili stopy osídlenia. Na kopci nie sú badateľné ani stopy zemných opevnení.

K o š i c e - B a r c a /okr. Košice/

Autor 29. marca 1975 urobil prieskum na rozsiahlej, už evidovanej lokalite v Košiciach-Barci, na terase po pravom brehu Hornádu, juhovýchodne od križovatky ciest Barca — Valalíky a Barca — Šebastovce. Získaný keramický materiál svedčí o trvalejšom osídlení kultúrou lineárnej keramiky typu Barca III /obr. 25: 1-4, 6, 7, 14/ a v období klasickej kanelovanej keramiky /obr. 25: 9, 13/. Výnimočne sa našiel na sídlisku aj zlomok keramiky bukovohorského rázu /obr. 15: 11/, odštepy kremeňa /obr. 25: 5/ a torzo kamennej sekerky z mladšej až neskorej doby kamennej a črepy z doby bronzovej /obr. 25: 8, 10, 12/, ktorých kultúrne zaradenie je problematické.

K o š i c k ý K l e č e n o v /okr. Košice/

Pri obhliadke vrchu Hradek na západnom výbežku Slanských vrchov /kóta 324/, severozápadne od Košického Klečenova, našiel J. Macák 2. septembra 1975 na plošine kopca len ojedinelé atypické zlomky pokročilej stredovekej keramiky. Na vrchu nebadať náznaky opevnenia. Pri dávnejšej obhliadke lokality na okraji pieskoviska na severovýchodnom úpätí vrchu sa zistili stopy pravekého osídlenia /rohovcová čepieľka, atypické črepy eneolitického a halštatského rázu a ojedinelé kalcinované kosti/.

K u r i m a /okr. Bardejov/

Pri prieskume v katastri obce 3. októbra 1975 našiel J. Macák na bývalej farskej roli atypické zlomky nádob hrubej výroby, podľa ktorých ide o stopy osídlenia z doby rímskej.

L e s í č e k /okr. Prešov/

Autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom urobil 20. júna 1975 obhliadku na vrchu Bodoň v Slanských horách severovýchodne od osady Lesíček, v rozvodí Delene /prítoku Torysy/ a Olšavy /prítoku Hornádu/. Na kruhovej plošine vrchu /kóta 853,5/ sú miestami ešte dobre znateľné zvyšky stredovekej architektúry. Pri prieskume na východnej strane areálu hradu sa našiel okrajový fragment stredovekého hrnca a na iných miestach priestoru hradu sa zistilo niekoľko atypických črepov z mladšej doby bronzovej. Hodno pripomenúť, že pri prvom prieskume lokality, ktorý uskutočnil M. Slivka r. 1974, sa našli na vrchu okrem stredovekej aj zlomky bukovohorskej keramiky. Podľa B. Varsika hrad na vrchu Bodoň vznikol po vpáde Tatárov r. 1285 do oblasti dolnej Torysy /Varsik, B.: Osídlenie Košickej kotliny. 2. Bratislava 1973, s. 425-431/.

M i c h a l o k /okr. Vranov nad Topľou/

Pri prieskume v povodí Tople, po pravom brehu Čičavy, po pravej strane poľnej cesty Michalok — Peťkovce, severne od kóty 288,0, západne od Michalka,

pri osade Chraščice blízko domu J. Harculu zistil autor tohto príspevku s J. Macákom 18. marca 1975 na povrchu oráčiny asi na 10 miestach stopy sídliskových objektov z mladšej doby bronzovej. Keramické zlomky nájdené na lokalite súvisia najskôr s gávskym kultúrnym okruhom /obr. 26: 1-4/.

S e d l i s k á - P o d č i č v a /okr. Vranov nad Topľou/

Pri obhliadkach už dávnejšie sledovanej lokality na cintoríne v Podčičve /obec Sedliská/ zistil J. Macák 30. apríla a 15. mája 1975, že vo svahu na úpätí hradného vrchu nad cintorínom pri kopaní humusovitej hliny na úpravu hrobov bola narušená kultúrna vrstva z mladšej doby bronzovej. Z črepov vyzdvihnutých z profilu vrstvy a patriacich do okruhu gávskej kultúry je pozoruhodnejší fragment profilovanej misy a črep z inej misky, ktorej ústie bolo dovnútra vtiahnuté a na okraji šikmo fazetované /obr. 27: 3, 4/. Na zlomky súrodej a súvekej keramiky sa prišlo aj pri výkope jamy hrobu na spomenutom cintoríne /obr. 27: 1, 2, 5, 6/.

R o z h a n o v c e /okr. Košice/

Pri prieskume v lete roku 1975 na terase po ľavom brehu Torysy v katastri obce Rozhanovce zistil autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom dve prv neznáme archeologické lokality. Jedna z nich sa rozprestiera severne od obce, po pravom brehu potoka Hylov, prítoku Torysy, západne od opravovne poľnohospodárskych strojov a cesty Rozhanovce - Vajkovce. Bolo tu objavené neolitické sídlisko s lineárnou keramikou typu Kapušany /obr. 18: 4, 5/ a s keramikou bukovohorského rázu /obr. 18: 1, 3/. S neolitickým osídlením lokality súvisia aj ojedinelé nálezy štiepanej, prevažne obsidiánovej industrie /obr. 28: 2/. O druhej lokalite, rozprestierajúcej sa na rozhraní dvoch susediacich katastrov, Rozhanoviec a Košických Olšian, sa autor podrobnejšie zmieňuje v osobitnom príspevku /pozri str. 64-65/.

S i l i c a /okr. Rožňava/

Pri záchrannom zbere v jaskyni Ľadnica v Silici našiel S. Česnek v najintenzívnejšie osídlenej časti jaskyne na povrchu početné zlomky nádob kyjatickej kultúry z mladšej doby bronzovej.

S i l i c k á J a b l o n i c a /okr. Rožňava/

Pri záchrannom zbere 6. decembra 1975 skupina študentov vedená S. Česnekom našla v Zbojníckej jaskyni pod Sokolím hradom v Silickej Jablonici črepy bukovohorskej a inej neolitickej keramiky, ako aj fragmenty nádob kyjatickej kultúry z mladšej doby bronzovej, v ktorej bola jaskyňa, ako nálezy naznačujú, najintenzívnejšie osídlená. Pri návšteve lokality sa tiež zistilo, že vrstvy v jaskyni sú značne porušované vykopávkami amatérov.

S t r e t a v a /okr. Michalovce/

Pri obhliadke terénu v Stretave 11. decembra 1975 našiel J. Macák v záhrade J. Maďara južne od ref. kostola a západne od bývalého koryta Čiernej vody ojedinelé zlomky keramiky svedčiace o osídlení miesta v 9.-10. stor. a v staršom i neskorom stredoveku. Stopy osídlenia so staršou a vyvinutou stredovekou keramikou sa zistili i v záhrade oproti domu E. Takáčovej /č. 29/.

V e ľ k é O z o r o v c e /okr. Trebišov/

Pri sledovaní melioračných prác na východnom Slovensku v katastri Veľkých Ozoroviec zistil autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom prv neznámu archeologickú lokalitu. Rozprestiera sa na miernej vyvýšenine severne a severovýchodne od obce, na oráčine po obidvoch stranách cesty Veľké Ozorovce - Malé Ozorovce. Nálezy črepov /prevažne atypických/ získané pri obhliadke terénu naznačujú, že nálezisko bolo intenzívnejšie vyhľadávané v období od mladšieho eneolitu do starších fáz doby bronzovej. Z črepov sú výraznejšie úlomky z nádob so slamovaným povrchom /obr. 29: 4-6/, pripomínajúce keramiku skupiny Nyírség-Zatín, črep so žliabkovanou výzdobou zo spodnej časti nádoby zhotovenej z hliny s bohatou prímesou zrnitého piesku /obr. 29: 1/, patriaci azda do staršej doby bronzovej, a dva úlomky súvisiace najskôr s keramikou otomanskej kultúry /obr. 29: 2, 3/. Výnimočne sa našli na lokalite i silne korodované úlomky keramiky neolitického rázu, jadro a odštep rohovcovej industrie a dva úlomky včasnostredovekej keramiky.

V ý r a v a /okr. Humenné/

Na upozornenie M. Dolombáča uskutočnil J. Macák 16. mája 1975 obhliadku vrchu Hradek v obci Výrava v Nízkych Beskydách. Je to osamelý kužeľovitý kopec blízko južného okraja obce, medzi kótami 347,6 a 418,0, v kline medzi potokom Výrava a jeho pravostranným prítokom, juhozápadne od cesty Svetlice - Čabalovce. Žltá povrchová vrstva na vrcholci kopca je bez stôp osídlenia. Na vrchu sa nezistili ani stopy zemných opevnení.

V y š n á K a m e n i c a /okr. Košice/

13. júna 1975 s negatívnym výsledkom obhliadol J. Macák kužeľovitý vrch Hradzisko, dvíhajúci sa na dôležitom zemepisnom bode /kóta 454,5/ v predhorí Slanských vrchov, po ľavom brehu Kamenického potoka, severovýchodne od Vyšnej Kamenice.

Z b e h ň o v /okr. Trebišov/

Pri prieskume na miernej vyvýšenine východne od Zbehňova, pri potoku vlievajúcom sa do Trnávky, zistil J. Macák 4. marca 1975 podľa povrchových keramických nálezov stopy osídlenia z doby rímskej /obr. 30: 4/ a zo staršieho stredoveku /obr. 30: 1-3, 5/.

Z e h ň a /okr. Prešov/

Pri prieskume v povodí Torysy zistil autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom v katastri obce v polohe Za záhrady západne od obce v černozemi, črtajúcej sa na oráčine na ploche ca 50 x 70 m stopy intenzívnej hutníckej činnosti. Okrem početných kusov železnej trosky sa našli na mieste len ojedinelé atypické zlomky slovanskej keramiky. Mnoho železnej trosky sa nachádza v uvedenom katastri aj v polohe Dzeduchovka severne od obce, vpravo od cesty Žehňa - Kokošovce. Až dôkladnejší prieskum ukáže, či zachytené stopy železiarskeho hutníctva súvisia so slovanským alebo iným osídlením spomenutých lokalít.

Z u p č a n y /okr. Prešov/

16. októbra 1975 pri prieskume v poriečí Torysy /autor príspevku v spolupráci s J. Macákom/ podľa nálezu keramických zlomkov boli zistené medzi Šariš-

ským potokom a cestou do Župčian, odbočujúcou z hradskej Svinia - Prešov, juhovýchodne od Župčian /okres Prešov/ stopy osídlenia z doby rímskej a stredovekého a v samotnej obci východne od kostola stopy osídlenia z mladšej doby bronzovej a pokročilého stredoveku.

ARCHÄOLOGISCHE GELÄNDEBEGEHUNGEN UND FUNDE IN DER OSTSLOWAKEI IM JAHRE 1975.

B i d o v c e /Bez. Košice/

Bei einer Begehung des Olšava-Tales wurde westlich der Gemeinde und nördlich des Weges Ďurďošík - Bidovce eine Siedlung mit Keramik des Gáva-Typus aus der jüngeren Bronzezeit festgestellt /Abb. 24: 1, 3-7, 9/ und man fand auch Spuren neolithischer oder äneolithischer und mittelalterlicher Besiedlung. Eine weitere urzeitliche Siedlung erfasste man südlich der Gemeinde beim rechten Ufer des Svinica-Baches, westlich des Weges Bidovce - Ďurkov. Die Lesefunde von dort sind von neolithischem /Abb. 24: 2, 8/ und jungbronzezeitlichem Gepräge.

B r e s t o v /Bez. Prešov/

Auf der Anhöhe Zámčisko /Kote 508,2/ im Vorland der Slansker Berge nordöstlich von Brestov wurden Reste eines Walles festgestellt. Auf einem schmalen Felsplateau auf dem Gipfel der Anhöhe kam man vorläufig noch auf keine Besiedlungsspuren. Es handelt sich hier wahrscheinlich um eine kleine mittelalterliche Burg.

Č e r v e n ý K l á š t o r /Bez. Poprad/

Im Kataster der Gemeinde wurden bei einer Grabung des Geologischen Institutes der ČSAW im Dunajec-Durchbruch in den Pieniny in der sechsten Schicht der Grabung des Überhanges Svinská ulina atypische Scherben gefunden, die mit gewisser Reserve in die jüngere Bronzezeit datiert werden können.

Ď u r k o v /Bez. Košice/

Nordwestlich der Gemeinde, am linken Ufer des Svinický-Baches stiess man auf Spuren einer Siedlung mit neolithischer und jungbronzezeitlicher Keramik. Ähnliche Keramik und vereinzelte Scherben aus dem älteren Abschnitt des Mittelalters wurden in Ďurkov auch nordöstlich der Gemeinde, beim dortigen Friedhof gefunden.

H e r ľ a n y /Bez. Košice/

Bei der Begehung der Flur Valalisko zu beiden Seiten des Weges Herľany - Banské, östlich von Herľany und nördlich des Kamenický-Baches, fand man Keramikbruchstücke, nach denen man im Übereinklang mit dem Flurnamen und der Volkstradition urteilen kann, dass sich auf dieser Stelle eine mittelalterliche Ansiedlung befand. Mit einstweilen negativem Resultat endete die Begehung des Bergkegels Hradzisko südöstlich von Herľany.

K o š k o v c e /Bez. Humenné/

Mit vorderhand negativem Resultat endete die Begehung der Anhöhe Hradek im Kataster von Koškovce in den Niederen Beskiden, die sich südwestlich

der Gemeinde zwischen dem Bach Krosna und der Bahnstrecke Humenné - Medzilaborce erhebt.

K o š i c e - B a r c a /Bez. Košice/

Bei der Begehung der schon evidierten Fundstelle in Barca /Bez. Košice/, die sich am rechten Hornád-Ufer südöstlich der Strassenkreuzung Barca - Valaliky und Barca - Šebastovce erstreckt, gewann man bemerkenswerte Lesefunde von Keramikbruchstücken, die auf eine langfristigere Besiedlung der angeführten Stelle während der linearkeramischen Kultur vom Typus Barca III /Abb. 25: 1-4, 6, 7, 14/ und der klassischen kannelierten Keramik /Abb. 25: 9, 13/ deuten. Ausnahmsweise fand man in der Siedlung auch Steinartefakte aus der jüngeren bis späten Steinzeit /Abb. 25: 5/, eine Keramikscherbe vom Gepräge der Bükker Kultur /Abb. 25: 11/ und Keramikbruchstücke aus der Bronzezeit, deren kulturelle Zuweisung problematisch ist /Abb. 25: 8, 10, 12/.

K o š i c k ý K l e č e n o v /Bez. Košice/

Bei einer Begehung der Anhöhe Hradek nordwestlich der Gemeinde fand man auf dem Gipfel nur vereinzelte atypische Bruchstücke von fortgeschrittener mittelalterlicher Keramik. Bei vorherigen Begehungen der Fundstelle wurden am Rand einer Sandgrube beim Nordostfuss der Anhöhe Spuren einer Besiedlung mit äneolithischer und hallstattzeitlicher Keramik festgestellt.

K u r í m a /Bez. Bardejov/

Auf dem ehemaligen Pfarreifeld wurden, Funden atypischer Scherben nach zu schliessen, Besiedlungsspuren aus römischer Zeit festgestellt.

L e s í č e k /Bez. Prešov/

Auf dem Plateau der Anhöhe Bodoň, die sich in den Slansker Bergen nordöstlich der Gemeinde erhebt, wurden Reste einer mittelalterlichen Burg erforscht, die nach B. Varsik nach dem Tatareneinfall im J. 1285 in das untere Torysa-Tal entstand. Bei der Begehung fand man ein mittelalterliches Topffragment und atypische Gefässbruchstücke aus der jüngeren Bronzezeit.

M i c h a l o k /Bez. Vranov nad Topľou/

Bei der Begehung des Topľa-Flusssystems am linken Ufer eines ihrer Zuflüsse, der Čičava, beobachtete man westtlich der Gemeinde beim Weiler Chraščice in einem Ackerfeld Spuren von Siedlungsobjekten mit jüngerbronzezeitlicher Keramik, die wahrscheinlich mit dem Gáva-Kulturbereich zusammenhängt /Abb. 26: 1-4/.

S e d l i s k á - P o d č i č v a /Bez. Vranov nad Topľou/

Bei der Begehung der schon länger verfolgten Fundstelle in Podčičva /Gemeinde Sedliská/ wurde festgestellt, dass im Hang am Fusse des Burgberges oberhalb des Friedhofes eine Kulturschicht mit Keramik des Gáva-Typus aus der jüngeren Bronzezeit gestört wurde /Abb. 27: 3, 4/. Auf Bruchstücke von art- und zeitgleicher Keramik stiess man auch beim Ausschachten einer Grabgrube auf genanntem Friedhof /Abb. 27: 1, 2, 5, 6/.

R o z h a n o v c e /Bez. Košice/

Auf einer Uferterrasse der Torysa wurden in der Gemeinde zwei archäologische Fundstellen erfasst. Auf einer von ihnen, die sich nördlich der Gemeinde am rechten Ufer des Hylov-Baches erstreckt, wurde eine Siedlung mit Linearkeramik vom Typus Kapušany /Abb. 28: 4, 5/ und mit Bükker Keramik /Abb. 28: 1, 3/ festgestellt. Mit neolithischer Besiedlung der Fundstelle hängen auch Funde von Obsidianindustrie /Abb. 28: 2/ zusammen. Die zweite Fundstelle, die an der Grenze von Rozhanovce und Košické Olšany liegt, bespricht der Autor in einem besonderen Beitrag /siehe S. 64-65/.

S i l i c a /Bez. Rožňava/

Bei der Untersuchung der Höhle Ľadnica im Kataster der Gemeinde wurden in dem am intensivsten besiedelten Teil der Höhle zahlreiche Gefässfragmente der Kyjatice-Kultur und aus der jüngeren Bronzezeit gefunden.

S i l i c k á J a b l o n i c a /Bez. Rožňava/

Bei einer Rettungsaktion in der Höhle Zbojnícka jaskyňa unter der Burg Sokolí in der Gemeinde fand man Scherben von Bükker und anderer neolithischer Keramik und Fragmente von Gefässen der Kyjatice-Kultur, welche im Fundmaterial überwiegen.

S t r e t a v a /Bez. Michalovce/

Bei einer Begehung des Terrains in der Gemeinde erkannte man an Hand von Keramikfunden Spuren slawischer und mittelalterlicher Besiedlung im Garten des J. Maďar, westlich vom ehemaligen Flussbett der Čierna voda, und auch Spuren mittelalterlicher Besiedlung im Garten gegenüber des Hauses von E. Takáč.

V e ľ k é O z o r o v c e /Bez. Trebišov/

Bei der Überprüfung einer sanften Anhöhe nördlich und nordöstlich der Gemeinde konstatierte man Spuren einer ausgedehnteren Siedlung, die aufgrund von Oberflächenfunden keramischen Materials sporadisch im Neolithikum und im frühen Mittelalter und langfristiger vom jüngeren Äneolithikum bis in die älteren Phasen der Bronzezeit besiedelt war. /Abb. 29./

V ý r a v a /Bez. Humenné/

Mit negativem Ergebnis endete eine Begehung des Bergkegels Hradek in den Niederen Beskiden, der sich isoliert nahe am Südrand der Gemeinde zwischen dem Bach Výrava und seinem rechtsseitigen Zufluss erhebt.

V y š n á K a m e n i c a /Bez. Košice/

Ein negatives Ergebnis lieferte die Begehung des Berges Hradzisko im Vorland der Slansker Berge am linken Ufer des Baches Kamenický potok nordöstlich der Gemeinde.

Z b e h ň o v /Bez. Trebišov/

Auf einer Anhöhe östlich der Gemeinde konstatierte man bei einem in die Trnávka mündenden Bach nach Lesefunden Spuren einer römerzeitlichen /Abb. 30: 4/ und frühmittelalterlichen Besiedlung /Abb. 30: 1-3, 5/.

Z e h ň a /Bez. Prešov/

Bei der Begehung der Gemeinde wurden an zwei Stellen Spuren einer intensiven Verhüttungstätigkeit festgestellt: in der Flur Za záhrady westlich der Gemeinde und in der Flur Dzeduchovská nördlich der Gemeinde rechts der Strasse Zehňa - Kokošovce. Erst künftige genauere Überprüfungen werden zeigen, ob die entdeckten Spuren von Eisenverhüttung mit slawischer oder anderer Besiedlung der erwähnten Fundplätze zusammenhängen.

Z u p č a n y /Bez. Prešov/

Bei der Begehung des Torysa-Flusstales erfasste man an Hand von Keramikfunden südöstlich der Gemeinde Spuren römerzeitlicher und mittelalterlicher Besiedlung und in der Gemeinde selbst östlich und nordöstlich der Kirche Spuren jungbronzezeitlicher und spätmittelalterlicher Besiedlung.

ENEOLITICKÉ SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z BELŽE

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Na podklade hlásenia P. Wawreka o archeologických nálezoch v Belži /okr. Košice/ autor tohto príspevku 1. septembra 1975 obhliadol lokalitu v záhrade domu Fr. Prekopa v susedstve kultúrneho domu, na okraji miernej terasy po pravom brehu Belžanského potoka, prítoku riečky Sartoš.

Prvé nálezy, ktoré spozoroval a zachránil P. Wawrek pri rýľovaní v spomenutej záhrade, patria do okruhu tiszapolgárskej kultúry. Až pokusným výskumom bude však možné zistiť, či pochádzajú zo sídliska, alebo z narušených hrobov. Ide o torzo veľkej listovitej čepele z nadbužského rohovca hnedej farby s belasošedým odtieňom /d. 10 cm; obr. 31: 7/ a o črep okrovohnedej farby s nalepeným hrotitým výčnelkom, opatreným otvorom /obr. 31: 9/. Belža je teraz po Barci druhou lokalitou tiszapolgárskej kultúry v Košickej kotline.

Zo zlomkov nádob nájdených pri obhliadke lokality s určitými výhradami možno azda všetky výraznejšie exempláre zaradiť do eneolitu. Najpozoruhodnejší z nich je fragment žltohnedej nádoby, zdobenej troma plastickými jamkovanými pásmi /obr. 31: 2/, značne pripomínajúci keramiku bolerázskeho typu /porov. Němejcová-Pavúková, V.: Sídlisko bolerázskeho typu v Nitrianskom Hrádku. Slovenská archeológia, 12, 1964, obr. 21: 16, obr. 22: 21, 22, obr. 23: 3/. Bližie kultúrne zaradenie ostatných zlomkov /obr. 31: 1, 5, 6, 8/ je problematické. Do uvedeného obdobia patrí najskôr aj obsidiánové jadro /obr. 31: 3/ a torzo čepele z bieleho kremeňa /obr. 31: 4/, azda aj zlomok neurčitého hlineného predmetu s otvorom /okrovej farby s ružovým odtieňom/. O stopách osídlenia lokality v mladšej dobe bronzovej svedčilo by niekoľko atypických zlomkov nádob.

ÄNEOLITHISCHE SIEDLUNGSFUNDE AUS BELŽA. In Belža /Bez. Košice/ fanden sich im Garten von Fr. Prekop am Rande einer Terrasse des Belžanský-Baches das Fragment einer grossen Klinge aus Buger Feuerstein /Abb. 31: 7/ und eine Scherbe mit einem spitzen Buckel /Abb. 31: 9/, beides zur Tiszapolgár-Kultur gehörend. Ob es sich um Funde aus einer Siedlung oder aus zerstörten Gräbern handelt, wird erst die Ausgrabung erbringen. Die bei der Besichtigung der Fundstelle gemachten Funde von Scherben können dem Äneolithikum zugeschrieben werden. Beachtenswert ist das Fragment eines Gefässes mit drei plastischen Leisten, das an die Keramik des Boleráz-Typs erinnert /Abb. 31: 2/. Die genauere kulturelle Zuordnung der anderen Scherben /Abb. 31: 1, 5, 6, 8/ ist problematisch. Der genannten Zeit gehören Obsidian-Nuklei /Abb. 31: 3/, das Fragment einer Klinge aus weissem Feuerstein /Abb. 31: 4/ und evtl. das Bruchstück eines tönernen Gegenstandes unbekannter Bedeutung mit einer Öffnung an. Besiedlungsspuren der jüngeren Bronzezeit bilden einige atypische Scherben.

SLOVANSKÉ SÍDLISKO V BLATNÝCH REMETÁCH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Na upozornenie miestneho národného výboru v Blatnej Polianke o archeologických nálezoch v Blatných Remetách /okr. Michalovce/ autor 14. a 19. marca 1975 urobil povrchový výskum na hone Ješenisko, kde sa pri hlbokej orbe narazilo na stopy slovanských sídliskových objektov. Nálezisko sa nachádza západne od obce a hospodárskeho dvora JRD, po pravej strane poľnej cesty Blatné Remety - Iňačovce, severne od slovanského sídliska na Remecisku /kóta 102,7/, takmer úplne prebádaného v rokoch 1972-1974. Obidve slovanské lokality sú od seba vzdialené len vyše 100 m a rozprestierajú sa na okraji štátnej prírodnej rezervácie, na nízkej terasovitej vyvýšenine, ktorá na hone Ješenisko len nepatrne stúpa smerom na sever /kóta 103,1/.

Stopy objektov narušených orbou sa zistili v oráčine na Ješenisku na 10 miestach ako černavé škvrny, ktoré sa však po pobránení pôdy stratili. Miesta všetkých zistených objektov autor starostlivo zameral a zachytil do plánu. Sú jednotlivo i v skupinách na značnej ploche /zhruba 360 x 150 m/ nepravidelne rozptýlené.

Zlomky hlinených nádob, vyzdvihnuté z černozeme objektov na Ješenisku, sú z hrncov zhotovených skoro bez výnimky na ručnom kruhu a zdobených vlnovkami a pásmi vodorovných rýh /obr. 32: 1-5, 7/, len výnimočne sa našiel črep z lepenej nádoby, pripomínajúci potiskú keramiku /obr. 32: 6/. Už podľa týchto, zatiaľ skromných nálezov sa ukazuje, že objekty zistené na Ješenisku sú súčasné

a súrodé s objektmi slovanskej osady na susednom Remecisku, patriacej v jadre do 8.-9. stor. Nie je vylúčené, že objekty zachytené na Ješenisku sú iba najsevernejšie vysunutými roztratenými chyžami jedinej rozsiahlej slovanskej osady s jadrom na vyvýšenine Remecisko.

O sporadickom osídlení lokality už v neolite alebo eneolite svedčí nález rohovcového jadra tmavošedej farby s hnedým odtieňom /obr. 32: 8/.

SLAWISCHE SIEDLUNG IN BLATNÉ REMETY. Westlich von Blatné Remety /Bez. Michalovce/ stiess man in der Flur "Ješenisko" beim Tiefackern auf Spuren slawischer Siedlungsobjekte. Die Fundstelle liegt nördlich der 1972-1974 fast vollständig untersuchten slawischen Siedlung auf der Erhöhung "Remecisko". Beide nur ca. 100 m voneinander entfernte slawische Fundstellen dehnen sich auf einer niedrigen Terrasse am Rande des Staatlichen Naturschutzgebietes aus. Spuren von Objekten fanden sich in der Ackerkrume des "Ješenisko" an zehn Stellen. Sie sind vereinzelt oder in Gruppen auf einer grossen Fläche unregelmässig situiert.

Die aus der Schwarzerde der Objekte aufgesammelten Scherben stammen fast ohne Ausnahme von Gefässen, die auf der Handdrehscheibe hergestellt wurden /Abb. 32: 1-5, 7/, nur ausnahmsweise fand sich ein Stück handgeformter Keramik, die an Theiss-Keramik erinnerte /Abb. 32: 6/. Schon die wenigen Funde lassen erkennen, dass diese Objekte der slawischen Siedlung mit denen der auf der Flur "Remecisko" gelegenen gleichartig und gleichalt sind und ins 8.-9. Jh. gehören. Es ist nicht ausgeschlossen, dass die Objekte auf der Flur "Ješenisko" die am weitesten nach Norden sich vorschiebenden Hütten einer ausgedehnten slawischen Siedlung mit dem Kern auf der Flur "Remecisko" darstellen.

Die sporadische Besiedlung dieser Fundstelle im Neolithikum oder Äneolithikum bezeugt der Fund eines Feuerstein-Nukleus /Abb. 32: 8/.

PRAVEKÉ A VČASNOHISTORICKÉ SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z BUDIMÍRA

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

V katastri obce Budimír /okr. Košice/ pri prieskume v kotline Torysy, na terase zvažujúcej sa k pravému brehu rieky, medzi cestou Budimír - Beniakovce a potokom ústiacim pri Vajkovciach do Torysy, v polohe Medzi topoľmi, V. Budinský-Krička s J. Macákom zistili 9. septembra 1975 doteraz neznáme sídlisko. Našli tu fragment tuhovanej nádoby so žliabkovanou výzdobou z mladšej doby bronzovej, patriaci najskôr do okruhu gávskej kultúry /obr. 33: 14/, železnú trosku a črepy keramiky /obr. 33: 10, 12, 13, 15/, blízkej keramike prešovského

typu, svedčiace o intenzívnejšom osídlení terasy na prelome doby rímskej a sťahovania národov.

Na tej istej terase po pravom brehu Torysy, južne od predchádzajúcej lokality v polohe Kaťov sa zistilo neolitické osídlenie s lineárnou a bukovohorskou keramikou /obr. 33: 1-8/ a osídlenie s keramikou eneolitického rázu, blízkou kanelovanej keramike. S neolitickým alebo eneolitickým osídlením miesta súvisia aj ojedinelé nálezy štiepanej kamennej industrie /obr. 33: 11/. Výnimočne sa na uvedenom nálezisku našli aj dva fragmenty nádob, blízke keramike prešovského typu /obr. 33: 9, 16/.

UR- UND FRÜHGESCHICHTLICHE SIEDLUNGSFUNDE AUS BUDIMÍR. Im Kataster des Dorfes Budimír /Bez. Košice/ fanden sich bei einer Begehung im Becken der Torysa auf einer Terrasse am rechten Ufer in der Flur "Medzi topoľmi" das Fragment eines graphitierten Gefässes der jüngeren Bronzezeit, wahrscheinlich der Gáva-Kultur /Abb. 33: 14/, eiserne Schlacke und Scherben /Abb. 33: 10, 12, 13, 15/, die der Keramik vom Prešover Typ nahe stehen und die intensive Besiedlung der Terrasse am Übergang von der römischen Kaiserzeit zur Völkerwanderungszeit belegen. Südlich davon fand sich auf der gleichen Terrasse in der Flur "Kaťov" Keramik, die eine Besiedlung in neolithischer Zeit /Lineare und Bükker Keramik, Abb. 33: 1-8/, in äneolithischer Zeit /atypische Scherben, ähnlich der kannelierten Keramik/ und vom Übergang der römischen Kaiserzeit zur Völkerwanderungszeit /Keramik ähnlich dem Prešover Typ, Abb. 33: 9, 16/ belegen. Mit der neolithischen und äneolithischen Besiedlung der Fundstelle hängen vereinzelte Funde von Abschlag-Industrie zusammen /Abb. 33: 11/.

PRAVEKÉ A VČASNOHISTORICKÉ SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z VRANOVA NAD TOPĽOU-ČEMERNÉHO

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Úspešný prieskum roku 1974 na terase po pravom brehu Tople v Čemernom /časť okresného mesta Vranova nad Topľou/, pri ktorom bolo v polohách Sadok a Pašnisko objavené dôležité slovanské sídlisko z 8.-9. stor., dal podnet na vyhľadávanie ďalších archeologických lokalít na terase po pravom brehu spomenutej rieky /V. Budinský-Krička s J. Macákom/. V jeseni roku 1975 sa zistili v tejto oblasti tri nové náleziská, z ktorých najmä prvé si zasluhuje osobitnú pozornosť.

V polohe Pri lazoch, severovýchodne od cesty Čaklov - Vranov nad Topľou, sa zistilo väčšie sídlisko, ktoré podľa keramických nálezov /jemná sivá keramika a keramika hrubšej a hrubej výroby, obr. 34: 2-7, 11/ patrí do širšieho

časového úseku doby rímskej. Jeden z nájdených črepov súvisí s keramikou przeworského typu /obr. 34: 1/. Najmladšie nálezy z povrchového výskumu sídliska možno synchronizovať približne s keramikou prešovského typu. Výnimočne sa zistili na lokalite aj stopy pravekého osídlenia: rohovcový nukleus z neolitu alebo eneolitu a ojedinelé fragmenty nádob, datovateľné iba rámcove do doby bronzovej /obr. 34: 12/.

Z nálezov na druhej lokalite, v polohe Pri studničkoch, východne od cesty Čaklov - Vranov nad Topľou, sú pozoruhodnejšie len štiepané kamenné nástroje, súvisiace s neolitickým alebo eneolitickým osídlením /obr. 34: 8-10/, a fragment sivej dvojkónickej misky jemnej výroby z doby rímskej /obr. 34: 13/.

Na tretej lokalite, po južnej strane cesty Čaklov - Vechec, sa našli atypické črepy keramiky, pravdepodobne z mladšej doby bronzovej.

UR- UND FRÜHGESCHICHTLICHE FUNDE AUS VRANOV NAD TOPĽOU-ČEMERNÉ. In Čemerné, Ortsteil der Bezirksstadt Vranov nad Topľou, wurden 1975 auf einer mässigen Terrasse am rechten Ufer der Topľa drei archäologische Fundstellen registriert. In der Flur "Pri lazoch", nordöstlich der Strasse Čaklov - Vranov nad Topľou, fanden sich Reste einer Siedlung, die nach Aussagen der zahlreichen Keramikfunde grösseren Ausmasses war und der römischen Kaiserzeit angehörte /Abb. 34: 2-7, 11/. Eine der Scherben /Abb. 34: 1/ hat Beziehungen zur Przeworsk-Kultur, die jüngsten Scherben dieser Siedlungsstelle kann man mit der Keramik vom Prešover Typ in Verbindung bringen. Nur ausnahmsweise treten hier Spuren urgeschichtlicher Besiedlung auf: ein Feuersteinnukleus aus dem Neolithikum oder Äneolithikum und einige Scherben der Bronzezeit /Abb. 34: 12/.
Unter den Funden von der zweiten Fundstelle, die in der Flur "Pri studničkoch" östlich der Strasse Čaklov - Vranov nad Topľou liegt, sind nur Abschlaggeräte der jüngeren und ausgehenden Steinzeit beachtenswert /Abb. 34: 8-10/ und ein Fragment grauer Keramik der römischen Kaiserzeit /Abb. 34: 13/.
Atypische Scherben einer dritten Fundstelle, die sich südlich der Strasse Čaklov - Vechec befindet, sind von jungbronzezeitlicher Art.

SÍDLISKO Z VČASNEJ DOBY DEJINNEJ V HRAŠOVÍKU

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Pri prieskume v kotline Torysy v katastri obce Hrašovík /okr. Košice/ 28. augusta 1975 zistili sa dve doteraz neznáme archeologické lokality /V. Budinský-Krička v spolupráci s J. Macákom/. Obidve sa rozprestierajú na miernej

terase medzi pravým brehom Torysy a cestou z Hrašovíka na juh k ceste Košice - Sečovce.

Prvá lokalita sa nachádza v polohe Mahura /na mape 1:25 000 poloha Vŕbie/, medzi južným okrajom obce a kravínom. Podľa početných zlomkov nádob z povrchového výskumu sa ukazuje, že miesto bolo trvalejšie osídlené hlavne v mladšej dobe rímskej a na začiatku doby sťahovania národov. V nálezoch z tohto obdobia sídliska prevažujú zlomky keramiky hrubšej výroby - z hrncovitých nádob zdobených vlnovkami a pásmi vodorovných rýh /obr. 35: 2, 4, 7, 10, 12, 13, 17, 18/ a zo zásobníc; zriedkavejšie sú v nich fragmenty jemnej sivej, na kruhu vytáčanej keramiky /obr. 35: 3, 8, 15, 16/. Väčšiu časť nálezov možno synchronizovať s keramikou prešovského typu. Ku keramike przeworskej kultúry patrí zlomok z nôžkovitej časti nádoby /obr. 35: 11/ a azda aj fragment hrnca hrubej výroby, zdobeného jamkami /obr. 35: 1/. S obdobím intenzívnejšieho osídlenia lokality možno spájať aj nájdenú železnú trosku a torzo kamennej osličky. Ojedinele sa na nálezisku vyskytli aj stopy osídlenia v neskorom eneolite a vo včasnej dobe bronzovej /črepy z nádob so slamovaným povrchom/, pokročilého slovanského /obr. 35: 5, 9/ a stredovekého osídlenia z 11.-12. stor. /obr. 35: 6, 14/.

Druhá lokalita sa zistila južne od predchádzajúcej, v polohe Hidačka; našli sa tu zatiaľ len zlomky tehloviny a železná troska.

SIEDLUNG AUS DER FRÜHGESCHICHTLICHEN ZEIT IN HRAŠOVÍK. Bei der Begehung des Flusstals der Torysa wurde im Kataster der Gemeinde Hrašovík /Bez. Košice/ auf einer schwachen Terrasse zwischen dem rechten Ufer der Torysa und der südlich auf die Strasse Košice - Sečovce führenden Strasse in der Flur "Mahura" eine ausgedehnte Siedlung festgestellt, die nach Aussagen der Oberflächenfunde in der jüngeren römischen Kaiserzeit und zu Beginn der Völkerwanderungszeit länger besiedelt worden war. Unter den Funden überwiegen Scherben von Näpfen /Abb. 35: 2, 4, 7, 10, 12, 13, 17, 18/ und von Vorratsgefässen, seltener treten Reste feintoniger grauer Keramik auf /Abb. 35: 3, 8, 15, 16/. Die genannten Funde kann man grösstenteils mit der Keramik vom Prešover Typ synchronisieren. Zwei Scherben /Abb. 35: 1, 11/ hängen eher mit der Przeworsk-Kultur zusammen. In die Zeit der intensiven Belegung gehören die Schlackenfunde und der Rest eines Wetzsteines. Nur geringe Siedlungsspuren stammen aus dem ausgehenden Neolithikum bzw. der frühen Bronzezeit, der slawischen /Abb. 35: 5, 9/ und der frühmittelalterlichen Periode /Abb. 35: 6, 14/.

SÍDLISKO Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ A Z VČASNEJ DOBY HISTORICKEJ V JASTRABÍ NAD TOPĽOU

Vojtech Budinský-Krička

Pri prieskume v údolí Tople bola na jar roku 1975 objavená jedna z ďalších dôležitých archeologických lokalít v tejto oblasti - praveké a včasnohistorické sídlisko v Jastrabí nad Topľou /okr. Vranov nad Topľou/. Rozprestiera sa juhovýchodne od obce a hospodárskeho dvora JRD, na úpätí vrchu Lipová, na miernom svahu nad terasou po ľavom brehu Tople, severne od cesty Jastrabie nad Topľou - Vranov nad Topľou.

Nálezy z povrchového výskumu a z pokusnej odkrývky závalu dvoch z viacerých sídliskových objektov, črtajúcich sa na povrchu oráčiny v podobe tmavých škvŕn, naznačujú, že lokalita bola trvalejšie osídlená v období gávskej kultúry v mladšej dobe bronzovej a neskôr približne od mladšej doby rímskej do začiatkov doby sťahovania národov.

Z črepov keramiky gávskej kultúry, nájdených pri obhliadke lokality, pozoruhodnejšie sú zlomky z hrncovitých /obr. 36: 1/ a amforovitých nádob /obr. 36: 3/. V závale pokusne odkrytého objektu A sa okrem atypických črepov našli aj zlomky profilovanej misky, ktorú sa podarilo zrekonštruovať /obr. 36: 6/ a fragment dvojkónickej nádoby s lievikovite roztvoreným ústím, zdobenej na hornej časti tela šikmými kanelúrami /obr. 36: 9/.

Nálezy z včasnej doby historickej možno synchronizovať predbežne s keramikou z prešovského sídliska; pozostávajú zo zlomkov lepenej a jemnej sivej keramiky. Z nich hodno upozorniť najmä na fragment profilovanej misky zo zberu /obr. 36: 5/, na zlomky esovite profilovaných hrncov primitívnej výroby s odsadeným dnom /obr. 36: 2, 7, 8/ a časť dvojkónickej misky /obr. 36: 4/ zo závalu čiastočne odkrytého objektu B.

Výnimočne sa našiel pri obhliadke lokality aj neolitický alebo eneolitický obsidiánový odštep, atypický zlomok hrnca azda slovanskej keramiky a bližšie nedatovateľný fragment pekáča s odtlačkami pliev a obilia.

SIEDLUNG AUS DER JÜNGEREN BRONZEZEIT UND DER FRÜHGESCHICHTLICHEN ZEIT IN JASTRABIE NAD TOPĽOU. Bei einer Geländebegehung im Topľa-Tal entdeckte man in der Gemeinde Jastrabie nad Topľou /Bez. Vranov nad Topľou/ eine weitere wichtige archäologische Fundstelle dieses Gebiets. Sie breitet sich südöstlich des Ortes über einer Terrasse des linken Flussufers auf einer schwachen Erhöhung am Fusse des Berges Lipová, nördlich der Strasse Jastrabie nad Topľou - Vranov nad Topľou, aus. Funde aus der Oberflächenbegehung und aus der versuchsweisen Freilegung zweier der sich hier zahlreich in der Ackerkrume abhebenden Siedlungsobjekte belegen, dass diese Siedlung länger in der Zeit der Gáva-Kultur der jüngeren Bronzezeit

und in dem Zeitabschnitt von der jüngeren römischen Kaiserzeit bis zum Beginn der Völkerwanderungszeit benutzt wurde. Keramische Funde der Gáva-Kultur stammen von topfartigen /Abb. 36: 1/, amphorenartigen /Abb. 36: 3/ und schüsselförmigen /Abb. 36: 6/ Gefässen. Die frühgeschichtlichen Funde, die mit der Keramik vom Prešover Typ zu synchronisieren sind, stammen von handgefertigter /Abb. 36: 2, 7, 8/ und feiner grauer Keramik /Abb. 36: 4, 5/. Seltener fanden sich ein neolithischer oder äneolithischer Feuersteinabschlag, eine atypische Scherbe slawischer Keramik und ein nicht genau datierbares Fragment einer Backschüssel.

PRAVEKÉ A VČASNOHISTORICKÉ SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z KOŠICKÝCH OLŠIAN

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

V katastri obce Košické Olšany /okr. Košice/ boli pri prieskume v kotline Torysy v auguste roku 1975 objavené dve doteraz neznáme archeologické lokality; na ďalšej, už dávnejšie evidovanej lokalite sa zopakoval povrchový výskum /V. Budinský-Krička v spolupráci s J. Macákom/.

Prvá lokalita sa rozprestiera v polohe Dluhe na miernom svahu po pravom brehu Torysy, juhovýchodne od križovatky hradskej Košice - Sečovce s cestou do Hrašovíka, južne od spomenutej hradskej. Z obhliadky miesta sa získali početné, prevažne atypické zlomky lineárnej keramiky /obr. 37: 1, 3/ a štiepaná kamenná, prevažne obsidiánová neolitická industria /obr. 37: 6-8/. Výnimočne sa tu našli aj zlomky bukovohorskej keramiky /obr. 37: 2/ a fragment sivej keramiky z doby rímskej /obr. 37: 5/.

Druhá lokalita v Košických Olšanoch, ktorú autor tohto príspevku na upozornenie J. Pástora prezrel už roku 1961, sa nachádza v polohe Pod Silaše, na terase po ľavom brehu Torysy, východne od cesty Košické Olšany - Byster, približne uprostred medzi spomenutými obcami, severne od potôčika vytekajúceho z močaristej úžľabiny. Keramické nálezy z obhliadky r. 1975 /obr. 37: 4, 12-15/ svedčia o intenzívnejšom osídlení lokality na prelome doby rímskej a sťahovania národov. Je to materiál analogický s nálezmi z prešovského sídliska. Výnimočne sa našiel na lokalite aj fragment misky z mladšej doby bronzovej, najskôr z okruhu gávskej kultúry /obr. 37: 9/, zlomky keramiky typu Blažice /obr. 37: 11/ a črep z okraja hrnca z včasného stredoveku, z 11.-12. stor. /obr. 37: 10/.

Tretia lokalita sa zistila po stranách Olčvárskeho potoka, ľavostranného prítoku Torysy, západne od cesty Košické Olšany - Rozhanovce. Nálezisko sa rozprestiera na rozhraní katastrov spomenutých obcí, preto sa o ňom zmieňuje autor v osobitnom príspevku /pozri s. 64-65/.

UR- UND FRÜHGESCHICHTLICHE SIEDLUNGSFUNDE AUS KOŠICKÉ OLŠANY. Bei einer Geländebegehung im Tal der Torysa wurden zwei bisher unbekannte Siedlungen festgestellt, eine dritte wurde durch Oberflächenfunde erneut bewiesen. Bei der Begehung der ersten Fundstelle, die sich in der Flur "Dluhe" am rechten Ufer der Torysa, südöstlich der Strassenkreuzung Košice - Sečovce mit der nach Hrašovík erstreckt, gewann man Scherben der Linearkeramik /Abb. 37: 1, 3/ und Funde neolithischer Abschlagindustrie, v. a. aus Feuerstein /Abb. 37: 6-8/. Gelegentlich traten Scherben der Bükker Kultur /Abb. 37: 2/ und ein Rest grauer Keramik der römischen Kaiserzeit /Abb. 37: 5/ auf. Das Material der zweiten, schon bekannten Fundstelle, die in der Flur "Pod Silaše" auf der Terrasse am linken Ufer der Torysa, östlich der Strasse Košické Olšany - Byster, liegt, enthält v. a. Scherben des Prešover Typs aus dem Übergang der römischen Kaiserzeit zur Völkerwanderungszeit /Abb. 37: 4, 12-15/. Vereinzelt ist ein Schüsselrest aus dem Bereich der Gáva-Kultur /Abb. 37: 9/, Keramikreste vom Typus Blažice /Abb. 37: 11/ und Randscherben eines Gefässes des frühen Mittelalters /Abb. 37: 10/.
Über die dritte Fundstelle berichtet der Verfasser in einem selbständigen Beitrag, da sie sich an der Grenze zweier Orte, nämlich Košické Olšany und Rozhanovce, befindet /s. Seiten 64-65/.

PRIESKUM STREDOVEKÉHO HRÁDKU V MUDROVCIACH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

11. júna a 10. júla 1975 vykonal autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom obhliadku doteraz neznámeho stredovekého hrádku na temene vrchu Hrad v Mudrovciach /okr. Košice/. Vrch sa vypína nad Tarnavským potokom /ľavostranný prítok Olšavy/ v Slanských vrchoch a je z východnej, južnej a západnej strany obkolesený valom a priekopou; severná strana vrchu klesá strmo k ľavému brehu spomenutého potoka. Svah vrchu na východnej strane je členený terasovitým výstupkom. Úzka plošina na temene vrchu, situovaná dlhšou osou v smere Z-V, je len 33 m dlhá a 12 m široká. Na jej východnej strane bola pravdepodobne kruhová veža.

Pri prieskume sa našli na vrchu zlomky starej, ale hlavne vyvinutej stredovekej keramiky a s ňou súčasné zlomky tehál a malty. Výnimočne sa našiel aj drobný okrajový črep eneolitického rázu s vypichanou výzdobou a tri atypické črepy z mladšej doby bronzovej. Stredoveký hrádok v Mudrovciach, podľa keramických nálezov datovateľný predbežne do 13.-15. stor., s určitou rezervou možno stotožňovať s hradom Lipovec, ktorý B. Varsik lokalizoval do údolia Ol-

šavy /Varsik, B.: Osídlenie Košickej kotliny. 2. Bratislava 1973, s. 428/.

BEGEHUNG DES MITTELALTERLICHEN TURMHÜGELS IN MUDROVCE. In Mudrovce /Bez. Košice/ wurde auf dem Berge "Hrad", der sich über dem Tarnavský Bach in den Slansker Bergen befindet, ein bisher unbekannter mittelalterlicher Turmhügel entdeckt, der durch Wall und Graben befestigt war und nach den Keramikfunden vorläufig dem 13.-15. Jh. zugewiesen werden kann. Die enge Fläche begrenzt auf der Ostseite wahrscheinlich ein runder Turm.

SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z ENEOLITU A DOBY BRONZOVEJ V PETROVANOCH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Pri prieskume v kotline Torysy v katastri obce Petrovany /okr. Prešov/ v septembri roku 1975 autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom obhliadol už evidovanú archeologickú lokalitu, rozprestierajúcu sa v polohe Keveč, severne od Petrovian, na ľavobrežnej terase Torysy, po stranách cesty Petrovany - Prešov. Jadro sídliska sa nachádza medzi spomenutou cestou a ľavým brehom potoka ústiaceho do Torysy.

Hojný, ale prevažne atypický črepový materiál z prieskumu možno rámcove zaradiť zhruba do eneolitu a doby bronzovej, v jadre však patrí do časového úseku od sklonku eneolitu do staršej doby bronzovej. Kultúrna príslušnosť nálezov z tejto trvalejšej fázy osídlenia lokality je zatiaľ problematická.

V nálezoch z povrchového výskumu ako najstarší sa ukazuje fragment žltohnedej nádoby zdobenej pod ústím jamkami /obr. 38: 1/; možno ho azda synchronizovať skôr s keramikou zatínskej skupiny než s kanelovanou keramikou. K najstarším nálezom z lokality sa radia aj dva rohovcové odštepy, z ktorých jeden pripomína nadbužskú rohovcovú surovinu /obr. 38: 11/. Vo výbere črepov z obdobia intenzívnejšieho osídlenia lokality prevažujú fragmenty nádob s mierne prehnutým hrdlom /obr. 38: 5, 8, 12, 14/, ktorých okraj bol výnimočne pretláčaný alebo jamkami delený /obr. 38: 2, 7, 10/. Nôžka z dna džbánka /obr. 38: 3/ a črep so stopami vypukliny lemovanej žliabkami /obr. 38: 9/ pripomínajú otomanskú keramiku. O sporadickom osídlení lokality v mladšej dobe bronzovej svedčilo by niekoľko atypických črepov a fragment nádoby so žliabkovou výzdobou /obr. 38: 6/.

SIEDLUNGSFUNDE AUS DEM ÄNEOLITHIKUM UND DER BRONZEZEIT IN PETROVANY. Im Kataster der Gemeinde Petrovany /Bez. Prešov/ wurde eine Besichtigung der schon längst bekannten archäologischen Fundstelle in der Flur "Keveč" durchgeführt; sie befindet sich nördlich des Ortes auf einer Terrasse am

linken Ufer der Torysa. Das zahlreiche, wenn auch wenig typische keramische Material gehört v. a. an den Übergang des Äneolithikums zur älteren Bronzezeit. Den ältesten Fund stellt das Fragment eines gelbbraunen Gefässes mit Grübchenverzierung unter dem Rand dar /Abb. 38: 1/, das man eher mit der Zatíner Gruppe als mit der kannelierten Keramik synchronisieren kann. Dem Äneolithikum gehören zwei Feuersteinabschläge an; der eine erinnert an Rohmaterial aus dem Bug-Gebiet /Abb. 38: 11/. Unter der Materialauswahl aus der Zeit der intensivsten Besiedlung überwiegen Scherben von Gefässen mit schwach gewölbtem Hals /Abb. 38: 5, 8, 12, 14/, deren Rand ausnahmsweise eingedrückt oder durch Grübchen gegliedert war /Abb. 38: 2, 7, 10/. Zwei Exemplare erinnern an die Otomani-Keramik /Abb. 38: 3, 9/. Einige atypische Scherben und eine mit horizontalen Rillen verzierte /Abb. 38: 6/ können eine sporadische Besiedlung der Fundstelle in der jüngeren Bronzezeit belegen.

SÍDLISKO Z PRELOMU ENEOLITU A STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V ROZHANOVCIACH A KOŠICKÝCH OLŠANOCH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Pri prieskume na ľavobrežnej terase Torysy v lete r. 1975, ktorý uskutočnil autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom, prišlo sa západne od cesty Košické Olšany - Rozhanovce /obe obce okr. Košice/ po obidvoch stranách Olčvárskeho potoka /ústiaceho do Torysy/ na rozsiahle, doteraz neznáme sídlisko, ktoré bolo, súdiac podľa početných keramických nálezov z povrchového výskumu lokality, najintenzívnejšie osídlené na prelome neskorej doby kamennej a začiatku doby bronzovej. Olčvársky potok tvorí na nálezisku chotárnu hranicu medzi Rozhanovcami a Košickými Olšanmi. Nálezy sa koncentrujú na homoľovitej vyvýšenine Hôrka /kóta 193,0/, po pravom brehu Olčvárskeho potoka a odtiaľ východne okolo niekdajšieho močariska, ktorým preteká spomenutý potok. Ojedinele sa vyskytli po oboch stranách potoka i stopy osídlenia s keramikou z mladšej doby bronzovej a zo stredoveku. Na južnej /košickoolšianskej/ strane lokality sa výnimočne našiel aj zlomok slovanskej keramiky /obr. 39: 7/ a na jej severnej /rozhanovskej/ strane aj zlomok neskorolaténskej grafitovej keramiky.

Keramický materiál z prelomu eneolitu a staršej doby bronzovej tvorí jadro nálezov a je z nádob prevažne hnedej farby, zhotovených z piesčitej hliny. Povrch viacerých zlomkov je slamovaný /obr. 39: 5, 10/ alebo zdrsnený jamkami po odtlačkoch textílií /obr. 39: 1, 9, 11/. Dva okrajové črepy /obr. 39: 2, 8/ sú pravdepodobne z amforovitých nádob s lievikovite roztvoreným hrdlom; na podobnú nádobu, najskôr s guľovitým telom, poukazuje črep so širokým pásikovým

uchom /obr. 39: 3/. Dná niektorých nádob boli výrazne odsadené /obr. 39: 9/. K tejto keramike, ktorej kultúrna príslušnosť je zatiaľ problematická, patrí aj zlomok tenkostennej amforovitej nádoby s rytou výzdobou /obr. 39: 6/.

SIEDLUNG VOM ENDE DES ÄNEOLITHIKUMS UND DER ÄLTEREN BRONZEZEIT IN ROZHANOVCE UND KOŠICKÉ OLŠANY. Bei der Begehung der Terrasse am linken Ufer der Torysa, westlich der Strasse Košické Olšany - Rozhanovce /Bez. Košice/, wurde zu beiden Seiten des Olčvárer Baches, der in die Torysa einmündet, eine ausgedehnte Siedlung entdeckt, die aufgrund der keramischen Funde /Abb. 39: 1-6, 8-11/ ins ausgehende Äneolitihikum bzw. in die ältere Bronzezeit gehört. Ihre kulturelle Zuordnung ist bisher problematisch. Vereinzelte Siedlungsspuren stammen aus der jüngeren Bronzezeit, La-Tène--Zeit, dem slawischen /Abb. 39: 7/ oder mittelalterlichen Zeitbaschnitt.

SÍDLISKO Z DOBY RÍMSKEJ V SOLI

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

V katastri obce Soľ /okr. Vranov nad Topľou/ už v decembri r. 1974, ale hlavne vo februári r. 1975, sledoval autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom výkop koryta na potrubie druhého vodného kanála. Pri prácach na výkope sa narazilo na časť pravdepodobne rozsiahleho sídliska z doby rímskej.

Lokalita sa nachádza na pravobrežnej terase Tople, asi 200 m juhovýchodne od okraja obce, na ľavej strane cesty Soľ - Čaklov, smerujúcej do Vranova nad Topľou. V profile výkopu pod 1,2 m hrubou vrstvou žltého riečneho nánosu sa črtala v dĺžke ca 50 m súvislá kultúrna vrstva, v ktorej sa na severnej strane výkopu črtali obrysy čiernej výplne dvoch sídliskových objektov, vzdialených od seba ca 43 m. Ich spodok siahal až po dno koryta výkopu. Nenarušené časti objektov neboli prístupné podrobnejšiemu výskumu, mohol sa zachrániť len materiál z ich profilov v stene výkopu.

Z výplne objektu 1 okrem početných kusov železnej trosky, svedčiacej o vyhni, boli vyzdvihnuté črepy keramiky /obr. 40: 1-4/, dva obsidiánové odštepy a zvierací zub. V závale objektu 2 boli črepy /obr. 40: 5-8, 10, 11, 13, 14/, zlomky tehloviny, valcovitý praslen /obr. 40: 12/ a zlomok mazanice trojhranného prierezu /obr. 40: 9/, pochádzajúci pravdepodobne z výplne škáry v stene dreveného príbytku.

Keramika z objektov a z okolitej vrstvy pozostáva zo zlomkov nádob hrubej výroby /lepená keramika/ a z črepov jemnej, sivej, na kruhu vytáčanej keramiky. Podľa uvedených nálezov, z ktorých niektoré zlomky pripomínajú keramiku prze-

worskej kultúry /obr. 40: 4, 10, 11, 13/, možno sídlisko v Soli zaradiť predbežne do mladšej fázy doby rímskej.

Azda z toho istého sídliska pochádzajú zlomky jemnej i hrubej keramiky z doby rímskej, nájdené r. 1960 pri melioračných prácach neďaleko obce Soľ; nálezy zachránil J. Vizdal pre Zemplínske múzeum v Michalovciach. Hodno tiež pripomenúť, že r. 1967 sa zistili v Soli, v polohe Surovice, na pastvisku medzi soľnými prameňmi západne od obce stopy neolitického osídlenia /lineárna keramika?/ a osídlenia z včasnej až staršej doby bronzovej.

SIEDLUNG AUS DER RÖMISCHEN KAISERZEIT IN SOĽ. Im Kataster der Gemeinde Soľ /Bez. Vranov nad Topľou/ entdeckte man auf einer Terrasse am rechten Ufer der Topľa südöstlich des Ortes, links der nach Vranov nad Topľou führenden Strasse Soľ - Čaklov, beim Ausheben der Gräben für Wasserrohre einen Teil einer Siedlung, die nach dem Aushub zweier Objekte und nach den Funden aus der Kulturschicht vorläufig der jüngeren Phase der römischen Kaiserzeit /Abb. 40/ zugewiesen werden kann. Das Objekt 1 kann nach den zahlreichen Schlackenfunden als Schmiedewerkstätte angesehen werden.

PRAVEKÉ SÍDLISKOVÉ NÁLEZY ZO ŠEBASTOVIEC

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Pri obhliadke okrajovej časti terasy po pravom brehu Hornádu, vľavo od cesty Barca - Valalíky a východne od Šebastoviec /okr. Košice/ našiel autor tohto príspevku 10. septembra 1975 početné fragmenty nádob, svedčiacich o trvalejšom osídlení terasy v eneolite a v staršom úseku doby bronzovej; ich bližšie kultúrne zaradenie - okrem zlomkov keramiky lažnianskej skupiny /obr. 41: 1, 4, 6, 8/ - je zatiaľ problematické /obr. 41, 3, 7, 9, 12-14/. S osídlením terasy v eneolite súvisí najskôr aj nález rohovcovej čepieľky a s osídlením v staršom úseku doby bronzovej možno spájať nález miskovitého praslena /obr. 41: 11/. Niektoré zlomky nádob zo zberu na sídlisku naznačujú, že terasa bola sporadicky vyhľadávaná aj v mladšej dobe bronzovej /obr. 41: 10/ a v staršom stredoveku /obr. 41: 2/. V súvise s nálezom keramiky lažnianskej skupiny na terase hodno pripomenúť, že na blízkej vyvýšenine Lapiše v Šebastovciach bolo v rokoch 1966-1970 odkryté birituálne pohrebisko tejto skupiny /Šiška, S.: Gräberfelder der Lažňany-Gruppe in der Slowakei. Slovenská archeológia, 20, 1972, s. 107-176/.

URGESCHICHTLICHE SIEDLUNGSFUNDE AUS ŠEBASTOVCE. Bei der Begehung des Randgebietes einer sich am rechten Ufer des Hornáds erstreckenden Terras-

se, links der Strasse Barca - Valalíky und östlich von Šebastovce /Bez. Košice/ gelegen, fand man zahlreiche Keramikreste, die eine längere Besiedlung der Fundstelle im Äneolithikum und in der älteren Bronzezeit bezeugen, ihre kulturelle Zuordnung ist mit Ausnahme einiger Scherben der Lažňany-Gruppe /Abb. 41: 1, 4, 6, 8/ noch problematisch /Abb. 41: 2, 7, 9, 12-14/. Besiedlung während des Äneolithikums belegt der Fund einer Feuersteinklinge, aus der älteren Bronzezeit könnte der schüsselartige Spinnwirtel /Abb. 41: 11/ stammen. Sporadische Ansiedlung auf diesem Fundplatz belegen Scherben der jüngeren Bronzezeit /Abb. 41: 15/, der ausgehenden La-Tène-Zeit /Abb. 41: 5/, der beginnenden römischen Kaiserzeit /Abb. 41: 10/ und des frühen Mittelalters /Abb. 41: 2/.

VÝSKUM SLOVANSKO-AVARSKÉHO POHREBISKA A SÍDLISKA Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ V ŠEBASTOVCIACH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Košické pracovisko Archeologického ústavu SAV /V. Budinský-Krička/ po niekoľkoročnej prestávke pokračovalo v čase od 5. augusta do 24. októbra 1975 vo výskume jednej z najpozoruhodnejších archeologických lokalít v Košickej kotline, rozprestierajúcej sa na miernej vyvýšenine Lapiše východne od Šebastoviec /okr. Košice/, na terase po pravom brehu Hornádu. Výskum v uvedenej sezóne - už šiestej od začiatku výskumu na lokalite - sa upriamil hlavne na prebádanie severovýchodného úseku rozsiahleho slovansko-avarského pohrebiska, ktorého odkrývka sa začala roku 1966 a je hlavnou úlohou systematického výskumu v Šebastovciach.

V uplynulej sezóne sa odkrylo na pohrebisku 26 jednoduchých kostrových hrobov /obr. 42: 1, 2/, pričom sa narazilo i na ďalších 12 objektov rozsiahleho sídliska z mladšej doby bronzovej.

Z odkrytých hrobov slovansko-avarského pohrebiska, ktoré boli v nepravidelných radoch situované väčšinou v smere V-Z, približne 15 patrilo deťom a nedospelým jedincom, v ostatných spočívali dospelí. Na jazdecké hroby sa v preskúmanej severovýchodnej časti pohrebiska nenarazilo.

Väčšina detských hrobov bola bez pamiatok. Prílohami v ostatných hroboch boli najčastejšie hlinené nádoby, železné nože /obr. 43: 15/, bronzové alebo železné pracky /obr. 43: 18, 19/ a zvyšky mäsitej potravy /koza alebo ovca, hydina/. Výnimočne sa našli pri kostrách aj koráliky /obr. 43: 2, 3, 5, 6/, bronzové krúžky /obr. 43: 8, 10/ a náušnice /obr. 43: 9, 11/, železné strelky /obr. 43: 12, 13/, praslen a škrupiny z vajec. Nájdená keramika pozostáva z hrncov podunajského typu /obr. 43: 7, 14, 16, 17/, osobitne sa medzi nimi

vyníma nádoba s uchom /obr. 43: 1/. Z hrobov odkrytých r. 1975 je z hľadiska datovania pohrebiska azda najpozoruhodnejší hrob 366, patriaci podľa náušníc typu IIa /Čilinská, Z.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky. Bratislava 1966, s. 144-145/ do staršej fázy pohrebiska /druhá polovica 7. až prvá polovica 8. stor./.

Odkryté sídliskové objekty, v štyroch prípadoch narušené slovansko-avarskými hrobmi, boli nepravidelne rozložené, plytko zahĺbené do piesočnatej vrstvy podložia a mali kruhový alebo oválny pôdorys, v priereze zväčša lavórovitého tvaru. Väčšie z nich slúžili ako obytné, ostatné sa pravdepodobne používali na hospodárske účely. Z tmavého závalu objektov sa získali početné črepy keramiky /obr. 44: 1, 2, 4, 5, 8-11/, kosti domácej i lovnej zveri, zlomky tehloviny a estrichu, výnimočne sa našiel aj praslen /obr. 44: 3/, dve ihlanovité hlinené závažia /obr. 44: 7/, hlinený, z črepa vybrúsený kotúč, zlomok železného predmetu neznámeho určenia /obr. 44: 6/ a v štyroch objektoch sa prišlo aj na kusy pravdepodobne železnej trosky, svedčiace o hutníctve. Pravdepodobne s osídlením miesta v mladšej dobe bronzovej súvisí aj torzo žarnova, nájdené mimo závalu sídliskových objektov v hornej tmavej humusovitej vrstve na vyvýšenine. Spomenutá troska je nateraz prvým nálezom tohto druhu na východoslovenských sídliskách z mladšej doby bronzovej.

K datovaniu sídliska sa bude možné bližšie vyjadriť až po celkovom spracovaní bohatého keramického materiálu z jeho objektov. Možno ho rámcove zaradiť predbežne do okruhu gávskej kultúry a časove skôr do neskorého než do starších úsekov mladšej doby bronzovej. Pendantom šebastovského sídliska je v kotline Torysy sídlisko zistené na temene a úpätí hradného vrchu vo Veľkom Šariši /Budinský-Krička, V.: Veľký Šariš v praveku a na prahu dejín. V.: Nové obzory. 16. Košice 1974, s. 90, obr. 7: 2-8/ a v povodí Torysy výšinné sídlisko na Lysej stráži v Terni /op. cit., s. 90-91/.

Na vyvýšenine Lapiše v Šebastovciach sa od roku 1966 odkrylo: 43 kostrových a žiarových hrobov lažnianskej skupiny zo staršieho eneolitu /Šiška, S., Gräberfelder der Lažňany-Gruppe in der Slowakei. Slovenská archeológia, 20, 1972, s. 107-176/, 2 sídliskové objekty otomanskej kultúry, 5 problematických hrobov z mladšej doby bronzovej, 30 sídliskových objektov gávskej kultúry, 5 včasnoslovanských sídliskových objektov zo 6.-8. stor. a 319 hrobov zo slovansko-avarského obdobia, z ktorých bolo 315 kostrových, jeden symbolický /bojovnícky/, dva zvieracie a jeden položiarový.

Výskum na lokalite Lapiše v Šebastovciach sa ukončí prebádaním juhovýchodného úseku slovansko-avarského pohrebiska.

ERFORSCHUNG EINES SLAWO-AWARISCHEN GRÄBERFELDES UND EINER SIEDLUNG AUS DER JÜNGEREN BRONZEZEIT IN SEBASTOVCE. Die Arbeitsstelle des Archäologischen Institutes der SAW zu Košice setzte nach mehrjähriger Pause erneut im J. 1975 mit der Grabung auf der Anhöhe Lapiše in Šebastovce /Bez. Košice/ fort. Die Arbeiten richteten sich auch in der angeführten Saison /der sechsten seit Grabungsbeginn/ hauptsächlich auf die Erforschung des

ausgedehnten slawo-awarischen Gräberfeldes mit dem Ergebnis von weiteren 26 Gräbern und auch 12 Siedlungsobjekten aus der jüngeren Bronzezeit. Die im J. 1975 abgedeckten Gräber waren ohne Ausnahme einfach /Abb. 42: 1, 2/, überwiegend Kindergräber und grösstenteils O-W orientiert. Auf Reitergräber stiess man im erforschten Abschnitt des Gräberfeldes nicht. Die häufigsten Grabbeigaben waren Gefässe des Donau-Typus /Abb. 43: 1, 4, 7, 14, 16, 17/, Messer /Abb. 43: 15/, Schnallen /Abb. 43: 18, 19/ und Reste von Fleischnahrung /Ziege oder Schaf, Geflügel/, aber es fanden sich in den Gräbern auch Pfeilspitzen /Abb. 43: 12, 13/, Bronzeohrringe /Abb. 43: 9, 11/ und Ringe /Abb. 43: 8, 10/, ein Spinnwirtel und Eierschalen. Von den neu abgedeckten Gräbern kann man das Grab 366 als das beachtenswerteste ansehen, das durch Ohrringe des Typus IIa /nach der Gliederung Z. Čilinskás/ in die ältere Phase des slawo-awarischen Gräberfeldes von Šebastovce datiert ist /zweite Hälfte des 7. und erste Hälfte des 8. Jh./.

Die abgedeckten Siedlungsobjekte waren unregelmässig verteilt, seicht eingetieft, mit kreisförmigem oder ovalem Grundriss und im Querschnitt meistens schüsselartig. Aus der Füllerde der Objekte gewann man reiches Scherbenmaterial /Abb. 44: 1, 2, 4, 5, 8-11/, Knochen von Haus- und auch Jagdtieren, Bruchstücke von Ziegeln und einem Estrich, zwei konische Gewichte /Abb. 44: 7/, eine tönerne und aus einer Scherbe zugerichtete Scheibe, einen Spinnwirtel /Abb. 44: 3/, das Bruchstück eines Eisengegenstandes unbekannter Bestimmung /Abb. 44: 6/, Stücke von Eisenschlacke u. a. Der Keramik nach kann man die Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit in Šebastovce in den Bereich der Gáva-Kultur reihen.

Auf der Anhöhe Lapiše in Šebastovce erschloss man seit 1966: 43 Skelett- und Brandgräber der Lažňany-Gruppe aus dem älteren Äneolithikum, 2 Siedlungsobjekte der Otomani-Kultur, 5 problematische Gräber aus der jüngeren Bronzezeit, 30 Siedlungsobjekte der Gáva-Kultur, 5 frühslawische Siedlungsobjekte aus dem 6.-8. Jh. und 319 Gräber aus slawo-awarischer Zeit. Die Erforschung der Fundstelle wird mit der Untersuchung des südöstlichen Abschnittes des slawo-awarischen Gräberfeldes beendet werden.

PRAVEKÉ SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z TOVÁRNEHO

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Na jar roku 1975 uskutočnil autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom prieskum na dvoch náleziskách v Továrnom /okr. Vranov nad Topľou/ v údolí Ondavky, prítoku Ondavy. Početné povrchové keramické nálezy získané pri ob-

hliadke lokality v polohe Kúty /zvanej tiež Pod hurku/, zistenej už r. 1974 a zaberajúcej značnú plochu na miernom svahu na úpätí vrchu po ľavom brehu Ondavky, svedčia o trvalejšom osídlení miesta od mladšieho eneolitu až do mladšej doby bronzovej /obr. 45: 14/. Kultúrne zaradenie nálezov z naznačeného obdobia sídliska, z ktorých výraznejšie exempláre patria v jadre do mladého eneolitu a do začiatkov doby bronzovej /obr. 45: 3-10, 12, 13, 15/, je zatiaľ problematické. S eneolitickým osídlením lokality súvisí pravdepodobne aj nájdené rádiolaritové jadro /obr. 45: 2/, obsidiánový nástroj /obr. 45: 11/ a odštep opálonosnej horniny. Na sídlisku sa našla aj hrotitá šedastobiela patinovaná, podľa určenia L. Bánesza mladogravettská rohovcová čepeľ /obr. 45: 1/, ktorá je nateraz prvým paleolitickým artefaktom z údolia Ondavky. K ojedinelým nálezom z lokality patrí aj silne korodovaný črep sivej keramiky z doby rímskej.

Na druhom nálezisku, rozprestierajúcom sa na oráčine medzi pravým brehom Ondavky a cestou Továrne - Hudcovce v polohe Medzi jarkami, sa našiel fragment sivej keramiky z doby rímskej a niekoľko zlomkov slovanskej keramiky /na jednom je jednoduchá vlnovka/.

URZEITLICHE SIEDLUNGSFUNDE AUS TOVÁRNE. Bei einer Geländebegehung in Továrne /Bez. Vranov nad Topľou/ im Tal der Ondavka wurden zwei Fundstellen erfasst. Zahlreiche Keramikfunde, die bei der Begehung der Flur "Kúty" auf einem sanften Hang am linken Ufer der Ondavka schon im J. 1974 gefunden wurden, zeugen von einer intensiven Besiedlung der Stelle vom jüngeren Äneolithikum bis zur jüngeren Bronzezeit /Abb. 45: 14/. Die kulturelle Einstufung der Funde, von welchen charakteristischere Fragmente hauptsächlich in das jüngere Äneolithikum und in die Anfänge der Bronzezeit gehören /Abb. 45: 3-10, 12, 13, 15/, ist einstweilen problematisch. Höchstwahrscheinlich hängt mit der äneolithischen Besiedlung der Fundstelle auch der Fund eines Radiolaritkernstückes /Abb. 45: 2/ und eines Obsidianwerkzeuges /Abb. 45: 11/ zusammen. Vereinzelt fand sich in der Siedlung auch eine junggravettezeitliche Hornsteinklinge /Abb. 45: 1/ und ein stark korrodiertes Fragment der grauen Keramik aus römischer Zeit. Auf der anderen Fundstelle zwischen dem rechten Ondavka-Ufer und dem Weg Továrne - Hudcovce fand man das Fragment von feiner grauer Keramik aus römischer Zeit und einige kleine Bruchstücke slawischer Keramik.

MLADONEOLITICKÉ SÍDLISKO VO VOJČICIACH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Autor tohto príspevku v spolupráci s J. Macákom pokračoval 7. mája 1975 v prieskume na rozsiahlom neolitickom sídlisku vo Vojčiciach /okr. Trebišov/, objavenom v polohe Tábor pri obhliadke melioračných prác. Lokalita sa nachádza severne od obce medzi cestou Hriadky - Vojčice a kanálom Tarnava, západne od pravého brehu Ondavy. Prieskum roku 1975 sa upriamil na plochu severne od pozemkov odvodnených roku 1974. Zistili sa stopy ďalších, drenážnymi ryhami narušených alebo preťatých sídliskových objektov. Získaný keramický materiál možno zaradiť predbežne do okruhu mladoneolitickej skupiny Tiszapolgár-Csöszhalom-Oborín.

Nájdené črepy sú zväčša z tenkostenných, z jemnej hliny zhotovených slabo profilovaných nádob s pastóznym povlakom, ktorý - pokiaľ sa zachoval - má okrovú, okrovosivú alebo bledooranžovú farbu /obr. 46: 3/. Na obidvoch zlomkoch je kužeľovitá /obr. 46: 1/ a na ďalšom gombíkovitá vypuklina /obr. 46: 4/; našiel sa aj zlomok vodorovného ucha. Štiepaná industria je rohovcová a obsidiánová. Ojedinele sa našli na lokalite aj zlomky slovanskej /obr. 46: 2/ a stredovekej keramiky.

Prieskum vo Vojčiciach roku 1975 znovu potvrdil, že sa tu zistilo sídlisko značných rozmerov a nemalého významu pre výskum mladšieho východoslovenského neolitu s možnosťou odkrývky uzavretých objektov.

JUNGNEOLITHISCHE SIEDLUNG IN VOJČICE. In Vojčice /Bez. Michalovce/ wurde im J. 1975 mit der Erforschung einer neolithischen Siedlung fortgesetzt, die im J. 1974 bei Meliorationsarbeiten in der Flur Tábor entdeckt wurde. Die Fundstelle befindet sich nördlich der Gemeinde zwischen dem Wege Hriadky - Vojčice und dem Kanal Tarnava westlich des rechten Ondava-Ufers. Es wurden hier Spuren weiterer Siedlungsobjekte festgestellt. Das aus ihnen gewonnene Keramikmaterial kann man vorläufig in den Bereich der jungneolithischen Gruppe Tiszapolgár-Csöszhalom-Oborín reihen /Abb. 46: 1, 3, 4/. Vereinzelt fand man in dem Fundort auch Bruchstücke slawischer /Abb. 46: 2/ und mittelalterlicher Keramik.

SLOVANSKÉ SÍDLISKO VO VRANOVE NAD TOPĽOU

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

V historickom jadre okresného mesta Vranova nad Topľou, na veľkom štvorcovom priestranstve, ohraničenom z troch strán ulicou Sovietskej armády, Rázusovou a Pribinovou ulicou, sa už od roku 1972 sledujú kanalizačné a iné zemné práce /V. Budinský-Krička v spolupráci s J. Macákom/, pri ktorých sa do roku 1974 narazilo na sedem slovanských sídliskových objektov, datovaných keramikou do obdobia od prelomu 8.-9. stor. do 11. stor.

Na stopy ďalšieho slovanského sídliskového objektu /čís. 8/ sa prišlo pri hĺbení jamy blízko juhovýchodnej strany deväťposchodovej budovy, postavenej približne uprostred spomenutého štvorcového priestranstva. Z černozeme narušeného objektu sa podarilo J. Macákovi 7. januára 1975 zachrániť pozoruhodný súbor zlomkov keramiky, podľa ktorých možno objekt datovať do pokročilej fázy slovanského sídliska - do 10.-11. stor. Hojný črepový materiál z narušenej časti objektu svedčí o hrncoch zhotovených na ručnom kruhu, dobre vypálených, hnedej a čiernosivej farby, zdobených zväčša vodorovnými ryhami, zriedkavejšie jednoduchými vlnovkami a výnimočne aj viacnásobnými vlnovkami a pásmi vodorovných rýh /obr. 47: 2, 4, 5, 8/. Všetky okrajové črepy z objektu sú z nádob, u ktorých sa v profilácii ústia už zreteľne črtajú náznaky stredovekého hrnčiarstva /obr. 47: 1, 3, 7/.

Niet pochýb, že v centre Vranova nad Topľou sa rozprestieralo rozsiahlejšie slovanské sídlisko, podľa ktorého začiatky historického jadra mesta siahajú už do veľkomoravského a poveľkomoravského obdobia. Systematický výskum sídliska neprichádza do úvahy pre zastavenosť náleziska.

SLAWISCHE SIEDLUNG IN VRANOV NAD TOPĽOU. Im Zentrum der Bezirksstadt Vranov nad Topľou werden schon seit 1972 die Kanalisations- und andere Erdarbeiten verfolgt, bei denen man bis zum J. 1974 auf Spuren von sieben slawischen Siedlungsobjekten stiess, die nach Keramikfunden in die Zeit von der Wende des 8.-9. Jh. bis zum 11. Jh. datierbar sind. Im J. 1975 rettete man keramisches Material aus einem weiteren Objekt /Nr. 8/, das bei Erdarbeiten in demselben Stadtteil gestört wurde und nach der Keramik /Abb. 47/ in die fortgeschrittenere Zeit der dortigen Siedlung - 10.-11. Jh. - gehört. Alle Randscherben aus dem Objekt stammen schon von Töpfen, bei denen sich in der Profilation der Mündung schon deutliche Spuren des mittelalterlichen Töpferhandwerks skizzieren. Die Funde aus Vranov nad Topľou zeigen, dass sich in seinem Zentrum eine grössere slawische Siedlung erstreckte, nach welcher die Anfänge des historischen Stadtkerns schon in die grossmährische und nachgrossmährische Zeit datiert werden können.

ENEOLITICKÉ VÝŠINNÉ SÍDLISKO V ZÁDIELSKYCH DVORNÍKOCH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Homoľovitý vápencový kopec Hradište-Ritkás v Zádielskych Dvorníkoch /okr. Košice/ patrí do záujmovej oblasti výstavby nových objektov cementární a ťažby surovín, preto sa 15. marca 1975 po predchádzajúcom prieskume /r. 1974/ uskutočnila ďalšia obhliadka plošiny na temene vrchu /V. Budinský-Krička v spolupráci so S. Česnekom/. Keramický materiál z povrchového výskumu lokality je prevažne atypický a snáď skoro bez výnimky eneolitického rázu. Len s výhradami možno jeden z nájdených úlomkov zaradiť do mladšej doby bronzovej. Na vrchu sa črtá podľa najnovších nálezov neopevnené výšinné eneolitické sídlisko, ktoré vo svojej staršej fáze patrilo asi do okruhu kultúry s kanelovanou keramikou /dva črepy so slamovaným povlakom a zlomok nádoby so zosilneným, jamkami členeným okrajom/ a v mladšej fáze do okruhu kultúry s pokročilou šnúrovou keramikou /okrajový črep z tenkostennej nádoby so šnúrovou výzdobou, hnedej, čiastočne oranžovej farby/. Osídlenie lokality v mladšej dobe bronzovej je problematické.

ÄNEOLITHISCHE HÖHENSIEDLUNG IN ZÁDIELSKE DVORNÍKY. Auf der Anhöhe Hradište-Ritkás in Zádielske Dvorníky /Bez. Košice/ skizzierte sich nach Funden einer Geländebegehung im J. 1975 auf dem Plateau dieses Kalkkegels eine unbefestigte äneolithische Höhensiedlung, welche in ihrer älteren Phase vielleicht in den Bereich der Kultur mit kannelierter Keramik und in jüngerer Zeit eher in den Kulturbereich mit fortgeschrittener Schnurkeramik gehörte. Besiedlungsspuren aus der jüngeren Bronzezeit, die der Autor auf dem Hügel aufgrund der Geländebegehung vom J. 1974 zulässt, sind weder durch die letzten Funde auf der Lokalität verlässlich erwiesen worden.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM KOSTROVÉHO POHREBISKA Z DOBY LATÉNSKEJ V CHOTÍNE

Jozef B u j n a

Na rozhraní chotárov obcí Chotín a Marcelová /okr. Komárno/ boli v pieskovisku JRD narušené keltské hroby. Na nálezy upozornila Archeologický ústav SAV v Nitre P. Ratimorská, pracovníčka Podunajského múzea v Komárne, ktorá počas ťažby piesku zachránila nálezy z dvoch čiastočne a z ďalšieho úplne porušeného hrobu. Prvé dva hroby sú podľa výbavy hroby bojovníkov, z tretieho

hrobu boli zachránené len zlomky viacerých druhov nádob a plochého železného opaska.

V auguste 1975 realizoval i Archeologický ústav SAV na lokalite záchranný výskum. Sondami severne od pieskoviska, kde je piesočná duna najvyššia, boli odkryté ďalšie štyri kostrové hroby.

Hrob 4 bol v minulosti vykradnutý. Hrobová jama /200 x 110 cm/ bola orientovaná v smere JV-SZ. Kostra bola z väčšej časti strávená a dlhé kosti i lebka ležali v sekundárnej polohe. V severozápadnom rohu hrobovej jamy sa našli drobné zlomky bližšie neurčiteľnej železnej spony a železný krúžok.

Hrob 5 mal obdĺžnikovú hrobovú jamu /270 x 105-120 cm/ s rozšírením v juhovýchodnej časti. V hĺbke 80 cm ležala vo vystretej polohe naznak kostra s hornými končatinami pozdĺž tela, orientovaná v smere JV-SZ. Pod sánkou sa našla silne korodovaná železná spona, pravdepodobne s veľkou guľovitou pätkou. V hrudnej partii vytvárali zlomky okrajového kovania štítu oblúk; vo vzdialenosti 65 cm od neho sa nachádzala dvojdielna štítová puklica. Na pravej polovici trupu, paralelne s hornou končatinou, bol uložený železný meč /dĺžka 76 cm/ v pošve s oválnym zosilneným nákončím. Paralelne s ľavou holennou kosťou ležala železná kopija so štíhlym listom. Východne od lebky sa nachádzala esovite profilovaná misa a v blízkosti ľavého chodidla fľašovitá váza so štíhlym kužeľovitým hrdlom. Vedľa pravej ruky boli uložené zvyšky ošípanej.

Hrob 6 sa zistil v hĺbke 40 cm. Hrobová jama /160 x 85 cm/ bola vyhĺbená v piesčitom podloží. Kostra bola uložená vo vystretej polohe naznak s rukami pozdĺž tela a orientovaná v smere JV-SZ. Na ľavom ramene sa našli zvyšky silne korodovanej železnej spony, na ramennej kosti železná terčovitá ozdoba a na zápästí otvorený železný, silne korodovaný tyčinkový náramok. Na pravom zápästí sa zachovali zvyšky náramku z tenkého bronzového drôtu, zvinutého do malých osmičiek. Cez pás sa tiahol železný opasok z osmičkovitých článkov. Na oboch dolných končatinách boli duté bronzové kruhy s bradavkovitou výzdobou. V západnej časti hrobovej jamy boli v rade pozdĺž dolných končatín položené tri nádoby: situlovitá váza, väčšia vázovitá nádoba a esovite profilovaná misa.

Hrob 7 sa zistil v tesnej blízkosti hrobu 6. Hrobová jama /180 x 105-120 cm/ zhruba obdĺžnikovitého pôdorysu bola v juhovýchodnej časti rozšírená. Veľmi strávená kostra ležala vo vystretej polohe naznak s rukami pozdĺž tela, orientovaná v smere JV-SZ. V hrudnej partii sa našli zvyšky korodovanej železnej spony s veľkou guľovitou pätkou. Na ľavej ruke sa zachovali zvyšky sapropelitového náramku. V severovýchodnej časti hrobovej jamy boli uložené pozdĺž nôh v rade tri nádoby: esovite profilovaná misa, väčšia fľašovitá váza a menšia vázovitá nádoba.

Opísané hroby tvoria súčasť väčšieho pohrebiska v polohe Chotín VIII, z ktorého časť - 16 kostrových hrobov - odkryl v rokoch 1960-1061 M. Dušek /K otázkam pravekého vývoja juhozápadného Slovenska. Studijné zvesti AÚ SAV. 6. Nitra 1961, s. 66/. Odkryté hroby patria do staršej fázy plochých keltských pohrebísk na juhozápadnom Slovensku - na rozhranie 3. a 2. stor. pred n. l.

RETTUNGSGRABUNG AUF EINEM LATÈNEZEITLICHEN SKELETTGRÄBERFELD IN CHOTÍN. An der Grenze der Gemeinden Chotín und Marcelová /Bez. Komárno/ wurden bei Sandabgrabungen keltische Skelettgräber gestört. P. Ratimorská, Mitarbeiterin des Donauländischen Museums in Komárno, rettete Funde aus zwei teilweise gestörten Kriegergräbern und aus einem gänzlich gestörten Grab. Durch eine Rettungsgrabung des Archäologischen Institutes der SAW wurden auf der Anhöhe der Sanddüne weitere vier Skelettgräber abgedeckt: Grab 4 war alt ausgeraubt, Grab 5 enthielt das Skelett eines Kriegers mit kompletter Ausrüstung und die Gräber 6 und 7 wieder Jugendliche mit Eisen- und Bronzezierat wie auch Keramik. Den Funden nach - Schwert mit ovalem verdicktem Knauf, zweiteiliger Schildbuckel, hohle bronzene Fussringe mit Warzenverzierung, ein bronzener Drahtarmreif aus kleinen Achterschleifen, Fibeln mit freiem kugeligem Fuss, eine flaschenförmige Vase mit schlankem konischem Hals - gehören die abgedeckten Gräber in die ältere Phase der Flachgräberfelder in der Südwestslowakei, und zwar an die Wende des 3.-2. Jh. v. u. Z. Die Gräber bilden den Teil eines grösseren Gräberfeldes in der Flur Chotín VIII, von dem M. Dušek in den J. 1960-1961 einen kleineren Abschnitt mit 16 Skelettgräbern abdeckte /siehe Studijné zvesti AÚ SAV. 6. Nitra 1961, S. 66/.

ATYPICKÁ OSTROHA A ĎALŠIE NÁLEZY Z HRÁDKU

Jozef C s á s z t a

V auguste r. 1975 hlásil M. Zeman Archeologickému ústavu SAV v Nitre nález črepov a prepadávanie sa zeme v obci Hrádok /okr. Trenčín/. Pri obhliadke miesta sa zistilo, že tesne pri budove MNV, niekoľko metrov od miesta, kde sa v r. 1955 našli sekerovité hrivny, je kruhovitá jama /Ø 1,5 m, hĺbka 2 m/, tvarom pripomínajúca slovanské stredoveké obilné jamy. V tmavšom hlinenom zásype jamy, ktorej dno sa ešte ďalej prepadávalo, našlo sa niekoľko črepov slovanskej keramiky.

Miesto nálezu je v tesnej blízkosti slovanského hradiska, ktoré o 70-100 m prevyšuje svoje okolie a ktorého rozmery nepresahujú 50 x 30 m. Z opevnenia sa zachovala iba slabo badateľná časť. Na južnej strane tohto návršia sa črtali v novovytvorenom profile dve približne rovnaké obilné jamy, ktoré boli bagrovaním poškodené. Majú hruškovitý tvar /Ø ústia 70 cm, hĺbka 155 cm, maximálna šírka 110 cm/, výplň tvorí čierna hlina, ktorá sa dobre oddeľuje od okolitej bledšej až hnedej pôdy; obilné jamy boli bez nálezov.

V hline, použitej na úpravu terénu pri novostavbe pohostinstva, sa našla ostroha /obr. 48/. Pohostinstvo sa nachádza na južnom svahu spomenutého hradiska a hlinu privážali asi z oblasti 150 m vzdialenej severozápadne od miesta nálezu. Podľa krátkeho bodca s hladkým medeným kolieskom možno ostrohu datovať do 13. stor. Ide však o atypický variant, ktorý sa od bežných ostrôh s hviezdicovým bodcom líši rovnými ramienkami polkruhového prierezu. Ramienka sú na koncoch rozkované a majú horizontálne umiestené prevliečkové otvory.

ATYPISCHER SPORN UND WEITERE FUNDE AUS HRÁDOK. Im August 1975 erfasste man in der Gemeinde Hrádok /Bez. Trenčín/, mehrere Meter von der Stelle, wo im J. 1955 Axtbarren gefunden wurden, eine kreisförmige Grube, die an mittelalterliche Getreidegruben erinnert; in ihrer Verschüttungsschicht befanden sich mehrere Scherben slawischer Keramik. Der Fundplatz liegt in der Nähe eines slawischen Burgwalls, in dessen Hang zwei, vom Bagger beschädigte Getreidegruben festgestellt wurden, die ungefähr der vorangehenden ähnlich sind; sie wiesen keine Funde auf. In dem beim Bau einer Gaststätte auf dem Südhang des Burgwalls verwendeten Lehm /er wurde von einem ungefähr 150 m nordwestlich liegenden Platz herangeführt/ trat ein Sporn /Abb. 48/ zutage. Es ist ein atypischer Sporn mit kurzem Stachel, glattem Rädchen und mit Schenkeln von halbkreisförmigem Querschnitt. Die Schenkel sind an den Enden breitgehämmert und haben horizontal untergebrachte Riemendurchzugsösen. Der Autor datiert den Sporn in das 13. Jh.

VÝSKUM ROMÁNSKEJ SAKRÁLNEJ STAVBY VO SVINICI

Dušan Čaplovič

Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody - stredisko v Prešove a Východoslovenské múzeum v Košiciach uskutočnili v čase od 21. mája do 22. októbra 1975 archeologický výskum románskej sakrálnej stavby vo Svinici /okr. Košice-vidiek/. Výskum sa robil počas rozsiahlej rekonštrukcie sakrálnej stavby, ktorú realizuje spomenuté stredisko SÚPSOP a zabezpečuje stavebné družstvo Stavba Prešov. Celý pamiatkový objekt bude po rekonštrukcii slúžiť kultúrno-výchovným cieľom Východoslovenského múzea v Košiciach.

Lokalita sa nachádza na východnom okraji Košickej kotliny a je ohraničená úbočím Slanských vrchov. Sakrálna stavba stojí na miernom návrší severne od obce Svinica a celý objekt, najmä veža, pôsobí dominantným dojmom. Pri terénnych úpravách v okolí stavby, najmä na jej severnej strane, boli narušené hroby stredovekého cintorína s kamennými náhrobnými platňami. Súčasne na terase severovýchodne od sakrálnej stavby sa pri hlbokej orbe narazilo na sídliskové

objekty a stopy po kamennom objekte, na ktoré upozorňovali zlomky stredovekej keramiky a železného inventára, ako aj kamenná a tehlová deštrukcia /obr. 49-52/.

Systematický výskum sa upriamil na dôsledné prebádanie najbližšieho okolia a interiéru sakrálnej stavby, najmä apsidy a lode románskeho kostola. Interiér stavby bol prebádaný sondážnou metódou, a to sondami I-III/75, ktorými sa sledovala celková dispozícia románskej stavby. V priebehu výskumu interiéru stojacej sakrálnej stavby sa tu zistilo intenzívne pochovávanie, najmä v mladšom období existencie kostola, teda v 16.-17. stor. /hrob 11 - minca Ferdinanda I./. Teraz možno konštatovať, že pôvodný románsky kostol bol neskoršie, pravdepodobne v druhej polovici 15. stor., prestavaný a rozšírený na východnej strane polygonálnou apsidou /obr. 56, 57/ a na západnej strane predĺžený a konštrukčne spojený s pôvodne trojpodlažnou, samostatne stojacou vežou. Dnešná podoba veže je už výsledkom dostavby v 15.-16. stor.

Na sever od sakrálnej stavby sa nachádza stredoveký cintorín /obr. 53-55/ s kamennými náhrobnými platňami, ktoré boli systematickým pochovávaním - najmä v 16.-17. stor. - porušené. Hroby v severnej a v čiastočne prebádanej východnej časti cintorína možno rámcove datovať do 12. až začiatku 18. stor. Hroby najstaršieho horizontu sú zväčša narušené, resp. úplne zničené mladšími hrobmi. Zachovalý hrob dospelého jedinca pod kamennou platňou /hrob 16/ je jednou z mála výnimiek; datovaný je torzom esovitej záušnice, náhrdelníka zo sklovitých perál kombinovaných s perlami z pastóznej hmoty a bronzového prsteňa do 12. stor.

Významným poznatkom je zistenie veľkého osária, v ktorom sa nachádzali zvyšky ľudských kostí z hrobov spolu s predmetmi materiálnej kultúry /našiel sa tu napr. strieborný štítkový prsteň/. Osárium je datované objektom 1, ktorým je sčasti prekryté, nálezmi z neho - maľovanou a glazovanou keramikou a železným inventárom - od druhej polovice 16. až do 17. stor.; osárium preto kladieme do staršieho obdobia, keď plnilo svoju funkciu. Roku 1975 sa nepodarilo preskúmať celé osárium ani určiť funkciu objaveného objektu 1.

Prístavba kaplnky na severnej strane exteriéru lode kostola nebola doteraz datovaná. Výskum pomohol vyriešiť datovanie ohradného múru, ktorý sa nachádzal v pokročilej deštrukcii okolo sakrálnej stavby. Výstavba tohto múru je datovaná do 17.-18. stor., teda do čias doznievania pochovávania na cintoríne okolo kostola.

Časové určenie bolo spresnené na základe superpozície existujúceho ohradného múru a hrobov 21 a 63, datovaných inventárom do 15.-16. stor.

Na záver výskumnej sezóny sa uskutočnil zisťovací rez na terase severovýchodne od sakrálnej stavby. Sondou boli zachytené zvyšky pozitívov i negatívov základov pravdepodobne feudálneho panského dedinského sídla a stopy po zahĺbených objektoch zaniknutej stredovekej dediny. Dôležitým poznatkom pri výskume a prieskume celého okolia dediny Svinica bol objav feudálneho hrádku juhovýchodne od dnešnej obce, na svahoch Slanských vrchov.

V sezóne 1976 sa práce zacielia na ukončenie výskumu sakrálnej stavby, najmä veže, na jej datovanie a chronologické zaradenie k románskej sakrálnej stavbe, na výskum prístavby kaplnky osária a stredovekého cintorína. Súčasne sa začne výskum na zaniknutej stredovekej dedine a panskom feudálnom sídle. V budúcnosti bude potrebné riešiť v širšom kontexte aj funkčné a chronologické postavenie stredovekého feudálneho hrádku a jeho vzťahy k celému skúmanému komplexu.

UNTERSUCHUNG EINES ROMANISCHEN KIRCHENBAUES IN SVINICA /Abb. 49-57/. Die Untersuchung des romanischen Kirchenbaues in Svinica /Bez. Košice-Land/ wurde in Zusammenarbeit mit dem Slowakischen Institut für Denkmalpflege und Naturschutz zu Prešov und dem Ostslowakischen Museum zu Košice realisiert. Sie konzentrierte sich auf das Interieur der Kirche und ihre nächste Umgebung. Man erfasste die Gesamtdisposition des romanischen Baues, der wahrscheinlich in der zweiten Hälfte des 15. Jh. umgebaut und nach Osten durch eine polygonale Apsis erweitert, im Westen verlängert und konstruktiv mit dem ursprünglich selbständig stehenden Turm verbunden wurde. An der Nordseite des stehenden Kirchenbaues legte man einen mittelalterlichen Friedhof frei, dessen Benützung der Autor rahmenhaft in das 12. bis Anfang des 18. Jh. datiert. Die älteren Gräber, die der Ausschachtung jüngerer zum Opfer fielen, waren von steinernen Grabplatten überdeckt. Funde aus den älteren in das 12.-13. Jh. datierten Gräbern sind Bruchstücke eines S-förmigen Schläfenrings, eines Halsbandes aus Glas- und Pasteperlen und ein Schildchenfingerring; Münzen wurden in den Gräbern nicht festgestellt. Unweit der untersuchten Kirche mit dem mittelalterlichen Friedhof erfasste man Spuren einer mittelalterlichen Dorfwüstung mit einem feudalen Herrensitz. Bei der Geländeüberprüfung der Umgebung von Svinica wurde südöstlich von der heutigen Gemeinde, auf den Hängen der Slanské vrchy, ein mittelalterlicher Wohnturm festgestellt. Die Untersuchungen werden 1976 fortgesetzt werden.

SÍDLISKO Z DOBY RÍMSKEJ A SLOVANSKEJ NA OSTREJ SKALE NAD VYŠNÝM KUBÍNOM

Pavol Čaplovič

Ostrá skala nad Vyšným Kubínom /okr. Dolný Kubín/ je bralový vápencový útvar s výškovou kótou 813,6 m n. m. Strmé skalné steny vystupujú z južnej strany do výšky 50-60 m; od severu je terén svahovitý a celkove prístupný. Ostrá a Tupá skala pri pohľade z juhu tvoria výrazné terénne dominanty medzi Dolným a Vyšným Kubínom /obr. 58/.

Archeologický výskum sa na Ostrej skale začal až v roku 1961, keď Archeologický ústav SAV v Nitre v spolupráci s Oravským múzeom v Oravskom Podzámku uskutočnili prvé zisťovacie práce. V roku 1964 pokračovali tu poľskí bádatelia z Krakova /doc. dr. Żaki, Mgr. Niżnik/, ktorí rozšírili orientačnú sondu a získali nálezy z doby rímskej. Povrchový zber dr. B. Buššu z r. 1959-1961 ukázal, že ide o lokalitu s nálezmi púchovskej kultúry, a to nielen na vrchole Ostrej skaly, ale i na svahoch v najbližšom okolí.

Na jar r. 1975 rozrušilo JRD Jasenová pri rekultivácii pozemkov niekoľko sídliskových polôh s črepmi keramiky púchovskej skupiny a mazanicou na východnom úpätí Ostrej skaly, v chotárnej časti Železný laz. Záchranným výskumom Oravského múzea sa zistilo, že sídlisko bolo rozrušené už aj predchádzajúcou kultiváciou, preto na jednotlivých miestach sa nedali nálezy sledovať v pôvodnej polohe, resp. zistili sa iba zvyšky alebo stopy po pôvodnom osídlení. V prieskume okolia Ostrej skaly sa pokračovalo potom na severnom úpätí v polohe Chmelínce. Aj v tomto priestore sa prv orávalo a podľa údajov Júliusa Juráka z Vyšného Kubína preoral tu nejedno ohnisko s prepálenou hlinou, črepmi a kameňmi. Orientačné sondy /A, B a C/75/ nezasiahli výraznejší sídliskový objekt, hoci poskytovali pomerne zaujímavý črepový materiál. Sú to však len zlomky keramiky, ktoré mohli byť v medzichatových priestoroch. Ide o halštatsko-laténsku a laténsko-rímsku keramiku, teda o nálezy púchovskej skupiny. Halštatskú keramiku reprezentujú často črepy z väčších nezdobených nádob, zatiaľ čo laténske črepy sú väčšinou z nádob so zaobleným okrajom, zvisle ryhované; poznáme ich pod označením "stradonická keramika". Na temene Ostrej skaly sa zistilo na niekoľkých výškove rozdielnych terasách osídlenie z doby rímskej a slovanskej. V sonde A/75 bola odkrytá slovanská chata, v sonde B/75 nálezy púchovskej skupiny a slovanské predmety, v sonde C/75 púchovské a v sonde D/75 rímske a slovanské nálezy. Neskôr bola vyhĺbená plytká sonda E/75, z ktorej pochádza sídliskový materiál z doby rímskej. Ostrá skala predstavuje teda opevnenie z obdobia púchovskej skupiny a neskôr i slovanské opevnené hradisko s osídlením úpätia. Každú preskúmanú časť lokality sme označovali samostatne, napr.: Železný Laz - sonda A/75. Chmelínce - sonda A-C/75, Ostrá skala - sonda A-E/75.

Za zmienku stojí hlavne nálezový materiál priamo z Ostrej skaly.

Sonda A/75 - slovanská chata 1 s rozmermi 2,5 x 5 m, bola orientovaná dlhšou osou v smere JV-SZ. Bola zapustená do svahu, preto sa časť na strane svahu lepšie zachovala. Základové drevá boli zuhoľnatené a na vonkajších štítových stranách sa našli jamky po stĺpoch podopierajúcich pôvodnú strechu v hrebeni /obr. 59/. Uprostred chaty sa našli štyri hrnce v črepoch, pred vchodom tordovaná železná rúčka, najskôr z dverí, niekoľko šípových hrotov a železná ostroha /obr. 60/. V západnom rohu obydlia sa zachovala hromada kameňa s karbonizovaným drevom, zrejme zvyšky vykurovacieho zariadenia /pec?/.

Sonda B/75 bola vyhĺbená na najvyššom mieste sídliska, dosiahla dĺžku 24 m a maximálnu šírku 10 m. Odkryla plochu nivelovanú do vodorovnej polohy; zistil sa v nej rad kolových jamiek, orientovaný v smere S-J pozdĺž zastavanej

plochy. Na úrovni podlahy sa našli početné črepy keramiky púchovskej skupiny i slovanskej a železné predmety. Črepy slovanskej keramiky boli v severnej časti sondy, kde sa zachovali stopy ohniska - zvyšky slovanského objektu 2. Podlaha obydlia bola vyrovnaná drobnými kameňmi, hlavne z dolnej strany. Základové drevá alebo iné znaky naznačujúce proporcie objektu sa nepodarilo zistiť. Ďalšie ohnisko sa zistilo na navŕšenej hline v najjužnejšom konci sondy, avšak bez sprievodných nálezov.

Južná časť sondy B/75 predstavuje v podstate podlahovú plochu obytného objektu, pravdepodobne zrubovej konštrukcie s podpernými stĺpmi stredom stavby. Črepový materiál radí objekt k stavbám púchovskej skupiny. Na jeho mieste stál neskôr menší slovanský objekt 3 s ohniskom /pec?/, ktorý datujú črepy keramiky do mladšej doby hradištnej. Ani tu sa nepodarilo zistiť základy a rozmery objektu, zrejme preto, lebo ide o polohu najviac vystavenú splavovaniu terénu. Nie je však vylúčené, že na tomto najvyššom mieste mohlo ísť o kultové miesto, ktorého súčasťou boli niektoré /alebo všetky tri/ spomenuté ohniská, a preto sa okrem kolových jám iné zvyšky stavby nenašli. /Obr. 61./

K objektom púchovskej skupiny možno zaradiť východný roh zrubovej stavby v severozápadnej časti sondy B/75. Našla sa tu zuhoľnatená základová guľatina východného nárožia chaty, ktorého dlhé zrubové drevá vybiehali nad dnešný strmý svah. V objekte sa zachovala časť zemitej podlahy s nahromadenými kameňmi a črepmi keramiky púchovskej skupiny.

Nižšie položená sonda C/75 bola paralelná so sondou B/75. Terén tu bol tiež nivelovaný na obytné účely. Na úrovni podlahy sa nachádzali črepy keramiky púchovskej skupiny a kolové jamy. Pomerne strmý terén vylučuje v tomto priestore uchovanie celého pôdorysu objektov, preto sa mohli zachovať iba ich časti zapustené do svahovitého podkladu.

Sonda D/75 bola pokračovaním výkopu z r. 1961 a 1964 a sledovala násyp horného valu a vnútornej strany na temene. Vyhĺbená bola obdĺžniková plocha 7 x 12 m až po sterilný podklad, v ktorom sa zistili početné kolové jamy /obr. 63/. Do tohto priestoru bol deštruovaný i stavebný materiál, ktorý zakryl pôvodnú kultúrnu vrstvu. V odkrytej vrstve sa nachodili črepy keramiky i kovové predmety z doby rímskej, medzi nimi aj železná rímska spona /obr. 62/. V zosunutom materiáli, hlavne medzi kameňmi z valu, nachodili sa črepy slovanskej keramiky, bronzová záušnica, šípové strely, nožíky a i. Samotný val bol navŕšený na najprístupnejšom mieste, okolo vrcholu pokračoval v tvare podkovy kolovou palisádou a komunikačným priestorom popri nej. /Obr. 64./

Priečny rez valom poskytuje prehľad chronológie narastania násypu a zatiaľ tu možno rozpoznať tri hlavné etapy v stavbe valu. Prvú etapu reprezentujú halštatské črepy, aké sa vyskytujú aj na sídliskách pri úpätí Ostrej skaly medzi nálezovým materiálom púchovskej skupiny. Druhá etapa korešponduje s rímskymi nálezmi a tretia, najmladšia, ktorej patrí i vlastná deštrukcia, slovanskému obdobiu. V tejto poslednej etape možno podľa ostatných nálezov sledovať dva horizonty: 9. stor. zastúpené keramikou i železnými predmetmi, 10. až 12. stor., ktorému, zdá sa, patrí ostatný keramický i kovový inventár sídliska.

Sonda E/75 bola vyhĺbená nad stredným valom /azda len palisádou/ v priestore nádvoria. Ide o odkrytú plochu 3 x 5 m do hĺbky 30 cm, kde sa koncentrovali masívne črepy z troch mohutných zásobníc s profilovanými okrajmi a stenami zdobenými viacnásobnou vlnovkou; ich výška dosahuje 60-80 cm. Vedľa zásobníc sa našli početné železné kovania, pravdepodobne z drevených truhlíc. Odkrytá plocha patrí k sídliskovému objektu z doby rímskej, o čom svedčí i nález kosteného hrebeňa /v zlomkoch/ a niekoľko železných nožíkov. Charakteristické znaky obytného objektu, ako podmurovka, základová guľatina a iné, sa tu zatiaľ neodkryli. S pokračovaním prác sa ráta v najbližšom období.

Výskum na Ostrej skale v r. 1975 možno pokladať za úspešný, lebo poskytol cenný prehľad sídliskových pomerov i hmotnej kultúry od obdobia púchovskej skupiny až do konca doby rímskej a objavom prvých slovanských chát s inventárom z 9. až 12. stor. - prvými autentickými nálezmi na Orave z doby veľkomoravskej a nasledujúcich storočí - prispel k rozšíreniu poznatkov o slovanskom osídlení severného Slovenska.

SIEDLUNG AUS RÖMISCHER UND SLAWISCHER ZEIT AUF OSTRÁ SKALA BEI VYŠNÝ KUBÍN. Ostrá skala bei Vyšný Kubín /Bez. Dolný Kubín/ ist ein Felsen mit 813,6 m Überseehöhe /Abb. 58/. Archäologische Untersuchungen begannen hier im J. 1961, grössere Grabungen erfolgten 1975. Zuerst waren sie auf den Fuss von Ostrá skala gerichtet, und zwar in der Flur Železný Laz und Chmelínce. Die Funde, hauptsächlich Scherben, melden sich zur Púchov-Gruppe mit Merkmalen der hallstatt-, latène- und römerzeitlichen Kulturen.

Auf dem Gipfel von Ostrá skala wurden mehrere Schnitte angelegt. Der Schnitt A/75 erschloss Fundamente der slawischen Hütte 1 mit den Ausmassen 2,5 x 5 m /Abb. 59/. Das Fundamentholz war verkohlt und auf dem Lehmfussboden lagen Scherben von vier Töpfen. Vor dem Eingang trat ein tordierter Henkel und ein Eisensporn zutage /Abb. 60/. Den 24 m langen Schnitt B/75 /Abb. 61/ legte man an der höchsten Stelle der Siedlung an. In ihm stiess man auf eine horizontal eingeebnete Fläche mit Pfostenlöchern und Scherben im Fussbodenniveau. Ausser Funden der Púchov-Gruppe fand man hier auch Bruchstücke slawischer Keramik. Der Schnitt C/75 verlief parallel mit dem Schnitt B/75, jedoch etwas niederer im Hang und repräsentiert die mittlere Terrasse auf dem Gipfel. Der Schnitt D/75 /Abb. 64/ von 7 x 12 m Ausmass war an der Innenseite des schon 1961 untersuchten Walles situiert. Er erschliesst einen Wallabschnitt samt einem anschliessenden Siedlungsobjekt mit Pfostenlöchern /Abb. 63/. In der Kulturschicht befanden sich römerzeitliche Scherben und eine Eisenfibel /Abb. 62/, über ihr in der jüngeren Verschüttungsschicht waren slawische Scherben. Der Wall setzte rund um die Siedlung mit einer Palisade fort. Alle slawischen Funde können in die Zeit zwischen dem 9.-12. Jh. u. Z. eingestuft werden. E/75 war ein Informationsschnitt; in 30 cm Tiefe kamen auf einer Fläche von 3 x 5 m auch drei grosse zerscherbte Vorratsgefässe

/römerzeitliche Keramik - 4. Jh. u. Z./, mehrere Eisenmesser u. a. zum Vorschein.

Die Grabung von 1975 auf Ostrá skala brachte eine Übersicht über die Lage und Orientierung der befestigten Púchov- und später auch slawischen Siedlung, über ihren materiellen Inhalt und die kulturelle Einstufung. Die Funde gewinnen dadurch an Bedeutung, dass sie authentische Belege der Besiedlung der Fundstelle in der Zeit der Púchov-Gruppe und der mittleren bis jüngeren Burgwallzeit darstellen.

POHREBISKO Z 8. STOROČIA V CÍFERI-PÁCI

Zlata Čilinská

V roku 1975 sa uskutočnila odkrývka pohrebiska v Cíferi-Páci /okr. Trnava/, ktoré bolo objavené v r. 1971; odkrylo sa 5 hrobov, šiesty bol preskúmaný v r. 1972.

Pohrebisko sa nachádza na terénnej vlne juhozápadne od Páca v polohe Nad mlynom, ca 250 m západojuhozápadne od rímskej vojenskej stanice. V r. 1975 bola preskúmaná časť pohrebiska - hroby 7-38ab, usporiadané takmer v radoch. Hrobové jamy boli priestranné, steny a dná rovné. Niektoré z jám boli upravené drevom. Šlo zvyčajne o rámovú konštrukciu s príklopom, niekedy aj s došteným dnom. Kolové jamky v rohoch naznačovali, že konštrukcie boli spevnené kolmi. Ak bol v hrobe pochovaný jazdec s koňom, aj ten ležal v drevenej ohrade; niekedy bola medzi jazdcom a koňom priečka. V detských hroboch 12, 16, 17 a v hrobe dospelého 34, boli pri ústí hrobovej jamy jamky po koloch, ktoré súviseli s nadzemnými drevenými konštrukciami.

V odkrytej časti pohrebiska boli v 17 hroboch pochované deti, v 16 dospelí /v 10 hroboch aj s koňom/. V hrobe 9 a 28 boli s koňom pochovaní dvaja jedinci; v hrobe 28 bol muž a žena /obr. 65/, v hrobe 9 dvaja muži. V ostatných hroboch sa nachádzali jedinci uložení na chrbte s vystretými končatinami, orientovaní v smere SZ-JV, ojedinele v smere VJV-ZSZ /hrob 19/. V jazdeckých hroboch bol uložený rovnako orientovaný kôň po ľavom boku jazdca, v dvojhroboch 9 a 28 ležali kostry vedľa seba, kôň vľavo od nich, všetci rovnako orientovaní.

K pohrebným zvykom ľudu pochovaného na pohrebisku v Páci patrilo vhadzovanie keramiky - nádob, resp. ich častí - do zásypu hrobovej jamy, tesne nad pochovaného. Tieto hrnce sú relatívne väčšie ako nádoby s jedlom alebo nápojom, uložené k mŕtvemu. Doteraz ojedinelý a bez analógií je zvyk pochovať koňa s papuľou vo vedierku, čo sa na pohrebisku opakovalo v siedmich jazdeckých hroboch. Rituálny účel malo aj zakopanie kopije pod dno hrobovej jamy, napr.

v hrobe 28, kde sa kopija našla 7 cm pod kolovou jamkou, 22 cm pod úrovňou dna. V jazdeckom hrobe 10 bol hrotom do zeme vedľa mŕtveho zabodnutý aj bodec s tuľajkou. Rituálnu príčinu malo akiste aj umiestenie hrobu 7 mimo pohrebiska, ca 13 m od jeho okraja; v hrobovej jame obvyklých rozmerov bola porušená kostra, pri ktorej sa nenašiel žiaden inventár.

K zvláštnostiam /čo do pohrebného rítu/ možno rátať aj hrob 38, v ktorom sa zistili dve kostry /označené 38a a 38b/; v hĺbke 75 cm ležala kostra dospelej ženy /dĺžka jamy 207 cm, šírka 95 cm/ a nad ňou v hĺbke 22 cm /dĺžka jamy 122 cm, šírka 40 cm/ kostra mladistvej, ktorá bola dodatočne pochovaná v prostriedku hrobovej jamy staršieho hrobu.

Materiálnu kultúru z pohrebiska reprezentuje osobný výstroj pochovaných, výstroj koňa a milodary. Určiť celkové bohatstvo výbavy hrobov na pohrebisku je veľmi ťažké, pretože odkryté hroby predstavujú len časť pohrebiska, nemožno teda robiť predčasné závery. Za bohato vybavené možno považovať len štyri jazdecké hroby, zatiaľ čo inventár ostatných jazdeckých hrobov bol chudobný, resp. hroby boli bez inventára. Odhliadnuc od milodarov /keramika, zvyšky mäsitej potravy, vajíčka a i./ sa pri jazdcovi našla zvyčajne len železná pracka z opaska a nožík. V jazdeckom hrobe 9, v ktorom boli dvaja jedinci, sa pri jednom našiel len nožík, druhý nemal žiaden inventár. Ani ostatných dospelých pochovaných bez koňa nemožno na základe inventára označiť ako zámožných. U mužov nôž a pracka, u žien praslen a ihelník je obvyklý inventár v hroboch.

Podobne ako na iných súvekých pohrebiskách, aj v Páci k najvýraznejším pamiatkam patria ozdoby opaskov; vyskytli sa v štyroch jazdeckých hroboch /15, 24, 28, 33/ a všetky sú liate, zdobené zvieracím, prevažne však rastlinným ornamentom. Zaujímavý je nález v hrobe 33 - garnitúra opaska s kovaniami patriacimi typologicky k skupine obdĺžnikových kovaní s grifom. Kovania boli rozložené v okolí panvy, teda na pôvodnom mieste opaska. Pri pravej holennej kosti jazdca sa našlo aj erbovité prelamované bronzové pozlátené kovanie s vyobrazením dvoch afrontovaných vtáčikov, kombinovaných s morským orlom s rybou /obr. 66/. Z doteraz publikovaného materiálu jedinú, no absolútne zhodnú paralelu k tomuto kovaniu nachádzame v hrobe 8 v Csepeli /László, Gy.: Újabb keresztény nyomok az avarkorból. Dolgozatok, 16, 1940, s. 153, tab. XXV: 18-22/, kde sa našli štyri podobné kovania. Dôležitosť nálezu v Páci je umocnená tým, že toto kovanie nepatrí k pásovej garnitúre z hrobu, v ktorom sa našlo, čo iste nebude bez významu pri ďalšom spresňovaní relatívnej chronológie liatych kovaní opaskov.

Ženských šperkov bolo v hroboch pomerne málo a sú nevýrazné. Náušnice sú jednoduché, z bronzového a strieborného drôtika, bez príveskov. Len náhrdelník z detského hrobu 22 bol efektný; tvorili ho pretiahnuté kovové /strieborné?/ koráliky, striedajúce sa so sklenými korálikmi tvaru melónového jadierka a s valcovitými perleťovými, dvakrát až trikrát členenými korálikmi. Medzi korálikmi boli lisované bronzové polmesiačkové prívesky. V jazdeckom hrobe 28 sa pri kostre ženy okrem náušníc a korálikov našli aj dva prstene, jeden z nich s očkom.

Odhliadnuc od spomenutej kopije a bodca, ktoré boli v hroboch z rituálnych dôvodov, na pohrebisku v Páci sa nenašla ani jedna zbraň. Je to zarážajúce vzhľadom na relatívne veľký počet jazdeckých hrobov, z ktorých niektoré - súdiac aj podľa výstroja koňa /napr. hrob 15/ - naznačujú, že nešlo o radového člena spoločnosti.

Ku konskému výstroju patrilo zubadlo s bočnicami a dva strmene, ktoré typologicky radíme k mladším tvarom, no detaily v ich úprave /upevnenie stúpadla i uška a pod./ bude možné určiť až po odstránení korózie. V hroboch 15, 28 a 33 mali kone postroj s kovovými ozdobami, najmä s falérami. V hroboch 28 a 33 sa zistili plechové nezdobené miskovité faléry z bieleho kovu, v hrobe 15 dve okrúhle veľké železné faléry zdobené tauziou /obr. 67/. Sú to skvostné exempláre, ktoré v pestrosti ornamentu a kvalite jeho vyhotovenia nemajú doteraz na súvekých pohrebiskách analógie. Geometrický ornament je doplnený rastlinnými motívmi, čím je vytvorená pôsobivá výzdoba pokrývajúca celý povrch falér. Prelamovaný gombík v prostriedku falér je z bronzu. Ohlávka koňa z hrobu 15 bola zdobená aj ďalšími liatymi a tepanými kovaniami z bieleho kovu i bronzu, na koncoch remeňov ohlávky boli plechové bronzové nákončia. Na všetkých uvedených kovaniach sú zvyšky pozlátky. V hroboch 28 a 33 sa našli na chrbtoch koní sedlá, resp. železné rámové okutia ich prednej i zadnej časti. Sú to prvé exempláre nájdené na Slovensku; ich výskyt je sporadický aj na celom území Karpatskej kotliny.

Milodary súvisiace s duchovnou kultúrou reprezentuje na pohrebisku predovšetkým keramika /obr. 68/, zvyšky mäsitej potravy, vajíčka, vedierka, praslény a ihelníky. Takmer v každom z hrobov sa nachádzal hrniec, uložený na rôznych miestach pri kostre. Keramika je - okrem malých výnimiek - vyrobená na kruhu, zdobená zväzkami vlnoviek a vodorovných línií. V jazdeckých hroboch 10, 18, 35 a v detskom hrobe 22 sa našli v zásype hrobovej jamy väčšie rozbité nádoby; ich vhadzovanie do hrobu iste súvisí s náboženskými predstavami. V jazdeckom hrobe 14 bola vedľa hrnca podunajského typu žltá šálka s uškom, zdobená slabo viditeľným čierno sfarbeným ornamentom; je to prvý výskyt maľovania na tomto druhu keramiky na území severne od Dunaja.

Inventár z pohrebiska v Páci je z 8. stor. Veľmi mladý charakter majú predovšetkým železné tauzované faléry z hrobu 15 a erbovité kovanie s vtáčím motívom z hrobu 33. Podľa týchto nálezov sa na pohrebisku pochovávalo v čase postupného rozkladu avarskej ríše v druhej polovici 8. stor., čo je veľmi dôležitý poznatok pre riešenie historicko-etnických problémov.

EIN GRÄBERFELD AUS DEM 8. JAHRHUNDERT IN CÍFER-PÁC. Im J. 1975 setzte man in Cífer, Gemeindeteil Pác, in der Flur "Nad mlynom", etwa 250 m südwestlich von der römischen Militärstation, mit der Freilegung des im J. 1971 entdeckten Gräberfeldes fort, auf dem damals fünf Gräber, ein sechstes im J. 1972 erschlossen wurden. Im J. 1975 wurden die Gräber 7-38 untersucht, zehn davon waren Reitergräber. Die Gräber 9 und 28 enthielten ein Pferd und zwei Individuen, erstgenanntes Grab zwei Männer und Grab 28

/Abb. 65/ Mann und Frau. Die Orientierung der Gräber war NW-SO. Nach dem Bestattungsritus entfällt das Gräberfeld rahmenhaft in die vorgrossmährische Zeit. Man kann es nicht als reich ausgestattet bezeichnen. Gegossene Gürtelgarnituren lieferten nur vier Reitergräber, die übrigen Reitergräber waren arm bzw. völlig beigabenlos. Prachtvolle Funde stammen aus Grab 15 /Abb. 67 - eine gegossene Gürtelgarnitur und Zierat der Pferdeschirrung, in welcher sich zwei grosse tauschierte Phaleren hervorheben. Die Gräber 28 und 33 lieferten eiserne Sattelbeschläge - die ersten Funde dieser Art aus einem Gräberfeld nördlich der Donau -, einen gegossenen Bronzebeschlag mit dem Motiv eines Seeadlers und zweier Vögel /Abb. 66/. Frauenschmuck ist durch unausgeprägte Ohrringe ohne Anhänger, Perlen und zwei Fingerringe vertreten. Keramik /Abb. 68/, vor allem scheibengefertigte, wurde viel gefunden. Nennenswert ist eine gelbe Tasse mit schwarzem geometrischem Ornament. Funde von Tierknochen, Schalen eines Eies, einem Eimer, Spinnwirtel und einem Nadelbehälter ergänzen die Beigaben.

ZANIKNUTÉ STREDOVEKÉ KOSTOLY V DOLNÝCH STRHÁROCH

Zoltán D r e n k o

Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave uskutočnil v rokoch 1972-1975 záchranný archeologický výskum v obci Dolné Strháre /okr. Veľký Krtíš/. Prvá písomná správa o obci, ktorá pôvodne bola slovanskou služobnou osadou a ktorú podľa zamestnania obyvateľov nazývali "Struhári", je z roku 1244. Prvá zmienka o tunajšej fare je z roku 1333; v 15. stor. tu mal posádku Jan Jiskra z Brandýsa. Na lokalite sa odkryli základy románskeho kostola s obdĺžnikovou loďou /rozmery 13 x 8 m/, orientované v smere V-Z, a s polkruhovou apsidou. Nad prvým kostolom boli obnažené základy druhého románskeho kostola s obdĺžnikovou loďou /rozmery 13 x 8 m/, orientovanou v smere VJV-ZSZ, a s polkruhovou apsidou. Tretí - gotický - kostol s rozmermi lode 22 x 8 m, s polygonálnym uzáverom a s orientáciou VJV-ZSZ, vznikol predĺžením druhého kostola východným smerom. Štvrtý - tiež gotický - kostol s rozmermi lode 30 x 10 m, s polygonálnym uzáverom a s orientáciou VJV-ZSZ, vznikol predĺžením tretieho kostola západným smerom a jeho rozšírením severným a južným smerom. V interiéri i exteriéri uvedených stavieb sa našli zvyšky ľudských kostier a uhorské mince zo 14.-15. stor.

MITTELALTERLICHE KIRCHENWÜSTUNGEN IN DOLNÉ STRHÁRE. Das archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava verwirklichte in

den J. 1972-1975 archäologische Grabungen in der Gemeinde Dolné Strháre /Bez. Veľký Krtíš/. Der erste schriftliche Bericht über die Gemeinde, die ursprünglich eine slawische Dienstsiedlung war, stammt aus dem J. 1244. Auf der Lokalität erschloss man Fundamente einer romanischen Kirche /Ausmasse des Schiffes 13 x 8 m/ mit halbkreisförmiger Apsis und O-W-Orientierung. Über der ersten Kirche stiess man auf Fundamente einer zweiten romanischen Kirche /Ausmasse des Schiffes 13 x 8 m/ mit halbkreisförmiger Apsis und der Orientierung OSO-WNW. Eine dritte - gotische - Kirche mit einem Schiff von 22 x 8 m, mit polygonalem Abschluss und OSO-WNW-Orientierung, entstand durch Verlängerung der zweiten Kirche ostwärts. Eine vierte, ebenfalls gotische Kirche mit den Ausmassen des Schiffes 30 x 10 m, mit polygonalem Abschluss und der Orientierung OSO-WNW, entstand durch Erweiterung der dritten Kirche west-, nord- und südwärts. Im Interieur und Exterieur der Bauten fand man Reste menschlicher Skelette und ungarische Münzen aus dem 14.-15. Jh.

HISTORICKOARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V BUDMERICIACH

Beáta Egyházy-Jurovská

Kataster dnešnej obce Budmerice /okr. Bratislava-vidiek/ vznikol zlúčením zaniknutej stredovekej dediny Fančal s extravilánom Budmeríc. Poloha Fančal je zachytená na katastrálnych mapách a rozprestiera sa na miernej vyvýšenine ľavého brehu Štefanovského potoka, kde je dobrá orná pôda; pozemky patria miestnemu JRD. Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave začal tu v letných mesiacoch roku 1971 zisťovací archeologický výskum. Výraznejšie poznatky o osídlení lokality sa dosiahli odkrytím sídliska ľudu bolerázskej skupiny z eneolitu.

Historickoarcheologický výskum lokality pokračoval v rokoch 1974 a 1975. Upriamil sa na priestor južnejší, nad novým pieskoviskom /otvoreným v roku 1972/. Pri prieskume v marci 1973 zistili sa tu na malej, skoro vodorovnej ploche svahu nad pieskoviskom náznaky zaniknutej stredovekej stavby. V. Gajdoš, odborný pracovník Ústavu užitej geofyziky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, uskutočnil tu geoelektrické meranie na ploche 20 x 15 m; pomohlo sa tým presnejšie lokalizovať miesto a približný rozsah zaniknutej stavby. Skúmalo sa súčasne systematicky aj severne, južne a západne od uvedeného priestoru sondážnou metódou. Zachytili sme pôdorys základov jednoloďového románskeho kostolíka so štvorcovou apsidou /vnútorná svetlosť 400 x 440 cm/. Apsidu od lode oddeľoval víťazný oblúk. Loď mala vnútornú svetlosť 680 x 800 cm a na západnom priečelí dva oporné piliere. Kostol nebol presne orientovaný

v smere V-Z, ale odchýlený do smeru SV-JZ. Výskum sledoval vlastne najspodnejšie časti základového muriva, ktoré malo maximálnu šírku 150-160 cm. Negatívnu výplň základovej ryhy tvorila stavebná drvina - bieložltá malta s drobnými kameňmi, ktorá sa nachádzala už v hĺbke 50-60 cm. Dlážku kostola, z ktorej sme zachytili časť, tvorili kamene spájané maltou, na ne bola kladená dlažba z tehál. Medzi stredovekou omietkou z kostola sa nachádzali aj kusy maľované /červená a hnedá farba/.

Ku kostolu patril cintorín. Z predpokladaného väčšieho cintorína sme odkryli 32 hrobov; koncentrovali sa južne a západne pri kostole. V niekoľkých prípadoch šlo o dvojhroby /žena a dieťa, dve deti/. Často sa hroby nachádzali v niekoľkých vrstvách nad sebou, čo svedčí o dlhšom pochovávaní na lokalite. Mŕtvi boli pôvodne uložení v drevených rakvách. Potvrdzujú to zvyšky zuhoľnateného dreva a nálezy železných klincov v okolí hrobov a nad nimi. Kostry sa nachádzali vo vystretej polohe, s rukami skríženými v lone, lebky boli obličajovou stranou obrátené na východ. Dokladom vysokého stupňa christianizácie, okrem uvedeného spôsobu uloženia mŕtvych, sú ojedinelé nálezy sprievodného inventára v hroboch.

Románsky kostol v polohe Fančal môžeme zaradiť do skupiny dedinských kostolíkov s kvadratickým presbytériom a datovať ho do druhej polovice 13. stor.

Okrem uvedených základov sakrálnej stavby sme výskumom odkryli väčší objekt s kolovými jamkami, ktorého výplň tvorilo množstvo veľkých kusov železnej trosky, podľa čoho ho interpretujeme ako objekt na výrobu železa.

Do konca 15. stor. až prvej polovice 16. stor. datujeme nález časti opevnenia.

Stredoveké pamiatky materiálnej kultúry získané výskumom tvoril keramický a kovový inventár, ktorý datujeme do 13.-16. stor., čo sa zhoduje s historickými správami o lokalite.

Zaniknutá stredoveká dedina Fančal sa v historických správach po prvý raz spomína v listine ostrihomskej kapituly v roku 1291, pri delení majetkov šľachtického rodu z Lefantoviec. Tu sa uvádzajú tri zeme Fančal /tres terre Fonchal/; na jednej stál kostol zasvätený sv. Petrovi, na druhej kostol sv. Ducha, tretia zem bola neosídlená. Že kostol s patrocíniom sv. Ducha bol v Hornom Fančale, vyplýva z relácie nitrianskej kapituly z roku 1322, v ktorej sa uvádza, že k majetkom šľachticov z Lefantoviec patrila aj "terra Fonchol hereditaria superior, habens ecclesiem in honore Spiritus sancti". Posledná historická správa o dedine sa nachádza v urbári panstva Červený Kameň z roku 1543, keď majiteľmi hradu a panstva boli Fuggerovci. Dedina sa spomína už ako opustená.

Archeologickým výskumom na lokalite Fančal sa zároveň zistilo, že stredoveká sakrálna stavba bola zapustená do pravekej kultúrnej vrstvy, pričom možno uvažovať o väčšom sídlisku z mladšieho obdobia legyelskej kultúry, ktorú na juhozápadnom Slovensku predstavuje skupina Brodzany-Nitra.

HISTORISCH-ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN BUDMERICE. Das Slowakische Nationalmuseum zu Bratislava setzte im J. 1974 und 1975 mit der historisch-ar-

chäologischen Grabung auf der Lokalität Fančal im Gemeindekataster von Budmerice /Bez. Bratislava-Land/ fort. Dabei erfasste man den Fundamentgrundriss der einschiffigen romanischen Kirche mit quadratischem Abschluss und zwei Stützpfeilern an der Westfront. Zur Kirche gehörte ein Friedhof, von dem 32 Gräber abgedeckt wurden. Westlich von Kirche und Friedhof befand sich ein durch Pfostenlöcher markiertes Objekt, in dessen Füllerde grosse Stücke von Eisenschlacke lagen. Der Fund eines Befestigungsabschnittes meldet sich in das Ende des 15. bis zur ersten Hälfte des 16. Jh. Die mittelalterlichen Denkmäler der materiellen Kultur datiert die Autorin in das 13.-16. Jh., was den historischen Berichten über die Lokalität entspricht. Die mittelalterliche Dorfwüstung Fančal wird in historischen Berichten zum erstenmal 1291 erwähnt. Der letzte Bericht über das bereits wüst liegende Dorf stammt aus dem J. 1543.

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY V HRONSKOM BEŇADIKU

Alojz Habovštiak - Štefan Holčík

Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave uskutočnil v posledných rokoch v Hronskom Beňadiku /okr. Žiar nad Hronom/ niekoľko archeologických výskumov.

Slovanské hradisko na Beňadickej skale

Na návrší južne od obce Hronský Beňadik nad obcou Psiare upútava pozornosť väčšia plocha s miernym spádom na juh, ohraničená roklinami, zrázmi a úsekom valového útvaru. V najvyšších polohách priestoru stojí pútnická kaplnka /sv. Heleny, resp. nájdenia sv. Kríža/ zo začiatku 18. stor. Plocha široká približne 60 m a dlhá asi 380 m zaberá vyše 2 ha. Nadmorská výška polohy je 200-230 m, výška nad inundačným územím Hrona 30-40 m. Dva rezy valovým útvarom severozápadne a západne od barokovej kaplnky dokázali, že nejde o prírodný útvar. Zisťovacím archeologickým výskumom sa tu podarilo odkryť v rokoch 1972 až 1974 konštrukciu opevnenia, ktoré pozostávalo z kamenného čelného múru /asi 100 cm širokého/ a hlineného násypu, ktorý bol miestami spevnený drevenou konštrukciou. Na jednom mieste sonda preťala aj priekopu, ktorá sledovala opevnenie z vonkajšej strany.

Z opevnenej plochy bola podľa výsledkov výskumu osídlená len nepatrná časť v severných partiách pri vnútornej päte valu. Veľká časť plochy sa dnes poľnohospodársky využíva a tak to bolo pravdepodobne i v čase existencie hradiska. Na obrábanej ploche sa ani zberom neprišlo na stopy osídlenia. Na obývanom priestore sa našlo množstvo fragmentov keramiky, niekoľko kamenných žarnovov, resp. ich úlomkov, sporadicky aj kovové predmety. Obrysy sídliskových

objektov sa nepodarilo zachytiť, našli sa len ohniská. Slabá vrstva zeminy, ktorá prekrýva kamenné podložie, nezachovala pôdorysy ľahkých objektov. Jeden z nájdených žarnovov je nedokončený. Tento polotovar i nájdený odpad dokladajú výrobu žarnovov priamo v priestore hradiska z materiálu dovážaného pravdepodobne z blízkej Žarnovice.

Opevnené miesto - hradisko - nemalo vlastný zdroj vody, preto treba rátať so zásobovaním vodou z blízkeho prameňa v skalnom masíve severne od lokality alebo z údolia Hrona. Celková situácia, nájdená keramika i historické pozadie dovoľujú datovať opevnenie do konca 9. alebo na začiatok 10. stor. Približne v čase vzniku kláštora v Hronskom Beňadiku prestáva život na hradisku, jeho tradícia sa však až do novoveku zachovala v pútnickej funkcii miesta.

Hradisko možno považovať za súčasť systému opevnení na strategicky výhodných polohách západného brehu Hrona, ku ktorému patrili hradiská v Malých Kozmálovciach /Grác/, Tlmačoch /Hrádze/ a pravdepodobne v Novej Bani /Zámčisko/. Na východnom brehu Hrona im zodpovedá opevnený Krivín v chotári Rybníka. Systém opevnení s najväčšou pravdepodobnosťou strážil cestu pozdĺž Hrona do hornatej oblasti stredného Slovenska v čase príchodu Maďarov.

F a r s k ý k o s t o l

V starom centre obce Hronský Beňadik sa nachádza farský kostol sv. Egídia, spomínaný po prvý raz v listine z roku 1209 ako farský kostol dediny Petend. Dnešný kostol bol postavený roku 1699 na ruinách staršieho kostola, zničeného Turkami. Do novej stavby bola zakomponovaná stará veža s architektonickými detailmi z 13. stor.

Prvá príležitosť na výskum v interiéri kostola sa naskytla pred niekoľkými rokmi v čase výmeny dlažby, no zostala nevyužitá. Dnes je výskum v lodi i svätyni nemožný. Preto sa výskum v rokoch 1973 a 1974 sústredil na priestor bývalého cintorína /zrušeného koncom 18. stor./ a priľahlej ulice.

Archeologickým výskumom lokality sme sa snažili overiť staršiu situáciu, prípadne odkryť stopy staršej architektúry a v okolí kostola zachytiť i najstarší horizont hrobov, a tým datovať začiatok osídlenia podkláštornej osady. Dôležitým momentom bola i nezaručená správa o hrobe jazdca s koňom a mečom, ktorý bol údajne odkrytý v období druhej svetovej vojny pri kopaní kanalizačnej ryhy, ktorá viedla z budovy novej školy. Správa sa však ukázala pochybná. Nálezy z hrobu sa nezachovali a ústne správy očitých svedkov si natoľko protirečili, že možno pochybovať o tom, či sa pri výkope skutočne prišlo na kostru koňa.

Vykopalo sa 13 sond, z ktorých 8 sa dotýkalo priamo základov kostola, jedna i základov veže. Zo starších fáz sa in situ podarilo odkryť len nezreteľné murivo v predĺžení južnej steny kostola východným smerom. Toto murivo bolo kladené nasucho a porušené pri neskoršom ukladaní hrobov. V základoch kostola sa nachádza väčšie množstvo pravidelne opracovaných kvádrov, získaných pravdepodobne pri rozoberaní staršieho kostola, ktorý bol asi menší než dnešný. Výskumom v interiéri by sa však sotva podarilo zistiť staršie základy, lebo pod celou loďou je rozľahlá krypta novšieho dáta.

Výskum v mieste pripojenia veže na západnú fasádu kostola ukázal, že veža bola v 13. stor. pristavaná k už existujúcemu kostolu. O tom, že dnešný západný čelný múr lode kostola je totožný s fasádou pôvodného kostola, svedčí i zachovaný pôvodný západný vstupný portál v podveží.

Prínosom k stavebným dejinám existujúceho kostola je objav základového muriva obdĺžnikového objektu s rozmermi 610 x 350 cm. Základy objektu sú súčasné a zviazané so základmi kostola. Objekt bol projektovaný pri južnom priečelí kostola, v jeho východnej časti. Nebol pravdepodobne nikdy dostavaný a jeho základové murivo bolo neskôr čiastočne porušené niekoľkými hrobovými jamami.

Inventár hrobov neprispel k datovaniu začiatkov pochovávania na cintoríne. Niektorí bádatelia sa snažia posunúť počiatky dediny Petend už do veľkomoravského obdobia, pamiatky materiálnej kultúry zdôvodňujúce takéto datovanie sa však archeologickým výskumom ani v obci ani na cintoríne nezískali. Jeden hrob bol preseknutý severnými základmi lode, niekoľko ich bolo porušených pri stavbe polygónu svätyne kostola.

V stredoveku a novoveku až do štyridsiatych rokov nášho storočia severne od kostola viedla verejná cesta. Cintorín sa preto rozkladal viac na svahu pred južným priečelím kostola. V dvoch sondách na ploche južnej časti cintorína sa našli v hĺbke 200 až 220 cm stopy pravekého osídlenia. Okrem výrazných prepálených vrstiev sa v tejto úrovni našlo niekoľko zlomkov kamenných nástrojov /obsidiánových čepieľok/ a pomerne málo výrazné fragmenty primitívnej keramiky z obdobia neolitu /lengyelská kultúra?/. Sú to najstaršie stopy osídlenia na území Hronského Beňadika. Do pravekých vrstiev často zasahovali hrobové jamy, preto sa občas nájde praveký črep i v zásype mladšieho hrobu.

V ý s k u m v a r e á l i n á r o d n e j k u l t ú r n e j p a m i a t k y

V rokoch 1972 až 1975 sa v štyroch výskumných sezónach uskutočnil archeologický výskum v nádvorí renesančnej pevnosti v Hronskom Beňadiku, ktorá vznikla v 16. stor. na mieste bývalého kláštora. Opátstvo benediktínov na tomto mieste bolo založené pred rokom 1075. Nedávno bol objekt vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Terajší výskum financuje Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody prostredníctvom svojho strediska v Banskej Bystrici.

Úlohou výskumu bolo podľa možnosti získať poznatky o stavebnom vývoji objektu a dodať prípadné podklady na pamiatkovú úpravu objektu.

Výskum ukázal, že vnútorné nádvorie kláštornej budovy bolo podstatne menšie než dnešný vnútorný dvor pevnosti a že terajšie nádvorie skrýva pod svojím povrchom i deštruované kláštorné objekty. Z gotického obdobia sa v areáli národnej kultúrnej pamiatky zachoval vo viditeľnej podobe len opátsky chrám a k nemu priliehajúca časť krížovej chodby, prenikavo reštaurovaná v druhej polovici 19. stor. Archeologický výskum odkryl základy ďalších troch krídiel arkádovej chodby, ktoré ohraničovali plochu asi 340 m^2 - bývalý rajský dvor kláštora. Na ploche rajského dvora i pod dlažbou krížovej chodby sa zistilo intenzívne pochovávanie. Odkrylo sa 60 hrobov, počet hrobov na prekopanej ploche bol však v skutočnosti o niečo vyšší, lebo sa našli i zhluky kostí zo zrušených hrobov.

Hĺbka hrobov sa pohybovala v rozmedzí 60-210 cm v závislosti od pôvodnej konfigurácie terénu. Najplytšie hroby na západnej ploche cintorína boli len 40 cm pod úrovňou nádvoria. Niektoré hroby boli vložené do precízne upravených kamenných skriniek. Jedna kamenná skrinka /hrob 34/ bola zostavená z druhotne použitých profilovaných architektonických článkov. Len dva z hrobov obsahovali pamiatky materiálnej kultúry. V hrobe 38 sa našla poškodená kostená ihlica a v zásype hrobu 52 strieborná minca /nemecká alebo rakúska razba z 13.-14. stor./. V hrobe 46 bolo pochované asi sedemročné dieťa zakrpateného vzrastu.

Arkádová chodba na severnej strane nádvoria je zo začiatku 15. stor. Ostatné tri krídla boli staršie. Priestor západnej krížovej chodby bol /dodatočne?/ rozdelený priečkami na menšie priestory, južná a východná arkáda mali v strede dĺžky po jednom opornom pilieri. Nadzemné murivo východného traktu je dodnes zachované v renesančnej stavbe; južný trakt kláštora zanikol v 16. stor. Pod značnou časťou južného krídla bola odkrytá rozsiahla suterénna miestnosť /4,6 x 12,3 m/, ktorá bola zaklenutá valenou klenbou, vstavanou dodatočne medzi nosné múry budovy. Vlastná kláštorná budova bola postavená z druhotne použitých opracovaných kvádrov, získaných pri demolácii románskeho kostola. Pri južnej fasáde tejto budovy, nad prudkým zrázom do údolia Hrona, sa podarilo odkryť stopy staršej stavebnej činnosti. Suterén južnej kláštornej budovy bol v 16. stor. po odstránení jej nadzemných častí zasypaný. Pôvodným vstupom a niekoľkými otvormi v klenbe vyplnili priestor suterénu odpadkami, hlinou a stavebným materiálom, získaným pri búraní objektov. Keramika z 15. a 16. stor. je však väčšinou nerekonštruovateľná. Zo vzácnejšieho tovaru sa našli najmä zlomky loštických pohárov, hnedej glazovanej nádoby s plastickými malinami a zlomky sivej tuhovanej keramiky /značka sa nezistila/.

Významným nálezom je súbor črepov, z ktorých možno zrekonštruovať niekoľko desiatok kachlíc. Všetky pochádzajú z prepychovej pece z 15. stor. Okrem komorových kachlíc viacerých veľkostí zdobených reliéfom našla sa séria viac ako 20 kachlíc s nikou, zdobenou prelamovanou gotickou kulisou. Pec bola zavŕšená radom štítových kachlíc s nasadenými ozdobnými článkami v podobe cibuľky. Pec z týchto kachlíc postavili pravdepodobne na konci vlády Ladislava Pohrobka v niektorej z reprezentačných miestností stredovekého kláštora /refektórium?/.

V juhozápadnej časti kláštorného objektu sa nachádzala kláštorná kuchyňa s veľkým kruhovým otvoreným ohniskom v osi miestnosti. Ohnisko bolo mnohokrát opravované /vymazávané/. V jeho najnižších spálených vrstvách sa našli fragmenty keramiky z 11. stor. Blízko ohniska bola v zahĺbenej jame postavená tunelová pec, zaklenutá tehlovými pásmi.

Pramenitú vodu si museli obyvatelia dovážať z blízkeho prameňa na východnom svahu pohoria. V juhovýchodnom kúte rajského dvora sa nachádzala cisterna /4 x 6,5 x 1,3 m/, ktorá zachytávala dažďovú vodu. Bola jediným zdrojom vody stredovekého kláštora. Bývala zakrytá drevenym príklopom, zvyšná voda z nej odtekala kamennou kanalizáciou na juh popod dlažbu priľahlej kláštornej budovy. Cisternu zrušili a zasypali v priebehu 16. stor.; jej časť sa neskôr využívala ako vápenná jama.

Terajší gotický chrám pochádza z konca 14. a začiatku 15. stor. Sondy za jeho východným uzáverom nepriniesli objav starších stavebných fáz, odkryli však kamenný terén pomerne blízko pod dnešným povrchom. Sondážou pri severnej fasáde sa odkryla časť stredovekého cintorína. Prekvapením bol nález esovitých záušníc z porušených hrobov pri severnom základe. Pôvodný románsky kostol mal severnú stenu asi o 8 m južnejšie, pri stavbe terajšieho chrámu prekryli časť staršieho cintorína. Na tomto cintoríne - na rozdiel od rajského dvora - pochovávali svetské osoby.

V 16. stor. sa kláštorná komunita rozpadla a na mieste kláštorných budov postavili mohutnú protiturecku pevnosť. Ušetrený ostal len kostol. Pevnosť sa rozšírila najmä južným a západným smerom, kde na mieste starších hospodárskych priestorov vznikli nové trakty. V juhozápadnej miestnosti objektu sa v hĺbke 200-250 cm pod terajšou dlažbou odkryli stopy osídlenia z 10. a 11. stor., korešpondujúce s nálezmi v nádvorí. Pod juhozápadnou nárožnou baštou z roku 1573 sa nachádzajú zvyšky staršej pravouhlej stavby, založenej na skalnom podloží.

Renesančná pevnosť bola obohnaná ešte vonkajším vencom opevnenia, ktorý ju chránil najmä od západu, kde bola najzraniteľnejšia. Pred stavbou tohto opevnenia alebo súčasne s ním zriadili samospádový vodovod, ktorý privádzal do pevnosti vodu z blízkeho horského prameňa. Keramické vodovodné potrubie prestupovalo základmi opevnenia západne od južnej bránky /Abaciálky/ a bolo uložené do zeme pozdĺž chodníčka pre peších, ktorého priebeh výskum zachytil v dĺžke asi 200 m. Vyústenie potrubia do vnútornej pevnosti alebo prípadný rezervoár sa ešte nenašli.

Výskum sa upriamil aj na objekty západnej a východnej /?/ bašty vonkajšieho opevnenia a na priestor západne od vstupu do chrámu pod terasou hospodárskeho dvora. Recentnými zásahmi boli však nálezové okolnosti na týchto miestach veľmi skreslené. Nové násypové vrstvy severne a západne od chrámu dosahujú hrúbku 3 až 5 m.

Výskum v areáli národnej kultúrnej pamiatky sa má uzavrieť roku 1976 bez revízie nálezu základov kostola pod dlažbou terajšieho chrámu.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNGEN IN HRONSKÝ BEŇADIK. Das archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseum zu Bratislava verwirklichte in den letzten Jahren mehrere Ausgrabungen in Hronský Beňadik /Bez. Žiar nad Hronom/. S l a w i s c h e r B u r g w a l l a u f B e ň a d i c k á s k a l a. In unmittelbarer Nähe eines der ältesten Klöster der Slowakei - in Hronský Beňadik - erfasste man im J. 1972 eine Burganlage mit einem Wall, der nur auf einem kleinen Abschnitt am Umfang einer etwa 2 ha grossen Fläche errichtet war. Der grösste Teil des Umfanges war durch die natürliche Geländegestaltung geschützt. Das Areal und die Konstruktion der eigentlichen Wallbefestigung untersuchte man an Hand mehrerer Schnitte. Es erwies sich, dass weder der mittlere noch der südliche Teil der Burganlage besiedelt war. Die Besiedlung konzentrierte sich auf den höchsten /nördlichen/ Teil

in dichter Nähe der Befestigung. Leichte Holzkonstruktionen standen an der Innenseite des Wallfusses. Sie enthielten Keramikfragmente und mehrere Mahlsteine. Metallgegenstände waren selten. Die befestigte Siedlung hatte keine eigentliche Wasserquelle. Der Wallschnitt zeigte, dass die Befestigung aus mehreren Teilen bestand. Die Aussenseite wies eine etwa 100 cm breite steinerne Blendmauer auf, dahinter war eine mächtige Lehmschüttung mit einer Holzkonstruktion als Versteifung. Auf der Wallkrone hat wahrscheinlich eine Holzpalisade gestanden. An der Aussenseite umgab ein Trockengraben den Wall. Denkmäler der materiellen Kultur wie auch die Konstruktionsweise der Befestigung ermöglichen eine Datierung der Siedlung in das ausgehende 9. und beginnende 10. Jh. Damals entstand längs des westlichen Granufers eine Reihe befestigter Punkte zum Schutz des Weges längs des Flusses. Sie sollten wahrscheinlich das Vordringen der ankommenden Magyaren in die Gebirgsgegenden der Mittelslowakei verhindern.

P f a r r k i r c h e. Eine Untersuchung der Umgebung der St. Ägidius-Kirche in Hronský Beňadik erfolgte in den J. 1973 und 1974. Schriftliche Quellen erwähnen die Kirche bereits 1209. Vom ursprünglichen Bau erhielt sich nur der Turm und die Westfassade mit gotischem Portal. Rund um die Kirche erstreckte sich bis zum Ende des 18. Jh. ein Dorffriedhof. Die archäologische Grabung erfasste Spuren eines älteren Baues nur südlich des polygonalen Sanktuariums, bei seinem Anschluss an das Schiff. Die undeutlichen Trockenmauern waren durch die spätere Bestattung gestört. Das Baumaterial der älteren Kirche hat man beim Bau der jetzigen Kirche Ende des 17. Jh. verwendet. In ihren Fundamenten sind mehrere fein bearbeitete Quader vermauert. Südlich der heutigen Kirche hat man während ihres Baues einen rechtwinkligen Anbau projektiert, dessen Fundamente bei der Grabung freigelegt wurden, das Objekt ist jedoch auf den relativ starken Fundamenten niemals errichtet worden. Die Bestattung auf dem Friedhof war recht intensiv, deswegen konnten Gräber, älter als aus dem 16.-17. Jh., nicht in situ abgedeckt werden. Einen bedeutenden Beitrag zum Kennen der Vorgeschichte des Raumes von Hronský Beňadik bilden festgestellte Spuren einer Siedlung /verbrannte Schichten/ in mehr als 2 m Tiefe unter dem Niveau der Oberfläche des Friedhofes. Keramikfragmente und vereinzelte Steinwerkzeuge verweisen diese Siedlung in das Neolithikum /Lengyel-Kultur?/.

G r a b u n g i m A r e a l d e s n a t i o n a l e n K u l t u r d e n k m a l s. Die archäologische Untersuchung im Areal der Renaissance-Festung in Hronský Beňadik läuft seit 1972. Die Festung entstand nach dem Einfall der Türken in Ungarn zu Beginn des 16. Jh. an der Stelle eines ehemaligen Benediktinerklosters /Abtei/ aus dem 11. Jh. Beim Bau der Renaissance-Festung wurde ein Teil der Klostergebäude niedergerissen, den Rest mit der ehemaligen Abteikirche hat man in den Neubau mit zentralem Hofraum eingebaut. Die archäologische Grabung richtete sich vor allem auf den Innenhof, wo mittelalterliche Denkmäler vorauszusetzen waren. Es

stellte sich heraus, dass der heutige Hofraum viel grösser als der ursprüngliche Paradieshof war, der das Zentrum des Klostergebäudes südwärts von der Klosterkirche gebildet hat. Der Paradieshof war von vier Flügeln eines Arkaden-Kreuzganges gesäumt. Auf der Fläche des Paradieshofes und unter der Pflasterung des Kreuzganges hatte man vom 11.-16. Jh. Mönche bestattet. Es wurden ungefähr 60 Gräber erschlossen, die jedoch bis auf zwei Ausnahmen fundlos waren. Ein Grab lieferte eine österreichische oder deutsche Münze aus dem 13.-14. Jh. Einige Grüfte waren aus bearbeiteten Quadern und aus sekundär verwendeten architektonischen Teilen gemauert. Im Hofraum befand sich auch eine grosse Zisterne /4 x 6,5 x 1,3 m / zum Auffangen des Regenwassers und sie bildete ausser der unweiten Quelle den einzigen Wasserspeicher des Klosters. An mehreren Stellen des Hofes erfasste man Besiedlungsreste aus dem 10.-11. Jh. - aus der Zeit vor der Gründung des Benediktinerklosters. Das südliche Klostergebäude wurde bei dem Umbau zu einer Burg niedergerissen und sein Souterrain verschüttet. Bei der Grabung deckte man einen grossen Souterrainraum auf /4,6 x 12,3 m/, über welchem wahrscheinlich ein Refektorium gewesen ist. Westlich vom Refektorium befand sich die Klosterküche mit einer grossen offenen Feuerstelle kreisförmigen Grundrisses. In der Verschüttungsschicht des Souterrains traten mehrere 100 Fragmente gotischer Kacheln zutage, aus denen ein ganzer Heizkörper rekonstruierbar ist. Westlich vom zentralen Klostergebäude standen Wirtschaftsgebäude. In den Interieurs des Westtraktes der Festung /Schüttboden/ lieferte die Grabung Besiedlungsspuren aus dem 10.-11. Jh. An Stellen nördlich der Klosterkirche erstreckte sich im Mittelalter ein Friedhof für die Bestattung weltlicher Personen aus den umliegenden Dörfern. In einem gestörten Grab fand man Bronzeohrringe aus dem 12.-13. Jh. Da das Kloster keine eigentliche Quelle für Trinkwasser besessen hat, baute man nach der Errichtung der Festung gegen die Türken eine Wasserleitung, die Wasser aus der nahen Quelle in das Areal leitete. Sie bestand aus Keramikrohren von leicht konischer Form, die ineinander eingepasst waren. Die Gesamtlänge der Leitung betrug etwa 200 m. Der Brunnen im Festungshof wurde erst später ausgeschachtet. Die Grabung richtete sich auch auf die Untersuchung des äusseren Areals der Renaissance-Festung, wobei hauptsächlich die Tiefe der Fundamente und technische Details untersucht wurden. In der westlichen Bastei der Innenfestung stiess man unter dem Niveau des Erdgeschosses auf Reste eines älteren rechteckigen Baues. Die Grabungen im Areal des nationalen Kulturdenkmals von Hronský Beňadik werden 1976 fortgesetzt werden.

PREHĽAD BOTANICKÝCH NÁLEZOV Z VÝSKUMOV ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV V ROKU 1975

Eva H a j n a l o v á

Archeobotanické pracovisko v oddelení pomocných vied Archeologického ústavu SAV v Nitre postupne spracúva botanické nálezy zo záchranných a systematických výskumov. Pre veľké množstvo získaných nálezov v roku 1975 a tiež vzhľadom na niekoľkoročné výskumy, u ktorých chronologické triedenie materiálu bude známe až v záverečných fázach výskumov, nemožno bez zvyšku spracovať všetok nájdený archeobotanický materiál v tom-ktorom roku.

Tento príspevok obsahuje súpis nájdeného archeobotanického materiálu, ako aj stručný opis už analyzovaných rastlinných zvyškov z tej-ktorej lokality.

V roku 1975 sa naša odborná práca upriamila na získanie podkladov k riešeniu otázok neolitického poľnohospodárstva na východnom Slovensku. V rámci tejto úlohy sme prezreli viac ako 7500 črepov keramiky a všetku dostupnú mazanicu. Pri práci sme získali zaujímavé poznatky, ktoré po spracovaní boli odovzdané do tlače /redakcii Archeologických rozhledov/; v tomto príspevku opisujeme materiál z východoslovenských lokalít len veľmi stručne. Ostatnému archeobotanickému materiálu evidovanému v roku 1975 sme sa venovali len okrajovo. Väčšie i menšie doteraz nespracované nálezové celky spracujeme postupne a zhodnotíme v užších i širších súvislostiach so známymi nálezmi.

K o š i c e - B a r c a III /okr. Košice/

Na bohatej kolekcii neolitických črepov zo staršej lineárnej keramiky zo systematických výskumov L. Hájka v päťdesiatych rokoch sme našli odtlačky obiliek a kláskov pšenice dvojzrnnej /Triticum dicoccon Schr./ a pšenice jednozrnnej /Triticum monococcum L./.

B í ň a /okr. Nové Zámky/

Z neolitického sídliska, ktoré v roku 1964 skúmal J. Pavúk, pochádzajú črepy s odtlačkami rastlín. Po paleobotanickej analýze možno konštatovať, že odtlačky patrili obilkám a kláskom pšenice dvojzrnnej /Triticum dicoccon Schr./ a pšenici /Triticum spec./. Našlo sa aj množstvo bližšie neurčených pliev kultúrnych rastlín, a odtlačky úlomkov divo rastúcich tráv. Tento zaujímavý materiál poslúži na hlbšie štúdium sortimentu pestovaných rastlín v najstarších obdobiach histórie poľnohospodárstva na západnom Slovensku.

B l a ž i c e /okr. Košice/

Na črepoch kultúry s lineárnou keramikou, ktoré pri systematickom výskume v predchádzajúcich rokoch našiel J. Pástor, sme našli odtlačky obiliek a kláskov pšenice jednozrnnej /Triticum monococcum L./ a pšenice /Triticum spec./.

B o h d a n o v c e /okr. Košice/, Pod Rákošským lesom

Na sídlisku kultúry s lineárnou a bukovohorskou keramikou našiel J. Pástor väčšie množstvo črepov, ktoré mali na vonkajšej strane odtlačky kláskov a obi-

liek pšenice dvojzrnnej /Triticum dicoccon Schr./, pšenice jednozrnnej /Triticum monococcum L./ a pšenice /Triticum spec./.

B o j n i c e /okr. Prievidza/

Paleolit; dva nálezy, zuhoľnatené dreviny; nespracované.

C í f e r - P á c /okr. Trnava/

Rímsko-barbarské sídlisko; 34 nálezov, odtlačky na črepoch, zuhoľnatené dreviny a semená rastlín, pôdne vzorky; čiastočne spracované.

C í f e r - P á c II /okr. Trnava/

Slovanské pohrebisko; sedem nálezov; rastlinné zvyšky petrifikované kovom; čiastočne spracované.

D i v i a k y n a d N i t r i c o u /okr. Prievidza/

Pohrebisko z doby bronzovej; 13 nálezov, uhlíky zo žiarových hrobov; nespracované.

D o l n ý K u b í n, Medzihradská ulica

Zo záchranného výskumu L. Veliačika v roku 1973 pochádza väčšie množstvo hrubej prepálenej mazanice, v ktorej bolo relatívne málo odtlačkov rastlín a uhlíky. Objekt, z ktorého mazanica pochádza, bol datovaný do doby halštatskej. Odtlačky kultúrnych rastlín potvrdzujú už predtým známu skutočnosť, že v tomto období bola na severnom Slovensku známa pšenica dvojzrnná /Triticum dicoccon Schr./, pšenica /Triticum spec./, hrach /Pisum spec./ a jačmeň /Hordeum spec./. Pri analýze sme zistili dvadsať väčších uhlíkov zo smreku obyčajného /Picea excelsa/; podľa väčšieho výskytu otvorov po drevokaznom živočíchovi predpokladáme, že predmet, z ktorého uhlíky pochádzajú, sa používal dlhší čas.

Odtlačky kultúrnych rastlín z tejto lokality prispeli k rozšíreniu doterajších poznatkov o pestovaní kultúrnych rastlín na severnom Slovensku v dobe halštatskej.

D u c o v é /okr. Trnava/, poloha Kostolec

Slovanské sídlisko a pohrebisko; 55 nálezov: zuhoľnatené a petrifikované dreviny, odtlačky textílií na minciach, zvyšky plodov a semien; nespracované.

F u l i a n k a /okr. Prešov/, breh Sekčova a sídlisko pri trati

Črepy keramiky z tohto neolitického sídliska datoval a zatriedil V. Budinský-Krička a F. Blahuta. Na povrchu niekoľkých črepov sa zistili odtlačky pšenice /Triticum spec./.

C h o t í n VIII /okr. Komárno/

Laténske pohrebisko; štyri nálezy - uhlíky zo žiarových hrobov; nespracované.

K a p u š a n y /okr. Prešov/, sýpka a silážne jamy JRD

Na neolitickom sídlisku, ktoré sledoval F. Blahuta, našlo sa väčšie množstvo črepov, ktoré mali na povrchu odtlačky obiliek a kláskov pšenice dvojzrnnej /Triticum dicoccon Schr./, pšenice jednozrnnej /Triticum monococcum L./, odtlačok jačmeňa /Hordeum vulgare/ a väčšie množstvo obiliek divo rastúcich tráv.

K o m á r n o /okr. Komárno/, Robotnícka štvrť

Zo záchranného výskumu Z. Čilinskej v roku 1974 na kostrovom pohrebisku z druhej polovice 8. stor. pochádza - z hrobu 6 - väčší úlomok nezuhoľnateného, kovom petrifikovaného dreva tisu obyčajného /Taxus baccata L./ z dreveného vedierka. Z hrobu 8 pochádza zvyšok koženého vrecka, v ktorom bolo 15 celých a 14 poškodených orieškov liesky obyčajnej /Corylus avellana L./, poškodená polovička škrupiny a stredné prepážky plodu orecha vlašského /Juglans regia L./ a menšie poškodené semeno rastliny - buriny - voškovníka obyčajného /Xanthium strumarium L./.

Nálezy z tejto lokality obohatili naše poznatky o sortimente zbieraných, využívaných, ale aj pestovaných rastlín v spomenutom období. Historicky zaujímavý je nález semena voškovníka obyčajného, ktorý nie je na území strednej Európy domácou rastlinou a pochádza z oblastí východoeurópskych stepí.

K o p č a n y /okr. Michalovce/, poloha Kutka

Počas systematického výskumu S. Demeterovej na pohrebisku z mladšej doby bronzovej v rokoch 1970-1973 sa našlo množstvo uhlíkov v polohách žiarovísk, ako aj v hroboch. Najčastejšie sa vyskytujúcou drevinou bol dub /Quercus spec./, u ktorého sme zistili veľkú variabilitu v stavbe pletív. Domnievame sa, že pôvodne sa zúžitkúvali dva až tri rastlinné druhy. Pri analýze sme sa stretávali so zvyškami mladých častí rastlín, ale aj so zvyškami bútľavých, starých stromov.

Ojedinele sme našli uhlíky z jaseňa /Fraxinus excelsior/, brestu /Ulmus spec./, javora /Acer spec./, vŕby /Salix spec./, hrabu /Carpinus betulus/, gaštana siateho? /Castanea sativa/ a tisu /Taxus baccata/.

Paleolitické zvyšky z tejto lokality považujeme za veľmi významné vzhľadom na ich nálezové okolnosti a početnosť, na základe ktorej sa možno pokúsiť aj o niektoré závery týkajúce sa nadstavbových otázok vo vývoji spoločnosti. K riešeniu problematiky z tohto aspektu bude možné pristúpiť až po publikovaní archeologických nálezových komplexov.

K o p č a n y /okr. Michalovce/, hospodársky dvor a stavby JRD

Z tejto významnej východoslovenskej neolitickej lokatlity, ktorú skúmal S. Šiška, pochádza množstvo črepov lineárnej a bukovohorskej keramiky. Pri analýze sme prezreli vyše 3800 črepov a našli sme viaceré odtlačky týchto kultúrnych rastlín: pšenica dvojzrnná /Triticum dicoccon Schr./, pšenica jednozrnná /Triticum monococcum L./, pšenica /Triticum spec./, hrach /Pisum spec./ a väčšie množstvo odtlačkov divo rastúcich tráv. V objekte 25 sa našli v peci uhlíky z duba /Quercus spec./ a bršlenu /Euonymus spec./.

Nálezy z tejto lokality spolu s nálezmi z Barce, Blažíc, Bohdanoviec, Fulianky, Kapušian, Lastoviec, Michaloviec, Oborína, Pederu, Prešova-Šarišských Lúk, Sečovskej Polianky a Veľkých Raškoviec poskytli zaujímavé poznatky o pestovaní rastlín v neolite /boli súborne spracované a príspevok odovzdaný do tlače/.

L a s t o v c e /okr. Trebišov/

J. Vizdal získal pri výskume tejto neolitickej lokality črepy keramiky a prepálenú mazanicu s odtlačkami týchto kultúrnych rastlín: pšenica dvojzrnná /Triticum dicoccon Schr./, pšenica jednozrnná /Triticum monococcum L./ a pšenica /Triticum spec./.

L i p t o v s k á M a r a /okr. Liptovský Mikuláš/

Laténske sídlisko; jeden nález, odtlačky rastlín na keramike; nespracované.

L i s k o v á /okr. Liptovský Mikuláš/

Halštatské sídlisko; jeden nález, uhlík; nespracované.

M e d o v a r c e /okr. Zvolen/

Pohrebisko z doby bronzovej; jeden nález zo žiarového hrobu; nespracované.

M i c h a l o v c e /okr. Michalovce/, Hrádok, výkop vodovodného potrubia

Na neolitickej lokalite, ktorú skúmal J. Vizdal, sa našli črepy keramiky a prepálená mazanica. Pri paleobotanickej analýze bolo možné rozlíšiť odtlačky týchto kultúrnych rastlín: pšenica dvojzrnná /Triticum dicoccon Schr./, pšenica /Triticum spec./. pšenica jednozrnná /Triticum monococcum L./ a väčšie množstvo odtlačkov divo rastúcich tráv.

N i t r a - D o l n é K r š k a n y /okr. Nitra/ dvor Okresného stavebného podniku

Z lokality, na ktorej B. Chropovský v roku 1974 uskutočnil archeologický záchranný výskum, pochádzajú črepy keramiky a mazanica z neolitu a eneolitu. Súbor 33 nálezových komplexov bol v archeobotanickom laboratóriu prezretý a zhodnotený. V 11 prípadoch možno konštatovať, že na povrchu črepov sú zvyšky pliev, kláskov a obiliek kultúrnych rastlín /Triticum monococcum L., Triticum dicoccon Schr., Triticum spec./. Na niektorých črepoch bolo možné v priečnom reze zistiť odtlačky pliev, ktoré boli pri výrobe keramiky zmiešané s hlinou. Mazanica obsahovala veľké množstvo úlomkov slamy, stebiel a pliev bližšie nerozlíšiteľných rastlinných druhov.

Materiál z tejto lokality obohatil naše poznatky o pestovaní rastlín najstaršími obyvateľmi západného Slovenska.

N o v á L e s n á /okr. Poprad/

Laténske sídlisko; jeden nález, zuhoľnatené semená; nespracované.

N o v é M e s t o n a d V á h o m - M n e š i c e /okr. Trenčín/

Paleolit: sedem vzoriek, zuhoľnatené dreviny, nespracované.

O b o r í n /okr. Trebišov/, poloha Kapustniská, hospodársky dvor JRD

Na črepoch a prepálenej mazanici z tejto neolitickej lokality, ktorej výskum robil J. Vizdal, sme našli niekoľko odtlačkov kultúrnych rastlín: pšenice dvojzrnnej /Triticum dicoccon Schr./ a pšenice /Triticum spec./.

P a l á r i k o v o /okr. Nové Zámky/

Laténske pohrebisko; jeden nález, zuhoľnatené drevo; nespracované.

P e č e ň a n y /okr. Topoľčany/

Neolit; jeden nález, odtlačky rastlín na črepe; nespracované.

P e d e r /okr. Košice/ poloha Kenderkert

Z tejto lokality, ktorú skúmala M. Lamiová-Schmiedlová, pochádzajú črepy neolitickej keramiky s odtlačkami pšenice /Triticum spec./.

P o b e d i m /okr. Trenčín/

Slovanské sídlisko; 66 nálezov, zuhoľnatené dreviny z konštrukcie valu; nespracované.

P r e š o v - Š a r i š s k é L ú k y /okr. Prešov/, stavba Drevokombinátu

Na neolitickej lokalite, ktorú skúmal S. Šiška, sa našli črepy mladšej lineárnej a bukovohorskej keramiky. Na ich povrchu sa analýzou zistili odtlačky týchto kultúrnych rastlín: pšenica dvojzrnná /Triticum dicoccon Schr./, pšenica /Triticum spec./, hrach /Pisum spec./ a odtlačky úlomkov divo rastúcich tráv. Okrem odtlačkov na črepoch zistili sa tu aj zvyšky pliev v profile. Predpokladáme, že pri výrobe veľkých nádob hrnčiari používali na tejto lokalite ako spojivo hliny plevy.

S e č o v s k á P o l i a n k a /okr. Vranov nad Topľou/ Božčická hrádza

Zo zberu na lokalite pochádzajú črepy neolitickej keramiky. Na niekoľkých z nich sa zistili odtlačky obiliek a kláskov pšenice jednozrnnej /Triticum monococcum L./ a pšenice /Triticum spec./.

S p i š s k ý Š t v r t o k /okr. Spišská Nová Ves/

Sídlisko z doby bronzovej; dva nálezy, pôda z nádob; nespracované.

S t u p a v a /okr. Bratislava-vidiek/

Sídlisko z doby rímskej; dva nálezy, zuhoľnatené dreviny; nespracované.

Š e b a s t o v c e /okr. Košice/, poloha Lapiše

Slovansko-avarské pohrebisko; štyri nálezy, petrifikované zvyšky driev z pošvy a rukoväti meča a z rúčky nožíka; nespracované.

Ú ľ a n y n a d Ž i t a v o u /okr. Nové Zámky/

Slovanské sídlisko; jeden nález, úlomky pekáča s odtlačkami rastlín; nespracované.

V e l č i c e /okr. Nitra/

Na pohrebisku z doby halštatskej, ktoré v roku 1974 skúmal P. Romsauer, sa v urne z hrobu 1 našlo 10 uhlíkov duba /Quercus spec./ a osem uhlíkov topoľa /Populus spec./, v hrobe 3 sa našlo päť uhlíkov duba /Quercus spec./, dva uhlíky bližšie neurčiteľnej ihličnatej dreviny a značne porušený uhlík pravdepodobne duba /Quercus spec./, alebo jaseňa /Fraxinus spec./.

Nálezy z tejto lokality prispeli k poznaniu využitia drevín pri kultových obradoch ako obetovaných predmetov alebo súčasti hranice, na ktorej mŕtveho spaľovali.

V e ľ k é R a š k o v c e /okr. Trebišov/, odvodňovací kanál

Z významnej neolitickej lokality, ktorú skúmal J. Vizdal, pochádzajú črepy keramiky a prepálená mazanica s odtlačkami pšenice dvojzrnnej /Triticum di-

coccon Schr./ a jednozrnnej /Triticum monococcum L./, ako aj väčšie množstvo úlomkov divo rastúcich tráv.

V e ľ k ý S l a v k o v /okr. Poprad/

Paleolit; tri nálezy, zuhoľnatené dreviny; nespracované.

Z á d i e l s k e D v o r n í k y /okr. Košice/

Sídlisko /doba halštatská a laténska, stredovek/; tri nálezy, zuhoľnatené dreviny a semená; čiastočne spracované.

Ž e l o v c e /okr. Veľký Krtíš/

Zo slovansko-avarského pohrebiska, datovaného do 7.-8. stor., ktoré v roku 1970 preskúmala Z. Čilinská, pochádzajú z hrobu 72 oriešky liesky obyčajnej /Corylus avellana L./ a z hrobu 491 zvyšky machu rodu Hypnum spod hlavy pochovanej ženy; predpokladáme, že pôvodne tvorili súčasť podušky.

ÜBERSICHT DER BOTANISCHEN FUNDE AUS GRABUNGEN DES ARCHÄOLOGISCHEN INSTITUTES DER SAW IM JAHRE 1975. Die archäo-botanische Arbeitsstelle in der Abteilung der Hilfswissenschaften des Archäologischen Institutes der SAW zu Nitra bearbeitet botanische Funde aus Rettungs- und systamatischen archäologischen Grabungen. Wegen der grossen Menge der 1975 gewonnenen Funde wie auch in Anbetracht mehrjähriger Grabungen, bei denen die chronologische Gliederung des Materials erst in den Schlussphasen der Grabung bekannt wird, ist es nicht möglich, sämtliches im Grabungsjahr gefundene archäo-botanische Material restlos aufzuarbeiten.

Der Beitrag befasst sich mit den Analysen des archäo-botanischen Materials vom J. 1975 wie auch mit den bisher nicht aufgearbeiteten Funden des genannten Jahres. Die Autorin führt Funde der Abdrücke von Samen und Früchten an, die bei der Aufgabe zur Lösung der Problematik bezüglich der neolithischen Landwirtschaft in der Ostslowakei gewonnen wurden, wo mehr als 7500 Scherben und sämtlicher zugänglicher Hüttenlehm aus folgenden Lokalitäten überprüft wurden: Barca III, Blažice und Bohdanovce /alle drei Bez. Košice/, Fulianka und Kapušany /beide Bez. Prešov/, Kopčany /Bez. Michalovce/, Lastovce /Bez. Trebišov/, Michalovce /Bez. Michalovce/, Oborín /Bez. Trebišov/, Peder /Bez. Košice/, Prešov /Bez. Prešov/, Sečovská Polianka /Bez. Vranov nad Topľou/ und Veľké Raškovce /Bez. Trebišov/. Die Pflanzenabdrücke sammelte man hier aus dem Grunde, weil aus der Ostslowakei bis jüngsthin gar kein archäo-botanisches verkohltes Material aus dem Neolithikum bekannt war.

Im J. 1975 analysierte man ebenfalls Pflanzenabdrücke auf Scherben aus Siedlungen der Nord- und Westslowakei: Bíňa /Bez. Nové Zámky/ - Neolithikum; Dolný Kubín /Bez. Dolný Kubín/ - Hallstattzeit; Nitra-Dolné Krškany /Bez. Nitra/ - Neolithikum und Äneolithikum.

Beachtet wurden Funde verkohlter Gehölze aus Siedlungen und Gräberfeldern: Dolný Kubín /Bez. Dolný Kubín/ - hallstattzeitliche Siedlung; Komárno /Bez. Komárno/ - Gräberfeld aus der zweiten Hälfte des 8. Jh.; Kopčany /Bez. Michalovce/ - jüngerbronzezeitliches Brandgräberfeld; Velčice /Bez. Nitra/ - hallstattzeitliches Brandgräberfeld.

Analysiert wurden Reste von Früchten aus dem Gräberfeld von der zweiten Hälfte des 8. Jh. in Komárno /Bez. Komárno/ und aus dem Gräberfeld vom 7.-8. Jh. in Želovce /Bez. Veľký Krtíš/.
Die Autorin führt ebenfalls Fundorte an, in denen im J. 1975 archäo-botanisches Material gewonnen und noch nicht komplett aufgerbeitet wurde: Bojnice /Bez. Prievidza/ - Gehölze; Cífer-Pác /Bez. Trnava/ - Früchte, Samen, Gehölze und Moose; Diviaky nad Nitricou /Bez. Prievidza/ - Gehölze; Ducové /Bez. Trnava/ - Gehölze, Reste von Früchten und Samen; Chotín /Bez. Komárno/ - Gehölze; Liptovská Mara /Bez. Liptovský Mikuláš/ - Reste von Früchten und Samen; Lisková /Bez. Liptovský Mikuláš/ - Gehölze; Medovarce /Bez. Zvolen/ - Gehölze; Nová Lesná /Bez. Poprad/ - Gehölze; Nové Mesto nad Váhom-Mnešice /Bez. Trenčín/ - Gehölze; Palárikovo /Bez. Nové Zámky/ - Gehölze; Pečeňany /Bez. Topoľčany/ - Abdrücke auf Scherben; Pobedim /Bez. Trenčín/ - Gehölze; Spišský Štvrtok /Bez. Spišská Nová Ves/ - Gehölze; Sebastovce /Bez. Košice/ - Gehölze; Uľany nad Žitavou /Bez. Nové Zámky/ - Gehölze; Veľký Slavkov /Bez. Poprad/ - Gehölze; Zádielske Dvorníky /Bez. Košice/ - Früchte und Samen.

VÝSKUM V PODTURNI

Václav H a n u l i a k - Karol P i e t a

Výstavba autostrády D-1 v katastri obce Podtureň /okr. Liptovský Mikuláš/ bezprostredne ohrozila komplex archeologických nálezísk, dobre známych zo staršej odbornej literatúry i z predchádzajúcich terénnych prieskumov. Výskum tu uskutočnil Archeologický ústav SAV v spolupráci s Liptovským múzeom v Ružomberku v dňoch 21. 4. až 30. 9. 1975.

Lokality sa nachádzajú na členitých výbežkoch vápencového masívu rozsiahlej terénnej ostrohy, spadajúcej strmo do údolnej nivy Váhu. Sledovaná plocha /obr. 69/ sa nachádza východne od obce Podtureň a je ohraničená na východe údolím potoka Jamníček, na juhu a západe dolinou Váhu. Na severe je vrch Varta s dosiaľ neskúmaným opevnením. Nad potokom Jamníček leží kopec s hradiskom Bašta, silne narušený ťažbou vápenca, na severozápad od neho, na okraji terasy, bolo ďalšie návršie s hradiskom Velínok. Polohy Bašta, Velínok a Varta oddeľovali strmé úžľabiny, zarezané čiastočne do zhlinených žulových sedimentov, čiastočne do dolomitického skalného podložia. V trojuholníku medzi hradiskami bola planina, nazývaná Fľak pod Vartou. Túto polohu spolu s hradiskom Velínok zničila stavba autostrády. Pretože súčasne pokračovala intenzívna ťažba v kameňolome na Bašte, prebiehal záchranný výskum paralelne na všetkých troch lokalitách. Hoci rýchle tempo zemných prác neumožnilo pracovať v želateľnom rozsahu, výskumom sa podarilo získať základné údaje o jednotlivých lokalitách a priniesť viacero závažných nových objavov.

F ľ a k p o d V a r t o u

Na spomenutej planine medzi Vartou a Velínkom sa po odhumusovaní na podloží zreteľne črtali tri tmavšie sfarbené pásy, prebiehajúce v oblúku medzi oboma kopcami. Ich výskumom sa zistilo, že ide o priekopy hrotitého alebo oválneho prierezu, hlboké priemerne 200 cm; sledovali sme ich v dĺžke asi 90 m. Ich výplň obsahovala typické keramické nálezy zo staršej - laténskej - fázy púchovskej skupiny. Celú plochu medzi priekopami nebolo možné preskúmať. Zdá sa však, že bola len riedko osídlená. Podarilo sa odkryť len jeden dlhý sídliskový objekt s kolovou konštrukciou a ohniskom. V blízkosti priekopy sme zistili vrstvu drobných kameňov, ktorú vysvetľujeme ako zvyšok cesty. Výskum tejto lokality bude pokračovať geofyzikálnym zisťovaním ďalšieho pokračovania priekop.

V e l í n o k /obr. 70/

Na trávnatom povrchu hradiska sa už pred výskumom zreteľne črtal priebeh obvodového valu a zložitý útvar vstupnej brány, orientovanej smerom k odkrytým priekopám v polohe Fľak pod Vartou. Velínok je strmý kopec tvaru zrezaného kužeľa, s námahou prístupný len z východného smeru. Opevnenie obkolesuje plochu približne 70 x 90 m. Tento priestor bol skúmaný na ploche asi 400 m^2. Na hradisku nebola žiadna kultúrna vrstva. Tesne pod povrchom sa nachádzalo štrkovité podložie, do ktorého boli zahĺbené viaceré kolové jamy. Terénnej situácii, svedčiacej o sporadiskom osídlení, zodpovedá i nálezový inventár: črepy, bronzová ihlica a železná pásová zápona.

Omnoho závažnejší bol výskum opevnenia hradiska. Sondážou sa zistilo, že v úsekoch nad neprístupnými svahmi bolo hradisko opevnené valom s drevenou roštovou konštrukciou a nízkou kamennou plentou na čelnej strane. Toto opevnenie smerom k bráne vystriedal hlinený valový násyp, do ktorého bol zabudovaný na hlinu kladený lícovaný múr so zvislou drevenou konštrukciou. V priestore brány bol múr zdvojený. Areál vchodu do hradiska chránilo predsunuté opevnenie, ktoré tvoril krátky oblúkovitý val a mohutný polkužeľovitý násyp s plošinou na temene, ktorý označujeme ako vežu. Zúžený priestor medzi koncom valu a masívom veže tvoril prvý vstup do opevnenia. Val i veža boli zbudované z kamenných plášťov zo šikmo kladeného riadkovaného muriva a vrstiev silne prepálenej hliny. Opevnenie bolo budované vo viacerých fázach a zaniklo požiarom. Mohutnosť kamenných konštrukcií a stavebné poňatie brány sú v našom prostredí zatiaľ ojedinelé. Nálezy z plochy hradiska, deštrukcie brány a obvodového valu patria - podobne ako materiál z priekop - najstaršej fáze púchovskej skupiny. Po skončení výskumu a po jeho fotogrametrickej dokumentácii bolo hradisko zničené.

Je pravdepodobné, že sa nám podarilo odkryť časť sústavy rozsiahlych opevnení presahujúcich lokálny rámec, ktoré azda tvorili východný uzáver Liptovskej kotliny ako obrana jej hradiska - Liptovskej Mary - v mladšej dobe laténskej.

B a š t a

Ťažbou kameňolomu ešte pred začatím výskumu bol zničený včasnostredoveký vežovitý hrádok, z ktorého sa nám podarilo preskúmať už len južnú časť obvodovej priekopy, oddeľujúcej hrádok od plochy pôvodného staršieho hradiska. Priekopa mala polkruhovitý priebeh, vakovitý tvar a dosahovala hĺbku priemerne

200-250 cm. Zo spodných vrstiev pochádza keramika z 11.-12. stor., v hornej časti výplne sa našla i keramika zo 14. stor. Zaujímavé je zistenie drevenej konštrukcie, ktorá je pravdepodobne pozostatkom po premostení priekopy a zrejme naznačuje miesto vstupu do hrádku. Túto skutočnosť potvrdzuje aj cesta dláždená žulovými okruhliakmi, datovaná keramikou a strelami do kuší, ktorá sleduje trasu jediného možného prístupu k hrádku.

Rovnako významné sú nálezy veľkomoravskej keramiky, zistené jednak na ploche hradiska, jednak pri jeho úpätí na ploche dnešného cintorína. Sú dôkazom toho, že i horný Liptov bol zasiahnutý slovankou kolonizáciou už v 9.-10. storočí.

Staršie vrstvy osídlenia hradiska Bašta /s plochou približne 30 x 40 m/ boli zatiaľ skúmané len čiastočne. Pod dlažbou stredovekej cesty sme zachytili rad požiarom zničených sídliskových objektov, datovaných dobre zachovaným inventárom /kovové nástroje a okrasy, keramika - obr. 71/ do 1. stor. n. l. Objekty boli vybudované na zničenom opevnení z neskorolaténskeho obdobia.

Výskum v Podturni bude pokračovať sledovaním laténskych priekop v polohe Fľak pod Vartou a dokončením výskumu hradiska Bašta. Súčasne sa bude pozorovať ďalší priebeh zemných prác pri výstavbe autostrády východne od údolia potoka Jamníčka, kde možno očakávať ďalšie lokality.

GRABUNG IN PODTUREŇ. In Podtureň /Bez. Liptovský Mikuláš/ wurde beim Bau einer Fernstrasse ein Befestigungssystem aus der älteren Phase der Púchov-Gruppe /1. Jh. v. u. Z./ gestört /Abb. 69/. Dabei erfasste man den Verlauf dreier Gräben zwischen den Burganlagen Varta und Velínok. Die Gräben hatten spitzen oder ovalen Querschnitt und eine durchschnittliche Tiefe von 200 cm.

Die Burganlage Velínok /Abb. 70/, die nach Grabungsabschluss vernichtet wurde, wies über den unzugänlichen Hängen einen Wall mit Holz- und Steinkonstruktion auf, an der zugänglicheren Ostseite wieder eine Steinmauer, die im Torraum verdoppelt war. Das Tor war von einem Turm und dem vorgeschobenen Wall geschützt.

Auf der Burganlage Bašta untersuchte man die Reste eines Wohnturmes aus dem 11.-14. Jh. Er fiel einem Steinbruch zum Opfer. Erfasst wurde der Graben, Reste einer Brücke und der Zufahrtsweg. Ferner erschienen hier Siedlungsobjekte der Púchov-Gruppe mit Material aus dem 1. Jh. u. Z. /Abb. 71/ und Reste einer spätlatènezeitlichen Befestigung, die mit der Burganlage Velínok zeitgleich war.

DRUHÝ ROK REVÍZNEHO VÝSKUMU RÍMSKEJ STANICE V STUPAVE

Jana H e č k o v á

Revízny výskum rímskej stanice v Stupave, poloha Kopec /okr. Bratislava-vidiek/, pokračoval v roku 1975 s plánom výskumnej činnosti ako spoločná akcia Archeologického ústavu SAV v Nitre, Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave a Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody - strediska v Bratislave. Vyše šesťmesačná výskumná sezóna priniesla mnohé nové poznatky.

Zatiaľ čo cieľom prvého roku revízneho výskumu bolo pevne fixovať v dnešnom teréne stanicu, ktorú odkryl V. Ondrouch, výskum v roku 1975 sa upriamil na preskúmanie najbližšieho okolia stanice. Výsledky sondážnych prác na terasovite upravenom západnom svahu lokality a v južnej časti Kopca slúžia ako podklady na určenie ochranného pásma okolo stanice.

Najväčším prínosom výskumnej sezóny bolo objavenie novej rímskej stavby južne od južného tzv. obvodového múru stanice; stavba má rozmery 11 x 13 m. Plošnou odkrývkou sa zistilo, že celá východná časť stavby i jej južný múr sa zachovali len v negatívoch; pomerne dobre je zachovaná severozápadná časť stavby s vápennou dlážkou /pavimentum/, primazanou k čiastočne zachovanému západnému a severnému múru. Južnejšie časti stavby boli na povrchu zničené, dlážka sa nezachovala, pod jej úrovňou sme však našli podpodlažné vykurovacie zariadenie na horúci vzduch dvoch typov:

1. Konštrukčne ojedinelý typ vykurovacieho zariadenia, pozostávajúci zo systému kanálikov /širokých 30-40 cm, zahĺbených 60-70 cm/ a úzkych múrikov /šírka 40 cm/. V múrikoch sú v určitých vzdialenostiach vmurované duté tehly. Múriky i kanáliky sú preklenuté veľkými tehlovými platňami, ktoré tvoria bázu dlážkového korpusu. Horúci vzduch, vháňaný z praefurnia, prúdil kanálikmi i dutými tehlami v múrikoch a ohrieval dlážku; prenikal aj do dutých tehál v bočných stenách stavby /vmurovanú dutú tehlu sme našli v severnom múre/.

2. Bežný typ hypokausta, pri ktorom horúci vzduch prúdi medzi stĺpikmi, postavenými v našom prípade z tehál.

Zatiaľ čo sa prvý typ kúrenia vyskytuje vo dvoch tretinách zachovanej časti stavby, druhý typ je obmedzený na časti najjužnejšie. Táto skutočnosť, ako aj iné technické rozdiely v budovaní systému prvého typu, umožňujú teoreticky uvažovať o vnútornom členení stavby.

Otázka interpretácie objavenej budovy zostáva zatiaľ nezodpovedaná; jej funkčný a chronologický vzťah k ostatným stavbám v okolí /staničné kúpele, južný tzv. obvodový múr, zvyšok stavby priľahlej k južnému obvodovému múru z vonkajšej strany/ možno riešiť iba hypoteticky.

Črepový materiál z tejto stavby je veľmi chudobný; významným prínosom sú nálezy kolkovaných tehál, v niektorých prípadoch u nás ojedinelých typov.

Pri plošnej odkrývke v priestore pod južným obvodovým múrom sme našli dva porušené barbarské objekty:

Objekt 1/75 bol zapustený do deštrukcie východnej časti stavby s vykurovaním. Pochádza z neho relatívne veľké množstvo črepov barbarskej i provinciálnej keramiky a zvieracie kosti.

Objekt 2/75 leží o niečo východnejšie, má obdĺžnikový pôdorys a svojou orientáciou sleduje východný múr zvyškov stavby odkrytej V. Ondrouchom pod južným tzv. obvodovým múrom. Pri vyberaní objektu sme našli značné množstvo črepov barbarskej i provinciálnej keramiky a jednu celú nádobku.

Počas prác na južnom svahu Kopca sme sledovali aj odbočku vodovodného kanála, zachyteného vnútri stanice V. Ondrouchom. V severnej časti odbočky bol kanál dobre zachovaný, prekrytý tehlami s kolkami XIIII. légie, južnejšie bol sledovateľný iba v negatíve.

Východnej časti lokality sme sa venovali v tejto sezóne len sporadicky. Vo vzdialenosti 60-100 m od severovýchodného nárožia stanice sme pri obhliadke objavili zreteľné obrysy barbarských objektov. Materiál, ktorý sme z týchto miest získali zberom, je pozoruhodný a v ďalšej sezóne bude potrebné sústrediť sa na preskúmanie tejto časti.

Výsledky revízneho výskumu v roku 1975 potvrdili oprávnenosť názoru, že výstavba rímskej stanice v Stupave sa uskutočnila v niekoľkých fázach /najmenej vo dvoch/ a poskytli tiež materiál na riešenie problematiky vzájomných vzťahov Rimanov a barbarov na našom území v 2. storočí nášho letopočtu.

ZWEITES JAHR DER REVISIONSGRABUNG AUF DER RÖMISCHEN STATION IN STUPAVA. Der Zweck des zweiten Jahres der Revisionsgrabung auf der römischen Station in Stupava /Bez. Bratislava-Land/ in der Flur Kopec war die Untersuchung der nächsten Umgebung der Station. Die flächenmässige Abdeckung auf dem Südhang der Fundstelle lieferte ausser dem bisher bekannten Stationsareal einen neuen Bau mit den Ausmassen 13 x 11 m, mit erhaltenem Pavimentum im Nordwestteil und mit sehr gut erhaltener Fussbodenheizung zweier Typen. Ein konstruktiv vereinzelter Typ der Heizvorrichtung ist ein System von Kanälen und Mauern mit eingemauerten Hohlziegeln. Auf der untersuchten Fläche fand man auch zwei gestörte barbarische Objekte /1/75, 2/75/ mit viel Scherbenmaterial. Die Grabung bewies einen mehrphasigen Aufbau der Station und erbrachte Material zur Lösung der Problematik über die gegenseitigen Beziehungen zwischen Römern und Germanen im Gebiet der Slowakei während des 2. Jh. u. Z.

ZVYŠKY STREDOVEKÉHO OBYDLIA VO DVORNÍKOCH

Igor H r u b e c

Nížinná dedina Dvorníky /prv Udvarnok, okr. Trnava/ leží na trnavskej sprašovej tabuli v dolnom Považí. Intravilán obce je asi 3 km vzdialený od koryta Váhu. Novšia výstavba na juhozápadnej strane sa výrazne líši od starého jadra obce s kostolom v severovýchodnej časti. Časť domov stojí však aj pri potoku Jarč; dnešný stred obce je situovaný západne od neho. Zvyšky stredovekého obydlia sa zistili na jeseň r. 1969 pri výkope 1 m širokej kanalizačnej ryhy zo stredu obce smerom k potoku Jarč.

Na okraji cesty do Hlohovca, v úseku jej odbočky na Patu, pred domami popis. čís. 201 a 203, asi 80 m južne od kostola, sa v profile kanalizačnej ryhy objavili stopy po staršom osídlení. Rýchly postup stavebných prác nedovoľoval uskutočniť metodickú odkrývku. V mieste výskytu nálezov sme rozšírili kanalizačnú ryhu a zozbierali z nej nálezy. Pritom sa ukázalo, že výkopom ryhy sa tu priečne prerezali podzemné zvyšky obydlia s pecou a blízka odpadová jama zo staršej fázy osídlenia obce /obr. 72/.

Zvyšky zaniknutého objektu na tomto mieste prezrádzalo odlišné zvrstvenie zeminy v profile vykopanej ryhy. Prerezané zvyšky pece a roztrúsené črepy keramiky i nálezy železných predmetov umožnili určiť, že výkopom ryhy boli narušené zvyšky obydlia zapusteného do zeme. Murované základy sa nezistili ani porozšírení výkopu; stála tu pravdepodobne iba drevená chata. Jej dĺžka v podobe ubitej zeminy bola asi 120 cm pod dnešnou úrovňou terénu. Z tejto hĺbky však 65 cm tvoril len nedávno navozený štrk a pod ním vrstva humusu. Tmavosivá kultúrna vrstva bola asi 35 cm hrubá a pod ňou sa nachádzala tvrdšia tmavá hlina. Chata teda pôvodne mohla byť asi 50-60 cm zapustená do zeme. V profile ryhy bolo možné zistiť jeden jej rozmer v dĺžke 5 m. Druhý rozmer bol rozrušený výkopom, preto tvar pôdorysu chaty možno určiť len hypoteticky podľa polohy pece. Zvyšky stavebnej konštrukcie chaty tiež nebolo možné zistiť.

V profile priľahlej, severnej steny kanalizačnej ryhy sa výrazne črtal oválny rez pecou /obr. 73/. Pec zrejme patrila k interiéru chaty a bola situovaná do jej rohu. Ak bolo vyústenie dymovodu už mimo chaty, potom druhý rozmer jej pravdepodobne obdĺžnikového pôdorysu mal asi 4 m. Vnútro pece vypĺňala čierna sypká zemina, premiešaná s popolom a sadzami. Po vybratí obsahu pece sa objavil jej nevšedný tvar: v pôdoryse tvorila široký oblúk /Ø 110 cm/, zvyšok narušený výkopom ryhy bol 80 cm hlboký. Rez mal oválny tvar a bol vysoký 60 cm. Steny pece tvorila 6-8 cm hrubá a do tvrda vypálená vrstva hliny. Jej dno sa na konci zaoblene dvíhalo k dymovodu, ku ktorému ústil aj strop pece. Dymovod tvoril okrúhly otvor z vypálenej hliny /Ø 20 cm/. Bola to asi viacúčelová pec na vykurovanie chaty i na prípravu potravy.

Asi 1 m západne od zvyškov chaty narušil výkop ryhy ďalší objekt, pravdepodobne odpadovú jamu. Jej priemer v stene ryhy meral 160 cm a vakovitý tvar siahal do hĺbky asi 180 cm pod dnešnú úroveň povrchu. Pôvodne to bola pravdepodobne exploatačná jama; obsahovala aj sypkejšiu zeminu, miestami premiešanú s popolom, kúskami uhlíkov, i zlomkami keramických nádob. Tým sa rez jamy výrazne líšil od okolitej steny výkopu ryhy.

Z výkopu a vyhádzanej zeminy zachránil A. Rizman množstvo zlomkov keramiky a železných predmetov. Hoci tieto nálezy majú len zberový charakter, rozbor ich typologických znakov umožňuje datovať narušený sídliskový objekt.

Výber nálezov:

1. Ozdobný pás z tenko vytepaného bronzového plechu vo dvoch kusoch; jeden je zdobený rytými kosoštvorcami a jemným vetvičkovým ornamentom; d. 76 mm /obr. 74: 6/.

2. Železné jazdecké ostrohy s oblúkovite ohnutými ramenami, s masívnym dlhým tŕňom a hviezdicovým bodcom; na konci ramena sú okrúhle platničky s dvoma otvormi na remence; d. 175 mm /obr. 76: 4/.

3. Neúplné jazdecké ostrohy v troch kusoch; majú oblúkovite ohnuté sploštené ramená a hviezdicový bodec /obr. 76: 5-7/.

4. Železný nožík so zachovaným tŕňom a ostrím vo dvoch kusoch; d. asi 150 mm /obr. 76: 8/.

5. Zlomok pokrievky zvoncovitého tvaru s pečatidlovou hlavicou zdobenou plastickým krížom; Ø hlavice 43 mm, Ø zlomku 80 mm /obr. 74: 2/.

6. Spodná časť a dno svetlosivého hlineného hrnca s plastickým krížom v kruhu na plochom dne; Ø dna 82 mm, Ø znaku 52 mm /obr. 75: 7, obr. 77: 9/.

7. Spodná časť a dno pomerne hrubostenného hlineného hrnca s plastickým krížom v kruhu na plochom dne; Ø dna 72 mm, Ø znaku 34 mm /obr. 75: 5, obr. 77: 12/.

8. Zlomok z dna hlineného hrnca s časťou okrúhleho plastického znaku; Ø zlomku dna 72 mm, Ø časti znaku 33 mm /obr. 75: 8, obr. 77: 11/.

9. Profilovaný zlomok z rúrkovitej výlevky väčšej svetlosivej nádoby; max. Ø 27 mm /obr. 74: 9/.

10. Zlomok hlinenej nôžky kužeľovitého tvaru z misy s troma nôžkami; d. 36 mm /obr. 74: 7/.

11. Dva okrajové črepy z hrnca s obojstranne prežľabeným ústím a rebrom pod vodorovne zrezaným okrajom /obr. 77: 2/.

12. Dva okrajové črepy z hrnca s roztvoreným ústím a plastickým rebrom pod okrajom /obr. 77: 1/.

13. Okrajový črep z hrnca s roztvoreným, zvnútra prežľabeným ústím, dvoma vodorovnými ryhami a rebrom na povrchu /obr. 77: 3/.

14. Okrajový, zvnútra prežľabený črep z hrnca s dvoma vodorovnými rebrami pod zosilneným okrajom /obr. 77: 5/.

15. Tri okrajové črepy z väčších, pravdepodobne hrncovitých nádob so značne profilovaným, zvnútra prehnutým ústím a s vodorovnými rebrami na povrchu; vodorovne zrezaný okraj majú prežľabený /obr. 74: 3, 4, 5/.

16. Tri okrajové črepy nádob s gambovite vyhnutým, oblým a zosilneným okrajom; farba svetlohnedá až sivá /obr. 74: 1, 8/.

17. Tmavosivé tri okrajové črepy z misovitých nádob so šikmo roztvoreným ústím a vyhnutým, šikmo zrezaným okrajom /obr. 76: 3, 10, 11/.

18. Svetlosivý okrajový črep z vázy s rozšíreným ústím, dovnútra stiahnutým okrajom a malou zobákovitou výlevkou /obr. 76: 2/.

19. Sivohnedý črep z vydutia hrnca vyrobeného z plavenej hliny, zdobený na hladenom povrchu dvoma vlnovkami rytými trojzubým nástrojom /obr. 75: 4/.

20. Črepy z vydutí hlinených nádob, zväčša hrncov, zdobených vodorovne rytými líniami v podobe špirály; farba svetlohnedá a sivohnedá /výber na obr. 75: 1, 3, 6, obr. 77: 4, 6, 8, 10/.

21. Dva črepy z vydutí baňatých misovitých nádob so zreteľným žliabkovaním po obtáčaní na kruhu /obr. 76: 1, 9/.

22. Zlomky z vyhraneného dna a spodných častí hrncovitých nádob sivej farby a drsného povrchu /obr. 76: 13, 14/.

23. K úplnosti zozbieraných nálezov z výkopu ryhy patrí ešte väčší počet atypických nezdobených črepov z vydutí a dien rôznych hlinených nádob, niekoľko zlomkov zvieracích kostí a kúsky vypálenej mazanice.

V súbore týchto nálezov sa nachádza zlomok ozdobného plechu z bronzu, tri porušené železné predmety a množstvo črepov z hlinených nádob. Z nich najmä početná skupina keramických nálezov umožňuje typologickú analýzu a datovanie objektov.

Nádoby, z ktorých pochádzajú črepy, boli vyrobené z plavenej hliny premiešanej so zrnkami piesku a obtáčané na hrnčiarskom kruhu; len časť črepov je z jemnejšie plavenej hliny. Sú dobre vypálené, svetlosivej, sivej až sivohnedej farby. Výraznú skupinu tvoria dná hrncov so znakmi kríža v kruhu /obr. 75: 5, 7, obr. 77: 9, 12/ a pravdepodobne z týchto hrncov pochádzajúce okrajové črepy s roztvoreným a prežľabeným ústím a s plastickým vodorovným rebrom pod zrezaným okrajom /obr. 77: 1-3, 5/. Z vydutí týchto hrncov pochádzajú črepy zdobené vodorovne rytými líniami často v podobe špirály /obr. 75: 1-4, 6, obr. 77: 3, 6-8, 10/.

Jemnejšie plavenou hlinou i tvarom sa líši skupina okrajových črepov z hrncov so značne profilovaným ústím a vyhnutým okrajom /obr. 76: 3, 10, 11/, prípadne z nádob s gambovite vyhnutým a zosilneným okrajom /obr. 74: 1, 8/. K tejto skupine možno priradiť aj zlomok pokrievky s pečatidlovou hlavicou /obr. 74: 2/, zlomok nôžky z misy s troma nôžkami /obr. 74: 7/, zlomok rúrkovitej výlevky /obr. 74: 9/ a črep z vázy so zobákovitou výlevkou /obr. 76: 2/.

Uvedené skupiny výraznejších keramických nálezov z Dvorník tvarove i typologicky naznačujú príslušnosť k stredovekým nálezom sídliskového charakteru z južného Slovenska. Podobné hrnce s profilovaným okrajom, zdobené vodorovnými líniami, sú známe zo zaniknutých stredovekých osád v Bešeňove i Hurbanove-Bohatej /Habovštiak 1961, s. 457, 469, obr. 6: 12-14, obr. 26: 9/. Niektoré majú aj značky na dnách hrncov /kríž v kruhu/. Podobné značky na hrncoch z hliny odlišnej kvality sú aj zo zaniknutej osady v Nemešanoch /Polla 1962, s. 103,

obr. 89: 11/. K misovitým nádobám s roztvoreným ústím, prípadne k hrncom s gambovite vyhnutým a zosilneným okrajom sú analógie z Levíc /Habovštiak 1963, s. 441, obr. 21: 9/ i Hurbanova-Bohatej /Habovštiak 1959, s. 831, obr. 307; 1961, s. 471, obr. 28: 15/.

Ostrohy z hviezdicovým bodcom sú častým nálezom zo stredovekých zaniknutých sídlisk. Podobné sú napr. ostrohy z Nemešian /Polla 1962, s. 132, obr. 103: 2/, kde sa našli aj podobné pokrievky na hrnce /ibid., s. 111, obr. 97: 10/. Zriedkavejšie sa v tomto inventári nájdu misy s troma nôžkami.

Okrem nálezov je nápadná aj podobnosť pôdorysu pece z Dvorník s plánom pece 1 z Hurbanova-Bohatej /Habovštiak 1961, s. 468, obr. 24/, kde sa podarilo odkryť celé chaty. Umiestenie pece /v rohu chaty/ i jej rozmery umožňujú rozrušenú chatu v Dvorníkoch prirovnať k systematicky skúmaným chatám v Chotíne i Hurbanove-Bohatej.

Typologický rozbor nálezov z Dvorník a uvedené analógie umožňujú charakterizovať rozrušenú chatu s pecou ako typické obydlie zo staršej fázy osídlenia obce, ktorá už svojím názvom naznačuje dobu rozvinutého feudalizmu. Na základe podobnosti narušených objaktov a pozbieraných nálezov s uvedenými chatami a nálezmi z Hurbanova-Bohatej, Chotína a Bešeňova možno súhlasne datovať aj chatu z Dvorník rámcove do vrcholného stredoveku, t. j. do 12.-14. stor. Z nálezov najmä črep zdobený rytou vlnovkou /obr. 75: 4/ a črepy z hrncov zdobených rytými líniami predstavujú ešte staršiu fázu, kým železné ostrohy s hviezdicovým bodcom /obr. 76: 4, 5-7/, zvoncovitá pokrievka /obr. 74: 2/ a nôžka z misy s troma nôžkami /obr. 74: 7/ reprezentujú pravdepodobne mladšiu fázu nálezov a zdôvodňujú hornú hranicu rámcového datovania. Ďalším dôležitým poznatkom je, že obec Dvorníky nemenila od stredoveku svoju polohu, v dôsledku čoho aj pri iných zemných prácach v intraviláne staršej časti obce v budúcnosti bude možné očakávať nálezy a objekty charakterizujúce jej život v stredoveku.

L i t e r a t ú r a

HABOVŠTIAK, A.: Zaniknutý románsky emporový kostol s pohrebiskom v chotári obce Bohatá, okres Hurbanovo. Archeol. Rozhl., 11, 1959, s. 826.

HABOVŠTIAK, A.: Príspevok k poznaniu našej nížinnej dediny v XI.-XIII. storočí. Slov. Archeol., 9, 1961, s. 451.

HABOVŠTIAK, A.: Zaniknutá stredoveká dedina Bratka pri Leviciach. Slov. Archeol., 11, 1963, s. 407.

POLLA, B.: Stredoveká zaniknutá osada na Spiši - Zalužany. Bratislava 1962.

RESTE EINER MITTELALTERLICHEN HÜTTE IN DVORNÍKY. Beim Ausheben eines Kanalisationsgrabens in der Gemeinde Dvorníky /vorher Udvard, Bez. Trnava/ stieß man auf Reste einer Halbgrubenhütte, wahrscheinlich eines Holzbaues. Ihre Ausmaße ließen sich nur nach dem Profil im Graben und nach der Situierung des Ofens auf die wahrscheinliche Größe von 4 x 5 m rekonstruieren /Abb. 72/. Sie wies einen härteren Lehmstampffußboden unter einer 35

cm mächtigen dunkelgrauen Kulturschicht auf, oberhalb der noch eine Humusschicht lag. Die Hütte dürfte ursprünglich etwa 50-60 cm in der Erde eingetieft gewesen sein.
Der Ofen befand sich in der NW-Ecke der Hütte. Im Grundriß bildete er einen breiten Bogen mit 110 cm Durchmesser und der bei der Ausschachtung gestörte Rest war 80 cm tief. Der Vertikalschnitt wies ovale Form von 60 cm Höhe auf /Abb. 76: 12/. Die Ofenwände bestanden aus einer 6-8 cm dicken gebrannten Lehmschicht. Die Sohle hob sich am Ende im Bogen dem Rauchabzug entgegen, in welchen auch die Ofendecke einmündete /Abb. 73/. Westlich der Hütte störte der Kanalisationsgraben noch eine nahegelegene, wahrscheinliche Exploitations-, später Abfallgrube von 160 cm Durchmesser und 180 cm Tiefe. Sie enthielt lockeres, mit Asche, Holzkohlestückchen und Keramikbruchstücken vermischtes Erdreich. Von dieser Stelle wurden viele Scherben von Tongefäßen, zwei Reitersporen mit gewölbten Schenkeln und Radstachel /Abb. 76: 4-7/, ein Eisenmesser /Abb. 76: 8/ und ein Zierband aus Bronzeblech /Abb. 74: 6/ geborgen. Zwischen den Keramikbruchstücken befinden sich ein Topfdeckel mit Petschaftgriff /Abb. 74: 2/, drei gerade Topfböden mit plastischen Kreuzen im Kreis /Abb. 75: 5, 7, 8, Abb. 76: 9, 11, 12/, das Bruchstück eines Ausgußröhrchens /Abb. 74: 9/, ein Tonfuß von einer Dreifußschüssel /Abb. 74: 7/ und viele Rand- und Bauchscherben von Töpfen und schüsselartigen Gefäßen mit profiliertem Mündungsrand, mit Rippe unter dem Rand /Taf. 77: 1-3/ und einer Verzierung aus horizontalen Ritzlinien /Abb. 75: 1-3, 6/, Wellenlinien /Abb. 75: 4/ oder mit Randlippe /Abb. 74: 1, 8/; ebenfalls fand man eine Vasenscherbe mit Randeinzug und schnabelförmigem Ausguß /Abb. 76: 2/ u. a.
An Hand entsprechender Objekte und Funde aus systematischen Grabungen in Bohatá, Chotín und Bešeňov war es möglich, die Hüttenausmaße und die Situierung des Ofens zu rekonstruieren und den ganzen Fund rahmenhaft in das Hochmittelalter einzustufen, d. h. in das 12.-14. Jh.

ŽELEZNÝ SEKÁČ Z KOMJATÍC

Igor H r u b e c

Žiaci Základnej deväťročnej školy v Komjaticiach /okr. Nové Zámky/ našli v chotári obce železný sekáč, ktorý poslala správa školy Archeologickému ústavu SAV v Nitre. Vzhľadom na jeho starobylý tvar evidujeme ho medzi prírastkami archeologických nálezov.

Železný sekáč má čepeľ lichobežníkového tvaru, plochý chrbát a zužujúci sa dlhý tŕň na rúčku; celková d. 440 mm, d. čepele 220 mm, max. š. 50 mm, š. pri tŕni 35 mm, hr. chrbta i tŕňa 5 mm, váha 40 Dg /obr. 78/.

Úžitkovú funkciu sekáča možno určiť len rámcove. Dosť dlhý tŕň predpokladá skoro dvojnásobnú dĺžku drevenej rúčky, čím vzniká pomerne ťažký, okolo 65-70 cm dlhý pracovný nástroj. Mohol byť teda užitočným pomocníkom pri poľných a iných hospodárskych prácach, pravdepodobne pri vytínaní a odsekávaní konárov či kríkov alebo pri podobných pracovných úkonoch.

K datovaniu nájdeného sekáča niet žiadnych oporných bodov. Nástroj tohto tvaru mohol dobre slúžiť už v stredoveku, ak vezmeme do úvahy dva ľahšie a tenšie sekáče nájdené v Pobedime na slovanskom hradisku z prvej polovice 9. stor. /za tento údaj ďakujem D. Bialekovej/. Dobre zachované železo sekáča z Komjatíc s pevným jadrom svedčí o jeho podstatne mladšom veku, možno je z posledných dvoch-troch storočí. Tento pravdepodobne už novoveký nástroj, keďže je celý a dobre zachovaný, môže v budúcnosti poslúžiť ako vhodná analógia k tvarove podobným zlomkom starších, ale ľahšie datovateľných nálezov.

EISERNES HAUMESSER AUS KOMJATICE. Wegen der altertümlichen Form evidiert das Archäologische Institut der SAW zu Nitra einen Zufallsfund - ein eisernes Haumesser - aus Komjatice /Bez. Nové Zámky/. Das Haumesser /Abb. 78/ hat eine trapezförmige Klinge, einen flachen Rücken und einen sich verjüngenden Dorn /Gesamtlänge 440 mm/. Das Haumesser mit einem Holzschaft mag wohl bei Feld- und anderen Arbeiten verwendet worden sein. Für seine Datierung sind keine Anhaltspunkte vorhanden. Ein ähnliches Werkzeug wurde schon im Mittelalter verwendet. Der Fund aus Komjatice hat einen starken Eisenkern und ist etwa schon neuzeitlich. Er kann jedoch als Analogie für formal ähnliche, doch leichter datierbare Gegenstände dienen.

NÁLEZ HROBOV POD DLAŽBOU KRYPTY KOSTOLA FRANTIŠKÁNOV V KREMNICI

Igor H r u b e c

V súvislosti s projekčnou prípravou pamiatkovej úpravy budovy kláštora a kostola františkánov na námestí starého mesta v Kremnici /okr. Žiar nad Hronom/ uskutočnil sa prieskum stavu základov a muriva budovy z hľadiska jej statiky. V jednej zo sond vykopaných pod dlažbou krypty pod kostolom sa v marci 1975 našli ľudské kostry. Na nález bol upozornený Archeologický ústav SAV v Nitre. Sondu vykopali stavební robotníci bez dohľadu archeológa, preto hroby boli značne porušené a v deň obhliadky bolo možné iba rekonštruovať pôvodnú nálezovú situáciu a zachrániť niekoľko pamiatok.

Sonda s rozmermi 100 x 150 cm bola situovaná súbežne s pozdĺžnou osou krypty, medzi jej južnú stenu a prvý nosný pilier pri presbytériu. Dno sondy

v hĺbke 150 cm od dlaždicových tehál krypty bolo súčasne asi 5-6 m pod úrovňou dnešnej ulice /námestia/, a teda pravdepodobne na úrovni pôvodného stredovekého osídlenia opevneného mesta, zvažujúcej sa k mestským hradbám. Zemina vyhádzaná z výkopu sondy bola dosť hlinitá a premiešaná s kameňmi a stavebou sutinou.

Podľa zvyškov ľudských kostí vyčnievajúcich z bočných stien sondy i viditeľných škár hrobovej jamy v ich profile možno súdiť, že sondou boli narušené dva hroby a kostra ďalšieho hrobu ležala neporušená na jej dne. Približná orientácia dvoch výkopom už zničených kostier bola Z-V a S-J, teda hroby boli situované kolmo na seba v rôznych hĺbkach /60 a 100 cm od dlažby/, no neprekrývali sa. Výkop sondy len nejasne prezrádzal, že tieto hroby boli asi zapustené k dvom stenám pravouhlého piliera, ktorý sa črtal v základovom murive kostola. Z týchto dvoch hrobov sa nezachovali žiadne zvyšky kostry, ani pamiatky.

Pomerne zachovaná kostra na dne sondy /hrob 1/ ležala vo vystretej polohe v smere pozdĺžnej osi krypty /približne Z-V/, pôvodne v drevenej rakve, asi v hĺbke 140 cm pod dlažbou. Hrob bol umiestnený zboku pod základové viazané murivo predpokladaného piliera, preto ho nebolo možné celý odkryť. Na čelnej a tylovej časti menšej lebky boli zelenkavé pásy po zvyškoch čelenky, z ktorej sa zachovali zlomky kovového rámu. Z hrobu pochádzajú aj koráliky z náhrdelníka.

Nálezy:

1. Zlomky kovového pása z pozláteného striebra z čelenky ženského čepca; pás bol po oboch krajoch vrúbkovaný vo dvoch šírkach /obr. 79: 3-5/.

2. Guľaté koráliky z náhrdelníka dvojakej veľkosti, vyrobené z horľavej organickej látky tmavofialovej až čiernej farby, s priečnym otvorom /obr. 79: 1, 2/.

3. Dva črepy z hlinených nádob /našli sa vo vyhádzanej zemine/ z dobre vypálenej hliny; jeden je zdobený tmavším pásom, druhý vnútornou svetlohnedou polevou a rytými i maľovanými pásmi /obr. 79: 6, 7/.

K presnejšiemu datovaniu hrobov niet pevných oporných bodov. Nálezy pochádzajú pravdepodobne z novovekého ženského odevu zo 16.-18. stor. Podobné guľaté koráliky z organickej látky našla aj S. Dušeková v Smoleniciach v hrobe 14 v skupine hrobov zo 16.-17. stor. /za informáciu autorke ďakujem/. Poloha hrobov v tesnej blízkosti základového muriva väčšieho piliera stavby umožňuje predpokladať, že hroby boli zapustené pod dlažbu už existujúcej krypty.

Stavba kláštora a kostola františkánov v Kremnici sa zaraďuje do konca 17. stor. Hroby pod dlažbou by mohli byť i staršie, pokiaľ by sa dalo presnejšie zistiť, či na zvažujúcich sa parcelách západnej strany námestia opevneného mesta, ktoré rád františkánov v polovici 17. stor. zakúpil, nestála už prv sakrálna stavba. Preto vysvetlenie i presnejšie datovanie tohto nálezu bude treba ešte hľadať v archívnych prameňoch.

GRÄBERFUNDE UNTER DEM FUSSBODEN EINER KRYPTA IN DER FRANZISKANERKIRCHE VON KREMNICA. Zwecks Durchführung von Projekten für denkmalpflegerische

Renovierungen von Kloster und Kirche der Franziskaner in Kremnica war die Ausschachtung mehrerer Schnitte im Souterrain der Gebäude erforderlich. Im Schnitt unter dem Fussboden der Krypta unter der Kirche kamen drei Gräber zum Vorschein, die alle bei den Fundamenten eines grösseren Pfeilers in den Umfassungsmauern der Kirche eingetieft waren. Zwei Gräber wurden beim Ausheben des Schnittes gestört und ihre Lage liess sich nur noch rekonstruieren. Das einzige erhaltene Skelett lag in einem Holzsarg etwa 140 cm unter dem Niveau des Kryptafussbodens. Auf dem Stirn- und Nackenteil des kleineren Schädels waren grünlich verfärbte Streifen nach Resten eines Stirnbandes, von welchem nur Bruchstücke des Metallbandes aus vergoldetem Silber /Abb. 79: 3-5/ erhalten waren. Aus dem Grab stammen auch dunkle kugelige Halsbandperlen aus organischer Masse /Abb. 79: 1, 2/. Die Funde stellen Zierat der Frauengewandung dar, der nach Analogien aus anderen Gräbern vom 16.-18. Jh. gebräuchlich war. Eine andere Deutung und Datierung dieser Gräber könnten nur archivalische Quellen über eine eventuelle Bebauung jener Parzellen des Stadtplatzes der befestigten Stadt bieten, die der Franziskanerorden etwa seit Mitte des 17. Jh. angekauft hatte.

VÝSKUM LATÉNSKEJ, VEĽKOMORAVSKEJ A VČASNOSTREDOVEKEJ OSADY V NITRE NA ŠINDOLKE

Bohuslav Chropovský

Archeologickému výskumu Nitry sa v poslednom období venuje zvýšená pozornosť s cieľom osvetliť jej postavenie v pravekých dejinách Slovenska, najmä však na počiatku našich národných dejín. Už predchádzajúce výskumu priniesli závažný materiál z celého obodbia praveku a obzvlášť slovanského a včasnostredovekého osídlenia. Pozornosť sa venovala predovšetkým lokalitám v areáli dnešného mesta, a to predovšetkým na miestach, kde sa v súvislosti s výstavbou objavovali a zároveň ničili včasnohistorické objekty a pamiatky. Rozsiahlou zástavbou v minulosti, ale aj rýchlo postupujúcou výstavbou v súčasnosti bola väčšina lokalít značne devastovaná a nebolo vždy možné výskum robiť v celej šírke. V súvislosti s výskumom slovanských hradísk dostala sa do popredia problematika podhradských osád a ich vývoj v jednotlivých fázach. Ako ukázal doterajší prieskum a výskum, v oblasti Nitry je veľmi hustá koncentrácia osídlenia, čo tvorilo hospodárske zázemie politického centra najmä vo veľkomoravskom obodbí.

Medzi takéto lokality patrila aj osada na miernej ľavobrežnej sprašovej terase rieky Nitry a potoka Dobrotka pod juhozápadným svahom Zobora v polohe Šindolka /obr. 80: 1/. Zisťovací výskum sa začal v roku 1968, keď sa tu zisti-

li objekty skupiny Brodzany-Nitra, nevýrazné objekty z mladšej doby bronzovej, mladolaténske chaty, ako aj pomerne husté osídlenie z 9.-10. stor. a sídliskové objekty z 11.-12. stor. Keďže doteraz sa na území Slovenska nepreskúmala rozsiahlejšia lokalita dedinského typu, v súvise s prípravou III. medzinárodného kongrasu slovanskej archeológie /1975/ sa rozhodlo preskúmať túto osadu a sprístupniť ju širokej odbornej i pospolitej verejnosti. A preto v roku 1974 sa tu začal rozsiahlejší výskum, ktorý bude pokračovať aj v roku 1976. Výskum sa robil plošnou odkrývkou na ploche 2575 m^2, na ktorej sa preskúmalo celkom 109 sídliskových objektov a 2 kostrové hroby /obr. 80: 2/.

Len ojedinelými sídliskovými objektmi, predovšetkým nepravidelnými jamami, z väčšej časti exploatačnými alebo zásobnicovými, je tu zastúpená skupina Brodzany-Nitra a podobne nevýrazné sú aj objekty zo staršej fázy čačianskej kultúry. Ide zrejme o objekty, ktoré sa rozkladali na okraji osád patriacich týmto kultúram.

Pomerne husto bola táto vyvýšenina osídlená v mladšej dobe laténskej; bola tu zbudovaná osada, ktorej jadro tvorili obdĺžnikové chaty s kolovou konštrukciou, zapustené do spraše do hĺbky od 35 do 70 cm /obr. 81: 1/. Chaty mali rozličné rozmery - dĺžku od 400 do 650 cm, šírku od 250 do 400 cm. Dlážky boli pomerne rovno upravené, vymazané a dobre vysušené. V niektorých sa na dlhšej strane nachádzali lavicovité výstupky a drobné kolové jamky po vnútornom zariadení. Okrem chát sa na skúmanej ploche odkryli aj zásobnicové jamy valcovitého alebo hruškovitého tvaru a niekoľko kolových jám, ktoré patrili k prístreškom poblíž chát alebo k hospodárskym objektom. Nálezový inventár z týchto objektov predstavuje predovšetkým početné črepy z hrncovitých a miskovitých, na kruhu točených nádob s vyhladeným povrchom, niekedy zdobených lištami /obr. 82: 4/, rytým ornamentom, ale i kolkovanou výzdobou. Dosť hojne sa vyskytujú črepy z nízkych tuhovaných hrncovitých nádob so zosilneným okrajom a zvislo ryhovaným telom /obr. 82: 3, 5-7/. Okrem keramických zvyškov sa našli tiež zlomky sklených náramkov, lignitové náramky, zlomky železných spôn, drobné železné predmety, prasleny, žarnovy. Vzhľadom na rozsiahlosť výskumu nie sú nálezy dosiaľ spracované laboratórne a v celej šírke nie je ukončená dokumentačná časť, preto nemožno podať podrobný rozbor objektov ani nálezového inventára. Na základe materiálnej kultúry možno tieto objekty zaradiť do mladolaténskeho obdobia.

Na skúmanej ploche však najviac objektov patrí veľkomoravskému a poveľkomoravskému obdobiu. V tom čase tu bola zbudovaná roľnícko-remeselnícka osada, ktorá nepochybne mala veľký význam v hospodárskom živote veľkomoravskej Nitry, predovšetkým však pre kniežací dvor a jeho zásobovanie. Osada pozostávala z menších i väčších štvorcových kolových i zrubových chát, zapustených čiastočne do sprašového podložia /obr. 80: 2, 6/. Chaty boli rozlične konštruované a vnútorne usporiadané. Jedny mali šikmé, 75-100 cm široké jazykovité vchody, iné boli bez zreteľne vyznačených vchodov. Je zaujímavé, že vchody do chát nie sú rovnako usporiadané, ale do každej chaty bol vchod z inej strany. V chatách sa nachádzali veľmi dokonale vyhotovené kamenné kozuby so štvorcovou alebo

obdĺžnikovou vykurovacou časťou /obr. 80: 4/ i otvorené hlinené ohniská a hlinené klenbové pece /obr. 80: 5/, ktoré sa vo viacerých prípadoch zistili mimo obytných priestorov a slúžili na pečenie chleba. Kamenné kozuby boli umiestnené zásadne v rohu chaty, ale nebol dodržaný rovnaký systém, lebo v každej chate bol kozub na odlišnom mieste. Na stavbu týchto kozubov sa používal lámaný kameň a vrchná časť bola veľmi často vyložená žarnovmi. Niektoré chaty slúžili ako obytné priestory, iné boli výrobňami, v ktorých sa nachádzalo pomerne veľa železnej trosky a železných odpadov. Okrem týchto chát boli na sídlisku aj jednoduché kováčske dielne - menšie objekty s obdĺžnikovou výrobnou časťou, zakončenou okrúhlou ohniskovou časťou. Okrem uvedených objektov k obytným chatám patrili menšie i väčšie zásobnicové jamy lavórovitého alebo hruškovitého tvaru s pomerne bohatým osteologickým materiálom /obr. 80: 3/, ale i zvyškami obilnín. Medzi obytnými, výrobnými a zásobnicovými objektmi sa nachádzali nepravidelné, rozlične hlboké jamy, z ktorých väčšina nepochybne patrila k exploatačným, ale niektoré mohli súvisieť aj s konštrukciou hospodárskych objektov. Presné členenie a funkčné zaradenie týchto jám bude možné až po komplexnom spracovaní výsledkov výskumu.

Z jednotlivých objektov pochádza pomerne bohatý keramický materiál, ktorý patrí k vyspelej veľkomoravskej keramike, zhotovenej na hrnčiarskom kruhu a zdobenej bohatým, ale i jednoduchým rytým ornamentom v podobe vlnovky, horizontálnych rýh a vpichov. Niektoré nádoby, ktoré sa zachovali vo viacerých prípadoch celé /obr. 83: 1-6/, postavené alebo povalené na kamenných kozuboch či v ich blízkosti, sú opatrené značkou na dne. Je veľmi zaujímavé a pre interpretáciu aj dôležité, že keramika tejto osady sa nelíši od keramiky na hradiskách; zrejme aj túto osadu zásobovali keramickými výrobkami hrnčiari v dielňach na neďalekej Lupke /obr. 84: 1, 5, 6/. Okrem keramiky medzi najpočetnejšie nálezy patria zvyšky železa a niektoré železné predmety, ako nožíky, pracky, klince, rukoväť vedierka, zlomok ostrohy a i. Nie sú ojedinelé ani nálezy prasleno v, osličiek a iných drobných predmetov.

Ako ukazuje horizontálna stratigrafia, po zániku tejto osady výhodne položené miesto sa stalo znova v priebehu 11. stor. sídlom remeselníckej vrstvy železiarov a kováčov. Aj napriek tomu, že sa preskúmala pomerne rozsiahla plocha, doteraz sa odkryla iba jedna chata patriaca do tohto obdobia; mala typický štvorcový pôdorys so žľabovým vchodom, ako to bolo v predchádzajúcom období. Nepomerne viac sa však zistilo výrobných objektov, ktoré charakterizujú oválne členené jamy, predovšetkým však úzke žľabovité útvary s ohniskami. Objekty sú vyplnené čiernou a jasnou popolovitou vrstvou s množstvom uhlíkov, železnej trosky a škvary. Tieto objekty boli na skúmanej ploche umiestnené veľmi nepravidelne a zdá sa, že boli situované na okraj sídliska, ktoré z bezpečnostných dôvodov bolo položené severnejšie. Okrem týchto výrobných objektov sa však objavili aj zásobnicové či odpadové jamy, rozmiestené medzi dielenskými zariadeniami. Vo všetkých týtho objektoch sa našlo viacero keramických zvyškov, ktoré pochádzajú z vyvinutých hrncovitých nádob a podľa nich ich môžeme zaradiť do polovice 11. a začiatku 12. stor. /obr. 84: 2, 4/. Tieto objekty vznikli

až v čase, keď veľkomoravská osada bola definitívne zničená a zabudnutá, pretože vo viacerých prípadoch sú zapustené buď úplne, alebo sčasti do príbytkov či dielní z 9. a začiatku 10. stor. Zatiaľ nie je isté, aké miesto zastávala vo vtedajšom usporiadaní Nitry táto remeselnícka osada a či súvisela s pohrebiskom z tohto obdobia, preskúmaným na neďalekom mieste terajšieho prírodného amfiteátra.

Naprieč skúmanej plochy smerom JJV-SSZ prechádzal palisádový útvar, pozostávajúci z 20-25 cm širokého žľabu, do ktorého boli zasadené koly s priemerom 18-20 cm /obr. 80: 1/. Na celej ploche sa nezistilo jeho ukončenie a tento útvar prechádza zatiaľ na dĺžke 96 m ďalej. Iba 9,5 m od južného okraja skúmanej plochy sa zistil 2 m široký vchod. Na jednom mieste boli pri palisáde z vonkajšej i vnútornej strany ďalšie koly, ktoré naznačujú nejaký stavebný útvar. Doterajším výskumom sa však nepodarilo zistiť kultúrnu príslušnosť tohto útvaru, pretože prechádza krížom cez celú plochu bez zreteľnejšej superpozície. Je zapustený do objektov z mladšej doby bronzovej, porušujú ho však objekty z 11. stor. V akom vzťahu je k laténskej alebo veľkomoravskej osade, musí určiť ďalší výskum.

Výskum lokality na Šindolke priniesol veľmi početný nálezový materiál, ktorý prispeje k spresneniu chronológie nielen včasnostredovekého osídlenia Nitry, ale aj územia juhozápadného Slovenska.

Veľmi dôležité sú zistenia o konštrukcii obytných, výrobných a hospodárskych objektov. Pre posúdenie hospodárskeho stavu veľkomoravskej a včasnostredovekej Nitry bude skúmaná osada nepochybne jednou z rozhodujúcich. Ako už bolo uvedené, ide o dosiaľ najrozsiahlejší výskum tohto druhu, ktorý si vyžaduje ešte ďalšie rozšírenie a podrobné spracovanie, a preto bolo možné iba načrtnúť niektoré problémy a uviesť všeobecnú charakteristiku objektov z jednotlivých etáp osídlenia.

ABDECKUNG EINER LATÈNEZEITLICHEN, GROSSMÄHRISCHEN UND FRÜHMITTELALTERLICHEN SIEDLUNG IN NITRA, FLUR ŠINDOLKA. Im J. 1968 wurde eine Feststellungsgrabung in der Flur Šindolka durchgeführt, bei der Objekte der Brodzany-Nitra-Gruppe, unausgeprägte Objekte aus der jüngeren Bronzezeit, junglatènezeitliche Hütten wie auch relativ dichte Besiedlung aus dem 9.-10. Jh. und Siedlungsobjekte aus dem 11.-12. Jh. erfasst wurden. Auf dieser Fundstelle erfolgte eine grössere Ausgrabung, bei der 1974-1975 insgesamt 109 Siedlungsobjekte und zwei Skelettgräber freigelegt wurden /Abb. 80: 1, 2/. Vereinzelte unregelmässige, überwiegend Exploitations- oder Vorratsgruben stammen aus der Zeit der Brodzany-Nitra-Gruppe und der älteren Phase der Čaka-Kultur. Markant sind hier latènezeitliche Hütten mit Pfostenkonstruktionen vertreten /Abb. 81: 1/. Das Fundinventar besteht aus zahlreichem scheibengedrehtem Scherbenmaterial von topf- und schüsselförmigen Gefässen /Abb. 81: 3-6/ mit geglätteter Oberfläche, manchmal mit Leisten, eingeritzter und eingestempelter Verzierung. Stark frequentiert sind Reste von graphitierten topfförmigen Gefässen mit vertikalen Ritz-

linien /Abb. 82: 4-7/. Das Fundinventar ergänzen Bruchstücke von Glasarmringen, Eisenfibeln, Spinnwirteln u. a.
Die meisten Objekte entfallen in die grossmährische und nachgrosmährische Zeit. Die Siedlung aus dem 9. Jh. bestand aus grösseren und kleineren quadratischen Pfostenhäusern und Blockbauten /Abb. 80: 6/, die teilweise eingetieft waren und Stein- oder Lehmöfen aufwiesen /Abb. 80: 4, 5/. Manche Objekte waren Werkstätten, sie enthielten relativ viel Eisenluppe und Abfall. Zu den Wohnhütten gehörten auch Speichergruben mit reichem osteologischem Material /Abb. 80: 3/. Die Keramik aus der Siedlung war scheibengedreht und mit Wellen- und horizontalen Linien oder Einstichen verziert /Abb. 83: 1-6; 84: 1, 5, 6/. Ausser Keramik erschienen hier Messer, Schnallen, Nägel, ein Eimerhenkel, ein Spornbruchstück u. a. Nach dem Auflassen dieser Siedlung wurde diese Stelle irgendwann im 11. Jh. abermals von Handwerkern, Eisenverarbeitern und Schmieden besiedelt. Von ihr ist eine grössere quadratische Hütte und vor allem schmale muldenartige Gebilde mit einer Feuerstelle abgedeckt, ausgefüllt mit einer Menge von Holzkohlestückchen und Eisenluppe. Ausser diesen traten auch Speicher- und Abfallgruben zutage. Die Siedlung ist durch zahlreiche Keramikreste datiert, die von entwickelten topfförmigen Gefässen stammen /Abb. 84: 2, 3/.
Quer durch die untersuchte Fläche verlief ein 96 m langes palisadenartiges Gebilde mit Pfosten von 18-20 cm Durchmesser /Abb. 80: 1/, das vorderhand nicht genau datiert ist.
Die Abdeckung der Fundstelle in der Flur Sindolka lieferte zahlreiches, für die Präzisierung der Datierung wichtiges Fundmaterial, ebenfalls Feststellungen über die Konstruktion der Wohn-, Produktions- und Wirtschaftsobjekte wie auch Erkenntnisse für die Beurteilung des ökonomischen Standes Nitras in der Latènezeit und im Frühmittelalter.

ANTROPOLOGICKÝ MATERIÁL Z POHREBISKA Z 8. STOROČIA V CÍFERI-PÁCI

Július J a k a b

Archeologický výskum pohrebiska z 8. storočia v Číferi-Páci /okr. Trnava/ poskytol antropologický materiál z 38 kostrových hrobov. Informácie o nálezových okolnostiach, dvojhroboch a iných zvláštnostiach súvisiacich s pohrebným rítom sú v príspevku Z. Čilinskej: Pohrebisko z 8. storočia v Číferi-Páci /str. 82-85/.

Vo svojom príspevku uvádzam výsledky predbežného odborného spracovania antropologického materiálu. Zo všetkých odkrytých hrobov sa na antropologické

spracovanie zachovali kostry, resp. ich zvyšky z 29 jedincov. Mužské pohlavie bolo určené v 13 a ženské v 9 prípadoch. Vo veku juvenis sa pohlavie určilo raz ako muž, raz ako žena, neurčilo sa v troch prípadoch. Ďalším nedospelým patrili štyri kostry, všetky vo veku infans II. Kostrové pozostatky mužov patrili najčastejšie jedincom vo veku maturus, u žien zase vo veku adultus.

Lebky mužov a žien sa zachovali väčšinou v zlomkoch, pričom mužské lebky boli prevažne robustnej stavby, najčastejšie so stredne mohutným reliéfom svalových úponov, a lebky žien strednej stavby, tiež so stredne vyvinutým reliéfom svalových úponov.

Postkraniálne kostry sa opäť zachovali u oboch pohlaví najčastejšie vo fragmentárnom stave. U mužov prevažujú robustné kostry, reliéf svalových úponov je väčšinou stredne mohutný. U žien prevládajú kostry strednej stavby so stredne mohutným reliéfom svalových úponov, s tendenciou k slabšiemu stupňu rozvoja.

Lebky i postkraniálne skelety detí a nedospelých jedincov sa zachovali takmer výlučne vo fragmentárnom stave. Sú gracilnej stavby, so slabo vyvinutým reliéfom svalových úponov.

Z bežných anomálií na lebkách sa zistili cribra orbitalia, ossa Wormiana, sutura metopica a os fontanellae minor. Zaznamenali sa aj patologické zmeny. Najčastejší bol výskyt paradentózy, radikulárnych cýst a deformujúcej spondylózy /obr. 85: 1-6/. Kongenitálny subtotálny blok tiel a oblúkov C4-C5 sa zistil na kostre muža z hrobu 33 /obr. 85: 7/ a kongenitálna parciálna synostóza oblúkov dvoch hrudných stavcov u ženy z hrobu 2 /obr. 85: 8/.

Na kostre muža z hrobu 15 sa zistili vyhojené zlomeniny troch kostí končatín, ktoré mali za následok artrózu adekvátnych kĺbov /obr. 85: 9-12/. Ide o zhojené fraktúry pravej tíbie v distálnej tretine diafýzy, ľavej fibuly pod krčkom a ľavého rádia asi v strede diafýzy a dislokáciou fragmentov. Stav po fraktúre pravej kľúčnej kosti, zhojený s deformáciou a skrátením dĺžky klavikuly o 22 mm, sa zistil opäť na kostre muža z hrobu 33 /obr. 85: 13/.

Po predbežnom odbornom spracovaní antropologického materiálu z tohto pohrebiska možno urobiť záver, že prakticky všetky charakteristiky známe z odbornej literatúry o obyvateľstve v danom historickom období z nášho územia sú zastúpené aj v kostrovom materiáli reprezentujúcom časť pohrebiska.

ANTHROPOLOGISCHES MATERIAL AUS DEM GRÄBERFELD VOM 8. JAHRUNDERT IN CÍFER-PÁC. Der Beitrag bringt eine knapp gehaltene Information über die vorläufige Auswertung des in das 8. Jh. datierten anthropologischen Materials aus dem Gräberfeld in Cífer-Pác. Aus den 38 abgedeckten Gräbern standen der anthropologischen Bearbeitung Skelettreste von 29 Individuen zur Verfügung. Der Beitrag bietet Informationen über die globale Vertretung der Geschlechter, das häufigste Sterbealter der Erwachsenen, den Erhaltungszustand und Bau der Knochen, die Entwicklungsstufe des Reliefs der Mus-

kelansätze der Schädel und postkranialen Skelette, wie auch über die häufigsten Anomalien und pathologischen Veränderungen. /Abb. 85./

CHARAKTERISTIKA KOSTIER Z HROBOV NA SLOVANSKOM SÍDLISKU V NITRE NA ŠINDOLKE

Július J a k a b

Nitra a jej okolie poskytovali oddávna archeologicky významné lokality s početnými nálezmi, ktoré často pomohli riešiť kľúčové otázky tejto oblasti.

Pri systematickom výskume Archeologického ústavu SAV v Nitre, ktorý vedie B. Chropovský v areáli Šindolky, patriacej k teritóriu Nitry, boli odkryté slovanské sídliskové objekty z 9.-11. stor. Ide o osadu s významným postavením v poľnohospodárstve a železiarskej remeselníckej výrobe /Chropovský, B.: Nitra. Archeologický výskum slovanských lokalít. Nitra 1975/.

V južnej časti odkrytej plochy v sektore F/15 sa v roku 1975 našla v hĺbke 35 cm kostra dieťaťa /hrob 1/. Vo vzdialenosti 24 m severovýchodne od nej - v slovanskej chate - sa zistila v hĺbke 50-54 cm kostra dospelého muža /hrob 2/; ležala vo vystretej polohe s mierne pokrčenými nohami, bola bez milodarov a nerešpektovala obrys chaty /pretínala jej juhovýchodnú stenu/. Kostre dieťaťa chýbala ľavá dolná končatina, inak sa nijaké zvláštnosti in situ nezistili.

H r o b 1 - dieťa, infans II, vek 2,5-3 r.

Zachované fragmenty lebky sú gracilnej stavby, so slabo vyvinutým reliéfom svalových úponov, všetky švy neurokrania sú otvorené; glabella I. stupňa, protuberantia occipitalis externa - 0, processus mastoidei malé, profil brady prominuje silne; laterálna časť horného okraja očníc je ostrá a na brade je vytvorená trigonum mentale; spinu mentalis tvorí nízka drsnatina, tvar zuboradia sánky je parabolický, sklovina zubov popráskaná a zuby sú bez známok abrázie. Anomálie: os Incae proprium a cribra orbitalia sinistra /vpravo sa strop očnice nezachoval/. Postkraniálny skelet reprezentujú fragmentárne zvyšky gracilnej stavby so slabo vyvinutým reliéfom svalových úponov. Pri začisťovaní kostry in situ sa zistila absencia kostí ľavej dolnej končatiny. Hoci sa nezachovali viaceré drobné kosti /kostra vlastných rúk i nôh, sakrálne stavce a i./, je neveľmi pravdepodobná úplná korózia kompletnej kostry končatiny, navyše ak sa druhá zachovala, čo nabáda k záveru, že dieťa bolo pochované bez tejto končatiny. Túto hypotézu podporuje fakt, že sa nezistili žiadne stopy sekundárneho porušenia kostry.

H r o b 2 - muž, maturus, 40-45 r. /obr. 86: 1abc/

Mierne poškodené kranium je gracilnej stavby so stredne mohutným reliéfom svalových úponov; vertikálny obrys lebky je ovoidný, pars postica suturae sagittalis obliterovaná, ostatné zrastené, lícne oblúky sú kryptozygické; klenba

lebky tvorí vysoký oblúk a steny záhlavia k báze lebky sú zbiehavé; glabella III. stupňa, tuberculum marginale stredné, čelo klenuté, tubera frontalia stredné, tvárový reliéf stredne výrazný, záhlavie výrazne vypuklé, protuberantia occipitalis externa - O, processus mastoidei stredne veľké, profil brady prominuje slabo, zhryz je labidontný; očnice sú prechodného tvaru, vysoké, laterálna časť horného okraja je oblá, apertura piriformis stredne vysoká a stredne široká, tvar jej spodného okraja typu 4, fossa caninae hlboké a tubercula mentalia malé, spinu mentalis tvorí vysoká drsnatina, tvar zuboradia maxily a mandibuly je parabolický, sklovina zubov popráskaná a abrázia stredne intenzívna, miskovitého typu. Anomálie: ossa Wormiana, ossiculum suturae sagittalis, cribra orbitalia bilat. a mierna forma batrofekalie. Z patologických zmien na lebke sa zistili: arthrosis articuli temporomandibularis bilateralis, paradentosis partialis, karies C a P_1 vľavo hore a I_1 vpravo hore. Kosti postkraniálnej kostry sa zachovali v dobrom stave, sú gracilnej stavby so stredne mohutným reliéfom svalových úponov; sexuálne znaky na postkraniálnej kostre sú pomerne málo výrazné; sakrum je krátke, stredne široké a stredne prehnuté; sulcus praeauricularis úzky, incisura ischiadica major veľmi ostrá, spina ischiadica stredne zahrotená až tupá, foramen obturatum oválne až trojuholníkové a angulus subpubicus stredne až veľmi ostrý. Medzi anomálie možno rátať perforáciu tela prsnej kosti. Patologické zmeny: sacralisatio bilateralis /obr. 86: 2/, spondylosis deformans universalis /obr. 86: 3-6/, mierna forma arthrosis universalis a vyliečená fraktúra fragmentu rebra.

Absolútne miery a indexy lebky:

M1	181	M51 dext.	37	M69	32
M1c	184	sin.	36	MI /1/	72,9
M8	132	M52 dext.	32	MI /2/	70,7
M9	91	sin.	31	MI /3/	97,0
M17	128	M54	22	MI /38/	87,8?
M17a	128	M55	47?	MI /39/	69,1?
M45	123?	M60	48	MI /47/ dext.	86,5
M46a	92	M61	51	sin.	86,1
M47	108	M65	111	MI /48/	46,8?
M48	85	M66	88	MI /54/	122,9

Hodnotená lebka bola dolichokranná, ortokranná, metriokranná, mezoprozopná, hyperlepténna, hypsikonchná, leptorinná, brachyuranná a oligenkefalná. Vypočítaná kapacita lebky je 1294 cm^3 /Welcker I/.

Stručná metrická charakteristika postkraniálnej kostry: femury sú nepilastrické a hyperplatymérne, tíbie euryknemné, jedinec bol podľa vypočítanej výšky postavy /Manouvrier/ nízkeho vzrastu - 158 cm.

V závere možno konštatovať, že ide o solitárne kostry bez milodarov, zistené pri skúmaní plochy slovanskej remeselníckej osady. Kosti dieťaťa sa našli na úrovni horizontu, v ktorom sa začali črtať obrysy sídliskových objektov. Kostra muža ležala v chate /objekt 63/ asi 30 cm nad úrovňou dna a narušala jej stenu. V oboch prípadoch možno za najpravdepodobnejšie považovať vysvetlenie, že zomrelí boli pochovaní až po zániku tejto časti sídliska, resp. celej osady.

CHARAKTERISTIK DER SKELETTE AUS GRÄBERN IN DER SLAWISCHEN SIEDLUNG VON NITRA, FLUR ŠINDOLKA. Bei der systematischen Abdeckung der slawischen Handwerkersiedlung in Nitra, Flur Šindolka, wurden zwei menschliche Skelette festgestellt. Das Skelett eines 2 1/2 bis 3 jährigen Kindes /Grab 1/ lag im südlichen Teil des abgedeckten Raumes auf dem Niveau des Horizontes, in welchem sich die Umrisse von Siedlungsobjekten zu skizzieren begannen. Das zweite Skelett /Grab 2/ gehörte einem Mann an und wurde unweit vom ersten Fund entdeckt, und zwar in einer Hütte, etwa 30 cm oberhalb ihres Fussbodens, und es schnitt ihre Südostwand. Dem Kinderskelett fehlte das linke Bein; beide Skelette waren beigabenlos. Ansonsten wurden in situ keine Besonderheiten erfasst.
Vom anthropologischen Gesichtspunkt bietet dieses Skelettmaterial /Abb. 86/ keine besonderen Informationen. Zur metrischen Auswertung eignete sich nur das Männerskelett /Schädel - Abb. 86: 1/. Aufgrund der festgestellten Tatsachen ist es klar, dass die Individuen erst nach dem Untergang des betreffenden Teiles bzw. der ganzen Siedlung bestattet worden sind.

ANTROPOLOGICKE ZHODNOTENIE KOSTRY ZO SLOVANSKEHO HROBU V SMOLENICIACH

Július J a k a b

V roku 1975 pribudla do evidencie antropologického materiálu v oddelení pomocných vied Archeologického ústavu SAV v Nitre aj kostra muža zo záchranného výskumu, ktorý uskutočnila S. Dušeková. Kostra bola objavená pri hĺbení odpadovej jamy v záhrade dr. J. Valašku v Smoleniciach /okr. Trnava/; ležala vo vystretej polohe; nálezové okolnosti a milodary svedčia o tom, že pochádza zo slovanského obdobia.

Antropologické zhodnotenie prinieslo tieto výsledky: silne poškodené kranium je strednej stavby s mohutne vyvinutým reliéfom svalových úponov. Norma verticalis: obrys lebky je birzoidný a všetky švy sú na lamina interna obliterované. Norma occipitalis: oblúk lebečnej klenby je vysoký a steny záhlavia k báze lebky sú rovnobežné. Norma lateralis: glabella - V, tuberculum margina-

le výrazné, čelo klenuté, tubera frontalia vytvorené, protuberantia occipitalis externa - 2, processus mastoidei sú stredne veľké, záhlavie vystupuje stredne, profil brady prominuje stredne. Norma frontalis: očnice sú hranaté a stredne vysoké, laterálna časť ich horného okraja je oblá, fossa caninae hlboké a tubercula mentalia veľké. Norma basilaris: spinu mentalis tvoria tŕne, tvar zuboradia sánky je parabolický; zuby majú popráskanú sklovinu, na niektorých zuboch je odštiepená; abrázia zubov je silná, miestami až ku krčku, plošného typu. /Obr. 87./

Anomálie a patologické zmeny: ossa Wormiana, mierna forma plagiokefalie, na bukálnej strane a proximálnej časti alveolu C vľavo dolu sa nachádza plytký alveolus malého priemeru /po postmortálnej strate nadpočetného zubu malých rozmerov/, atypická erupcia C vľavo dolu - vôbec nie je abradovaný /zub neplnil svoju funkciu/; paradentosis difusa a zväčšené foramina mentalia /dext. Ø 6 mm, sin. Ø 5 mm/. Postkraniálny skelet - poškodené kosti sú robustnej stavby s mohutne vyvinutým reliéfom svalových úponov; sulcus praeauricularis nevytvorený a incisura ischiadica major stredne ostrá. Patologické zmeny: spondylosis deformans universalis, spondylarthrosis universalis.

Absolútne miery a indexy lebky:

M1	176	M52 /dext./	33	MI /I/	75,0
M1c	176	M65	112	MI /2/	72,2
M5	96	M66	100	MI /3/	96,2
M8	132	M69	27	MI /42/ /dext./	84,6
M9	93	M70 /dext./	70	MI /63/ /dext./	38,6
M17	127	M70 /sin./	69	MI /63/ /sin./	37,8
M17a	127	M71 /dext./	27	MI /64/	89,3
M43	100	M71 /sin./	26	MI /71/	90,9?
M45	120?	kapacita lebky /WI/	1214 cm^3	MI /73/	17,5?
M51 /dext./	39				

Na základe metrického hodnotenia sú femury pilastrické, hyperplatymérne, pravá tíbia platyknemná, ľavá euryknemná.

Vypočítaná výška postavy /Manouvrier/ 164,0 cm.

ANTHROPOLOGISCHE AUSWERTUNG DES SKELETTES AUS EINEM SLAWISCHEN GRAB IN SMOLENICE. Der Beitrag bringt die Hauptcharakteristiken der anthropologischen Auswertung des männlichen Skelettes aus Smolenice /Bez. Trnava/. Der Fund wurde bei der Bergung eines slawischen Grabes gewonnen. /Abb. 87./

KOSTROVÉ POZOSTATKY ĽUDSKÝCH OBETÍ Z KULTOVÉHO OBJEKTU OTOMANSKEJ KULTÚRY V SPIŠSKOM ŠTVRTKU

Július J a k a b

Kostrové pozostatky z obetiska na opevnenom sídlisku ľudu otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku /okr. Spišská Nová Ves/ poskytli cenné informácie na antropologické vyhodnotenie, ktoré spolu s inými rozšíria naše poznatky o úrovni duchovnej kultúry vtedajšej spoločnosti. Objekt bol preskúmaný v roku 1974, v siedmom roku komplexného systematického výskumu tejto významnej archeologickej lokality. Obetisko - objekt 40/74 - je jediným zahĺbeným objektom do kamenisto-pieskového podložia sídliska /Vladár, J.: Spišský Štvrtok - opevnená osada otomanskej kultúry. Nitra 1975/. Nachádza sa oproti akropole, neďaleko vchodu do opevnenej osady.

Obetisko na sídlisku dokazuje významné postavenie a dôležitú spoločenskú funkciu lokality, lebo obetovanie ľudí možno pokladať za produkt vysoko diferencovanej spoločnosti s vyspelou sociálnou hierarchiou. Antropologický materiál z objektu umožnil triezvu dedukciu o charaktere duchovnej vyspelosti pôvodcov týchto udalostí, ako aj o úrovni ich nazerania na svet.

V objekte sa zistili dve skupiny kostier. V juhozápadnej časti pripomínalo dno objektu malú šachtu oválneho tvaru s priemerom 120-140 cm, zahĺbenú 20-40 cm pod úroveň dna. Priestor šachty vypĺňali kostry označené ako skupina A. Tvorilo ju päť kompletných a dve neúplné kostry. Ich uloženie svedčí jednoznačne o vhodení mŕtvol /obetí/ do jamy. V severovýchodnej časti objektu, približne v strede severnej steny, sa zistili dve kompletné ľudské kostry /skupina B/. Uložené boli viac-menej vo vystretej polohe, jednej z nich chýbali dolné časti dolných končatín a ležala dolu tvárou. Na rozdiel od kostier skupiny A sa pri kostrách skupiny B našli aj fragmenty nádoby /milodar?/. Uloženie kostier však svedčí o pohodení.

Ide teda o kostrový materiál z deviatich jedincov, resp. ich častí so stopami po intencionálnych zásahoch. Nekompletnosť niektorých kostier, resp. kostí, charakter stôp po sečných ranách /obr. 88: 1/ a štiepnych lomoch, nepietne uloženie a výnimočné rozmery objektu vyhĺbeného v podloží osady dokazujú, že ide o zámerné usmrtenie a v niektorých prípadoch aj o členenie ľudských tiel, resp. ich častí a ich vedomé pochovanie podľa obradov, veľmi pravdepodobne spojených so symbolickou rituálnou antropofágiou. Dokazuje to viacero zistených faktov. Jeden z nich je nález dvoch polovíc úlomkov čeľuste, navzájom presne korešpondujúcich /obr. 88: 2, 3/. Hoci tvoria identické súčasti jednej maxily, našli sa na miestach vzdialených 170 cm, s výškovým rozdielom 40 cm. Sekundárny zásah vylučuje fakt, že pravá polovica maxily sa spolu so zhlukom rôznych ľudských kostí nachádzala pod anatomicky uloženými kostrami, prekrytými súvislou vrstvou žltej hliny, hrubou 5-10 cm, ktorá sa farbou i štruktúrou výrazne odlišovala

od ostatnej výplne jamy /objektu/. Ľavá polovica tejto čeluste sa našla v kontrolnej stene, vedenej približne stredom objektu. Spojením oboch fragmentov sme dostali organický celok neúplnej maxily 7-8-ročného dieťaťa. Zistenú skutočnosť možno interpretovať ako dôkaz vedomého násilného zásahu, determinovaného rituálnou motiváciou.

V obetisku sa našli kostry, resp. ich pozostatky z deviatich jedincov: kostra muža, tri kostry žien a kostry alebo ich časti z piatich detí. Odborné spracovanie dalo tieto výsledky: neurokranium muža - je brachykranné, ortokranné, tapeinokranné a aristenkefalné. Splanchnokranium je mezoprozopné, mezénne, očnice chamaekonchné, nos mezorrhinný a čeľusť brachyuranná. Mal stredne vysokú postavu. Neurokraniá žien boli dve brachykranné a jedno hyperbrachykranné, v jednom prípade bolo chamaekranné. Kapacita lebky bola vypočítaná vo dvoch prípadoch z približných mier; obe lebky sú aristenkefalné. Metricky bolo možné hodnotiť iba kostru jednej tváre - hypereuryprozopná a euryénna. Dve lebky mali očnice hypsikonchné. Nos bol v dvoch prípadoch chamaerrhinný. Maxilu bolo možné hodnotiť len v jednom prípade - bola brachyuranná. Podľa vypočítanej výšky postavy boli dve ženy vysoké a jedna stredného vzrastu.

Z literatúry dosiaľ nie je známy údaj o fyzickej charakteristike nositeľov otomanskej kultúry, čo zvyšuje hodnotu antropologického materiálu z obetiska. Z kultúrnych vrstiev sídlisk zo strednej doby bronzovej poznáme nálezy ľudských kostier, resp. ich častí; sú takmer výlučne nepietne uložené a nie sú na nich zriedkavé stopy po intencionálnych zásahoch. V sídliskách maďarovskej a knovízskej kultúry sa našli doklady antropofágie a časť kostrových pozostatkov reprezentuje zvyšky po obetiach. Pritom však nie je jasné, kto bol obetovaný: či to boli predstavitelia kultúry sídliska, alebo či aspoň časť nálezov ľudských kostrových pozostatkov nepatrí niektorému cudziemu etniku. Táto úvaha by mohla vysvetliť heterogenitu nálezov /Jelínek, J.: Die neolithische und bronzezeitliche Besiedlung der heutigen Tschechoslowakei. In: Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa. Teil VIIIa. Anthropologie. 1. Teil. Wien 1973, s. 186-199/.

Nález obetiska je dôležitý aj z hľadiska umožnenia objektívnej interpretácie duchovnej a kultúrnej úrovne vtedajšej sociálne diferencovanej spoločnosti, ktorá používala ľudské obete ako jednu z najúčinnejších foriem prejavu moci vládnúcej triedy.

Objekt poskytol predovšetkým dôkazy o náboženských predstavách pravekého ľudstva v strednej dobe bronzovej na území Slovenska s relatívne vysoko organizovanou sociálnou štruktúrou.

SKELETTRESTE VON MENSCHENOPFERN AUS EINEM KULTOBJEKT DER OTOMANI-KULTUR IN SPIŠSKÝ ŠTVRTOK. Das Objekt 40/74 in der befestigten Siedlung der Träger der Otomani-Kultur in Spišský Štvrtok /Bez. Spišská Nová Ves/ lieferte Beweise über das religiöse Empfinden und die Vorstellungen der vorgeschichtlichen Menschheit während der mittleren Bronzezeit im Gebiet der Slowakei. Es ist das einzige /in die steinig-sandige Unterlage/ eingetief-

te Objekt der Siedlung. Es wurden in ihm zwei Skelettgruppen festgestellt. Die grössere Gruppe - A - bestand aus fünf kompletten und zwei unvollständigen Skeletten. Ihre Unterbringung im Objekt spricht eindeutig für das Hineinwerfen der Individuen in die Grube. Die zweite Gruppe - B - repräsentiert zwei Skelette, die mehr oder weniger gestreckte Lage aufweisen. Viele Knochen, hauptsächlich die Schädel, tragen Hackspuren /Abb. 88: 1/, hauptsächlich jedoch Splitterungsspuren. Am bedeutendsten sind zwei Hälften von Maxilla-Bruchstücken /Abb. 88: 2, 3/, die 170 cm voneinander, mit einem Höhenunterschied von etwa 40 cm gefunden wurden. Ein sekundärer Eingriff fällt ausser Betracht, weil die rechte Kieferhälfte zusammen mit einem Haufen verschiedener menschlicher Knochen unter den anatomisch liegenden Skeletten der Gruppe A lag. Die ganze Gruppe war dazu noch von einer zusammenhängenden, 5-10 cm mächtigen gelben Lehmschicht überdeckt. Die linke Maxilla-Hälfte trat über dem Horizont der gelben Lehmschicht zutage. Die festgestellten Tatschen werden als Beleg für beabsichtigte, rituell motivierte Eingriffe interpretiert. Angeführt sind auch Ergebnisse der anthropologischen Aufarbeitung aller neun Skelette bzw. ihrer Reste. Fundumstände und Charakter der Funde des beschriebenen Objektes bezeugen seine aussergewöhnliche Stellung in der Siedlung und berechtigen seine Benennung als Opferplatz. Die Bedeutung des Opferplatzes liegt darin, dass er vor allem eine objektivere Interpretierung des geistigen und kulturellen Niveaus der sozial differenzierten Gesellschaft der Otomani-Kultur ermöglicht.

ANTROPOLOGICKÝ MATERIÁL Z POHREBISKA Z 10.-11. STOROČIA V ZEMNOM

Július J a k a b

Záchranným výskumom Archeologického ústavu SAV /M. Rejholcová/ v roku 1974 sa odkrylo na pohrebisku v Zemnom, osada Gúg /okr. Nové Zámky/, 66 kostrových hrobov. Hlbokou orbou bolo zničených asi 20 hrobov. M. Rejholcová datuje pohrebisko do druhej polovice 10. stor. a jeho zánik na koniec 10., prípadne prvé desaťročie 11. stor. Hrobové jamy mali obdĺžnikový obrys, kostry boli - okrem jednej - uložené vo vystretej polohe. Viaceré kostry boli sekundárne porušené, dvojhroby ani viachroby sa nezistili.

Antropologický materiál z pohrebiska reprezentuje kostrové pozostatky 62 jedincov, z toho 22 mužov, 29 žien a 11 detí. Väčšina dospelých zomrela vo veku maturus. Ich lebky sa zachovali prevažne ako kranium, najčastejšie v poškodenom stave. Mužské lebky boli prakticky rovnako zastúpené v kategóriách so strednou a robustnou stavbou. Najčastejší bol stredne mohutný rozvoj reliéfu

svalových úponov. Lebky žien boli väčšinou strednej a gracilnej stavby, opäť prevažoval stredný stupeň rozvoja reliéfu svalových úponov. Na základe morfoskopického hodnotenia bolo neurokranium vo väčšine prípadov brachymorfné, s výraznejšou tendenciou u žien. Sledovaním anomálií na lebkách sa zistil veľmi častý výskyt ossa Wormiana, ďalej sporadicky výskyt cribra orbitalia, sutura metopica, os epiptericum, os Incae, ossa suturarum, torus palatinus, alveolárna prodencia, hyperostózy na lamina externa lebečného krytu, mierne i výrazné asymetrie neurokrania, resp. celej lebky /obr. 89: 1/ a iné.

Z patologických zmien na lebkách boli najfrekventovanejšie rôzne formy a stupne paradentózy, zubného kazu a radikulárnych cýst /obr. 89: 2, 3/.

Zaujímavé sú nálezy impresií na vonkajšej lamine neurokrania niektorých lebiek. Vyskytujú sa solitárne i v skupinách, prevažne na čelovej šupine alebo temenných kostiach. Niektorí autori ich považujú za tzv. symbolické trepanácie. Podľa charakteru povrchu týchto priehlbní je pravdepodobné, že vznikli po mechanickom zásahu. K spomenutým nálezom možno zaradiť aj rozsiahle impresie so zjavnými známkami intravitálnej reosifikácie povrchu defektov, väčšinou nepravidelne oválneho tvaru /obr. 89: 4/. Sú to jednoznačné stopy po intencionálnych zásahoch. Pri kompletnom hodnotení pohrebiska bude potrebné zaoberať sa touto problematikou.

Zo sledovaných anomálií na postkraniálnom skelete sa zistilo iba foramen arquale lat. sin. K najčastejším patologickým zmenám na postkraniálnej kostre patrila deformujúca spondylóza /obr. 89: 5-7/, spondylartróza a artróza kĺbov končatín /obr. 90: 1, 2/. Sporadicky sa vyskytli: sakralizácia L_5 /obr. 90: 3/, lumbalizácia S_1, kongentiálny blok krčných stavcov, osteoporóza stavcov /obr. 90: 4-9/, vidlicovité zdvojenie /rázštep/ sternálneho konca rebra, posttraumatické zmeny na kostiach končatín a pod.

Na základe morfoskopického odborného spracovania je dokázaná prítomnosť mongoloidných elementov v skúmanom súbore. Ich intenzitu a frekvenciu bude možné určiť až po detailnom morfologickom a metrickom vyhodnotení súboru. Výsledky získané predbežným spracovaním dovoľujú iba nastoliť problémy, ktoré bude potrebné riešiť pri kompletnom hodnotení antropologického materiálu z celej zachránenej časti pohrebiska.

ANTHROPOLOGISCHES MATERIAL AUS DEM GRÄBERFELD VOM 10.-11. JAHRHUNDERT IN ZEMNÉ. Bei der Rettungsgrabung im J. 1974 auf dem Gräberfeld in Zemné, Gemeindeteil Gúg /Bez. Nové Zámky/, erschloss man 66 Gräber aus der zweiten Hälfte des 10. bis Anfang des 11. Jh. Der Beitrag bringt die Ergebnisse der vorläufigen flächlichen Bearbeitung des anthropologischen Materials - der Skelettreste von 62 Individuen. Der Autor beachtet die Proportionalität der sexuellen Zugehörigkeit, den Erhaltungszustand des Materials, den Knochenbau und die Entwicklung des Reliefs der Muskelansätze wie auch manche Besonderheiten in der Konfiguration morphologischer Details. Er berührt auch die häufigsten pathologischen Veränderungen und das Vorhandensein mongoloider Elemente im untersuchten Verband. Abschlie-

ssend konstatiert er, dass es sich um eine Interpretierung der Ergebnisse einer vorläufigen fachlichen Materialbearbeitung handelt. /Abb. 89 und 90./

VEĽKOMORAVSKÉ POHREBISKO V DEVÍNE

Igor K e l l e r

Mestské múzeum v Bratislave pokračovalo v roku 1975 vo výskume veľkomoravského pohrebiska v Bratislave-Devíne v polohe Za kostolom. Výskum sa upriamil najmä na plochu bezprostredne súvisiacu so základovými murivami dvojpriestorovej stredovekej architektúry na parcele 5, pod ktorými sa už v rokoch 1973 a 1974 zistil veľkomoravský horizont s hrobmi 105 a 107-110. Roku 1975 boli v tejto časti lokality preskúmané hroby 115 a 116.

Hrob 115. Hrobová jama mala rozmery 180 x 40 x 240 cm. Kostra, orientovaná v smere SZ-JV, ležala vo vystretej polohe na chrbte, s rukami pozdĺž tela a s hlavou na pravom spánku. Na panvovej kosti ležal nožík /1/, pri ľavej stehennej kosti sekera /2/.

1. Nôž s asymetricky odsadenou čepeľou, značne porušeným ostrím, rovným chrbtom a tŕňom so zvyškami dreva; d. 113 mm, š. 19 mm.

2. Sekera-bradatica s ostňami pri násadnom otvore, s oblúkovitým ostrím a tylom, ukončeným obdĺžnikovou plôškou; d. 144 mm, š. ostria 63 mm.

Hrob 116. Hrobová jama sa nečrtala. Značne porušená kostra dieťaža, orientovaná v smere SV-JZ, ležala v hĺbke 260 cm vo vystretej polohe na chrbte, s rukami pozdĺž tela. Na dlani ľavej ruky sa našiel nožík /1/ a mimo hrobu, 50 cm od kostry v hĺbke 200 cm nádoba /2/.

1. Nôž s asymetricky oddeleným tŕňom so zvyškami dreva, s rovným chrbtom a vyhnutým hrotom; d. 65 mm, š. 15 mm.

2. Hrncovitá nádoba súdkovitého tvaru s nízkym prehnutým hrdlom a zaobleným okrajom; výzdoba pokrýva skoro celý povrch a pozostáva z dvoch dvojitých vlnoviek a zo širokej hlbokej závitnice; materiál je zrnitý s prímesou sľudy, hladký povrch má sivohnedú farbu; v. 105 mm, Ø dna 55 mm, Ø ústia 75 mm.

Nad veľkomoravským horizontom a pod murivom architektúry sa i v tejto sezóne odkryla prepálená vrstva, v ktorej sa v hĺbke 185 cm zistili nálezy datované do 13. stor.:

1. Hrncovitá nádoba súdkovitého tvaru s nízkym prehnutým hrdlom a valcovite zrezaným a zaobleným okrajom, ktorý je zdobený ozubeným kolieskom; na vnútornej strane okraja je žliabok pre pokrývku; na maximálnom vydutí nádoby, ktorá je obtáčaná, je ostrá závitnica; dno je rovné, s nečitateľnou značkou, povrch hladký, svetlohnedý, čiastočne tmavosivý /druhotné prepálenie/; v. 105 mm, Ø dna 71 mm, Ø ústia 98 mm /obr. 91/.

2. Dno s plastickou značkou /kríž v kruhu/ a časť tela hrncovitej nádoby; materiál s prímesou sľudy a drobných kremienkov; povrch je hladký, svetlej tehlovočervenej farby; Ø dna 52 mm.

Vo výskume sa bude pokračovať i v roku 1976.

GROSSMÄHRISCHES GRÄBERFELD IN DEVÍN. Im J. 1975 wurde mit der systematischen Abdeckung des grossmährischen Gräberfeldes auf der Lokalität Bratislava-Devín, Flur Za kostolom, fortgesetzt, bei welcher die zwei Gräber 115 und 116 erschlossen wurden; das Grabinventar bestand aus zwei Messern und einer Bartaxt. Aus einer durchglühten Schicht oberhalb des grossmährischen Horizontes wurde ein topfförmiges Gefäss /Abb. 91/ und das Fragment eines weiteren Gefässes geborgen; beide Stücke wurden in das 13. Jh. datiert.

NÁHROBNÁ STÉLA RÍMSKEHO TLMOČNÍKA, CENTÚRIA A OBCHODNÍKA V BOLDOGU

Títus K o l n í k

V júni 1976 sa začalo s renovačnými prácami na exteriéri románsko-gotického rím.-kat. kostola nanebevzatia P. Márie v Boldogu /prv Matka Božia/, okr. Galanta /obr. 92/. Pri odstraňovaní omietky z južnej steny kostola zistili robotníci pod dozorom správcu fary p. dekana Júliusa Kollera kamennú platňu s rímskym nápisom. Je to sekundárne použitá náhrobná stéla - obdĺžniková vápencová doska s rozmermi 175 x 76 x 17-18 cm. Nachádza sa po ľavej strane pôvodného vchodu do románskej časti kostola /obr. 93/, vo výške 1-2,75 m nad úrovňou dnešného terénu. Ľavá strana profilovaného rámu /s dvoma mierne vyklenutými lištami/ je obitá, pôvodná šírka stély bola teda asi 87 cm. /Nie je vylúčené, že stéla bola pôvodne hore ukončená trojuholníkovitým štítom/. Nápisové pole s rozmermi 136 x 65 cm je však iba na ľavom okraji nepatrne porušené, takže nápis je kompletne zachovaný. Pravá strana stély má pri okraji stopy po viacnásobnom obielení vápnom, čo svedčí o tom, že výklenok vpravo od stély bol kedysi vchodom.

Nápis reprodukovaný v pôvodnej forme /obr. 94/ podľa nášho čítania znie:

Q/uintus/ ATILIVS
SP/urii/. F/ilius/. VOT/uria tribu/. PRI
MVS. INTER/p/REX - alebo INTER/p/R/ex/ EX
LEG/ionis/ - alebo LEG/ione/ - XV. IDEM /centurio/
NEGOTIATOR. AN/norum/
LXXX. H/ic/. S/itus/. E/st/.
Q/uintus/. ATILIVS. COG/i/TA

TVS. ATILIA. Q/uinti/ L/iberta/ FAV
STA PRIVATVS. ET
MARTIALIS. HERED/es/
L/iberti/ P/osuerunt/.

V preklade: Quintus Atilius Primus, syn Spuriov, z tribuy Voturiovskej. Tlmočník XV. légie /alebo z XV. légie/, centúrio a obchodník. Žil 80 rokov, tu je pochovaný. Quintus Atilius Cogitatus, Atilia Fausta Quintova prepustenkyňa, Privatus a Martialis dediči. Prepustenci nechali postaviť.

Výška písmen v jednotlivých riadkoch: 1. - 9-10 cm; 2. - 7,5-8 cm; 3. a 4.- 6-6,5 cm; 5. a 6. - 6 cm; 7. - 5,5-6 cm; 8. - 5-5,5 cm; 9. 4,5-5 cm; 10. - 4-4,5 cm; 11. - 8 cm. Písmená sú starostlivo vysekané formou scriptura monumentalis. Nápadná je pravidelnosť jednotlivých litier, striedanie zaoblených a rovných ťahov i pravouhlé kladenie vodorovných hást.

V 3. riadku sa kamenár ocitol očividne v plošnej tiesni: X na konci riadku je menšie ako ostatné písmená. Azda preto, že pre kaz v kameni za slabikou MVS vynechal príliš veľkú medzeru. Pravdepodobne z uvedeného dôvodu chýba aj písmeno P v slove INTERREX v tomto riadku. Možno, že v núdzi omylom jedno R považoval za P /alebo ide o nezvyklý nexus?/. Pre zlý odhad v rozdelení plochy ja aj písmeno V na konci 8. riadku čiastočne mimo nápisového poľa, jeho pravá hasta zasahuje do vnútorného rámu. V 7. riadku v slove COG/i/TA v písmene G je zvislá kauda iba slabo badateľná a dalo by sa tu uvažovať o písmene C; porovnanie s písmenom G vo 4. riadku však jasne hovorí pre literu G. V uvedenom slove pravdepodobne pre nedostatok miesta vypadlo kamenárovi písmeno I. Pri písmene F v 8. riadku urobil dolnú vodorovnú hastu navyše a omylom tu teda vytesal literu E. Vznik a výskyt chýb i nexov v nápise môže súvisieť s prácou kamenára pri vysekávaní nápisu, ale aj s účasťou viacerých osôb na jeho vzniku /objednávateľ, zostavovateľ, ordinátor, kamenár - pozri Mallon 1952, s. 60, §§ 103-111; Mócsy 1970, s. 212-228/. V 11. riadku v písmene P vzhľadom na dolnú vodorovnú hastu vidím nexus /ligatúru/ LP. Početné drobné kazy v ploche jednotlivých riadkov sťažujú presné zistenie interpunkcie nápisu trojuholníkovými asteriskami či jamkovými bodmi. Dolná tretina nápisového poľa zostala voľná.

Interpretácia nápisu sa zdá byť jednoznačná. V titulatúre je klasická trojnominálna forma: osobné meno - praenomen /Quintus/, rodové meno - nomen gentile alebo gentilicium /Atilius/ a prímenie - cognomen /Primus/. Uvedená je aj filiácia /Spurii filius/ a určenie tribuy, z ktorej zosnulý pochádzal. Už z mennej titulatúry je jasné, že išlo o slobodného rímskeho občana, priamo z Itálie /z tzv. Predpádskej Galie - Gallia Cispadana/, z oblasti Placentia /dnešná Piacenza - pozri CIL, XI, 242/.

Pozoruhodná je životná dráha Q. Atilia Prima. Bol nielen stotníkom XV. légie, ale aj interprexom - tlmočníkom či sprostredkovateľom medzi Rimanmi a barbarmi. Okrem toho bol aj negotiatorom - obchodníkom. Výkon prvých dvoch funkcií v rímskom vojsku bol nepochybne súčasný, avšak obchodníkom mohol byť až vtedy, keď sa stal veteránom - vyslúžilcom. Vzhľadom na to, že žil 80 ro-

kov, to možno predpokladať. Bližšiu špecifikáciu funkcií alebo zamestnaní Q. Atilia P. v nápise nenachádzame.

Medzi dedičmi v nápise sú vymenovaní: syn Q. Atilius Cogitatus, prepustenkyňa a zrejme manželka Atilia Fausta, Martialis a Privatus.

Hodnosť centúria XV. légie Q. Atilia Prima je jasná. Problémom však zostáva jeho funkcia tlmočníka. Predbežne sa prikláňame k názoru, že v oblasti Carnunta prichádzal do úvahy vzhľadom na exponovaný dotyk s Markomanmi a Kvádmi predovšetkým interprex Germanorum. Pravda, v prvej polovici 1. stor. /činnosť Q. Atilia Prima v XV. légii spadá predovšetkým do tohto obdobia/ nemožno vylúčiť ani funkciu tlmočníka iných barbarov, napríklad Dákov a zvyškov keltského obyvateľstva. Dôležitá je aj otázka organizačného začlenenia Q. Atilia Prima ako tlmočníka: či vykonával svoju funkciu iba v rámci XV. légie, alebo či stál k dispozícii officiu miestodržiteľa /potom správna interpretácia: ex legione!/, ako to v prípade interprexa Dacorum z Brigetia /Barkóczi 1944-1945, RIU 2, Nr. 590, s. 222-223/ dôvodia J. Szilágyi /1952/ a T. Nagy /1976, s. 85-86/. Spoločné sídlo légie i miestodržiteľa aj v našom prípade dosvedčuje /zdá sa/, že tlmočník patril k úradu miestodržiteľa.

Pozoruhodná a dôležitá bola obchodná činnosť Q. Atilia Prima. To, že vo vojsku zastával dve dôležité funkcie, znamenalo pre neho aj dvojité výslužné /missio nummaria/ pri odchode do stavu veteránov, a teda solídny základ obchodného podnikania. Negotiator v našom prípade určite neznamená nejakého drobného kupca /u tých býva zvyčajne aj bližšia špecifikácia činnosti/, ale označuje obchodného podnikateľa.

Atiliovci sa v rímskych písomných prameňoch vyskytujú už za republiky, v 2. púnskej vojne. V období principátu je rodové meno Atilius rozšírené nielen v Itálii, ale stretávame sa s ním aj v provinciách. Jedna vetva Atiliovcov sa výrazne uplatnila v obchode na Jantárovej ceste medzi Aquileiou a Carnuntom /Mócsy 1959, s. 91-92, 151/. Usídlenie sa Q. Atilia Prima v Carnunte spolu s potrebným začiatočným kapitálom a jazykovými znalosťami, umožňujúcimi kontakt s barbarmi, tvorili nepochybne dobré východisko pre obchodovanie s barbarikom na trase Jantárovej cesty, najmä v úseku na sever od Dunaja. Q. Atilius Primus stojí, ako sa zdá, kdesi na počiatku úspešnej podnikateľskej rodiny, ku ktorej pravdepodobne patrila v 2. stor. aj tehelňa Atiliae Firmae v Carnunte.

K datovaniu nápisu z Boldogu máme veľmi dobré záchytné body. Jedným z najdôležitejších údajov v nápise je príslušnosť Q. Atilia Prima k XV. légii. O pohyboch tejto légie i jej pobyte v Panónii sme dobre informovaní. Do Carnunta bola táto prevažne Italikmi tvorená légia preložená r. 14. n. l. z Emony. Zotrvala tu až do r. 62 n. l. Potom bola nasadená do bojov v Oriente, proti Parthom i Židom; r. 70 sa zúčastnila na podrobení Jeruzalema, v polovici r. 71 sa vrátila späť do carnuntskej garnizóny. V Carnunte potom zostala XV. légia až do r. 114 - bola odvelená do Kappadocie a vystriedaná XIV. légiou. Pobyt XV. légie v Podunajsku, limitovaný v podstate rokmi 14-114 /rozdelený

pobytom v Oriente v r. 62-71 na dve etapy/, zdôvodňuje datovanie nápisu do včasnej doby rímskej. Stýlovo-typologická analýza zasa núti obmedziť datovanie na 1. stor. n. l.

Dôvody na včasné datovanie, obsiahnuté v samotnom nápise:

1. Trojnominálna titulatúra ako charakteristická črta starších nápisov z doby cisárskej.

2. Titulatúra v nominatívnej forme, ktorá je v porovnaní s neskoršou genetívnou alebo datívnou formou príznačnou črtou starších nápisov.

3. Údaje o filiácii a teritoriálnej príslušnosti v titulatúre sú starším znakom.

4. Absencia dedikačnej formuly D/is/ M/anibus/ je charakteristická pre nápisy z 1. stor. n. l.

5. Formula H/ic/ S/itus/ E/st/ v spojení s úplným menom je znakom zdôvodňujúcim datovanie do 1. stor.

6. Údaj o dožitých rokoch AN/norum/ LXXX je v genitívnej forme.

7. Nápis tvorí niekoľko stručných hlavných viet, čo je príznakom rímskych nápisov z 1. stor.

8. Minimálne použitie nexov je charakteristickou črtou včasných nápisov.

9. Monumentálne písmo, v podstate capitalis quadrata, v spojení s ostatnými formálnymi znakmi jednotlivých písmen je dostatočným dôvodom na včasné datovanie nápisu v rámci doby cisárskej.

10. Obdĺžnikové nápisové tabule s profilovaným rámom patria k najstarším stélam.

Uvedené starobylé črty nápisu, príslušnosť zosnulého k XV. légii i okolnosť, že žil asi 80 rokov, umožňujú datovať stélu do druhej polovice 1. stor. n. l. Azda sa príliš nezmýlime, ak predpokladáme, že bola vyhotovená až v dobe Flaviovcov. Niet pochýb, že nápis z Boldogu je najstaršou pamiatkou tohto druhu na území Slovenska.

Výskyt náhrobnej stély rímskeho tlmočníka a obchodníka či podnikateľa na Jantárovej ceste z 1. stor. na území juhozápadného Slovenska významným spôsobom prispieva k dokresleniu politicko-hospodárskeho pozadia vývoja naddunajského barbarika v spomenutej dobe. Má veľký význam nielen pre správne pochopenie takých otázok, ako je náhly vzrast rímskeho importu v priebehu 1. stor. na juhozápadnom Slovensku, ale aj pre riešenie problému vzniku a existencie Vanniovho kráľovstva, účasť jeho nástupcov Sidona a Italica na bojoch o cisársky trón pri Cremone v r. 69 a vôbec pre posudzovanie rímsko-germánskych vzťahov v strednom Podunajsku.

Nález rímskeho náhrobného kameňa v druhotnom alebo terciárnom použití pri stavbe /alebo výzdobe?/ kostola kladie pred nás otázku stanovenia času, kedy asi k tomuto použitiu došlo. Umiestnenie stély v kostole, ktorého románska časť je z 12. stor. /prípadne i staršia!/, neskorogotická prístavba a prestavba z druhej polovice 15. stor., opravy a úpravy zo 16., 17. a 18. stor. /Súpis pamiatok na Slovensku I, Bratislava 1967, s. 139/ nám túto otázku nezjednošujú, ale skôr komplikujú. Ak by totiž bolo isté, že stéla bola vsadená

k pôvodnému vchodu do kostola už niekedy v 12. stor., oprávnene by sme sa mohli domnievať, že kameň v tomto období nebol sem privezený z pravej strany Dunaja, z Panónie, ale len z bližšieho či vzdialenejšieho okolia. Za dôležitú okolnosť a argument svedčiaci o pôvodnom uložení stély treba považovať to, že i na druhej strane pôvodného románskeho vchodu, so stopami rovnakého obielenia vápnom, je umiestená kamenná doska, tvarom i materiálom podobná stéle s nápisom. Materiálom sú príbuzné i veľké kvádre, nachádzajúce sa nepochybne v pôvodnej pozícii vľavo od nápisu, i kvádre v severnej stene románskej časti kostola. Rozmery týchto kvádrov sú nezvyčajne veľké: 60 /90/ x 40 /50/ x ? cm. Pozoruhodné je aj torzo opracovanej kamennej platne s profilovaným okrajom, zamurované horizontálne v severnej stene kostola.

Uvedené kamenné platne i kvádrové murivo by mohlo predstavovať druhotne použitý materiál z nejakej rímskej stavby. V blízkom okolí sa však zatiaľ stopy po takejto stavbe nezistili. Ak by sme pripustili predpoklad, že stavebný materiál by mohol pochádzať z neskororímskych stavieb v Cíferi-Páci, vzdialených 10 km severovýchodne od Boldogu, musel by sa tento materiál v Boldogu nachádzať až v terciárnom použití. V Cíferi-Páci by potom prichádzalo do úvahy sekundárne použitie materiálu privezeného z okolia Bratislavy, alebo azda až z oblasti Carnunta. Teoreticky nemožno takúto eventualitu celkom vylúčiť. Pri predpoklade dovozu stavebného materiálu z nejakej inej staršej rímskej stavby z blízkeho alebo vzdialenejšieho okolia by azda prichádzala do úvahy aj samotná Bratislava /antické stavby boli v priestore Academie Istropolitany a v susedstve Vodnej veže i Primaciálneho paláca/, aj keď sa možno skôr domnievať, že stavebný materiál z nich bol predovšetkým použitý pri výstavbe stredovekej Bratislavy. Konkrétnejšiu odpoveď na tieto otázky hádam poskytnú kvalifikované porovnávacie petrograficko-mineralogické analýzy kvádrov i náhrobnej stély z Boldogu a dôkladný terénny prieskum bližšieho i širšieho okolia kostola i obce.

Nateraz nemožno vylúčiť ani eventualitu, že stéla s nápisom sa dostala do Boldogu až oveľa neskôr po postavení románskej časti kostola a mala iba funkciu dekorácie. So zvykom zamurovávať rímske kamene s nápismi a náhrobné stély alebo umiestňovať sarkofégy pred vchod do kostola, či dokonca do vnútra kostola, sa tiež stretávame nielen na území provincií /napr. Hoffiler - Saria 1938, Nr. 12, s. 8; Barkóczi - Mócsy 1972, s. 112, 149, 136, 180, 222, Nr. 130, 131, 149, 157, 197, 213, 280; Barkóczi - Mócsy 1976, s. 18, 46, 56, Nr. 320, 332-334/, ale i na Slovensku /Komárno, Semerovo, Hurbanovo, Želiezovce - Segert 1957, s. 240-244; Češka - Hošek 1967, s. 18-19, 71-75, 81-83, 119/.

Umeleckohistorický výskum najstaršej časti kostola spolu so štúdiom kanonických vizitácií by mal definitívne rozriešiť tento problém. Pozoruhodný je aj fragment kameňa zdobeného starobylými rovnoramennými krížmi s rozšírenými koncami, umiestneným nad pôvodným vchodom, vpravo od rímskej stély. V interiéri kostola sa nachádza kamenná krstiteľnica s trojstrannou reliéfnou výzdobou, považovaná za románsku - z 12. stor. /Súpis pamiatok na Slovensku, Bratislava 1967, s. 139/. Nie je vylúčené, že nová analýza prinesie staršie datovanie. V základoch kostola i ohrady okolo neho sú veľké ploché kamenné balvany, ktoré

boli s najväčšou pravdepodobnosťou pôvodne náhrobnými platňami radového cintorína z 11.-12. stor. Archeologický výskum kostola i jeho okolia by mohol priniesť závažné poznatky nielen k najstaršej stavebnej fáze kostola, ale i k začiatkom stredovekého osídlenia juhozápadného Slovenska.

Hoci okolo náhrobnej stély z Boldogu zostáva ešte veľa nerozriešených problémov, množstvom i kvalitou informácií, ktoré nápis o dobe rímskej poskytuje, už dnes sa priraďuje k najvýznamnejším epigrafickým rímskym nálezom v Podunajsku a otvára nové horizonty širokej archeologicko-historickej interpretácii prameňov k dejinám územia Slovenska v 1. stor. n. l.

L i t e r a t ú r a

BARKÓCZI, L.: Dák tolmács Brigetioban. Ein dakischer Dolmetscher in Brigetio. Archaeol. Ért. Ser. III, Vol. 5/6, 1944-1945, s. 178-192, tab. LXX: 1.

BARKÓCZI, L. - MÓCSY, A.: Die römischen Inschriften Ungarns. I. Lieferung. Budapest 1972.

BARKÓCZI, L. - MÓCSY, A.: Die römischen Inschriften Ungarns. 2. Lieferung. Budapest 1976.

ČEŠKA, J. - HOŠEK, R.: Inscriptiones Pannoniae Superioris in Slovacia Transdanubiana asservatae. Brno 1967.

CIL XI = Corpus Inscriptionum Latinarum. XI. Inscriptiones Aemiliae, Etruriae, Umbriae Latinae. Berolini 1888-1926.

HOFFILER, V. - SARIA, B.: Die antiken Inschriften aus Jugoslavien. Zagreb 1938.

MALLON, J.: Paléographie romaine. Madrid 1952.

MÓCSY, A.: Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen. Budapest 1959.

MÓCSY, A.: Gesellschaft und Romanisation in der römischen Provinz Moesia Superior. Budapest-Amsterdam 1970.

NAGY, T.: Salariarius legionis - Salariarius coloniae. Acta archaeol. Acad. Sci. hung., 28, 1976, s. 79-91.

SEGERT, S.: Rímsky sarkofág CIL III 4327 v evanjelickom a. v. kostole v Komárne. Slov. Archeol., 5, 1957, s. 240-244.

SZILÁGYI, J.: Roman Garrisons Stationed at the Northern Pannonian-Quad Frontier-Sectors of the Empire. Acta archaeol. Acad. Sci. hung., 2, 1952, s. 202, pozn. 118.

GRABSTEIN EINES RÖMISCHEN DOLMETSCHERS, CENTURIOS UND GROSSHÄNDLERS IN BOLDOG. Bei der Renovierung einer romanisch-gotischen Kirche aus dem 12. und 15. Jh. in Boldog /Bez. Galanta/ kam im J. 1976 ein verblüffender römischer Grabstein zum Vorschein /Abb. 92-94/. Die in den Abbildungen 93 und 94 wiedergegebene Grabinschrift gehört einem Interprex-Dolmetscher /vermutlich Germanorum/, zugleich Centurio der XV. Legion und Negotiator /Grosshändler/.

Aufgrund einer typologisch-stilistischen Analyse und der Zugehörigkeit des Q. Atilius Primus zu der XV. Legion datiert der Verfasser die Inschrift in die zweite Hälfte des 1. Jh. u. Z., etwa in die Flavierzeit. Er sieht vielfältige Zusammenhänge zwischen der Tätigkeit des Q. Atilius Primus /in der XV. Legion, im Officium des Statthalters in Carnuntum und im Handel auf der Bernsteinstrasse/, dem archäologischen Befund in der Südwestslowakei /enormer Zuwachs des römischen Imports in der zweiten Hälfte des 1. Jh./ und den historisch bekannten Geschehnissen im Quadenland im 1. Jh. /regnum Vannianum, Teilnahme der suebischen Einheiten in den Kämpfen des Vierkaiserjahres u. a./.
Die Inschrift wird eingehend in Slovenská archeológia und Acta archaeologica Acad. Scientiarum hung. publiziert.

RIMSKA STANICA V CÍFERI-PÁCI /VÝSKUM 1975/

Títus K o l n í k

Práce na pokračujúcom dlhodobom výskume rímskej stanice v Cíferi-Páci /okr. Trnava/ v roku 1975 sa upriamili predovšetkým na sledovanie ďalších pôdorysných detailov a riešenie ich vzájomného časového a kultúrneho vzťahu. Volil sa taký postup, aby výsledky výskumu v teréne mohli byť pokiaľ možno efektnou formou demonštrované účastníkom III. medzinárodného kongresu slovanskej archeológie /exkurzia navštívila výskum 13. septembra 1975/. Postupovalo sa simultánnou odkrývkou veľkých plôch po tenkých vrstvičkách a súčasným vyberaním časti zreteľne sa črtajúcich objektov /obr. 95/. Plán práce viackrát narušilo nepriaznivé počasie, najmä prudké letné búrky a lejaky, ktoré zaplavili celú odkrytú plochu. Výskum pohrebiska zo 7.-8. stor. odčerpal časť pracovných kapacít, a tak predpokladané ciele /napr. dokončenie odkrývky oboch studní/ nemohli byť dosiahnuté. Napriek tomu sa však podarilo spresniť viaceré pôdorysy a zistiť aj niektoré nové objekty.

V severovýchodnej časti odkrývanej plochy, v časti stanice považovanej za tzv. hospodársko-výrobný okrsok, sme odkryli dve hrnčiarske pece /obj. 81 a 108/; obe patria k jednoduchému typu, s jedným vykurovacím kanálom.

Lepšie zachovaná bola pec 81. Pozostávala z vlastnej pece a predpecia /obr. 96/. Predpecná jama bola s pecou spojená jedným vykurovacím kanálom. Vlastnú pec tvorili dve časti: horná - vypaľovacia komora určená na vypaľovanie keramiky, a dolná - vykurovacia komora s roštom v klenbe. Vypaľovacia komora mala kruhový pôdorys s priemerom 130 cm a takmer valcovité, kvalitne vymazané a vypálené steny, zachované do výšky 30-40 cm. Na dne mala rošt opatrený symetricky rozmiestenými kruhovými alebo oválnymi otvormi s priemerom

4-8 cm /obr. 97: 2/; bol pokrytý vrstvou väčších zlomkov keramiky /obr. 97: 1/ a kusmi prepálenej hliny i plátov mazanice s odtlačkami prútia a stebiel trávy - nepochybne zvyškov z provizórneho krytu nad poslednou náložou vypaľovanej keramiky. Vykurovacia komora mala kruhovitý pôdorys s priemerom 110-120 cm a bola vyhĺbená do spraše. V dolnej časti komory sú zreteľné stopy po motykovitom nástroji, na klenbe i v dolnom ústí otvorov roštu vidno stopy po vymazávaní rukou a prstami. Fotosnímky týchto detailov predstavujú originálnu a unikátnu dokumentáciu. Otvory v rošte sú v dolnom a hornom ústí širšie a majú tvar dvoch proti sebe postavených lievikov. Maximálna výška klenby od rovného dna je 72 cm.

Predpecná jama kvádrovitého tvaru s rozmermi 210 x 150 cm je od dnešného povrchu 160 cm hlboká. Jama, a teda aj pec, bola orientovaná v smere VSV-ZJZ; s vlastnou pecou bola jama spojená vykurovacím kanálom tunelovitého tvaru, 105 cm dlhým a 50 cm vysokým. Čelesno - vyústenie vykurovacieho kanála do predpecnej jamy - bolo zaoblené, vymazané a dobre vypálené. Na jeho dne bola hromádka popola a drobných uhlíkov - zvyšky po poslednom vykurovaní pece.

Väčšina keramických nálezov ležala na rošte; v predpecnej jame, vo vykurovacom kanáli a v komore sa našlo podstatne menej keramiky. Podľa absolútnej prevahy keramiky vytočenej na kruhu sa možno domnievať, že pec bola určená na vypaľovanie takejto keramiky. Podarilo sa zrekonštruovať dve zásobnice /obr. 100: 2, 3/. Obe sú vysoké 46 cm, majú vodorovné okružie a mierne horizonátlne profilované podhrdlie. Na pleciach sú zdobené obvodovým radom vrypov a jednoduchou vlnovkou. Jedna je na vydutí zdobená hustými obvodovými ryhami /obr. 100: 2/. Vyhotovené sú z hliny s hojnou prímesou kremencového piesku, majú šedočiernu farbu so svetlejšími flakmi po sekundárnom vypálení, lom je svetlošedý. Predstavujú keramiku, o ktorej sme donedávna nevedeli, či bola vyrobená v domácom prostredí, alebo importovaná z provincií.

Pec - objekt 108 - sa nachádza 15 m juhovýchodnejšie od predošlej pece a bola narušená zahĺbenou tkáčskou dielňou - objektom 58 /obr. 98: 1/. Jej orientácia /JJV-SSZ/ bola prispôsobená jednému z dvoch hlavných smerov prevládajúcich vetrov na lokalite. Konštrukčne bola totožná s pecou - objektom 81, ale jej celková konštrukcia sa v porovnaní s ňou javí ako menej kvalitná až nedokonalá. Vypaľovacia komora má kruhovitý pôdorys s priemerom 110-120 cm, jej steny sú zachované do výšky 40 cm a kónicky sa zužujú. Pôdorys dolnej vykurovacej komory je nepravidelný, v zadnej časti polkruhovitý, v prednej časti lievikovitý, zužujúci sa s nábehom na hranenie. Dno je nerovné až hrboľaté, jeho prepálenie nie je príliš kvalitné a má väčšinou šedastý odtieň. Strop /dolná strana roštu/ je takmer bez vyklenutia, viac-menej vodorovný. Rošt je 30 cm hrubý a má iba deväť otvorov: šesť na obvode a tri v strednej časti. Otvory sú väčšinou výrazne hranaté a tri z nich čiastočne presahujú vonkajší obvod pece; majú priemer 10-25 cm. Horná plocha roštu bola viackrát namazávaná. Väčšie otvory v rošte boli zmenšované vsadením zlomkov keramiky /obr. 98: 2/, zrejme išlo o spomalenie intenzity výpalu. Predpecná jama má obličkovitý

tvar /d. 250 cm/ s dvoma nerovnako zahĺbenými časťami; časť bližšia k peci je plytšia a spojená 120 cm dlhým vykurovacím kanálom s vlastnou pecou. Predpecie, kanál a vlastná pec nie sú v jednej osi, ako je to pri peci - objekte 81, ale sú vzájomne zošikmené.

Nálezy z pece - objektu 108 - sú príbuzné keramike z pece - objektu 81. Jeden črep zásobnice s okružím /obr. 100: 1, v. 44 cm/, zrekonštruovanej zo zlomkov nájdených na rošte pece 108, sa našiel v peci 81. To svedčí o súčasnosti oboch pecí. Narušenie pece - objektu 108 - spomenutou tkáčskou dielňou, datovateľnou do polovice 4. stor. alebo do jeho tretej štvrtiny, zase dáva pre datovanie pecí terminus ante quem. Pece predbežne datujeme do prvej polovice 4. stor.

V r. 1975 sa potvrdil predpoklad o hrotitej priekope so schodovitým zahĺbením na vnútornej strane /obr. 99: 1/. Zistila sa v severovýchodnej časti náleziska v úseku 45 m. Na úrovni zistenia má šírku 180 cm, od dnešného povrchu je hlboká iba asi 150 cm. Datovanie priekopy nie je zatiaľ celkom jasné, predbežne možno iba konštatovať, že je pravdepodobne z doby rímskej, hoci nemožno úplne vylúčiť ani mladšie časové zaradenie. Značná blízkosť s tkáčskou dielňou /obj. 58/ vylučuje časovú súbežnosť oboch. Podľa určitej smerovej rozbiehavosti so základnou dispozíciou drevených a murovaných stavieb je málo pravdepodobná aj súčasnosť priekopy s týmito objektmi. Existencia priekopy zdá sa byť ďalším potvrdením tézy o viacfázovosti osídlenia lokality v dobe rímskej.

K dosiaľ odkrytým slovanským sídliskovým objektom pribudla v r. 1975 okrem niekoľkých jám ďalšia dobre zachovaná chata polozemnicového typu s kamennou pieckou v severovýchodnom rohu /obj. 78, obr. 99: 2/. Mala štvorcový pôdorys s rozmermi 3,35 x 3,20 m a v jej výplni sa našiel výrazný keramický materiál z predveľkomoravského obdobia, tvarove i technologicky veľmi blízky keramike z hrobov na neďalekom pohrebisku /Čilinská, Z.: Pohrebisko z 8. stor. v Cíferi-Páci. V: Archeol. výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975. Nitra 1976, s. 58-61/.

Za významný a najefektnejší nález výskumnej sezóny 1975 možno považovať rímsky zlatý prsteň /obr. 101/. Masívny vytepaný exemplár má v oválnej obrube vsadenú pečatnú gemmu z bielo-čierneho vrstevnatého ónyxu. Prsteň má v zúženej /spodnej/ časti dva ryté žliabky, smerom k očku sa trojuholníkovite rozširuje a je gravírovaný trojuholníkovitými klinovitými vzorcami, z ktorých vonkajšie sú ukončené volútovitým motívom. V hornej bielej vrstve gemmy je horizontálne vrezaný majuskulný nápis IИИOCI /zrkadlovo INNOCI/ a pod ním /zrkadlovo nad ním/ je štylizovaný roh hojnosti s kvetmi. Prsteň má profilovanú obrubu; jej platnička je postranne zvýraznená volútovými vzormi a priečnymi vrubmi. Prsteň je tlakom mierne deformovaný a gemma priečne puknutá. Rozmery /v dnešnej podobe/: priemer 1,8 x 2,8 cm, min. šírka 0,3 cm, max. šírka 1,3 cm, váha 16 g.

Prsteň sa našiel vo výplni zahĺbenej germánskej chaty - objektu 82, obsahujúcej nálezy prevažne z 3. stor. Zdá sa, že do zásypu zaniknutej chaty sa

dostal až sekundárne, pravdepodobne tu bol ukrytý po predošlom odcudzení pôvodnému majiteľovi, najskôr rímskemu dôstojníkovi, či azda veliteľovi stanice. Tvarove a technologicky predstavuje prsteň variant formy 22a podľa Ch. Beckmannovej /Beckmann, Ch.: Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Saalburg Jahrbuch XXVI, 1969, s. 39, tab. 1: 22a/, datovaný F. Henkelom /Henkel, F.: Die römischen Fingerringe der Rheinlande und der benachbarten Gebiete. Berlin 1913, s. 268/ do 3. stor.

O rímskych pečatných prsteňoch zdobených na rozšírených pleciach gravírovaným vruborezom prevláda názor, že ich pôvod treba hľadať v západných provinciách. Plasticky zdobený drobný šperk bol od prelomu 2.-3. stor. obľúbeným výrobkom najmä v galskom umeleckom remesle /Alföldi, M. R.: Die Schmucksachen. V: Intercisa II. Budapest 1957, s. 404, 412-413/. V stredoeurópskom barbarskom prostredí sa vyskytujú zlaté prstene tohto typu pomerne zriedkavo. Najbližšie k nášmu exempláru stojí zlatý rímsky prsteň z Oborína /okr. Trebišov/, ktorý r. 1901 bez bližších nálezových okolností kúpilo Magyar Nemezeti Múzeum v Budapešti. E. Beninger ho, podobne ako typove blízky strieborný prsteň z kniežacieho hrobu 2 z Ostrovian /okr. Prešov/, priradil k pamiatkam importovaným do vandalského kultúrneho prostredia v mladšej dobe rímskej /Beninger, E.: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Reichenberg-Leipzig 1937, s. 50, 154, obr. 264: a-c/.

Samostatný problém predstavuje pečatný obraz a nápis na gemme. Interpretácia štylizovaného rohu hojnosti ako symbolu blahobytu, šťastia a plodnosti je jasná. Nápis INNOCI znamená najpravdepodobnejšie meno nositeľa prsteňa /INNOCIUS, alebo starokresťanský INNOCENS v skrátenej datívnej forme?/. Nemožno však vylúčiť, že na pečatnom prsteni vojenského či civilného hodnostára, používanom na potvrdzovanie úradných dokumentov, bola personifikovaná aj ctnosť skrývajúca sa v mene INNOCENS, teda poctivosť, nezištnosť a nepodkupnosť. Potom by voľná interpretácia vyobrazenia a nápisu znela: "Prinášaj šťastie /alebo: veľa šťastia/ poctivému, nepodplatiteľnému".

RÖMISCHE STATION IN CÍFER-PÁC /GRABUNG 1975/. Die Arbeiten der langjährigen Grabung auf der römischen Station in Cífer-Pác richteten sich im J. 1975 vor allem auf die Verfolgung weiterer Grundrissdetails auf der erschlossenen Fläche und auf die Lösung ihrer gegenseitigen zeitlichen und kulturellen Beziehung. Es wurde so ein Arbeitsvorgang gewählt, damit die Grabungsergebnisse am 13. September 1975 auch den Teilnehmern des III. Internationalen Kongresses für Slawische Archäologie präsentiert werden könnten. Die Arbeit erfolgte abermals mit simultaner Abdeckung grosser Flächen nach je dünnen Schichten, kombiniert mit der Aushebung der Teile deutlich sich skizzierender Objekte /Abb. 95/.
Im nordöstlichen Teil der Grabungsfläche, im Teil der Station, die für einen sog. Wirtschafts-Produktionsbezirk gehalten wird, wurden zwei Töpferöfen abgedeckt /Objekte 81 und 108/; beide gehören dem einfachen Typus mit einem Feuerungskanal an /Abb. 96, 97 und 98/. Den eigentlichen

Ofen bildeten zwei Teile: der obere - die Brennkammer - war für die Brennug von Keramik bestimmt, der untere - die Feuerungskammer - wies in der Kuppel einen Rost auf. Die Brennkammer des Objektes 81 hatte kreisförmigen Grundriss von 130 cm Durchmesser, beinahe zylindrische Wände, die vorzüglichen Lehmverstrich und gute Brennung aufwiesen; sie war bis zur Höhe von 30-40 cm erhalten. In der Sohle befand sich ein Rost mit 15 symmetrisch verteilten kreisförmigen oder ovalen Löchern von 4-8 cm Durchmesser /Abb. 97: 2/. Der Rost war mit einer Schicht grösserer Keramikbruchstücke /Abb. 97: 1/ und gebrannten Lehmstücken bedeckt - zweifellos Reste einer provisorischen kuppelartigen Überdachung. Die Feuerungskammer wies einen kreisförmigen Grundriss von 110-120 cm Durchmesser auf und war in Löss eingetieft. Die Vorofengrube mit den Ausmassen 210 x 150 cm ist von der heutigen Oberfläche 160 cm tief. Die Orientierung von Grube und Ofen war ONO-WSW.

Der Grossteil der Keramikfunde lag auf dem Rost; in der Vorofengrube, im Feuerungskanal und in der Kammer fand man wesentlich weniger Keramik. Nach dem absoluten Übergewicht von scheibengedrehter Keramik kann angenommen werden, dass der Ofen zur Brennung dieser Keramik bestimmt war. Es liessen sich zwei Vorratsgefässe rekonstruieren /Abb. 100: 2, 3/, beide sind 46 cm hoch.

Der Ofen - Objekt 108 - befand sich 15 m südöstlich des vorangehenden Ofens und war durch eine eingetiefte Weberwerkstatt - Objekt 58 /Abb. 98: 1/ - gestört. Seine Orientierung /SSO-NNW/ war einer der beiden Hauptrichtungen der den der Lokalität vorherrschenden Winde angepasst. Konstruktiv entsprach er dem Ofen 81, aber seine Gesamtkonstruktion scheint im Vergleich mit diesem weniger qualitativ, ja sogar unvollkommen zu sein. Die Feuerungskammer hat einen kreisförmigen Grundriss von 110-120 cm Durchmesser, ihre Wände sind bis zur Höhe von 40 cm erhalten und verjüngen sich konisch. Der Rost ist 30 cm dick und hat nur neun Löcher: sechs längs des Umfanges und drei im Mittelteil. Die Löcher sind meistens ausgeprägt kantig und drei von ihnen ragen aus dem Ofenumfang heraus, sie haben einen Durchmesser von 10-25 cm. Die obere Fläche des Rostes weist einen mehrfachen Lehmverstrich auf. Grössere Löcher im Rost wurden durch Einsetzen von Keramikbruchstücken verkleinert /Abb. 98: 2/. Die Vorofengrube ist nierenartig /Länge 250 cm/, mit zwei ungleich tiefen Teilen; der dem Ofen näher liegende Teil ist seichter und durch einen 120 cm langen Feuerungskanal mit dem eigentlichen Ofen verbunden. Die Vorofengrube, der Kanal und der eigentliche Ofen liegen nicht in einer Achse, wie es beim Ofen - Objekt 81 - der Fall ist, sondern sind gegenseitig abgeschrägt.

Die Funde aus dem Ofen - Objekt 108 - nähern sich der Keramik aus dem Ofen - Objekt 81. Die Scherbe von einem Krausengefäss /Abb. 100: 1, Höhe 44 cm/, das aus den auf dem Ofenrost 108 gefundenen Bruchstücken re-

konstruiert wurde, fand sich im Ofen 81. Das spricht für die Gleichzeitigkeit beider Öfen. Die Störung des Ofens 108 durch das Objekt 58 - eine Weberwerkstatt, die zur Mitte des 4. Jh. oder in sein drittes Viertel datierbar ist, liefert wieder den Terminus ante quem. Die Öfen werden vorläufig in die erste Hälfte des 4. Jh. datiert.

Im J. 1975 bestätigte sich die Vermutung über das Vorhandensein eines Spitzgrabens mit stufenartiger Vertiefung an der Innenseite /Abb. 99: 1/. Sein Verlauf ist im nordöstlichen Teil des Fundplatzes in einem 45 m langen Abschnitt erfasst. Im festgestellten Niveau ist er 180 cm breit und von der heutigen Oberfläche lediglich rund 150 cm tief. Seine Datierung ist vorderhand nicht ganz klar, vorläufig kann man nur konstatieren, dass er wahrscheinlich aus der römischen Zeit stammt, obwohl eine jüngere zeitliche Einstufung nicht ganz von der Hand zu weisen ist. Die Existenz des Grabens scheint eine weitere Bestätigung der These über die Mehrphasigkeit der Besiedlung der Fundstelle in römischer Zeit zu sein.

Zu den bisher abgedeckten slawischen Siedlungsobjekten kam im J. 1975 ein weiteres gut erhaltenes vom Typus der Halbgrubenhütten mit einem Steinofen in der Nordostecke hinzu /Objekt 78 - Abb. 99: 2/. Es hatte eine quadratischen Grundriss mit den Ausmassen 3,35 x 3,20 m und seine Verschüttungsschicht lieferte aussagekräftige Keramik aus vorgrossmährischer Zeit, die formal und technologisch der in den Gräbern auf dem unweiten Gräberfeld gefundenen sehr nahesteht /Čilinská, Z.: Pohrebisko z 8. storočia v Cíferi-Páci, in diesem Heft, S. 82-85/.

Als bedeutendster und effektivster Fund der Grabungssaison 1975 kann ein römischer goldener Siegelring betrachtet werden /Abb. 101/. Das massive Exemplar hat in ovaler Fassung eine Gemme aus weiss-schwarzem geschichtetem Onyx. In der oberen weissen Schicht der Gemme ist die Inschrift ІИИОСІ /INNOCI in Spiegelschrift/ in Majuskeln horizontal eingeschnitten und darunter ist ein stilisiertes Füllhorn mit Blumen. Der Ring ist durch den Druck leicht deformiert und die Gemme quer gesprungen. Ausmasse: Durchmessser 1,8 x 2,8 cm, min. Breite 0,3 cm, max. Breite 1,3 cm, Gewicht 16 g.

Der Ring lag in der Verschüttungsschicht einer eingetieften germanischen Hütte - Objekt 82, die vorwiegend Fundmaterial aus dem 3. Jh. enthielt. In die Verschüttungsschicht der aufgelassenen Hütte gelangte er erst sekundär. Wahrscheinlich war er hier versteckt worden, nachdem er dem ursprünglichen Eigentümer, am ehesten einem römischen Offizier oder vielleicht sogar dem Befehlshaber der Station entwendet worden war. Formal und technologisch repräsentiert er eine Variante der Form 22a nach Ch. Beckmann /Beckmann, Ch.: Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. In: Saalburg Jahrbuch. XXVI. Berlin 1969, S. 39, Taf. 1: 22a/, die in das 3. Jh. datiert ist.

Die Interpretierung des stilisierten Füllhorns als Symbol von Wohlhabenheit, Glück und Fruchtbarkeit ist klar. Die Inschrift INNOCI bedeutet

höchstwahrscheinlich den Namen des Ringeigentümers /INNOCIUS oder altchristlich INNOCENS im verkürzten Dativ?/.

Im barbarischen Milieu kommen Goldfingerringe dieses Typus relativ selten vor. Am nächsten steht dem hier besprochenen Exemplar der goldene Fingerring aus Oborín /Bez. Trebišov - Beninger, E.: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Reichenberg-Leipzig 1937, S. 50, 154, Abb. 264: a-c/.

Die Abdeckungen in Cífer-Pác werden im J. 1976 vor allem auf die endgültige Lösung der Grundrisse der Holzbaracken, der Säulenkonstruktionen, auf die Verfolgung des Grabenverlaufes und die genauere Datierung der einzelnen Objekte eingestellt sein.

PRÍRASTKY MINCÍ V ARCHEOLOGICKOM ÚSTAVE SAV V ROKU 1975

Eva Kolníková

Pri výskumoch a prieskumoch Archeologického ústavu SAV sa každoročne získavajú nálezy mincí, ktoré potom tvoria dôležitú súčasť archeologických fondov, a preto sa ponechávajú v ústave i napriek tomu, že sa tu nebuduje systematická numizmatická zbierka. Pritom sa evidujú všetky i náhodne získané mince, a to nielen antické a včasnostredoveké, ale i všetky novoveké. Zverejneniu numizmatického materiálu uloženého v Archeologickom ústave SAV sa doteraz venovala pozornosť v časopise Studijné zvesti AÚ SAV /Kolníková, E.: Súpis mincí uložených v Archeologickom ústave SAV v Nitre. Studijné zvesti AÚ SAV. 1. Nitra 1956, s. 34-70; Kolníková, E.: Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV za roky 1957-1961. Studijné zvesti AÚ SAV. 6. Nitra 1961, s. 203-214/; ďalšie prírastky mincí sa publikujú na stránkach Slovenskej numizmatiky /Kolníková, E.: Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v Nitre za roky 1962-1974. Slovenská numizmatika, 6, 1980, v tlači/. V budúcnosti sa nové prírastky mincí za každý rok budú zverejňovať v tomto zborníku.

Vzhľadom na rôznorodosť numizmatického materiálu sú náleziská v katalógu prírastkov usporiadané abecedne, chronologické kritériá sú uplatnené v prehľadnej tabuľke. Za opisom a určením mince sa uvádzajú čísla numizmatického prírastkového katalógu ústavu.

Pri určení mincí boli použité tieto katalógy:

Cohen, H.: Description des monnaies frappées sous l'empire romain communément appellées médialles imperiales. 2. vyd. Graz 1955.

Mattingly, H. - Sydenham, E.: The Roman Imperial Coinage II. London 1968 /v texte skratka RIC/.

Réthy, L.: Corpus nummorum Hungariae. Budapest 1899.

Unger, E.: Magyar éremhatározó. Budapest 1960.
Peukert, K.: Mince Leopolda I. /1657-1705/. Hradec Králové 1972.
Polívka, E.: Mince Františka I. /1792-1835/. Praha 1974.
Polívka, E.: Mince Františka Josefa I. /1848-1916/. Praha 1966.

Za záchranu nálezov mincí i za možnosť spracovania jednotlivých prírastkov ďakujem všetkým vedúcim výskumov a ostatným spolupracovníkom.

K a t a l ó g p r í r a s t k o v m i n c í

B o l e r á z /okr. Trnava/

V polohe Šarkan sa našli štyri mince, do zbierky ústavu sa dostala razba:

Uhorsko, Leopold I. /1657-1705/, Kremnica, pätnástnik 1682 /prír. čís. 2774/.

C í f e r - P á c /okr. Trnava/

Počas výskumu T. Kolníka v polohe Nad mlynom pri odkrývaní rímskych stavebných zvyškov sa v roku 1975 našli tri mince /nálezy mincí z predchádzajúcich rokov pozri Kolníková, E.: Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v Nitre za roky 1962-1974. Slovenská numizmatika. 6. Bratislava 1980, v tlači/.

Nálezy mincí z roku 1975:

Rím, Hadrianus /117-138/, mincovňa Rím, denár z r. 119-122. - A: Ovenčená hlava panovníka vpr. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG. - R: okrídlená Viktória vpr. PM TRP COS III. RIC II, 352, č. 102 /prír. čís. 2758/.

Rím, Philippus I. Arabs /244-249/, antoninianus. - A: poprsie panovníka, ovenčená hlava vľ. IMP M IVL PHILIPPVS AVG. - R: stojaca postava vľ., v pravej ruke drží váhy, v ľavej roh hojnosti. AEQVITAS AVG.

Cohen, V. 95, č. 8 /prír. čís. 3053/.

Rím, Valerianus /253-260/, antoninianus. - A: hlava s korunou vpr. IMP C LIC VALERIANVS AVG. - R: stojaca postava vľ., v pravej ruke má žezlo, v ľavej roh hojnosti. PROVIDENTIA AVG.

Cohen, V. 314, č. 175 /prír. čís. 2777/.

D i v i a k y n a d N i t r i c o u /okr. Prievidza/

Pri výskume lužického pohrebiska roku 1975 našiel L. Veliačik náhodne mincu:

Uhorsko, František Jozef I. /1848-1916/, Kremnica, grajciar 1860 /prír. čís. 2767/.

D u c o v é /okr. Trnava/

V roku 1975 pokračoval A. Ruttkay vo výskume v polohe Kostolec /o doterajších výsledkoch pozri Ruttkay, A.: Ducové - veľkomoravský veľmožský dvorec a včasnostredoveké pohrebisko. Nitra 1975; nálezy mincí - Kolníková, E.: Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v Nitre za roky 1962-1974. Slovenská numizmatika. 6. Bratislava 1980, v tlači/. Vo včasnostredovekých i neskorostredovekých hroboch sa našli početné mince vo funkcii obolu mŕtvych. Na tejto lokalite sú však pozoruhodné i nálezy mincí z novovekých hrobov, ako dôkaz o intenzívnom pretrvávaní zvyku pochovávať zomrelého s mincou od včasného stredo-

veku až do 19. stor. Viaceré mince sa našli pri výskumných prácach mimo objektov. Ide o tieto razby:

Rím, Trajanus /117-138/, denár. - A: hlava panovníka vpr., legenda zošúchaná. - R: stojaca postava vľ., v ľavej ruke drží roh hojnosti.

Časť mince je zošúchaná, z legendy sa zachovalo len PM TRP... /prír. čís. 3463/.

Minca sa našla v sonde 8/75.

Uhorsko, Koloman /1095-1114/, denáre /7/:

hrob 130 - 2 mince: Réthy CNH I, 38 /prír. čís. 3366/ a CNH I, 46 /prír. čís. 3365/;

hrob 184 - Réthy CNH I, 46 /prír. čís. 3374/;

hrob 317 - Réthy CNH I, 41 /prír. čís. 3425/;

hrob 319 - Réthy CNH I, 40 /prír. čís. 3409/;

hrob 439 - Réthy CNH I, 46 /prír. čís. 3433/;

hrob 467 - zlomky denára, presne neurčiteľné /prír. čís. 3439/.

Uhorsko, anonymné razby z konca 11. - prvej polovice 12. stor., denáre /2/:

hrob 474 - Réthy CNH I, 87 /prír. čís. 3441/;

hrob 475 - Réthy CNH I, 73 /prír. čís. 3442/.

Uhorsko, Štefan II. /1114-1131/, denáre /2/:

hrob 486 - Réthy CNH I, 54 /prír. čís. 3444/;

hrob 488 - Réthy CNH I, 51 /prír. čís. 3445/.

Uhorsko, Béla II. /1131-1141/, denár /1/:

sonda 7 - Réthy CNH I, 59 /prír. čís. 3461/.

Uhorsko, Štefan IV. /1162-1163/ alebo Béla III. /1173-1196/, denár /1/:

hrob 14 - Réthy CNH I, 104 /prír. čís. 3351/. /Obr. 102: 1./

Uhorsko, anonymná razba z druhej polovice 12. - zač. 13. stor., denáre /2/:

hrob 453 - Réthy CNH I, 118 /prír. čís. 3434/;

hrob 463 - Réthy CNH I, 118 /prír. čís. 3438/. /Obr. 102: 2./

Uhorsko, Ondrej II. /1205-1235/, denáre /6/:

hrob 183 - Réthy CNH I, 182 /prír. čís. 3373/ /obr. 102: 3/;

hrob 214 - Réthy CNH I, 197 /prír. čís. 3381/;

hrob 334 - Réthy CNH I, 223 /prír. čís. 3407/;

hrob 459 - Réthy CNH I, 171 /prír. čís. 3437/;

sonda 7 - Réthy CNH I, 178 /prír. čís. 3462/;

sonda 7 - Réthy tento typ mince neuvádza; Unger 206 /prír. čís. 3469/. /Obr. 102: 4./

Uhorsko, Ondrej II.? /1205-1235/, denáre /2/:

hrob 238 - Réthy tento typ mince neuvádza; Unger má podobnú mincu pod č. 202 a považuje ju za pravdepodobnú razbu Ondreja II. /prír. čís. 3388/ /obr. 102: 6/;

hrob 491 - Réthy ani Unger mincu tohto druhu neuvádzajú. Pravdepodobne ide o dosiaľ neznámu razbu Ondreja II. /prír. čís. 3468/ /obr. 102: 5/.

Uhorsko, Béla IV. /1235-1270/, denár /1/:
hrob 4 - Réthy CNH I, 264 /prír. čís. 3350/.

Stajersko, Ottokar III. /1129-1164/, mincovňa Enns, okolo r. 1158. Široký fenig typu Siréna-Samson /1/ zachovali sa dva zlomky /prír. čís. 3475/. Minca sa našla v sonde 7/75.

Stajersko, Fischau, druhá polovica 12. stor., denár /1/:
hrob 106 /prír. čís. 3361/.

Stajersko, Friesach /?/ bližie neurčená minca /1/:
hrob 437 - /prír. čís. 3432/. /Obr. 102: 7./

Rakúsko, Přemysl Otakar /1261-1276/, Viedeň, fenig /1/:
hrob 53 - Saurma 67 /prír. čís. 3352/.

Rakúsko, Přemysl Otakar /1261-1276/ alebo Rudolf /1277-1281/, Viedeň, fenig /1/:
hrob 90 - Saurma 78 /prír. čís. 3355/.

Uhorsko, Ľudovít I. /1342-1382/, denár /1/:
hrob 192 - Réthy CNH II, 89 A /prír. čís. 3375/.

Uhorsko, Albert /1437-1439/, Kremnica, časť medenej mince /1/:
nad hrobom 267 - ako Réthy CNH II, 135 B /prír. čís. 3464/.

Uhorsko, Matej I. /1458-1490/, denár /1/:
pri hrobe 161 - Réthy CNH II, 211 /prír. čís. 3370/.

Čechy, Matej I. /1458-1490/, denár /1/:
sonda 5 - Réthy CNH II, 245 /prír. čís. 3471/.

Rakúsko /?/, fenig, pravdep. 15. stor. /1/, neurčený, poškodený /prír. čís. 3446/.

Uhorsko, Rudolf II. /1576-1637/, Kremnica, denár 1635 /1/:
hrob 341 /prír. čís. 3417/;

Uhorsko, Leopold I. /1657-1705/, 6 mincí: Kremnica, duarius 1699 /1/ - sonda 6 /prír. čís. 3456/; duarius /1/ - hrob 286 /prír. čís. 3397/; duarius 1705 /1/ - hrob 382 /prír. čís. 3401/; duarius, nečit. letopočet /1/ - sonda 6 /prír. čís. 3457/; denár 1690 /1/ - hrob 159 /prír. čís. 3369/; denár, nečit. letopočet /1/ /prír. čís. 3353/.

Uhorsko, poškodené nečitateľné mince, 16.-17. stor. /11/: denár /1/ - sonda 8 /prír. čís. 3458/; denár /1/ - hrob 89 /prír. čís. 3354/; zlomok denára /1/ - hrob 114 /prír. čís. 3364/; denár /2/ - hrob 203 /prír. čís. 3378-79/; zlomok denára /1/ - hrob 219 /prír. čís. 3382/; denár /1/ - hrob 370 /prír. čís. 3412/; zlomok denára /1/ - sonda 7 /prír. čís. 3444/; poškodený denár /1/ - sonda 9 /prír. čís. 3454/; poškodený denár /1/ - sonda 8 /prír, čís. 3459/; denár /1/ - sonda 16 /prír. čís. 3465/.

Uhorsko, Mária Terézia /1740-1780/. 5 mincí: Kremnica, denár /1/ - hrob 232 /prír. čís. 3387/; medené mince 1763 /1/ - hrob 253 /prír. čís. 3394/, 1766 /1/ - hrob 281 /prír. čís. 3396/, nečit. letopočet /1/ - hrob 364 /prír. čís. 3404/, /1/ - hrob 371 /prír. čís. 3416/.

Uhorsko, František II. /1792-1835/, 28 mincí: Kremnica, grajciar 1812 /1/ - hrob 152 /prír. čís. 3368/; 1812 /1/ - zber /prír. čís. 3460/; zošúcha-

né, ťažko čitateľné grajciare /24/ - hrob 223, 243, 252, 264, 304, 318, 333, 347, 352, 368, 412, 420, 456, 458, 468; sonda 7, 8 /prír. čís. 3385-6, 3390, 3393, 3399-3400, 3402-3, 3413, 3414, 3419-3421, 3427, 3429, 3435-6, 3447, 3449, 3450, 3466-7, 3472, 3479. Smolník, grajciar 1800 /1/ - 1832 /1/ - zásyp hrobu 418 /prír. čís. 3428, 3477/.

Uhorsko, František Jozef I. /1848-1916/, Kremnica, grajciar 1851 /1/ - hrob 109 /prír. čís. 3362/.

Sedmohradsko, František II. /1792-1835/, 2 mince: Veľká Baňa, grajciar 1812 /1/ - hrob 198 /prír. čís. 3376/; silne poškodený grajciar /1/ - hrob 199 /prír. čís. 3377/.

Čechy, František II. /1792-1835/, Praha, trojgroš, letopočet nečit. /1/ - hrob 468 /prír. čís. 3440/.

Sliezsko, Leopold I. /1657-1705/, 2 mince: Breh, zn. C B, grajciar 1701 /1/ - hrob 372 /prír. čís. 3426/; zn. M /B/, trojník, nečit. letopočet /1/ - hrob 222 /prír. čís. 3384/.

Biskupstvo Vratislav, František Ľudovít /1683-1732/, grajciar, nečit. letopočet /1/ - hrob 366 /prír. čís. 3411/.

Rakúsko, Jozef II. /1780-1790/, grajciar 1788 /1/ - sonda 6 /prír. čís. 3474/.

Rakúsko, František II. /1792-1835/, 9 mincí: Viedeň, grajciar 1800 /3/ - v hroboch 112, 349, 420 /prír. čís. 3363, 3405, 3478/; grajciar 1812? /1/ - zber /prír. čís. 3453/; grajciar, nečit. letopočet /5/ - v hroboch 98, 132, 205, 422, 424 /prír. čís. 3358, 3367, 3380, 3430-1/.

Rakúsko, František Jozef I. /1848-1916/, 5 mincí: Viedeň, grajciar 1851 /2/ - v hroboch 359, 399 /prír. čís. 3432-4/; grajciar 1859 /2/ - v hroboch 103, 110 /prír. čís. 3452, 3359/; grajciar, nečit. letopočet /1/ - hrob 168 /prír. čís. 3372/.

Arcibiskupstvo Salzburg, Ferdinand /1803-1806/, grajciar 1805 /1/ - sonda 7 /prír. čís. 3470/.

Uhorsko alebo Rakúsko, 18.-19. stor., silne poškodené, neurčiteľné mince /11/ - v hroboch 97, 104, 242, 246, 252, 275, 332, 356, 476; zber v sonde 4 /prír. čís. 3356-7, 3360, 3389, 3391-2, 3395, 3415, 3422, 3443, 3476/.

Drobné, neurčiteľné zlomky mincí /8/ z hrobov 165, 220, 336, 357, 369, 390 /prír. čís. 3371, 3383, 3398, 3406, 3408/, zo sondy 7 a 13 /prír. čís. 3451, 3455/. Novoveké mince sú väčšinou veľmi zle zachované.

J a b l o n i c a /okr. Senica/

V pozostalosti V. Šemrera bola minca, ktorá sa podľa záznamov majiteľa našla v Jablonici. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe.

Sliezsko, Leopold I. /1657-1705/, mincová značka nečitateľná, grajciar /1/, letopočet nečitateľný /prír. čís. 3060/.

L i p t o v s k ý M i k u l á š

S. Marcinát našiel roku 1975 pri obrábaní záhrady v polohe Mútnik mincu:

Uhorsko, malkontenti, povstanie za Františka II. Rákóczího /1703-1707/, desaťpoltura, letopočet nečitateľný /prír. čís. 2764/.

N o v é S a d y /okr. Nitra/

Pri búraní domu č. 91 /majiteľ J. Chovanec/ sa v jeho základoch našli dve mince. Do zbierky Archeologického ústavu SAV ich odovzdal S. Török.

Uhorsko, malkontenti, povstanie za Františka II. Rákócziho /1703-1707/, desaťpoltura /2/, 1706 /prír. čís. 3082/.

Rakúsko, František Jozef I. /1848-1916/, 1 minca: 10 grajciarov, letopočet nečitateľný /prír. čís. 3083/.

P o b e d i m /okr. Trenčín/

Roku 1975 sa našla v Šmelcerovej záhrade náhodne minca, ktorú do zbierky Archeologického ústavu SAV odovzdala D. Bialeková:

Uhorsko, Leopold I. /1658-1705/, Kremnica, denár /1/ 1695 /prír. čís. 2763/.

T r e b i š o v

Nálezy mincí získané pri výskume hradu Parič /M. Slivka/ sú uložené v zbierke Archeologického ústavu SAV. Roku 1975 k predchádzajúcim nálezom /pozri Slovenská numizmatika 6, 1980, v tlači/ pribudli tri mince:

Uhorsko, Vladislav I. /1440-1444/, denár /1/, ako Réthy CNH II, 141 /prír. čís. 2897/.

Uhorsko, Matej I. /1458-1490/, denár /1/, Réthy CNH II, 232 /prír. čís. 2895/.

Švédsko, Gustav Adolf /1611-1632/, trojgroš 1632 /1/ /prír. čís. 2896/.

V e ľ k ý S a r i š /okr. Prešov/

Pri výskume hradu Šariš /M. Slivka/ sa roku 1975 našli štyri mince:

Uhorsko, Ľudovít I. /1342-1382/, denár /1/, Réthy CNH II, 89A /prír. čís. 3096/.

Čechy, Ferdinand I. /1526-1564/, biely peniaz bez letopočtu /1/ /prír. čís. 3098/.

Poľsko, Kazimír Jagelovský /1446-1492/, polgroš /1/ /prír. čís. 3097/.

Poľsko, Žigmund III. /1587-1632/, trojgroš? /1/ /prír. čís. 3099/.

N e z n á m e n á l e z i s k o

Doc. A. Točík odovzdal mincu bez bližších nálezových okolností: Uhorsko, Albrecht /1437-1439/, denár /1/, Réthy CNH II, 135B /prír. čís. 3061/.

N e z n á m e n á l e z i s k o

Zberateľ M. Chrvala z Dechtíc /okr. Trnava/ venoval zbierke Archeologického ústavu SAV mincu:

Uhorsko, Mária Terézia /1740-1780/, medená minca 1766 /1/, prír. čís. 2762.

Prehľad prírastkov mincí v Archeologickom ústave SAV za rok 1975

Nálezisko	Kelti	Rím	Byzancia	11.-13.	14.-15.	16.-19.	Neurčiteľné	Spolu
				storočie				
Boleráz	-	-	-	-	-	1	-	1
Cífer-Pác	-	3	-	-	-	-	-	3
Diviaky	-	-	-	-	-	1	-	1
Ducové	-	1	-	29	5	87	8	130
Jablonica	-	-	-	-	-	1	-	1
Liptovský Mikuláš	-	-	-	-	-	1	-	1
Nové Sady	-	-	-	-	-	2	-	2
Pobedim	-	-	-	-	-	1	-	1
Trebišov	-	-	-	-	2	1	-	3
Veľký Sariš	-	-	-	-	2	2	-	4
Neznáme náleziská	-	-	-	-	1	1	-	2
Dovedna	-	4	-	29	10	98	8	149

MÜNZZUWACHS IM ARCHÄOLOGISCHEN INSTITUT DER SAW ZU NITRA IM J. 1975. In der numismatischen Sammlung des AI der SAW zu Nitra sind Münzfunde aus archäologischen Grabungen, Geländebegehungen und Rettungsaktionen des Institutes untergebracht. Vor allem handelt es sich um Münzen mit genauen Fundumständen, die einen Bestandteil archäologischer Fundverbände bilden und somit eine bedeutende datierende Funktion haben. Es sind jedoch auch Münzen ohne Fundortangabe evidiert, die in die Sammlung des Institutes von verschiedenen Findern abgegeben wurden. Das AI der SAW zu Nitra hat keine systematische Münzsammlung angelegt und ergänzt sie nicht durch Ankauf. Der Münzzuwachs in der Sammlung wird regelmässig veröffentlicht - siehe Studijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 1. Nitra 1956, S. 34-70; Studijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 6. Nitra 1961, S. 203-214; Slovenská numizmatika I-III und seit dem J. 1975 befindet sich in dieser Publikation ein alphabetisch angeordneter Katalog des Münzzuwachses, eine statistische Übersicht bietet die chronologische Tabelle. Die Übersicht des Münzzuwachses vom J. 1975 siehe auf der Texttafel auf dieser Seite. Manche Münzen sind auf Abb. 102 abgebildet.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V ZELENČI

Klára M é s z á r o s o v á

V septembri r. 1975 sa uskutočnil záchranný výskum v katastri obce Zeleneč /okr. Trnava/ na trati diaľnice v úseku km 35,3-35,4. Objekty sa nachádzali 1-1,1 m pod pôvodným povrchom v zárezе, ktorý vznikol úpravou terénu pre diaľnicu. Okrem pravekých objektov sa tu zistila aj stredoveká zásobnicová jama, resp. len jej časť bez hrdla. Jama mala štvoruhlé ústie so zaoblenými rohmi s rozmermi 128 x 133 cm; zaoblené dno bolo v hĺbke 179 cm. Výplň jamy tvorila tmavohnedá zem, ktorá obsahovala drobné úlomky keramiky, zvieracie kosti, fragmenty sklenej nádoby a železné klince. Niektoré klince boli zabité do hlinenej steny jamy a zachovali sa na nich úlomky dreva. Pravdepodobne slúžili na pripevnenie drevenej objímky, ktorá držala slamenú otep. Stopy slamenej otepi sa nachádzali v 10 cm vrstve okolo stien jamy. V hĺbke 125-145 cm bola spálená vrstva slamy a dreva, v ktorej sa našli zrnká pšenice.

Podľa nálezov ide o obilnú jamu s porušenými stenami, ktorá v poslednej fáze použitia slúžila ako odpadová jama. Objekt možno rámcove datovať do 11.-13. storočia.

RETTUNGSGRABUNG IN ZELENEČ. Die Rettungsgrabung im Kataster der Gemeinde Zeleneč /Bez. Trnava/, auf dem Abschnitt der Autobahn im km 35,3-35,4 lieferte ausser urzeitlichen Objekten auch eine mittelalterliche Speichergrube. In dieser befanden sich Spuren einer Strohverkleidung und in einer verbrannten Schicht, die Stroh und Holz enthielt, entdeckte man auch Getreidekörner. Nach der Beschädigung der Grubenwände diente die Grube für Abfall. Ihre Verschüttungsschicht lieferte Fragmente von Keramik und einem Glasgefäss, Eisennägel und Tierknochen. Die Speichergrube kann in das 11.-13. Jh. datiert werden.

SLOVANSKO-AVARSKE POHREBISKO V BRATISLAVE-VAJNOROCH

Vladimír M i n á č

V jesenných mesiacoch roku 1975 uskutočnil Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave zisťovací archeologický výskum v Bratislave-Vajnoroch. Nálezisko je známe už od roku 1973, keď v polohe Pod krížom na Tomanovej ulici /parcela č. 1180/ narazil majiteľ pozemku na dva hroby.

Hroby - kostrový a žiarový - patrili pravdepodobne k rozsiahlejšiemu slovansko-avarskému pohrebisku /Slivka, M. - Mináč, V.: Druhé birituálne pohrebisko z predveľkomoravského obdobia v Bratislave-Vajnoroch, Archeologické rozhledy, v tlači/.

Výskumom v roku 1975 sa podarilo odkryť ďalšie dva kostrové hroby /obr. 103/. Zistené pohrebné zvyky ani inventár hrobov nevybočujú z rámca doposiaľ známych hrobových celkov z iných súvekých pohrebísk. Hrob 1 bol detský, v hrobe 2 bola pochovaná žena. Mŕtvi ležali vo vystretej polohe, hlavou orientovaní na východ. Tesne nad dnom boli badateľné stopy po doštení hrobu. Z detského hrobu pochádzajú dve sklené perly /jedna tvaru melónového jadra, druhá dvakrát členená/, ktoré boli súčasťou náhrdelníka, a drevené vedierko /v. 19 cm, Ø 13 cm/ s tromi železnými obručami, železným držadlom a jedným neúplným bočným kovaním. K výstroju pochovanej ženy patrila bronzová náušnica /tordovaný bronzový krúžok bez prívesku/, dve sklené perly tvaru melónového jadra a dva železné nože; k milodarom nádoba a drevené vedierko /v. 25 cm, Ø 19 cm/ s tromi železnými obručami, železným držadlom a bočnými kovaniami. V oboch hroboch boli početne zastúpené zvieracie kosti; v hrobe 2 sa našli aj škrupiny vajec.

Výskum na slovansko-avarskom pohrebisku v Bratislave-Vajnoroch je dôležitý najmä z hľadiska územnej polohy náleziska. Lokalita leží v oblasti birituálnych pohrebísk a spolu so súvekými pohrebiskami v Záhorskej Bystrici, Devínskej Novej Vsi, Bernolákove a Dolných Krškanoch vytvára hranicu oddeľujúcu dva rozdielne spôsoby pochovávania, s ktorými sa stretávame v tomto období na juhozápadnom Slovensku. Aj skutočnosť, že v neveľkej vzdialenosti /ca 1 km/ od skúmaného pohrebiska sa rozkladalo iné súveké pohrebisko /rovnako birituálne/, má pre ďalší výskum osobitný význam /Kraskovská, Ľ.: Staroslovanské pamiatky z Bratislavy. Slovanská Bratislava I. Bratislava 1948, s. 15-17/. Uvedené nálezy, najmä sklené perly tvaru melónového jadra a členená perla, umožňujú datovať odkryté hroby do mladšieho obdobia avarskej ríše, teda už do 8. stor. /Čilinská, Z.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky. Bratislava 1966, s. 160 a nasl./. Výskum slovansko-avarského pohrebiska v Bratislave-Vajnoroch nie je ešte ukončený, preto aj výsledky, ktoré tu predkladáme, sú iba predbežné.

SLAWO-AWARISCHES GRÄBERFELD IN BRATISLAVA-VAJNORY. In den Herbstmonaten des J. 1975 realisierte das Archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava eine archäologische Probegrabung in Bratislava-Vajnory. Es ist gelungen, zwei Skelettgräber abzudecken, die wahrscheinlich zu einem grösseren slawo-awarischen Gräberfeld gehörten /Abb. 103/. Weder die Grabsitten /die Toten wiesen Streckage mit dem Kopf im Osten auf/ noch das Grabinventar /einfacher Bronzeohrring ohne Anhänger, Glasperlen, mehrere Eisenmesser und Holzeimer, ein Gefäss, Tierknochen und Eierschalen/ sprengen den Rahmen der bisher bekannten, auf anderen zeitgleichen Gräberfeldern abgedeckten Grabeinheiten. Die Funde von Me-

lonenkernperlen und einer gegliederten Perle ermöglichen die Datierung der Gräber in den jüngeren Abschnitt des Awarenreiches, also schon in das 8. Jh.

NOVE SÍDLISKO V DIVINKE NA VEĽKOM VRCHU

Jozev M o r a v č í k

Na juhovýchodnom svahu hradiska Veľký vrch v Divinke /okr. Žilina/ pri kopaní základov prístavby domu Jozefa Faltýna ml. našiel autor tohto príspevku spolu s K. Pietom v decembri 1975 niekoľko črepov.

1. Črep z okraja nádoby so zosilneným a rovno zrezaným okrajom, vyrobenej z piesčitého materiálu žltohnedej farby /obr. 104: 1/.

2. Črep z tela nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej z jemného pórovitého materiálu.

3. Tri črepy z tela nádob žltej, hnedej a hnedočiernej farby, vyrobených z piesčitého materiálu.

4. Črep z okraja nádobky hnedej farby, vyrobenej na kruhu z jemného, piesčitého materiálu, okraj je zaoblený a profilovaný /obr. 104: 2/.

Nálezy dosvedčujú osídlenie lokality v staršej dobe rímskej a v 14. stor.

NEUENTDECKTE SIEDLUNG AUF VEĽKÝ VRCH IN DIVINKA. Auf dem Südosthang des Burgwalls in Divinka-Veľký vrch fand man im Dezember 1975 beim Graben von Fundamenten für einen Hausanbau des J. Faltýn d. J. mehrere Scherben /Abb. 104: 1, 2/, welche die Besiedlung der Fundstelle in die ältere römische Zeit und in das 14. Jh. datieren.

SÍDLISKO LUŽICKEJ KULTÚRY V DOLNEJ BREZNICI

Jozef M o r a v č í k

Pri ceste do hospodárskeho dvora JRD v Dolnej Breznici /okr. Považská Bystrica/, kde sa kopali základy novej administratívnej budovy JRD, získal autor tohto príspevku spolu s Ernestom Poliakom 25. júna 1975 niekoľko črepov z hĺbky 150 cm. Črepy pochádzajú z porušených sídliskových objektov, zahĺbe-

ných do ílovitého podložia. Objekty sa javili ako miesta so silno prepálenou hlinou a množstvom uhlíkov /boli rozmočené spodnou vodou/.

1. Črep z tela nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej z jemného materiálu, zdobenej zvislými širokými plytkými žliabkami /obr. 105: 1/.

2. Črep z tela nádoby /z miesta pripojenia ucha/, vyrobenej z jemného materiálu; pod uchom je vtlačená jamka a vedľa nej šikmé jemné ryhy; farba tehlovohnedá /obr. 105: 5/.

3. Črep z tela nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu.

4. Črep z dna nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu; dno je rovné /obr. 105: 3/.

5. Črep z dna nádoby žltej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu; dno je rovné, stena črepu prehnutá /obr. 105: 4/.

6. Črep z lomu väčšej nádoby hnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu; lom je ostrý, na pleciach je vtlačená okrúhla jamka /obr. 105: 2/.

Podľa uvedenej keramiky možno súdiť, že v Dolnej Braznici bolo základmi administratívnej budovy JRD porušené sídlisko lužickej kultúry, datovateľné do stupňa HB.

SIEDLUNG DER LAUSITZER KULTUR IN DOLNÁ BREZNICA. Am 25. 6. 1975 wurden beim Graben von Fundamenten für ein administratives Gebäude beim Wege in den Wirtschaftshof der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft in Dolná Breznica zwei Siedlungsobjekte der Lausitzer Kultur gestört. Durch Keramik ist die Siedlung in die Stufe HB datiert /Abb. 105: 1-5/.

SÍDLISKO LUŽICKEJ KULTÚRY V ĎURČINEJ

Jozef M o r a v č í k

V obci Ďurčiná /okr. Žilina/ je v polohe Sokol /932 m n. m./ výšinné sídlisko lužickej kultúry. Už v roku 1974 získalo Považské múzeum a galéria v Žiline z tejto lokality bronzovú sekerku, ktorú múzeu daroval učiteľ F. Kmeť /pozri Archeologické výskumy a nálazy na Slovensku v roku 1974. Nitra 1975, s. 62-63/. Na jeseň 1975 tu spomenuté múzeum uskutočnilo prieskum a na malej plošine obrátenej na sever od najvyššieho bodu sa zistilo sídlisko lužickej kultúry. Sídlisko je dobre chránené ťažko prístupnými svahmi. Malou zisťovacou sondou sa síce nezistila vrstva, ktorá by sa farebne líšila od podložia, ale v hĺbke 10-15 cm od trávnatého povrchu sa nachádzali nevýrazné črepy z hrubozrnného materiálu.

Na západnom svahu Sokola, 30-50 m od potoka Rybná, v hĺbke 30 cm zistil autor príspevku spolu s K. Sliškom v kamenistom podloží zahĺbený prepálený objekt a v ňom keramiku, ktorá má podobné znaky ako nálezy zo Sokola. Ide tu zrejme o malé sídliská lužickej kultúry, ktoré môžu navzájom súvisieť. Na základe bronzovej sekerky ich môžeme datovať na rozhranie stupňov BD a HA.

SIEDLUNG DER LAUSITZER KULTUR IN ĎURČINÁ. In der Gemeindegemarkung von Ďurčiná /Bez. Žilina/ befindet sich in der Flur Sokol /932 m ü. d. M./ eine Höhensiedlung der Lausitzer Kultur, aus der bereits im J. 1974 eine Bronzeaxt gewonnen wurde. Bei der Begehung des Geländes wurde festgestellt, dass sich die Siedlung auf einem kleinen Plateau nördlich des höchsten Punktes befindet. Auf dem Westhang des Sokol, 30-50 m vom Bach Rybná entfernt, stiess man auf ein in die Steinunterlage eingetieftes Objekt. Die Keramik beider Fundstellen weist gemeinsame Merkmale auf - grobkörniges Material, schlechte Ausarbeitung. Es handelt sich wahrscheinlich um kleinere Siedlungen, die zeitgleich sein können. Nach dem Fund der Bronzeaxt können sie an die Wende der Stufen BD/HA datiert werden.

SÍDLISKO PÚCHOVSKEJ SKUPINY V LYSICI

Jozef M o r a v č í k

V obci Lysica /okr. Žilina/ je homoľovitý kopec Hôrka, na ktorom sa nachádza sídlisko púchovskej skupiny. V marci 1975 tu pri kopaní hliny našla dcéra predsedu MNV s. Minárika zlomky keramiky, ktoré získalo Považské múzeum a galéria v Žiline.

1. Črep z okružia zásobnice tehlovočervenej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu; okružie je vytiahnuté na obidve strany a na jeho hornej ploche i pod ním sú široké obvodové žliabky /obr. 106: 6/.

2. Črep z okružia zásobnice tehlovočervenej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu; okružie je vytiahnuté na obidve strany a má rovnú hornú plochu /obr. 106: 4/.

3. Črep z okraja baňatej nádoby svetlohnedej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu; okraj je dovnútra zahnutý, rovno zrezaný a oddelený vodorovnou ryhou, pod ktorou je výzdoba zo šikmých rýh /obr. 106: 5/.

4. Črep z okraja nádobky hnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu, okraj je mierne von vyhnutý, zaoblený a oddelený vodorovnou ryhou /obr. 106: 2/.

5. Črep z dna zásobnice tehlovej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu: spodná stena je drsná.

6. Črep z dna nádoby sivej a tehlovočervenej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu; dno je rovné, stena zdobená zvislým ryhovaním /obr. 106: 3/.

7. Črep z tela nádoby sivej a tehlovočervenej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu a zdobenej zväzkami zvislých rýh /obr. 106: 1/.

Ide o zlomky keramiky, ktorá sa často vyskytuje na sídliskách púchovnej skupiny. Prevažujú zásobnice a zvislo hrebeňované nádoby. Materiál je zrnitý, vypálenie kvalitné. Nálezy možno datovať do obdobia neskorého laténu.

SIEDLUNG DER PÚCHOV-GRUPPE IN LYSICA. In der Gemeinde Lysica /Bez. Žilina/ fand im März 1975 die Tochter des Gemeindevorstehers G. Minárik in einer Siedlung der Púchov-Gruppe Keramikbruchstücke /Abb. 106: 1-6/. Die Keramik ist aus körnigem Material angefertigt und gut gebrannt. In den Formen überwiegen Vorratsgefässe mit breiter Krause und Gefässe mit vertikalem Kammstrich. Die Funde können in die Spätlatènezeit datiert werden.

SÍDLISKO PÚCHOVSKEJ SKUPINY V MALEJ ČIERNEJ

Jozef M o r a v č í k

V chotári obce Malá Čierna /okr. Žilina/ v polohe Konopné luhy sa rozprestiera sídlisko púchovskej skupiny. Lokalita je pod náleziskom pri kameňolome, z ktorého sa už v roku 1970 získali črepy keramiky púchovskej skupiny /Moravčík, J.: Najnovšie prírastky v archeologických zbierkach Považského múzea a galérie v Žiline. Vlastivedný zborník Považia. 11. Martin 1972, s. 20-24, tab. I a II/.

Počas melioračných prác zozbieral Karol Sliško z Malej Čiernej niekoľko zlomkov keramiky, ktoré v septembri 1975 získalo Považské múzeum a galéria v Žiline.

1. Črep z okraja nádoby červenej farby, s kónicky zúženým hrdlom, rovno zrezaným okrajom a pravdepodobne oblým telom, vyrobenej zo zrnitého materiálu /obr. 107: 5/.

2. Črep z hrdla amfory svetlohnedej a hnedočiernej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu; má pásikové uško, zdobené zvislými žliabkami /obr. 108: 5/.

3. Črep z okraja misky tehlovočervenej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu; okraj má zaoblený a tesne pod ním je pásikové uško /obr. 108: 8/.

4. Črep z dna nádoby svetlohnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; dno je mierne prehnuté.

5. Črep z hornej časti misky čiernej farby, vyrobenej na kruhu z jemného materiálu; valcovité hrdlo prechádza do von vyhnutého a zosilneného okraja, od vypuklého tela je oddelené ryhou /obr. 107: 9/.

6. Zlomok kruhového predmetu oválneho prierezu, vyrobeného z jemnej hliny; na oboch stranách má kolkovanú výzdobu z koncentrických krúžkov; farba hnedá /obr. 107: 2/.

7. Črep z okraja fľašovitej nádoby svetlohnedej farby, vyrobenej azda na kruhu z jemného materiálu; okraj je von vyhnutý, zosilnený a na vonkajšej strane ho zdobia dva obvodové žliabky /obr. 108: 6/.

8. Črep z hornej časti kónickej misky so zaobleným okrajom, vyrobenej z jemného materiálu s prímesou drobného vápenitého piesku; farba hnedá až hnedočierna /obr. 107: 7/.

9. Črep z okraja nádoby hnedoružovej farby, vyrobenej z jemného materiálu; okraj je von vyhnutý a zaoblený, črep pórovitý /obr. 107: 4/.

10. Črep z okraja nádoby s mierne von vyhnutým a zaobleným okrajom, vyrobenej z jemného materiálu s prímesou vápenitého piesku; farba hnedočierna, črep pórovitý /obr. 107: 6/.

11. Črep z okraja nádoby hnedej farby s nízkym, von vyhnutým zaobleným okrajom, vyrobenej zo zrnitého materiálu /obr. 107: 8/.

12. Črep z okraja väčšej baňatej nádoby svetlohnedej a sivej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu; okraj je oddelený širokým žliabkom, od ktorého idú šikmé zvislé ryhy /obr. 108: 1/.

13. Črep z okraja baňatej nádoby sivej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu; okraj je zosilnený, oddelený hlbokým žliabkom a lištou /obr. 108: 7/.

14. Črep z okraja grafitovej situly, vyrobenej z materiálu s prímesou drobného piesku; zosilnený okraj je oddelený ryhou /obr. 108: 3/.

15. Črep z tela grafitovej situly, vyrobenej z materiálu s prímesou drobného piesku; povrch je zbrúsený, no so stopami zvislého hrebeňovania.

16. Črep z okraja menšej grafitovej situlky, vyrobenej z materiálu s prímesou drobného piesku; okraj je zosilnený, oddelený širokým žliabkom a lištou /obr. 107: 3/.

17. Črep z dna nádoby svetlosivej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; dno je mierne odsadené a rovné /obr. 108: 4/.

18. Koliesko z grafitového črepu, zdobeného zvislým hrebeňovaním; v materiáli je prímes drobného piesku /obr. 108: 2/.

19. Časť uška oválneho prierezu z nádoby vyrobenej z hrubozrnného materiálu; farba tmavohnedá /obr. 107: 1/.

20. Črep z dna veľkej zásobnice tehlovočervenej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu; rovné dno je mierne odsadené /obr. 107: 10/.

Nálezy možno považovať za súbor keramiky, v ktorom prevláda domáca produkcia, resp. nádoby vyrobené v ruke, kým jemnej a grafitovej keramiky je pomerne málo. Niekoľko zlomkov pórovitej keramiky je dôkazom, že tento druh nádob bol na sídliskách púchovskej skupiny bežný. Jemná keramika nedosahuje úroveň keltských výrobkov, a preto je pravdepodobné, že aj ju vyrábali priamo na sídlisku. Stenčovanie grafitových nádob je dôkazom ich mladšieho datovania.

Sídlisko možno na základe nálezov datovať do posledných desaťročí pred n. l.

SIEDLUNG DER PÚCHOV-GRUPPE IN MALÁ ČIERNA. In der Gemeinde Malá Čierna /Bez. Žilina/ liegt in der Flur "Konopné luhy" eine Siedlung der Púchov-Gruppe. K. Sliško las hier während der Meliorationsarbeiten Scherben auf, die er im September 1975 dem Waagtal-Museum zu Žilina übergab. Die Funde stammen überwiegend von handgefertigten Gefässen, einige wenige Scherben auch von feiner und graphitierter Keramik /Abb. 107 und 108/. Die Siedlung kann in die letzten Jahrzehnte vor u. Z. datiert werden.

SÍDLISKO PÚCHOVSKEJ SKUPINY V RAJECKÝCH TEPLICIACH

Jozef M o r a v č í k

V Rajeckých Tepliciach /okr. Žilina/ v polohe Skalky je výšinné sídlisko púchovskej skupiny, z ktorého pochádza okrem keramických zlomkov aj bronzová norická spona /Moravčík, J.: Najnovšie archeologické nálezy v okrese Žilina. Vlastivedný zborník Považia. 10. Martin 1970, s. 10-12, tab. IV: 1-10/.

Najnovšie zozbieral na lokalite spolupracovník Považského múzea a galérie v Žiline Drahomír Krásnohorský niekoľko črepov, ktoré v auguste 1975 odovzdal múzeu.

1. Črep z rovno zrezaného okraja nádoby hnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu.

2. Črep z podokružia zásobnice hnedotehlovej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu, zdobený širokými obvodovými žliabkami.

3. Črep z tela grafitovej situly s povrchom sivohnedej farby, zdobenej zvislým hrebeňovaním.

4. Črep z dna nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; dno je mierne odsadené, telo zdobené zvislým hrebeňovaním.

5. Črep z tela nádoby tehlovočervenej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu a zdobenej šikmým plytkým hrebeňovaním.

6. Črep z dna nádoby hnedej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu; dno je rovné.

7. Črep z okraja nádoby hnedočiernej farby, vyrobenej na kruhu z jemného materiálu; okraj je zosilnený, povrch vyleštený.

8. Črep z tela nádoby hnedej farby, vyrobenej na kruhu z jemného materiálu; hrdlo je valcovité, telo mierne baňaté.

9. Črep z tela nádobky čiernej farby, vyrobenej na kruhu z jemného materiálu; povrch je vyleštený, hrdlo odsadené.

10. Tri črepy čiernej farby z tiel nádob vyrobených na kruhu z jemného materiálu.

Ide o malý súbor črepov z nádob vyrobených v ruke i na kruhu. Všetky nálezy patria do okruhu púchovskej skupiny a možno ich datovať do neskorého laténu, pravdepodobne k zlomu letopočtu.

SIEDLUNG DER PÚCHOV-GRUPPE IN RAJECKÉ TEPLICE. In Rajecké Teplice /Bez. Žilina/ erstreckt sich in der Flur Skalka eine Höhensiedlung der Púchov-Gruppe, aus der im August 1975 mehrere Keramikbruchstücke gewonnen wurden. Dem Waagtal-Museum zu Žilina schenkte sie der Mitarbeiter Krásnohorský. Die Funde melden sich in den Bereich der Púchov-Gruppe und repräsentieren handgefertigte wie auch scheibengedrehte Keramik. Die Siedlung gehört in die Spätlatènezeit, am ehesten an die Wende der Zeitrechnung.

HRÁDOK PÚCHOVSKEJ SKUPINY VO VEĽKEJ ČIERNEJ

Jozef M o r a v č í k

V chotári obce Veľká Čierna /okr. Žilina/ v polohe Hôrka je malý hrádok s valovým opevnením a bránou na južnej strane. Spolupracovníci Považského múzea a galérie v Žiline Karol Sliško a Jozef Hudek vyhĺbili v septembri 1975 cez val zisťovaciu sondu a druhú sondu na vnútornej ploche hrádku. Opevnenie pozostáva z vonkajšej priekopy, za ktorou je kamenný múr z väčších balvanov, ktoré prekrýva násyp z drobnej kamennej drviny. Keramika zo zisťovacej sondy na vnútornej strane hrádku patrí výlučne púchovskej skupine.

1. Torzo dvojkónickej nádobky tmavohnedej farby s ostrým lomom, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu; okraj je von vyhnutý, zaoblený a zdobený dvoma žliabkami; hrdlo sa kónicky zužuje a od tela ho oddeľuje plytká obvodová ryha /obr. 109: 2/.

2. Črep z okraja baňatej nádobky svetlohnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu; okraj je mierne dovnútra zahnutý a zaoblený.

3. Črep z okružia zásobnice svetlohnedej a sivohnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; okružie je von vytiahnuté, horná plocha nezdobená /obr. 109: 3/.

4. Črep z dna nádoby hnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; dno je mierne odsadené, stena zdobená plytkými širšími ryhami /obr. 109: 1/.

5. Črep z dna nádoby hnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; dno je odsadené, stena zdobená širšími plytkými ryhami.

6. Črep z dna nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu a zdobenej zvislým hrebeňovaním.

7. Črep z dna hrubo vypracovanej nádoby sivožltej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu; dno je mierne odsadené.

8. Črep z dna nádoby hnedej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu.

9. Dva črepy z dna nádoby čiernej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu.

10. Tri črepy z tiel nádob hnedej a svetlohnedej farby, vyrobených zo zrnitého materiálu, zdobených zvislým hrebeňovaním.

11. Črep z nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu.

12. Črep z dna zásobnice svetlohnedej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu.

13. Zvierací zub, drevený uhlík a kamenná oslička /d. 118 mm/.

14. Hlinený hrniec hnedej farby so súdkovitým telom a von vyhnutým okrajom, vyrobený zo zrnitého materiálu; v. 185 mm, Ø ústia 162 mm, Ø dna 110 mm /obr. 109: 4/.

15. Hlina zmiešaná s drobným kameňom; jedna strana je vyhladená; ide zrejme o výmaz podlahy.

16. Črep z tela nádoby hnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; povrch je zdobený jemnými zvislými ryhami /črep sa našiel v reze valu/.

Hrádok je situovaný nad cestou a chránil vstup do oblasti Malej a Veľkej Čiernej smerom od Rajca. Sídlisko v polohe Konopné luhy v Malej Čiernej je vzdušnou čiarou vzdialené od hrádku iba niekoľko sto metrov. Na základe nálezov možno súdiť, že ľud púchovskej skupiny vybudoval hrádok okolo zlomu letopočtu, teda je o niečo mladší než sídlisko na Konopných luhoch.

EINE BURGANLAGE DER PÚCHOV-GRUPPE IN VEĽKÁ ČIERNA. In der Gemeindegemarkung von Veľká Čierna /Bez. Žilina/ liegt in der Flur "Hôrka" eine Burganlage der Púchov-Gruppe, auf welcher im September 1975 K. Sliško und J. Hudek zwei Probeschnitte anlegten. Einer schnitt den Wall, der aus einer äusseren, aus grossen Blöcken errichteten Steinmauer und aus einem Erdwall, vermengt mit feinem Steinschutt bestand. Vor dem Wall ist ein Graben. Der Schnitt im Innenareal der Burganlage erschloss eine Kulturschicht mit Keramikfunden der Púchov-Gruppe /Abb. 109: 1-4/. Die Burganlage ist dicht oberhalb des Weges von Rajec situiert. Keramikbruchstücke datieren die Fundstelle an die Wende der Zeitrechnung.

HRADISKO STRÁNIK PRI ZÁSTRANI

Jozef M o r a v č í k

V chotári obce Zástranie /okr. Žilina/ je veľké hradisko na Strániku, kde možno dodnes vidieť zvyšky mohutného valového opevnenia. Lokalita je známa už dávnejšie a počas prieskumu terénu Považské múzeum a galéria v Žiline získali z nej viacero črepov. Naposledy v septembri 1975 odovzdal Gabriel Povala niekoľko črepov z nádob púchovskej skupiny.

1. Črep z okraja misky svetlohnedej farby, vyrobenej z jemného materiálu; okraj je dovnútra zahnutý, stenčený a zaoblený, lom misky je oblý /obr. 110: 2/.

2. Črep z dna nádoby sivohnedej a tehlovočervenej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; dno je mierne odsadené a rovné /obr. 110: 1/.

3. Črep z tela nádoby hnedočiernej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; sú na ňom stopy po odtrhnutom plastickom držadle.

Osídlenie hradiska patrí hlavne neskorému laténu, treba však rátať s možnosťou, že opevnenie je ešte z predošlého obdobia - halštatu.

BURGWALL STRÁNIK BEI ZÁSTRANIE. Aus dem Burgwall von der Fundstelle Stránik in der Gemeindegemarkung von Zástranie /Bez. Žilina/ stammen mehrere Scherben der Púchov-Gruppe aus der Spätlatènezeit, die im September 1975 G. Povala in das Waagtal Museum zu Žilina brachte /Abb. 110: 1, 2/.

HALSTATSKE SIDLISKO V ŽILINE-ZÁVODÍ

Jozef M o r a v č í k

V Žiline-Závodí /okr. Žilina/, na ľavom brehu Rajčianky, medzi bitúnkovým mostom a mostom v Strážove, je porušené halštatské sídlisko. V novembri 1975 sa tu začal ťažiť štrk, pričom pracovníci Považského múzea a galérie v Žiline zistili, že sa tu nachádzajú praveké objekty. Záchranným výskumom získal autor tohto príspevku spolu s O. Sedom materiál zo štyroch objektov, ktorých rozmiestnenie vidieť na obr. 113.

C h a t a I/75 mala tvar obdĺžnika s rozmermi 392 x 88 cm a bola mierne zahĺbená do štrkového podložia. Podlahu tvorili väčšie riečne kamene, ktoré prekrývala prepálená vrstva hliny. Črepy sa nachádzali tesne nad kameňmi a medzi nimi. Ide o strednú, zahĺbenú časť objektu, ktorý bol porušený buldozérom a pravdepodobne už aj orbou natoľko, že pôvodné rozmery sa nedali zistiť.

1. Časti dvojuchej amfory hnedočiernej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu; hrdlo je vysoké, kónicky zúžené, vydutie baňaté, zdobené širšími zvislými žliabkami, dno rovné; na rozhraní hrdla a tela je kolienkovité pásikové uško /obr. 111: 1/.

2. Črep z hrdla čiernej amfory, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu.

3. Kónická elipsovitá šálka hnedej farby, vyrobená z jemného piesčitého materiálu; dno má rovné, pod okrajom je zvyšok pásikového uška, ktoré prečnievalo cez okraj; v. 51 mm, Ø ústia 98 x 89 mm, Ø dna 35 mm /obr. 111: 4/.

4. Črep z dna zásobnice žltohnedej farby, vyrobenej z hrubozrnného materiálu.

5. Dva črepy z tela nádoby žltohnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu.

6. Črep z hrdla nádoby hnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu.

7. Tri črepy z vydutia čiernej amfory, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu a zdobenej širokými zvislými žliabkami.

8. Päť kúskov prepálenej mazanice s odtlačkami prútov.

J a m k a 1/75 mala tvar kruhu s priemerom 60 cm, bola zahĺbená do štrkového podložia a vyplnená zlomkami keramiky.

1. Horná časť veľkej súdkovitej nádoby hnedotehlovej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu; okraj je von vytiahnutý a rovno zrezaný /okružie/ /obr. 111: 3/.

2. Črep spod okraja väčšej nádoby žltohnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu; pod okrajom je širší žliabok /obr. 111: 2/.

3. Črep z tela baňatej, sekundárne prepálenej nádoby tehlovočervenej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu.

4. Črep z okraja nádoby hnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu, okraj je von vyhnutý a rovno zrezaný, hrdlo kónicky zúžené.

5. Štyri črepy z tela sekundárne prepálených nádob tehlovočervenej farby, vyrobených z piesčitého materiálu.

6. Črep z tela nádoby sivohnedej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu.

7. Štyri kúsky prepálenej mazanice.

J a m k a 2/75 mala kruhový tvar, bola zahĺbená do štrkového podložia a vyplnená zlomkami keramiky.

1. Črep z tela nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu; na lome je plytký žliabok /obr. 11: 6/.

2. Črep z tela nádoby tehlovočervenej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu.

3. Štyri črepy z tiel nádob tehlovočervenej a žltohnedej farby, vyrobených z piesčitého materiálu; jeden je zdobený širšími žliabkami.

O b j e k t 3/75 /porušený/ bol tesne pri jamke 1/75 a črtal sa ako škvrna s prepálenými uhlíkmi. Našlo sa tu niekoľko črepov.

1. Tri črepy z tela čiernej amforky, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu.

2. Dva črepy z tela nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu.

3. Črep z tela nádoby tehlovočervenej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu.

O b j e k t 4/75 mal hruškovitý tvar a bol zahĺbený do štrkového podložia. V jeho užšej časti bola pravdepodobne kolová jamka.

1. Črep z tela nádoby, žltohnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu.

2. Črep z dna nádoby čiernej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu.

3. Dva črepy z tela nádoby čiernej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu.

4. Črep z tela nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej zo zrnitého materiálu.

5. Črep z tela nádoby hnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu.

6. Črep z tela nádoby čiernej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu a zdobenej zvislými žliabkami.

7. Kus prepálenej hliny, pravdepodobne na výrobu keramiky; Ø 160 mm.

8. Kúsok mazanice.

9. Rádiolaritový odštep.

Uvedené štyri sídliskové objekty boli zrejme súčasťou väčšieho sídliska, ktoré sa rozprestieralo na ľavom brehu Rajčianky. Zo získaných nálezov nemožno určiť ani rozsah, ani význam lokality, pretože okrem časti amfory, šálky z chaty I a črepu zásobnice z jamky 1 ide o málo výrazné črepy, z ktorých nemožno rekonštruovať tvary nádob. Sídlisko možno datovať na rozhranie stupňov HB a HC.

Na tej istej lokalite našiel O. Sedo v októbri 1975 štyri črepy, ktoré svedčia o tom, že sídlisko bolo osídlené niekoľkokrát, a to nielen v dobe halštatskej.

1. Črep z tela čiernej amfory, vyrobenej z piesčitého materiálu s prímesou sľudu; na povrchu badať stopy tuhovania a výzdoby zvislými žliabkami /obr. 112: 3/.

2. Črep z tela nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu, na lome sú nechtové vrypy /obr. 112: 1/.

3. Črep z tela nádoby tmavohnedej a tehlovočervenej farby, vyrobenej z piesčitého materiálu a zdobenej vodorovnými ryhami /obr. 112: 4/.

4. Čriepok z tela nádobky tmavohnedej farby, vyrobenej z jemného piesčitého materiálu, zdobenej plytkými vrypmi a vodorovnými ryhami /obr. 112: 2/.

HALLSTATTZEITLICHE SIEDLUNG IN ŽILINA-ZÁVODIE. In Žilina-Závodie, am linken Ufer der Rajčianka, zwischen der Schlachthofbrücke und der Brücke in Strážov, befindet sich eine gestörte Siedlung, in der der Autor im November 1975 zusammen mit O. Sedo vier Siedlungsobjekte untersuchte. Sie waren in die Schotterunterlage eingetieft und enthielten wenig aussagekräftige Keramikbruchstücke. Offenbar bilden sie den Bestandteil einer grč-

sseren Siedlung, die an Hand mehrerer typischer Scherben an die Wende der Stufen HB/HC datierbar ist /Abb. 111-113/. Im Oktober 1975 las O. Šedo auf dieser Fundstelle mehrere Scherben auf, die belegen, dass die Siedlung in mehreren Zeitabschnitten ausgenützt worden war.

OBJEKT Z MLADŠEJ DOBY HRADISTNEJ V ŽILINE-ZÁVODÍ

Jozef M o r a v č í k

V Žiline-Závodí /okr. Žilina/ pri stavbe rodinného domu Zlatoša Babíka na Školskej ulici našiel 19. 6. 1975 Peter Bronček vo vyhádzanej zemine zlomky keramiky, ktoré odovzdal Považskému múzeu a galérii v Žiline. Črepy sa nachádzali v hĺbke 20-30 cm, priamo pod ornicou vo vrstve, ktorá bola o poznanie svetlejšia. Napriek dvojdňovému výskumu v júli 1975 nepodarilo sa na mieste nálezu zachytiť obrysy sídliskového objektu. Niekoľko zlomkov nádob, ktoré sme pritom našli, pochádzalo z nádob, ktoré odovzdal P. Bronček.

Keramika má spoločné znaky v materiáli, spôsobe výroby, výzdobe, tvaroch i technickom vyhotovení. Materiál - hlina hnedej farby - obsahuje prímes drobného piesku. Črepy sú z pomerne dobre vypálených obtáčaných nádob a pochádzajú /okrem niekoľkých zlomkov/ prevažne z ich horných, hlavne okrajových častí. Okraje sú vysoké, rovno i kónicky zrezané, niektoré z vonkajšej strany hranené /obr. 114: 4, 6, 8; 115: 1-5; 116: 3, 9/. Maximálne vydutie je na pleciach nádob. Jediný rekonštruovateľný hrniec je vysoký 20 cm /obr. 116: 9/. Pokiaľ sa našli črepy z dna nádob, badať na nich mierne odsadenie /obr. 116: 2, 5, 6/.

Hlavným výzdobným prvkom je jednoduchá, vysoká, plytko rytá vlnovka /obr. 114: 3, 6, 8, 9; 115: 2-6; 116: 1, 7-10/; v jednom prípade sú na okraji jemné vrypy /obr. 115: 3/, na jednom črepe je viacnásobná vlnovka /obr. 114: 5/, na ďalšom zväzok vodorovných rýh /obr. 116: 4/ a na malom črepe z okraja rad malých jamiek /obr. 114: 2/; tento črep zrejme nepatrí do tohto súboru keramiky. Na niekoľkých zlomkoch sa zachoval pôvodný povlak tmavohnedej farby, ktorý prekrýval vlastný povrch nádob.

Podľa spôsobu výroby, výzdoby a formovania okrajov môžeme súbor keramických zlomkov zo Žiliny-Závodia datovať do 11. stor.

OBJEKT AUS DER JÜNGEREN BURGWALLZEIT IN ŽILINA-ZÁVODIE. In Žilina-Závodie fand P. Bronček am 19. 6. 1975 beim Graben von Hausfundamenten des Z. Babík in der Gasse Školská ulica im Erdaushub Bruchstücke jungburgwallzeitlicher Gefässe /Abb. 114-116/. Die Keramik ist aus Lehm mit dem Zusatz feinen Sandes hergestellt und weist gemeinsame Merkmale in Herstel-

lung, Verzierung, Randgestaltung und Gefässböden auf. Aufgrund des allgemeinen Charakters kann sie in das 11. Jh. datiert werden.

NOVÉ ARCHEOLOGICKÉ LOKALITY V OKRESE RIMAVSKÁ SOBOTA

Gabriel N e v i z á n s k y - Ondrej O ž ď á n i

V marci r. 1975 Archeologický ústav SAV v Nitre uskutočnil v spolupráci s Gemerskou vlastivednou spoločnosťou archeologický prieskum južnej časti okresu Rimavská Sobota. Výsledkom tohto prieskumu bol objav 40 archeologických lokalít, ktoré neboli doteraz odbornej verejnosti známe. Okrem toho sa podarilo spresniť polohy už dávnejšie zistených pravekých a včasnodejinných sídlisk. Výsledky archeologického prieskumu budú súborne uverejnené vo Vlastivedných štúdiách Gemera. V tomto príspevku sprístupňujeme iba výber najdôležitejších lokalít.

Č í ž

Lokalita sa nachádza približne 1 km juhozápadne od obce, na západnom svahu terénnej vlny nad inundačným územím rieky Blh. Sídlisko bolo narušené výstavbou železničnej trate Jesenské - Lenartovce. Najväčšia koncentrácia osídlenia lokality bola v mladšej dobe rímskej. Z tohto obdobia sa zberom získalo veľké množstvo črepov z keramiky vyrobenej v ruke /hrncovité nádoby zdobené nechtovaním, mriežkovitým vzorom, s presekávaným okrajom/ i na hrnčiarskom kruhu /šedá keramika, provinciálna keramika svetlotehlovej farby, zásobnice s okružím, fragmenty zásobnicových nádob zdobené viacnásobnou vlnovkou/. Podľa keramiky možno uvedené rímsko-barbarské sídlisko rámcove datovať do mladšej doby rímskej.

H o d e j o v

Sídlisko s viacnásobným osídlením sa nachádza približne 500 m východne od obce, na južnom svahu terasy riečky Gortvy, v polohe Kertészeti földek. Lokalitu narušila železničná trať Fiľakovo - Jesenské. Najintenzívnejšie osídlenie tu bolo v období pilinskej kultúry. Získané črepy pochádzajú prevažne z hrncovitých nádob s pásikovým uškom, z mís a z amforovitých nádob. Okrem toho sa získalo menšie množstvo črepov keramiky z doby laténskej a rímskej. Laténsku keramiku reprezentujú najmä situlovité nádoby.

J e s t i c e

Lokalita sa nachádza 800 m severovýchodne od obce /kóta 204,4/ na juhovýchodnom svahu výšiny, ktorá klesá do údolia Mačacieho potoka. Výkopom vodovodnej ryhy sa narušilo sídlisko pilinskej kultúry. Z profilu ryhy /z hĺbky 60 cm/ sa podarilo získať niekoľko nevýrazných fragmentov keramiky. Zmienku si zasluhuje črep z hrncovitej nádoby s cípovite vytiahnutým okrajom. Asi

200 m severozápadne od pilinského sídliska spomínaná ryha presekávala i stredoveký sídliskový objekt, ktorý podľa získaných črepov možno datovať do 13.-14. stor.

K e s o v c e

Na juhozápadnom svahu terasy rieky Slanej pri obci Kesovce /poloha Kerepec/ sme zistili rozsiahle rímsko-halštatské sídlisko. Lokalita sa tiahne od kóty 176,1 k hospodárskym budovám JRD. Vysoké percento črepov pochádza z nádob vyhotovených v ruke, prevažne bez výzdoby. Najčastejší výzdzobný motív tvorí ornament z rytých hrebeňovaných oblúčikov. Vyskytuje sa i viacnásobná rytá vlnovka /obvykle na hrubostenných črepoch sivej farby/. Za najdôležitejší nález možno považovať fragment z okraja kamennej nádoby. Petrografický rozbor sa ešte neuskutočnil, možno však predpokladať, že nádoba bola vyrobená z travertínu.

Z a c h a r o v c e

Pracovník Gemerského múzea v Rimavskej Sobote s. Jankovič nás upozornil na orbou rozrušované sídlisko v katastri obce Zacharovce, v polohe Aranypuszta. Lokalita sa nachádza severozápadne od obce, na svahu výšiny s kótou 377,5. Na lokalite sa orbou sústavne porušujú sídliskové objekty, ktoré podľa získaného, hoci málo výrazného materiálu môžeme priradiť k nálezom pilinskej kultúry.

NEUE ARCHÄOLOGISCHE LOKALITÄTEN IM BEZIRK RIMAVSKÁ SOBOTA. Im März 1975 verwirklichte das Archäologische Institut der SAW zu Nitra in Zusammenarbeit mit der Gesellschaft Gemerská vlastivedná spoločnosť eine archäologische Begehung des südlichen Teiles des Bezirkes Pimavská Sobota. Dabei entdeckte man 40 neue archäologische Lokalitäten, von denen die Autoren nur eine Auswahl /fünf/ der wichtigsten anführen.

C í ž. Eine ausgedehnte römisch-barbarische Siedlung aus der jüngeren römischen Kaiserzeit. Ausser der im barbarischen Milieu angefertigten Keramik gewann man auch Scherben von Importkeramik.

H o d e j o v. In der Flur Kertészeti földek eine grössere Siedlung der Träger der Pilinyer Kultur. Auf dieser Fundstelle ist auch latène- und römerzeitliche Besiedlung belegt.

J e s t i c e. Nordöstlich der Gemeinde, unweit der Kote 204,4, eine Siedlung der Träger der Pilinyer Kultur und ein mittelalterliches Siedlungsobjekt mit Keramik aus dem 13.-14. Jh.

K e s o v c e /Gemeindeteil Kerepec/. Auf der Terrasse des Slaná-Flusses eine ausgedehnte römisch-barbarische Siedlung. Für den wichtigsten Fund halten die Autoren das Randstück eines Steingefässes /Travertin?/.

Z a c h a r o v c e. In der Flur Aranypuszta eine Siedlung der Träger der Pilinyer Kultur.

MLADOENEOLITICKÉ VÝŠINNÉ SÍDLISKO V ŠÍDE

Gabriel N e v i z á n s k y - Ondrej O ž ď á n i

Pracovníci Novohradského múzea vo Fiľakove upozornili autorov tohto príspevku na nálezy črepov, ktoré sa vyorávajú na roli v katastri obce Šíd /okr. Lučenec/. Lokalita sa rozprestiera na juhozápadnom svahu výšiny Istenhegy /kóta 325,6/. Konfigurácia terénu naznačuje, že ide o výšinné sídlisko. Stopy po opevnení sa prieskumom nezistili.

Zo získaného keramického materiálu treba spomenúť okrajové črepy s plastickým prstovaným pásikom tesne pod okrajom a hrubostenné črepy s niekoľkými radmi hlbokých vpichov alebo plytších kruhovitých jamiek; rad takýchto jamiek sa niekedy nachádza i tesne pod okrajom črepu. Našlo sa i niekoľko širokých pásikových úch z hrncovitých nádob. Kolkovaná výzdoba sa vyskytla v jednom prípade. Na jednom črepe s tmavým povrchom sú tri plastické presekávané pásiky. Kamennú industriu reprezentuje plochá sekerka. Na viacerých črepoch sú stopy po slamovaní povrchu.

Výšinné eneolitické sídlisko v Síde možno na základe získaného materiálu zaradiť ku kultúre s kanelovanou keramikou, no niektoré črepy sa charakterom i výzdobnými prvkami priraďujú k nálezom kostolackej skupiny.

JUNGÄNEOLITHISCHE HÖHENSIEDLUNG IN ŠÍD. Im Gemeindekataster von Šíd /Bez. Lučenec/ stellte man in der Flur Istenhegy bei einer Geländebegehung eine jungäneolithische Höhensiedlung fest. Spuren einer Befestigung erfasste man nicht. Das gewonnene Keramikmaterial kann der Kultur mit kannelierter Keramik zugesprochen werden, doch manche Scherben werden nach Charakter und Verzierungselementen zur Kostolac-Gruppe gereiht.

DVĚ CHATY SEREĎSKÉ SKUPINY Z KRAKOVAN-STRÁŽÍ

Petr N o v á k

Na začátku května oznámil M. Klčo z Vrbového Západoslovenskému muzeu v Trnavě porušování pravěkých objektů na trase vodovodu Piešťany - Vrbové. Při průzkumu jsme zjistili, že objekty se nacházejí v blízkosti hliníku, jižně od bývalé obce Stráže /nyní sloučené s obcí Krakovany, okr. Trnava/, na č. kat. 606-607, v těsné blízkosti železniční přípojky do Vrbového. Záchranný výzkum jsme provedli ve dnech 13.-20. 5. 1975.

Při výzkumu jsme objevili dvě chaty čtvercového nebo přesněji mírně lichoběžníkovitého půdorysu s šedou popelovitou výplní.

C h a t a I měla zaoblené rohy a v západní stěně půlkruhovitý výklenek. V severozápadním rohu se našly pozůstatky ohniště a v severní polovině za sebou umístěné kůlové jamky. V zásypu chaty, která měla rozměry 275 x 345 cm, jsme nalezli střepový materiál a zvířecí kosti.

C h a t a II měla podobný tvar jako předešlá, s pozůstatky ohniště v severovýchodním rohu. V podlaze se zachovaly stopy po sedmi kůlech. Prostor ohniště byl mírně zahloubený pod úroveň podlahy. Rozměry zahloubené části stavby byly 337 x 382 cm a v její výplni se nalezl střepový materiál, ze kterého se podařilo rekonstruovat šest nádob. Z nich jedna miska ležela na podlaze v blízkosti ohniště a druhá podobná miska u jižní stěny chaty. Střepy ostatních nádob se nalezly rozptýleně v zásypu.

Obě chaty jsou součástí většího sídliště, zkoumaného v minulosti J. Pavlíkem /Slov. archeológia, 4, 1956, s. 168/ a zařazeného do sereďské skupiny. Můžeme s pravděpodobností předpokládat, že osada ve Strážích patří zemědělskému obyvatelstvu, na jehož produkty mohla být odkázaná hradiště v blízkych Malých Karpatech.

ZWEI HÜTTEN DER SEREĎER GRUPPE IN KRAKOVANY-STRÁŽE. Bei der Auschachtung einer Rinne für Wasserleitungsrohre südlich der ehemaligen Gemeinde Stráže /jetzt mit der Gemeinde Krakovany zusammengeschlossen, Bez. Trnava/ wurden zwei hallstattzeitliche Hütten gestört. Das erste Objekt hatte die Ausmasse 275 x 345 cm, das zweite 337 x 382 cm. Bei beiden Objekten erfasste man in einer Ecke Spuren einer Feuerstelle. Aus dem Scherbenmaterial der Hütte II liessen sich sechs Gefässe rekonstruieren. Zwei Schüsseln erhielten sich in ursprünglicher Unterbringung. Die Hütten sind Bestandteile einer schon früher festgestellten Siedlung.

ZÁCHRANNÝ VÝZKUM NA HRADIŠTI V PRAŠNÍKU

Petr N o v á k

Hradiště nad kamenolomem "U Fajnorov" v Prašníku /okr. Trnava/ zaměřilo v r. 1974 pro Západoslovenské muzeum v Trnavě oddělení geodezie v Piešťanech. Podle podkladů, které jsme takto získali, zasahuje plocha hradiště do katastrů dvou obcí. Větší část leží na č. kat. 9764/7 Prašník a okrajovou zónou zabíhá na č. kat. 2524/A Šterusy. Areál hradiště respektuje přírodní členění terénu, zvýrazněné pásy opevnění. Celková plocha opevněného prostoru, rozděleného na tři nádvoří, dosahuje téměř 5 ha.

Výzkumná sezona roku 1974 přinesla základní informace o charakteru sídliště a upozornila na několikanásobné osídlení. Nejstarší zjištěný horizont je z pozdní doby bronzové, případně z doby halštatské. Následující osídlení lokality je z období laténu a nejmladší nálezy jsou hradištní. Několik drobných náhodných nálezů naznačuje osídlení vyvýšeniny i ve střední době bronzové.

V roce 1975 jsme zaměřili výzkum na zjištění konstrukce opevnění, ležícího nejblíže těžební stěně kamenolomu a na vztahy jednotlivých osídlení ke konstrukci, resp. na změny v jednotlivých obdobích.

Nejmladší opevnění z hradištního období sestávalo z hlavního valu, pravděpodobne s kamennou konstrukcí, z předsunutého menšího valu s palisádou a z klínovitého příkopu. Příkop hloubil lid hradištního období ve dvou fázích a během osídlení jej přibližně desetkrát čistil až na základní bílý štěrk. Výškový rozdíl mezi korunou valu a dnem příkopu je více jak 7 m. Navíc je předpoklad, že vrchol opevnění lemovala palisáda. Menší předsunutý val vznikl především při hloubení příkopu a na jeho vrchole rovněž spočívala palisáda. Oproti staršímu laténskému opevnění s hlavním valem a pod ním ležícím příkopem sledujeme v hradištním období rozšíření o předusnutí příkopu dále od velkého valu. Přesnější informace o opevnění lokality v pozdní době bronzové, případne v halštatě, se nám prozatím nepodařilo získat, avšak s ohledem na početný střepový materiál nalezený pod opevněním lze očekávat, že základy opevnění jsou právě z tchcto období. Zatím zůstává otevřenou otázkou i skutečnost, že lokalita v některém z kulturních období podlehla požáru.

Hradiště v Prašníku má výraznou strategickou polohu a můžeme předpokládat, že jeho výzkum přinese závažné výsledky, objasňující význam pevnostního systému Malých Karpat. Neméně zajímavá otázka se vynořuje v souvislosti s komunikacemi Velké Moravy.

RETTUNGSGRABUNG AUF DER BURGANLAGE IN PRAŠNÍK. Oberhalb des Steinbruches in nächster Nähe der Gemeinde Prašník /Bez. Trnava/ erstreckt sich eine Burganlage, die wahrscheinlich in drei Phasen besiedelt war. Der älteste Horizont ist spätbronze- oder hallstattzeilitch, über ihm sind Besiedlungsreste aus der Latènezeit. Die jüngsten Funde stammen aus der Burgwallzeit. Die Fläche der Burganlage, die durch die Befestigung in drei Areale aufgegliedert ist, erreicht beinahe 5 ha.
Bei der Grabung im J. 1975 wurde festgestellt, dass die latènezeitliche Befestigung aus einem Wall und einem unter ihm liegenden Graben bestand. In der Burgwallzeit kam es zu Änderungen auf der vorgeschobenen Fortifikation. Vor dem latènezeitlichen Wall wurde ein kleinerer Wall errichtet und der Graben vor die Befestigung vorgeschoben. Die älteste Konstruktion aus der Spätbronze- oder der Hallstattzeit konnte noch nicht beglaubigt werden.

Nach der vorzüglichen strategischen Lage der Fundstelle und dem sorgfältig errichteten Befestigungssystem urteilt der Autor, dass es sich um einen der Punkte des strategischen Systems der Kleinen Karpaten der älteren Epochen und um einen Wachtpunkt an der burgwallzeitlichen Kommunikation handelt.

KERAMIKA MAĎAROVSKÉ KULTURY ZE ŠPAČINCŮ

Petr N o v á k

Začátkem listopadu 1975 se pracovníci Západoslovenského muzea v Trnavě dověděli o náhodném nálezu nádobky, vykopané ve Špačincích /okr. Trnava/ u domu č. p. 24. Nálezce Timotej Nádaský při bližším ověřování nálezových okolností uvedl, že nádobka se nalezla spolu s dalším střepovým materiálem při kopání jámy na vápno v zahradě u domu.

Ze střepového materiálu získaného od nálezce se podařilo rekonstruovat osm dalších nádob, které jsou uložené spolu s celým koflíkem v trnavském muzeu pod č. inv. 4681-4689/A. Všech devět nádob je jednotného charakteru a s největší pravděpodobností pochází z jámy maďarovské kultury. Nález obsahoval pouze dva typy nádob, a to čtyři ostře profilované nízké koflíky a pět džbánků se stlačeným tělem a nálevkovitým hrdlem. Kromě keramiky se zde nalezla hrubě opracovaná parohová palička /č. i. 4690/A/.

Celý komplet je dobře srovnatelný s nálezem z Budmeric /Točík A., Stud. zvesti AÚ SAV. 9. 1962, s. 81-93/, jen těla džbánků jsou o poznání nižší a zdá se, že působí o něco archaičtějším dojmem.

Zatím neznámá lokalita maďarovské kultury ve Špačincích obohacuje mapu osídlení západního Slovenska ve starší a na počátku střední doby bronzové o další opěrný bod.

KERAMIK DER MAĎAROVCE-KULTUR VON ŠPAČINCE. In Špačince /Bez. Trnava/ entdeckte man Ende des Jahres 1975 eine Kulturgrube der Maďarovce-Kultur. Aus dem gestörten Objekt gewann das Westslowakische Museum zu Trnava neun Gefässe und einen Geweihstock. In der gefundenen Keramik sind zwei Typen vertreten, und zwar vier niedere Näpfe, die unter Věteřov-Einflüssen hergestellt sind, und fünf Krüge mit Ausguss und niederem kugeligem Körper. Der Fund deutet auf eine neue Lokalität der Maďarovce-Kultur in der Westslowakei.

PORUŠENÉ HALŠTATSKÉ SÍDLIŠTĚ U VRBOVÉHO

Petr N o v á k

Trasa vodovodu v blízkosti Vrbového /okr. Trnava/ porušila sídliště, rozložené na mírných svazích nad potokem, jižne od městečka.

C h a t a I, porušená téměř z poloviny výkopem pro vodovod, byla čtvercového půdorysu se zaoblenými rohy. Zachovalých zůstalo pět kůlových jamek z konstrukce stavby. V profilu jsme zjistili zásypový kužel. Jeden z rozměrů chaty byl 340 cm, druhý pro porušení objektu nebylo možné měřit. V šedé popelovité výplni se nalezl střepový materiál a úlomky zvířecích kostí.

C h a t a II. Ve vzdálenosti asi 300 m na severozápad od chaty I se našly nepatrné pozůstatky chaty II. Bohužel, podstatná část stavby padla za oběť zemním pracím a zachovala se pouze jedna stěna, zahloubená do svahu. Síla pozůstatků se pohybovala mezi 10-15 cm a zachovalá délka stěny byla 310 cm. V severním rohu stavby se našly dvě kůlové jamky.

Obě stavby jsou svojí konstrukcí i obsahem velmi blízké chatám ze Stráží a ze Seredě /Paulík, Slov. archeológia, 3, 1955, s. 135-194/. S velkou pravděpodobností jsou dokladem další zemědělské osady v blízkosti Malých Karpat.

GESTÖRTE HALLSTATTZEITLICHE SIEDLUNG BEI VRBOVÉ. Bei Erdarbeiten in der Nähe von Vrbové /Bez. Trnava/ wurden zwei hallstattzeitliche Siedlungsobjekte gestört und zum Grossteil vernichtet. Bei beiden konnte bloss je eine der Wände der Halbgrubenhütte erfasst werden. Die erste hatte eine 340 cm und die zweite eine 310 cm lange Wand erhalten. Die Füllerde war in beiden Fällen aschgrau. Beide Objekte sind offenbar Bestandteile einer grösseren Siedlung.

ZACHRANNÝ VÝZKUM V ZELENČI

Petr N o v á k

Ve spolupráci s Archeologickým ústavem SAV v Nitře provádělo Západoslovenské muzeum v Trnavě od. 29. 9. do 2. 10. 1975 záchranný výzkum na trase dálnice v km 35,3-35,4, spadající do katastru obce Zeleneč /okr. Trnava/. Pravěká lokalita se rozkládá na mírném jihozápadním svahu, pod kterým původně protékal

potok. V zářezu dálnice se zachovaly dva pravěké objekty, a to jáma patřící lengyelskému okruhu a chata z mladší doby bronzové.

Kulturní jáma nepravidelně oválného tvaru o rozměrech 150 x 200 cm, hluboká 50 cm, byla vyplněna šedočernou zeminou. Půdorys jámy bylo možné zachytit v podloží jen s velkými obtížemi a definitivní podobu se podařilo zjistit až po jejím vybrání. V jámě jsme nalezli střepový materiál, malovaný na červeném podkladě bílou barvou, který prozrazuje příslušnost k mladému lengyelskému okruhu.

Chata z mladší doby bronzové, o rozměrech přibližně 3 x 3,5 m, dosahovala v některých místech hloubky až 80 cm. Výplň chaty tvořila sypká šedá popelovitá zemina. Ve východním rohu chaty zůstal sprašový výstupek s ohništěm. V západním rohu se našla oválná jáma o rozměrech 80 x 100 cm, hluboká 34 cm. Od severovýchodní stěny podél ohniště se táhl jazykovitý žlab, zahloubený 28-44 cm. Největší koncentrace střepového materiálu se zjistila v prostoru před ohništěm a podařilo se z něho rekonstruovat dvě misky.

Oba pravěké objekty jsou zřejmě součástí většího sídlištního komplexu a můžeme je chápat jako reprezentativní vzorek.

RETTUNGSGRABUNG IN ZELENEČ. Auf dem Abschnitt der neu errichteten Fernstrasse im Gemeindekataster von Zeleneč /Bez. Trnava/ kamen im km 35,3-35,4 zwei urzeitliche Objekte zum Vorschein. Die gestörte Siedlung befindet sich auf einem sanften Südwesthang, unter welchem ursprünglich ein Bach vorbeifloss. Man erfasste hier eine Abfallgrube aus der Besiedlung des Fundplatzes im jüngeren Abschnitt des Lengyelbereiches. Die viereckige Hütte mit den Ausmassen 372 x 300 cm mit einer Feuerstelle auf einem Lösssockel enthielt jüngerbronzezeitliches Scherbenmaterial. Aus der Umgebung der Gemeinde Zeleneč ist schon von früher eine ganze Reihe von Funden bekannt, die Besiedlung von der jüngeren Steinzeit bis zum frühen Mittelalter repräsentieren.

AMFORA PODOLSKEJ KULTÚRY Z BRHLOVIEC

Ondrej O ž ď á n i

V starších fondoch Tekovského múzea v Leviciach sa nachádza amfora podolskej kultúry z Brhloviec /okr. Levice/. Nádobku zachránil roku 1972 Štefan Belányi v tzv. Jakabovom kameňolome, približne 300 m severovýchodne od obce, tesne na pravej strane štátnej cesty Brhlovce - Dudince. Exploatáciou kameňa sa narušila južná časť väčšej terénnej vlny. Amfora sa podľa údajov nálezcu našla v severnom profile kameňolomu v hĺbke 50-60 cm, v tmavej čiernej pôde.

Okrem nej sa tu nezistili žiadne iné nálezy. Bližšie nálezové okolnosti sú neznáme.

Amfora má stlačené baňaté telo, kónické hrdlo a dutú kónickú nôžku; plecia a dolnú časť hrdla spájajú dve protiľahlé tordované ušká; zvislé plytké žliabky súvisle zdobia dve tretiny tela nádoby; v. 12,4 cm, š. 12,6 cm, Ø ústia 7,4 cm, Ø nôžky 6,4 cm.

Na povrchu amforky sa nachádza tmavočierna, niekedy až špinavobiela hmota, sformovaná do tvaru geometrických obrazcov - trojuholníkov, pásikov s motívom vlčích zubov a úzkych lamiel. Na kónickom hrdle sa pôvodne nachádzali štyri symetricky rozložené rovnoramenné trojuholníky, zložené z piatich malých rovnostranných trojuholníčkov. Na tele sú stopy po dvojici lamiel s motívom vlčích zubov, ktoré nachádzame aj na štyroch miestach tela nádoby. Kónickú nôžku zdobil obvodový rad malých rovnostranných trojuholníkov, nad ktorým bol pôvodne 0,5 cm široký pásik. Stopy obdobnej lamely vidno i na rozhraní tela a hrdla amfory.

Výzdoba povrchu nádoby bude podrobená fyzikálno-chemickej analýze. Zatiaľ možno konštatovať, že na výzdobu amfory boli použité kovové pliešky geometrických tvarov, ktoré sa na povrch amfory fixovali pomocou tmelu neznámeho zloženia. Tmavočierne škvrny na povrchu amfory možno pokladať za stopy po prírodnom lepidle, kým špinavobiele miesta, pod ktorými sa nachádza tmavá hmota, môžeme považovať za skorodované /akiste cínové/ pliešky.

Amfora pochádza pravdepodobne zo žiarového hrobu, ktorý azda signalizuje, že v katastri obce Brhlovce sa nachádza ďalšie pohrebisko podolskej kultúry. Amforku možno rámcove datovať do stupňa HB. Výzdoba hlinených nádob kovovou aplikáciou nie je na území Slovenska v období mladšej doby bronzovej a doby halštatskej neznáma. V prostredí podolskej kultúry ju však na tomto území zistujeme po prvý raz.

EINE AMPHORE DER PODOL-KULTUR AUS BRHLOVCE. Im J. 1972 fand man in Brhlovce /Bez. Levice/ im örtlichen, dem sog. Jakab-Steinbruch, in dessen Nordprofil in 50-60 cm Tiefe eine Amphore der Podol-Kultur. Sie stammt wahrscheinlich aus einem Brandgrab. Nähere Fundumstände sind nicht bekannt. Die Oberfläche der Amphore trägt Spuren von applizierter Metallverzierung. Reste dieser Ornamentik sind auf der Oberfläche des konischen Halses, des bauchigen Körpers und des konischen Fusses verfolgbar. Dünne /wahrscheinlich zinnerne/ Folien in Form von kleinen gleichseitigen Dreiecken, Bändern mit dem Wolfszahnmotiv und schmalen Lamellen wurden mit Hilfe eines Kittes von unbekannter Zusammensetzung auf die Oberfläche des Gefässes fixiert. Die schmutzigweissen Flecke auf der Oberfläche der Amphore könnten wohl als korrodierte Metallbleche bezeichnet werden, während die dunkelbraunen bis schwarzen Flecke Reste des Klebstoffes sind. Die Metallornamentik wird einer physikalisch-chemischen Analyse unterzogen werden. Das Gefäss kann in die Spätbronzezeit datiert werden /HB/.

ENEOLITICKÁ NÁDOBA Z ČAJKOVA

Ondrej O ž ď á n i

V Čajkove /okr. Levice/ roku 1972 vykopal Florián Bôžik v súkromnom vinohrade pri poľných prácach v katastri obce hrncovitú nádobu, ktorú neskôr odovzdal Tekovskému múzeu v Leviciach. Vinohrad v polohe Deberča sa nachádza približne 2 km severovýchodne od obce, na južných svahoch Stiavnických vrchov. Podľa informácie nálezcu nádoba sa našla vo výkope jamky na zasadenie štepu viniča, v hĺbke 70 cm. Okrem nej nálezca nezistil žiadne nálezy.

Hrncovitá nádoba má krátke nevýrazné hrdlo a mierne roztvorené ústie; pod okrajom na obvode hrdla sú štyri plastické polguľovité výčnelky, štyri podobné väčšie výčnelky zdobia najväčšie vydutie nádoby; dno je ploché, povrch hladený, žltohnedý; v. 15,5 cm, Ø dna 7,5 cm, Ø ústia 12,5 cm /obr. 117/.

Nádobu možno datovať do staršieho eneolitu. Kultúrne ju prisudzujeme lengyelskej kultúre, skupine Brodzany-Nitra. Podľa nálezových okolností ide pravdepodobne o hrobový milodar. Objav nádoby skupiny Brodzany-Nitra v Čajkove obohatil naše poznatky o rozšírení tejto skupiny východne od Hrona. Potvrdzuje teda názor o tom, že táto skupina podstatne presahuje oblasť rozšírenia predchádzajúcich stupňov lengyelskej kultúry /Němejcová-Pavúková, V.: Lengyelská kultúra. V: Slovensko v mladšej dobe kamennej. Bratislava 1970, s. 139/.

ÄNEOLITHISCHES GEFÄSS AUS ČAJKOV. In Čajkov /Bez. Levice/ kam im Weingarten in der Flur Deberča im J. 1972 ein topfförmiges Gefäss zum Vorschein /Abb. 117/. Es wurde von F. Bôžik, dem Eigentümer des Weingartens ergraben. Das Gefäss gehört zur Brodzany-Nitra-Gruppe der Lengyel-Kultur. Der Autor setzt voraus, dass es aus einem Grabverband stammt.

LATÉNSKE HROBY V HORNEJ KRÁĽOVEJ

Ondrej O ž ď á n i

V septembri roku 1975 uskutočnil Archeologický ústav SAV v Nitre záchrannú akciu v Hornej Kráľovej /okr. Nitra/, na dvore Michala Leša, čís. domu 48. Autor tohto príspevku po príchode na miesto nálezu mohol už len konštatovať, že majiteľ domu výkopom odpadovej jamy s rozmermi 200 x 240 cm porušil a neodborne vyzdvihol kostru dospelej osoby. Podľa informácie nálezcu kostra ležala v smere S-J. Medzi chodidlami sa nachádzala vázovitá nádoba, prikrytá miskou

obrátenou dnom nahor /obr. 118: 2, 3/. Iné predmety sa pri kostre nenašli.

Váza i misa s omfalom na dne boli vyrobené na rýchlo rotujúcom kruhu z jemne plavenej hliny. Povrch majú hladený a predstavujú typické tvary laténskej keramiky. Nález kostrového hrobu umožňuje predpokladať, že v intraviláne obce Horná Kráľová sa nachádza laténske pohrebisko. Tento predpoklad potvrdzuje aj bronzový náramok s 20 uzlovitými vývalkami a pečatidlovými koncami /obr. 118: 1/, ktorý v lete roku 1975 našiel Stefan Mikle z Hornej Kráľovej, čís. domu 520.

Na dvore tohto domu bola pri hĺbení odpadovej jamy porušená pravá časť kostrového hrobu, pričom z južného profilu odpadovej jamy /z hĺbky 150 cm/ vypadla časť kostí pravej ruky spolu s náramkom. Aj táto kostra bola orientovaná v smere S-J a ležala pravdepodobne vo vystretej polohe na chrbte.

Oba hroby sú od seba vzdialené približne 80 m a naznačujú, že v Hornej Kráľovej sa nachádza väčšie laténske pohrebisko, ktoré je dnes už z veľkej časti porušené zástavbou. Oba hroby možno podľa nálezov rámcove datovať do 2. stor. pred n. l.

LATÈNEZEITLICHE GRÄBER IN HORNÁ KRÁĽOVÁ. Im September 1975 verwirklichte das Archäologische Institut der SAW zu Nitra eine Rettungsaktion in Horná Kráľová /Bez. Nitra/. Es ist gelungen, zwei Gefässe - eine Vase und eine Schüssel /Abb. 118: 2, 3/ - und ein bronzenes Knotenarmband mit Petschaftenden /Abb. 118: 1/ zu gewinnen. Die Gegenstände stammen aus zwei gestörten Skelettgräbern. Vase und Schüssel sind auf schnellrotierender Scheibe hergestellt, ihre Oberfläche ist poliert. Die Gräber waren etwa 80 m voneinander entfernt und höchstwahrscheinlich der Bestandteil eines grösseren latènezeitlichen Gräberfeldes. Die abgebildeten Gegenstände sind rahmenhaft in das 2. Jh. v. u. Z. datierbar.

VČASNOSTREDOVEKÝ HROB V IVANKE PRI NITRE

Ondrej O ž ď á n i

Na základe hlásenia s. Nagya, príslušníka VB v Ivanke pri Nitre /okr. Nitra/, uskutočnil Archeologický ústav SAV v Nitre v októbri roku 1974 záchrannú akciu v katastri uvedenej obce.

V záhrade rodinného domu č. 607 /majiteľ L. Šimko/ sa pri hĺbení odpadovej jamy s rozmermi 250 x 200 cm narazilo na kostru dospelej osoby. Výkopom žumpy bola obnažená len horná polovica kostrového hrobu. Dolné končatiny spočívali vo východnom profile vykopanej jamy. Kostra bola orientovaná v smere Z-V a obličajovou stranou obrátená na východ. Obrysy hrobovej jamy sa nedali

vo východnej stene výkopu zistiť. Kostra ležala vo vystretej polohe naznak v hĺbke 100 cm. K výbave mŕtveho patril železný nožík trojuholníkového prierezu, ktorý ležal na hornom okraji ľavej panvovej kosti; hrotom smeroval k ľavému chodidlu. Pri vyberaní antropologického materiálu sa pod mandibulou zistili dva sklené koráliky.

V odpadovej jame sme už nezistili ďalšie hroby; nečrtali sa ani v profiloch žumpy. Nález tohto kostrového hrobu naznačuje, že na uvedenej ploche je včasnostredoveké pohrebisko. Zachránený hrob možno podľa nálezov rámcove datovať do 9.-10. stor.

FRÜHMITTELALTERLICHES GRAB IN IVANKA PRI NITRE. Das Archäologische Institut der SAW zu Nitra rettete im J. 1974 ein Skelettgrab, das beim Ausschachten einer Senkgrube in Ivanka pri Nitre /Bez. Nitra/ im Garten des L. Šimko, Haus Nr. 607, entdeckt wurde. Das Skelett wies gestreckte Rückenlage in 100 cm Tiefe auf und hatte die Orientierung W-O mit der Blickrichtung nach Osten. Das Grab ist aufgrund der Funde /Eisenmesser, zwei Glasperlen/ rahmenhaft in das 9.-10. Jh. datierbar.

NOVÉ PRAVEKÉ A VČASNODEJINNÉ NÁLEZY V LEVICIACH

Ondrej O ž ď á n i

V máji roku 1975 získal Archeologický ústav SAV v Nitre prostredníctvom Tekovského múzea v Leviciach menšiu kolekciu keramiky z niekoľkých období praveku a z včasnej doby dejinnej.

Miesto nálezu je asi 1 km severne od Levíc v polohe Pod Krížnym vrchom, na pravej strane štátnej cesty Levice - Tlmače a na ľavom brehu regulovanej riečky Podlužianky. Plocha lokality je už zastavaná administratívnymi a prevádzkovými budovami Západoslovenských elektrární, n. p. Bratislava. Spomínanú keramiku našli robotníci na jar roku 1974 počas zemných prác pri stavbe trafostanice spomenutého podniku. Nálezové okolnosti nie sú známe.

Zachránené nádoby a črepy predstavujú nálezy z rôznych období praveku a včasnej doby dejinnej. Do staršieho eneolitu možno zaradiť tri celé nádoby /mliečnik a dve kónické misy s plastickými výčnelkami/, ktoré reprezentujú ludanickú skupinu. Ku kultúre s kanelovanou keramikou zaraďujeme ďalšiu celú kónickú misu s lievikovitým ústím a tunelovitým uškom, dva celé džbány s valcovitým hrdlom a uchom vysoko vytiahnutým nad okraj, ako aj niekoľko typických črepov z hrncovitých nádob a misiek. Čačianskej kultúre patrí črep so šikmým hranením na vnútornej strane okraja.

Je veľmi pravdepodobné, že zachovaná fľaša s vysokým kónickým hrdlom a kolkovanou výzdobou na pleciach, ako aj niekoľko fragmentov profilovaných mís so široko roztvoreným ústím predstavujú časť hrobového celku, ktorý podľa uvedenej keramiky možno rámcove datovať do doby laténskej. Na osídlenie v dobe rímskej upozorňuje hrubostenný črep z hrncovitej nádoby, zdobený radmi nechtových vrypov.

Opísaná keramika opäť potvrdzuje už dávnejšie známu skutočnosť, že dolné povodie Hrona bolo veľmi intenzívne osídlené v priebehu praveku i včasnej doby dejinnej najmä pre svoju výhodnú geografickú polohu a mierne klimatické podmienky.

Zo súboru uvedených pravekých nálezov treba predovšetkým poukázať na nádoby ludanickej skupiny, ktoré pravdepodobne tiež pochádzajú z hrobových celkov.

NEUE VOR- UND FRÜHGESCHICHTLICHE FUNDE IN LEVICE. Beim Bau einer Trafostation der Westslowakischen Elektrizitätswerke retteten Arbeiter in Levice im J. 1974 einen kleineren Keramikverband, den später das Tekover Museum zu Levice dem Archäologischen Institut der SAW zu Nitra übergab. Die Fundstelle befindet sich ca. 1 km nördlich der Stadt, in der Flur "Pod Kríž-nym vrchom". Nähere Fundumstände sind nicht bekannt.
Die gefundenen Gefässe und Scherben kann man in verschiedene vor- und frühgeschichtliche Epochen reihen.
Die Ludanice-Gruppe vertritt ein milchtopfartiges Gefäss und zwei konische Schüsseln. Der Kultur mit kannelierter Keramik gehört eine Trichterrandschüssel an, weiters zwei kleine Krüge mit Zylinderhals und einige typische Scherben von topfförmigen Gefässen und Schüsseln. Die Čaka-Kultur repräsentiert eine Scherbe. Ein flaschenförmiges Gefäss mit hohem konischem Hals und das Fragment einer profilierten Schüssel meldet sich in die Latènezeit. Auf eine römisch-barbarische Siedlung deutet die Scherbe eines topfförmigen Gefässes mit Fingernageleindrücken.
Die Gefässe der Ludanice-Gruppe und das latènezeitliche flaschenförmige Gefäss können in Anbetracht ihrer Ganzheit und des guten Erhaltungszustandes als Teile von Grabverbänden angesehen werden.

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY OKRESNÉHO MÚZEA V TRNAVE SO SÍDLOM V HLOHOVCI V ROKU 1975

Ivan P a s t o r e k

Okresné múzeum v Trnave so sídlom v Hlohovci uskutočnilo v roku 1975 archeologický prieskum a záchranný výskum v Hlohovci a vo Vrbovom.

H l o h o v e c /okr. Trnava/ - bývalý františkánsky kláštor, dnes sídlo múzea

Po predchádzajúcom archeologickom prieskume v areáli bývalého františkánskeho kláštora bol v júli 1975 urobený záchranný výskum, ktorým sa zistilo stredoveké osídlenie zo 14. stor. a získal sa aj materiál zo 17.-18. stor.

Preskúmané boli tri stredoveké objekty. Z nich najväčší a na nálezy najbohatší bol objekt 2 - zahĺbený obdĺžnikový príbytok s kamennou pecou v rohu a vyhladenou ubitou dlážkou. V jeho výplni sa našlo množstvo šedej kolkovanej keramiky a ostroha s kolieskom. Tieto nálezy, osobitne ostroha, dovoľujú pomerne presne datovať zistené sídliskové objekty. Objekt 1 mal nepravidelný tvar, z objektu 3 sa zistil len profil. Sídliskové objekty sú datované do 14. stor., teda do doby pred založením františkánskeho kláštora, ktorý na tomto mieste existoval od 15. stor.

Pri zisťovacom výskume i povrchovom prieskume sa v areáli kláštora našiel materiál zo 17.-18. stor., ktorý pôvodne patril k vybaveniu kláštora: časti rôznych typov úžitkovej hrnčiny, fragmenty habánskej a posthabánskej keramiky, sklo a zlomky kachlíc.

Výskum a prieskum v r. 1975 priniesol ďalšie doklady o osídlení tejto časti mesta ešte pred vznikom kláštora. Získaný novoveký materiál dokumentuje spôsob života, vybavenosť a úroveň kláštora v 17.-18. storočí.

H l o h o v e c /okr. Trnava/ - ulica Závalie

V septembri 1975 pri obhliadke staveniska nového sídliska v Hlohovci sa v kanalizačnej ryhe objavili dva včasnostredoveké objekty. Objekt 1 predstavuje sídliskovú jamu misovitého tvaru, zachytenú v profile kanalizačnej ryhy. Výplň objektu tvorila čierna mastná zemina, premiešaná s uhlíkmi, mazanicou a úlomkami čiernej a sivej keramiky. Podstatne väčší bol objekt 2, zachytený tiež iba v profile kanalizačnej ryhy. Výplň objektu bola obdobná ako v objekte 1, navyše sa tu nachádzala vápencová drvina. V severnej časti objektu bolo odkryté dno pece, nad ktorým sa vo vrstvičke popola našli črepy nádob. Ide o keramiku s jednoduchým, šikmo von vyhnutým okrajom, zdobenú na povrchu obvodovou špirálou; pod hrdlom je vlnovka a vrypy tvaru padajúcej kvapky. Ďalej sa tu našli prasleny a zatiaľ neurčiteľné kovové predmety. Z črepového materiálu sa podarilo rekonštruovať dve hrncovité nádoby.

Vychádzajúc z tvaru a techniky spracovania i výzdoby keramiky, obidva objekty datujeme do 11.-12. stor.

V r b o v é /okr. Trnava/ - tehelňa

Dňa 16. sept. 1975 pracovník Stavoindustrie B. Pastorek pri planírovaní zeminy v hlinisku našiel v šedej zemine fragmenty keramiky. Po avizovaní nálezov múzeum v Hlohovci urobilo na tomto mieste záchranný výskum, počas ktorého bola odkrytá kruhová sídlisková jama s priemerom 170 cm, s nerovnako hlbokým dnom /hĺbka 50-80 cm/. Výplň objektu tvorila hnedá, miestami čierna a šedá zemina, hojne premiešaná s popolom a uhlíkmi. V severnej časti objektu sa tiahla súvislá vrstva popola /hrúbka 8 cm/. Vo výplni sa našlo hodne zvieracích kostí a množstvo črepov, z ktorých sa podarilo zrekonštruovať 18 šálok

s uškami, dva džbánky, misu, hrnčeky a neúplné veľké masívne nádoby. Okrem nádob sa tu našli aj štyri okrúhle zdobené prasleny, pečatidlo a hlinené závažia na krosná. Ide o reprezentatívny súbor nálezov typických pre boleráz-sku skupinu kultúry s kanelovanou keramikou.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNGEN DES BEZIRKSMUSEUMS IN TRNAVA MIT DEM SITZ IN HLOHOVEC IM JAHRE 1975. Das genannte Museum verwirklichte im J. 1975 eine archäologische Begehung und Rettungsgrabung in Hlohovec und in Vrbové /beide Bez. Trnava/.
In Hlohovec konstatierte man im Areal des ehemaligen Franziskanerklosters Besiedlungsreste aus dem 14. Jh. /drei Siedlungsobjekte/ und man gewann zur Ausstattung des Klosters gehörendes Fundmaterial aus dem 17.-18. Jh. In der Gasse Závalie stiess man im Kanalisationsgraben auf zwei Objekte, die der Autor an Hand der Funde /Keramik, Spinnwirtel/ in das 11.-12. Jh. verweist.
In Vrbové kamen in der Ziegelei bei der Planierung des Erdreichs der Lehmgrube Keramikbruchstücke zum Vorschein. Man beobachtete eine kreisförmige Siedlungsgrube und ihre Verschüttungsschicht enthielt ausser Asche, Holzkohlestückchen und Tierknochen auch eine Menge von Keramikscherben, aus denen 18 Henkeltassen, zwei Krüge, eine Schüssel, Näpfe und Spinnwirtel, eine Petschaft und tönerne Webgewichte rekonstruiert werden konnten. Der Fundverband ist für die Boleráz-Gruppe der Kultur mit kannelierter Keramik kennzeichnend.

NEOLITICKÉ OSÍDLENIE V PALÁRIKOVE

Jozef P a u l í k

Na rozhraní katastrov Palárikova a Surian /obe obce okr. Nové Zámky/, v polohe "Za stanicou" /Čiky/, realizoval Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave v čase od 23. 9. do 6. 10. 1975 zisťovací výskum. Lokalita sa nachádza na najvyššom mieste pretiahnutej pieskovej duny. Vyhĺbila sa tu sonda dlhá 25 m a široká 1 m. Na rozhraní černozeme a pieskového podložia prišlo sa na tri plytké jamovité priehlbiny s črepmi kultúry s volútovou keramikou. Ide pravdepodobne o okrajovú časť väčšej osady, ktorej stredný úsek sa odstránil pri prerezaní duny v súvise s výstavbou železničnej stanice.

NEOLITHISCHE BESIEDLUNG IN PALÁRIKOVO. Bei einer Feststellungsgrabung des Archäologischen Institutes des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava

wurden an der Grenze der Kataster von Palárikovo und Šurany /beide Bez. Nové Zámky/ neolithische Besiedlungsspuren festgestellt. Es wurden drei Kulturgruben abgedeckt, die Scherben der spiralbandkeramischen Kultur enthielten.

SLOVANSKE POHREBISKO V TVRDOŠOVCIACH

Jozef P a u l í k

Krátkodobý výskum v Tvrdošovciach /okr. Nové Zámky, poloha Halomi domb/, ktorý realizoval Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave pod vedením autora od 7. 10. do 17. 11. 1975, mal záchranný charakter. Išlo o odkrytie povrchu menšej pieskovej duny oválneho pôdorysu, ktorú chcelo miestne JRD zrovnať s okolitým terénom. Pri výskumných prácach sa zistili stopy po sporadickom osídlení lokality ľudom maďarovskej kultúry /sezónna rybárska osada?/. Ťažiskom výskumu bolo kompletné odkrytie menšieho slovanského kostrového pohrebiska, ktorého rozmery s najväčšou pravdepodobnosťou neprekročili úpätie duny.

Zistilo sa tu dovedna 34 kostrových hrobov, resp. nálezových celkov, ktoré sa dali dodatočne označiť ako rozrušené hroby. V niektorých prípadoch sa zistilo dodatočné porušenie hrobov, často s úmyslom rozhádzať iba hornú časť kostry. Orientácia kostier nebola jednotná, prevláda zhruba približný smer Z-V. Dali sa rozoznať ojedinelé hroby bojovníkov /s bradaticami, neúplnými sečnými zbraňami, nožmi, ocieľkami a i./, ďalej hroby žien s typickými veľkomoravskými šperkmi, najmä so záušnicami a perlami, a napokon hroby detí, niektoré pomerne bohato vybavené. Ako ojedinelé postupy v pochovávaní možno spomenúť dvojhrob muža a ženy a kostru pohodenú na okraji pohrebiska. Pokiaľ ide o keramiku, z celého pohrebiska sa získalo 10 hrncovitých nádob, zriedkakedy boli pri nohách mŕtvych dve nádoby.

Nekropola v Tvrdošovciach patrí medzi tzv. menšie dedinské pohrebiská. Napriek tomu, že v dávnejšej i nedávnej minulosti sa tu robili "výskumy" rôzneho charakteru /podľa údajov miestnych občanov i za okupácie časti Slovenska počas druhej svetovej vojny/, podarilo sa získať pomerne ucelený komplex nálezov, ktorý možno rámcove datovať do 9. a na začiatok 10. stor. n. l. Asi 500 m juhovýchodne od spomenutej lokality sa na rozhraní katastrov Tvrdošoviec a Palárikova povrchovým zberom zistila pravdepodobne súveká, pomerne rozsiahla slovanská osada. Medzi oboma náleziskami má terén miestami inundačný charakter.

SLAWISCHES GRÄBERFELD IN TVRDOŠOVCE. Bei einer Rettungsgrabung des Archäologischen Institutes des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava in

Tvrdošovce /Bez. Nové Zámky/ untersuchte man im J. 1975 die Oberfläche einer kleineren Sanddüne in der Flur Halomi domb. Neben älterer Besiedlung aus der Bronzezeit /Maďarovce-Kultur/ wurde auf der Fundstelle ein kleines slawisches Gräberfeld abgedeckt.
Festgestellt wurden insgesamt 34 Skelettgräber, die zum Teil schon in der Vergangenheit gestört worden waren. Die vorherrschende Totenorientierung war W-O. Zwischen den Bestatteten waren auch Kriegergräber erkennbar. Ausser Keramik bestand das übrige Inventar aus Streitäxten, Messern, Feuerstahlen, Schläfenringen und Perlen. Die Nekropole gehört zu den sog. slawischen Dorfgräberfeldern und rahmenhaft kann man sie in das 9. und den Anfang des 10. Jh. u. Z. datieren.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA TRASE AUTOSTRÁDY V ČATAJI

Juraj P a v ú k

Roku 1975 vstúpila výstavba trasy autostrády D-61 do ďalšej etapy a na úseku Čataj — Trnava — Modranka prechádza sprašovou oblasťou s viacerými potokmi tečúcimi z Malých Karpát. Ďalšie lokality sme objavili pri systematickom prieskume v roku 1973 /Z. Čilinská, J. Pavúk a P. Romsauer/. Stavebné práce na autostráde v roku 1975 dosiahli najväčší rozsah v katastri obce Čataj /okr. Bratislava-vidiek/; tu sme uskutočnili aj rozsiahly záchranný výskum.

Nálezisko sa nachádza 1 km západne od obce, v polohe Zemianske-Gejzove. V týchto miestach trasa autostrády pretína cestu Blatné - Čataj a vchádza na vysokú terasu; hĺbka zárezu dosahuje 12 m a jeho šírka pri povrchu 80 m. V tejto šírke bola po celej trase v prvej etape zhrnutá ornica a za tejto situácie sa začínal výskum. Úroveň spraše bola 50-60 cm od povrchu. V miestach najväčšej koncentrácie nálezov sa odkrývala vrstva nad sprašou ručne, na ostatných miestach čiastočne s použitím mechanizmov. Časť objektov sme zistili v priebehu zhŕňania hliny buldozérmi a bagrami.

Nálezy a objekty sa objavili asi vo vzdialenosti 100 m od terajšej cesty Blatné - Čataj, ktorá vedie tesne pod terasou. Južný okraj terasy nad cestou je už silne erodovaný a pozvoľna klesá na úseku 100 m k veľkej nížine; v tejto časti boli praveké objekty už dávno zničené.

Výskum trval od 5. júna do 20. novembra 1975 a obsiahol plochu okolo 25 000 m^2. Súvislejšia plošná odkrývka sa uskutočnila na ploche 2500 m^2, na ostatnej ploche sme preskúmali objekty a hroby črtajúce sa na povrchu alebo objavené počas zemných prác. Celkove sme zistili a preskúmali úplne alebo čiastočne 180 rôznych archeologických objektov z ôsmich období praveku a včasnej doby dejinnej.

1. Sídlisko kultúry so staršou lineárnou keramikou

V južnej časti lokality, začínajúc neporušeným okrajom terasy, v páse širokom asi 60 m sa koncentrovali jamy s nepravidelným pôdorysom a tvarom, obsahujúce staršiu lineárnu keramiku. V nálezoch prevláda hrubostenná keramika svetlohnedej a tehlovohnedej farby s charakteristickými masívnymi výčnelkami. Nepočetná typická tenkostenná keramika je prevažne sivá, zdobená žliabkovými lineárnymi, špirálovými a oblúkovými vzormi. Početné sú aj zvieracie kosti. Pravdepodobne s týmto osídlením súvisia aj dva zistené kostrové hroby nedospelých jedincov. Staršia lineárna keramika z Čataja sa líši dosť podstatne od doteraz známych nálezov z Bíne a Hurbanova a jej presnejšie zaradenie bude možné až po podrobnej typologickej analýze. Je to druhé nálezisko tejto kultúry v katastri obce Čataj; B. Chropovský zistil dávnejšie sídlisko so staršou lineárnou keramikou asi kilometer severne pri Vištuckom potoku /nachádza sa tiež v trase autostrády/.

2. Sídlisko kultúry s mladšou lineárnou keramikou

Vo vzdialenosti asi 100 m od okraja terasy, severne od pása, v ktorom sa vyskytovali objekty so staršou lineárnou keramikou, začína sa osada kultúry s mladšou lineárnou keramikou. Zistili a preskúmali sa tu dva pôdorysy veľkých kolových domov. Z nich pôdorys domu 1 bol mimoriadne dobre zachovaný a bude dobrým východiskom pri štúdiu a rekonštrukcii neolitických obydlí; z obidvoch strán bol lemovaný stavebnými jamami. Po jeho východnej strane bola skupina šiestich klenbových pecí s dobre vypracovaným dnom na štrkovom základe. Tri z nich sú však len meter vzdialené od okraja pôdorysu domu, je preto otázne, či sú s ním súčasné. Z pôdorysu domu 2 sa zachovali len stredové trojice kolových jám. Severne od nich je torzo žlabového pôdorysu, situovaného mimo osi domu 2. Môže ísť o prístavbu alebo o samostatný, čiastočne zachovaný pôdorys. Aj pri dome 2 boli rozsiahle stavebné jamy. Keramika jám datuje stavby i sídlisko do strednej fázy mladšej lineárnej keramiky /Pavúk, J.: Chronologie der Želiezovce-Gruppe. Slov. archeológia, 17, 1969, s. 271-273/.

3. Sídlisko želiezovskej skupiny

Sporadicky sa vyskytovali objekty a keramika želiezovskej skupiny na celej skúmanej ploche, kde sa súvislejšie koncentrovali objekty, najmä zásobnicové jamy s lichobežníkovitým profilom okolo pôdorysov domov s mladšou lineárnou keramikou. Vo viacerých prípadoch jamy želiezovskej skupiny boli zahĺbené do stavebných jám pri spomínaných domoch. Pozoruhodné je však, že ani jediná jama želiezovskej skupiny sa nenašla v areáli pôdorysov domov. Je to závažný príspevok k riešeniu problematiky trvania a životnosti neolitických domov i problematiky polosťahovavého roľníctva. Ornamentika želiezovskej keramiky je v porovnaní s nálezmi zo sídlisk pri Dunaji a na Pohroní menej dokonalá, technicky i tematicky jednoduchšia; patrí do stredného stupňa želiezovskej skupiny /Pavúk, J.; op. cit., s. 325 a nasl./.

4. S í d l i s k o s k u p i n y B a j č - R e t z

Takmer na celej sledovanej a skúmanej ploche sa vyskytovali jamy skupiny Bajč-Retz s charakteristickou keramikou zdobenou brázdeným vpichom. Ide o jedno z najväčších známych a skúmaných sídlisk tejto skupiny. Najviac objektov sa sústreďovalo v páse blízko okraja terasy. Vyskytovali sa tri druhy jám: zásobnicové jamy s rovným dnom a so šikmými stenami, zbiehajúcimi sa k ústiu, malé nepravidelné jamy a veľké hliniská nepravidelného tvaru. V nálezoch dominuje keramika a zvieracie kosti. Charakteristickej zdobenej keramiky je pomerne málo; ide zväčša o malé zdobené črepy a torzá jednoduchých šálok. Dôležitejšia je početná sprievodná nezdobená keramika s výraznými typickými prvkami keramiky kultúry lievikovitých pohárov, hlavne skupiny Baalberg. V hrubostennej keramike sú zastúpené aj niektoré prvky príznačné pre skupinu Balaton II-III. Z hľadiska genézy i periodizácie je dôležitá takmer úplná absencia prvkov typických pre lengyelskú kultúru, najmä pre skupinu Ludanice. Analýza všetkých nálezov umožňuje podstatne spresniť kultúrne i chronologické postavenie skupiny Bajč-Retz v strednej Európe.

5. S í d l i s k o s k u p i n y C h ľ o p i c e - V e s e l é

Táto skupina je zatiaľ doložená jedinou jamou s pravidelným kruhovým rovným dnom a so šikmými stenami, zbiehajúcimi sa k dnu. Jama obsahovala tenkostennú keramiku, bohato zdobenú odtlačkami šnúry. Táto keramika do detailov korešponduje s keramikou zo známych pohrebísk tejto skupiny /Veselé, Ivanka pri Dunaji/. Z nezdobenej keramiky sú najpozoruhodnejšie misy so štyrmi nôžkami. Je to prvý sídliskový objekt skupiny Chľopice-Veselé na Slovensku a prispieva k riešeniu zložitých problémov začiatku doby bronzovej na strednom Dunaji.

6. P o h r e b i s k o z d o b y s ť a h o v a n i a n á r o d o v

V miestach, kde boli objekty so staršou lineárnou keramikou a skupiny Bajč-Retz i jama skupiny Chľopice-Veselé, preskúmali sme aj pohrebisko z doby sťahovania národov. Najmenej jeden hrob bol zničený buldozérom počas nočnej smeny. Ďalší plytký hrob bol zničený pri odkrývaní vrchnej vrstvy a tretí, tiež plytko uložený, bol z väčšej časti zničený pri premiestňovaní zeminy strojmi. Úplne neporušených a preskúmaných bolo 15 hrobov. Na pohrebisku teda mohlo byť najmenej 18 hrobov. Hroby boli usporiadané v radoch v smere S-J. Hrobové jamy dosahovali hĺbku okolo 200 cm a boli orientované v smere Z-V, mali pravidelný obdĺžnikový tvar, dĺžka dosahovala 230 cm, šírka sa pohybovala od 70 do 100 cm. Prevládali hroby dospelých jedincov. Hroby detí veku infans sa nezistili. Všetky kostry boli pôvodne uložené vo vystretej polohe naznak; okrem jedinej všetky boli sekundárne porušené. Porušené a dislokované sa zistili najmä lebky, kosti horných končatín, kosti hrudníka a panva so stehnovými kosťami. Vo viacerých hroboch zostali neporušené holenné kosti a chodidlá. Boli aj hroby, v ktorých bola dislokovaná celá kostra a niekedy chýbali aj niektoré jej časti. Podľa zoskupenia dislokovaných kostí možno usudzovať, že k porušeniu hrobov dochádzalo krátko po pochovaní, keď ešte väzivá ne-

boli strávené. Vo viacerých prípadoch možno dobre sledovať rozsah a smer šachty vyhĺbenej narušiteľmi.

Keďže väčšina hrobov bola porušená, ich výbava bola zrejme vykradnutá. Nezachoval sa ani jeden predmet, ktorý by bolo možné označiť ako honosný. Zo zachovaného hrobového inventára najhodnotnejšie sú sivé a sivočierne, na kruhu vytočené jednoduché džbány typu Murga. Ide o typickú keramiku známu z viacerých pohrebísk i sídlisk z doby sťahovania národov. Najčastejšie sa v hroboch vyskytovali kostené dvojstranné hrebene. Železný inventár zastupujú nože, pracky a kresadlá. Z ozdôb sa vyskytovali hlinené, sklené a jantárové koráliky.

Pohrebisko v Čataji sa svojím inventárom radí vedľa hrobov z Hulu, Levíc, Šaroviec a Veľkého Peseka. Všetky tieto pohrebiská sa datujú do 5. stor. n. l. /Točík, A.: Nové nálezy z doby sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku. V: Studijné zvesti AÚ SAV. 9. Nitra 1962, s. 187; Kolník, T.: Prehľad a stav bádania o dobe rímskej a sťahovaní národov. Slov. archeológia, 19, 1971, s. 537 a nasl.; Tejral, J.: Die donauländische Variante der Drehscheibenkeramik in Mähren und ihre Beziehungen zur Tschernjachower Kultur. V: Vznik a počátky Slovanů. 7. Praha 1968, s. 77 a nasl./. Dobre zachovaný kostrový materiál azda umožní aj presnejšie etnické zaradenie pohrebiska v Čataji.

7. Pohrebisko pražského typu

Po celej šírke trasy autostrády, na úseku asi 100 m, sa pôvodne rozkladalo žiarové pohrebisko, z ktorého sme zachytili osem hrobov. Jamkové i urnové žiarové hroby boli veľmi plytké a všetky poškodené už pri odhŕňaní ornice. Je pravdepodobné, že boli porušované a ničené aj orbou. Nachádzali sa pomerne ďaleko od seba. V miestach výskytu žiarových hrobov sme vykopali viac sond, no ani v jednej sme neobjavili hrob. Pokiaľ sa v hroboch vyskytovali nádoby, zachovali sa z nich len spodné časti, no ani jednu nemožno rekonštruovať. Ide o keramiku robenú v ruke z hliny so značnou prímesou piesku; na povrchu je sivohnedá alebo sivá. Len na základe tejto keramiky a zistenej kremácie možno hroby pripísať staroslovanskému pražskému typu.

8. Slovansko-avarské pohrebisko

V priebehu necelých troch storočí sa pri Čataji pochovávalo na troch pohrebiskách. Okrem dvoch spomenutých pohrebísk sme zistili aj pohrebisko z čias avarskej ríše. Všetky tri pohrebiská sú v tesnej blízkosti, no neprekrývajú sa.

Avarsko-slovanské pohrebisko pozostáva najmenej z troch skupín hrobov. V prvej skupine, ktorú sme s veľkou pravdepodobnosťou zistili a preskúmali celú, bolo 13 hrobov, z druhej skupiny sme zatiaľ preskúmali 15 hrobov a z tretej - od obidvoch predchádzajúcich značne vzdialenej - zatiaľ len 2 hroby. Podľa predbežných poznatkov sa zdá, že hroby prvých dvoch skupín sa vzájomne líšia inventárom. Povahu tejto diferencie sa zatiaľ nesnažíme definovať.

Vo všetkých troch skupinách sú individuálne hroby. Hrobové jamy majú pravidelný obdĺžnikový pôdorys so slabo zaoblenými rohmi. Časť hrobových jám je úzka, iné sú dosť priestranné; ich hĺbka sa pohybuje od 1 do 3 metrov; prevláda orientácia Z-V. Mŕtvi boli ukladaní vo vystretej polohe naznak. V troch hroboch sa zistila kolová konštrukcia a v ďalších štyroch hroboch stopy po úzkej rakve.

Hrobový inventár bol pomerne chudobný, no dosť rôznorodý. Vyskytovala sa v ruke robená zdobená i nezdobená keramika, železné predmety /kovania vedierok, kresadlá, nože/, bronzové záušnice so striebornými príveskami, náhrdelníky z drobných korálikov, bronzové hemisferické nášivky, zvieracie /i vtáčie/ kosti a škrupiny vajec. Iba v hrobe 44 bola relatívne bohatá garnitúra opaska, pozostávajúca z tepaných striebornych i bronzových, čiastočne pozlátených kovaní s grifom, i kovaní s palmetovými vzormi, doplnených liatou prackou.

Hroby z doteraz preskúmanej časti pohrebiska sú zo 7. stor. Najspoľahlivejším chronologickým kritériom je spomenutá granitúra opaska. Je nepochybné, že sme zistili západný okraj pravdepodobne rozsiahlejšieho pohrebiska, pokračujúceho východne od trasy autostrády. Treba azda spomenúť, že na trase ani v blízkom okolí sme nezistili žiadne sídliskové stopy k trom opísaným pohrebiskám.

Slovansko-avarské pohrebisko v Čataji rozširuje sieť pohrebísk z obdobia avarskej ríše na západnom Slovensku a spolu s pohrebiskom v Bernolákove /Kraskovská, L.: Pohrebisko v Bernolákove. Slov. archeológia, 10, 1962, s. 425 a nasl./, v Senci /výskum A. Točíka/ a v Páci /výskumy Z. Čilinskej a T. Kolníka/ dokladá značnú hustotu pohrebísk, a tým i osídlenia, a súčasne spresňuje severnú hranicu rozšírenia pohrebísk tohto druhu v západnej časti Karpatskej kotliny.

V tejto správe sa obmedzujem len na stručnú a všeobecnú charakteristiku objavených pohrebísk, lebo archeologický, antropologický a archeozoologický materiál nie je ešte laboratórne spracovaný.

Záchranný výskum na trase autostrády v Čataji priniesol viaceré dôležité objavy prvoradého významu a bol úspešnou sondou do praveku tejto časti Slovenska. Okrem pohrebiska z doby sťahovania národov, ktoré sme preskúmali celé, ostatné zistené sídliská a pohrebiská pokračujú pravdepodobne mimo trasy autostrády a viaceré z nich by si zaslúžili v budúcnosti rozsiahly systematický výskum. Najmä úsek blízko terajšieho okraja terasy sľubuje mnohé ďalšie cenné objavy.

RETTUNGSGRABUNG AUF DEM ABSCHNITT DER AUTOSTRASSE IN ČATAJ. Im J. 1975 wurde beim Bau der Autostrasse im Gemeindekataster von Čataj /Bez. Bratislava-Land/, etwa 30 km nordöstlich von Bratislava, eine ausgedehnte Fundstelle mit Siedlungen und Gräberfeldern aus acht urzeitlichen und frühgeschichtlichen Epochen untersucht. Insgesamt erforschte man 180 archäologische Objekte: Grundrisse von Häusern, Gruben, Öfen und Gräbern. Die Fundstelle erstreckt sich auf einer 12 m hohen Terrasse unmittelbar über einem ausgedehnten Tiefland. Die erste Besiedlung der Lokalität belegen Objekte mit älterer Linearkeramik. Aus der Zeit der jüngeren Linearkeramik erfasste man zwei Grundrisse grosser Pfostenhäuser und eine Gruppe von Kuppelöfen östlich des Hauses 1. Aus der Zeit der Želiezovce-Gruppe

stammen Exploitations- und Vorratsgruben in der Nähe von Häusern der Träger der jüngeren linearkeramischen Kultur.
Eine grosse Siedlung der Gruppe Bajč-Retz enthielt furchenstichverzierte Keramik. Diese Keramik bereichert den Inhalt dieser Gruppe und belegt besonders gut die Beziehungen zur Baalberg-Gruppe.
Die Chlopice-Veselé-Gruppe ist durch eine einzige Grube vertreten; es ist die erste bekannte Siedlung dieser Gruppe in der Slowakei.
Aus frühgeschichtlicher Zeit stammen drei Gräberfelder. Ein völkerwanderungszeitliches Gräberfeld mit 18 Gräbern wurde etwa in vollem Ausmass erfasst. Die Gräber waren sekundär gestört und ausgeraubt. Das Gräberfeld ist am besten durch Keramik datiert, hauptsächlich durch Krüge des Murga-Typus. Im Inventar erscheinen am häufigsten Knochenkämme, weiters Eisenmesser, Schnallen und Feuerstahle, von Schmuck sind mehrere Perlenarten vertreten.
Ein weiteres Gräberfeld gehört dem altslawischen Prager Typus an. Die seichten Urnen- und Brandgrubengräber waren durch Überpflügung gestört und nur die Unterteile der Urnen blieben in situ.
Vom slawo-awarischen Gräberfeld wurden 30 Gräber aus drei horizontal differenzierten Gruppen erfasst. Vereinzelte Gräber weisen bis zu 3 m tiefe Grubenschächte auf, belegt sind auch hölzerne Grabkonstruktionen. Das Grabinventar ist ziemlich ärmlich. Es kommen handgefertigte Gefässe, eiserne Eimerbeschläge, Zündstahle, Eisenmesser, bronzene Schläfenringe, Halsbänder, Gewandbesatzbleche, Tierknochen /auch von Vögeln/ und Eierschalen vor. Das Grab 44 enthielt eine reiche Gürtelgarnitur, bestehend aus getriebenen Silber- und Bronze-, teilweise vergoldeten Beschlägen. Zusammen mit der Keramik datiert diese Industrie das Gräberfeld in das 7. Jh. u. Z.

SÍDLISKO LUDANICKEJ SKUPINY V NITRE

Juraj P a v ú k

Pri hĺbení ryhy na vodovodné potrubie na trase Nitra - Veľké Janíkovce boli porušené praveké objekty, z ktorých sa vyníma jedna jama ludanickej skupiny lengyelskej kultúry. Praveké objekty objavil K. Pieta, záchrannú akciu uskutočnil autor s M. Tordom.

Nálezisko je asi 500 m južne od okraja mesta Nitry, sídliska Chrenová III, medzi cestou Nitra - Veľké Janíkovce a objektmi majetku Stálej celoštátnej poľnohospodárskej výstavy /maštale a kvetinárstvo/. Ryha vodovodného potrubia vedie paralelne s uvedenou cestou 10-12 m západne od nej. Zistená jama

ludanickej skupiny sa nachádzala 60 m severne od cesty odbočujúcej do skleníkového hospodárstva spomenutého majetku. Ryha vodovodného potrubia v západnom profile preťala jamu na dĺžke 160 cm do hĺbky 140 cm. Šlo zrejme o kraj jamy, lebo v protiľahlom profile už nepokračovala. V hornej časti pod ornicou bola výplň jamy sivohnedá, výrazne hlinitá, kompaktná a neobsahovala takmer žiadne nálezy. V hĺbke 90-140 cm bola pomerne kyprá výplň tehlovohnedej farby, premiešaná s prepálenou hlinou. V tejto úrovni, najmä nad dnom, sa vyskytovalo najviac keramiky. Črepy sa sústreďovali na jednom mieste. Po čiastočnom vybratí výplne jamy západným smerom sa črepy už nezistili. Pretože ďalšie porušovanie objektov nehrozilo a rozšírenie ryhy bolo technicky náročné, od ďalšej exploatácie sme upustili.

V nálezoch prevládajú črepy z tela nádob bez charakteristických znakov. Menšie množstvo typických črepov dovoľuje však stručnú charakteristiku keramiky. Podľa spracovania a najmä povrchovej úpravy sú zastúpené tri druhy keramiky. Hnedá až žltohnedá, na povrchu hladko vyleštená keramika je vyrobená z plavenej hliny s prímesou jemného piesku. Najpočetnejšia je stredne hrubá keramika s hladkým nelešteným povrchom, vyrobená z hliny premiešanej s hrubšími mineráliami a organickými látkami; do tejto kategórie patria najmä veľké hrubostenné hrncovité nádoby. Tretiu kategóriu tvoria tvrdo vypálené nádoby, vyrobené z hliny s prímesou drobného piesku, povrch je sivočierny a tmavohnedý, spodná časť nádob je na povrchu nerovno a nesúvisle hladená, s výraznými stopami po hladidle; horná časť týchto nádob je hladká, niekedy i leštená. Všetky druhy keramiky sú svetlohnedej, hnedej, až sivohnedej farby. Ich spoločným znakom je veľmi dobré tvrdé vypálenie. Práve vypálením, štruktúrou i spôsobom úpravy povrchu sa táto keramika markantne líši od keramiky skupiny Brodzany-Nitra, ktorá bola vypaľovaná oxidačne, hlina vždy obsahovala silnú prímes piesku a na povrchu mala jemnú engobu, ktorá býva spravidla silne korodovaná. Na keramike ludanickej skupiny engobovanie ustupuje.

Z tenkostennej leštenej keramiky sú zastúpené misy s nízkym, slabo vtiahnutým ústím /obr. 119: 6/ a amforovitá nádoba s hrotitým uškom pod okrajom /obr. 119: 4/. Zo stredne hrubostennej keramiky je najtypickejším tvarom misa s kónickou dutou nôžkou s prstencovitým vydutím tesne pod rozhraním nôžky a tela /obr. 119: 11/. Ide o prvok osobitne typický pre keramiku ludanickej skupiny. Do tejto technologickej skupiny keramiky patria aj esovite profilované hrncovité nádoby so slabo roztvoreným ústím a zvislými i hrotitými výčnelkami pod okrajom /obr. 119: 1-3/. Patrí sem aj fragment nádoby s hrubo leštеným povrchom a vodorovným uchom /obr. 119: 10/ a fragmenty guľovitých nádob s rovno zrezaným okrajom /obr. 119: 9/. Hrubostennú keramiku najlepšie reprezentujú fragmenty veľkých hrncovitých nádob s masívnymi, rovno zrezanými výčnelkami na najväčšom vydutí /obr. 119: 5, 7, 8/.

Nájdená keramika predstavuje reprezentatívny súbor sídliskovej keramiky ludanickej skupiny z obdobia jej klasického rozvoja. Zrejme tu ide o rozsiahle sídlisko tejto skupiny, lebo v r. 1967 pri výstavbe skleníkov majetku Stálej celoštátnej poľnohospodárskej výstavy v Nitre, na južnom okraji terasy blízko

inundácie sa zistilo torzo pôdorysu veľkého pravouhlého domu so žľabovými základmi a jamy s identickou keramikou, aká je z opísaného objektu. Pôdorys bol do detailov zhodný s pôdorysmi domov ludanickej skupiny v Branči. Pri juhozápadnom okraji domu sa zistili aj dve úzke hrotité jamy, známe tiež zo sídliska v Branči /Vladár, J. - Lichardus, J.: Erforschung der frühäneolithischen Siedlung in Branč. Slov. archeológia, 16, 1968, s. 263 a nasl./.

Vo vodorovnej ryhe sa sporadicky vyskytovali aj črepy mladšej lineárnej keramiky. Oproti opísanej jame ludanickej skupiny vo východnej stene ryhy črtala sa veľká jama s nepravidelným profilom a pri jej južnom okraji bola detská kostra v skrčenej polohe, bez inventára. Neveľmi typické nálezy z obsahu jamy dovoľujú pripísať detskú kostru kultúre s mladšou lineárnou keramikou. Podľa profilu jamy sa zdá, že kostra bola uložená do odpadovej jamy, hrobová jama sa v profile nečrtala. Pri záchrannom výskume r. 1967 sa v areáli spomenutých skleníkov zistilo aj rozsiahle sídlisko kultúry s mladšou lineárnou keramikou a želiezovskej skupiny.

Asi 500 m severozápadne, už v priestore sídliska Chrenová III, asi 80 m západne od obytného domu č. 313, sa zistilo ďalšie sídlisko lengyelskej kultúry. R. 1975 sa v profile vodovodnej ryhy črtali tri jamy, obsahujúce prevažne tehlovohnedú keramiku so stopami po maľovaní červenou a bielou farbou. S veľkou pravdepodobnosťou ide o nálezy stupňa Lengyel II /Pečeňady/ s charakteristickou keramikou zdobenou bielym pastóznym maľovaním na červenom podklade. Spomenuté zistené objekty dokladajú popri doteraz známych nálezoch husté osídlenie na území dnešnej Nitry v období lengyelskej kultúry. Zastúpené sú tu všetky vývojové stupne spomenutej kultúry.

SIEDLUNG DER LUDANICE-GRUPPE IN NITRA. Am Südrand von Nitra wurde auf der rechten Seite der nach Veľké Janíkovce führenden Strasse in einer Rinne für Wasserleitungsrohre eine Kulturgrube der Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur gestört. Die Grube enthielt charakteristische Keramik der Ludanice-Gruppe. Von keramischen Formen waren vertreten: eine dünnwandige Schüssel mit eingezogener Mündung /Abb. 119: 6/, eine kleine Amphore mit spitzem Henkel /Abb. 119: 4/, eine Hohlfussschüssel mit ringartig gewulsteter Bauchung /Abb. 119: 11/, topfförmige Gefässe mit pyramidalen Spitzbuckeln unter dem Rand /Abb. 119: 1-3/ und massive topfförmige Gefässe mit stöpselartigen grossen Buckeln auf der grössten Bauchweite /Abb. 119: 5, 7, 8/. Belegt sind auch topfförmige Gefässe mit Horizontalhenkeln /Abb. 119: 10/ und halbkugelige Gefässe /Abb. 119: 9/. Im J. 1967 wurde ca. 300 m westwärts ein Hausgrundriss und Kulturgruben mit ähnlicher Keramik der Ludanice-Gruppe festgestellt. Es handelte sich um ein Haus, wie sie aus Branč bekannt sind. Auf der Fundstelle befindet sich auch eine Siedlung der Träger der jüngeren linearkeramischen Kultur und der Želiezovce-Kultur. Etwa 500 m nordwestwärts auf der Siedlung Chrenová III, ca. 80 m westlich des Hauses Nr. 313, erstreckt sich eine Siedlung aus der Stufe Lengyel II /Pečeňady/.

VÝSKUM V LIPTOVSKEJ MARE V ROKU 1975

Karol P i e t a

V jedenástej výskumnej sezóne expedície Archeologického ústavu SAV v Liptovskej Mare sa terénne výskumné práce upriamili na riešenie problémov súvisiacich s opevnením hradiska Havránok /Liptovská Mara I/. Pokračovala odkrývka východnej terasy v blízkosti obetiska a vstupnej brány, kde sa sondážne sledoval priebeh obvodovej hradby. V severovýchodnej časti tejto terasy sa v úseku 8 metrov odkryl kamený múr. V ďalších sondovaných úsekoch sme opevnenie zachytili len v nevýraznej deštrukcii, resp. zistili sme iba stopy drevenej zrubovej konštrukcie. V predchádzajúcich sezónach odkrytý kamenný múr juhovýchodne od brány /zachovaná výška 200 cm/ nie je podľa nových zistení zachytený do stúpajúceho skalného podložia a náhle sa končí. Zatiaľ nie je isté, či sú tieto prerušenia zapríčinené striedaním drevených a kamenných stavebných techník, alebo deštrukciou časti opevnenia /zosuny, intencionálne zničenie/.

Podrobný výskum kamennej hradby priniesol niektoré nové poznatky. Múr bol zbudovaný z nasuchu kladeného lámaného pieskovca riadkovým spôsobom, viazaný bol dovnútra na stúpajúce podložie drevenými klieštinami a kamennou výplňou. Pretože zrejme časom došlo k pohybu masy muriva, ktoré ešte dnes dosahuje výšku 180 cm, bol pred hradbu umiestený rad pilierov z mimoriadne veľkých pieskovcových kvádrov. Kolové jamy označujú miesta drevených vzpier. Vzhľadom na použitú techniku /kamenný múr so zvislými trámami/ nie je vylúčené, že ide o stavebnú a chronologickú fázu totožnú s prestavbou v priestore brány.

Mierne von sklonené podložie bolo pred hradbou vydláždené riečnymi okruhliakmi. Vyššie ležala silne prepálená vrstva so zvyškami veľkých driev, ktorá by mohla byť deštrukciou drevenej nadstavby hradby. Vrstvu prekrýva kamenistý zásyp prednej časti múru.

Nálezy získané pri výskume opevnenia rozmnožili bohatú kolekciu inventára tejto lokality. Treba spomenúť aspoň jednu bronzovú a dve strieborné barbarské mince /typ s vtáčím koňom a typ Liptovská Mara/. Depot šperkov nájdený roku 1974 v deštrukcii pri úpätí hradby bol rozmnožený o ďalšie rozptýlené kusy /špirálky a spojky z náhrdelníka/.

V južnej časti hradiskového vrchu sa začal výskum terás pod obvodovým valom. Podarilo sa odkryť zvyšky sídliskového objektu, ktorý poskytol keramiku a bohatý kovový inventár /kovania opaska, náušnica s ružicovými náliatkami, spona s prehnutým lúčikom atď./ z doby okolo prelomu letopočtu. Výskum potvrdil, že zatiaľ čo plocha hradiska zostávala počas existencie opevnenia neobývaná a slúžila len na obranné a kultové účely, strmé južné stráne vrchu boli upravené ako terasovité sídlisko.

Výskum hradiska Liptovská Mara I v roku 1975 spresnil poznatky o datovaní a stavebnej technike opevnenia patriaceho do doby okolo prelomu letopočtu.

DIE GRABUNGEN IN LIPTOVSKÁ MARA IM JAHRE 1975. Die systematische Grabung in Liptovská Mara richtete sich bei ihrer 11. Kampagne auf die genauere Datierung und die Bautechnik der Befestigung der Burgwallanlage Havránok /Liptovská Mara I/. Die Befestigung wurde in der Nähe des Eingangstores und des Opferplatzes an der Ostseite der Fundstelle untersucht. Sie bestand aus einer bis zur Höhe von 180 cm erhaltenen Mauer mit reihenweise gelegten Steinen, die in der weiteren Bauphase jedoch durch vorgebaute Pfeiler aus grossen Quadern und senkrechten Holzbalken verstärkt wurde. Ähnliche Technik wurde auch beim Torbau angewandt.
Auf dem steilem Südhang der Burganlage wurde beim Wallfuss eine der Terrassen erforscht, wo ein Siedlungsobjekt zutage trat. Wiederum bestätigte sich die Tatsache, dass die Innenfläche der Burganlage nur Verteidigungs- und Kultzwecken gedient hatte, während in ihrer Umgebung jedwede geeignete Fläche zur Besiedlung ausgenutzt wurde. Die Erforschung der Befestigung und der angeführten Terrasse erbrachte reiche Funde aus der Zeit um die Wende der Zeitrechnung /Keramik, Fibeln, Münzen/.

VÝSLEDKY VÝSKUMU NA HRADE DEVÍN V ROKU 1975

Veronika P l a c h á

Mestské múzeum v Bratislave v sezóne 1975 pokračovalo v systematickom archeologickom výskume na národnej kultúrnej pamiatke - hrade Devín /obr. 120/. Výskum sa sústredil na sektor 11, situovaný južne za asfaltovou cestou vedúcou na stredný hrad, a na sektor 6 v blízkosti východnej brány.

V sektore 11 bolo preskúmaných 18 sond so štvorcovým pôdorysom /d. strany 500 cm/, ktoré boli vytýčené na ploche svahu, kde sa po odstránení mačiny zistil 100-150 cm hrubý násyp stavebnej sutiny, ktorý sa zosunul z horného a stredného hradu pri výbuchu roku 1809, keď napoleonské vojská vyhodili hrad do povetria. Po odstránení násypu výskum odkryl nálezy zo stredoveku - prevažne keramiku a kovové predmety /obr. 121: 1-8/. Ďalšia vrstva, zasahujúca až do podložia, obsahovala zvyšky laténskych objektov, ako mazanicu, pozostatky dlážky, fragmenty laténskej keramiky /obr. 122: 4/. Najzaujímavejším nálezom boli dva pomerne dobre zachované laténske nože z deštruovaného sídliskového objektu /obr. 122: 3, 5/.

Najstaršie pamiatky materiálnej kultúry v sektore 11 predstavovala halštatská keramika, z ktorej sa doteraz podarilo zrekonštruovať iba jednu misu

pomerne veľkých rozmerov /obr. 122: 1/. Ostatná keramika pozostávala z pomerne veľkých nádob a nedala sa doplniť. Objekty z doby halštatskej výskum neodkryl.

Najzávažnejším nálezom v sektore 11 /v jeho spodnej časti/ bola stavba s rozmermi 250 x 330 cm, pozostávajúca z muriva širokého 80 cm /obr. 123/. Základnú konštrukciu tvorili drevené trámy, ktoré boli pravdepodobne omietnuté, o čom svedčia nálezy zvyškov omietky. Murivo sa zachovalo do výšky 85 cm a je z interiéru a miestami i z exteriéru omietnuté. Vstup do objektu bol zo severovýchodnej strany. Interiér bol zaplnený množstvom zvyškov omietok /i farebných/, ďalej tehlami, vo veľkej miere kolkovanými /prevažujú kolky XIIII. légie/. Na cementovej podlahe výskum odkryl hrncovitú, takmer úplne zachovanú slovanskú nádobu pomerne veľkých rozmerov, zdobenú tradičnými slovanskými ornamentmi v podobe viacnásobných vlnoviek a obvodových rýh /obr. 125: 7/.

V jednej z káps pre drevenú konštrukciu na čelnej stene objektu sa našiel kovový krížik, ktorého časť chýba /obr. 125: 2/; tri konce majú prevŕtané otvory, vo dvoch z nich sú klince. Krížik bol pôvodne pocínovaný, o čom svedčia zvyšky cínu v strede nálezu. Ďalšími nálezmi v objekte boli dva silné klince /obr. 125: 3, 4/, dve spony /obr. 125: 5, 6/ a dno nádoby s kolkom v podobe štylizovanej svastiky /obr. 125: 1/. Podľa nálezov i štruktúry muriva možno zvyšky architektúry predbežne rámcove datovať do 4. stor. n. l., do obdobia vlády cisára Valentiniána, keď bola na Devíne opevnená osada z 3. stor. n. l. rozšírená na dobre opevnený kastel, čo dokazujú doteraz odkryté štyri kamenné architektúry v samom areáli hradu.

Západne od opísanej architektúry bola počas výskumu odkrytá podlaha s cementovou hornou vrstvou, s rozmermi 450 x 400 cm. Možno sa domnievať, že šlo o drevenú stavbu, dnes už úplne zničenú; jediná zistená kolová jama z východnej strany by to dosvedčovala. Treba brať do úvahy zásahy zákopníkov po celom okolí tohto objektu, čím bol terén narušený, a tým mohli byť zničené i ďalšie predpokladané kolové jamy.

Výskum bude v sezóne 1976 pokračovať, nie však v bezprostrednej blízkosti objektov, lebo tu je zakotvená lanovka, ktorá slúži na zvážanie sutiny a kameňov z citadely hradu a nemožno ju zatiaľ preložiť.

Východne od objektov, plytko v sondách sektoru 11, výskum odkryl zvyšky prepálených trámov, ukladaných do pravých uhlov, ako aj množstvo fragmentárnej keramiky z 9. stor. Sú to zničené, zhorené zrubové slovanské objekty. Aj tu sa bude vo výskume v nasledujúcej sezóne pokračovať.

Druhou úlohou, na ktorú bol výskum v roku 1975 upriamený, bol sektor 6 v blízkosti východnej brány. Tu bolo potrebné urobiť rez valom v doteraz neskúmanom úseku. Vytýčená sonda mala pôvodne rozmery 300 x 500 cm. Po odstránení mačiny a odkrytí horných nánosových vrstiev sa zistilo, že väčšia časť valu, situovaná do dnešných záhrad, bola činnosťou záhradkárov zrovnaná a zničená. V dnešnej dvojmetrovej hĺbke vo vnútornej strane valu výskum odkryl dvojhrob orientovaný v smere S-J /obr. 124/, ktorý podľa inventára patrí do obdobia sťahovania národov. Inventár pozostával zo sivého krčiažteka s pásiko-

vým uškom, zdobeného vlešťovaným ornamentom /obr. 126: 1/, kovového tŕňa /obr. 126: 13/, štyroch spôn /praciek/ /obr. 126: 2-5/, piatich kresacích kamienkov /obr. 126: 6-10/ a dvoch nožíkov, z ktorých jeden je zatvárací /obr. 126: 11, 12/. Sonda bola rozšírená južným smerom do hradného areálu o 400 cm. V hĺbke 200 cm sa zistili zvyšky laténskeho príbytku /mazanica, prepálená zemina, ubitá zemina slúžiaca ako dlážka v objekte a množstvo laténskej fragmentárnej keramiky/.

Žiaľ, ani táto sonda neumožnila doriešiť datovanie valu. Preto bolo rozhodnuté v sezóne 1976 urobiť pokusne ešte jeden rez valom asi 10 metrov od opísanej sondy, a tak využiť azda jednu z posledných možností definitívne rozriešiť problém datovania valu.

GRABUNGSERGEBNISSE AUF DER BURG DEVÍN IM JAHRE 1975. Das Städtische Museum zu Bratislava setzte in der Saison 1975 mit der systematischen archäologischen Erforschung des nationalen Kulturdenkmals - der Burg Devín - fort /Abb. 120/. Die Untersuchung richtete sich auf den Sektor 11, der südlich hinter dem zur mittleren Burg führenden Wege situiert war, und auf den Sektor 6 in der Nähe des Osttores.

Der wichtigste Fund des Sektors 11 war ein Bau im Ausmasse von 250 x 330 cm, dessen wesentliche Konstruktion Holzbalken bildeten, die wahrscheinlich verputzt waren. Das Mauerwerk erhielt sich bis zur Höhe von 85 cm und ist aussen und stellenweise auch innen verputzt. Der Eingang in das Objekt lag an der Nordostseite /Abb. 123/. Funde aus dem Interieur der Baureste - Mauerverputz, gestempelte Ziegel, hauptsächlich der XIIII. Legion, ein Metallkreuzchen /Abb. 125: 2/, zwei dicke Nägel /Abb. 125: 3, 4/, zwei Fibeln /Abb. 125: 5, 6/ - und auch die Struktur des Mauerwerks verweisen das Objekt vorläufig in das 4. Jh. u. Z., in die Regierungszeit des Kaisers Valentinianus, wann auf dem Devín die befestigte Siedlung aus dem 3. Jh. u. Z. zu einem gut befestigten Kastell erweitert wurde. Die Untersuchungen sind noch nicht beendet, in der Saison 1976 wird man im Sektor 11 mit der Flächenabdeckung fortsetzen.

Im Sektor 6, in der Nähe des Osttores, erwies sich die Notwendigkeit, einen Schnitt durch den Wall zu machen, um das Problem der Datierung des Walles endgültig zu lösen. Gleich am Anfang der Grabung wurde festgestellt, dass der grösste Teil des Walles von den Besitzern der Schrebergärten vernichtet worden war.

In der heutigen 2 m-igen Tiefe an der Wallinnenseite kam ein Doppelgrab zum Vorschein, das N-S orientiert war und mit seinem Inventar in die Völkerwanderungszeit entfällt /Abb. 124/. Es wurde entschieden, dass in der Saison 1976 noch ein Wallschnitt gemacht werden soll, ungefähr 10 m von dem erwähnten; hier zeigt sich die letzte Möglichkeit, die Datierung des Walles endgültig zu lösen.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADISKU VYŠEHRAD V ROKU 1975

Marta R e m i á š o v á

Vyšehrad je výšinné hradisko v katastri obce Jasenovo /okres Martin/. V rokoch 1970-1971 mali výskumy Múzea v Bojniciach na hradisku zisťovací charakter. Vzhľadom na bohaté nálezy a zistenie halštatského, laténskeho a stredovekého osídlenia rozhodli sme sa hradisku venovať podstatnejšiu pozornosť. /Obr. 127./

Od 23. júna do 29. augusta 1975 trvala piata výskumná sezóna. Cieľom výskumu bolo urobiť priečny rez treťou - najčlenitejšou - časťou hradiska, oddelenou od ostatných častí samostatnou výstavbou valov. Terén je veľmi členitý a výrazné klesanie z juhu smerom na sever je prerušované terasami. Miestami vystupuje prírodná skala na povrch. V priestore nepravidelne uložených terás je humusovitá pôda do hĺbky 20 cm. Pod touto vrstvou sa nachádza jednoliata, 20-50 /ojedinele 80/ cm hrubá vrstva hnedej zeminy, obsahujúcej 70 % kamenia rôznej veľkosti. Pod touto vrstvou je prírodná skala.

Sondy I-VII/75 boli orientované v smere J/JZ/-S/SV/. Sonda I/75 mala rozmery 2 x 20 m, bola situovaná najvyššie pod južným valom. Sonda II/75 mala rozmery 2 x 20 m, pokračovala severným /severovýchodným/ smerom 5 m východne od sondy I/75. Sonda III/75 mala rozmery 2 x 25 m, viedla severovýchodným smerom a siahala až k severnému /severovýchodnému/ valu. Sonda IV/75 pretínala severovýchodný val, mala rozmery 2 x 15,5 m /cez vrchol bola široká len 1 m/. Sonda V/75 mala rozmery 2 x 10 m a bola západne od sond II a III na jednej z terás. Sonda VI/75 mala rozmery 2 x 6 m, bola 50 cm západne od sondy III a sledovala objekt zistený v sonde III. Sonda VII/75 mala rozmery 2,5 x 1,5 m a bola situovaná východne od sondy III.

Výskumom sa zistilo, že jednotlivé terasy boli upravované. Na jednej z terás sme odkryli objekt. Pretože terén tu má veľký spád, sú predpokladané objekty zničené a materiál je zosunutý pod terasami. Sondy III a VI zachytili objekt s ohniskom; nálezy z objektu pozostávali prevažne zo streliek, nožíkov a šípok, ale našli sa tu aj šidlá, klin, zámka, motyka /obr. 128/, ozdoby a keramický materiál - prevažne stredoveký. Zistili sa tu pozostatky drevených trámov, mazanica a v ohnisku zvyšky kostí. Pod ohniskom a v ostatnom priestore objektu v spodnej vrstve sa našli črepy slovanskej keramiky a niekoľko laténskych črepov s fragmentmi náramku z modrého skla. V sonde III okrem predmetov v objekte sme našli 16 mincí z 15. stor., medzi nimi aj zlatú mincu Žigmunda z rokov 1387-1437. Kovový inventár zastupujú prevažne zbrane, predmety dennej potreby, fragmenty predmetov z konských postrojov a remeselnícke náradie z 12. až 15. stor. V sonde IV, ktorá prechádzala cez val, sa našla sekera, strelky, nože a klince.

Vo vale /zdá sa, že je pôvodne slovanský/ sme zachytili zvyšky trámovej konštrukcie. Na vnútornej strane valu sa našla ľudská lebka bez sprievodného materiálu.

Zo slovanského osídlenia sme výskumom získali hlavne keramický materiál. Latén je zastúpený fragmentmi spôn, náramkov a keramiky.

Vzhľadom na doteraz zistené nálezy a poznatky o živote na hradisku treba aj naďalej venovať pozornosť jednotlivým etapám osídlenia. Poznávanie života obyvateľov Vyšehradu prispeje k riešeniu mnohých otázok dejín hornej Nitry a Turca v dobe laténskej i slovanskej vo včasnom stredoveku.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DEM BURGWALL VYŠEHRAD IM J. 1975. Die Fundstelle Vyšehrad ist eine Höhenburg im Kataster der Gemeinde Jasenovo, Bez. Martin /Abb. 127/. Vom 23. 6. bis zum 29. 8. 1975 realisierte das Museum zu Bojnice die fünfte Grabungssaison. Ihr Ziel war, einen quer geführten Schnitt durch den dritten - den gegliedertsten - Teil des Walles anzulegen, der von den übrigen Teilen durch ein selbständiges Wallsystem abgeteilt ist. Die Grabung erwies, dass die einzelnen Terrassen zugerichtet worden waren. Auf einer von ihnen wurde ein Objekt abgedeckt. Das Fundmaterial /Abb. 128/ ist überwiegend mittelalterlich, aus dem 12. bis 15. Jh. Die slawische Besiedlung ist hauptsächlich durch Keramik vertreten. Zu latènezeitlichen Funden gehören Fragmente von Fibeln, Armbändern und Keramik. In Anbetracht der festgestellten Funde und Erkenntnisse über das Leben der Gesellschaft auf der Burganlage ist es notwendig, auch weiterhin ihren einzelnen Besiedlungsetappen Aufmerksamkeit zuzuwenden.

VÝSLEDKY VÝSKUMU V DUCOVOM NA KOSTOLCI V ROKOCH 1968-1972 a 1975

Alexander R u t t k a y

Toponymikum "Kostolec" označuje jeden z markantných západných vápencovo-dolomitických výbežkov predhoria Považského Inovca medzi obcami Ducové a Hubina /okr. Trnava/, severne od Piešťan. Ostroh dominuje nad rozsiahlou inundačnou oblasťou Váhu z výšky 60-75 m /240 m n. m./. Na jeho temene je nepravidelná lichobežníkovitá plošina, oddelená na severnej strane od priľahlej pahorkatiny mohutným valom /pôvodná dĺžka vyše 120 m/, s priekopou na vonkajšej strane. Val ohraničoval plochu presahujúcu dve tretiny hektára. Zo západnej a východnej strany obklopujú plošinu strmé svahy /miestami skalné zrázy/, ktoré sa príkro zvažujú na úroveň inundačného terénu; na južnej strane je sklon svahu miernejší. Na západnom svahu je zreteľný cestný relikt - ostrý zásek spájajúci úpätie ostrohu s opevnenou plošinou.

Lokalita sa dostala do odbornej literatúry už r. 1930 zásluhou Š. Janšáka, ktorý ju rámcove zameral, opísal a charakterizoval ako hradisko s dobrou strategickou polohou a opevnením. V tomto prípade, ale aj v neskorších zmienkach v literatúre uvádza sa lokalita v súvise s osídlením z mladšej doby bronzovej.

R. 1964, pri rozširovaní susedného kameňolomu, sa deštruovala severovýchodná časť ostrožného výbežku s časťou valu a priekopou, preto bolo potrebné zabezpečiť lokalitu pred ďalšími ničivými zásahmi.

Od roku 1968 sa na lokalite uskutočňuje systematický výskum. V r. 1968--1972 a 1975 bola odkrytá a preskúmaná plocha takmer 6500 m^2. Ukázalo sa, že ostroh mal rôzne funkcie vo viacerých obdobiach.

Po osídlení v mladšom paleolite a eneolite vzniklo tu v mladšej dobe bronzovej mohutné hradisko velaticko-baierdorfskej kultúry s mohutným valom a priekopou. Ďalšie osídlenie je z doby rímskej /2.-3. stor./.

Ťažisko využitia lokality bolo vo včasnom a vrcholnom stredoveku. V tomto období možno rozlíšiť tri chronologicky i funkčne diferencované fázy.

1. Veľkomoravský feudálny dvorec /polovica 9. až polovica 10. stor./ mal tvar lichobežníka s rozlohou ca 0,5 ha. Opevnenie tvorila mohutná palisáda z dubových trámov, zapustených do žľabov v skalnom podloží. V exponovaných miestach boli trámy palisády zaliate maltou. Na severnej strane vybiehala palisáda na hrebeň pravekého valu a tu bola zosilnená na dva rady kolov s medzivrstvou hliny a z vnútornej strany vystužená šikmo zahĺbenými kolmi. V tomto období bola vyčistená priekopa z vonkajšej strany valu, čím sa obnovila jej funkcia. Na južnej /najkratšej/ strane palisádového opevnenia sú zvyšky vstupnej brány, ktorú indikuje prerušenie palisádového žľabu a systém kolových jamiek, podľa ktorých možno predpokladať nad vchodom drevenú vežovitú nadstavbu. V deštrukcii palisády sa okrem črepov keramiky našli aj železné hroty šípov.

Vnútorný areál dvorca bol palisádami rozdelený na nerovnako veľké časti; najväčšia z nich bola východná, v ktorej sa zistili dve zrubové kvadratické stavby. Väčšia mala pôvodne rozmery ± 14 x 4,8 m a bola rozdelená zrubovými priečkami na tri miestnosti. Charakteristická je hrubá súvislá maltová dlážka v celom priestore stavby. V západnej miestnosti boli stopy štvorcového ohniska. V rohu východnej miestnosti, hraničiacej so strednou miestnosťou, sa zistili oproti úrovni dlážky na vyvýšenom stupni zvyšky štvorcového kozuba z lomových kameňov. Dym z kozuba sa odvádzal pomocou lievikovitého, hlinou omazaného prúteného koša. V čase používania stavby bola jej konštrukcia spevnená drevenými piliermi. Z vonkajšej strany stavby /pri severnej stene/ sa zachovala ochodza vydláždená kameňmi.

Druhá stavba mala rozmery ± 4 x 4 m a bola vybudovaná rovnakou technológiou ako predošlá. Kamenný kozub bol v rohu. Zrubová priečka rozdeľovala stavbu na dve časti. Je pravdepodobné, že budova mala vežovitú nadstavbu.

Obe zrubové stavby majú všetky znaky obydlí. Menší objekt plnil zrejme aj funkciu veže, s čím akiste súvisí jeho vysunutá poloha pri západnom ramene palisádového opevnenia. Z interiéru oboch stavieb pochádzajú zlomky výraznej

keramiky z 9. až z polovice 10. stor.; sú to hrncovité nádoby s mierne profilovaným, najčastejšie zvislo zrezaným okrajom, vyrábané obtáčaním z piesčitej hliny, šedo sfarbené a zdobené hustými zväzkami vlnoviek alebo špirálovite obiehajúcich rýh, prípadne vetvičkovitým ornamentom pod hrdlom. V objektoch sa našli aj železné predmety - skoby, klince, priebojník, pánty z truhlíc a i., ako aj menšie množstvo zvieracích kostí /najmä v priestore kozubov/.

V severozápadnej časti dvorca, značne poškodenej neskorším pochovávaním, odkryla sa už len časť rozrušenej zrubovej stavby s liatou maltovou dlážkou. Vzhľadom na prioritné strategické postavenie tejto časti dvorca možno predpokladať práve tu aj centrálnu profánnu stavbu.

Na západnej strane sa zistila štvrtá, samostatná časť, oddelená od obytného priestoru slabšou palisádovou ohradou s dvojdielnym priechodom do častí s obytnými stavbami. V priestore tejto štvrtej časti sa nezistili žiadne ďalšie objekty. Nie je vylúčené, že ide o priestor na voľné ustajnenie zvierat /koní?/.

Južná časť dvorca mala predovšetkým sakrálno-nekropolnú funkciu. Zistili sa tu zvyšky cirkevnej stavby - rotundy s kruhovou loďou a podkovovitou apsidou. Dĺžka kostola dosahuje takmer 12 m, vnútorný priemer lode 7,3 m. Medzi jednotlivými časťami pôdorysu stavby sú presné proporčné vzťahy. Z kostola sa zachovali nielen základy z väčších lomových kameňov, ale aj časť nadzemného muriva, ktoré je podstatne užšie, odsadené od základov soklom a budované z plochých, miestami prikresávaných lomových kameňov, vytvárajúcich nepravidelné rady. Na viacerých miestach nadzemného muriva sa zachovala pôvodná omietka, vlastne rozotretá malta zo spár. Na omietkach z deštrukcie sú stopy polychrómnych fresiek. Okolo rotundy sa zistila sústava kolových jamiek, súvisiacich s lešením postaveným pri stavbe kostola.

Rotunda mala na dvorci imanentnú funkciu a zapadala do urbanistického riešenia celej zástavby. Preto je dobre vysvetliteľná aj výrazná odchýlka od orientačného kánonu osi v smere západ-východ, a to s vysunutím apsidy na východoseverovýchod a situovanie vchodu na severozápadnú stranu lode, t. j. v nadväznosti na komunikáciu smerom k obytnej časti dvorca. Použitie opracovaných architektonických častí indikuje len veľký fragment červeného pieskovca - pravdepodobne z krstiteľnice.

Pri rotunde - iba v exteriéri - odkrylo sa 23 kostrových hrobov z polovice 9. až prvej polovice 10. stor. Hroby sa nachádzali len na západ od rotundy a rozložením rešpektujú komunikáciu spájajúcu vchod do rotundy s priechodom cez palisádovú ohradu do obytnej časti. Hrobové jamy siahali do hĺbky 150-250 m, teda boli v podstatnej miere zahĺbené do skalného podložia. Kostry ležali v rakvách, v niektorých prípadoch spevnených železnými pásovými kovaniami. V hroboch bolo pochovaných desať dospelých mužov, štyri dospelé ženy a traja nedospelí jedinci. V štrnástich hroboch boli predmety materiálnej kultúry, z toho v ôsmich mužských hroboch súčasti výzbroje a jazdeckého výstroja /predovšetkým ostrohy spolu s bojovými nožmi, niekedy aj bronzovými alebo železnými kovaniami opaska a zavieracím nožom/. Pre mužské hroby sú typické páry

praciek a prievlečiek pod kolenami. V jednom hrobe boli aj železné kovania z vedierka. Zo ženských hrobov pochádzajú predovšetkým zlaté, strieborné pozlátené /obr. 129/ a strieborné náušnice; zastúpené sú varianty hrozienkových náušníc a náušníc so stĺpikom s granulovanou výzdobou.

Z mužských hrobov je najhonosnejší hrob 1205, v ktorom okrem iného boli dve ostrohy s masívnymi ramienkami, širokými obdĺžnikovými záchytnými platničkami so štyrmi bronzovými nitmi a s rovným bodcom; ostrohy sú zdobené strieborným tauzovaním /rastlinný ornament s aplikáciou úponkovej ornamentiky/. V jednom hrobe nedospelého jedinca sa našlo päť strieborných stĺpikovitých náušníc a v ďalšom hrobe nedospelého /najbližšom ku kostolu/ šesť zlatých hrozienkových náušníc a nôž s hranenou kostenou rukoväťou. Veľká hrobka so zrubovou komorou v juhozápadnom nároží dvorca obsahovala kostry dvoch mužov /hroby 1331 a 1332/ s ostrohami a bojovými nožmi.

Veľmožský dvorec vznikol v druhej polovici 9. stor. a pretrval vo svojej funkcii pravdepodobne až do polovice 10. stor., keď bol spustošený požiarom. Mal atribúty skutočného feudálneho sídla, správnu i vojenskú funkciu a reprezentoval aj feudalizačné a christianizačné snahy vedúcej vrstvy veľkomoravskej spoločnosti. Rotunda plnila zrejme funkciu vlastníckeho kostola. Výrobné dielne sa na dvorci nezistili, v najbližšom okolí sa však našli stopy železiarskej výroby a pálenia vápna.

2. Po zániku dvorca využívala sa plošina lokality ako rozsiahly cintorín, sústreďujúci sa okolo upadajúceho veľkomoravského kostola, ktorý sa najneskôr od prelomu 11.-12. stor. menil na ruiny. Rotunda mala istú úlohu aj po zániku opevneného sídla v prvých desaťročiach uhorského štátu v súvise so snahou o vybudovanie cirkevnej organizácie a upevnenie kresťanstva.

Kontinuitu pochovávania dokladá niekoľko výrazných hrobov z druhej polovice 10. stor. Okolo rotundy sa odkrylo vyše 1600 hrobov z druhej polovice 10. stor. až z polovice 14. stor. Pochovávanie bolo však neobyčajne intenzívne najmä od 11. stor. Šírilo sa smerom od kostola na všetky strany a už v druhej polovici 11. stor. prekročilo palisádové ohraničenie staršieho dvorca a okolo polovice 12. stor. dosiahlo zistený maximálny elipsovitý priestor s priemerom 55-60 x 70 m. Neskôr sa intenzita pochovávania znižovala. Hrobové jamy boli obvykle v hĺbke 80-100 cm, mierne zahĺbené do skalného podložia. Neporušené časti horizontu hrobov z 11. až prvej polovice 12. stor. dokazujú značnú hustotu pochovávania už v tomto období. Hroby boli usporiadané v nepravidelných radoch, tento systém sa však v ďalšom vývoji cintorína nedodržiaval dôsledne. Stopy dreveného obloženia kostier alebo zvyškov rakiev sa vyskytli len zriedkavo. Antropologický materiál dosvedčuje aj povery a predkresťanské náboženské predstavy /trepanácia lebky, aplikácia vampiristických povier a i./.

Okraje dien hrobových jám boli často vyložené drobnými kameňmi, niekedy sa tu použil aj materiál z pustnúcej rotundy. Na ploche cintorína sa odkrylo dosiaľ vyše 300 kamenných balvanov a iných kameňov, označujúcich miesta hrobov. Ide o tieto varianty: a/ oválne alebo obdĺžnikové plochy vyložené menšími kameňmi, b/ niekoľko kameňov strednej veľkosti poukladaných popri sebe,

c/ veľké monolitické neopracované alebo hrubo pritesané kamene /váha 400-600, ojedinele až 1000 kg/, d/ opracované obdĺžnikové platne /obvykle pieskovcové/. Petrografická rôznorodosť kameňa svedčí o tom, že sa zvážal často z väčšej vzdialenosti. Asi v 40 % hrobov boli nálezy. Hlavným datovacím kritériom sú mince; z vyše 400 doteraz nájdených exemplárov je viac ako 260 z druhej polovice 11. až polovice 14. stor.; mali funkciu obolu mŕtvych. Najstaršie sú tieto razby: Čechy - Boleslav II. /967-999/, Uhorsko - Štefan I./997-1038/. Obolus mŕtvych sa však používal intenzívne predovšetkým od polovice 11. stor. a tento zvyk kvantitatívne vrcholí v poslednej štvrtine 11. až prvej polovici 12. stor.; potom nastáva pokles, prerušený nakrátko vzostupnom v prvej polovici 13. stor.

V nálezovom materiáli možno sledovať aj výrazné pozostatky starších náboženských predstáv /súčasti výzbroje, škrupiny vajíčok v detských hroboch, nádoba s kostrou vtáka a mincou/. Najdôležitejšou prílohou v hroboch sú však šperky alebo súčasti okrás odevu zo striebra, bronzu alebo cínu /záušnice, náušnice, prstene, náhrdelníky, od 13. stor. aj čelenky, ozdobné nášivky odevu, prelamované spony, bronzové pásové kovania a i./. V staršom horizonte sa vyskytujú výrobky, ktoré majú predlohy v niektorých typoch veľkomoravských šperkov; zastúpené sú aj šperky so vzťahom k oblasti tzv. zlomkového striebra, ako aj jantárové výrobky /obr. 130/.

Druhá fáza stredovekého využitia lokality je dôkazom rustikalizácie bývalého sídla, pričom tradícia kostola mala rozhodujúcu úlohu pri voľbe miesta pochovávania zomrelých z viacerých okolitých osád. Z tejto fázy pochádza závažný materiál na poznanie hmotnej kultúry dedinského, predovšetkým roľníckeho obyvateľstva v druhej polovici 10. až polovici 14. stor.

Tretiu fázu stredovekého využitia lokality tvoria objekty súvisiace s hospodársko-refugiálnym poslaním plošiny na konci 14. až v prvej polovici 15. stor. Z tejto fázy je niekoľko kolových stavieb zahĺbených čiastočne do skalného podložia, provizórne nadzemné objekty z prútov omazaných hlinou a stopy drevenej ohrady okolo plochy eliptického tvaru. Tieto zariadenia majú bezprostredný vzťah k osídleniu dedín Ducové a Hubina vo vrcholnom a neskorom stredoveku.

Lokalita Ducové-Kostolec je neobyčajne dôležitý komplex s viacnásobným a rôznorodým využitím v praveku i vo včasnej dobe dejinnej. Najzávažnejším prínosom jej výskumu je identifikácia a odkrytie výšinného veľkomoravského dvorca s atribútmi včasnofeudálneho sídla a jedného z dosiaľ najrozsiahlejších cintorínov z veľkomoravského obdobia na Slovensku. Celý komplex patrí právom medzi jedinečné historické pamiatky, ktorých záchrana a vlastivedno-výchovné využitie je objektívnym spoločenským záujmom. Aktuálnosť jej využitia pre vlastivedno-výchovné a turistické účely zvyšuje aj dominantná poloha s výborným výhľadom na Považie, príťažlivosť okolitej krajinnej scenérie, blízkosť centra cestovného ruchu, akým sú Piešťany, a významný komunikačný ťah smerom na rekreačné stredisko Bezovec, vedúci priamo pod lokalitou. Všetky tieto aspekty boli základom pre doterajšie aktívne kroky pamiatkových a štátnych or-

gánov. Po vyhlásení archeologickej lokality za kultúrnu pamiatku a vypracovaní niekoľkých variantov projektových štúdií na pamiatkovú úpravu po skončení archeologického výskumu realizuje sa už v r. 1975-1976 aj značná časť prác súvisiacich s pamiatkovou adaptáciou komplexu.

L i t e r a t ú r a

JANŠÁK, Š.: Staré osídlenie Slovenska. V: Sbor. Muz. slov. spoloč. 24. Turčiansky Sv. Martin 1930, s. 29-31, tab. VIII, obr. 41.

PAULÍK, J.: Panzer der jüngeren Bronzezeit aus der Slowakei. Ber. d. Röm.-Germ. Komm. 1968. Berlin 1970, s. 41-61.

RUTTKAY, A.: Výskum včasnostredovekého opevneného sídla v Ducovom, okr. Trnava. Archeol. rozhl., 24, 1972, s. 130-139.

RUTTKAY, A.: Druhá fáza kostolného cintorína Na Kostolci pri Ducovom. V. Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů. Sborník prací přednesených na III. celostátním semináři o problematice zaniklých středověkých vesnic, II. Uherské Hradiště 1971, s. 29-48.

RUTTKAY, A.: Sídlo veľkomoravského veľmoža v Ducovom pri Piešťanoch. Domová pokladnica 1974 /kalendár/. Bratislava 1973, s. 109-113.

RUTTKAY, A.: Ducové - veľkomoravský veľmožský dvorec a včasnostredoveké pohrebisko. Nitra 1975.

ÜBERSICHT DER GRABUNGSERGEBNISSE IN DUCOVE IN DEN JAHREN 1968-1972 UND 1975. Der Autor informiert über die Ergebnisse der systematischen Grabung auf dem Felssporn Kostolec bei Ducové /Bez. Trnava/ in den J. 1968-1972 und 1975. Es wurden Spuren paläolithischer und äneolithischer wie auch römerzeitlicher Besiedlung festgestellt. Grosse Bedeutung hat die Identifizierung einer Burganlage der Velatice-Baierdorf-Kultur mit mehreren erkennbaren Bauphasen. Die bedeutendste Entdeckung stellte ein grossmährischer Herrenhof dar, der im Kennen der Entwicklungskette der befestigten frühmittelalterlichen Siedlungen ein ganz neues Glied bildet, und zwar im Rahmen ganz Mitteleuropas. Die mächtige Palisadenfortifikation, die nach Möglichkeit auch die durch ältere Wälle und Gräben verursachten landschaftlichen Brüche ausnützte, umschliesst einen trapezförmigen Raum. Das Innenareal ist in vier funktionell abweichende Teile mit profanen und sakralen Bauten gegliedert. Vom strategischen Gesichtspunkt war die Befestigung sehr gut durchdacht. Der ganze Komplex, mit einem ganzen Netz von inneren und auch äusseren Kommunikationen, Eingängen und Durchgängen war an die Waagfurt und an den Handelsweg durch das Waagtal, bzw. an die Mähren mit dem Waag- und Nitratal verbindende Strasse angeschlossen. Erwähnenswert sind von den abgedeckten Bauten besonders die entwickelte Form eines mehrräumigen Hauses mit Steinherd und eine Eigentumskirche /Rotunde/ - die bisher die besterhaltenste grcss-

mährische Architektur überhaupt. Auf dem kleinen Gräberfeld bei ihr /23 Gräber/ wurden wahrscheinlich die Angehörigen des Herrenhofeigentümers und die militärische Gefolgschaft bestattet. Von den Grabfunden haben besonders die Bestandteile von Reiter- und Kriegerausrüstung, Gold- und Silberschmuck vom sog. byzantinisch-orientalischen Typus Bedeutung. Der Hof hatte den Charakter eines Feudalsitzes, vor allem mit administrativer und militärischer Funktion, ohne Vertretung der Produktionssphäre. Die Fundmaterialien, stratigraphischen Beziehungen und Radiokarbonanalysen ermöglichen es, die Existenz des Herrenhofes von der Mitte des 9. bis zur Mitte des 10. Jh. zu datieren.

Nach dem gewaltsamen Ende des Herrenhofes wurde die Fundstelle in rustikalisierter Form als ausgedehnter Friedhof bei der Kirche benützt, die spätestens seit der Wende des 11.-12. Jh. als Ruine bestand. Über 1600 abgedeckte Gräber aus der zweiten Hälfte des 10. bis zur Mitte des 14. Jh. ergaben riesiges und ungemein wertvolles anthropologisches Material - vom demographischen Gesichtspunkt eine gute Unterlage für das Studium der frühmittelalterlichen Besiedlungsstruktur einer ausgewählten Mikroregion mit Möglichkeiten verallgemeinernder Ruckschlüsse -, ferner eine Übersicht über die Vielfältigkeit des Kulturmaterials der hiesigen slawischen Bevölkerung mit klarem Anschluss an die grossmährischen Produktionstraditionen und wertvolle Erkenntnisse über den Bestattungsritus und die Äusserungen verschiedener Überbaukomponenten.

Die Rustikalisierung der Fundstelle vertiefte sich in der dritten Phase der mittelalterlichen Ausnützung des Areals. Die Objekte mit wirtschaftlich-refugialer Funktion der Fläche verschmolzen Ende des 14. bis zur ersten Hälfte des 15. Jh. schon unmittelbar mit den Dörfern Ducové und Hubina am Fuss des Sporns Kostolec.

Die Breite des Interpretationsbildes für die Auswertung der Entwicklung der Fundstelle vom 9. bis zur Wende des 14.-15. Jh. wurde im Laufe der Grabungen durch Ergebnisse weiterer Funde in nächster Umgebung bereichert, sei es durch Feststellungs- /Hubina-Hradište/ oder Rettungsgrabungen /Hubina-Bažurovec, Banka-Lehmgrube/. Eine beträchtliche Zahl neuer früh- und hochmittelalterlicher Fundstellen wurde bei verhältnismässig regelmässigen Begehungen der Mikroregion am linken Waagufer zwischen Piešťany und Nové Mesto nad Váhom festgestellt.

OSÍDLENIE PIEŠŤAN-BANKY V 11.-13. STOROČÍ

Alexander R u t t k a y

Kataster bývalej samostatnej obce Banka, od roku 1972 pripojenej k mestu Piešťany /okr. Trnava/, je známy viacerými nálezmi zo staršej doby kamennej a mladšej doby bronzovej. Stopy intenzívneho osídlenia z včasného a vrcholného stredoveku sa zistili najmä v okolí kostola sv. Martina.

V historickej literatúre sa v súvise s Bankou pertraktovala najmä možnosť situovania hradu Bana, ktorý spomína anonymný kronikár kráľa Belu III. z konca 12. stor. Podľa jeho údajov bol hrad Bana jedným z opevnených miest na Považí /Šintava, Hlohovec, Bana, Blunduc-Beckov, Trenčín/, ktoré vraj dobyli staromaďarskí náčelníci Zoard, Huba a Kadossa už z územia prv získanej Nitry. Interpretačné aspekty využívajúce Anonymove údaje sú plné rozporov, lebo ide o výber údajov zo starších kroník, písomných prameňov a ústnych tradícií o vývoji v Karpatskej kotline v 9.-12. stor., spracovaný so značnou dávkou tendenčnosti podľa potrieb centralizovaného uhorského štátu v 12. storočí. Zrejme aj proces "zabratia vlasti" u Anonyma odráža nejasné kontúry postupného zaberania územia Slovenska v 10. až na začiatku 11. stor. do rámca rodiaceho sa uhorského štátu.

Pokiaľ ide o údaj o hrade Bana, bez ohľadu na problematičnosť chronologického zaradenia i autenticity opisovanej vojenskej výpravy, nemá hypotetické spájanie Banky s Banou nateraz žiadnu historickú alebo archeologickú oporu a proti stotožneniu hovorí dokonca aj deminutívna, resp. sekundárna forma názvu Banka /maď. Kis-Bana/, známa z písomných prameňov už v 14. stor. Už v tomto období tu bol farský obvod, ktorého začiatky však nepoznáme.

Stavebná forma najstaršej známej stavebnej fázy kostola sv. Martina naznačuje, že ide o pôvodný stredoveký farský kostol z 13. stor. /jednoloďový kostol s kvadratickým presbytériom/. Medzi náhodnými nálezmi z okolia kostola, ktoré indikujú existenciu stredovekého cintorína prinajmenej spred polovice 13. stor., je aj strieborná masívna esovitá záušnica.

Kostol sa nachádza na terasovitom výbežku na severnom svahu vyvýšeniny Serbalov, ktorý tvorí najzápadnejší výbežok Inoveckého pohoria do širokej rovnej vážskej nivy. Pod terasou, vo vzdialenosti asi 60 m severne od kostola, preteká Banský potok. Situovanie kostola je všestranne vhodnou indíciou predpokladať jadro tunajšieho stredovekého osídlenia práve v uvedenom priestore. Pôvodný morfologický vzhľad terénu je podstatne narušený zástavbou intravilánu, komunikáciami, úpravou terénu a pod. Zisťovací a záchranný výskum, ktorý Archeologický ústav SAV realizoval na ploche hliniska v Banke v júli r. 1975, priniesol spresnenie poznatkov o rozložení včasnostredovekého osídlenia v okolí kostola.

Hlinisko, ktoré sa už dávnejšie exploatuje v malom objeme pre miestne potreby, nachádza sa na severnom svahu Serbalova, asi 150 m východne od kostola. Zdá sa, že už správy K. Andela z r. 1949 /uložené v dokumentácii Archeologického ústavu SAV/ o "sídliskových jamách", "hradištných" a "stredovekých" črepoch, "popolniciach" a pod. pri "románskom kostolíku" vzťahujú sa k ťažobnému priestoru hliniska.

Na lokalitu nás upozornil r. 1975 P. Kováč, konzervátor Balneologického múzea v Piešťanoch, ktorý prevzal viaceré nálezy od žiakov ZDŠ v Banke. V súbore boli nádoby a bronzové predmety zrejme zo žiarového pohrebiska lužickej kultúry /datovaného do stupňa HB/, ako aj keramika a kovové predmety patriace rámcove do 11. až prvej polovice 13. stor. Chronologicky najcitlivejším nálezom z včasnostredovekého horizontu je fragment ostrohy s terčovitým bodcom, nasadeným len v miernom odklone od osi ramien. Podobné ostrohy sa v Karpatskej kotline používali najmä v druhej polovici 12. stor.

Podľa výsledkov rekognoskačných obhliadok lokality /L. Veliačik, P. Romsauer/ možno situovať hroby lužickej kultúry na spodnú časť mierneho svahu v priestore hliniska; včasnostredoveké objekty sa nachádzali v celom exploatovanom priestore, ktorý má podkovovitý tvar a rozmery cca 70 x 40 m. V profiloch ťažobnej jamy sa v žltom podloží črtalo výrazným čiernym až hnedým sfarbením 10 sídliskových objektov; ich vzájomná vzdialenosť sa pohybovala od 5 do 15 m.

Úlohou výskumu, ktorý sa realizoval v rámci komplexného výskumu lokality Ducové-Kostolec, bolo vybrať obsah objektov a získať prehľad o charaktere včasnostredovekého osídlenia.

Objekty boli prerezané stenou hliniska, a preto údaje o ich rozmeroch a tvare sú dosť neúplné. Vo všetkých prípadoch šlo o zahĺbené objekty s rekonštruovateľným, viac alebo menej pravidelným pravouhlým pôdorysom. Steny objektov boli mierne zošikmené. Údaje o jednotlivých objektoch uvádzame na tab. I.

Stopy ohňa sa našli na dnách niekoľkých objektov, no iba silne prepálené vrstvy hliny v objektoch 3 a 5 umožňujú jednoznačne konštatovať ohniská. Išlo zrejme o pece s hlinenou kopulou, teda o bežný typ, dobre známy z nížinných oblastí Karpatskej kotliny, vrátane južného Slovenska v 11.-13. stor.

Z členiacich prvkov v konštrukcii chát možno výstupok v rohu objektu 2 spájať pravdepodobne s vchodom do objektu, zahĺbeniny pri stenách objektu 10 súviseli s kolmi podopierajúcimi strešnú konštrukciu.

U objektov 2, 3, 5 a 10 možno predpokladať, že ide o zvyšky príbytkov, ďalšie patria do skupiny bližšie neznámych sídliskových jám /zásobovacia, príp. exploatačno-odpadová funkcia/.

V sypkom mastnom zásype všetkých objektov nachádzal sa výrazný črepový materiál, ktorého analýzu možno uskutočniť až po rekonštrukcii. Ide o zlomky keramiky typickej pre druhú polovicu 11. až prvú polovicu 13. stor., t. j. hrncovité, obtáčaním vyhotovené nádoby s lievikovitým, vodorovne zrezaným, alebo na vonkajšej strane zvisle, prípadne šikmo zrezaným okrajom, na tele s rytou výzdobou /jednoduchá vlnovka, špirálovite obiehajúce žliabky, šikmé

vrypy/. Pozoruhodné sú zlomky z tuhových zásobníc; ojedinelé nálezy podobnej keramiky z 12. stor. - pre Karpatskú kotlinu úplne netypickej - našli sa aj v Ducovom. Z nepočetného kovového inventára je najvýraznejšie železné kovanie, zrejme súčasť kovaní tulca. Zásyp jám obsahoval aj zvieracie kosti, mazanicu a uhlíky.

Odkryté sídliskové objekty tvoria chronologicky homogénny celok a rámcove ich možno zaradiť do druhej polovice 11. až prvej polovice 13. stor.; tvoria prvý väčší súbor včasnostredovekých objektov odkrytých na strednom Považí na sídlisku dedinského rázu. Svedčia aj o intenzívnom osídlení okolia kostola sv. Martina už pred 13. stor.; horizont starší ako 11. stor. nie je však zastúpený.

Tab. I. Prehľad údajov o sídliskových objektoch v Piešťanoch-Banke

Čís. obj.	Šírka x dĺžka x hĺbka cm /v zátvorkách fragmentárny rozmer/	Poznámka
1	185 x /115/ x 122	rovné dno, v strede objektu jama
2	304 x /186/ x 90	rovné dno, v rohu štvorcový výstupok
3	482 x /220/ x 75-120	dno zošikmené, v rohu jama, pec
4	164 x /90/ x 92	rovné dno
5	264 x /100/ x 112-172	mierne zošikmené dno, pec
6	148 x /108/ x 114	rovné dno
7	180 x /118/ x 90-100	rovné dno, rozdelené stupňom na dve nivelety
8	128 x /114/ x 112	rovné dno
9	208 x /220/ x 92	rovné dno, v strede objektu členiaci výstupok
10	306 x /110/ x 60, 85,120	pri stenách dve kolové jamy, rovné dno

DIE BESIEDLUNG VON PIEŠŤANY-BANKA IM 11.-13. JAHRUNDERT. Der Autor skizziert die Problematik der Situierung der Burg Bana, die der anonyme Chronist von König Béla III. Ende des 12. Jh. im Zusammenhang mit der Beschreibung der Beutezüge der Altmagyaren in das Gebiet der Slowakei im 10. Jh. erwähnt. Im Beitrag wird konstatiert, dass keine konkreten Belege für eine Identifizierung der Burg Bana mit dem Kataster von Banka existieren, wie es dauernd in der historischen Literatur tradiert wird. Die frühmittelalterliche Besiedlung von Banka konzentrierte sich offenbar auf einem terrassenförmigen Ausläufer, dessen Dominante die St.-Martin-Kirche ist. Der Baukern der Kirche ermöglicht eine Zuweisung der Anfangsphase des Baues zumindest in die zweite Hälfte des 13. Jh. Zufallsfunde, die einen mittelalterlichen Friedhof belegen, lassen jedoch auch die Möglichkeit eines älteren sakralen Baues aus dem 12. Jh. zu. Die St.-Martin-Kirche war sichtlich das Zentrum des im 14. Jh. erwähnten Pfarrsprengels.

Im J. 1975 erfolgte eine Feststellungs-Rettungsgrabung im Raume einer Lehmgrube, unweit der Kirche. Es wurden Reste von zehn eingetieften Siedlungsobjekten abgedeckt. In vier Fällen handelt es sich um Hausreste, weitere Objekte sind verschiedene Gruben mit unbekannter Funktion. In zwei Wohnungen waren Ofenspuren mit Lehmkuppel. Weitere Konstruktionsdetails sind z. B. eine Stufe beim Eingang in die eingetiefte Wohnung und in einem anderen Falle Löcher von Tragbalken der Dachkonstruktion. Aus den Siedlungsobjekten stammt zahlreiches Scherbenmaterial aus der zweiten Hälfte des 11. bis zur Mitte des 13. Jh. Eine Besonderheit sind Bruchstükke graphitierter Vorratsgefässe. Von Metallgegenständen hat ein Sporn rahmenhaft aus der zweiten Hälfte des 12. Jh. und ein in diesem Zeithorizont seltener Köcherbeschlag gute Datierungsfähigkeit.
Die abgedeckten Siedlungsobjekte bilden den ersten grösseren Verband von frühmittelalterlichen Objekten im mittleren Waagtal aus Dorfsiedlungen. Sie belegen auch eine intensive Besiedlung der Umgebung der St.-Martin-Kirche schon vor dem 13. Jh., wobei jedoch der Horizont aus der Zeit vor dem 11. Jh. nicht vertreten ist.

NOVÉ NÁLEZY ZO STREDOVEKÉHO OPEVNENIA HRÁDEK A ZO SÍDLISKA "ZA HRÁDEK" V TURÍ

Ondrej S e d o

Na temene brala Hrádek, ktoré leží pri vyústení potoka z Turia /okr. Žilina/ do Rajčianky, bol pri výsadbe stromčekov porušený okraj cisterny dávnejšie známeho stredovekého hrádku. Z výmazu cisterny pochádzajú hrudy hliny prepálenej požiarom. Podľa ich nezvyklej veľkosti hrúbka výmazu presahovala 15 cm. Dosiaľ nájdené črepy datujú zánik hrádku asi do 15. stor.

Predošlými zbermi na roliach pod južným svahom Hrádku - v polohe "Za Hrádek" - získalo Považské múzeum a galéria v Žiline črepy púchovskej, veľkomoravskej a stredovekej keramiky. V roku 1975 bol pri orbe zrezaný okraj úpätia a poškodená stredoveká kultúrna vrstva, hrubá 15 až 20 cm; jej ílovitý hnedožltý podklad bol pravdepodobne dlážkou objektu. Z nálezov z rozoranej vrstvy vyberáme:

1. Drobné železné dlátko so zbrúseným koncom, vykované z tyčinky štvorhranného prierezu /obr. 131: 1/.

2. Železný klinec s obdĺžnikovým prierezom /obr. 131: 2/.

3. Črep z nádoby so zhrubnutým, von vyhnutým okrajom, zdobeným na vonkajšej strane zväzkom rýh a ryhou na pleci; materiál premiešaný s pieskom, farba tmavohnedá /obr. 131: 8/.

4. Črep z von vyhnutého, vodorovne zrezaného a prežľabeného okraja; v hline je drobný piesok s väčším množstvom sľudy /obr. 131: 4/.

5. Črep z tela nádoby, zdobenej jednoduchou vlnovkou a nepravidelne rytou závitnicou; hlina premiešaná s pieskom, farba hnedá, vnútorný povrch hrboľatý /obr. 131: 7/.

6. Črep z tela nádoby; výzdoba jednoduchou vlnovkou a hlbokými ryhami na pleci; v hline je primiešaný piesok, farba sivá; zvonivo vypálený, vyrobený na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu /obr. 131: 5/.

7. Črep z von vyhnutého, prežľabeného okraja nádoby; materiál je premiešaný s jemným pieskom, farba hnedočervená /obr. 131: 3/.

8. Črep z okraja nádoby, von vyhnutý, materiál je premiešaný s pieskom, farba sivá /obr. 131: 5/.

Keramika, ktorú sme získali z porušenej vrstvy, je rôznorodá. Niektoré črepy majú na povrchu stopy obtáčania, iné boli vyrobené na hrnčiarskom kruhu. Môžeme ich datovať do 13.-14. stor.

Na opevnenie na vrchu Hrádek a na sídlisko pri jeho úpätí sa viažu správy o zemianskej osade Tres Curiae.

NEUE FUNDE AUS DER MITTELALTERLICHEN BEFESTIGUNG HRÁDEK UND AUS DER SIEDLUNG "ZA HRÁDEK" IN TURIE. Auf der mittelalterlichen Befestigung Hrádek in Turie /Bez. Žilina/ wurde der Rand einer Zisterne mit gebranntem Lehmverstrich gestört. Unter der Befestigung in der Flur "Za Hrádek" zerpflügte man eine Kulturschicht mit mittelalterlicher Keramik /Abb. 131: 3-8/ und Gegenständen /Abb. 131: 1, 2/. Nach der Fundsituation ist zu urteilen, dass die Kulturschicht eine Füllerde des Objektes aus dem 13.-14. Jh. darstellt.

NOVE NÁLEZY Z AREÁLU POVAŽSKEHO HRADU

Andrej S e d o

Pri zbere na Považskom hrade /chotár obce Považské Podhradie, okr. Považská Bystrica/ na nádvorí, ktoré je teraz zbavené porastu, zistili sa niektoré dosiaľ neznáme objekty. Pred múrmi hradného paláca v sutinách možno rozoznať dve ústia cisterien lievikovitého tvaru. Z najvyššej časti vrchu, kde malo stáť najstaršie jadro kamenného hradu, vybieha nad obe cisterny malá plošina terasy s dvoma vysokými, na seba kolmými svahmi.

Na povrchu svahov terasy sa našlo väčšie množstvo črepov, medzi ktorými sú zastúpené okrem bežnej stredovekej keramiky zo 14.-16. stor. vo väčšom počte črepy z 13.-14. stor. a pravdepodobne aj staršie.

Črepy staršieho charakteru majú často nerovnú vnútornú stenu a na okrajoch stopy obtáčania. Prehľad najčastejšej profilácie okrajov poskytuje výber na obr. 132: 1-7. V hline jedného z okrajov /obr. 132: 1/ je primiešané okrem piesku veľa šupiniek sľudy. Z ďalších nálezov vyberáme:

1. Črep z nádoby zdobenej jednoduchou vlnovkou a závitnicou, materiál premiešaný s množstvom piesku, farba sivohnedá /obr. 132: 8/.

2. Črep s čiernym povlakom z pleca nádoby zdobenej pásmi štvorčekov vtlačaných ozubeným kolieskom, lom hnedočervený /obr. 132: 9/.

3. Črep z pleca nádoby zdobenej viacnásobnou vlnovkou, materiál premiešaný s hrubším pieskom, farba červenohnedá /obr. 132: 10/.

4. Črep z pleca nádoby zdobenej jednoduchou vlnovkou a závitnicou, na povrchu čierny povlak, lom červenohnedý /obr. 132: 11/.

5. Črep s výzdobou jednoduchými prepletenými vlnovkami, materiál premiešaný s veľmi jemným pieskom, farba červenohnedá /obr. 132: 12/.

6. Črep z dna nádoby s časťou plastickej značky v podobe deleného kruhu, materiál premiešaný s množstvom piesku, farba tmavohnedá /obr. 132: 14/.

7. Črep z dna nádoby s časťou nevýraznej plastickej značky v podobe nepravidelného deleného štvorca, materiál s množstvom piesku, farba tmavohnedá /obr. 132: 15/.

8. Črep z von vyhnutého, vodorovne zrezaného a zaobleného okraja nádoby, zdobenej jednoduchou vlnovkou, materiál premiešaný s jemným pieskom, farba hnedá /obr. 132: 16/.

Úzka sonda na okraji terasy odkryla po hĺbku 120 cm dve farebne odlišné hlinité vrstvy. Hoci malá šírka výkopu /30 cm/ nedovolila s istotou oddeľovať nálezy, dalo sa pozorovať, že črepy s výzdobou a vypracovaním bežným v 14.-16. stor. sa nachádzali iba tesne pod trávnatým povrchom. Hlbšie prevažoval starší materiál, so znakmi 13. stor., zodpovedajúci väčšine nálezov zo zberu.

Zatiaľ nemožno určiť charakter a úlohu hlinitej terasy, ani dobu jej navŕšenia. Zdá sa však pravdepodobné, že sa tu stretáme s výraznou vertikálnou stratigrafiou niekoľkých stredovekých vrstiev, ktorá je v našom prostredí zriedkavá.

Zberom na obvode hradieb, kde sú v teréne viditeľné výrazné valy a terasy, boli overené staršie prieskumy. Severozápadný svah bol osídlený ľudom púchovskej skupiny a v dobe veľkomoravskej. Zo stredovekých nálezov je pozoruhodný zlomok pohára z bezfarebného skla, zdobeného pletencom z bieleho skleného vlákna /obr. 132: 13/.

NEUE FUNDE AUS DEM AREAL DER BURG POVAŽSKÝ HRAD. Zwischen Lesefunden aus dem Burghof des Považský hrad /Gemeinde Považské Podhradie, Bez. Považská Bystrica/ wurde eine grössere Menge mittelalterlicher Keramik auf den Hängen einer künstlichen Terrasse gefunden. In den Funden überwiegen Scherben aus dem 13.-14. Jh. /Abb. 132: 1-12, 14-16/. In einem kleinen Schnitt auf dem Plateau der Terrasse stellte man mehrere Schichten mit mittelalterlicher Keramik fest. Am Umfang der Schanzen ist das Terrain durch einige Terrassen und Wälle gewellt. Es wurde hier grossmährische

und Púchover Besiedlung erfasst. Von mittelalterlichen Funden sind Bruchstücke eines Glasbechers zu nennen /Abb. 132: 13/.

KULTÚRNA VRSTVA SO STREDOVEKOU KERAMIKOU V RAJCI

Ondrej S e d o

Na námestí mestečka Rajec /okr. Žilina/ terénne úpravy porušili kultúrnu vrstvu. Planírka odkryla na niekoľkých miestach zhluky do červena prepálenej hliny a vápencového štrku. Na povrchu jedného zo zhlukov sa našiel okrem atypickej stredovekej keramiky črep nádoby vytočenej na hrnčiarskom kruhu, zdobenej radom štvorčekov, ktoré boli vtláčané ozubeným kolieskom. Na vnútornom povrchu je priehľadná glazúra. Črep môžeme datovať do 15.-16. storočia.

EINE KULTURSCHICHT MIT MITTELALTERLICHER KERAMIK IN RAJEC. Auf dem Stadtplatz von Rajec /Bez. Žilina/ wurde bei Terrainherrichtungen eine Kulturschicht gestört. Aus ihr stammt Keramik aus dem 15.-16. Jh.

DRUHÁ SEZÓNA VÝSKUMU NA HRADE STREČNO

Ondrej S e d o

Po druhej výskumnej sezóne na hrade Strečno /obec Strečno, okr. Žilina/ sme sa sústredili na zasypávanie priestorov minuloročného výskumu a na úpravu terénu. Neočakávané nálezové situácie a objekty sa zistili na dolnom nádvorí pred veľkou gotickou bránou. V miestnosti hospodárskej budovy, ktorá bola pristavaná k hradbe nad priekopou na južnom okraji nádvoria, sme minulý rok odstraňovali sutiny múrov s renesančnými nálezmi. V sezóne roku 1975 sa pod nimi /v sondách 14 a 15/ objavil objekt na spracúvanie železa - vyhňa. Nové sondy /16 a 17/ mali overovať nálezovú situáciu na severozápad od vyhne, na vnútornej strane hradby, ktorá uzaviera nádvorie zo západu.

Pod žltým ílovitým výmazom dlážky bol vo východnej časti miestnosti /v sondách 14 a 15/ urovnaný skalný povrch, ďalej k západu sa zistila plošina vytvorená bielou drvinou. Základy západnej a severnej steny miestnosti porušili vlastný objekt vyhne. V severozápadnom rohu bol zvyšok jamy so stenou spevnenou hrubou kamennou platňou. Vypĺňala ho tmavá hlina s kusmi uhlíkov, želez-

nou troskou a pomerne veľkým množstvom keramiky. Tesne vedľa kamennej platne sa sústreďovali vo farebných vrstvách zlomky spálenej hliny s uhlíkmi. Po odstránení zásypu, ktorý bol presýtený zliatkami bronzu a kúskami trosky, sa objavil výmaz preliačeného dna piecky s priemerom 12 až 15 cm. Vrchnú časť, rovnako ako v ostatných častiach vyhne, zničila planírka pri úprave dlážky hospodárskej budovy. Tesne pri západnej stene miestnosti sa črtal kruhový pôdorys predpecnej jamy. Mala ploché dno a zvislé steny, zahĺbené do sypkej kamennej drviny. Zásyp bol pri povrchu tmavočierny, hlbšie dve hnedočervené vrstvy oddeľovala biela drvina. Na okraj jamy nadväzovala zachovaná časť plytko zahĺbenej chaty. Jej steny boli zarezané do skalnej drviny, pri povrchu zvislé, hlbšie zošikmené. Obvod chaty spevňoval z východnej strany rad nepravidelne naukladaných kameňov. Povrchovú vrstvu zásypov s veľkými hrudami železa, zlomkami železných predmetov a trosky sfarbovalo do čierna množstvo uhlíkov. Hlbšie bol zásyp svetlohnedý; železných predmetov tu bolo veľmi málo, prevažovali zlomky keramiky.

Kamene pri východnej stene chaty môžu súvisieť so zrubovou konštrukciou. Súbežne s východnou stenou prebiehal povedľa jamy, piecky a jamy v severozápadnom rohu rad dvojíc kolových jamiek. Túto časť vyhne pravdepodobne prekrývala ľahká strieška.

Železné predmety a ich zlomky veľmi zničila korózia. Keramika bola vytáčaná na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu z hliny premiešanej s väčším množstvom piesku. Zastúpené sú zlomky hrncov, pokrývok, džbánov a pohárov. Na niektorých dnách sa objavuje podsýpka. Nepočetné črepy z jemnej hliny majú žltú, ojedinele zelenú glazúru. Okrem zväzkov vodorovných rýh sa vo výzdobe objavuje jednoduchá vlnovka, pásy vtláčané ozubeným kolieskom a plastická výzdoba v podobe malín. Podľa nálezov keramiky môžeme predbežne datovať činnosť vyhne do 14.-15. stor.

Po odstránení sutín múrov v sondách 16 a 17 /pokrývali plochu 4 x 4 m/ sa objavil povrch hlinitej vrstvy so stredovekými nálezmi. Vo východnej časti sond mala vrstva hrúbku iba 10 cm, dosadala na rozrušené skalné podložie. Tesne nad ním sa zachoval okraj cesty, ktorá smerovala k veľkej gotickej bráne. Nasypali ju z drobných vápencových okruhliakov. Hĺbka vrstvy sa smerom k západu /dolu svahom/ zväčšovala, pri hradbe dosahovala až 120 cm. Všade boli v sypkej hline roztrúsené rovnaké nálezy ako vo výplni vyhne: železné predmety a ich zlomky, troska, bronzové zliatky a ústrižky bronzového plechu. Najviac nálezov sa sústreďovalo na stupni, ktorý vytvára rozšírený základ hradby. Množstvo drevného uhlia tu obkolesoval rad kameňov a veľkých kusov trosky. Bola to zrejme skládka paliva pre vyhňu. Keramika zo stredovekej vrstvy umožňuje rovnaké datovanie ako v prípade vyhne, teda do 14.-15. stor.

Pod stredovekou vrstvou prechádzal súbežne s hradbou na západnej strane nádvoria zvyšok múru z troch radov nasucho kladených skál. Vedľa neho sa zachoval zvyšok popolovitej vrstvy, ktorá obsahovala veľké množstvo piesku, niekedy aj väčších kamienkov.

1. Črep z tela nádoby, výzdoba: zväzok vodorovných rýh, farba hnedosivá /obr. 133: 1/.

2. Črep z nádoby s von vyhnutým, šikmo zrezaným okrajom, farba červenožltá /obr. 133: 2/.

3. Črep z nádoby zdobenej viacnásobnou vlnovkou, farba hnedá /obr. 133: 4/.

4. Prepálený črep s jednoduchou vlnovkou, farba sivá /obr. 133: 5/.

5. Črep z tela nádoby, zdobenej jednoduchou vlnovkou a jemnými ryhami, na vnútornom povrchu sú zvyšky organického povlaku /obr. 133: 6/.

6. Črep z pleca nádoby, zdobenej viacnásobnou vlnovkou, farba sivohnedá /obr. 133: 8/.

Na ostatnej ploche bola situácia veľmi neprehľadná.

V nálezoch prevažovali črepy púchovskej skupiny, ojedinele sa objavilo niekoľko lužických črepov. Povrch púchovskej vrstvy bol výrazne sklonený k západu, prekrývali ho zuhoľnatené trámy hrubé 3-5 cm, premiešané s hnedou hlinou, prepálenými pieskovcami a keramikou, z ktorej môžeme vybrať:

1. Črep z tela nádoby so zvislými ryhami a zvislou viacnásobnou vlnovkou, tuhový materiál, farba sivá, miestami hrdzavočervená /obr. 133: 9/.

2. Sikmo zrezaný a dovnútra zahnutý okraj nádoby so zvislými ryhami pod širokým žliabkom, farba červenožltá /obr. 133: 10/.

3. Črep z pleca nádoby zdobenej zväzkami šikmých rýh, materiál je jemný, povrch hladký, čierny /obr. 133: 11/.

Ďalšia vrstva obsahovala veľké, ílom spájané okruhliaky, ktoré pravdepodobne vytvárali terasu, prechádzajúcu vo vrstevnici po západnom svahu. Íl a balvany vytvárali v profile nad strmým, k západu skloneným podložím výraznú vlnu. Hoci s výhradami, môžeme obe posledné vrstvy vysvetliť ako súčasť konštrukcie valu. Súčasný stav poznania terénnej situácie nedovoľuje jeho datovanie. Vo vrcholnom stredoveku terénnu vlnu na mieste, kde stál pôvodne val, využila hradba a cesta.

Pri zberoch na severnom svahu hradného vrchu sme našli niekoľko veľkomoravských črepov. Pod plošinou opustenéhо kameňolomu možno rozoznať malé terasy; D. Krásnohorský a P. Bitušík z jednej z nich vybrali črepy púchovskej skupiny. Nachádzali sa vo výraznej vrstve, ktorá dosadá na sypké dolomitové podložie. Mnoho keramiky je až hubovite prepálenej. Vo výzdobe prevládajú nepravidelne rozložené zvislé a zošikmené ryhy /obr. 133: 3, 7/.

Výskum roku 1975 potvrdil staršie závery A. Petrovského-Šichmana o osídlení hradnej výšiny v laténskom a veľkomoravskom období nálezmi priamo na jej temene. Ukončenie prác nám neumožní spoznať rozsah slovanského osídlenia, ktoré podľa charakteru nálezov trvalo až do začiatku 10. stor., ani určiť čas vzniku valu v sondách 16 a 17. Neodkrytá ostáva aj časť vyhne zo 14.-15. stor., ležiaca na druhej strane steny miestnosti, ktorá objekt prerezala. Priebeh severnej hradby jadra hradu zostáva nezistený. Tu, a čiastočne aj na ostatných miestach, je podmienkou pokračovania prác riešenie vzťahu výskumu a budúcich stavebných úprav zrúcaniny.

ZWEITE GRABUNGSSAISON AUF DER BURG STRECNO. In der zweiten Grabungssaison auf der Burg Strečno /Gemeinde Strečno, Bez. Zilina/ wurden die Arbeiten in den Schnitten vom J. 1974 beendet. Im Burghof am Südrand der heutigen Ruine erfasste man ein durch spätere Umbauten teilweise vernichtetes Eisenverarbeitungsobjekt - eine Schmiede. Es bestand aus zwei Gruben, zwischen denen Reste eines Ofenestrichs lagen, und aus einer eingetieften Hütte. Das Objekt ist vorläufig in das 14.-15. Jh. datierbar. Weitere Schnitte unweit der Schmiede erschlossen mittelalterliche Schichten mit einer Menge von Holzkohlestückchen und Eisenverarbeitungsabfall. Tiefer kam eine Schicht mit grossmährischer Keramik /Abb. 133: 1, 2, 4-6, 8/ und wahrscheinlich der Rest eines sehr gestörten Walles zum Vorschein. Bei seinem Bau hatte man Material aus einer Siedlungsschicht der Púchov-Gruppe verwendet /Abb. 133: 9-11/. Zwischen den Lesefunden vom Nordhang des Burgberges wurde Besiedlung mit Trägern der Púchov-Kultur festgestellt /Abb. 133: 3, 7/.

SIDLISKOVÉ OBJEKTY Z MLADŠEJ DOBY HRADIŠTNEJ VO VARÍNE

Ondrej S e d o

Na západ od malého opevnenia Hrádek vo Varíne /okr. Žilina/ sa pri bagrovaní ryhy na plynovod našlo niekoľko objektov z mladšej doby hradištnej. Objekty sú na ploche ohraničenej múrom židovského cintorína, železnicou a cestou k železničnej stanici. Plynovod tu prechádza cez rovinu vážskeho údolia. Povrchová vrstva s crnicou je v profile výkopu hrubá asi 70 cm, v tejto hĺbke prechádza do štrkových náplavov. Na povrchu štrku, asi 20 m od cesty, objavovali sa v profile prepálené žulové okruhliaky a tmavohnedá hlina, v ktorej sme našli niekoľko nevýrazných črepov.

Objekt 2 bol asi o 30 m ďalej, zahĺbený do dna povrchovej hlinitej vrstvy. Tmavá výplň, ktorá sa dala sledovať v dĺžke 160 cm, obsahovala uhlíky, prepálené pieskovce, žulové okruhliaky a niekoľko črepov:

1. Črep z okraja nádoby s vodorovne zrezaným a rozšíreným ústím, vyrobenej z materiálu premiešaného s veľkým množstvom piesku; farba bielohnedá; pod hrdlom sú šikmé záseky a na pleci hlboko rytá vlnovka /obr. 134: 2/.

2. Črep z okraja zásobnice; výzdobu tvoria pod hrdlom šikmé vrypy nechtom a nepravidelná vlnovka, materiál je premiešaný s množstvom piesku a kamienkov, farba červená /obr. 134: 1/.

Vo vzdialenosti 40 m od predošlého bol ďalší objekt s tmavšie sfarbenou vrstvou. Vypĺňala dve plytké lievikovité priehlbne. Zo zamrznutej pôdy sa dali vybrať iba drobné rozpadnuté črepy.

Keramiku z objektu 2 môžeme datovať do 12.-13. stor., do rovnakého obdobia patria pravdepodobne aj ostatné nevýrazné črepy.

SIEDLUNGSOBJEKTE AUS DER JÜNGEREN BURGWALLZEIT IN VARÍN. In der Talebene der Waag westlich vom Hrádok in Varín /Bez. Žilina/ wurden beim Legen von Gasleitungsrohren einige Objekte gestört, die verhältnismässig arm an Keramik waren. Im Objekt 2 fand man die Randscherbe eines topfförmigen Gefässes /Abb. 134: 2/ und eine Vorratsgefässscherbe /Abb. 134: 1/. Die Funde können in das 12.-13. Jh. datiert werden.

KULTÚRNA VRSTVA S KERAMIKOU ZO 16. STOROČIA VO VARÍNE

Ondrej S e d o

Pri prehliadke plytkých výkopov na kábel na námestí obce Varín /okr. Žilina/ sme vedľa budovy MNV, vo vzdialenosti 6 m od jej východnej steny, našli niekoľko stredovekých črepov. Pochádzali z kultúrnej vrstvy s nevýrazným hnedým sfarbením, z hĺbky 30-40 cm od dnešného povrchu; pod vrstvou je ílovité podložie. Vo väčšej vzdialenosti od budovy sa sústreďovalo množstvo intenzívne prepálenej mazanice. Niekoľko nevýrazných črepov môžeme datovať do 16. stor., rovnako ako zlomok kachlice s renesančnými výzdobnými motívmi.

KULTURSCHICHT MIT KERAMIK AUS DEM 16. JAHRHUNDERT IN VARIN. Auf dem Stadtplatz von Varín /Bez. Žilina/ erfasste man eine Kulturschicht mit Lehmverstrichbrocken und Keramik, die in das 16. Jh. datierbar ist.

STREDOVEKÁ KERAMIKA ZO ŽILINY-ZÁVODIA

Ondrej S e d o

Sídlisko v Žiline-Závodí, v polohe Pod Vinicou, bolo už dávnejšie známe z náhodných zberov. Nachádza sa na úpätí vysokej terasy, na ľavom brehu potoka, ktorý preteká dolným koncom Závodia, Doluvsím. Pri stavbe rodinného domu tu boli porušené na niekoľkých miestach kultúrne vrstvy. Vápnová jama preťala okraj vrstvy v hĺbke 30 cm. Väčšina keramického materiálu z tejto vrstvy je vyrobená z hliny premiešanej s veľmi jemným pieskom. Na povrchu sú zvyšky povlaku z jemnej hliny. Dná sú drsné, s podsýpkou.

1. Črep z tela nádoby, zdobenej závitnicou, vyrobenej z materiálu premiešaného s pieskom, farba červenohnedá /obr. 135: 9/.

2. Črep z dna nádoby s veľmi nezreteľnou značkou v podobe kruhu /obr. 135: 8/.

Najväčšie množstvo keramiky sa získalo z hliny vybagrovanej zo základov domu. Črepy sa nachádzali v hline s množstvom spálených hrudiek a mazanice. Väčšina nálezov zodpovedala materiálom a výzdobou črepom z vrstvy vo vápnovej jame.

1. Črep z pleca nádoby zdobenej jednoduchou vlnovkou, vyrobenej z materiálu premiešaného s jemným pieskom, farba červenohnedá /obr. 135: 3/.

2. Črep zdobený viacnásobnou vlnovkou, materiál je premiešaný s množstvom piesku, farba červená /obr. 135: 6/.

3. Fragment okraja nádoby s vodorovne zrezaným ústím, na okraji je zväzok vodorovných rýh, rovnako i na pleci, kde v hornej časti rýh prebieha jednoduchá vlnovka; v hline je množstvo piesku, farba červenohnedá /obr. 135: 7/.

4. Črep z tela nádoby zdobenej závitnicou a jednoduchou vlnovkou; hlina je premiešaná s jemným pieskom; farba svetločervená /obr. 135: 4/.

5. Črep z pleca nádoby zdobenej hlbokými ryhami; materiál je premiešaný s jemným pieskom, farba hnedosivá /obr. 135: 2/.

Ojedinele sa objavili výrazne mladšie črepy s výzdobou a profiláciou - zo 14.-15. stor. /obr. 135: 1, 5/. Keramika staršieho charakteru je z 12.-13. stor., prípadne z prvej polovice 14. stor.

V polohe Pod Vinicou bolo pomerne intenzívne včasnostredoveké osídlenie, kontrastujúce s doterajšími sporadickými nálezmi z 11.-13. stor. zo Žiliny, ktorá v tomto období tvorila so Závodím územný celok.

MITTELALTERLICHE KERAMIK AUS ŽILINA-ZÁVODIE. In Žilina-Závodie wurde in der Flur "Pod Vinicou" bei einem Hausbau eine Kulturschicht mit mittelalterlicher Keramik gestört. Am zahlreichsten war Keramik von braunroter Farbe mit Zusatz feinen Sandes im Material vertreten. In der Verzierung sind Wellenlinien und Spiralen zu beobachten /Abb. 135: 2-4, 6-9/. Diese Keramik kann in das 12. bis zur Mitte des 14. Jh. gereiht werden. Einige Scherben stammen aus dem 14.-15. Jh. /Abb. 135: 1, 5/.

NITRA

GEOFYZIKÁLNE MERANIA
NA ARCHEOLOGICKÝCH LOKALITÁCH NITRA-ŠINDOLKA, SVODÍN A MODRANY

Ján T i r p á k

N i t r a - Š i n d o l k a /slovanské sídlisko/

Úlohou geofyzikálnych meraní na lokalite bolo lokalizovať hospodárske objekty geoelektrickými a magnetickými metódami na ploche 40 x 48 m. Výsledky meraní boli veľmi úspešné, čo potvrdila plošná odkrývka lokality. Konfrontáciu meraním zistených údajov s nálezmi archeologických objektov predstavuje obr. 136. Plochu, na ktorej sú geofyzikálnym meraním zobrazené anomálne zóny z mapy izoohmov a izogám, znázorňuje obr. 136a. Tú istú plochu, na ktorej sa výskumom zistili archeologické objekty, znázorňuje obr. 136b. V 70 % sa zhodovali odkryté archeologické objekty s vopred určenou geofyzikálnou expertízou. Medzi objekty nepostihnuteľné použitou metodikou patrili exploatačné jamy.

M o d r a n y, okr. Komárno /stredoveké pohrebisko/

Úlohou na tejto lokalite bolo upresniť polohu kostola, pohrebiska a priekop geoelektrickým meraním merného odporu na ploche 14 x 100 m. Výsledky geofyzikálnych meraní z mapy izoohmov /obr. 137/ ukazujú, že anomálne zóny s odporovými pomermi 160-180 ohm. m a 180-200 ohm. m predstavujú predpokladané archeologické objekty. Ďalšia plocha lokality bude geoelektrickými metódami premeraná v roku 1976.

S v o d í n, okr. Nové Zámky

Na tejto lokalite bolo potrebné zistiť pokračovanie obranných priekop geoelektrickými metódami na ploche, ktorá nemôže byť preskúmaná, pretože ide o súkromný vinohrad. Výsledky geofyzikálnych meraní boli úspešné. Pomocou nich sa podarilo zistiť priebeh obranných dvojitých priekop v prvej polovici vinohradu. Geofyzikálne práce sa končia v roku 1976.

Záverom možno konštatovať, že geofyzika má v súčasnosti vysoko citlivé prístrojové vybavenie a rozvíjajúcu sa experimentálnu a vedeckovýskumnú bázu, preto je možné uskutočniť nielen príležitostné, ale aj systematické bádanie a prieskum archeologických objektov pomocou geofyzikálnych metód.

GEOPHYSIKALISCHE MESSUNGEN AUF ARCHÄOLOGISCHEN FUNDSTELLEN IN NITRA-ŠINDOLKA, SVODÍN UND MODRANY. Der Autor bespricht die Verwendung geophysikalischer Methoden auf der slawischen Siedlung in Nitra-Šindolka, auf dem mittelalterlichen Gräberfeld von Modrany /Bez. Komárno/ und auf der Lengyel-Siedlung in Svodín /Bez. Nové Zámky/. Es handelt sich um die Verwendung geo-elektrischer und magnetischer Methoden. Abb. 136a zeigt eine Fläche, auf welcher durch geophysikalische Messungen von der Izoohm- und Izogamkarte anomalische Zonen dargestellt sind, die archäologische Objekte bedeuten. Abb. 136b stellt dieselbe Fläche dar, auf welcher ar-

chäologische Objekte durch Grabungen festgestellt wurden. Abb. 137 veranschaulicht eine Izoohmkarte, auf der die anomalischen Zonen bei Widerstandsverhältnissen von 160-180 und 180-200 Ohm auf archäologische Objekte hinweisen. Die Ergebnisse der geophysikalischen Messungen für archäolcgische Erfordernisse auf den angeführten Fundstellen beweisen eine erfolgreiche Anwendung der Geophysik in der Terrainforschung.

VÝSKUM POHREBISKA LUŽICKEJ KULTÚRY V DIVIAKOCH NAD NITRICOU

Ladislav V e l i a č i k

V roku 1975 sa uskutočnila druhá a posledná etapa výskumu pohrebiska lužickej kultúry v Diviakoch nad Nitricou /okr. Prievidza/, ktorá priamo nadväzovala na výskum v roku 1974, počas ktorého bolo odkrytých 34 žiarových hrobov. Predbežná správa o dosiahnutých výsledkoch spolu s charakteristikou lokality a históriou výskumu lokality bola zverejnená v predchádzajúcom ročníku tohto zborníka, obmedzujeme sa preto v tomto príspevku len na podanie základných informácií o výsledkoch výskumu za rok 1975.

Výskumné práce pokračovali na severovýchodnom okraji pohrebiska, ktorý ako jediná časť plochy zostal nedotknutý výstavbou. V priebehu výskumu sme na ploche 460 m^2 odkryli 48 žiarových hrobov a zachytili severovýchodný okraj pohrebiska.

Všetky poznatky získané počas výskumu odrážajú charakteristické znaky slovenskej vetvy lužickej kultúry, pre ktorú je príznačný výlučne žiarový rítus, ukladanie spopolnených zvyškov mŕtveho do popolníc a rôzne formy kamenného obloženia hrobov. Na pohrebisku v Diviakoch nad Nitricou nemali hroby žiadne znaky pravidelného usporiadania, vzdialenosť medzi nimi sa pohybovala od 1 až do 4 m. Popri známej odlišnosti vo vybavení hrobov inventárom pozorujeme rozdiely a variabilitu aj v úprave vlastného hrobu. Podobne ako na ostatných pohrebiskách lužickej kultúry na Slovensku možno hroby z hľadiska spôsobu ich úpravy rozdeliť na dve základné skupiny: na tzv. ploché hroby, u ktorých sa nezistila ďalšia úprava, a hroby s monumentálnejším kamenným obložením a pôvodným nadzemným násypom - mohyly.

Ploché hroby tvoria na každom pohrebisku spomenutej kultúry väčšinu a nie je to ináč ani v Deviakoch nad Nitricou. Zo 48 hrobov bolo zistených 35 plochých, s neveľkými /Ø 60-80 cm/ a plytkými hrobovými jamami; popolnica bola spravidla obložená a ostatný voľný priestor hrobovej jamy vyplnený menšími okruhliakmi. Nad ústím popolnice sa už okruhliaky objavovali iba sporadicky. Hĺbka hrobov kolísala medzi 25-80 cm, najčastejšie medzi 40-60 cm. Okrem popolnice boli v hrobe aj ďalšie nádoby, umiestené v popolnici alebo vedľa nej. Bronzový in-

ventár je zastúpený v porovnaní s hrobmi v mohylách chudobnejšie. Viac ako polovica plochých hrobov bola bez výrobku z bronzu.

Druhú skupinu predstavujú hroby v mohylách, ktorých sa na pohrebisku zistilo 13. Na rozdiel od situácie na ploche skúmanej v roku 1974 /z pôvodného kamenného obloženia sa zachovala viac-menej súvislá vrstva kameňov/, bolo v roku 1975 vďaka nepatrnému zvlneniu terénu možné skúmať detailne spôsob výstavby kamenného obloženia mohýl. Prejavuje sa v ňom pretrvávanie zvyku budovať okolo hrobu príslušníka dnes už bližšie neznámej spoločenskej vrstvy kamenný prstenec, ktorý je charakteristickým javom na pohrebiskách mohylového horizontu lužickej kultúry v staršej fáze mladšej doby bronzovej /stupeň BD/. Budovanie kamenného obloženia v nasledujúcom období sa postupne mení. Hrobová jama zostáva naďalej obkolesená širokým prstencom, po uložení hrobu, resp. hrobov je však aj tento vnútorný priestor vyplnený kameňmi a vzniká súvislá kamenná prekrývka v podobe plného kruhu. Mohyly tohto typu mali v Diviakoch nad Nitricou priemer 260-490 cm, vnútorný priemer do 200 cm. Hroby uložené v mohylách sa vyznačujú bohatším inventárom, či už keramickým /až 11 nádob/, alebo bronzovým /až 7 predmetov/.

Iným typom sú menšie mohyly, u ktorých nebolo možné rozlíšiť pôvodnú stavbu prstenca, ale zdá sa skôr, že po uložení hrobu bol prstenec prevrstvený skupinou kameňov kruhového pôdorysu s priemerom 120-240 cm. Tento typ obloženia sa objavuje aj v neskorej dobe bronzovej.

Okrem urnových hrobov boli na pohrebisku v Diviakoch nad Nitricou objavené aj dva jamkové hroby. V obidvoch prípadoch šlo o menšie jamky oválneho pôdorysu, zapustené 10-15 cm do podložia, s priemerom 25-35 cm na úrovni zistenia, zužujúce sa smerom k dnu. V popolovitom zásype sa zistilo väčšie množstvo nedohorených kostičiek, pri jednom hrobe sa našla aj ihla bronzovej ihlice.

Symbolické hroby zvyškov zomrelého sú známe aj z iných pohrebísk lužickej kultúry. Na pohrebisku v Diviakoch nad Nitricou však prekvapuje ich relatívne častý výskyt. V piatich prípadoch sa zistili hroby s keramickými nálezmi, no bez nedohorených kostičiek. V hrobe 66 bol takýto celok dokonca uložený v mohyle, obkolesenej kamenným prstencom so stredom čiastočne vyplneným kameňmi. Pod kameňom v blízkosti prstenca bola uložená excentricky dnom nahor misa, ktorá prikrývala prázdnu dvojkónickú nádobu, pri ústí nádob však ležal zlomok končatinovej zvieracej kosti. Iný kenotafický hrob tvorili štyri porušené nádoby. S podobnými prípadmi sme sa stretli aj v predchádzajúcej sezóne. Sú dokladom dnes ťažko bližšie zistiteľných, no najpravdepodobnejšie tragických udalostí, ktoré znemožnili pochovať mŕtveho, a tak za dodržania všetkých zvyklostí pohrebného rítu bola do zeme uložená len prázdna nádoba.

Takmer všetky popolnice v neporušených hroboch boli prikryté vápencovou alebo pieskovcovou platňou, prípadne /zriedkavejšie/ nádobou alebo jej fragmentom. V 30 hroboch bola urna prikrytá platňou, v 5 nádobou a v 5 hroboch prikrývala popolnicu nádoba i platňa.

Väčšinu hrobov tvorila jedna urna s ostatným hrobovým inventárom. Dvojpopolnicové hroby sa zistili v siedmich prípadoch v mohylách a v troch prípadoch v plochých hroboch.

Pred laboratórnym spracovaním nálezového materiálu by bolo predčasné pokúšať sa o typologický rozbor bohatého keramického i bronzového inventára, získaného odkrytím 82 hrobov na pohrebisku. Možno však konštatovať, že funkciu urny plnili predovšetkým viaceré typy amfor a amforovitých váz, zriedkavejšie dvojuché profilované hrnce, menšie, ostro profilované amforky a dvojkónické nádoby, ktoré svojou mäkšou profiláciou odrážajú pokročilejší vývoj. Spolu s popolnicami sa do hrobu vkladali rôzne typy šálok, črpáky a misy, ktoré najčastejšie urnu aj prikrývali. V bronzovej industrii sa obohatila škála už známych základných druhov výrobkov z pohrebiska. Z ihlíc sú zastúpené typy s miskovitou, klincovitou, profilovanou i guľovitou hlavicou a ihlice kyjakovité a s hlavicou stočenou do očka. Časté sú drôtené špirálovité prstene a návlasné krúžky. K najvýznamnejším nálezom patrí zlomok štítu spindlersfeldskej spony, torzo jazykovitej rukoväti noža a dvojčepeľová britva s kotvovitým ukončením rukoväti a štvorcovým stredovým otvorom.

Pohrebisko v Diviakoch nad Nitricou poskytlo bohatý nálezový fond ako celok. Zároveň sa prejavuje kvalitatívny i kvantitatívny rozdiel v hrobovom inventári medzi plochými hrobmi a hrobmi v mohylách. Na jeden mohylový hrob pripadá priemerne 3,6 nádob, na plochý hrob 1,8 nádob. Vo výskyte bronzovej industrie sú rozdiely ešte markantnejšie. V mohylových hroboch je priemerne 3,4 bronzových predmetov, v plochých len 0,4 predmetu.

Analýzou pohrebného rítu a keramických i bronzových nálezov možno určiť čas používania pohrebiska. Pochovávalo sa na ňom v celej mladšej fáze mladšej doby bronzovej, v stupni HA; staršie ojedinelé nálezy však naznačujú možnosť pochovávania aj v nasledujúcej neskorej dobe bronzovej.

DIE ABDECKUNG EINES GRÄBERFELDES DER LAUSITZER KULTUR IN DIVIAKY NAD NITRICOU. Im J. 1975 erfolgte die zweite Grabungsetappe auf dem Gräberfeld der Lausitzer Kultur in Diviaky nad Nitricou /Bez. Prievidza/ als Fortsetzung der Grabung vom J. 1974, wann 34 Brandgräber abgedeckt wurden. Im J. 1975 ergrub man weitere 48 Gräber mit ausschliesslichem Brandbestattungsritus; typisch ist die Unterbringung der Leichenbrandreste in Urnen, verschiedene Formen von Steinsetzungen um die Gräber und das Bedecken der Urnen mit Steinplatten oder mit einem Gefäss. Von der angeführten Zahl waren 35 Flach- und 13 Hügelgräber. Die Flachgräber wiesen nicht grosse /Durchmesser 60-80 cm/ Grabgruben auf, in denen die Urne in einer Steinsetzung stand und der freie Raum war mit kleineren Geröllsteinen ausgefüllt. Bei der zweiten Gruppe - den Hügelgräbern - zeigte sich im Bau der Steinsetzung das Fortleben der Sitte, eine Steinkranz aufzubauen, der ein Charakteristikum des Hügelgräberhorizontes der Lausitzer Kultur der Stufe BD ist. In der nachfolgenden Epoche umschliesst die Grabgruben in den in Diviaky nad Nitricou festgestellten Hügelgräbern auch weiterhin ein Steinkranz, aber der umgrenzte Raum ist gleichfalls mit Steinen ausgefüllt, wodurch ein voller Steinkranz entstand.

Ausser Urnengräbern wurden auch zwei Brandgrubengräber und fünf Kenotaphe festgestellt, von welchen eines im Hügelgrab angelegt war. Der Grossteil der Gräber enthielt eine einzige Urne mit zugehörigem Grabinventar. Doppelurnengräber wurden in sieben Fällen in Hügelgräbern und in drei Fällen in Flachgräbern festgestellt.
Die Funktion einer Urne erfüllten mehrere Typen von Amphoren und amphorenförmigen Vasen, seltener profilierte Doppelhenkeltöpfe, kleinere scharf profilierte Amphoren und doppelkonische Gefässe, die mit ihrer weicheren Profilierung eine fortgeschrittenere Entwicklung widerspiegeln. Zusammen mit den Urnen wurden in die Gräber auch verschiedene Typen von Tassen, Schöpfkellen und Schüsseln beigelegt, die öfters auch die Urne bedeckten. Von Bronzeindustrie sind Schüsselkopf-, Nagelkopf-, Kugelkopf- und Keulenkopfnadeln und Nadeln mit profiliertem Kopf vertreten. Häufig erscheinen spiralförmige Finger- und Haarringe aus Draht. Zu bedeutenden Funden gehören das Schildbruchstück einer Spindlersfelder Fibel, das Torso eines zungenförmigen Messergriffes und ein zweischneidiges Rasiermesser mit ankerförmigem Griffabschluss und quadratischem zentralem Loch. Aufgrund der Analyse des Bestattungsritus und der Keramik- und Bronzefunde ist es möglich, die Benützungszeit des Gräberfeldes festzulegen; man bestattete auf ihm im Laufe der ganzen jüngeren Phase der Jungbronzezeit, in der Stufe HA.

HROB WIESELBURSKEJ KULTÚRY V PODUNAJSKYCH BISKUPICIACH

Jozef V l a d á r

Dňa 5. marca 1975 priniesla učiteľka ZDŠ v Klátovej Novej Vsi Ľudmila Obrancová do Archeologického ústavu SAV v Nitre niekoľko výrazných pamiatok wieselburskej kultúry. Tamojšia škola ich získala od M. Bauera, ktorý ako bagrista pracoval v katastri Podunajských Biskupíc /okr. Bratislava-vidiek/. Pretože ide o dôležitý nálezový súbor z kostrového hrobu, spomenutý ústav vyslal O. Ožďániho, aby preveril nálezovú situáciu, resp. zistil možnosti realizovať na mieste nálezu záchranný výskum. Žiaľ, nepodarilo sa lokalizovať ani miesto nálezu, ani bližšie určiť nálezové okolnosti hrobu wieselburskej kultúry. V spomenutom období sa uskutočnili zemné práce väčšieho rozsahu na štyroch miestach v katastri Podunajských Biskupíc i v neďalekej Petržalke /výstavba rozsiahleho sídliska v polohe Zrkadlový háj/, preto nebolo možné ani po okamžitom prieskume v katastri spomenutých obcí s určitosťou zistiť nálezisko.

Na základe všetkých dostupných informácií možno usudzovať, že pri zemných prácach bol porušený kostrový hrob, nepochybne patriaci k menšiemu pohrebisku, aké poznáme z Rusoviec, Veľkého Grobu, ale najmä z Burgenlandu, z územia kompaktného osídlenia wieselburskej kultúry. Pre rýchle tempo zemných prác v katastri Podunajských Biskupíc, kde sa bagristi neustále striedali, i skutočnosť, že nálezy sa získali až so značným odstupom času, nebolo možné bližšie identifikovať miesto nálezu. Nový nálezový súbor wieselburskej kultúry z juhozápadného Slovenska je významný preto, lebo kompaktné osídlenie spomenutej kultúry je v severovýchodnej časti Rakúska a z územia Slovenska je známa dosiaľ iba jedna lokalita /Rusovce/. Pohrebisko vo Veľkom Grobe reprezentuje vlastne iba zásah z tejto kultúrnej sféry v období, keď juhozápadné Slovensko bolo už osídlené ľudom únětickej kultúry /Vladár, J.: K otázke zásahu wieselburskej kultúry na území Slovenska. Archeologické rozhledy, 21, 1969, s. 448-458; tu je uvedená i základná literatúra k problematike/.

Z kostrového hrobu wieselburskej kultúry sa podarilo zachrániť iba časť milodarov:

1. Tenkostenný džbánok s vysokým, plynule rozšíreným a nepatrne odsadeným hrdlom; v mieste odsadenia má nesúvislú plytkú ryhu. Ústie je lievikovite rozšírené, sčasti poškodené, v dolnej polovici hrdla sa zachovali zvyšky pásikového uška, ktoré sa pripínalo k rozhraniu hrdla a tela. Tu sú i tri horizontálne pretiahnuté lalokovité výčnelky. Nízke, tupo lomené dvojkónické telo má dolnú polovicu mierne podsadenú, dno je široké, rovné. Džbánok má mierne leštený škvrnitý až čiernosivý povrch a bol zhotovený z plaveného materiálu; v. 125 mm, Ø ústia 108 mm, Ø vydutia 114 mm, Ø dna 63 mm /obr. 138: 1/.

2. Bronzový, špirálovite stočený náramok /zachoval sa v šiestich kusoch/; má široký, z vnútornej strany plochý, zvonku náznakovo strieškový prierez; jedna z jeho častí je plynule zúžená a na konci zaokrúhlená; povrch má miestami hlbšie korodovaný; max. Ø 76 mm, max. š. 12 mm, hr. 1,5 mm /obr. 138: 2/.

3. Bronzová vlasová ozdoba - krúžky - zo špirálovite stočeného dvojitého okrúhleho drôtu /štyri zlomky/; jeden z krúžkov je na konci zahrotený a skrútený; Ø 32 mm, hr. drôtu 1 mm /obr. 138: 3/.

4. Bronzový, sčasti korodovaný prsteň v podobe špirálovite stočenej rúrky, zhotovený z roztepaného, na oboch stranách nepatrne vypukllého drôtu, konce sú zúžené; d. 22,5 mm, Ø 21 mm, max. š. drôtu 3 mm /obr. 138: 4/.

5. Fragmenty bronzového prsteňa /sedem zlomkov/ podobného tvaru ako predošlý, s dvoma zachovanými zúženými koncami; Ø 23 mm, max. š. drôtu 2,5 mm /obr. 138: 5/.

6. Časť podobného bronzového prsteňa ako predošlý; zachovali sa štyri súvislé krúžky, ktorých povrch je čiastočne korodovaný; zachov. d. 13,5 mm, Ø 22 mm, max. š. drôtu 3 mm /obr. 138: 6/.

7. Bronzové rúrky zo špirálovite stočeného, naplocho roztepaného drôtu; zachovali sa v 16 fragmentoch, majú rôzne dĺžky; max. d. 21 mm, Ø 5-5,3 mm /obr. 138: 7/.

Nálezový súbor z hrobu v Podunajských Biskupiciach korešponduje s pamiatkami podobného charakteru z blízkeho pohrebiska v Rusovciach /Kőszegi, F.: Az oroszvári bronzkori temető. V: Folia archaeol. 10. Budapest 1958, s. 47 a nasl., tab. V: 4, VII: 1-3, 11, 12/ a má svoje paralely i na pohrebisku zo staršej doby bronzovej vo Veľkom Grobe /Chropovský, B.: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej vo Veľkom Grobe. In: Chropovský, B. - Dušek, M. - Polla, B.: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku I. Bratislava 1960, s 112-146/. Rámcove možno tieto nálezy datovať do Reineckeho stupňa BA_1/BA_2 /Vladár, J.: K otázke zásahu wieselburskej kultúry na území Slovenska. Archeologické rozhledy, 21, 1969, s. 456-458/.

EIN GRAB DER WIESELBURG-KULTUR IN PODUNAJSKE BISKUPICE. Im J. 1975 gewann das Archäologische Institut der SAW zu Nitra einige charakteristische Denkmäler der Wieselburg-Kultur /Abb. 138/. Die Funde stammen aus einem zerstörten Skelettgrab, man gewann sie nach grösserem Zeitabstand, weshalb die nähere Fundstelle nicht mehr identifizierbar war. Der neue Fundkomplex der Wieselburg-Kultur aus der Südwestslowakei ist daher bedeutsam, denn eine kompakte Besiedlung der erwähnten Kultur befindet sich im nordöstlichen Teil Österreichs und aus dem Gebiet der Slowakei ist bis jetzt nur eine Fundstelle bekannt /Rusovce/. Das Gräberfeld in Veľký Grob repräsentiert eigentlich nur einen Eingriff dieser Kulturgruppe in der Zeit, als die Südwestslowakei schon mit Trägern der Aunjetitzer Kultur besiedelt war.
Der Fundkomplex aus dem Grab in Podunajské Biskupice korrespondiert mit Denkmälern ähnlichen Charakters aus dem nahen Gräberfeld in Rusovce und hat seine Parallelen auch auf dem älterbronzezeitlichen Gräberfeld in Veľký Grob. Rahmenhaft kann man diese Funde in Reineckes Stufe BA_1/BA_2 datieren.

KOMPLEXNÝ VÝSKUM OPEVNENÉHO SÍDLISKA OTOMANSKEJ KULTÚRY V SPIŠSKOM ŠTVRTKU

Jozef V l a d á r

V roku 1975 ukončil sa osemročný komplexný systematický archeologický výskum výšinného opevneného sídliska otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku /okr. Spišská Nová Ves/ v polohe Myšia hôrka.

O výsledkoch výskumu, ktorý priniesol závažné poznatky k problematike sociálno-ekonomického vývoja nielen severokarpatskej oblasti, ale i širších stredoeurópskych území, na ktorých v období okolo roku 1500 pred n. l. kulminovali kultúrne vplyvy z vyspelých civilizačných stredísk egejskej oblasti,

sú už československí i zahraniční bádatelia v dostačujúcej miere informovaní. Pri príležitosti III. medzinárodného kongresu slovanskej archeológie v roku 1975 v Bratislave boli výsledky systematického výskumu stručne zhrnuté v publikácii Spišský Štvrtok - opevnená osada otomanskej kultúry /Nitra 1975/, ktorá súčasne vyšla i v ruskej a nemeckej mutácii a obsahuje i zoznam literatúry. Upriamime sa preto iba na formulovanie niektorých zásadných poznatkov získaných v poslednom období výskumu.

Osemročný komplexný výskum, ktorý v rokoch 1968-1975 realizoval Archeologický ústav SAV v Nitre v rámci štátnej úlohy "Výskum Spiša a Vysokých Tatier", zacielil sa v poslednom roku predovšetkým na objasnenie niektorých závažných otázok hospodárskeho a nadstavbového charakteru. Súčasne sa niekoľkými menšími zisťovacími sondami overovala situácia v blízkom okolí, kde sa koncentruje agrárne osídlenie, reprezentujúce naturálnu základňu výšinnej opevnenej osady s dokonale rozvinutou a mnohostranne špecializovanou remeselníckou výrobou. Povrchový prieskum síce priniesol niektoré poznatky o charaktere a rozsahu osídlenia východne od areálu opevneného sídliska, zisťovacími sondami sa však nepodarilo objaviť pohrebisko patriace k opevnenej osade, resp. k roľníckym osadám v blízkom okolí.

V roku 1975 sa plošná odkrývka v areáli opevnenej osady sústredila predovšetkým na vyjasnenie niektorých dôležitých situácií v remeselníckej časti osady a pri obetišti /obr. 139/. Prirodzene, najviac pozornosti sa venovalo zdokumentovaniu všetkých dôležitých detailov súvisiacich s fortifikačným systémom. Z tohto aspektu mal nepochybne najväčší význam výskum vstupnej časti a v súvise s ním i riešenie otázky premostenia priekopy, ktorá nemala bežnú funkciu ako priekopy v rovinatom teréne, pretože mala spád od juhu na sever, a teda nebola zaplavená vodou. Priekopa /široká 6 m/ však bola, ako potvrdil výskum, dostatočne účinnou prekážkou, pretože odvádzala vodu do priestoru severne od opevnenia, kde bol rezervoár na vodu a odkiaľ nebol možný prístup k opevneniu. Priekopa chránila osadu z východnej strany a poskytovala dostatok štrkopieskového materiálu na výstavbu fortifikačného systému /kubatúra priekopy rovná sa kubatúre štrkopiesku vo východnej časti valu/. Hoci výskum priekopy nemal z objektívnych príčin taký rozsah, aby sme získali úplnú predstavu o všetkých jej technických detailoch, možno spoľahlivo objasniť jej skutočnú funkciu a vzťah k vlastnému opevneniu - valu s kamennými múrmi. Aj detailný výskum zvyškov opevnenia - najmä priebehu vonkajšieho /obr. 140/ a vnútorného múru - priniesol niektoré nové poznatky. Zistilo sa, že deštrukciu na príbytkoch tvorila kamenná sutina, a nie kamenné bloky opevnenia /obr. 141/, čo znamená, že objekty zanikli v dôsledku požiaru skôr, než došlo k deštrukcii mohutného kamenného opevnenia.

Veľmi dôležité je zistenie, že nielen v severovýchodnej časti sídliska, ale i západne od obj. 16/68 sa podarilo dokázať superpozíciu dvoch sídliskových horizontov. Starší sídliskový horizont reprezentovali objekty - chaty - orientované v smere S-J; ich základy tvorilo upravené /vysekané/ kamenné pod-

ložie. Mladší sídliskový horizont reprezentovali odlišne /v smere SZ-JV/ orientované príbytky, ktorých pôdorysy vymedzovali kolové jamy.

Pozoruhodné zistenia priniesol i výskum východne od akropoly, kde terén prudko klesá smerom do stredu sídliska. Sídliskové objekty sa tu nezistili, významný je však nález fragmentu lejárskej formy s niekoľkými negatívmi pracovných nástrojov a so stopami bronzovej patiny. Severovýchodne od akropoly, na mieste, ktoré má prudký spád od juhu na sever, podarilo sa zistiť niekoľko kolových jám; nápadná tu bola väčšia koncentrácia hlinených koliesok a terčíkov. Hoci sa v týchto miestach nezistil žiaden sídliskový objekt, okrem už spomenutých nálezov bola tu nápadná koncentrácia zvieracích kostí a zvyšky uhlíkov; našiel sa tu aj jantárový korálik. Ak berieme do úvahy fakt, že juhovýchodne od akropoly sa zistili dva pohreby v nádobách /pithoi/, severovýchodne zasa kamenná stéla a oproti stély v severovýchodnej časti areálu opevneného sídliska obetište /objekt 40/, možno toto miesto považovať za integrálnu súčasť posvätného okrsku, miesto, kde sa zrejme konali kultové obrady.

Z nálezových fondov poslednej výskumnej sezóny majú nepochybne najväčší význam dva rekonštruované pyrauny /jeden z nich pochádza z obetišťa/ a prvý stratifikovaný nález zdobenej parohovej bočnice zubadla na území otomanskej kultúry v Karpatskej kotline. Bočnica sa našla pod dlážkou obj. 17 /v severovýchodnom rohu/ a má ojedinelú koncepciu výzdoby: stretávajú sa tu motívy známe z oblasti maďarovskej a vatinskej kultúry. Ide teda o symbiózu dvoch odlišných výzdobných ornamentík a z tohto aspektu má spomenutý stratifikovaný nález spolu s dosiaľ známymi nestratifikovanými zdobenými bočnicami zubadiel z územia otomanskej kultúry v Maďarsku svoj význam.

Prekvapujúce je zistenie niekoľkých kusov do zelena sfarbenej horniny /malachitová ruda/ v blízkosti vnútorného múru opevnenia - pri objekte 21, v ktorom sa našiel i fragment pieskovcového kadluba na odlievanie úzkych dýk /obr. 142/. Nález malachitovej rudy je zvlášť dôležitý, pretože ide nielen o jej prvé zistenie na sídliskách z doby bronzovej v karpatskej oblasti, ale aj o nepriamy dôkaz exploatácie povrchových medených ložísk v blízkom Slovenskom rudohorí, bohatom na surovinové zdroje. Tento nález súčasne dokladá aj spracúvanie medi a bronzu /výrobky sú z bronzu/ na mieste. Význam tohto objavu znásobuje i skutočnosť, že v neďalekých dvoch objektoch sa podarilo dokázať výrobu zlatých ozdôb /veľké náušnice zdobené zlatým drôtom/. Je to prvý prípad, čo sa v Karpatskej kotline podarilo dokázať výrobu zlatých ozdôb priamo v osade, zistiť rudu, ktorá sa niekde v blízkosti osady tavila, spracúvala a v osade sa potom zo získaného kovu vyrábali ozdoby a rozmanité pracovné nástroje.

V roku 1975 sa ukončila odkrývka obetišťa /obj. 40 - obr. 143/, ktoré bolo situované oproti akropole, v blízkosti brány. Výskum potvrdil, že pri dobudovaní opevneného sídliska tu bolo usmrtených a znetvorených deväť ľudských obetí, ktoré boli nahádzané do objektu. V podstate ide o dve skupiny kostier: 1. v juhozápadnej časti objektu bolo vhodených päť úplných a dve neúplné kostry /obr. 144/ - skupina A; 2. v severovýchodnej časti objektu, v blíz-

kosti stredu severnej steny, boli vo viac-menej vystretej polohe pohodené dve ľudské obete - skupina B, jedna z nich mala amputované dolné časti nôh a ležala dolu tvárou /obr. 145/. Výskum potvrdil, že do obetišťa boli nahádzané ľudské obete a nejde tu - ani v prípade skupiny B - o ich pietné uloženie. Potvrdzuje to nielen amputácia častí dolných končatín jednej kostry skupiny B, ale aj ďalšie stopy intencionálnych zásahov a lomov na kostiach niektorých kostier. Že tu ide o zámerné - rituálnymi predpismi motivované - usmrtenie ľudí, svedčia najvýraznejšie vyrezané otvory v zadnej časti hláv obetí /tri lebky/ a nález dvoch častí čeľuste 7-8 ročného dieťaťa /expertíza J. Jakaba/ v rôznych vrstvách výplne obetišťa /oba fragmenty boli od seba vzdialené 170 cm/. V obetišti okrem kostier /resp. častí kostier/ jedného muža, troch žien a piatich detí našli sa aj rozmanité milodary /rituálne rozbitá keramika, hlinená zvieracia plastika, kostené ozdoby, početné zvieracie kosti a i./. Pri obetišti boli zvyšky popola, zuhoľnatených zvieracích kostí /zvieracie obete/ a kusy travertínu, pochádzajúce najskôr z kultového objektu - studne vyhĺbenej do termálneho prameňa - v Gánovciach; tri travertínové kamene mali podobu srdca.

Dovedna sa počas komplexného systematického výskumu v rokoch 1968-1975 v areáli opevnenej výšinnej osady v Spišskom Štvrtku zistilo a odkrylo 46 objektov z troch fáz osídlenia lokality. Na základe predbežnej analýzy nálezových fondov možno objekty klasifikovať takto:

a/ 34 objektov - príbytkov a výrobných zariadení /obj. 1/68, 2/68, 4/68, 5/68, 7/68, 8/68, 9/68, 10/68, 11/68, 12/68, 13/68, 14/68, 15/68, 16/68, 17/68, 18/68, 19/70, 20/70, 21/70, 23/70, 24/71, 25/71, 26/71, 28/72, 30/72, 31/72, 31/73, 33/73, 34/73, 35/73, 37/73, 38/73, 39/74 a 41/74/.

b/ Tri nedostatočne zachované objekty, pravdepodobne príbytky /6/68, 27/71 a 32/73.

c/ Dva objekty hospodárskeho, bližšie neurčiteľného charakteru /obj. 42/75 a 43/75/.

d/ Dva nedostatočne zachované objekty bez možnosti bližšej klasifikácie /3/68 - súčasť obetišťa [?], 22/70/.

e/ Dva objekty neznámeho účelu /obj. 45/75, 46/75/.

f/ Dve exploatačné jamy /obj. 36/73, 44/75/.

g/ Obetište /obj. 40/74/.

Okrem uvedených objektov sa tu zistila aj skládka rudy /v sonde II, severne od obj. 21/70/, dva detské a jeden zvierací pohreb v nádobe /hrob 1, hrob 2 - spopolnené zvyšky dvoch detí, hrob 3 - spopolnené zvyšky zvieracích kostí; expertíza J. Jakaba a C. Ambrosa/ a kamenná stéla /101 x 141 x 57 cm/.

Pri výskume v roku 1975 získali sa poznatky, ktoré umožňujú bližšie špecifikovať dva sídliskové horizonty opevnenej osady otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku. Pri rozoberaní dlážok príbytkov z mladšej fázy osídlenia sa podarilo v blízkosti vstupu do osady zistiť aj niekoľko kolových jám patriacich mladšiemu osídleniu než klasický - druhý - sídliskový horizont. Tento názor potvrdzuje predovšetkým skutočnosť, že kolové jamy sú situované čiastočne i vo vstupnej časti do osady a nerešpektujú urbanistické usporiadanie jej mlad-

šieho časového horizontu, ktorému patrí fortifikačný systém. Aj v sonde Ia a Ib sa podarilo zistiť, že dve kolové jamy porušujú dlážky príbytkov z klasickej fázy osídlenia. Dlážky boli vymazané žltou hlinou /žltkou/ a kolové jamy "prerážali" súvislé vymazanie. Aj pri objekte 17/69, neďaleko miesta, kde sa našla zdobená bočnica zubadla, prerážala kolová jama dlážku príbytku z mladšej fázy osídlenia. Dôležité je však zistenie v sondách IIg, f, h, kde bolo niekoľko kolových jám, ktoré svojím pravidelným usporiadaním potvrdzujú, že ide síce o objekt rešpektujúci predchádzajúce klasické osídlenie, ale zrejme mladší než klasická - druhá - fáza osídlenia.

Na základe predbežného zhodnotenia zistených terénnych poznatkov a analýzy nálezov, reprezentujúcich jednotlivé sídliskové horizonty, možno urobiť záver, že po náhlom zániku klasického horizontu osady bol areál vymedzený fortifikačným systémom na niekoľkých miestach znovu osídlený. Potvrdzuje to niekoľko malých kolových stavieb. Žiaľ, tomuto poklasickému - v poradí tretiemu - osídleniu nemožno pričleniť žiadne nálezové súbory, zrejme teda ide len o krátkodobé, sporadické, dočasné osídlenie, a nie osídlenie takej kvality, aké predstavoval starší i mladší - klasický - sídliskový horizont osady.

Netreba pochybovať o tom, že osada mohla byť istým spôsobom opevnená už v prvej fáze osídlenia /starší horizont/, pretože všetky objekty sa nachádzajú v areáli vymedzenom fortifikačným systémom. Fortifikačný systém, ktorého torzo sa podarilo v rokoch 1968-1975 preskúmať, patrí však evidentne mladšej fáze osídlenia. Svedčí o tom veľmi výrazne deštrukcia múrov na dlážkach príbytkov i v priekope, ale najmä to, že k vonkajšiemu kamennému múru fortifikácie priliehali domy; múr teda bol súčasne aj jednou zo stien príbytkov.

Sporadické osídlenie po náhlom zániku mladšieho /klasického/ horizontu indikuje - vychádzajúc z formálnej logiky - možnosť trojfázového osídlenia, no túto eventualitu nemožno doložiť nálezmi, hoci o osídlení po zániku klasickej fázy sú exaktné dôkazy. Napokon aj na iných sídliskách z konca staršej a začiatku strednej doby bronzovej bolo dokázané osídlenie nasledujúce bezprostredne po zániku otomanskej a maďarovskej kultúry /Barca, Nitriansky Hrádok, Veselé, Maňa a i./. Ide teda o osídlenie súvisiace s nástupom ďalších etník na teritórium severokarpatskej oblasti /pilinská a karpatská mohylová kultúra/ po zániku predchádzajúceho osídlenia /Vladár, J., Slovenská archeológia, 21, 1973, s. 270 a nasl./.

K problematike osídlenia po zániku klasickej fázy otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku dôležité poznatky priniesol výskum sídliskovej architektúry. Aj v architektúre jednotlivých fáz osídlenia lokality sú markantné rozdiely. Starší horizont zrejme reprezentujú príbytky typu Barca /vrstva II-I/. Mladší /klasický/ horizont má ešte príbytky tohto charakteru /domy v blízkosti severného priebehu fortifikácie; dlážky vymazané žltou hlinou/, no pre tento horizont sú už charakteristické príbytky s kamennými podmurovkami /domy na akropole a v juhovýchodnej a východnej časti osady/.

Sporadické osídlenie - v bežnom signovaní reprezentujúce tretiu sídliskovú fázu - predstavujú malé príbytky, ktorých pôdorysy vymedzujú kolové jamy;

zistili sa rozptýlené na niekoľkých miestach v areáli opevnenej osady. Odlišujú sa výrazne od osídlenia reprezentovaného otomanskou kultúrou nielen svojou konštrukciou, ale aj orientáciou príbytkov /SZ-JV/. Ide o primitívnejšie a z technického hľadiska menej náročné stavby; nie je vylúčené, že korešpondujú s príbytkami v agrárnej osade v bezprostrednej blízkosti opevnenej osady. Výskum spoľahlivo potvrdil, že ide o osídlenie nasledujúce po deštrukcii klasického horizontu osady. Toto sporadické osídlenie prekrylo niektoré objekty klasickej fázy, v ktorých po zániku zostali in situ početné depoty. O tom, že ide o nové osídlenie, ktoré s určitosťou nemožno dávať do súvisu s druhou fázou osídlenia, je dostatok dôkazov. Pretože príbytky z tretej etapy osídlenia rešpektujú určité terénne situácie /priebeh fortifikácie, terasovité úpravy v areáli osady a nepochybne i deštrukcie niektorých objektov/, nemožno ich dávať do súvislosti s osídlením púchovskej skupiny, ktorej pamiatky /fragmenty keramiky/ sa našli ojedinele aj v areáli opevneného sídliska. Do úvahy môže prichádzať iba osídlenie bezprostredne po zániku opevnenej osady otomanskej kultúry, pričom treba rešpektovať i fakt, že pod deštrukciou príbytkov klasickej fázy zostali všetky nálezové súbory neporušené až do súčasnosti /obr. 146-149/. Depoty v príbytkoch klasickej fázy s reprezentatívnym spoločenským bohatstvom úplne vylučujú eventualitu, že by tu mohlo ísť o kontinuitu v osídlení, resp. o novú - ďalšiu - stavebnú fázu sídliska. Či ide o príbytky súvisiace s agrárnou základňou, ktorá mohla jestvovať aj po zániku opevnenej osady, nemožno bez ďalšieho výskumu jednoznačne rozhodnúť.

Zdá sa, že tu ide o nové osídlenie, reprezentované pilinskou kultúrou, ktorej pamiatky sa objavujú neskôr v povodí Hornádu a Popradu; ich postupnú infiltráciu do prostredia otomanskej kultúry signalizujú i niektoré keramické nálezy z mladšieho sídliskového horizontu. Tento názor je opodstatnený, ak berieme do úvahy známu skutočnosť, že nielen na birituálnom pohrebisku otomanskej kultúry v Strede nad Bodrogom sú v hmotnej /keramika/ ale i v duchovnej kultúre /žiarový spôsob pochovávania/ evidentné vplyvy konštituujúcej sa pilinskej kultúry /Polla, B.: Birituálne füzesabonyské pohrebisko v Strede nad Bodrogom. V: Chropovský, B. - Dušek, M. - Polla, B.: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku I. Bratislava 1960, s. 346-350/, ale tieto vplyvy sú markantné i v Spišskom Štvrtku /druhá klasická fáza osídlenia/. Nejde len o vplyvy v hmotnej, ale i v duchovnej kultúre. V tejto súvislosti sú zaujímavé dva žiarové hroby, resp. pochované zvyšky dvoch detí v torzách nádob, ako aj uloženie spopolnených zvyškov zvieracej obete v južnej časti akropoly. Na opevnených sídliskách v karpatskej oblasti, ale i mimo nej, sa neraz objavujú i pithoi - kostrové pohreby detí, resp. dospelých jedincov v nádobách. Aj spopolnené zvyšky dvoch detí v nádobách na akropole v Spišskom Štvrtku poukazujú na nové kultúrne prúdy v nadstavbovej oblasti, ktoré treba dávať už do súvisu s pilinskou kultúrou. Napokon, na neďalekom pohrebisku v Švábovciach sú výrazne doložené dva časové horizonty: starší, súčasný s pohrebiskom v Strede nad Bodrogom /výrazná otomanská zložka/, a mladší, ktorý plne korešponduje s nálezmi pilinskej kultúry z ďalších lokalít na Spiši, na východnom Slovensku

a v južných oblastiach stredného Slovenska. Zmenu pohrebného rítu otomanskej kultúry v období otomansko-pilinskej fázy treba preto spájať so zvyšujúcim sa civilizačným vplyvom pilinskej kultúry; nedávno na to poukázal i V. Furmánek /Piliňská kultura, její geneze a vývoj. Autoreferát kandidátskej dizertačnej práce. Archeologický ústav SAV. Nitra 1975, s. 14/.

Nové výskumy dostatočne spoľahlivo objasnili problematiku tzv. otomansko-pilinského horizontu i horizontu Suciu de Sus-Otomani /Vladár, J.: Spišský Štvrtok - opevnená osada otomanskej kultúry. Nitra 1975, s. 12-13; Furmánek, V., op. cit., s. 14-16/, ako aj úlohu mediteránnych vplyvov po zániku opevnených sídlisk otomanskej kultúry v Karpatskej kotline. Po období kryštalizácie pilinskej kultúry, v ktorej náplni je evidentný aj podiel staršieho domáceho substrátu /Točík, A. - Vladár, J.: Prehľad bádania v problematike vývoja Slovenska v dobe bronzovej. Slovenská archeológia, 19, 1971, s. 401 a nasl./, reprezentovaného otomanskou kultúrou /bronzové depoty z Včelíniec a Hodejova/, objavujú sa i naďalej, hoci nie s takou intenzitou, vplyvy mediteránnej oblasti, ktorá zohrala významnú úlohu v procese tvárnenia hmotnej a duchovnej kultúry opevnených sídlisk zo začiatku strednej doby bronzovej v karpatskom prostredí. Nová historická situácia po expanzii mykénskej kultúry na Krétu odzrkadľuje sa i v hmotnej náplni pilinskej kultúry, a to v jej starších vývojových fázach /rámcove ide o 14. stor. pred n. l./. Zvlášť významné je v tejto súvislosti zistenie V. Furmánka, že liate mesiačkovité závesky pilinskej kultúry na území jej rozšírenia nepochybne imitujú typický minojský motív býčích rohov, ktorý bol akceptovaný a potom pretváraný do podoby rôznych srdcovitých záveskov. Podľa V. Furmánka /op. cit., s. 15-16/ je závislosť rohatých záveskov na minojských predlohách nepochybná.

Posledná etapa výskumu v Spišskom Štvrtku priniesla viaceré nové poznatky, ktoré majú fundamentálny význam pre poznanie a riešenie problematiky súvekej kamennej architektúry v stredoeurópskom prostredí, urbanistickej koncepcie opevnených osád, intenzity kultúrnych kontaktov s priľahlými i vzdialenejšími oblasťami, nerovnomernosti európskeho kultúrneho vývoja a sociálneho progresu. Výsledky výskumu sú dôležité aj pre riešenie otázok genézy tzv. mohylových kultúr a osobitne formovania pilinskej kultúry a kultúry Suciu de Sus. Dôležité sú však najmä poznatky - ktoré možno generalizovať - o charaktere kultúrneho vývoja po zániku opevnených sídlisk v Karpatskej oblasti na začiatku strednej doby bronzovej. Z tohto aspektu majú nálezové fondy z územia Slovenska kľúčový význam pre poznanie a riešenie problematiky v širšom európskom rámci, pretože vnášajú nové svetlo do takých dialekticky úzko spätých problémov, ako je kontinuita a diskontinuita vývoja územia Slovenska po zániku otomanskej a pilinskej kultúry v období konštituovania novej kvality vo vývoji /vznik tzv. mohylových kultúr/. Na jednej strane ide v tomto prostredí o zánik opevnených sídlisk, na druhej strane o symbiózu dvoch, resp. i viacerých kultúrnych zložiek /otomansko-pilinský horizont/, resp. aj o kontinuitu kultúrneho vývoja, odzrkadľujúcu sa v nálezových súboroch jedného z kľúčových pohrebísk pre pochopenie tejto problematiky - birituálneho pohre-

biska v Majcichove, dokladajúceho prechod od maďarovskej kultúry ku karpatskej mohylovej kultúre /Chropovský, B.: Birituálne maďarovské pohrebisko v Majcichove na Slovensku. Archeologické rozhledy, 10, 1958, s. 509/.

KOMPLEXE ABDECKUNG EINER BEFESTIGTEN SIEDLUNG DER OTOMANI-KULTUR IN SPIŠSKÝ ŠTVRTOK. Im J. 1975 kam die achtjährige komplexe systematische archäologische Abdeckung der befestigten Höhensiedlung der Otomani-Kultur in Spišský Štvrtok /Bez. Spišská Nová Ves/ in der Flur Myšia hôrka zum Abschluss. Über die Forschungsergebnisse, die schwerwiegende Erkenntnisse zur Problematik der sozial-ökonomischen Entwicklung nicht nur des nordkarpatischen, aber auch der breiteren mitteleuropäischen Gebiete erbrachte, sind schon die ausländischen Forscher ausreichend informiert. Im J. 1975 wurden die Grabungsergebnisse kurz in der Publikation Spišský Štvrtok - die befestigte Siedlung der Otomani-Kultur /Nitra 1975/ zusammengefasst. Ich verweise daher nur auf einige grundlegende Erkenntnisse aus der letzten Grabungsetappe.

Die achtjährige Grabung, die das Archäologische Institut der SAW zu Nitra in den J. 1968-1975 realisierte, richtete sich in der letzten Phase vor allem auf die Aufklärung einiger schwerwiegender Fragen von wirtschaftlichem und Überbaucharakter. Gleichzeitig beglaubigte man mit einigen Probeschnitten die Situation in der nächsten Umgebung, wo sich Agrarbesiedlung konzentrierte, die die Naturalbasis der befestigten Höhensiedlung mit vorzüglich entwickelter und vielseitiger spezialisierter handwerklicher Produktion repräsentiert. Mit diesen Probeschnitten konnte man bisher in der nächsten Umgebung das zu der befestigten Siedlung resp. zu den landwirtschaftlichen Ansiedlungen gehörende Gräberfeld nicht feststellen.

Im J. 1975 konzentrierte sich die Flächenabdeckung im Areal der befestigten Siedlung vor allem auf die Aufklärung einiger wichtiger Situationen im Handwerkerteil der Siedlung und beim Opferplatz /Abb. 139/. Die grösste Aufmerksamkeit widmete man jedoch der Dokumentation aller wichtiger Details, die mit dem Fortifikationssystem zusammenhingen /das Tor mit zwei runden Bastionen, Graben/. Wichtig ist, dass man nicht im nordöstlichen Teil der Siedlung, sondern auch westlich des Objektes 16/68 die Superposition zweier Siedlungsobjekte feststellen konnte. Die grösste Bedeutung haben zwei rekonstruierte Pyraunen /einer von ihnen stammt vom Opferplatz/ und der erste stratifizierte Fund einer verzierten Trensenquerstange aus Geweih. Die Querstange zeigt eine unikate Konzeption der Verzierung: es treffen hier Motive aus der Maďarovce- und der Vatin-Kultur zusammen.

Überraschend ist die Feststellung einiger grünlicher Gesteinsstücke /Malachiterz/. Es handelt sich eigentlich um den indirekten Beweis der Exploitation von Oberflächenkupferlagern im nahen Slowakischen Erzgebirge. Dieser Fund belegt gleichzeitig auch die örtliche Verarbeitung von Kupfer

und Bronze. Unweit wurden auch Fragmente von Sandsteingussformen /Abb. 142/ gefunden und ebenfalls erfasste man zwei Objekte mit nachweisbarer Produktion von Goldschmuck /grosse, mit Golddraht verzierte Ohrringe/. 1975 beendete man die Abdeckung des Opferplatzes /Objekt 40 - Abb. 143/, der gegenüber der Akropolis, in der Nähe des Tores situiert war. Die Grabung erwies, dass hier bei Bauabschluss als Opfer neun Menschen getötet, verstümmelt und in das Objekt geworfen worden waren. Es liegen hier im wesentlichen zwei Gruppen von Skeletten vor /Abb. 144 und 145/. Auf dem Opferplatz befanden sich ausser den Skeletten von einem Mann, drei Frauen und fünf Kindern auch verschiedene Beigaben.

Während der systematischen Grabung in den J. 1968-1975 wurden im Areal der befestigten Siedlung 46 Objekte aus drei Besiedlungsphasen festgestellt und abgedeckt. Ausser den angeführten Objekten fanden sich hier auch ein Haufen Erz, zwei Kinder- und eine Tierbestattung in einem Gefäss /Grab 1, Grab 2 - Leichenbrand zweier Kinder und Grab 3 - verbrannte Tierknochen/, ferner eine Steinstele /101 x 140 x 57 cm/.

Bei der Grabung im J. 1975 wurden wichtige Erkenntnisse gewonnen, die eine nähere Spezifizierung zweier Siedlungshorizonte der befestigten Siedlung der Otomani-Kultur in Spišský Štvrtok ermöglichen. Das Fortifikationssystem, dessen Torso untersucht werden konnte, gehört zur jüngeren Besiedlungsphase. Es gelang hier, auch sporadische Besiedlung nach dem jähen Ende dieser jüngeren - klassischen Phase der befestigten Höhensiedlung zu erfassen. Es ist nicht ausgeschlossen, dass es sich hier um eine mit dem Antritt weiterer Ethnika auf dem Territorium des nordkarpatischen Gebietes zusammenhängende Besiedlung handelt /Pilinyer Kultur/. Die Depots in den Wohnungen der klassischen Phase mit repräsentativem gesellschaftlichem Reichtum /Abb. 146-149/ schliessen die Eventualität einer Kontinuität der Besiedlung resp. eine neue - weitere - Bauphase der Siedlung aus.

Die Grabung in Spišský Štvrtok erbrachte mehrere neue Erkenntnisse von grundlegender Bedeutung für das Kennen und die Lösung der Problematik der zeitgleichen mitteleuropäischen Steinarchitektur, der urbanistischen Konzeption der befestigten Siedlungen, der Intensität der Kulturkontakte mit näheren und entfernteren Gebieten, aber auch der Ungleichmässigkeit der europäischen Kulturentwicklung. Die Grabungsergebnisse sind wichtig auch für die Lösung der Frage der Genese der sog. Hügelgräberkulturen und besonders der Entstehung der Pilinyer und der Suciu-de-Sus-Kultur. Wichtig sind jedoch namentlich die Erkenntnisse über den Charakter der Kulturentwicklung nach dem Abbruch der befestigten Siedlungen im Karpatenraum zu Beginn der mittleren Bronzezeit. Von diesem Aspekt haben die Fundfonds aus dem Gebiet der Slowakei eine Schlüsselbedeutung für das Kennen und die Lösung der Problematik im breiteren europäischen Rahmen.

VÝSKUM STREDOVEKÉHO CINTORÍNA V ZLATÝCH MORAVCIACH-ŽITAVANOCH

Jozef Z á b o j n í k

Na jeseň roku 1975 pri kopaní ryhy na základy oplotenia farského kostola v Žitavanoch /býv. samostatná obec, zlúčená so Zlatými Moravcami, okr. Nitra/ v polohe Opatovce narazili robotníci v hĺbke asi 50 cm na veľkú náhrobnú platňu s rytou výzdobou. Nález hlásili Vlastivednému múzeu v Zlatých Moravciach, ktoré o náleze informovalo Archeologický ústav SAV v Nitre. V decembri roku 1975 bol poverený autor príspevku vykonaním záchranno-zisťovacieho výskumu na lokalite. Výskum sa začal v decembri spomenutého roku, bol pre nepriazeň počasia prerušený a dokončený na jar 1976. Dvoma sondami vedenými kolmo na os kostola, teda v smere S-J, bolo odkrytých 14 kostrových hrobov, 6 z nich bolo porušených viacnásobným pochovávaním. V blízkosti apsidy kostola boli odkryté základy gotického oporného piliera, ktorý bol zbúraný počas prestavby kostola v roku 1937. V sekundárnej polohe boli objavené ďalšie dve náhrobné platne.

Kostry boli orientované súhlasne s osou kostola, hlavami na západ, niektoré s výchylkou na severozápad. Nenašla sa pri nich žiadna výbava. Zrejme z porušeného hrobu pochádza bronzová plechová garnitúra kovaní opaska, dosť zle zachovaná, ktorú možno na základe analógií datovať rámcove do 15. stor. V sonde II, v mieste, kde robotníci objavili zdobenú náhrobnú platňu, sa zistil obdĺžnik z okruhliakov, medzi ktorými boli zvyšky malty. Dĺžka obdĺžnika /asi 190 cm/ sa zhoduje s dĺžkou náhrobnej platne. Asi 40 cm pod kameňmi boli nad sebou uložené dve rovnako orientované kostry a päť lebiek. Zrejme ide o akýsi druh hrobky, ktorá bola viackrát použitá a upravená.

Všetky tri náhrobné platne sa líšia od seba nielen tvarom a veľkosťou, ale i výzdobou. Zatiaľ čo prvá platňa /objavená pred výskumom/ je dokonale opracovaná a zdobená rytinou rovnoramenného kríža, ktorý prechádza do srdca /obr. 150/, ostatné dve platne sú len hrubo otesané. Druhá náhrobná platňa je z andezitu a zdobená je malým jednoduchým krížikom. Tretia platňa je pieskovcová, podobne ako prvá, ale bez výzdoby. Je zaujímavé, že rytá výzdoba prvej náhrobnej platne je vyplnená čiernym farbivom. Túto dokonale opracovanú platňu nemožno práve na základe jej výzdoby datovať skôr ako do 15. stor.

Pri zahadzovaní sond sa našlo niekoľko strieborných denárov zo 16. a 17. stor. a bronzová záušnica z tenkého drôtu, ktorú možno datovať do prvej polovice 13. stor.

Opatovce, časť bývalej samostatnej obce Žitavany, boli známe už pred rokom 1075 ako významné farské miesto s drevenou kaplnkou, ktorú udržiavalo 50 obcí. Po založení opátstva vo Svätom Beňadiku patrila fara s priľahlými obcami opátovi. Od roku 1388 sa dozvedáme v prameňoch o sporoch opátstva s majiteľmi susednej dediny Kňažice, pánmi hradu Hrušov. Názov obce sa často menil. V roku 1538 sa spomína ako Apathfalva, v roku 1577 ako Kis Apati a v roku 1594 Knesicz Apathy.

Dnešný farský kostol pochádza z 18. stor. Prestavaný bol v 19. stor. a naposledy v roku 1937.

Cieľom výskumu bolo zistiť začiatok pochovávania na cintoríne. Treba konštatovať, že nielen mladším pochovávaním, ale aj viacnásobnými prestavbami kostola boli najstaršie hroby zrejme zničené. Napriek tomu nález záušnice z prvej polovice 13. stor. dokladá existenciu cintorína, a teda aj románskeho kostola v tomto období. Románsky kostol bol neskoršie prestavaný, čo dosvedčuje spomenutý gotický oporný pilier.

UNTERSUCHUNG EINES MITTELALTERLICHEN FRIEDHOFS IN ZLATÉ MORAVCE-ŽITAVANY.

Beim Ausschachten eines Fundamentgrabens für die Umzäunung der römisch-katholischen Kirche in Zlaté Moravce-Žitavany /Bez. Nitra/ entdeckte man im J. 1975 eine Grabsteinplatte mit eingeritzter Verzierung. Eine Untersuchung verwirklichte hier das Archäologische Institut der SAW im Dezember 1975 und im Frühjahr 1976. In zwei Schnitten wurden 14 Körpergräber erschlossen /sechs von ihnen waren durch mehrfache Bestattung gestört/. In der Nähe der Apsis der Kirche stiess man auf Fundamente eines Stützpfeilers /er wurde beim Umbau der Kirche im J. 1937 niedergerissen/. In sekundärer Lage kamen zwei weitere Grabsteinplatten zum Vorschein.
Die Skelette waren übereinstimmend mit der Kirchenachse mit dem Kopf nach Westen orientiert, manche mit einer Abweichung nach NW; Ausstattung befand sich bei ihnen keine. Vermutlich stammt aus einem gestörten Grab eine Garnitur von Bronzeblechbeschlägen eines Gürtels /15. Jh./. Auf dem Fundplatz der erwähnten verzierten Grabplatte stellte man unter einer Geröllschicht in etwa 40 cm Tiefe zwei Skelette und fünf Schädel fest. Die drei gefundenen Grabplatten unterscheiden sich durch Form, Grösse und Verzierung. Die erste ist aus Sandstein, gut bearbeitet und weist ein eingraviertes Kreuz auf /Abb. 150/. Die beiden anderen sind nur grob behauen; die eine ist aus Andesit und mit einem kleinen Kreuz versehen, die andere ist aus Sandstein und unverziert. Die erste Platte datiert der Autor in das 15. Jh.
Beim Zuschütten der Schnitte fand man mehrere Silberdenare aus dem 16. und 17. Jh. und einen bronzenen Schläfenring aus der ersten Hälfte des 13. Jh., der die Existenz des Friedhofes, demnach auch der romanischen Kirche, in dieser Zeit belegt /die heutige Pfarrkirche stammt erst aus dem 18. Jh./.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM PRI TRNOVCI NAD VÁHOM

Lev Z a c h a r

Záchranný archeologický výskum na "Kalačovej roli" pri Trnovci nad Váhom /okr. Galanta/ sa uskutočnil v dňoch 21. 7. - 29. 8. 1975. Podnetom k nemu bol objav dvoch porušených laténskych objektov v profile ryhy na odpadové potrubie závodu Duslo-Šaľa. Porušené objekty zistila pri povrchovom prieskume pracovníčka Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave dr. E. Studeníková /r. 1975/.

"Kalačova roľa" sa nachádza na svahu duny asi 200 m od pravej strany hradskej v smere Trnovec nad Váhom - Šaľa, približne 1500 m severozápadne od Trnovca nad Váhom, oproti odpadovej nádrži, do ktorej vyúsťujú potrubia závodu Duslo-Šaľa. Podľa topografických podkladov /št. mapa 1:5000 - odvodená/ možno polohu situovať na plochu ohraničenú vrstevnicou s nadm. v. 116,25 m.

Úlohou výskumu bolo zistiť rozsah osídlenia lokality a zachrániť porušené laténske objekty. Preto boli sondy vytýčené predovšetkým v okolí zasypaného odpadového potrubia. Štyri sondy /A-D/, široké 200 cm, boli orientované v smere ryhy potrubia alebo kolmo na ňu.

Podarilo sa objaviť päť objektov: polozemnicu a dve pece z laténskeho obdobia a dva hroby zo staršej doby bronzovej.

O b j e k t 1 - p o l o z e m n i c a /obr. 151/

Tento objekt sa zistil v sonde B v 8,5-11,95 m. Črtal sa v hĺbke 40 cm od povrchu. Po jeho vyčistení sa ukázalo, že ide o plytko zahĺbenú časť polozemnice nepravidelného obdĺžnikového tvaru s kolovými jamami uprostred kratších stien a obdĺžnikovým výstupkom na severnej strane. Vo výplni polozemnice sa nachádzali okrem prepálených kúskov mazanice a drobných kameňov najmä zlomky keramiky. Kovový inventár tu nebol výrazne zastúpený, našli sa iba tri zlomky železných predmetov, pravdepodobne súvisiacich s konštrukciou objektu. Podľa sprievodného materiálu vo výplni polozemnice možno objekt datovať s istou rezervou do rozpätia stupňov LB_2-LC_1. V profilácii zlomkov keramiky sa nevyskytlo členenie typické pre stupeň LD na juhozápadnom Slovensku. Rozmery polozemnice: d. 400 cm, š. 306 cm, h. 30-35 cm.

O b j e k t 2 - k o s t r o v ý h r o b 1

Na hrob sa prišlo v 23,19-23,75 m sondy D. Črtal sa v hĺbke 64 cm od povrchu terénu ako nepravidelná kruhová škvrna. Po odstránení výplne sa objavil kostrový hrob s oválnou hrobovou jamou. Kostra ležala na ľavom boku v skrčenej polohe. Okrem kostí dolných končatín a časti lebky boli kosti rozhádzané /hrob bol vykradnutý/. Podľa zvyškov milodarov - náhrdelníka z parohoviny na diafýze tíbie a rozdeľovníka náhrdelníka - možno hrob datovať do stupňa BA_1 /nitrianska kultúra/. Rozmery hrobovej jamy: d. 1,54 m, š. 0,87 m, h. 1,08 m. Orientácia ZJZ-VSV.

O b j e k t 3 - p e c /obr. 152/

Tento objekt sa podarilo odkryť v 32,65-33,49 m sondy D. V hĺbke 46 cm ho naznačovali zvyšky mazanice. Po vybratí výplne sa zistilo, že ide o kotlovitý objekt nepravidelného kruhového pôdorysu s drobnou vaničkovitou jamou na dne. Vo výplni sa nenašiel žiaden materiál, podľa ktorého by ho bolo možné datovať; základ pece možno datovať do laténskeho obdobia iba podľa podobnosti lícovaných mazaníc v objekte 5 /laténska pec/ a najmä vertikálnostratigrafických pozorovaní /podobná výplň - výrazne tmavá popolovitá zemina/. Rozmery pece: max. Ø 190 cm, h. 30 cm.

O b j e k t 4 - k o s t r o v ý h r o b 2 /obr. 153: 2/

Hrob sa zistil v 11-13,7 m sondy D. Výplň hrobovej jamy tvaru nepravidelného obdĺžnika bola porušená vykrádačskou šachtou. V hrobe sa našli zvyšky rozhádzaných kostí /v strede hrobovej jamy zlomok tíbie a femur/. Podľa milodarov - čepele medeného nožíka a jazykovitej osličky - možno hrob datovať do stupňa BA_1 /nitrianska kultúra/. Rozmery hrobovej jamy: d. 250 cm, š. 152 cm, h. 63 cm. Orientácia ZJZ-VSV.

O b j e k t 5 - p e c /obr. 153: 1/

Objekt sa zistil v 36,6-38,2 m sondy D. Začal sa črtať v hĺbke 40 cm a naznačovali ho zlomky mazanice nad miestom pôvodného roštu. Po vybratí výplne sa objavil pôdorys pece s nepravidelným oválnym predpecným otvorom a vaničkovitou jamou v strede. Vlastná pec mala kruhový tvar a bola pôvodne šikmo zahĺbená /pribl. hruškovitý profil/ do pieskového podložia. Vo výplni pece sa okrem dvoch laténskych črepov z ústia a tela nádob nepodarilo objaviť žiaden iný materiál. Podľa spomenutých črepov pec možno s istou rezervou datovať do stupňa LC. Rozmery pece: d. 386 cm. max. š. 259 cm, h. 43-45 cm.

Výskum prispel k rozšíreniu našich poznatkov o pravekom a protohistorickom osídlení katastra obce Trnovec nad Váhom, ktorý je bohatý na archeologické lokality. Laténska polozemnica a dve pece, ako aj dva hroby zo staršej doby bronzovej naznačujú, že "Kalačova roľa" bola pôvodne zrejme exponovaným miestom v inundácii Váhu a že pri zemných prácach v jej okolí treba rátať s ďalšími nálezmi.

Hoci sa záchranný výskum realizoval na pomerne malej ploche /ca 300 m^2/, nastolil znovu niekoľko "starých" otázok metodického charakteru, ktoré sa týkajú najmä objektivity interpretácie osídlenia výlučne na základe odkrytého fragmentu osídlenej plochy /problém vzťahu dvoch laténskych pecí voči laténskej polozemnici/. Uvedená skutočnosť naznačuje, že v budúcnosti bude potrebné robiť výskumy záchranného charakteru, resp. využívať ich výsledky len ako podklady k ďalšej práci, lebo pri fragmentárnom zachytení osídlenej plochy nemožno použiť novšie vyhodnocovacie metódy /Fordova štatistická metóda, priestorová kumulácia typických tvarov predmetov a i./.

RETTUNGSGRABUNG BEI TRNOVEC NAD VÁHOM. Der Autor veröffentlicht die Ergebnisse einer Rettungsgrabung bei Trnovec nad Váhom /Bez. Galanta/ in der Flur "Kalačova roľa", die sich ca. 1500 m nordwestlich der Gemeinde

befindet. Die ersten Funde traten hier im J. 1975 bei einer Geländebegehung des Archäologischen Institutes des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava in der Umgebung der erwähnten Gemeinde zutage /im Profil des Grabens für Abfallrohre wurden zwei latènezeitliche Objekte festgestellt/. Die Rettungsgrabung realisierte der Autor des Beitrages vom 21. 7.-29. 8. 1975. Umgegraben wurde eine Fläche von ca. 300 m^2, dabei gelang es, eine Halbgrubenhütte, zwei latènezeitliche Öfen und zwei Gräber aus der älteren Bronzezeit zu erfassen.

Die Halbgrubenhütte /Obj. 1, Abb. 151/ gehört zu den üblichen Typen der latènezeitlichen Objekte in der Südwestslowakei. Nach den Keramikbruchstücken aus der Füllerde ist die Halbgrubenhütte in die Zeitspanne der Stufen LB_2-LC datierbar.

Die zwei latènezeitlichen Öfen /Objekte 3 und 5, Abb. 152, Abb. 153: 1/ vertreten funktionell andere Öfen als zur Herstellung von Keramik. Der Ofen 1 /Objekt 3, Abb. 152/ hatte eine runde Basis mit einer kleinen wannenförmigen Vertiefung in der Sohle. Der Ofen 2 /Objekt 5, Abb. 153: 1/ besass eine Vorofengrube von ovaler Form, der eigentliche kreisförmige Ofen war kesselförmig in die Unterlage eingetieft. An beiden Ofenstellen fand man den Rost nicht in ursprünglicher Lage, er erhielt sich nur in Bruchstücken oberhalb der Ofenkuppel. Den Ofen 1 /Objekt 3/ kann man nur aufgrund stratigraphischer Beobachtungen in die Latènezeit verweisen /in derselben Lage wie der Ofen 2 - Objekt 5, gleiche Füllerde, Lehmverstrich/, weil in seiner Füllerde keinerlei Material gefunden wurde, nur Lehmverstrich. Der Ofen 2 ist in die Stufe LC aufgrund zweier Scherbenfunde einstufbar, die eher eine mittellatène- als frühlatènezeitliche Profilation aufweisen /sie wurden in der Füllerde des Ofens zwischen Lehmverstrichbrocken gefunden, unmittelbar über dem Liegenden/.

Die zwei Skelettgräber aus der älteren Bronzezeit /Abb. 153: 2/ waren ausgeraubt. In der Füllerde der Grabgruben erkannte man sekundäre Eingriffe in Form von zur Mitte der Grabgrube führenden Schächten der Grabräuber. In beiden Gräbern waren ursprünglich Hocker bestattet, jedoch nur im Grab 1 fand man das Skelett in annähernd ursprünglicher Lage vor. Im Grab 2 waren nur einige breitgeworfene Knochen. Den Resten der Beigaben nach zu schliessen, sind beide Verbände in die Stufe BA_1 datierbar /Nitra-Kultur/. Die Gräber enthielten Geweihperlen, die Klinge eines Kupfermessers und einen Wetzstein.

Obr. 1. Čachtice, okr. Trenčín. Výber črepov keramiky z objektu 1/75.

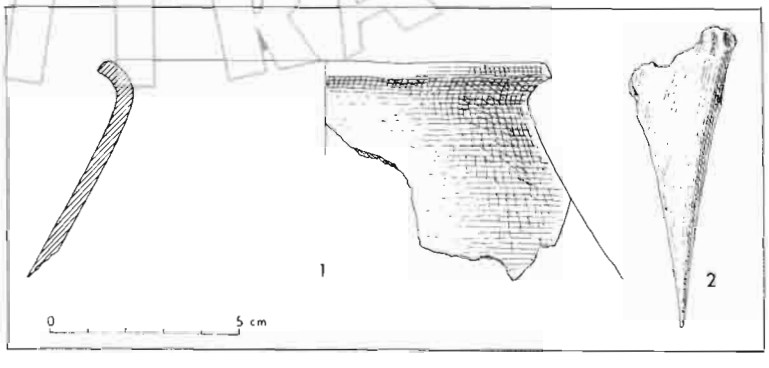

Obr. 2. Čachtice, okr. Trenčín. 1 - črep z mladohalštatského objektu 3/75; 2 - kostené šidlo z hrobu 7/75.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

Obr. 3. Mochovce, okr. Levice. 1 - fragment kamenného sekeromlatu; 2-11 - výber črepov mladohalštatskej keramiky.

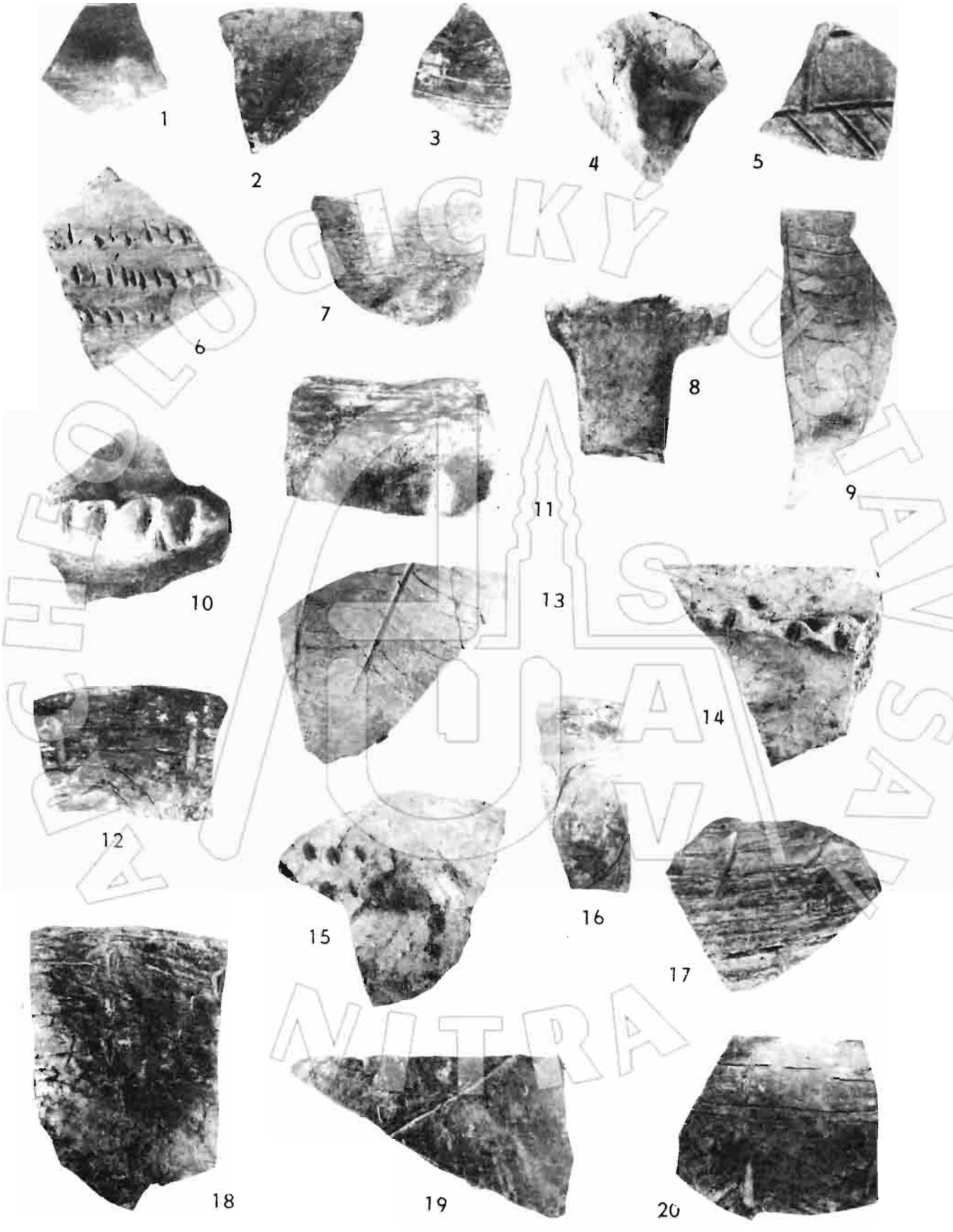

Obr. 4. Nevidzany, okr. Nitra. Výber črepov keramiky z objektu 1/75.

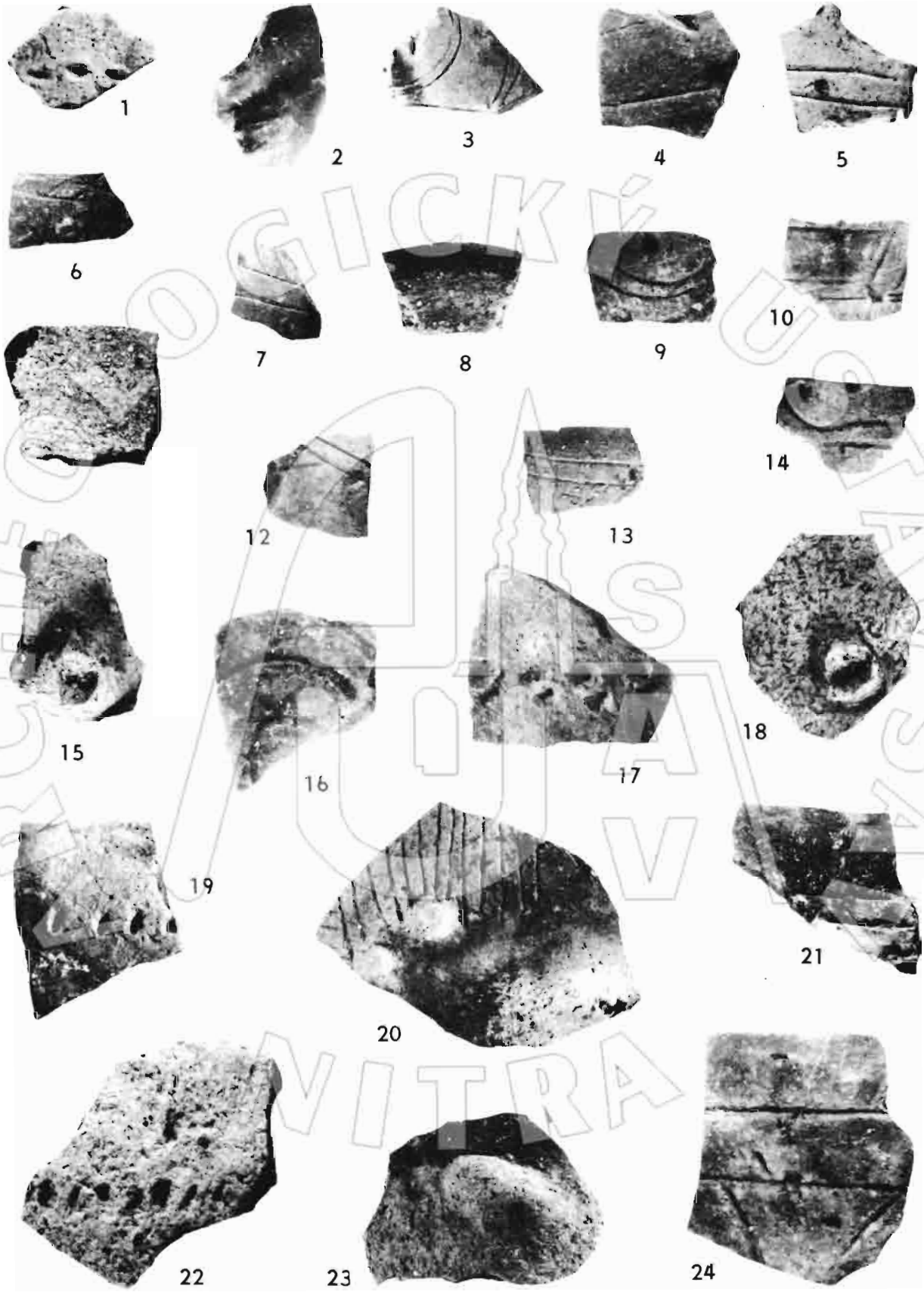

Obr. 5. Nevidzany, okr. Nitra. Výber nálezov /črepov keramiky/.
1-3, 6, 21 - objekt 2/75; 4, 5, 7, 8, 11 - objekt 4/75; 9, 10, 17-20 - objekt 5/75; 12-16, 22-24 - objekt 6/75.

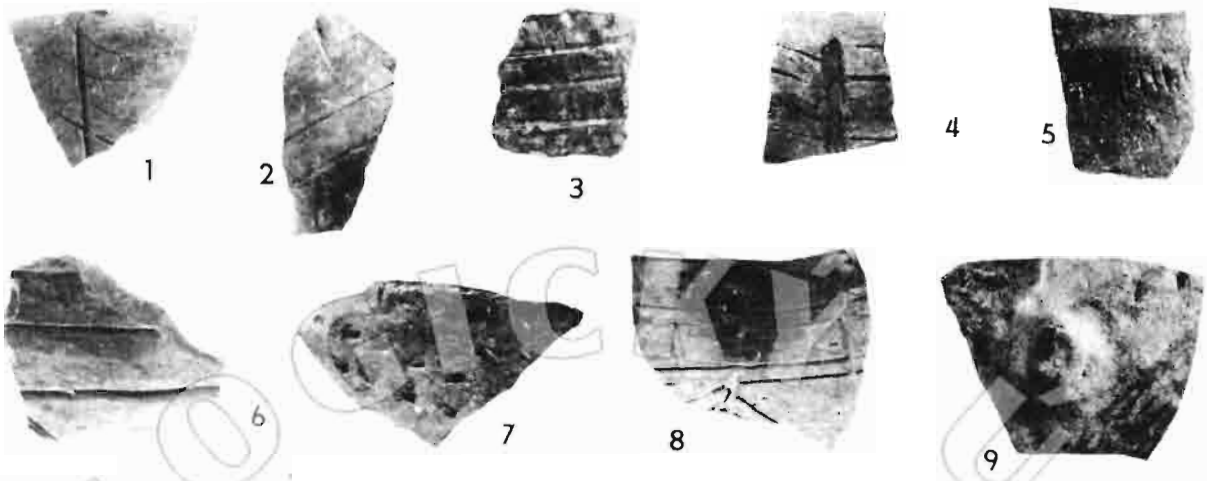

Obr. 6. Nevidzany, okr. Nitra. Výber črepov keramiky z objektu 1/75.

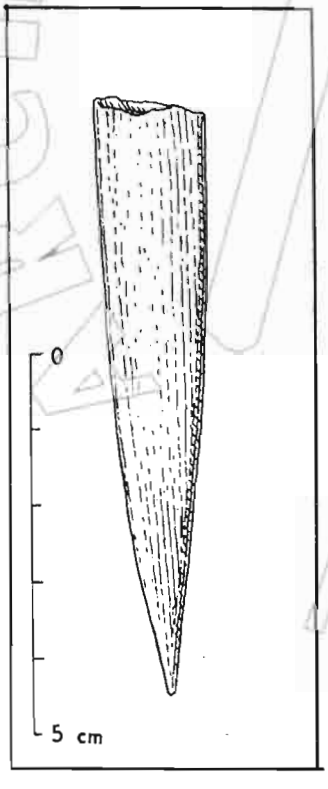

Obr. 7. Nevidzany, okr. Nitra. Kostené šidlo z objektu 1/75.

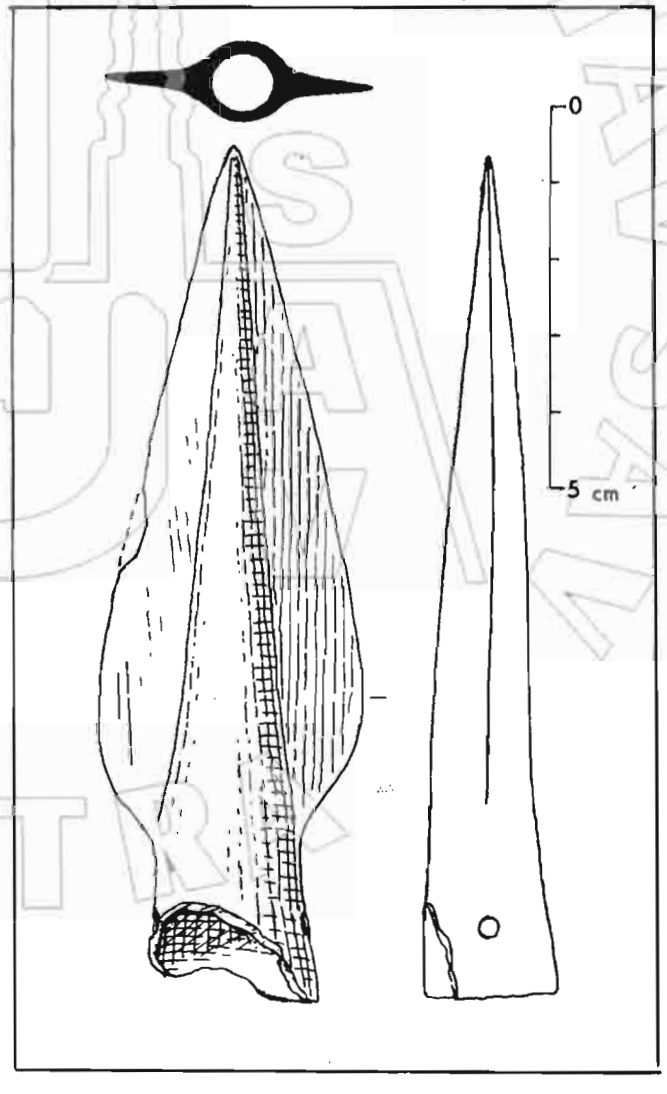

Obr. 8. Plášťovce, okr. Levice. Bronzová kopija.

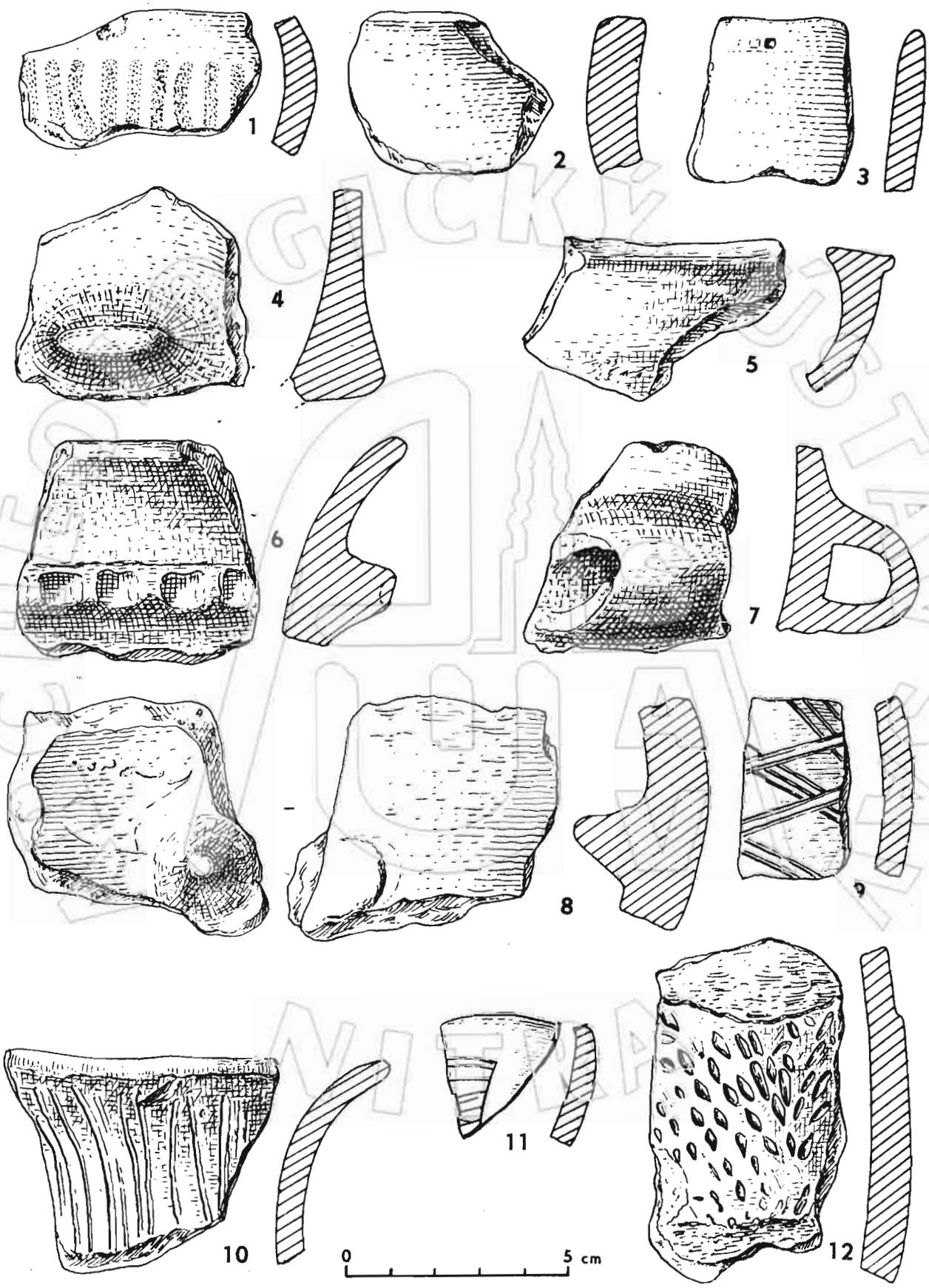

Obr. 9. Slatina, okr. Levice. 1-4 - výber nálezov z polohy Pótlék; 5-12 - výber nálezov z polohy pri ceste zo Slatiny do Chorvatíc.

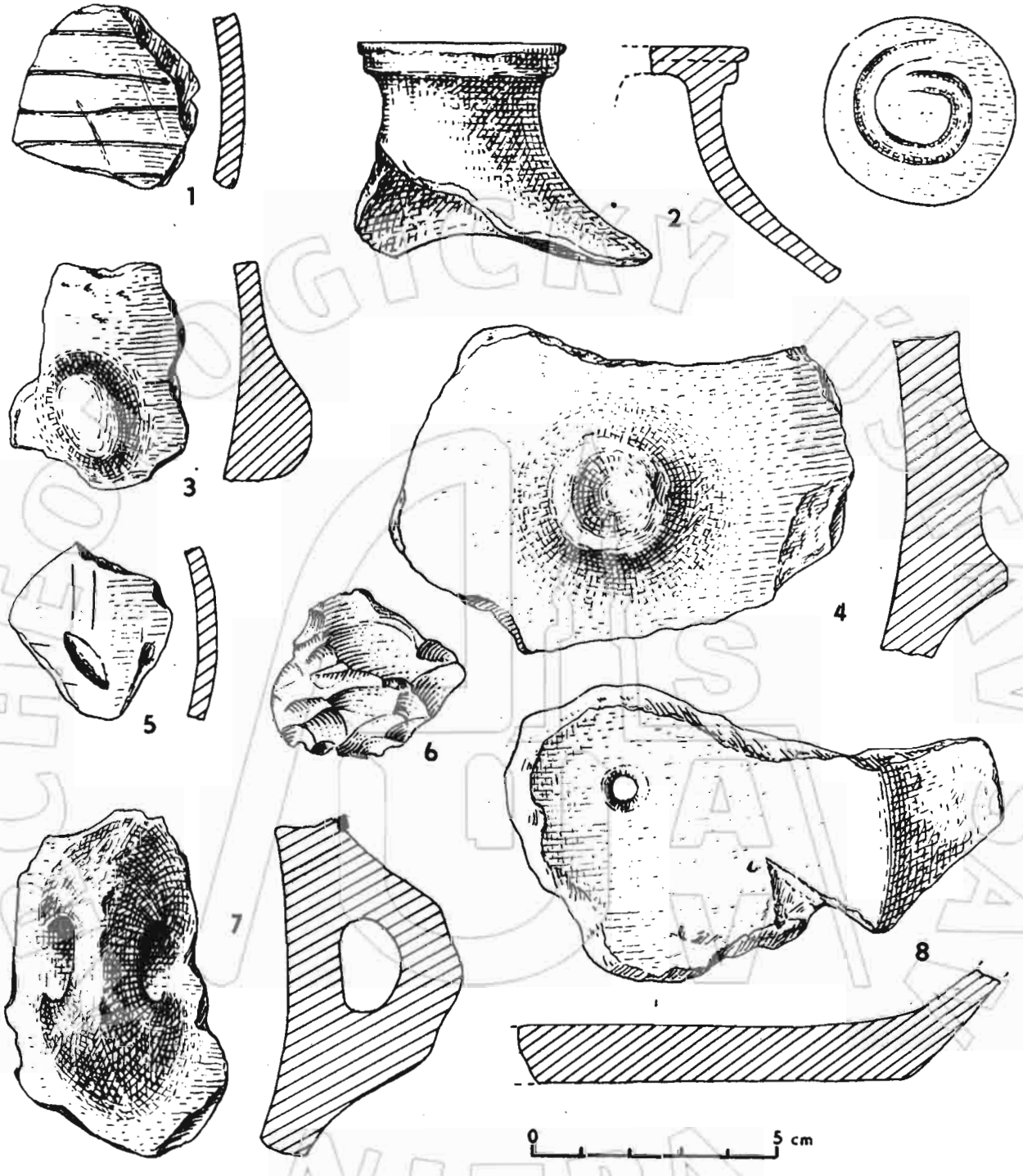

Obr. 10. Dudince, okr. Zvolen. Výber nálezov. 1, 3, 6, 8 - poloha Nad Cigáňmi; 4, 5, 7 - poloha Zádorov. 2 - Terany, okr. Zvolen.

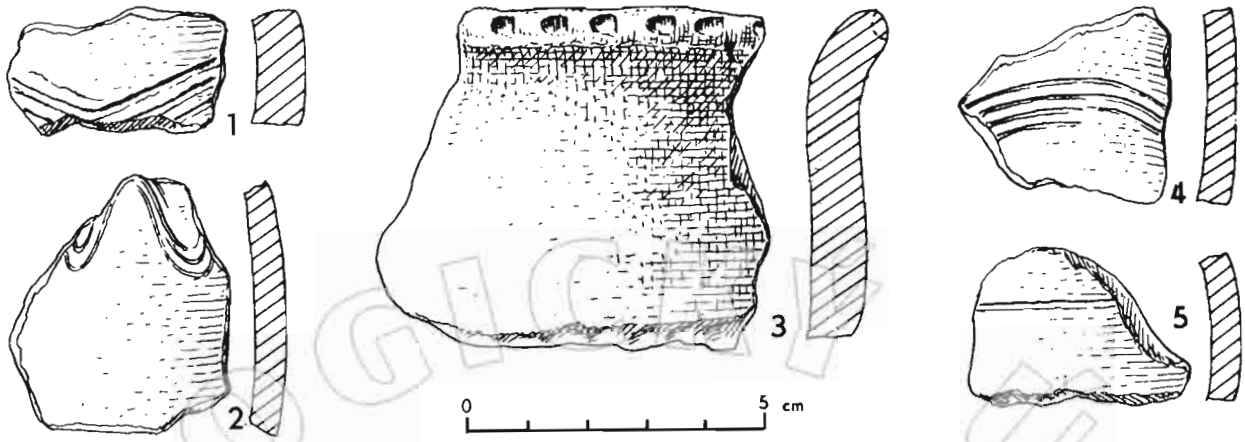

Obr. 11. Plášťovce, okr. Levice. Výber nálezov.

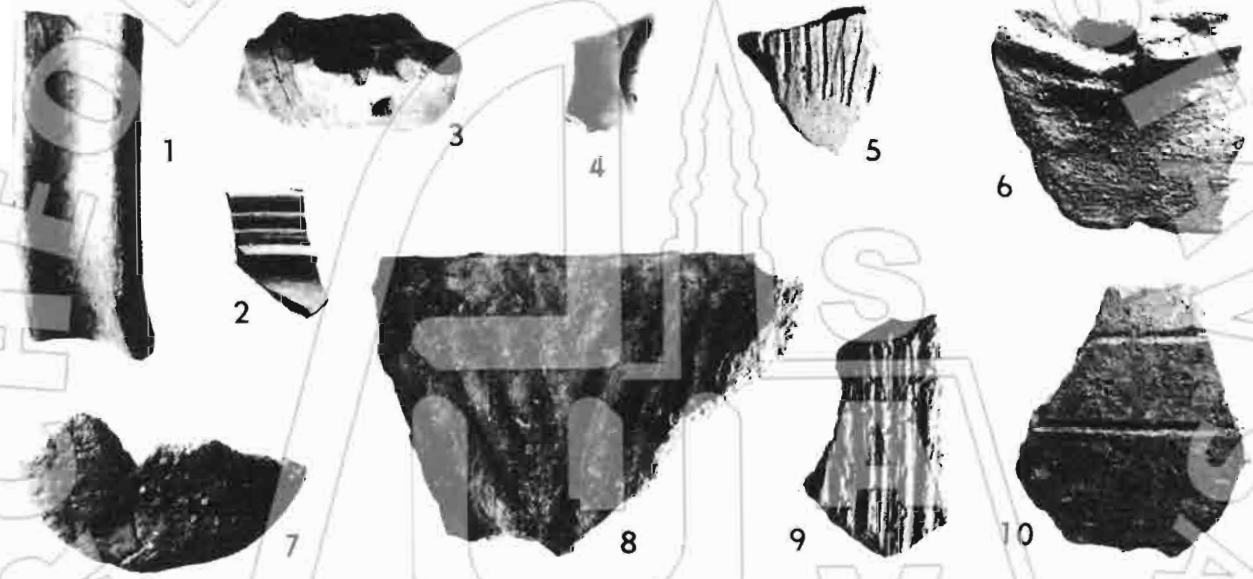

Obr. 12. Tajná, okr. Nitra. Výber materiálu.

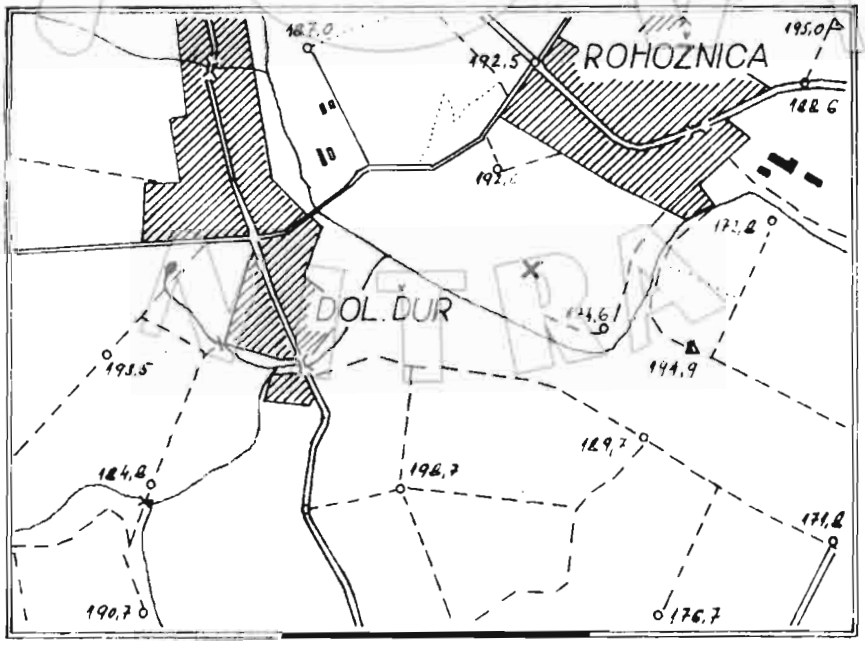

Obr. 13. Veľký Ďur, okr. Levice. Situačný náčrt. /Miesto nálezu je vyznačené krížikom/.

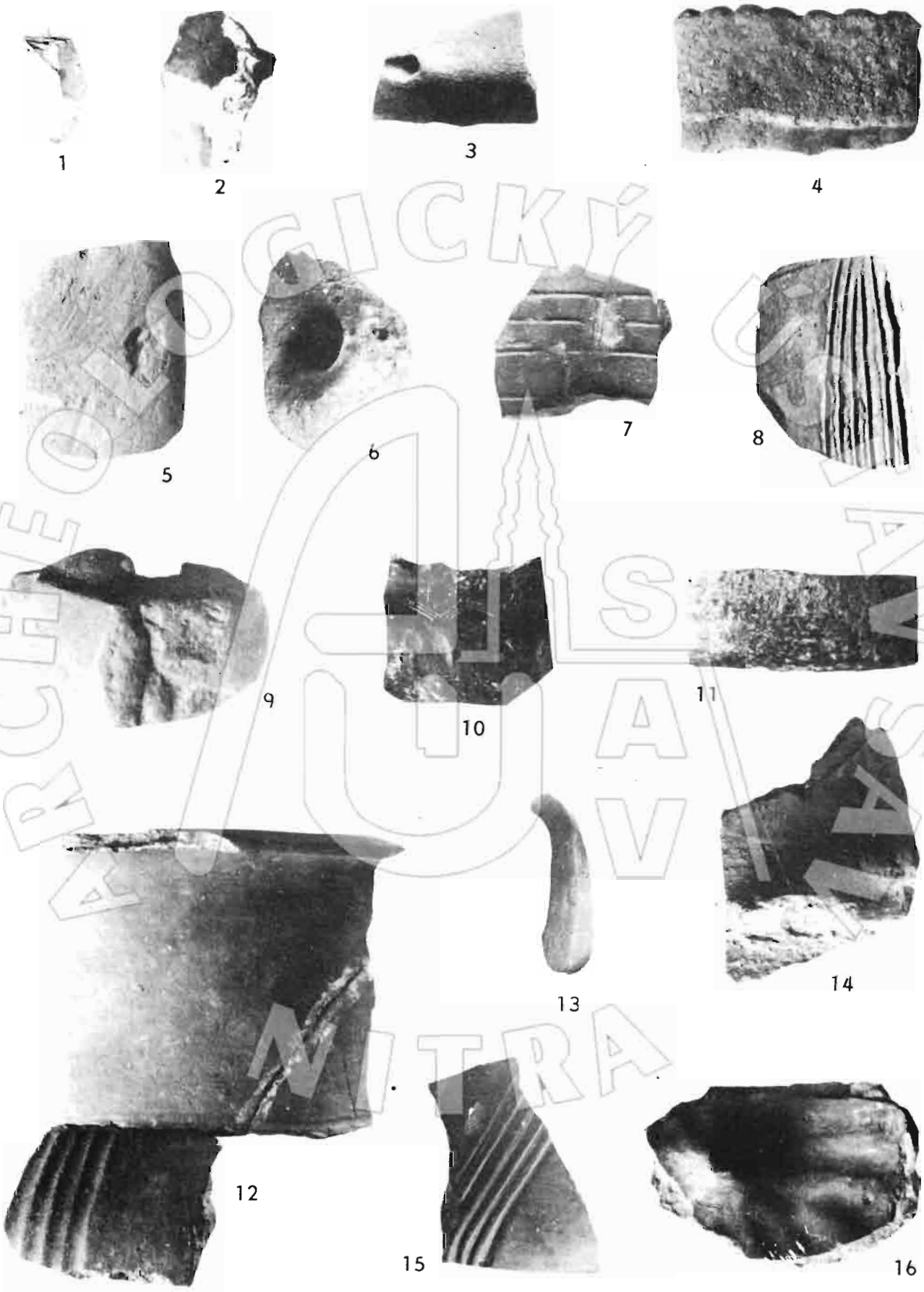

Obr. 14. Veľký Ďur, okr. Levice. 1-9 - neolitické a eneolitické nálezy; 12, 13, 15 - nálezy z mladšej doby bronzovej; 10, 11, 14, 16 - nálezy z doby halštatskej.

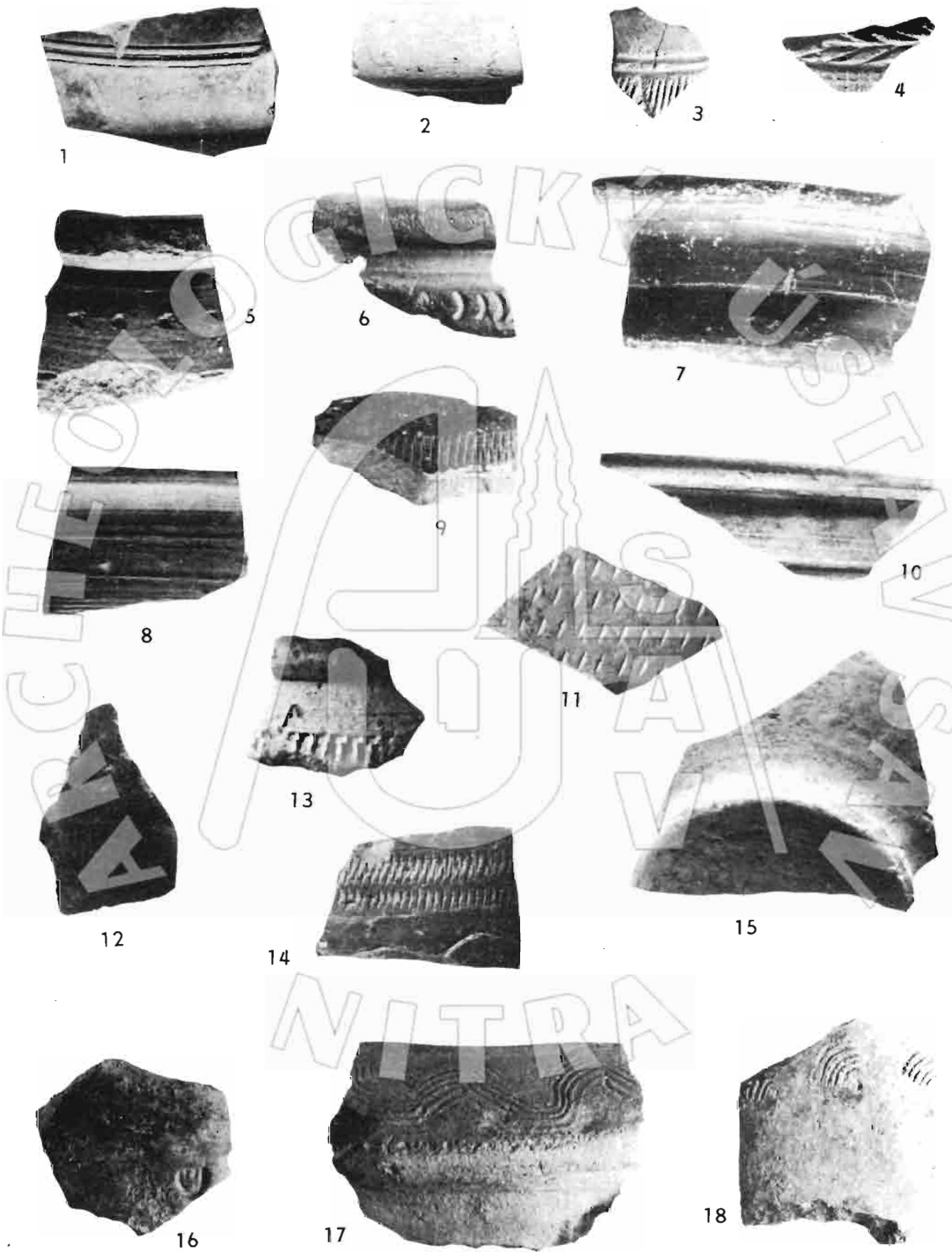

Obr. 15. Veľký Dur, okr. Levice. 1-4, 6, 7 - nálezy zo strednej a neskorej doby laténskej; 5, 8-12, 14, 15 - rímskoprovinciálna importovaná keramika; 13, 16-18 - rímsko-barbarská keramika.

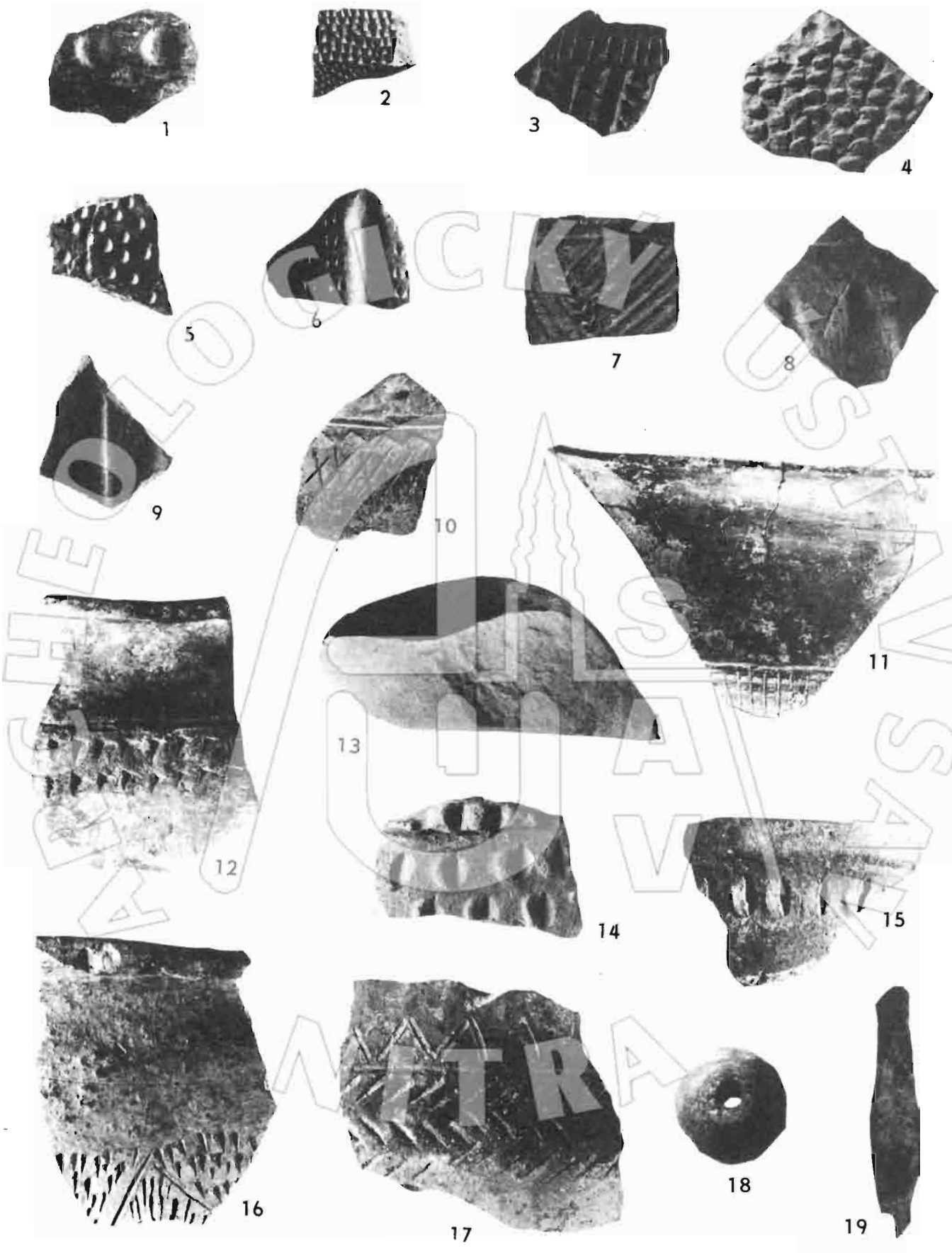

Obr. 16. Veľký Ďur, okr. Levice. 1-12, 14-17 - výber rímsko-barbarskej keramiky; 13 - kamenná oslička, 18 - hlinený praslen, 19 - železný vrták.

Obr. 17. Veľký Ďur, okr. Levice. 1-4, 6 - keramika včasnoslovanskej a avarskej kultúry; 5, 7-14 - včasný až neskorý stredovek.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

obr. 18. Veľký Ďur, okr. Levice. 1 - okraj zo stredovekej nádoby; 2, 3 - ojedinelé nálezy.

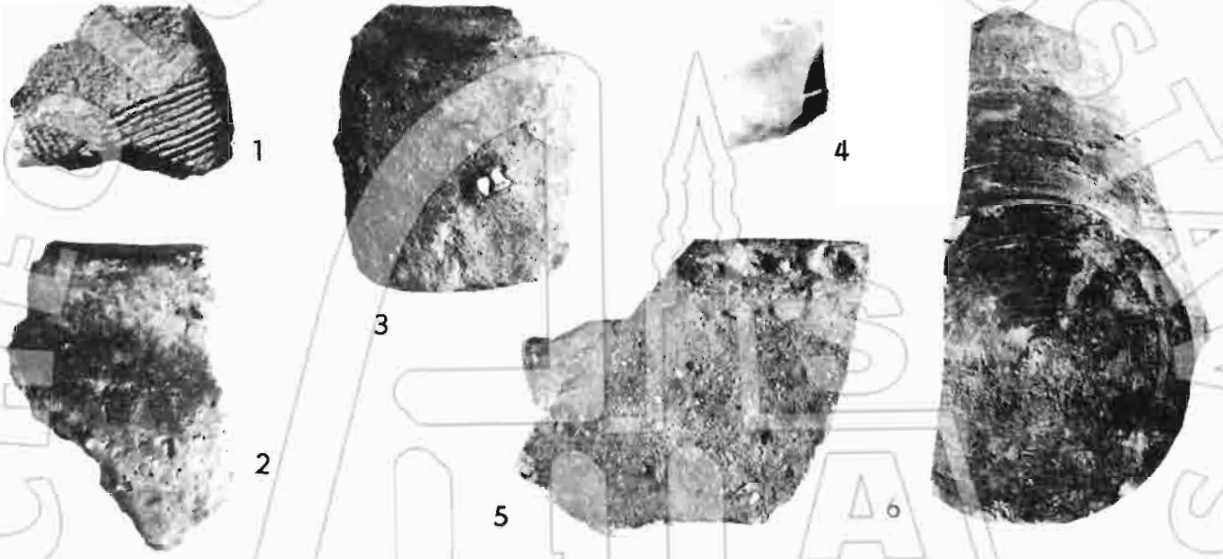

obr. 19. 1-2 - Vráble, okr. Nitra; 3-6 - Jedľové Kostoľany, okr. Nitra.

obr. 20. Budimír, okr. Košice-vidiek. Výber zlomkov kozmetiky z doby rímskej.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

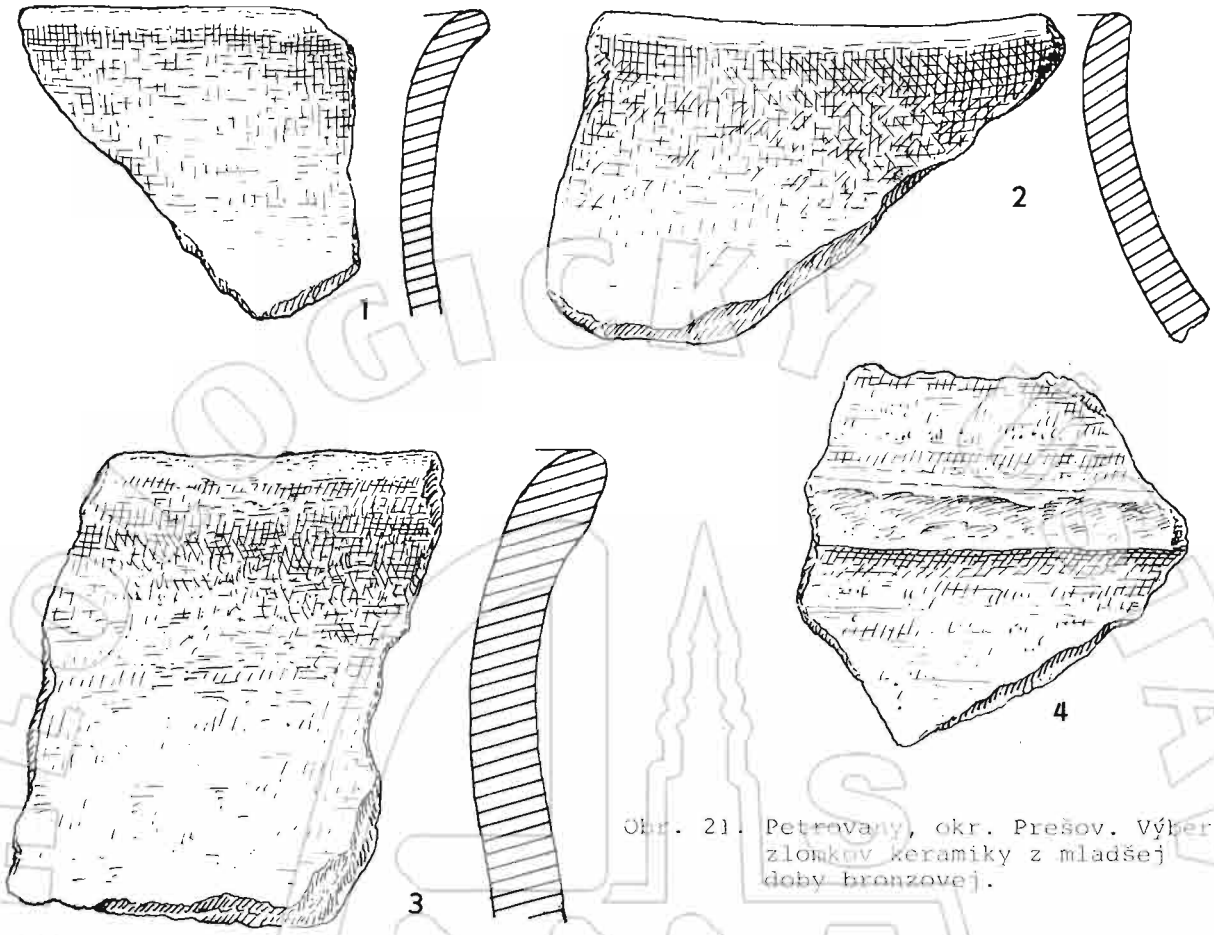

Obr. 21. Petrovany, okr. Prešov. Výber zlomkov keramiky z mladšej doby bronzovej.

Obr. 22. Pobedim, okr. Trenčín. Pohľad na odkrývku slovanského hradiska v polohe Hradištia.

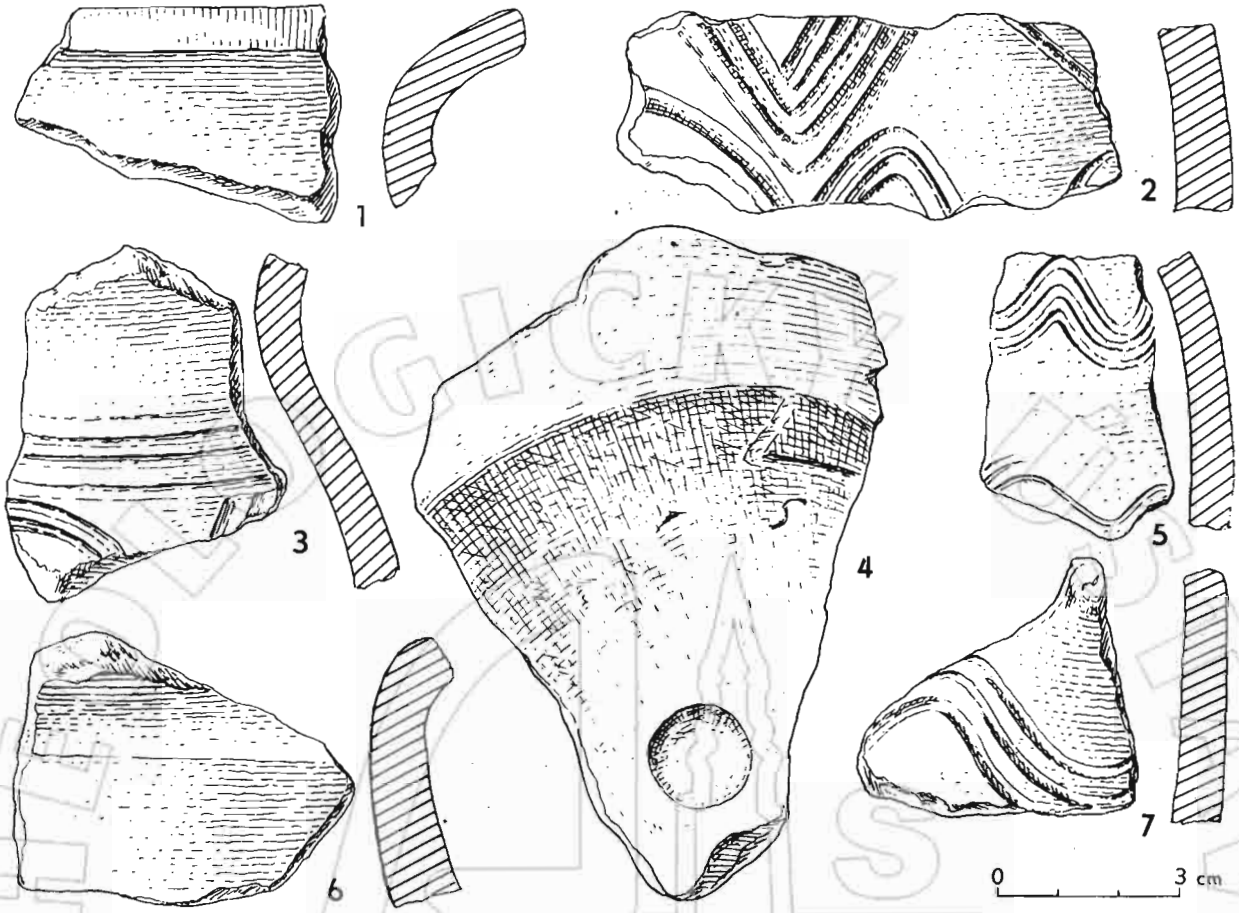

Obr. 23. Pobedim, okr. Trenčín. Slovanská keramika zo sídliska porušeného pri stavbe kultúrneho domu.

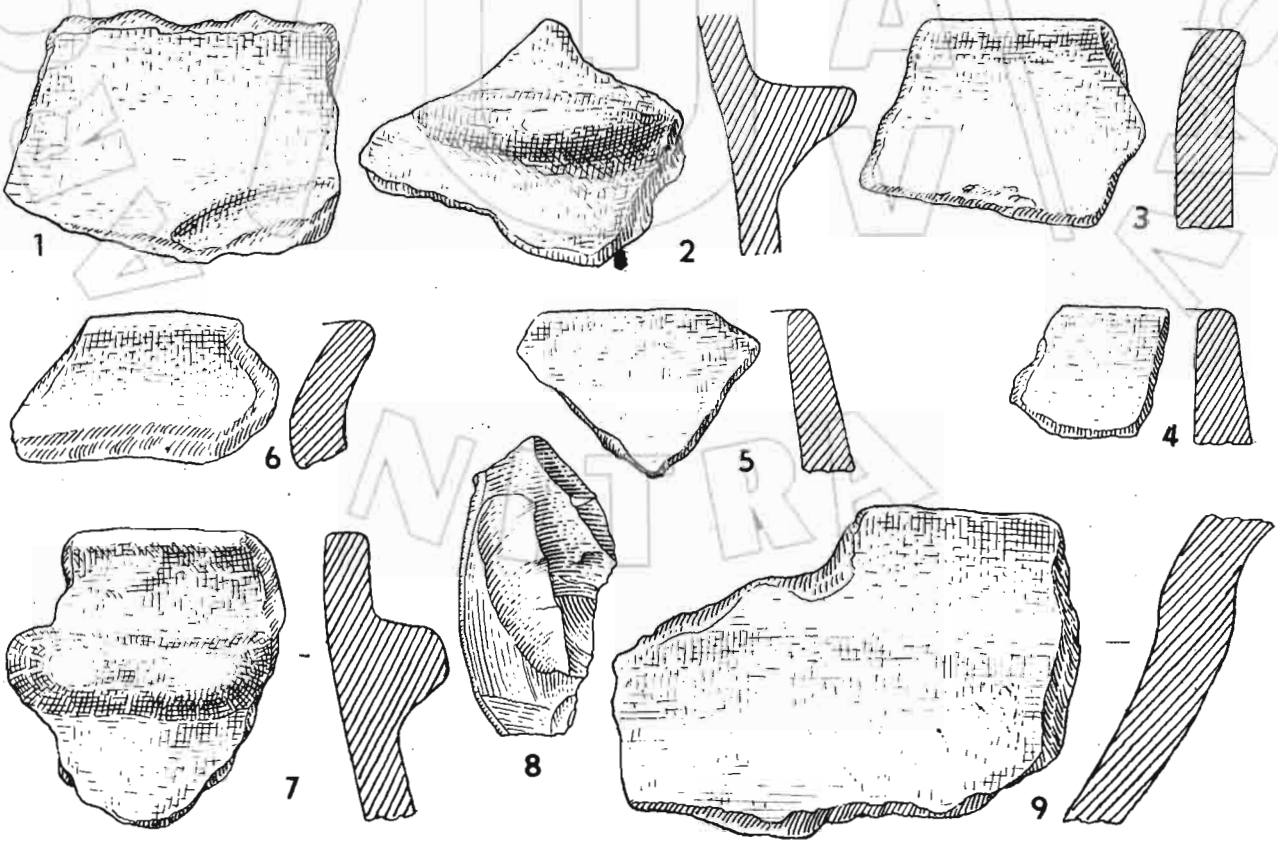

Obr. 24. Bidovce, okr. Košice. Nálezy zo sídlisk. 1, 3-7, 9 - západne od obce a severne od cesty Ďurďošík - Bidovce; 2, 8 - západne od cesty Bidovce - Ďurkov. 2, 8 - neolit; 1, 3-7, 9 - mladšia doba bronzová.

Obr. 25. Košice-Barca, terasa po pravom brehu Hornádu, medzi cestami Barca - Valaliky a Barca - Sebastovce. Nálezy zo sídliska. 1-7, 9, 11, 13, 14 - neolit a eneolit; 8, 10, 12 - doba bronzová.

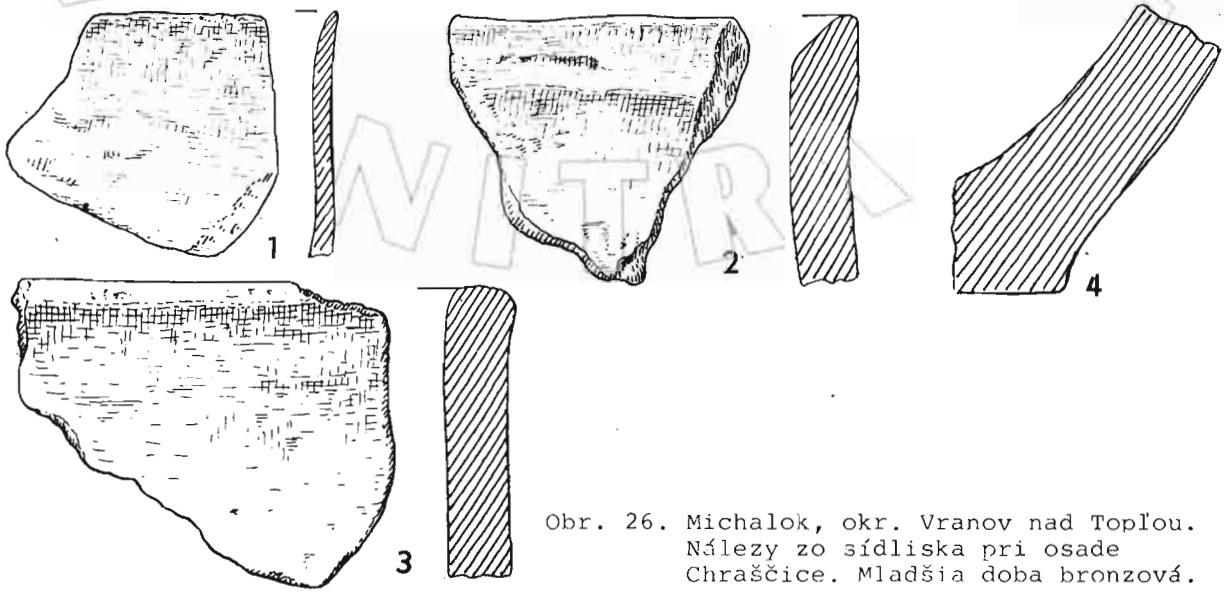

Obr. 26. Michalok, okr. Vranov nad Topľou. Nálezy zo sídliska pri osade Chraščice. Mladšia doba bronzová.

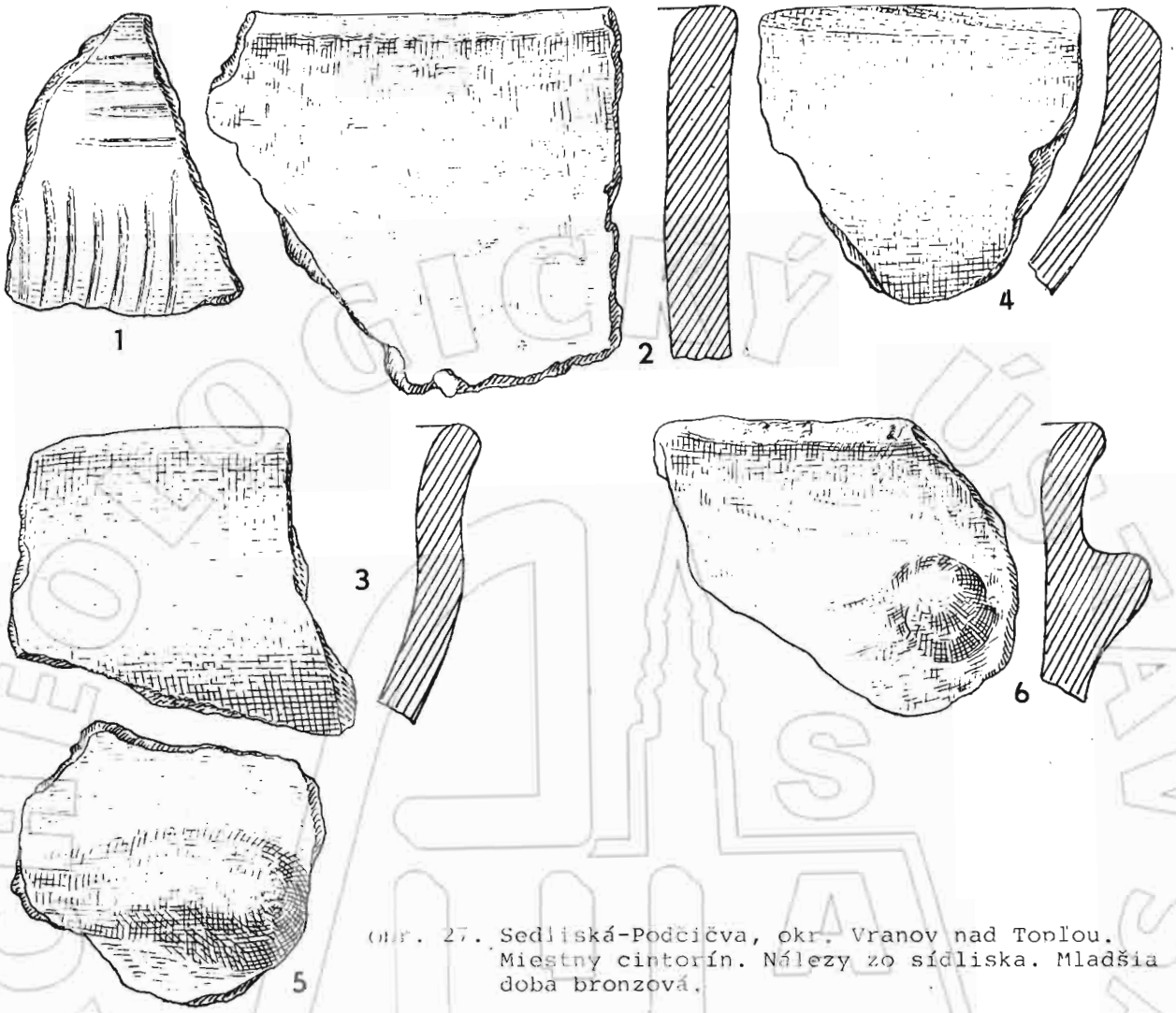

Obr. 27. Sedliská-Podčičva, okr. Vranov nad Topľou. Miestny cintorín. Nálezy zo sídliska. Mladšia doba bronzová.

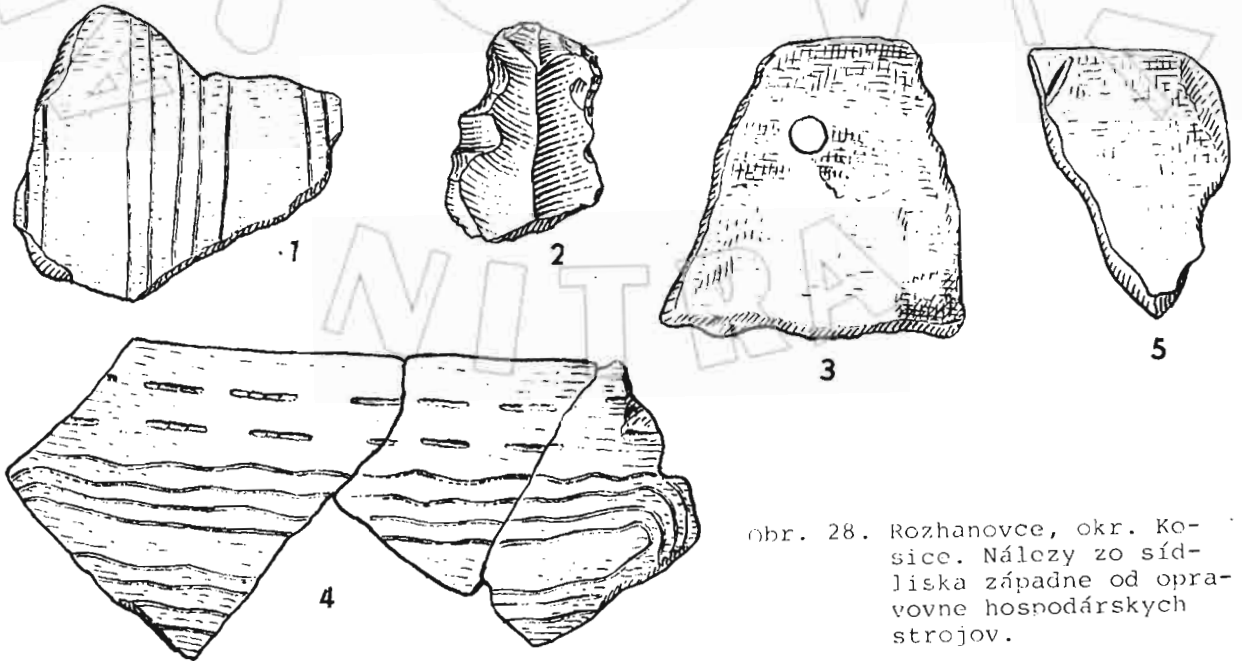

Obr. 28. Rozhanovce, okr. Košice. Nálezy zo sídliska západne od opravovne hospodárskych strojov.

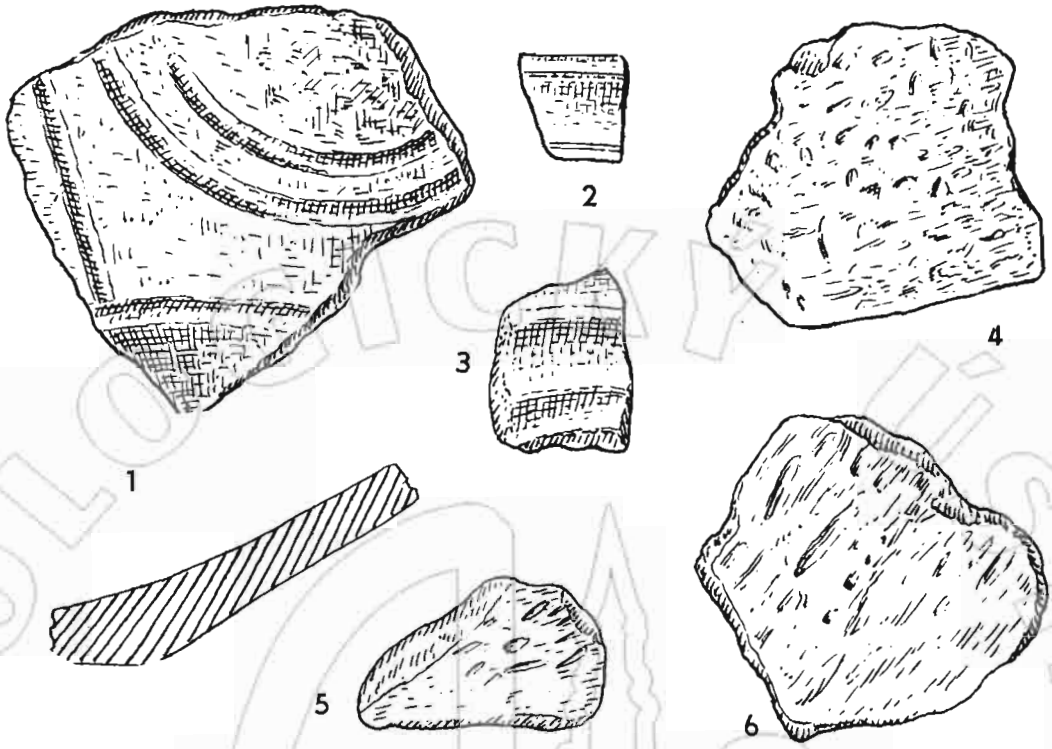

Obr. 29. Veľké Uherovce, okr. Trebišov. Nálezy zo sídliska. Mladší eneolit - staršia doba bronzová.

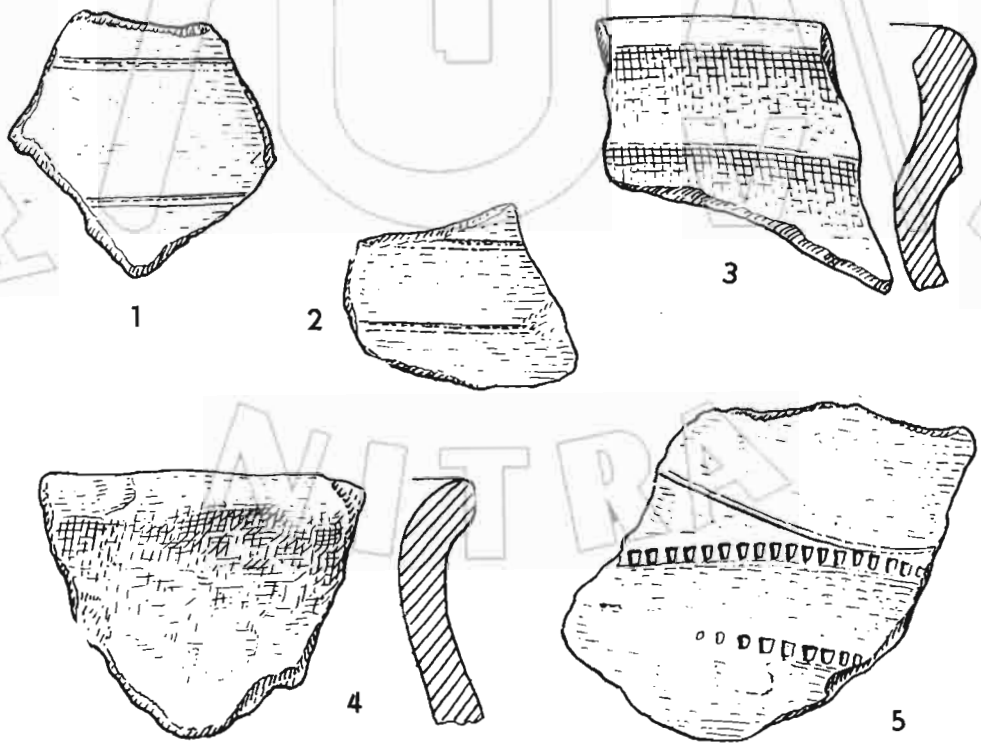

Obr. 30. Zbehňov, okr. Trebišov. Nálezy zo sídliska pri potoku východne od obce; 1-3, 5 - starší stredovek; 4 - doba rímska.

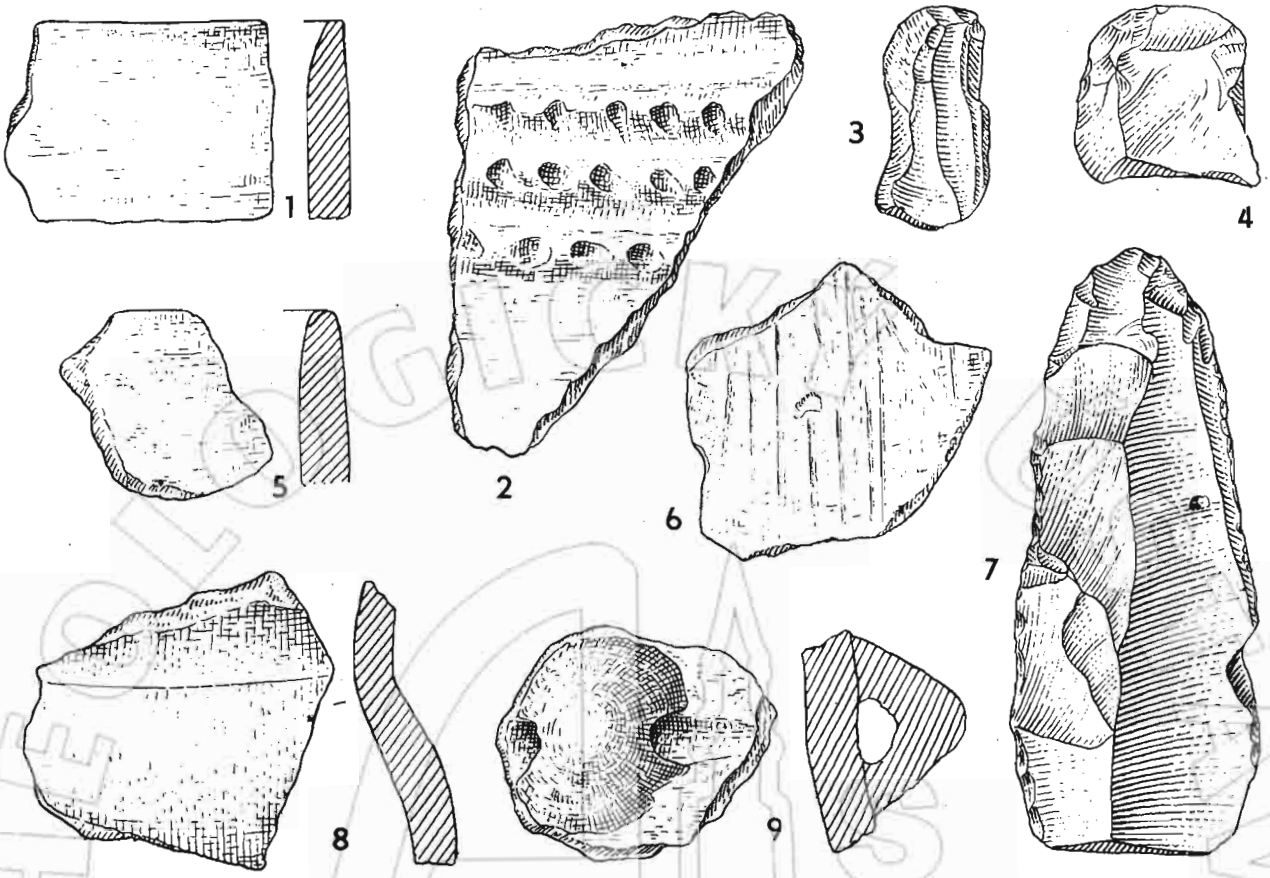

obr. 31. Belža, okr. Košice. Záhrada P. Prekopa. Nálezy zo sídliska. Eneolit.

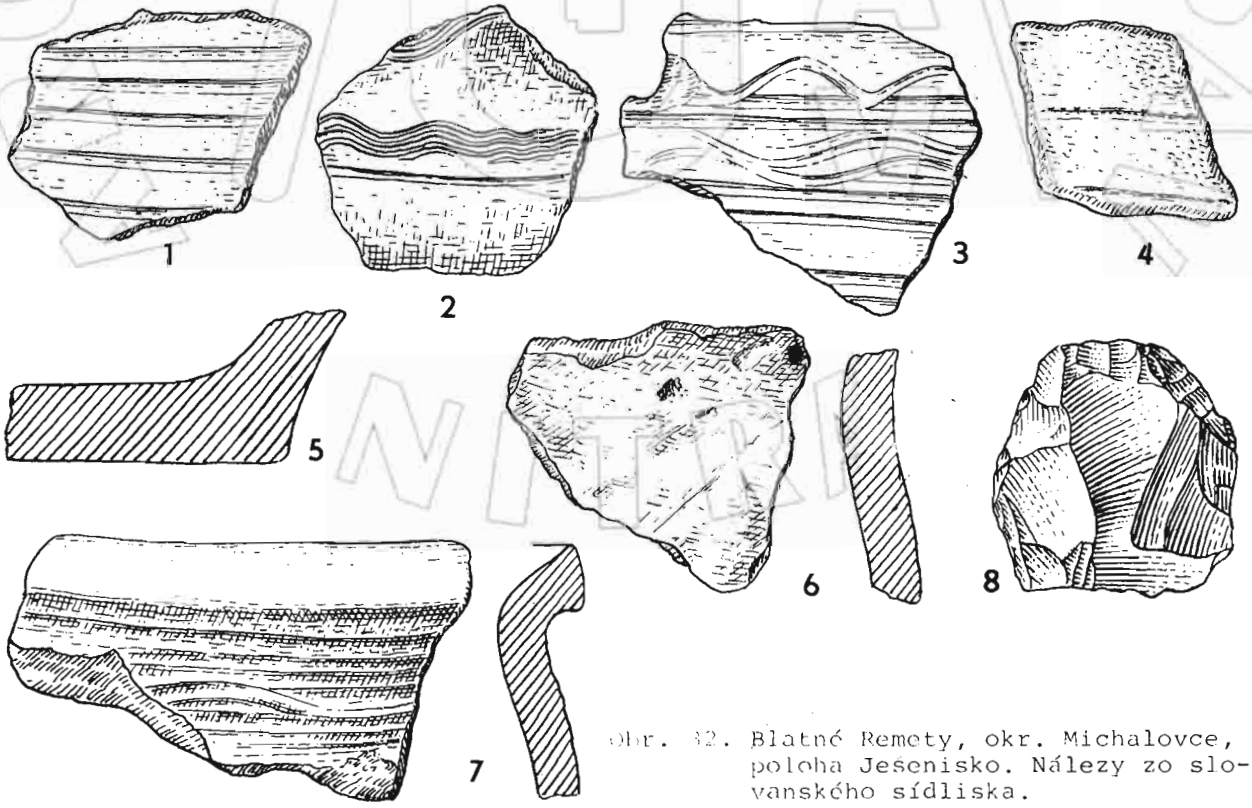

obr. 32. Blatné Remety, okr. Michalovce, poloha Jesenisko. Nálezy zo slovanského sídliska.

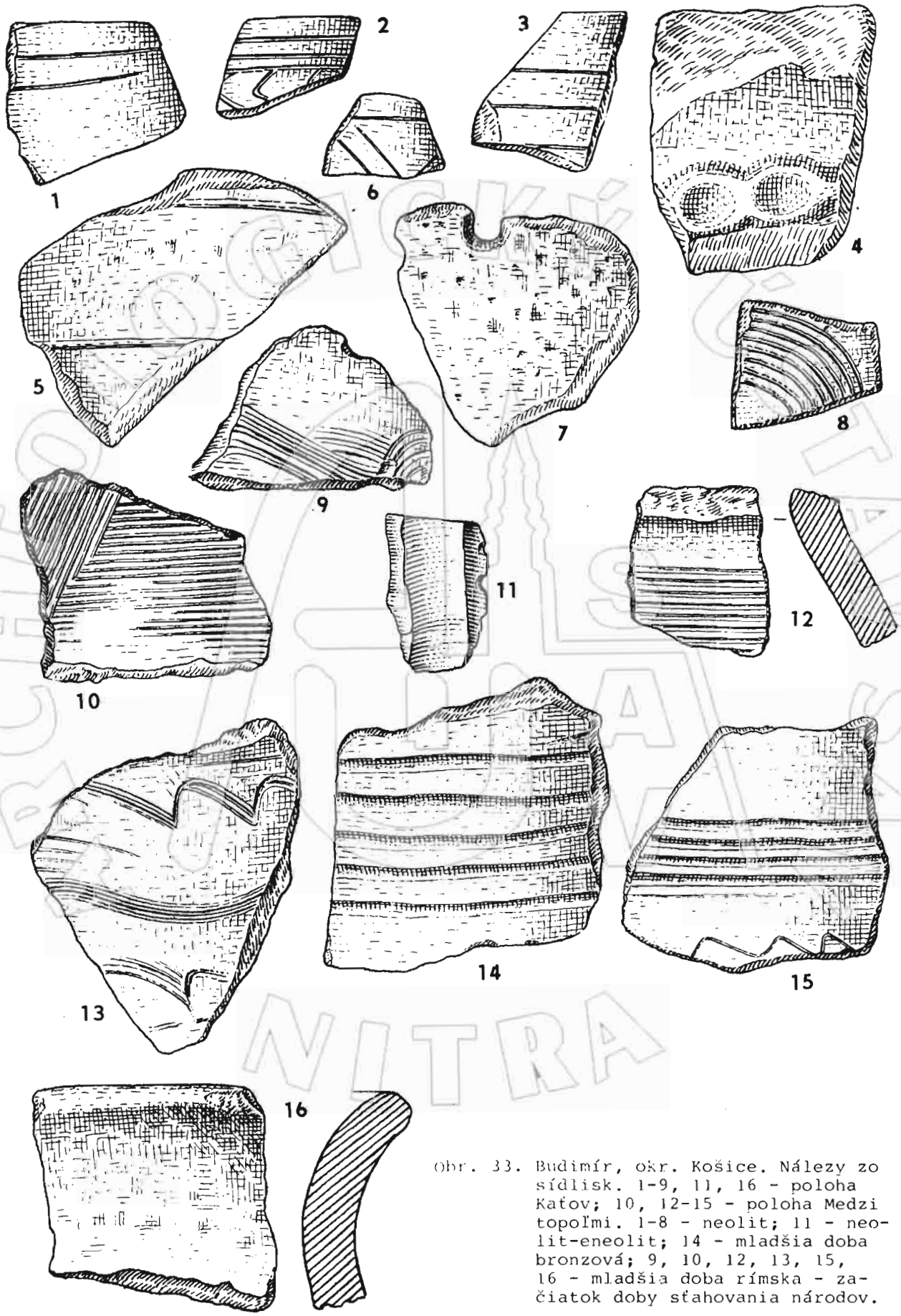

Obr. 33. Budimír, okr. Košice. Nálezy zo sídlisk. 1-9, 11, 16 - poloha Kaťov; 10, 12-15 - poloha Medzi topoľmi. 1-8 - neolit; 11 - neolit-eneolit; 14 - mladšia doba bronzová; 9, 10, 12, 13, 15, 16 - mladšia doba rímska - začiatok doby sťahovania národov.

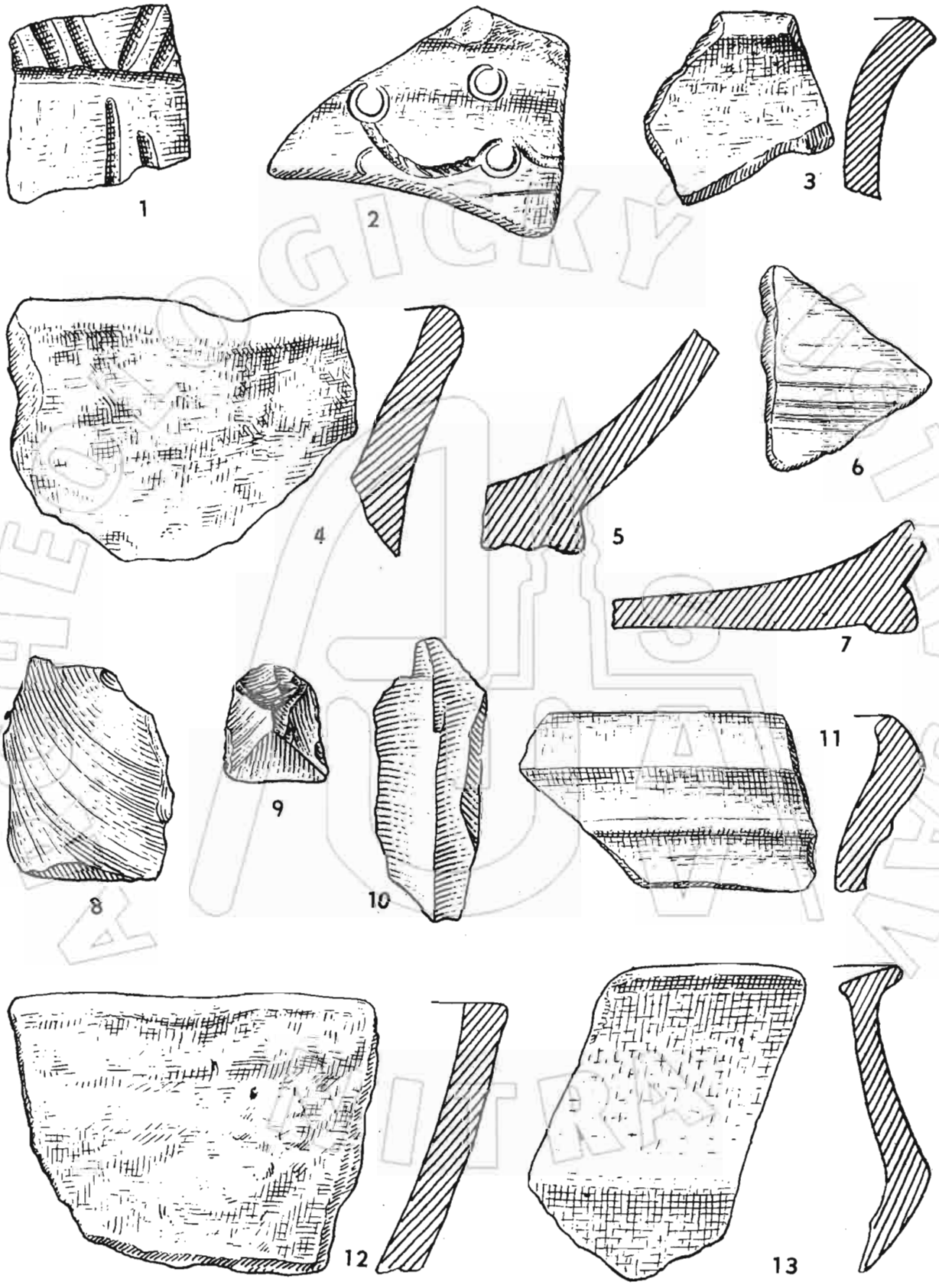

Obr. 34. Vranov nad Topľou-Cemerné. Nálezy zo sídlisk. 1-7, 11, 12 - poloha Pri lazoch; 8-10, 13 - poloha Pri studničkoch. 8-10 - neolit-eneolit; 12 - doba bronzová; 1-7, 11, 13 - doba rímska.

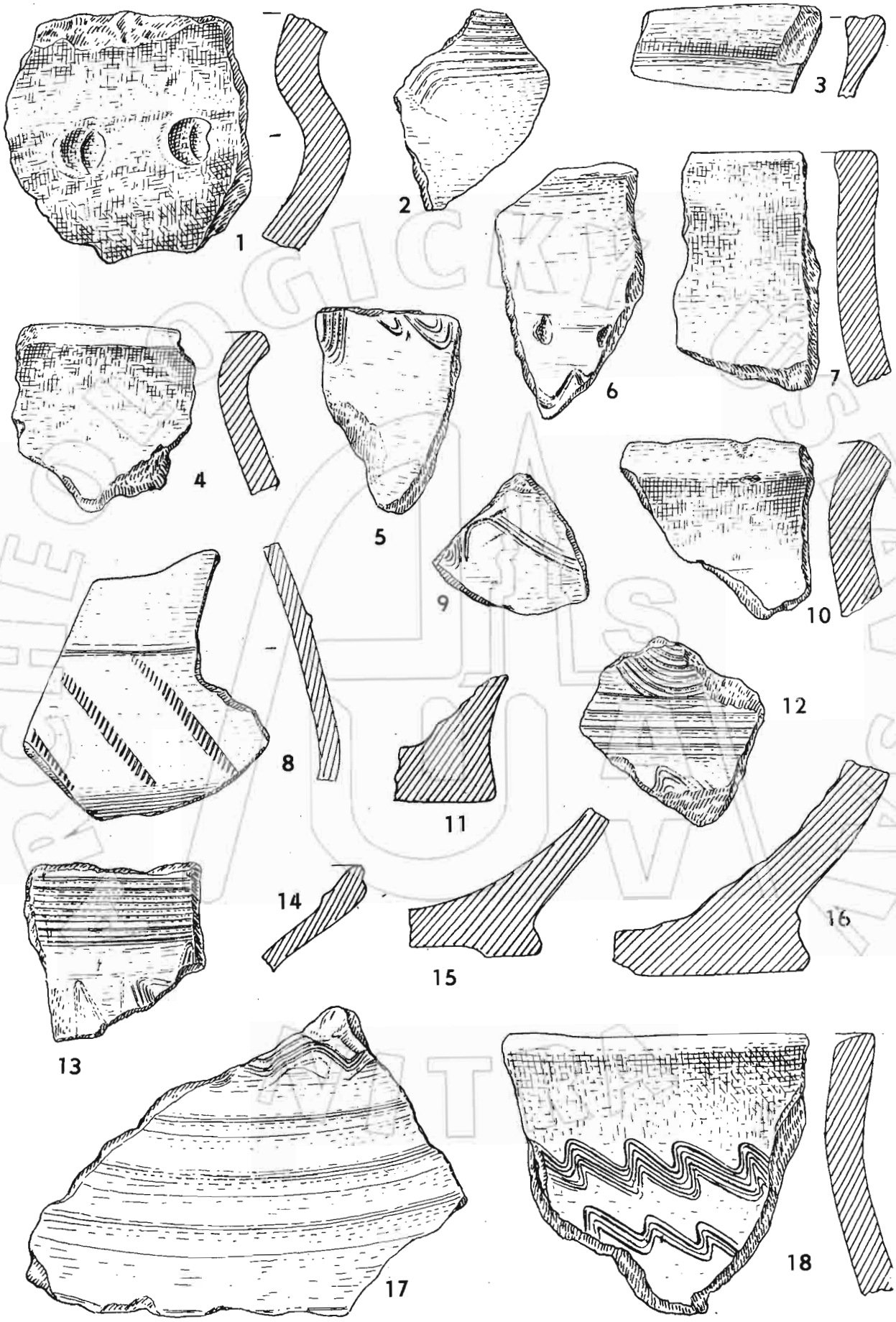

Obr. 35. Hrašovík, okr. Košice. Nálezy zo sídliska v polohe Mahura. 1-4, 7, 8, 10-13, 15-18 - mladšia doba rímska až začiatok doby sťahovania národov; 5, 9 - mladšia slovanská kultúra; 6, 14 - včasný stredovek.

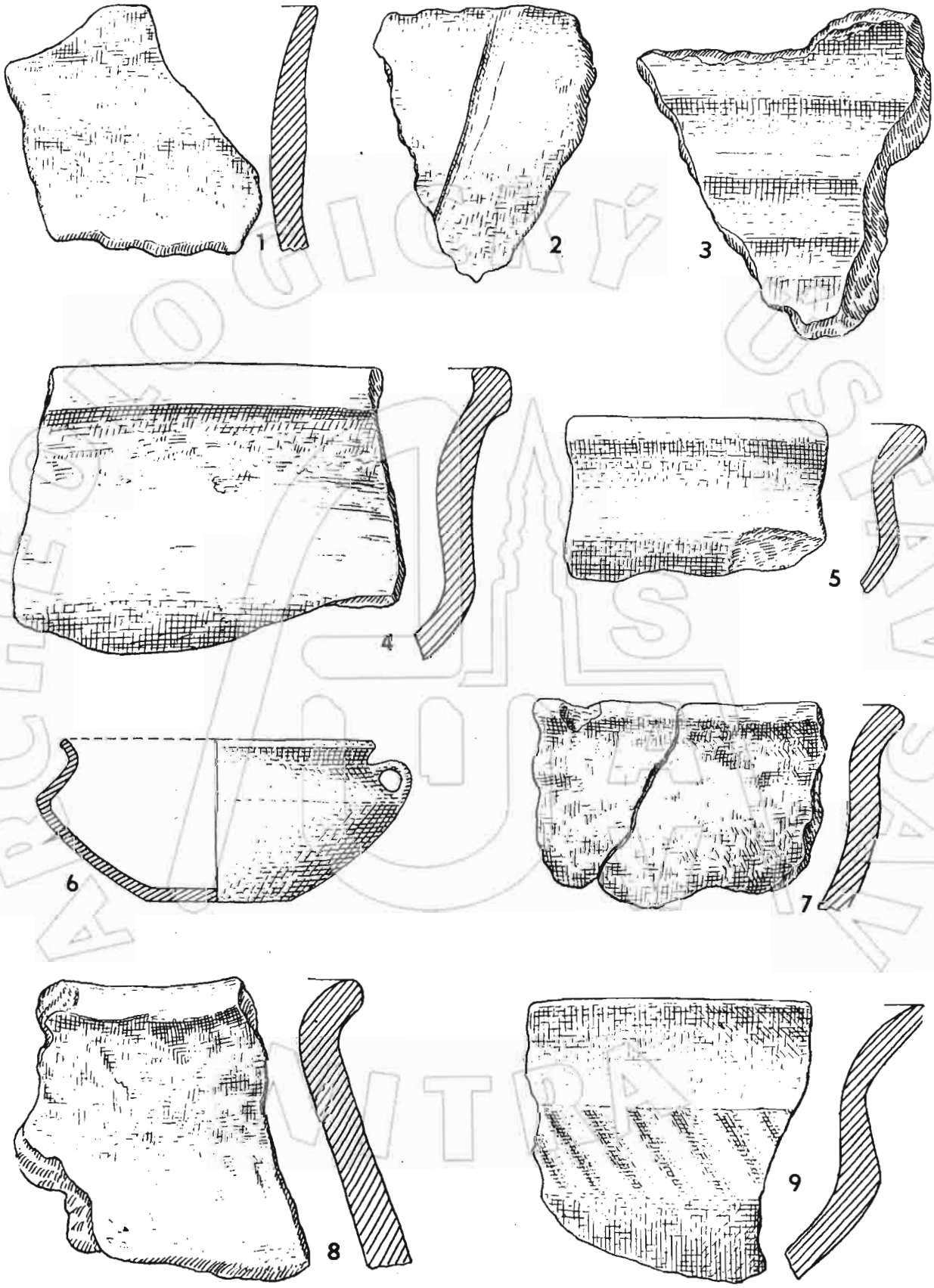

Obr. 36. Jastrabie nad Topľou, okr. Vranov nad Topľou. Nálezy zo sídliska na úpätí vrchu Lipová. 1, 3, 6, 9 - mladšia doba bronzová; 2, 4, 5, 7, 8 - mladšia doba rímska až začiatok doby sťahovania národov.

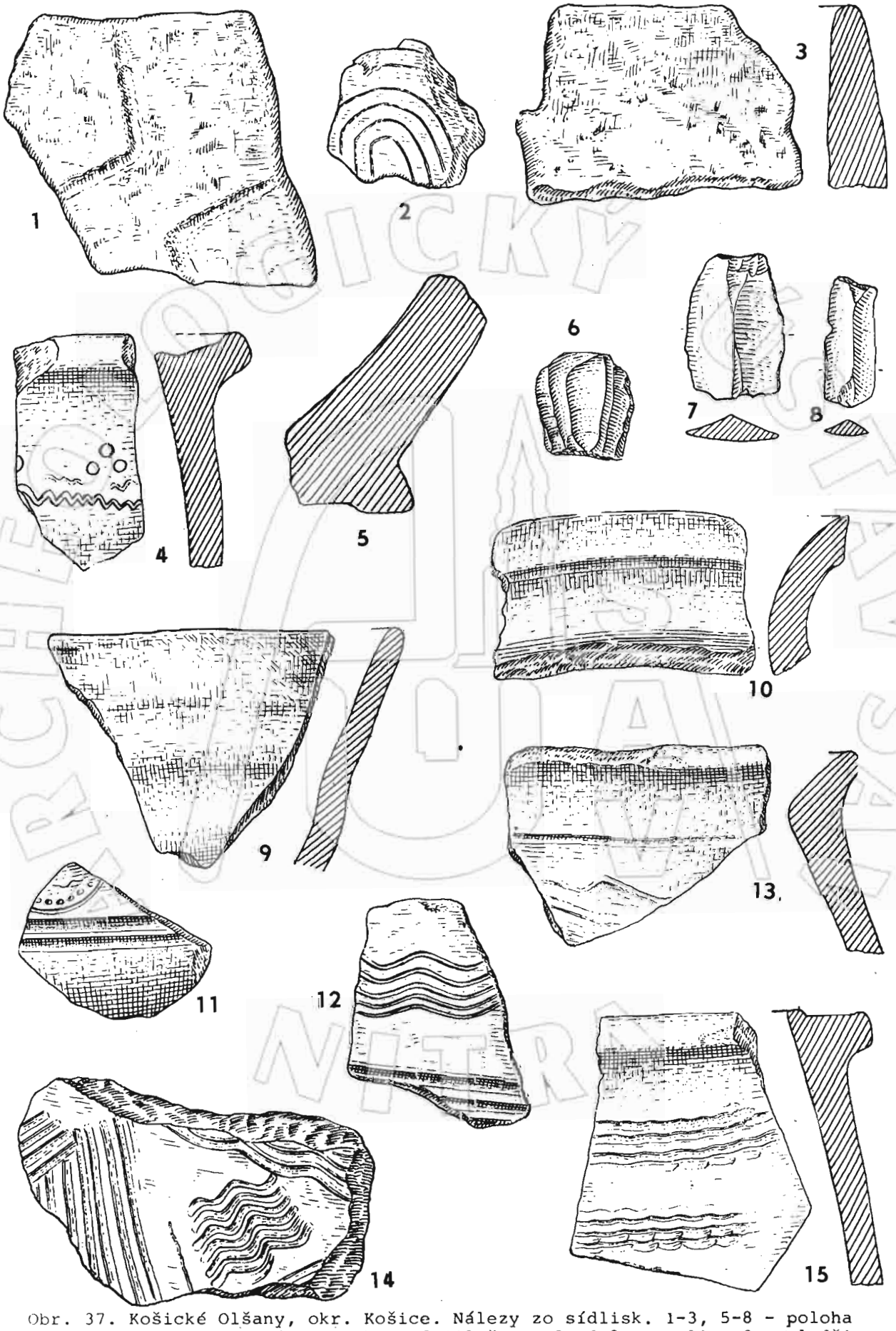

Obr. 37. Košické Olšany, okr. Košice. Nálezy zo sídlisk. 1-3, 5-8 - poloha Dluhe; 4, 9-15 - poloha Pod Silaše. 1-3, 6-8 - neolit; 9 - mladšia doba bronzová; 4, 5, 11-15 - mladšia doba rímska až začiatok doby sťahovania národov; 10 - stredovek. 4, 15 - silne zmenšené.

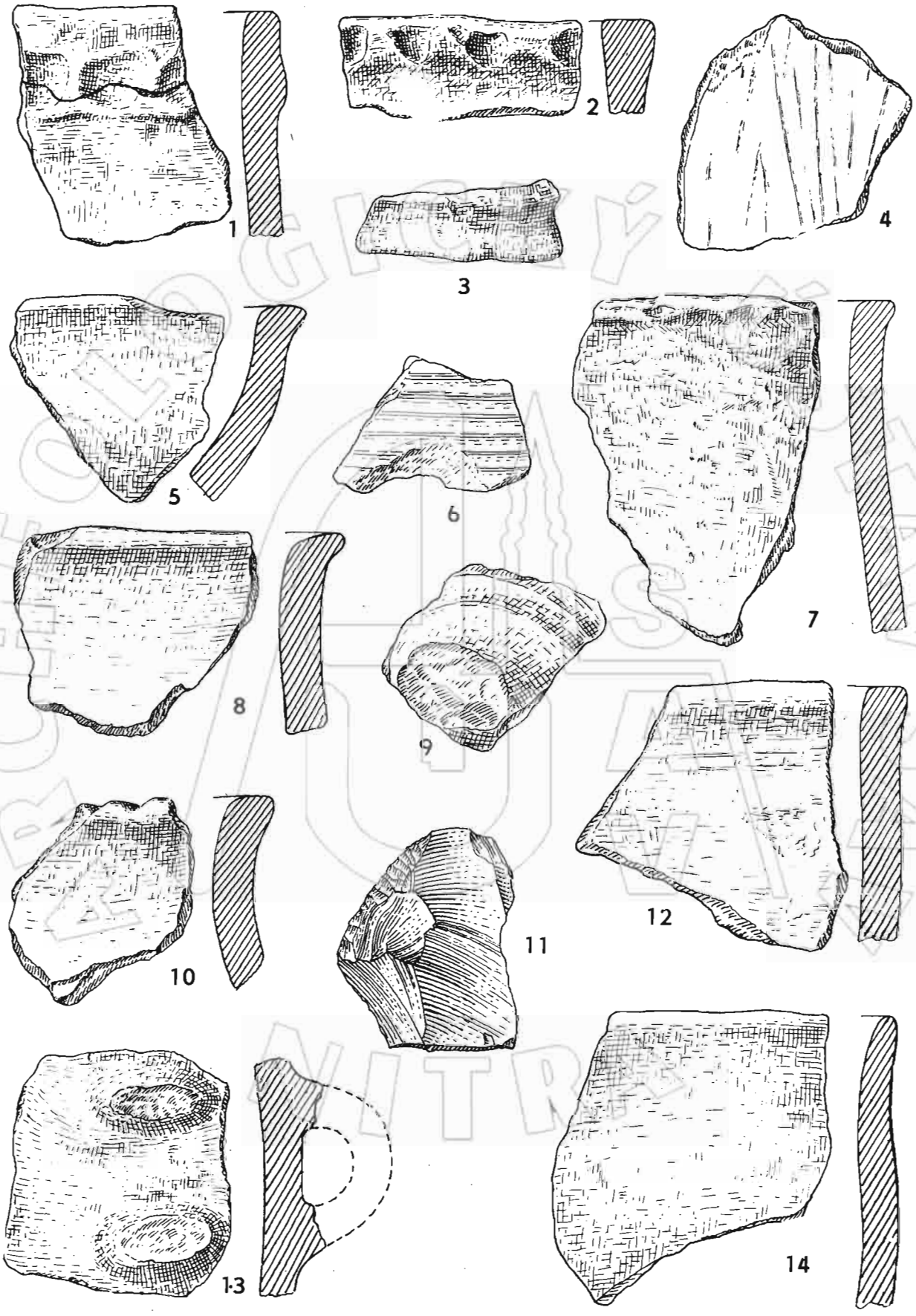

Obr. 38. Petrovany, okr. Prešov. Nálezy zo sídliska v polohe Keveč. 1, 11 - eneolit; 2, 4, 5, 7, 8, 10, 12-14 - neskorý eneolit až staršia doba bronzová; 3, 9 - otomanská kultúra; 6 - mladšia doba bronzová.

Obr. 39. Rozhanovce - Košické Olšany, okres Košice. Nálezy zo sídliska po stranách Olčvárskeho potoka. 1-3, 5, 6, 9 - Rozhanovce; 4, 7, 8, 10, 11 - Košické Olšany. 1-6, 8-11 - neskorý eneolit až staršia doba bronzová; 7 - doba slovanská.

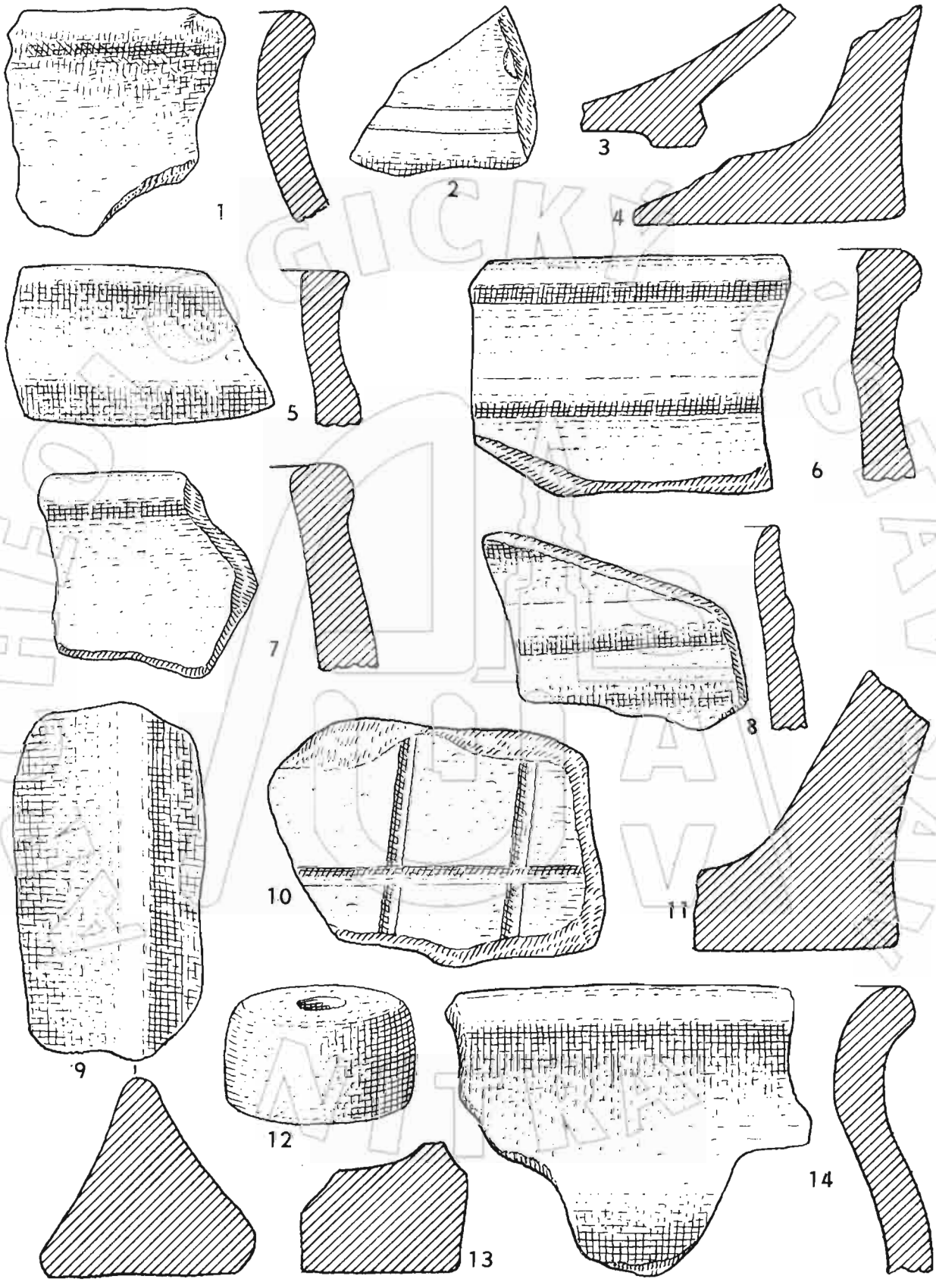

Obr. 40. Soľ, okr. Vranov nad Topľou. Nálezy zo sídliska z mladšej doby rímskej. 1-4 - objekt 1; 5-14 - objekt 2.

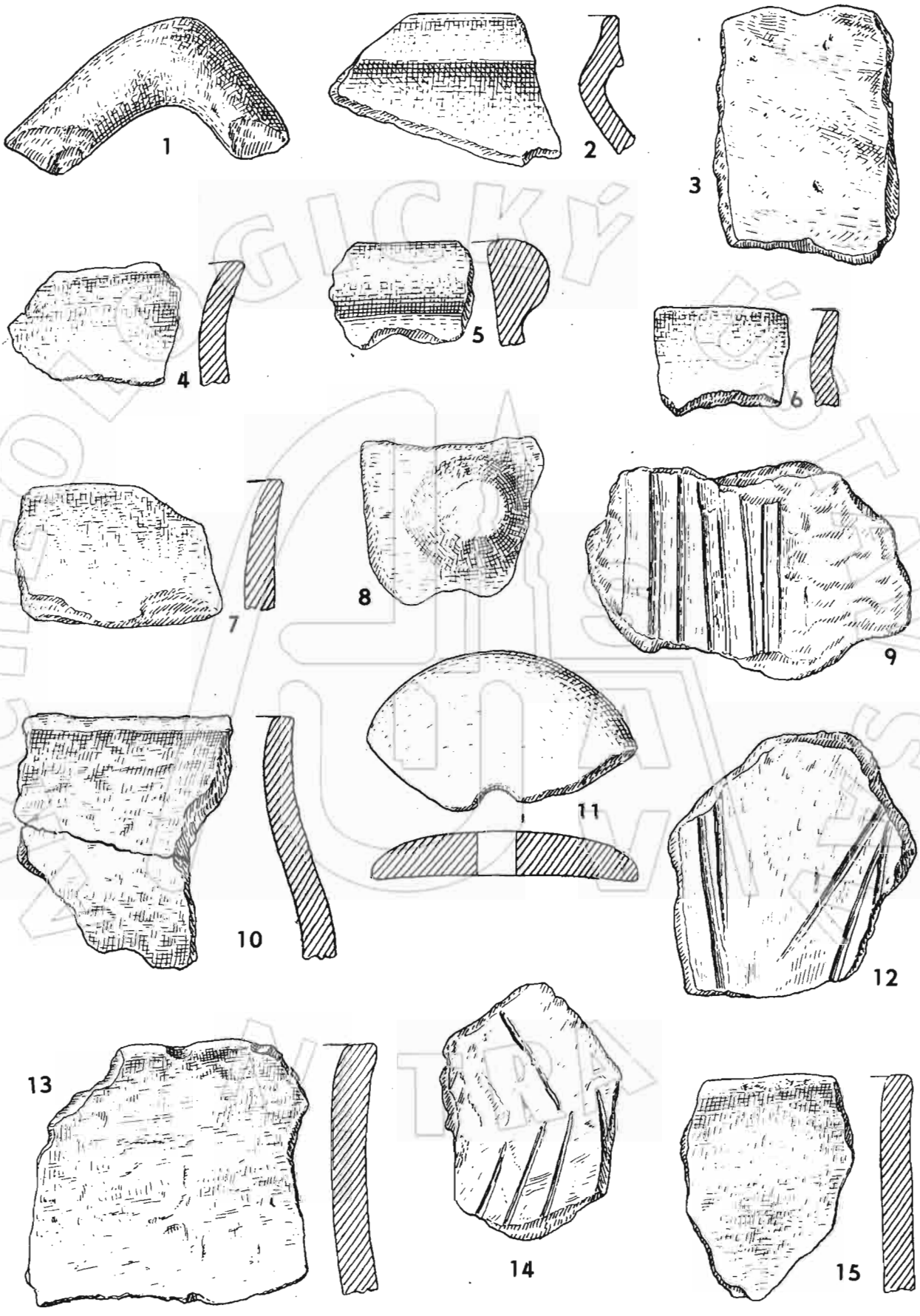

Obr. 41. Sebastovce, okr. Košice. Nálezy zo sídliska v polohe Naďketel. 1, 4, 6, 8 - starší eneolit; 3, 7, 9, 11-15 - eneolit až staršia doba bronzová; 5 - neskorá doba laténska; 10 - neskorá doba rímska; 2 - starší stredovek.

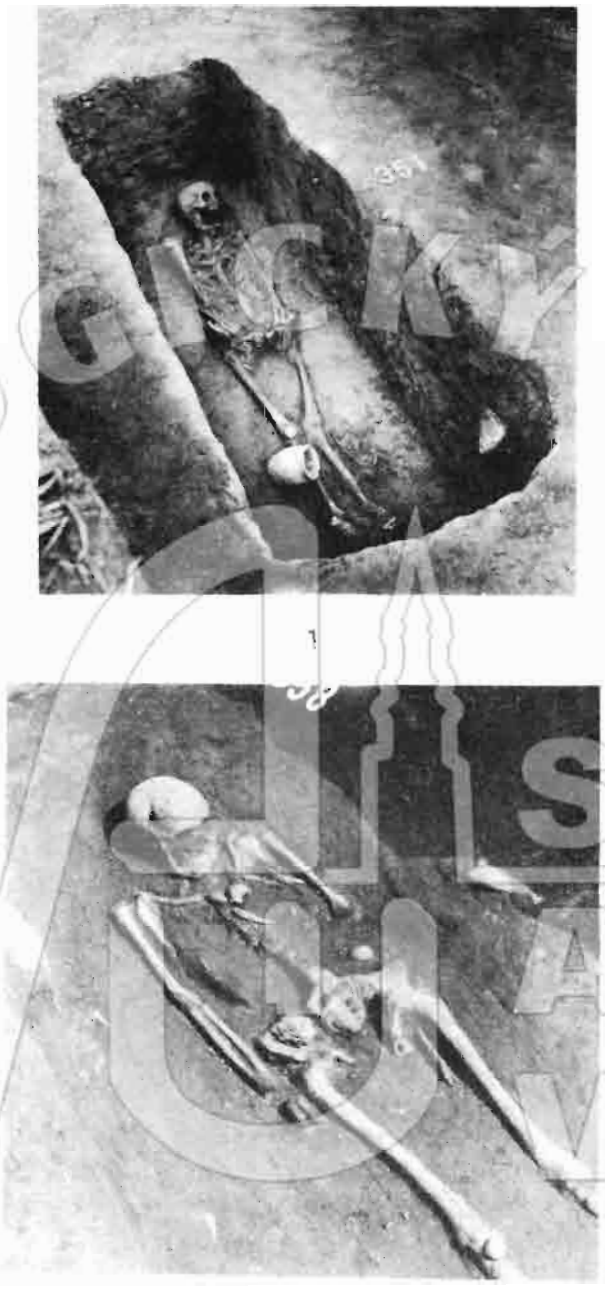

obr. 42. Sebastovce, okr. Košice. Vyvýšenina Lapiše. Slovansko-avarské pohrebisko. 1 - hrob 351; 2 - hrob 358.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

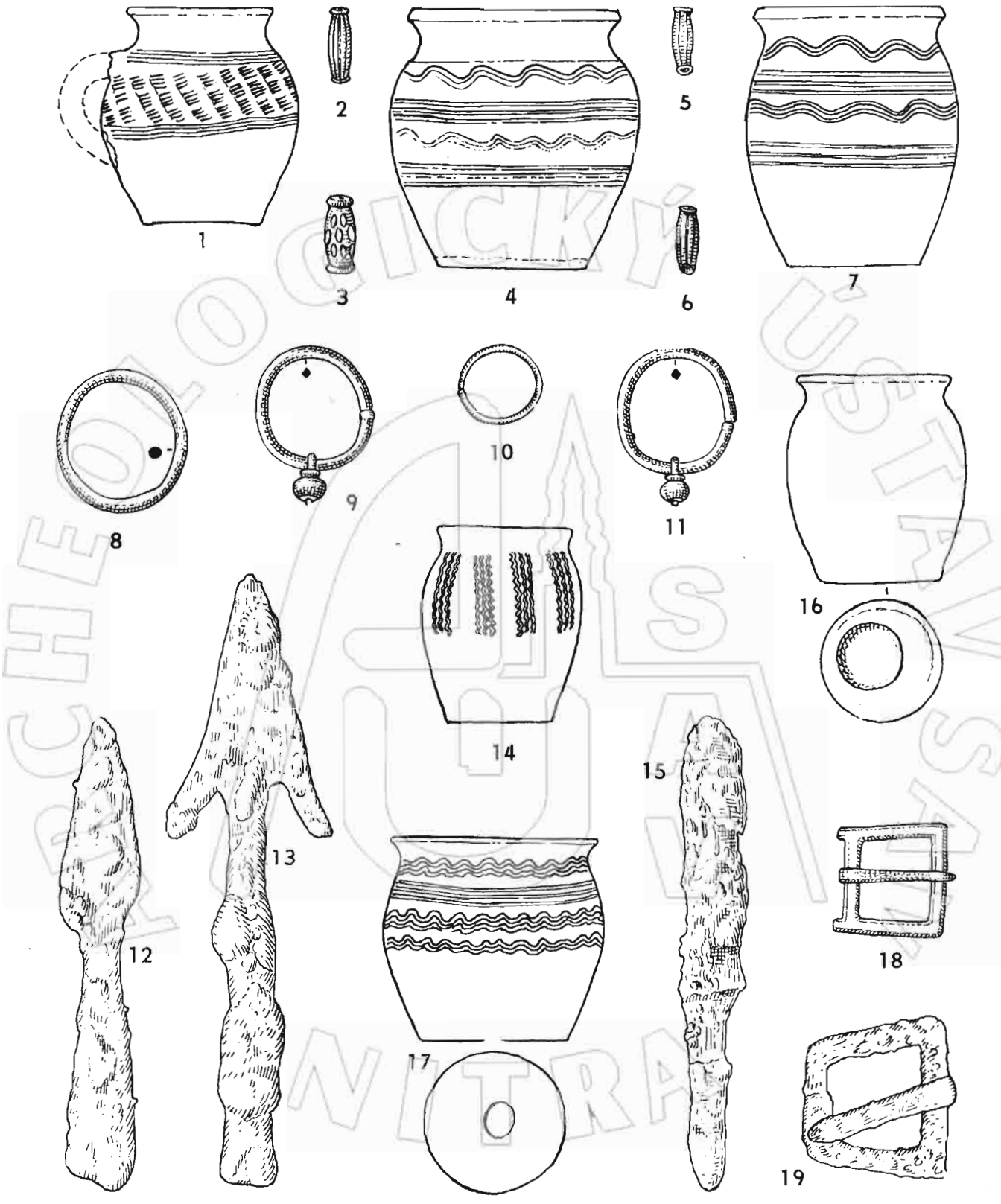

Obr. 43. Šebastovce, okr. Košice. Vyvýšenina Lapiše. Slovansko-avarské pohrebisko. Výber nálezov. 1 - hrob 356; 2, 3, 5, 6, 18 - hrob 354; 4 - hrob 367; 7, 8 - hrob 351; 9, 11, 14, 15 - hrob 366; 10 - hrob 368; 12, 13, 19 - hrob 358; 16 - hrob 363; 17 - hrob 362.

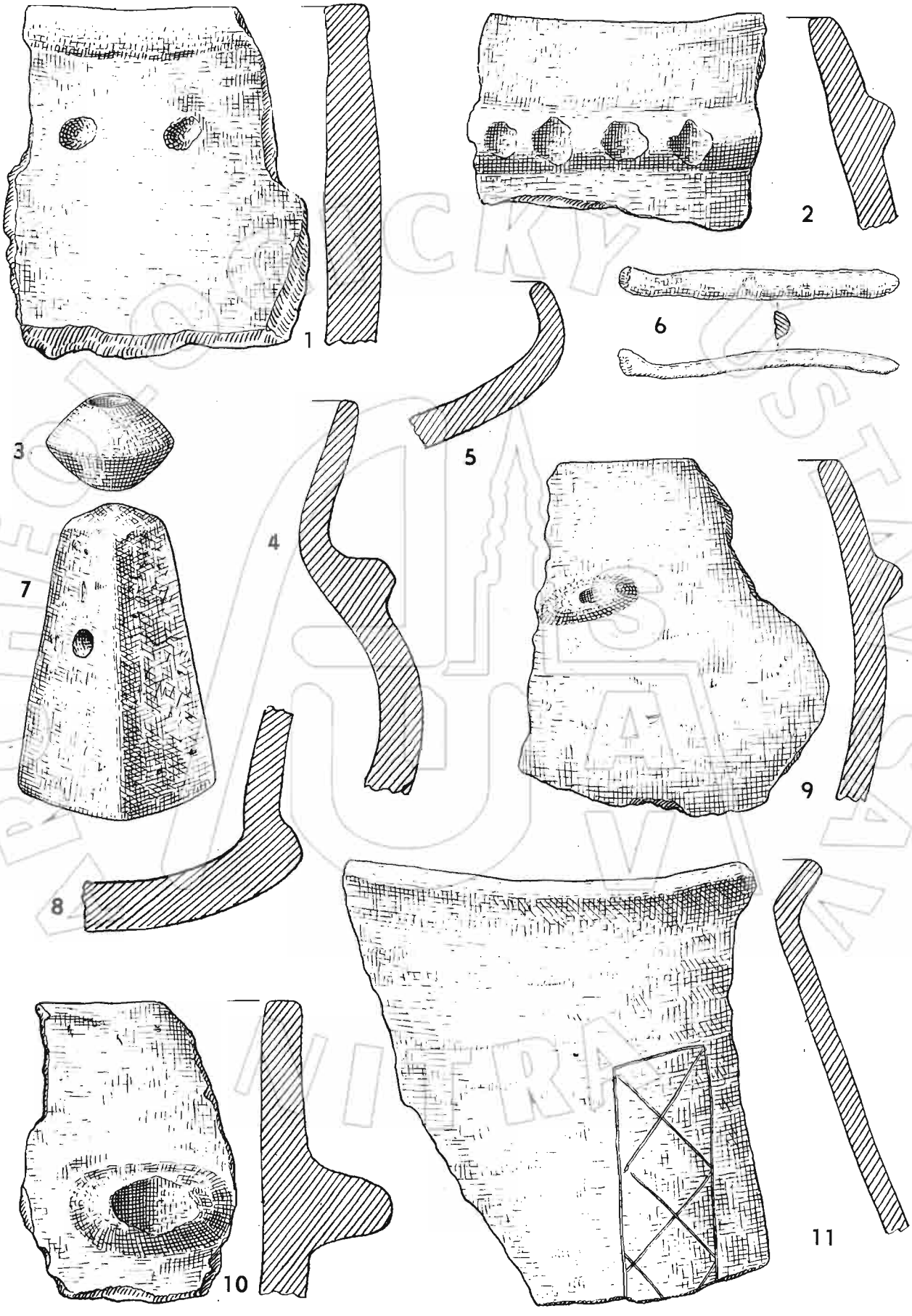

Obr. 44. Sebastovce, okr. Košice. Vyvýšenina Lapiše. Sídlisko z mladšej doby bronzovej. 1 - objekt 10/75; 2 - objekt 2/75; 3, 6, 8, 9, 11 - objekt 7/75; 4 - objekt 5/75; 5, 7 - objekt 9/75; 10 - objekt 1/75.

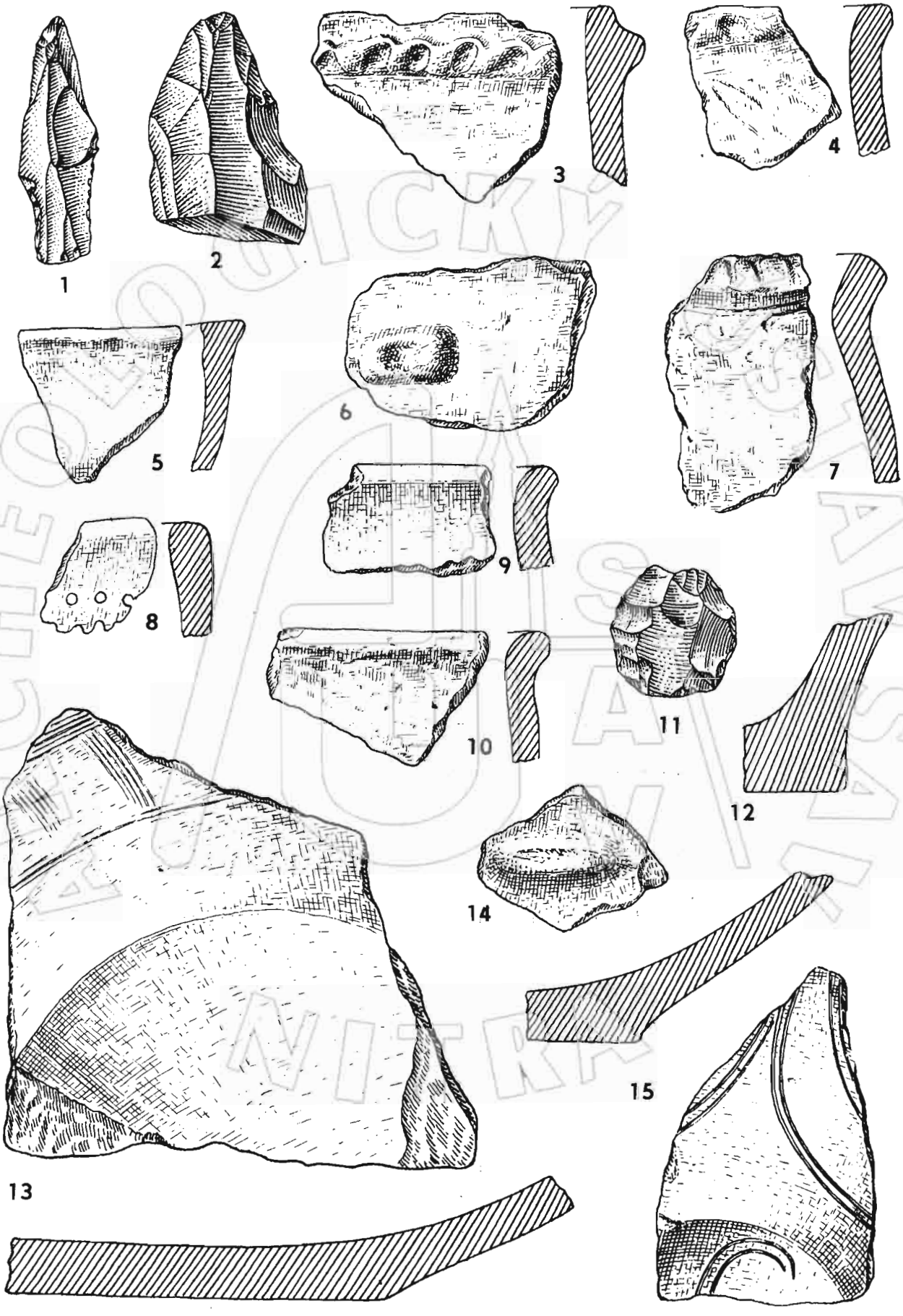

Obr. 45. Továrne, okr. Vranov nad Topľou. Nálezy zo sídliska v polohe Kúty. 1 - mladogravettská kultúra; 2-13, 15 - mladší eneolit až včasná doba bronzová; 14 - mladšia doba bronzová.

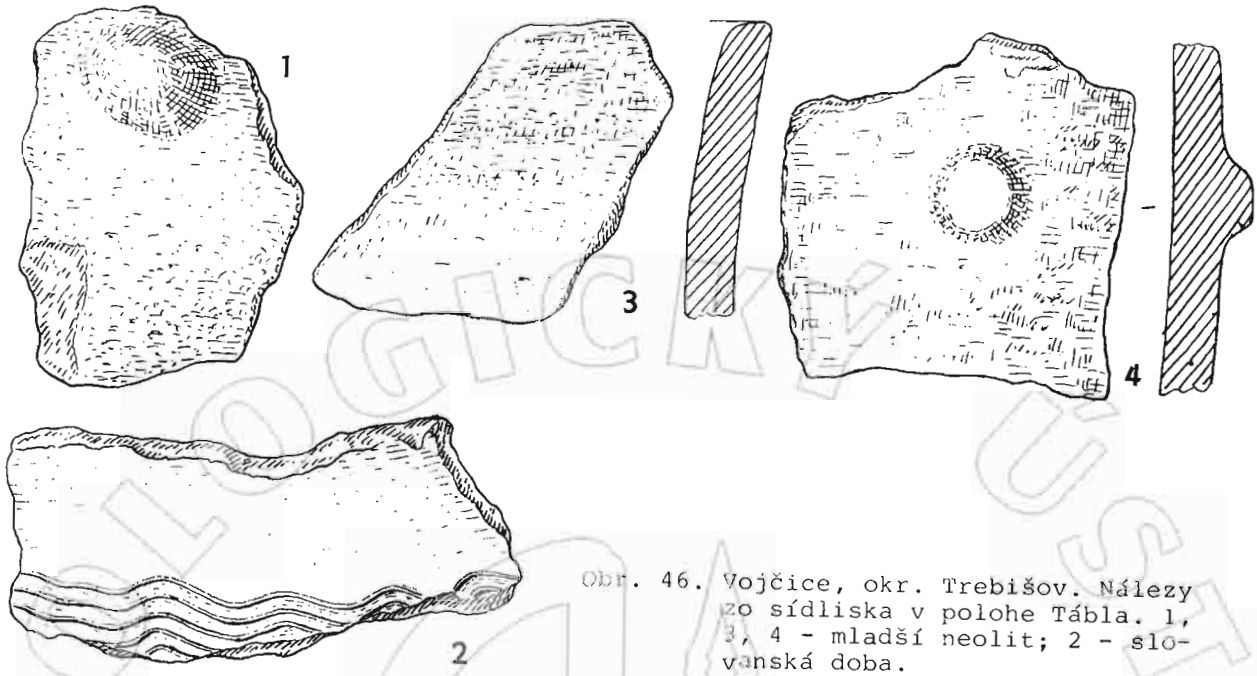

Obr. 46. Vojčice, okr. Trebišov. Nálezy zo sídliska v polohe Tábla. 1, 3, 4 - mladší neolit; 2 - slovanská doba.

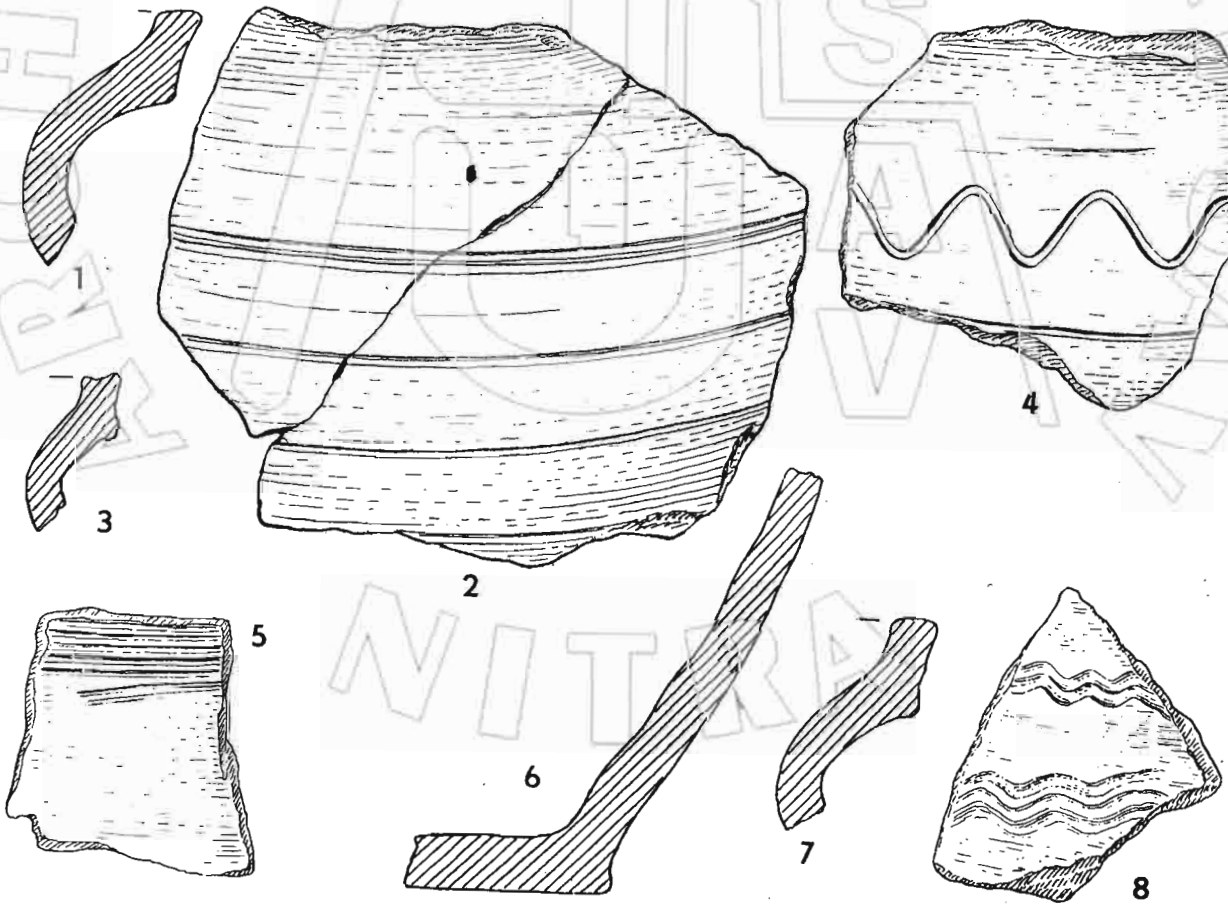

Obr. 47. Vranov nad Topľou. Centrum mesta. Slovanský sídliskový objekt 8. Výber nálezov.

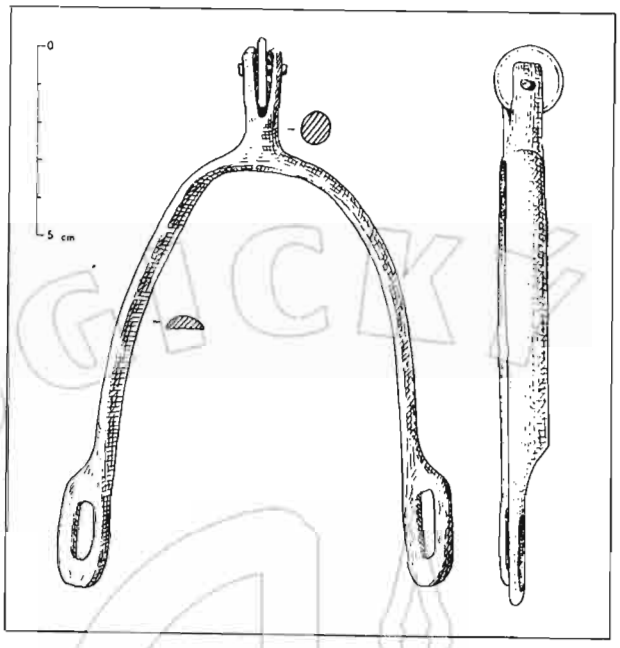

Obr. 48. Hrádok, okr. Trenčín. Ostroha z 13. stor.

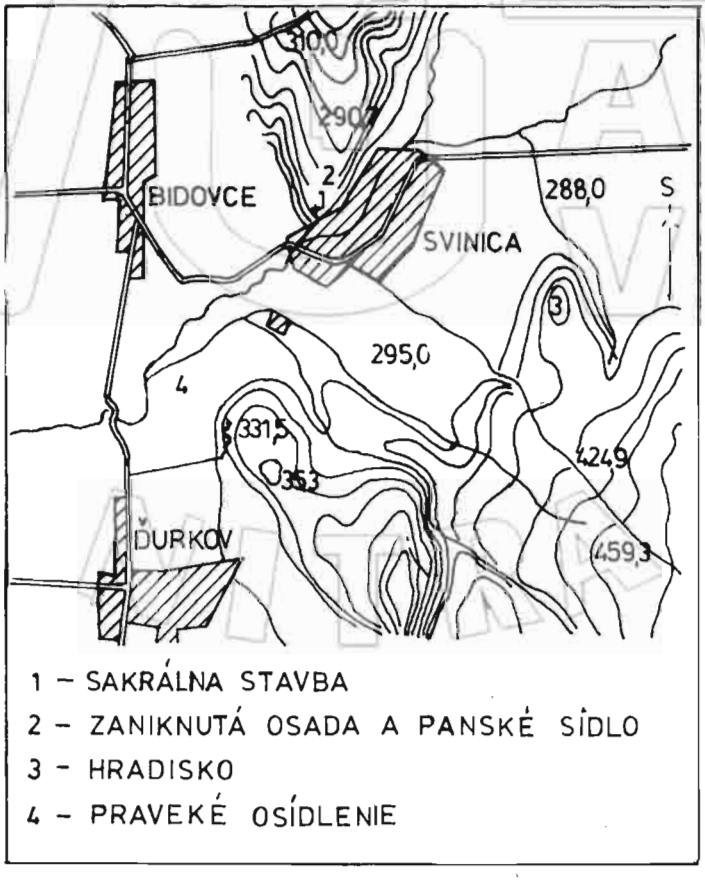

Obr. 49. Svinica a okolie, okr. Košice. Situačný náčrt.

Obr. 50. Svinica, okr. Košice. Celkový pohľad na dedinu. V pozadí sakrálna stavba.

Obr. 51. Svinica, okr. Košice. Pohľad na sakrálnu stavbu od východu.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

Obr. 52. Svinica, okr. Košice. Veža sakrálnej stavby.

Obr. 53. Svinica, okr. Košice. Pohľad na miesto stredovekého cintorína pred výskumom. V pozadí terasa so zaniknutým stredovekým osídlením.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV

Obr. 54. Svinica, okr. Košice. Časť stredoveného cintorína s kamennými náhrobnými platňami a osáriom.

Obr. 55. Svinica, okr. Košice. Odkrývka stredovekých hrobov. V pozadí základy kaplnky.

Obr. 56. Svinica, okr. Košice. Zvyšky románskej apsidy v interiéri sakrálnej stavby.

Obr. 57. Svinica, okr. Košice. Sakrálna stavba. Kvádrikové murivo na južnej strane apsidy a triumfálneho oblúka.

Obr. 58. Vyšný Kubín, okr. Dolný Kubín. V pozadí Tupá a Ostrá skala.

Obr. 59. Ostrá skala nad Vyšným Kubínom, okr. Dolný Kubín. Zvyšky základových driev slovanskej chaty s kolovou jamou.

Obr. 60. Ostrá skala nad Vyšným Kubínom, okr. Dolný Kubín. Železná ostroha spred slovanskej chaty.

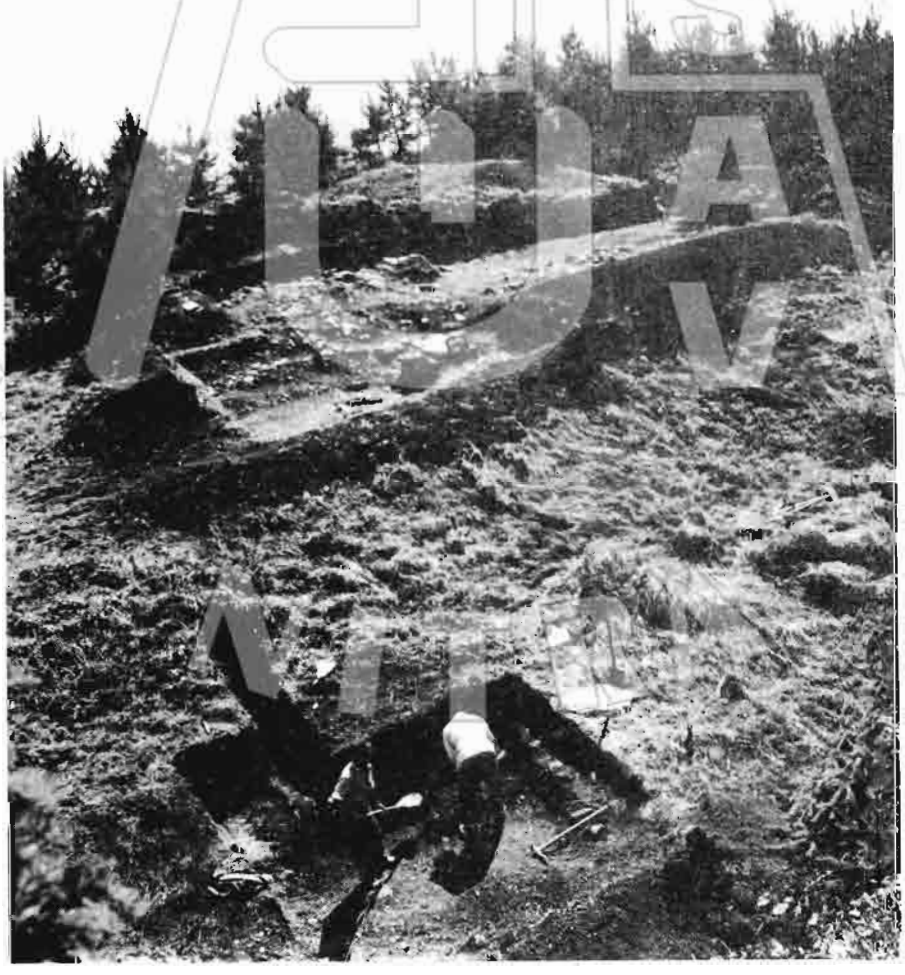

Obr. 61. Ostrá skala nad Vyšným Kubínom, okr. Dolný Kubín. Sonda B/75 na temene Ostrej skaly a sonda C/75, v ktorej sa práve pracuje.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV

Obr. 62. Ostrá skala nad Vyšným Kubínom, okr. Dolný Kubín. Železná spona zo sondy D/75.

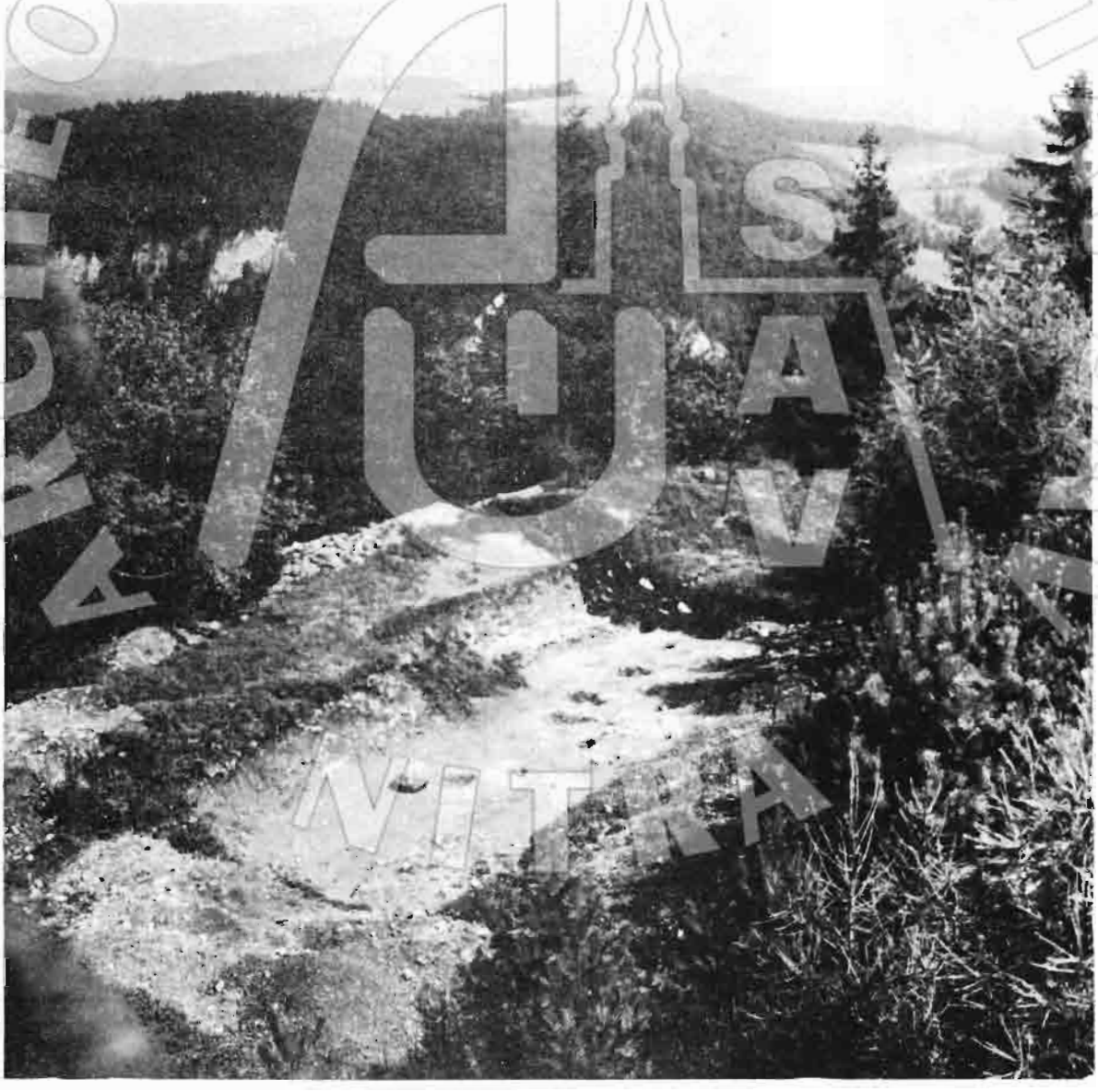

Obr. 63. Ostrá skala nad Vyšným Kubínom, okr. Dolný Kubín. Sonda D/75.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

1

2

Obr. 64. Ostrá skala nad Vyšným Kubínom, okr. Dolný Kubín. Sonda 0/75. 1 – vrstva kameňa z deštruovaného valu; 2 – kolové jamy vyhĺbené v sterilnom podloží.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

Obr. 65. Cífer-Pác, okr. Trnava. Pohrebisko z 8. stor. Hrob 28 - muž a žena pochovaní s koňom.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

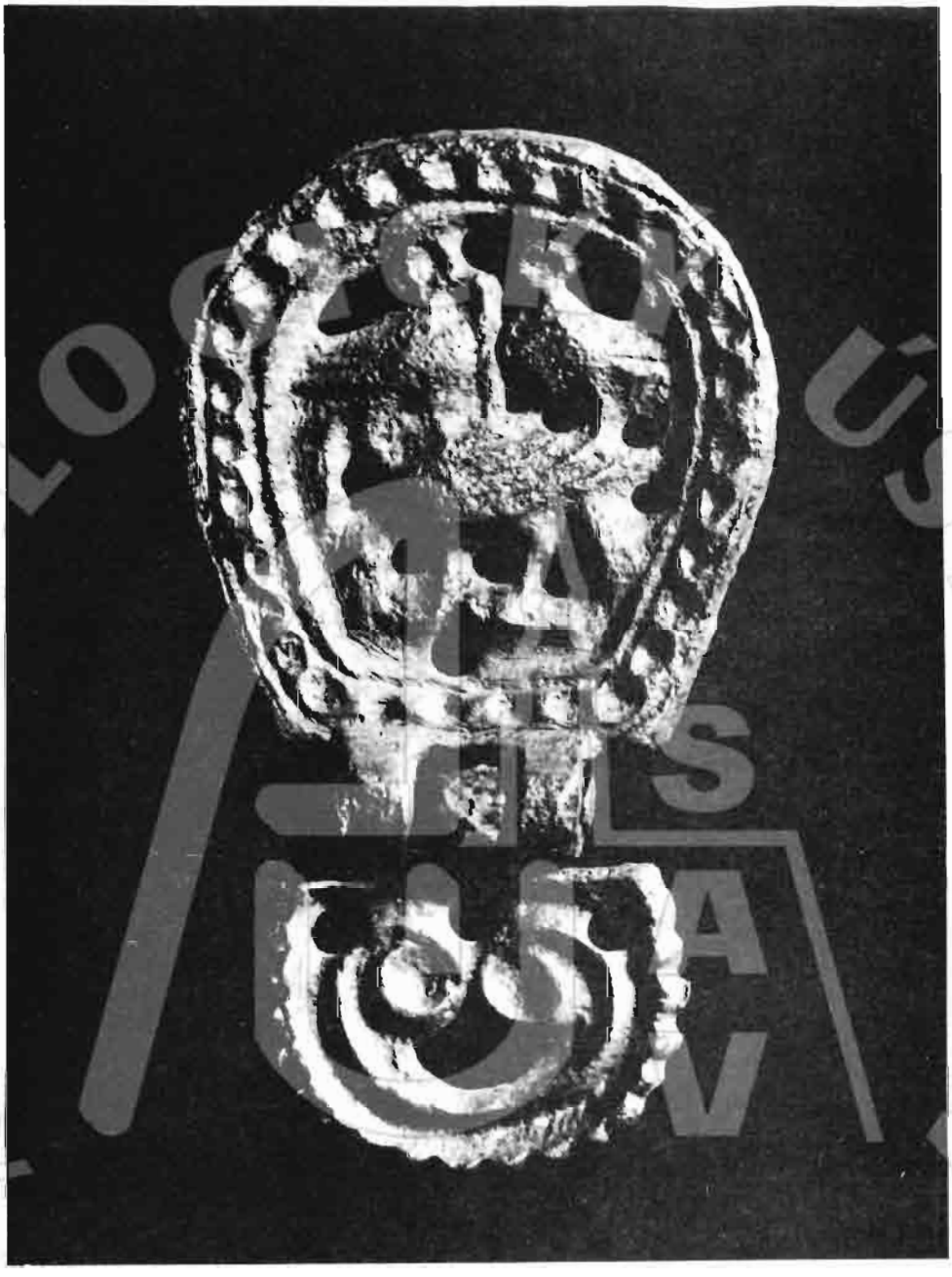

Obr. 66. Cífer-Pác, okr. Trnava. Pohrebisko z 8. stor. Hrob 33. Bronzové liate kovanie s motívom morského orla a dvoch afrontovaných vtáčikov.

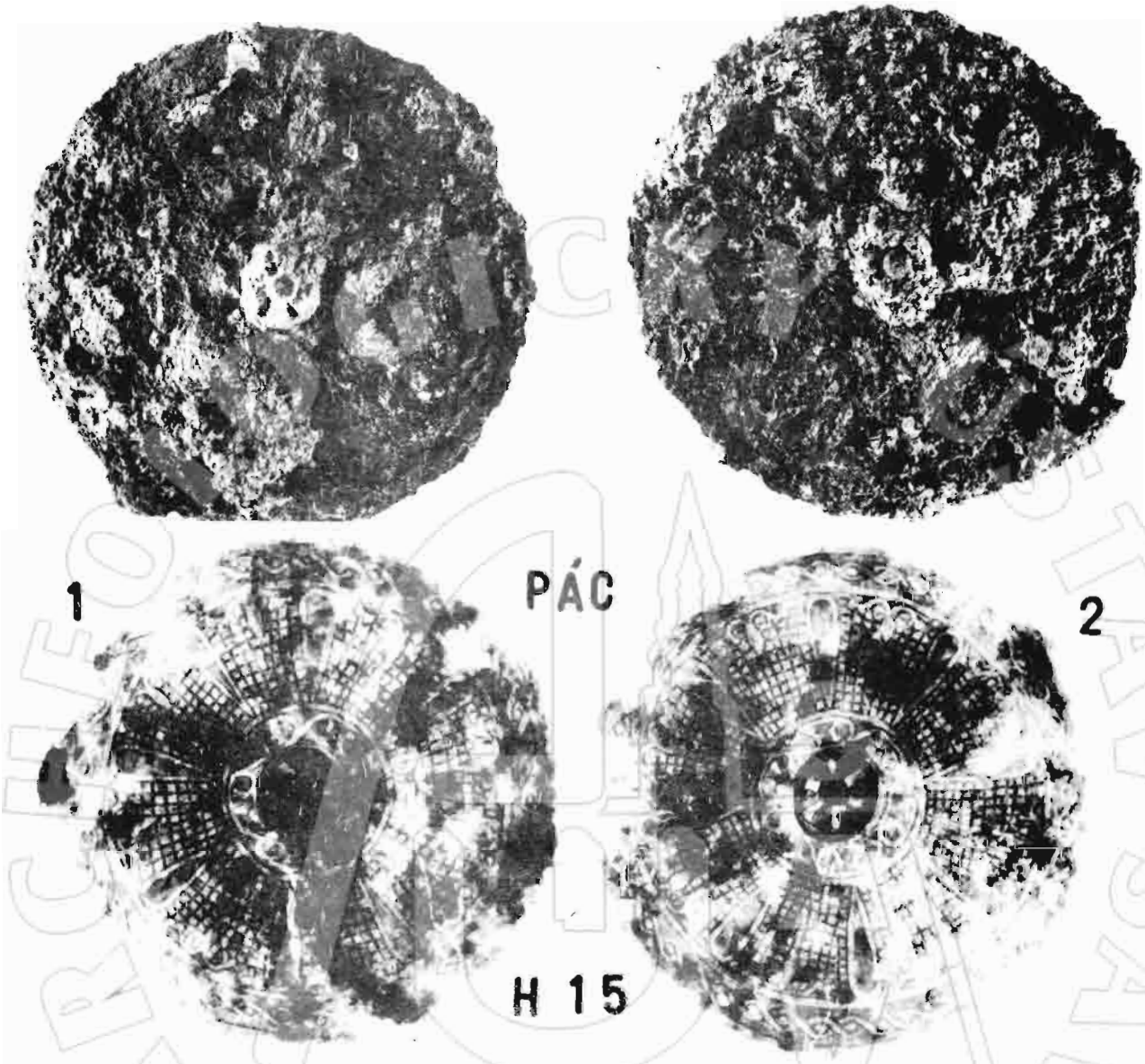

Obr. 67. Cífer-Pác, okr. Trnava. Pohrebisko z 8. stor. Hrob 15. Železné faléry a ich röntgenové snímky.

Obr. 68. Cífer-Pác, okr. Trnava. Pohrebisko z 8. stor. Keramika z hrobov.

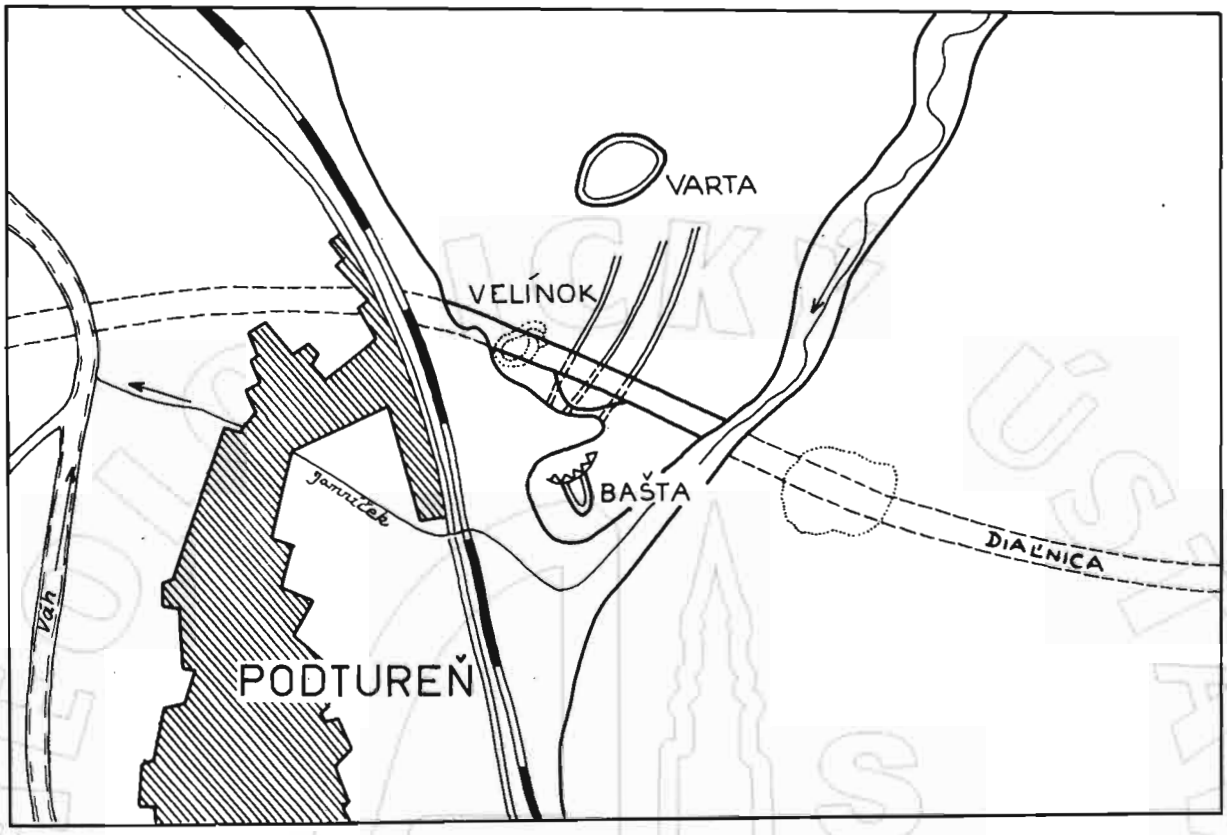

Obr. 69. Podtureň, okr. Liptovský Mikuláš. Komplex opevnení s vyznačenou trasou diaľnice.

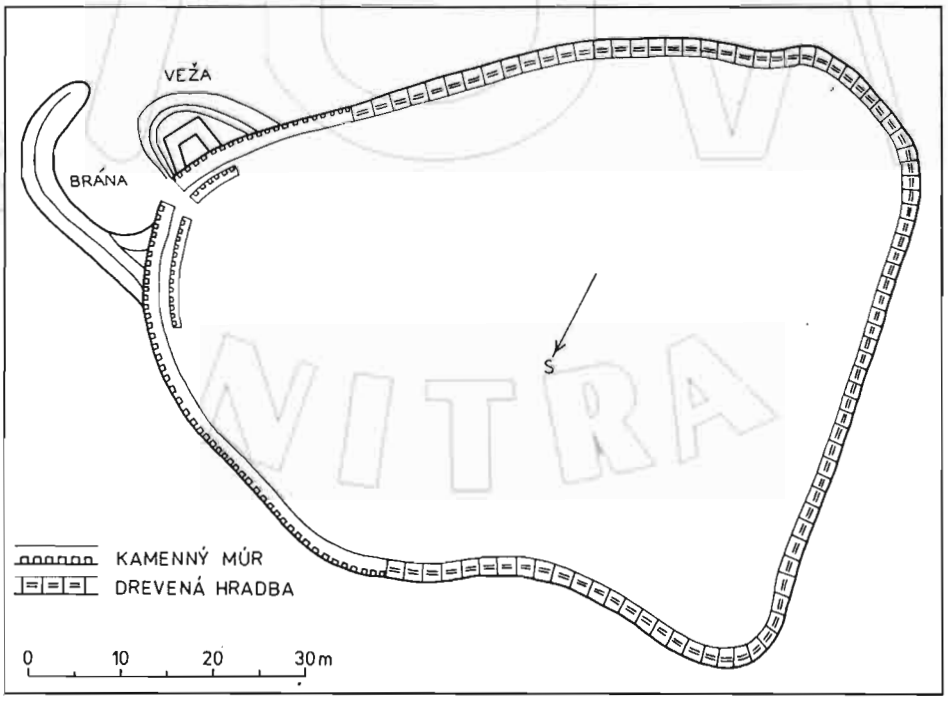

Obr. 70. Podtureň, okr. Liptovský Mikuláš. Velínok. Schematický plán hradiska.

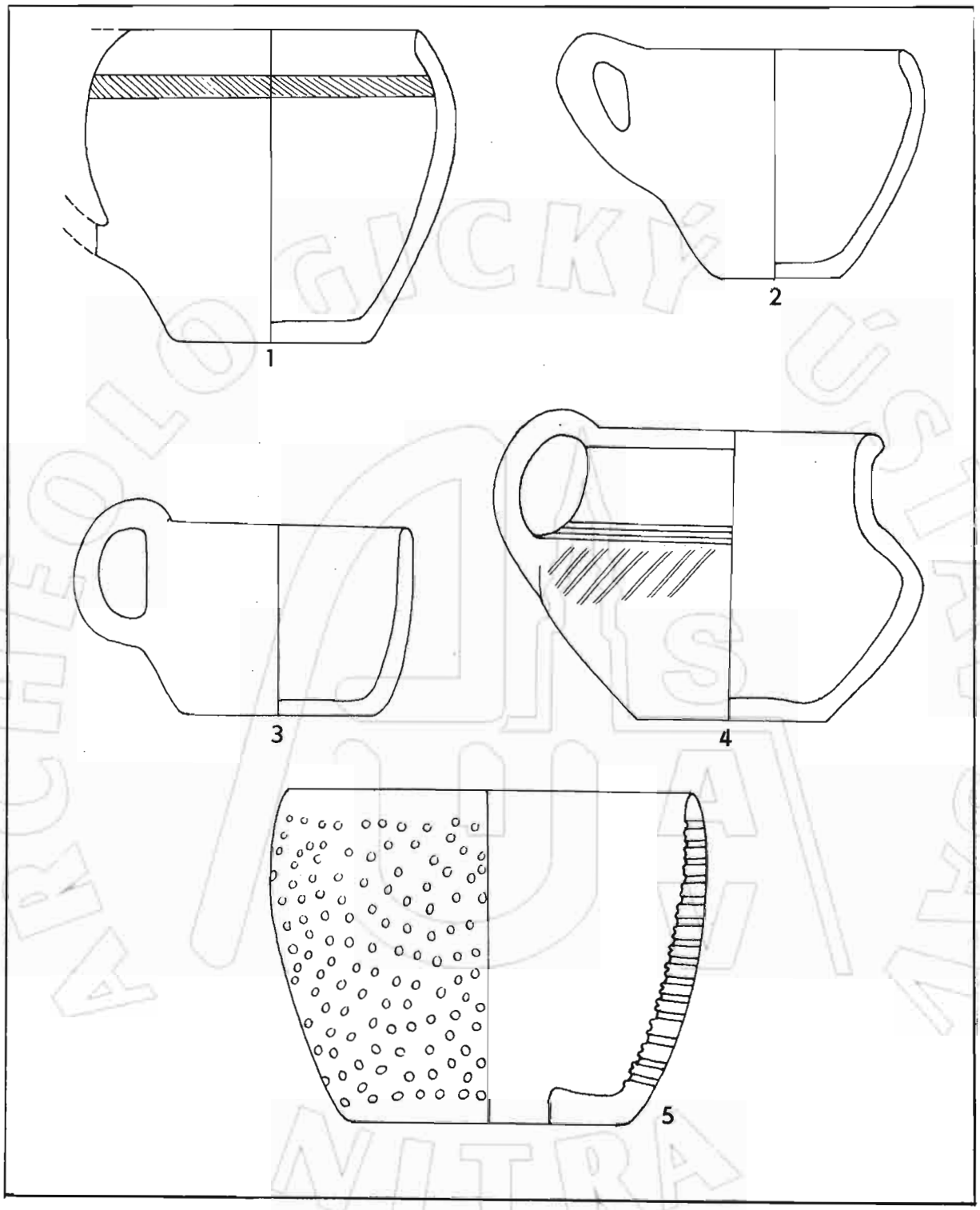

Obr. 71. Podtureň, okr. Liptovský Mikuláš. Bašta. Keramika zo sídliskového objektu.

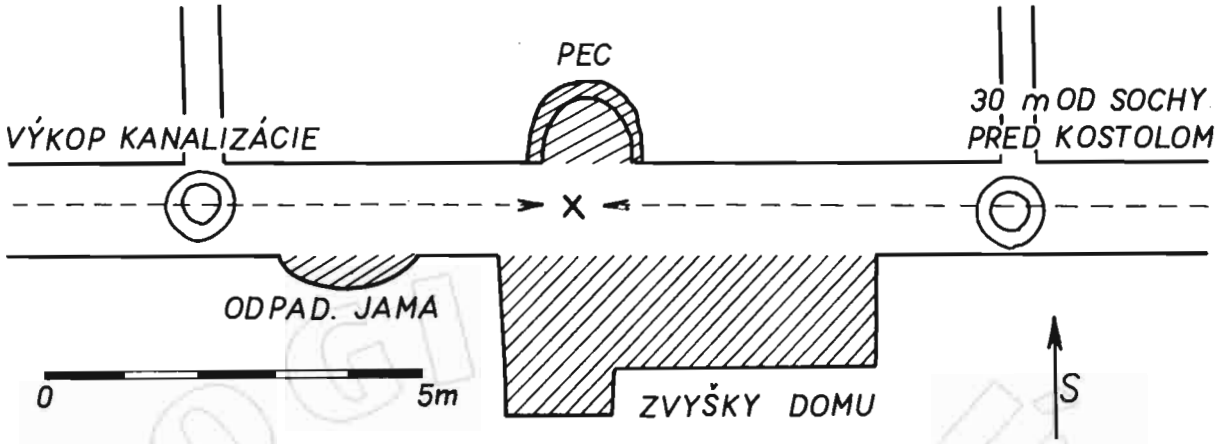

Obr. 72. Dvorníky, okr. Trnava. Pôdorysný náčrt zvyškov stredovekej chaty s pecou vo výkope kanalizácie.

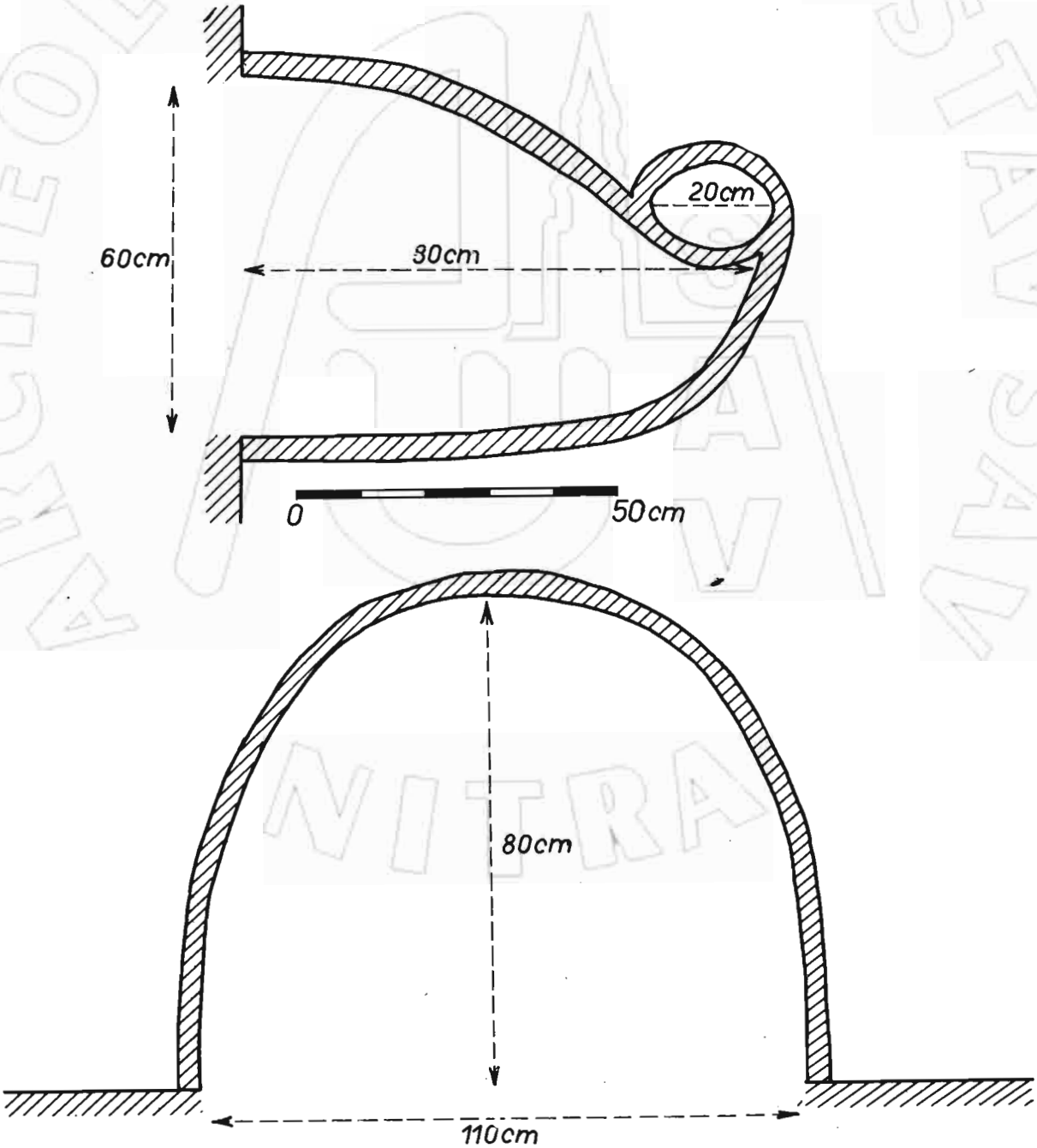

Obr. 73. Dvorníky, okr. Trnava. Stredoveká pec - pôdorys a rez.

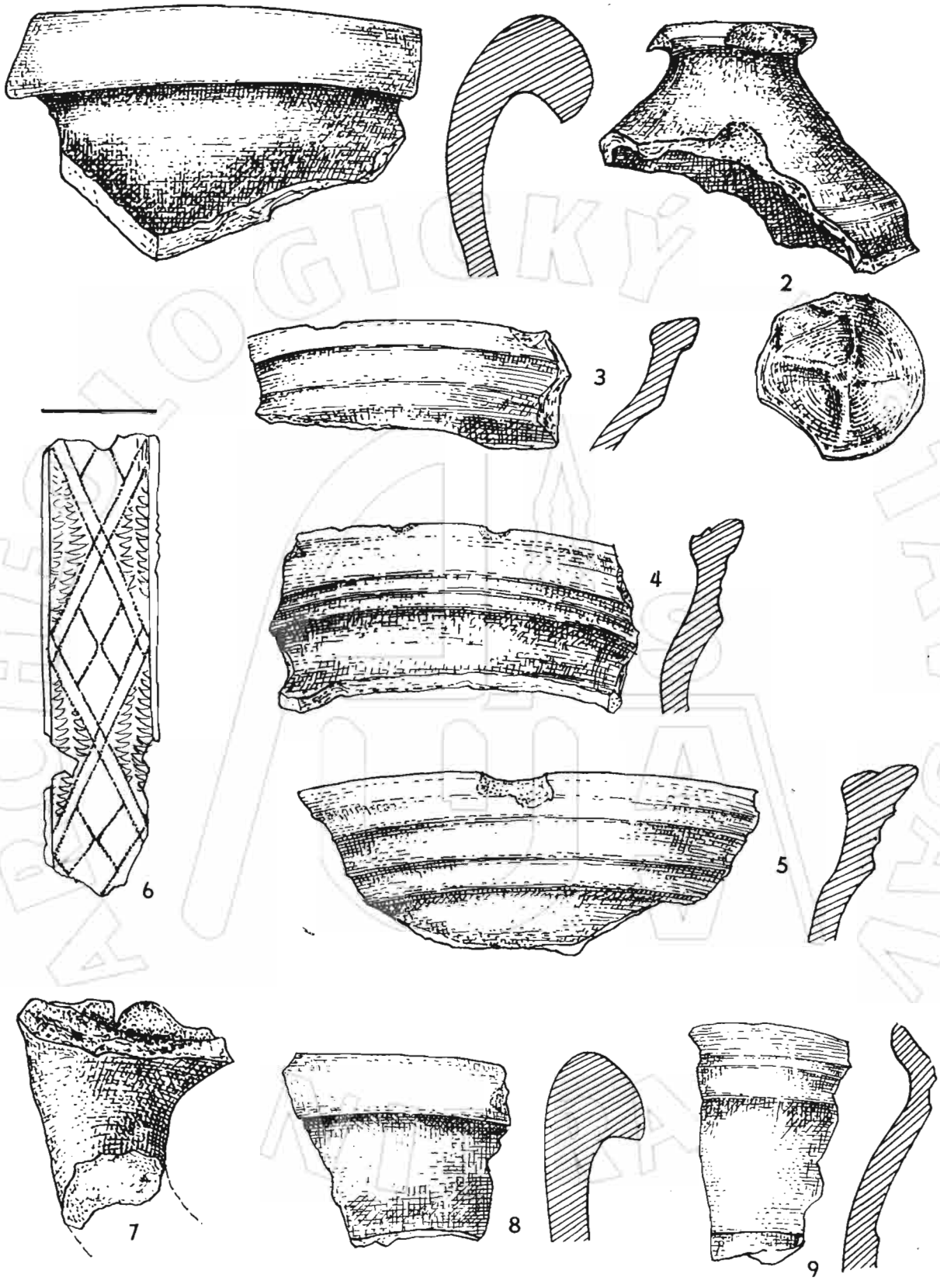

Obr. 74. Dvorníky, okr. Trnava. Výber nálezov.

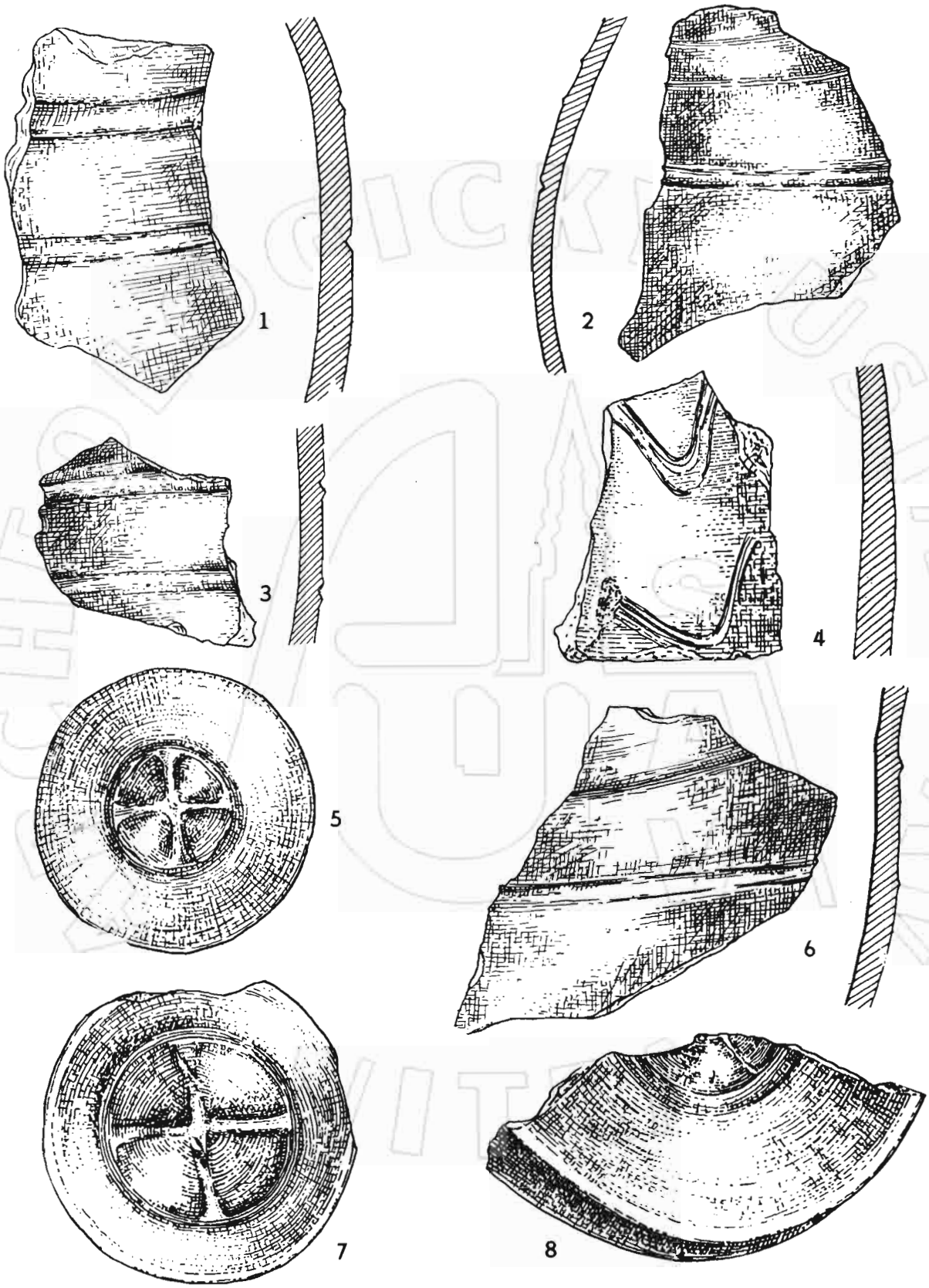

Obr. 75. Dvorníky, okr. Trnava. Výber nálezov.

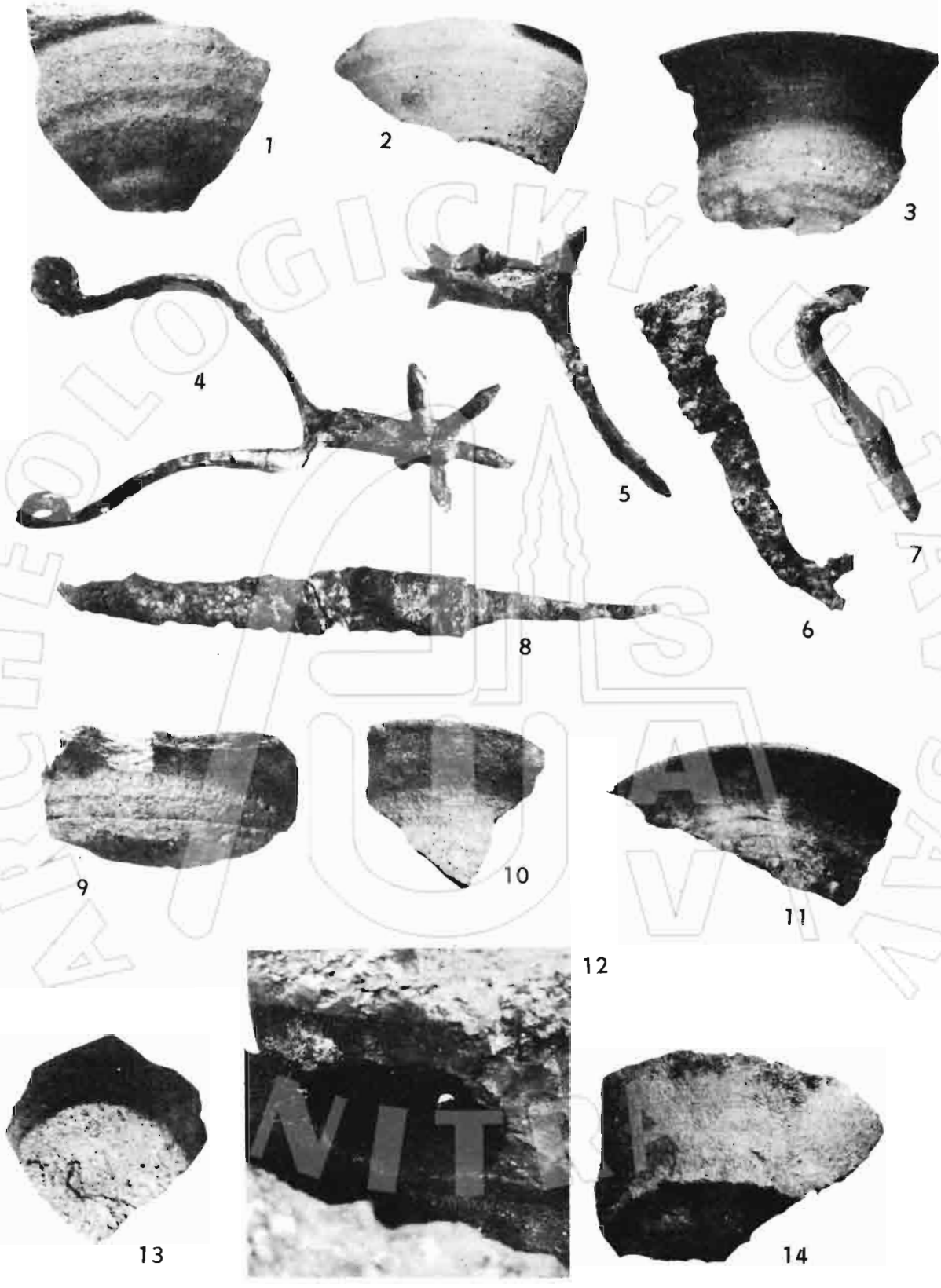

Obr. 76. Dvorníky, okr. Trnava. Výber nálezov.

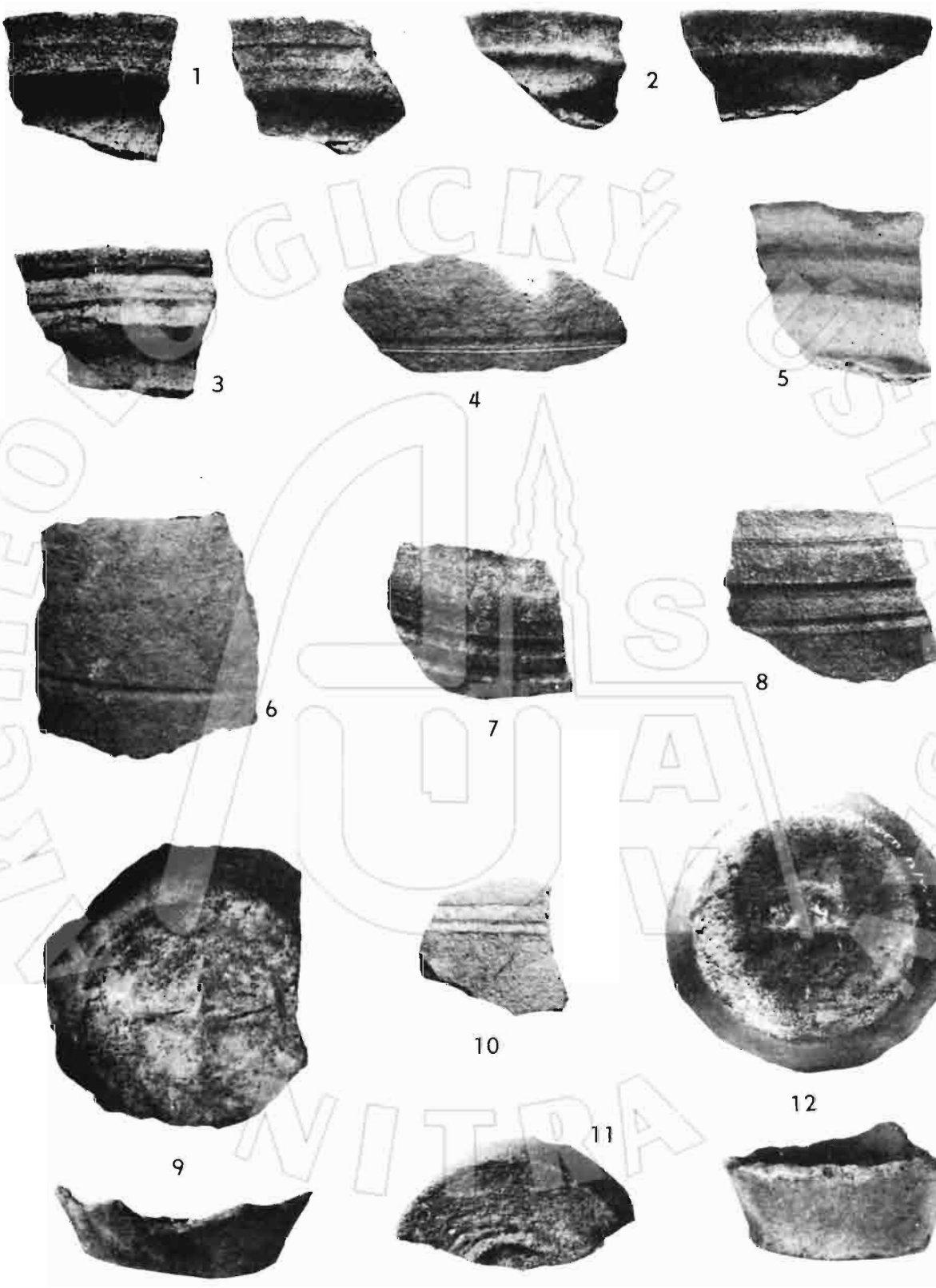

Obr. 77. Dvorníky, okr. Trnava. Výber nálezov.

Obr. 78. Komjatice, okr. Nové Zámky. Železný sekáč.

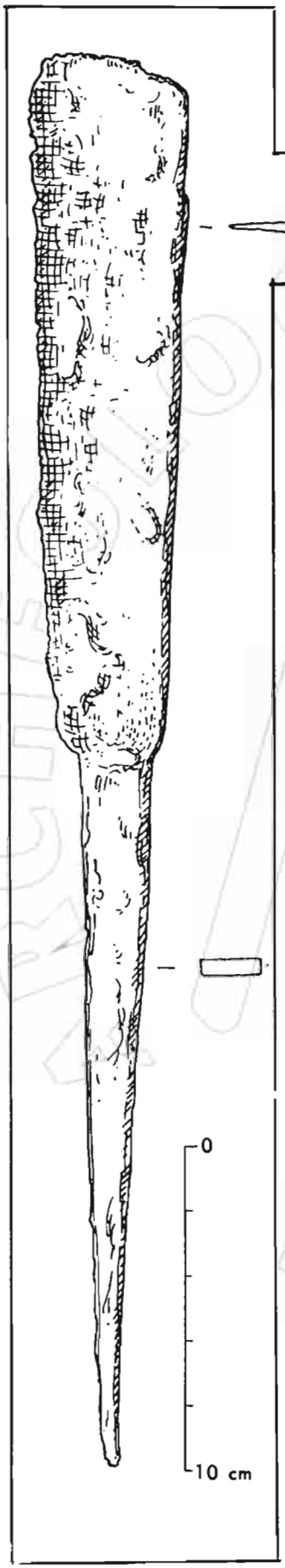

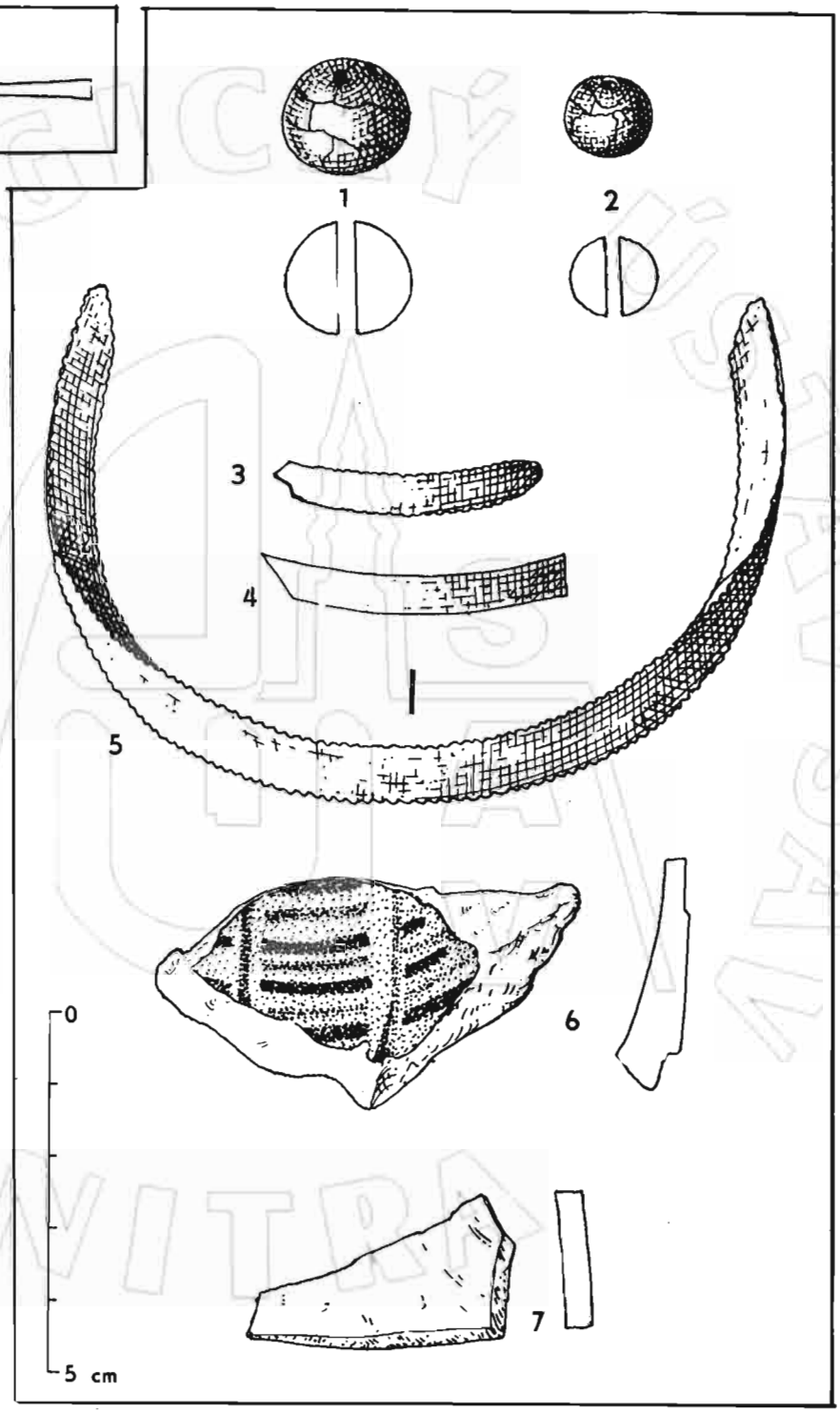

Obr. 79. Kremnica, okr. Žiar nad Hronom. 1, 2 - guľaté koráliky z náhrdelníka; 3-5 - zlomky pása z pozláteného striebra z čelenky ženského čepca; 6, 7 - črepy z hlinených nádob.

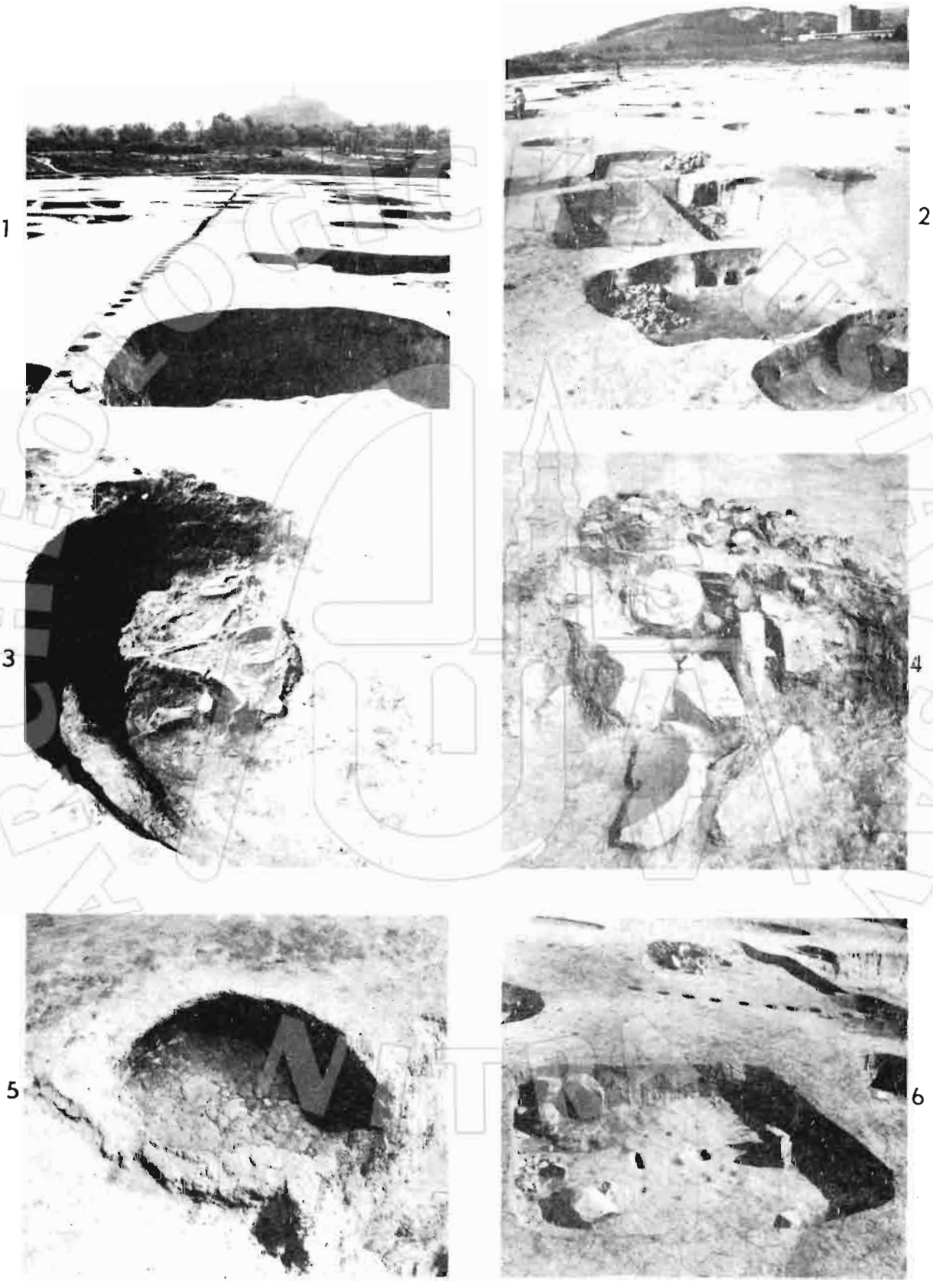

Obr. 80. Nitra, poloha Šindolka. 1 - pohľad na výskum od severozápadu; 2 - pohľad na výskum od juhozápadu; 3 - kostra psa v objekte 42; 4 - porušený kozub v chate 24; 5 - hlinená pec v chate 29; 6 - chata 73 s porušeným kozubom.

1

2

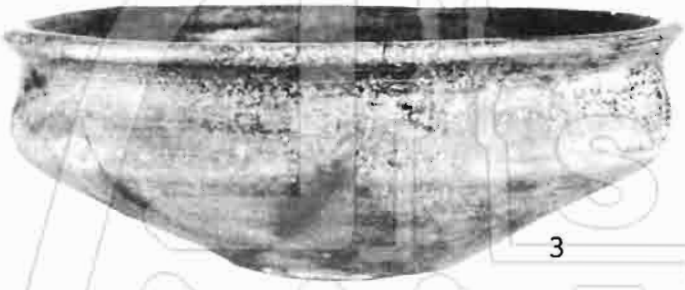

3

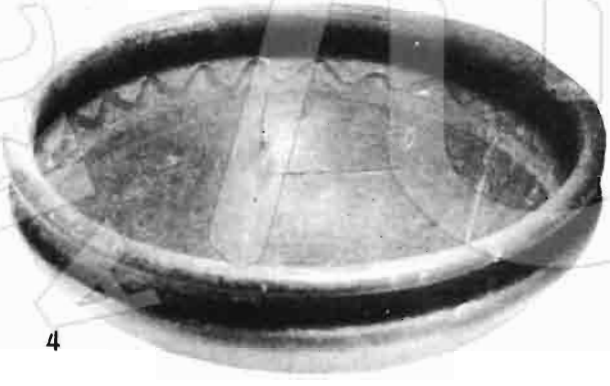

4

6

5

Obr. 81. Nitra, poloha Šindolka. 1 - laténska chata 94, prekrytá slovanskou chatou 9/68; 2 - objekt 83; 3-5 - misky z chaty 68; 6 - miska z chaty 10/68.

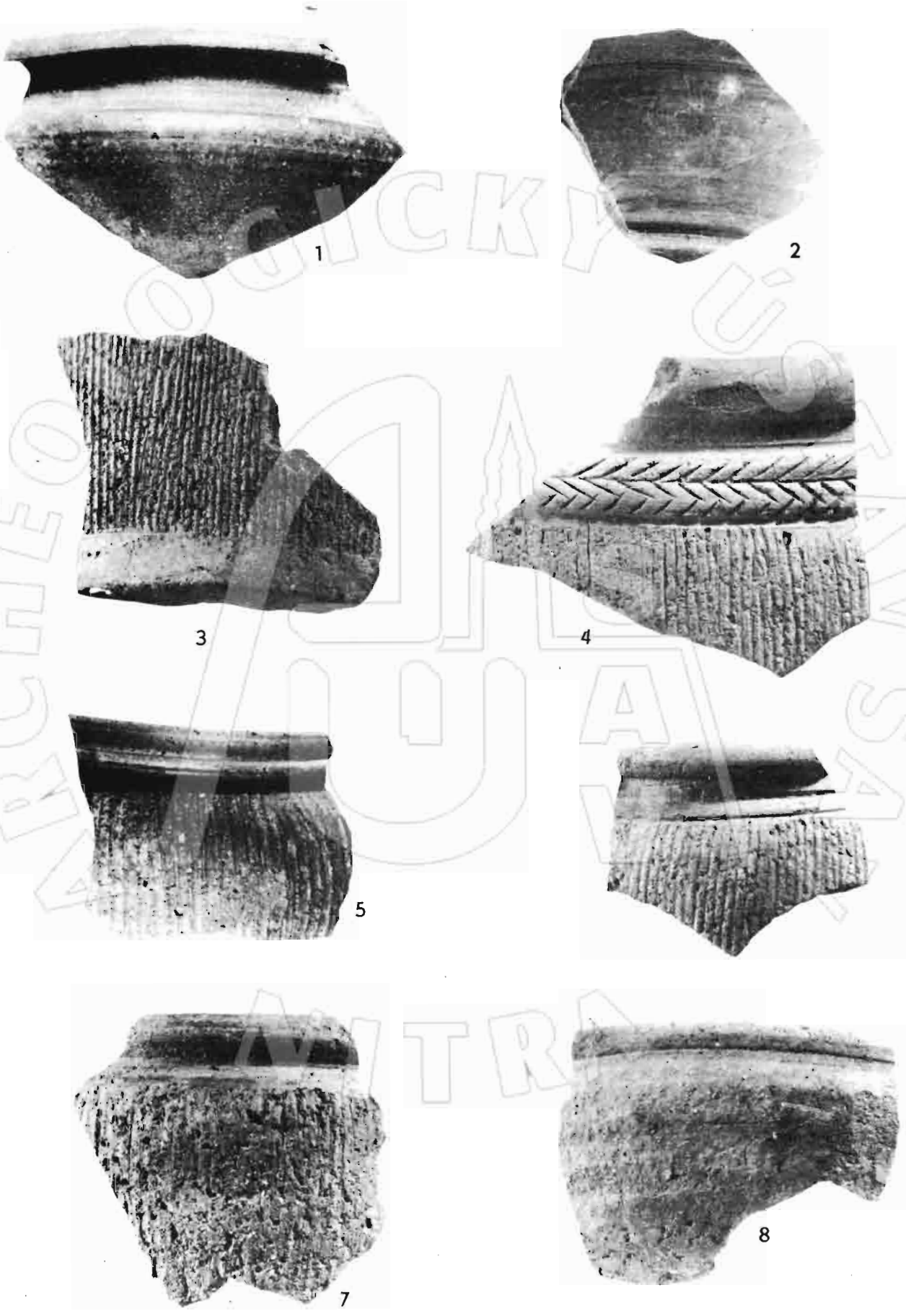

Obr. 82. Nitra, poloha Sindolka. 1, 4 - laténska keramika zo sektoru G/16; 2, 3, 6 - črepy z chaty 102; 5 - črep z chaty 5/68; 7, 8 - črepy zo sektorov.

Obr. 83. Nitra, poloha Sindolka. 1, 3-5 - slovanské nádoby z chaty 8/68; 2 - nádoba z chaty 99; 6 - nádoba z obilnice 61.

Obr. 84. Nitra, poloha Šindolka. 1 - Črep z objektu 23; 2 - črep z objektu 84; 3 - črep zo sektoru; 4 - črep z objektu 44; 5, 6 - črepy z obilnice 104.

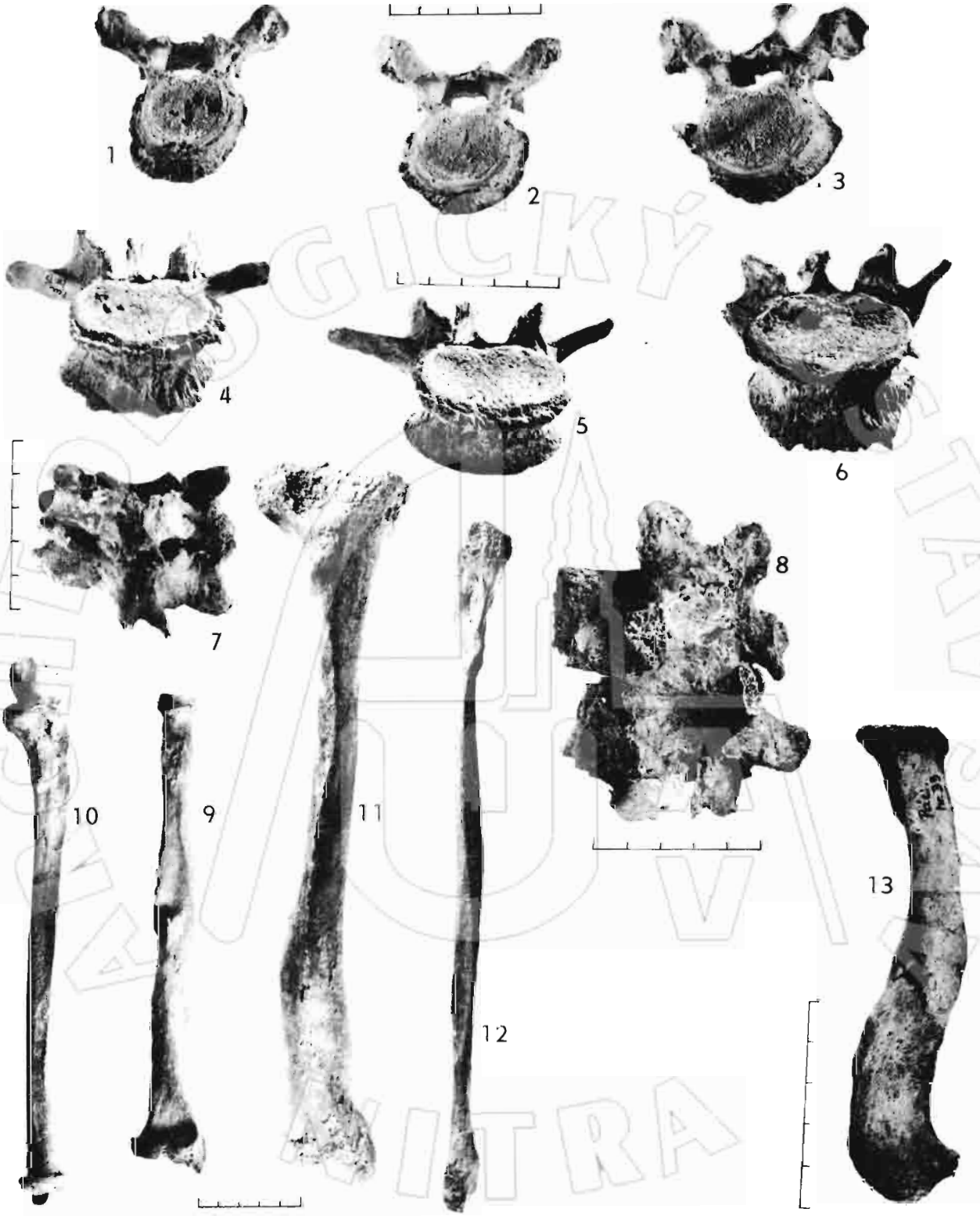

Obr. 85. Cífer-Pác. 1-6 - deformujúca spondylóza na hrudných a bedrových stavcoch /hrob 15/; 7 - kongenitálny subtotálny blok tiel a oblúkov C_4-C_5 /hrob 33/; 8 - kongenitálny parciálny blok oblúkov dvoch hrudných stavcov /hrob 2/; 9-12 - stav po vyliečenej fraktúre ľavého rádia, pravej tíbie a ľavej fibuly, artrotické zmeny na artikulačných plochách /hrob 15/; 13 - stav po fraktúre pravej kľúčnej kosti, vyliečený s deformáciou a skrátením dĺžky o 22 mm /hrob 33/.

Obr. 86. Nitra, poloha Šindolka. Hrob 2. Muž, maturus. 1abc - lebka; 2 - sacralisatio bilateralis; 3-6 - spondylosis deformans na lumbálnych stavcoch.

Obr. 87. Smolenice. Lebka muža, vek maturus /45-50 rokov/.

Obr. 88. Spišský Štvrtok. 1 - polytopné sečné rany na záhlaví lebky muža; 2 - ľavá a pravá polovica neúplnej maxily /obe polovice sa našli na odlišných miestach/; 3 - neúplná maxila - spojené obe identické časti.

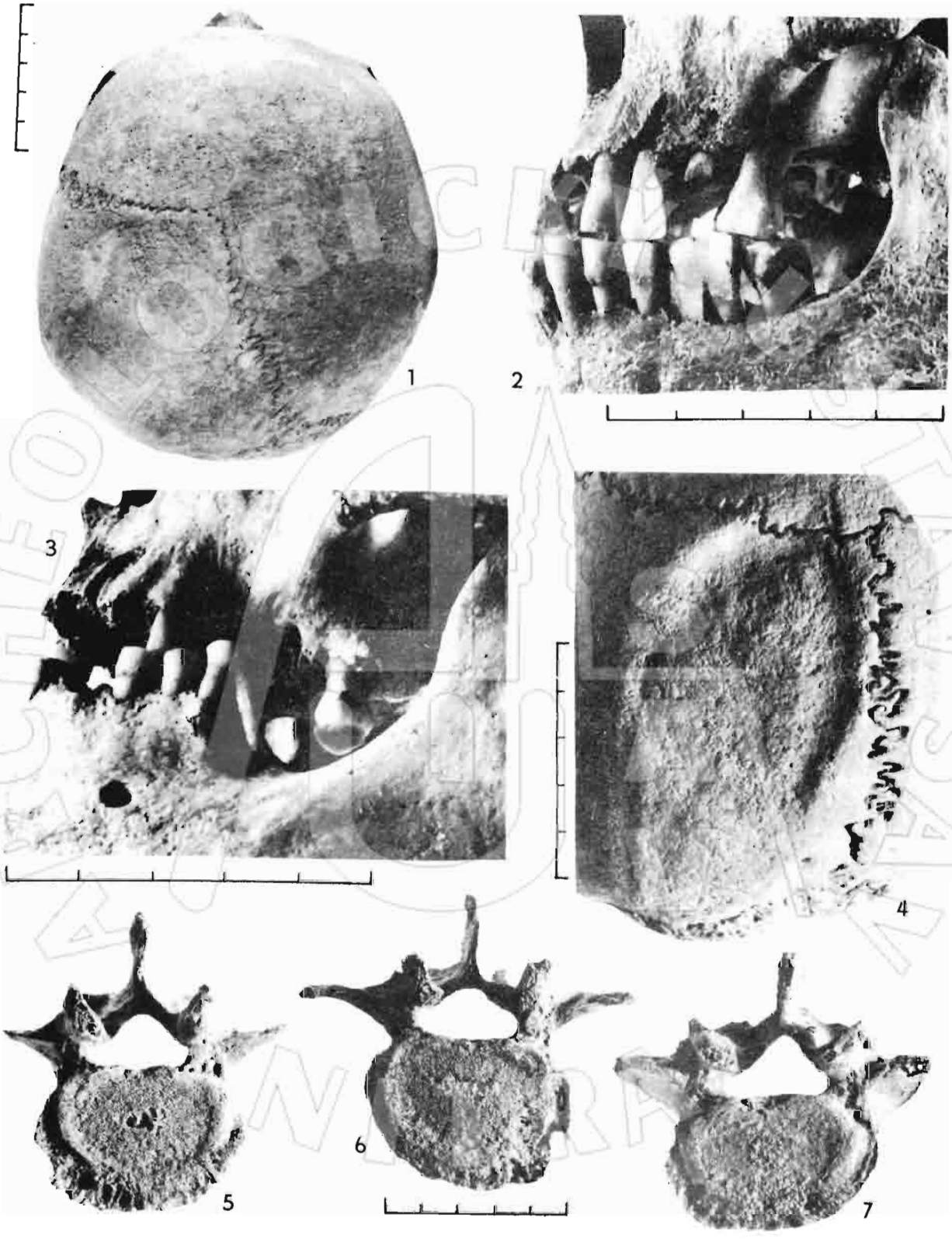

Obr. 89. Zemné. 1 - plagiokefália - dôsledok predčasnej synostózy koronálnej sutury vpravo po celej dĺžke /hrob 8/; 2 - paradentosis difusa gravis; caries et cystis radicularis P_2 vľavo hore, caries M_2 vľavo dole /hrob 47/; 3 - paradentosis difusa gravis; caries M_2 vľavo hore; cystis radicularis M_1 vľavo dolu /hrob 8/; 4 - stopa po intencionálnom zásahu na externej lamine a čiastočne diploe temennej kosti; intravitálna reosifikácia povrchu defektu /hrob 36/; 5-7 - deformujúca spondylóza na bedrových stavcoch /hrob 44/.

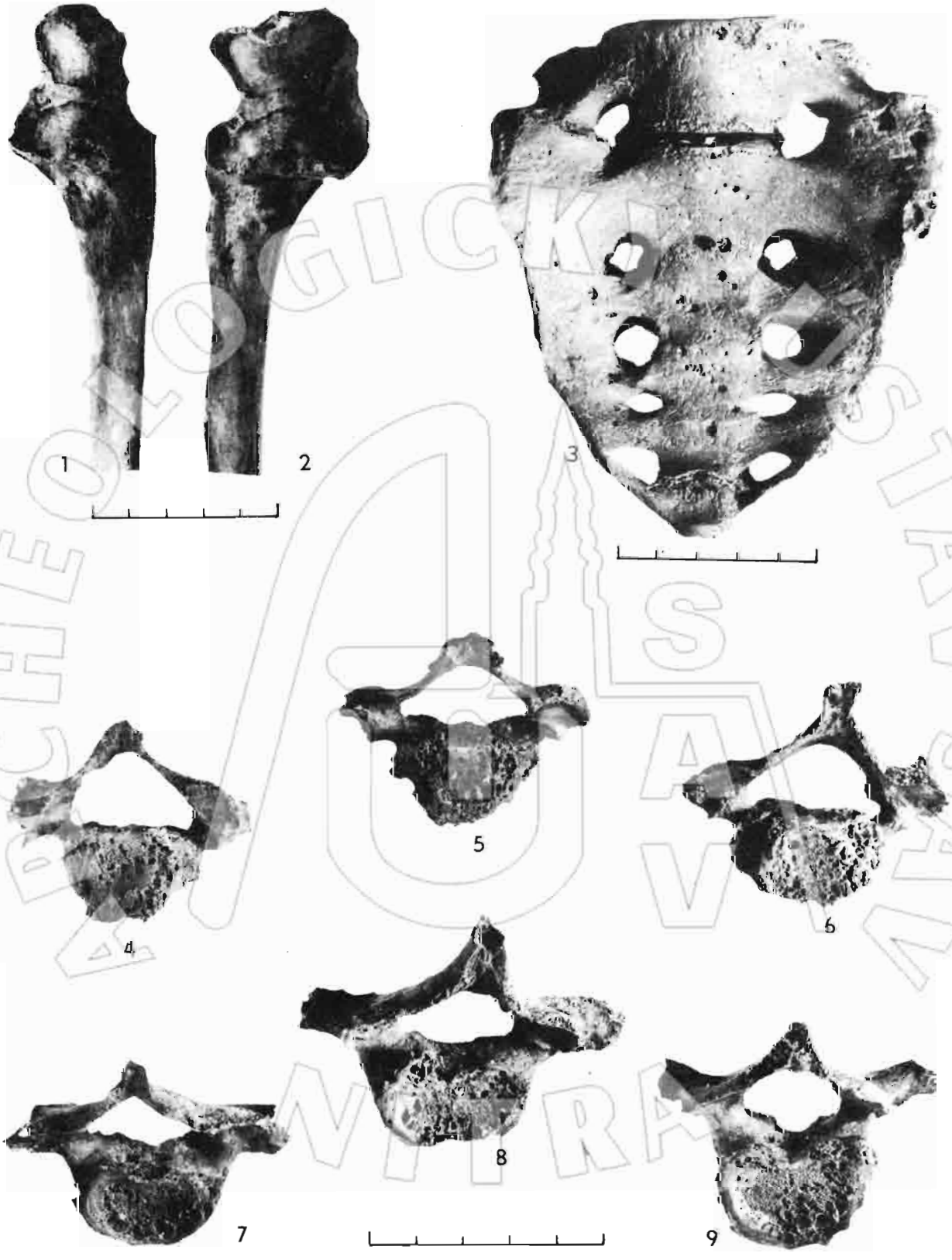

Obr. 90. Zemné. 1, 2 - arthrosis articuli cubiti lat. sinistri gradus medii /1/ et arthrosis articuli cubiti lat. dext. deformans. gravis /2/ /hrob 41/; 3 - sacralisatio L_5 bilateralis subtotalis /hrob 45/; 4-9 - osteoporosis vertebrarum cervicalium et thoracalium /hrob 42/.

Obr. 91. Bratislava-Devín. Nádoba z 13. storočia.

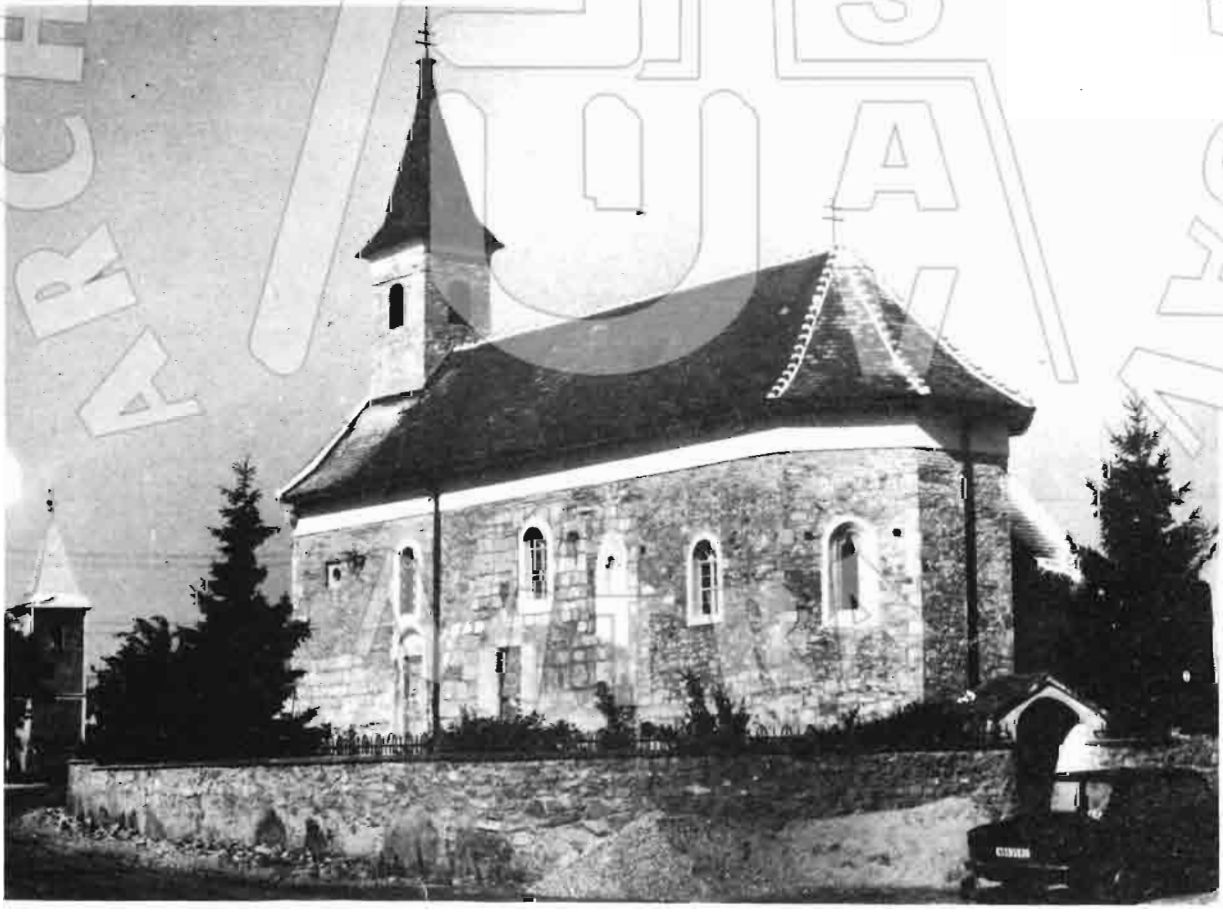

Obr. 92. Boldog, okr. Galanta. Románsko-gotický kostol po renovácii r. 1976. Pohľad od juhovýchodu.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV

Obr. 93. Boldog, okr. Galanta. Pôvodný vchod do románskeho kostola s rímskou náhrobnou stélou po ľavej strane.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

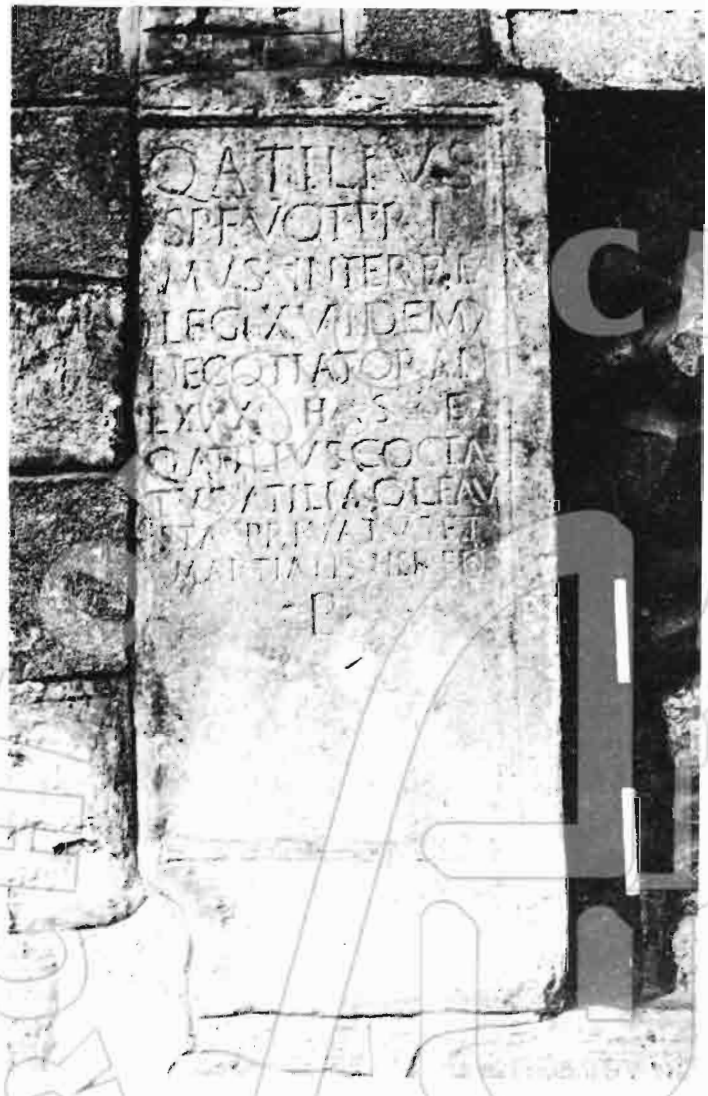

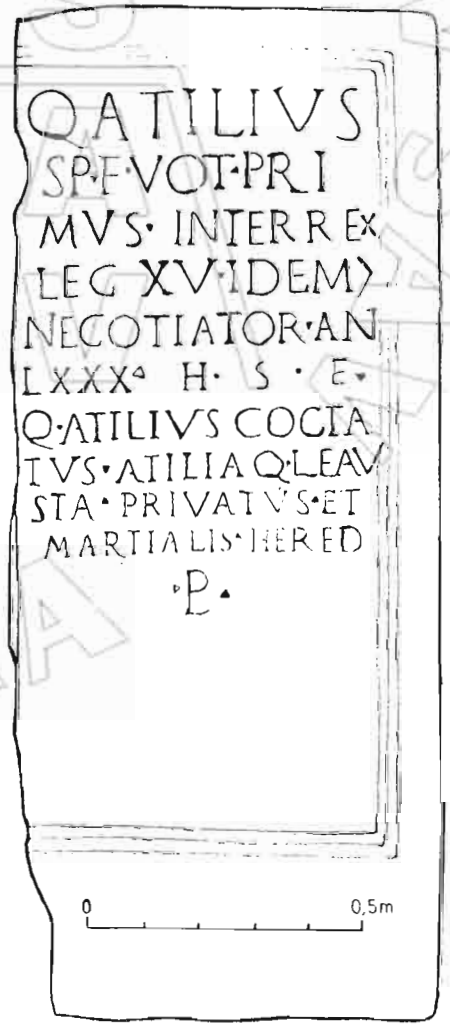

Obr. 94. Boldog, okr. Galanta. Rímska náhrobná stéla s nápisom.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

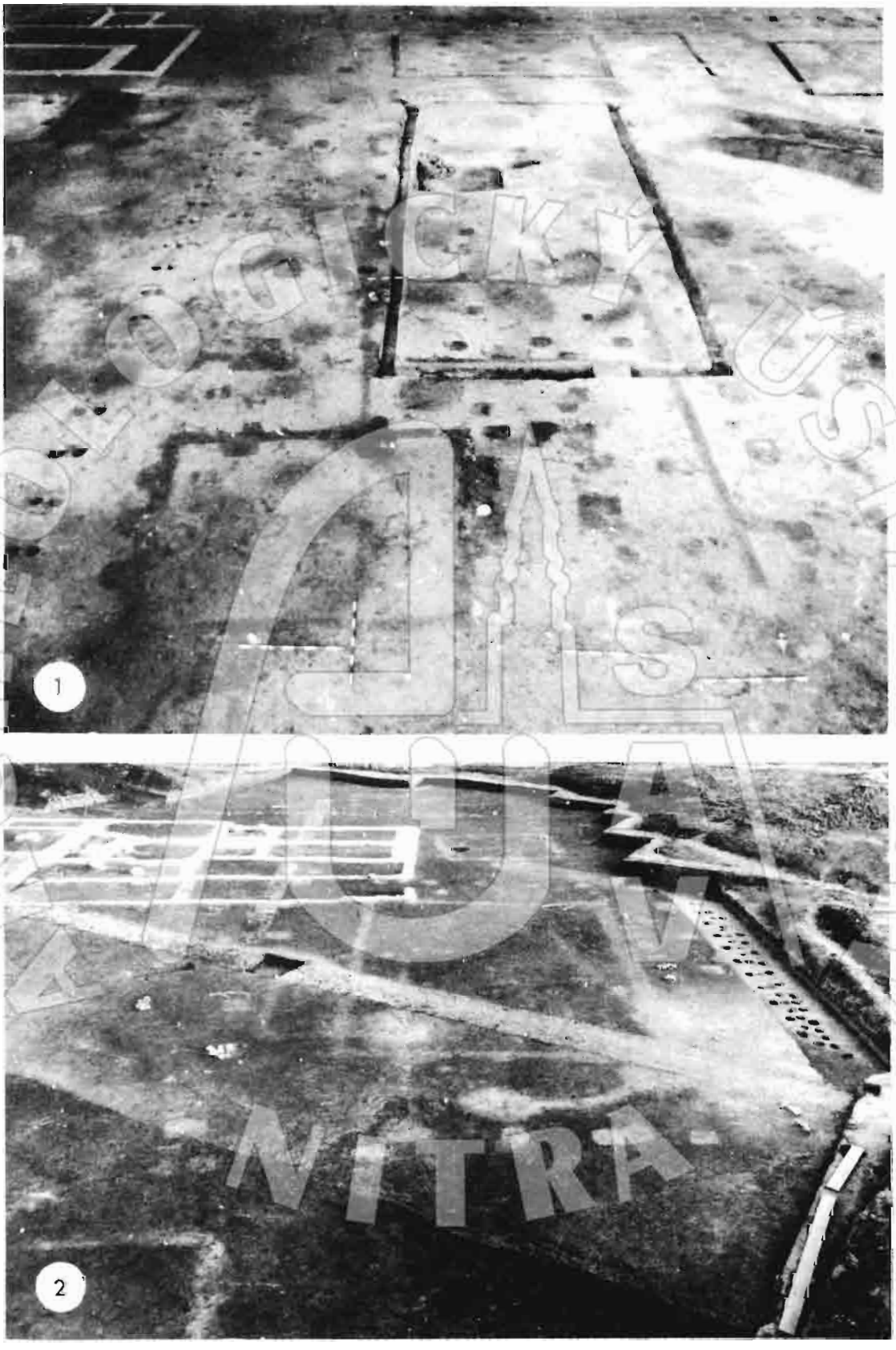

Obr. 95. Cífer-Pác, okr. Trnava. 1 - situácia v západnej časti stanice: priebeh dvoch palisád, pôdorysy drevených barakov 55, 66, 77, 85, 86 a stopy stĺpových konštrukcií; 2 - pôdorys objektu 13 a okolie.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

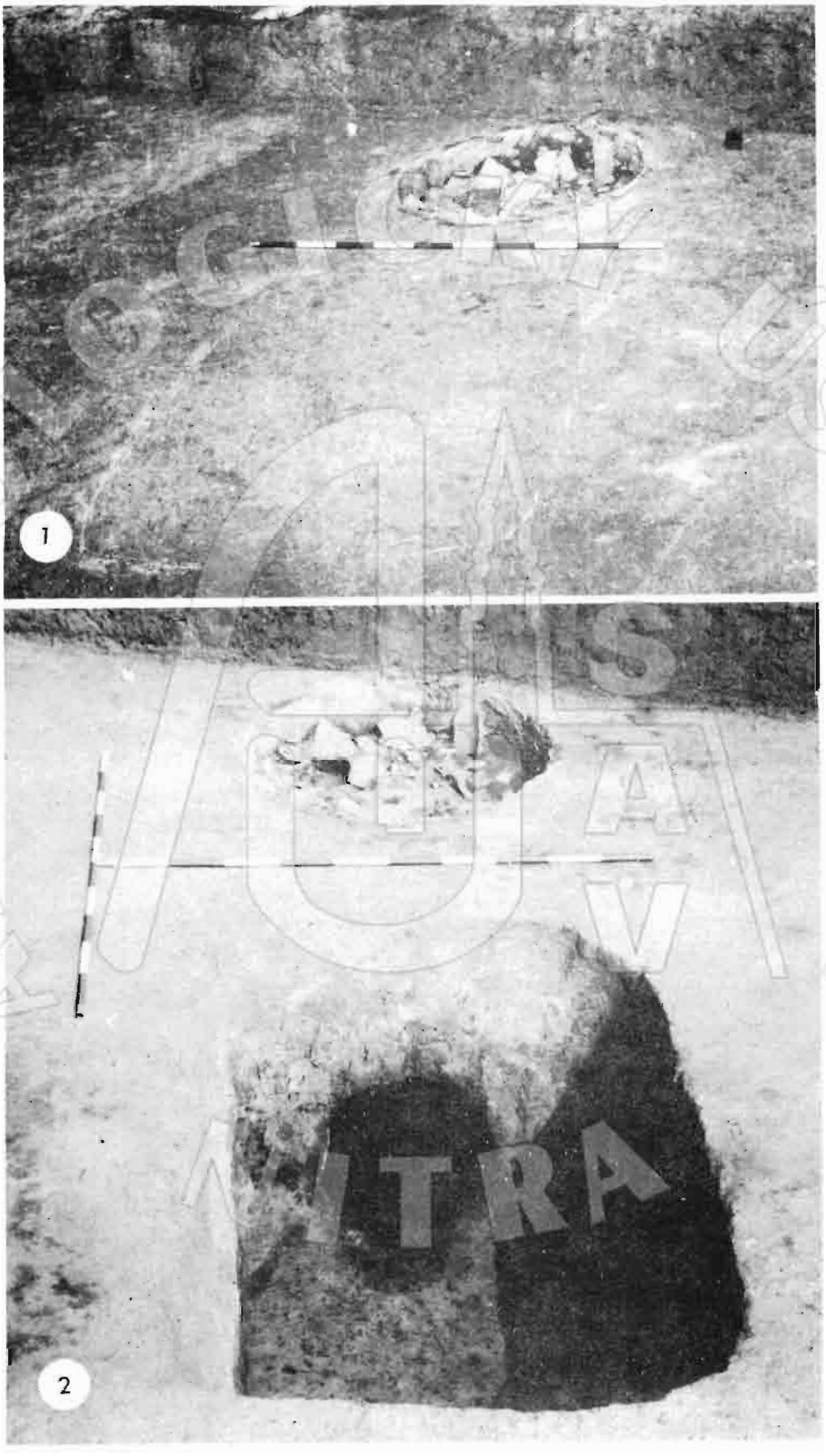

Obr. 96. Cífer-Pác, okr. Trnava. Objekt 81 - hrnčiarska pec. 1 - pred odkrytím predpecnej jamy; 2 - po odkrytí predpecnej jamy.

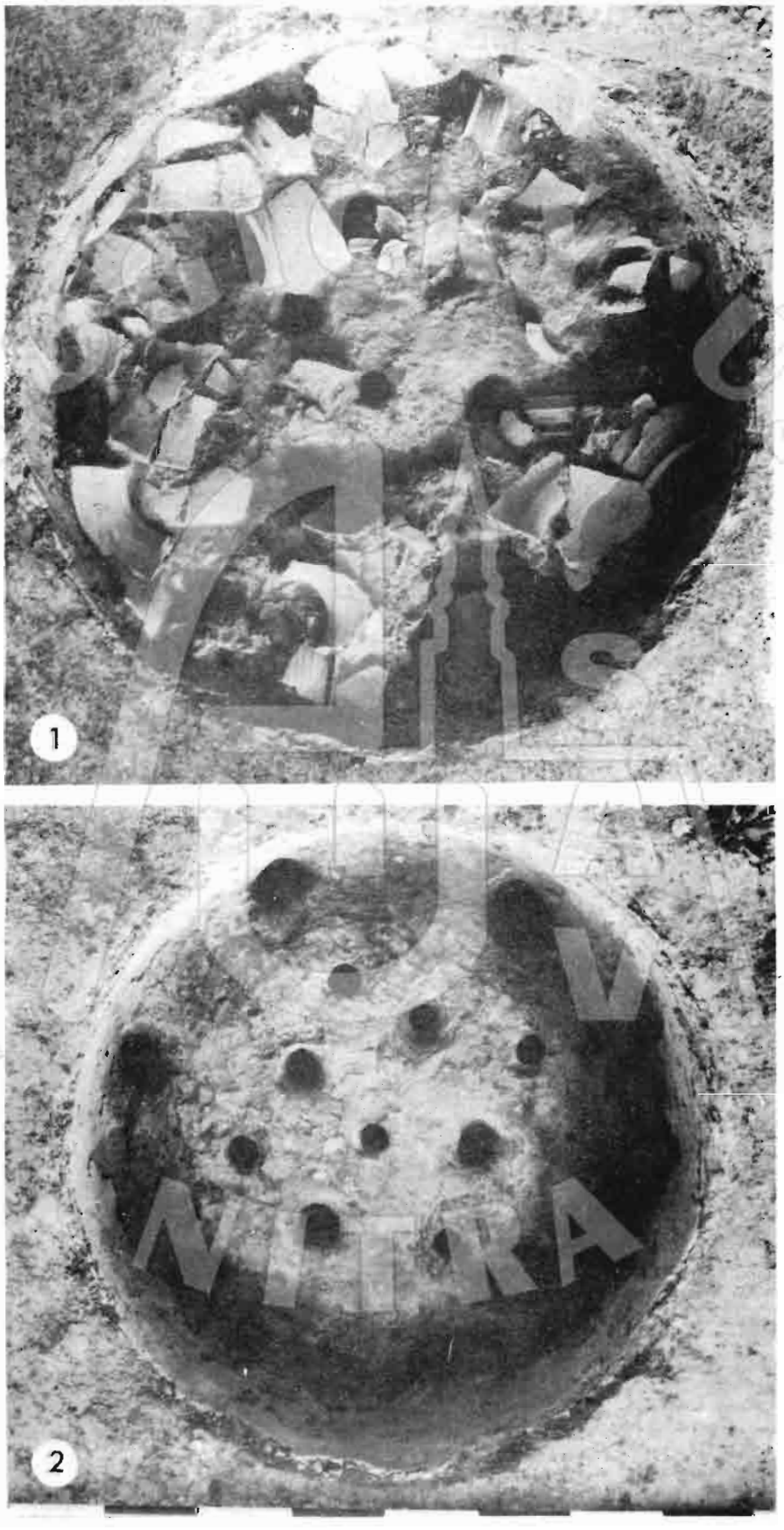

Obr. 97. Cífer-Pác, okr. Trnava. Objekt 81 - hrnčiarska pec. 1 - vypaľovacia komora s nálezmi na rošte; 2 - rošt po odkrytí.

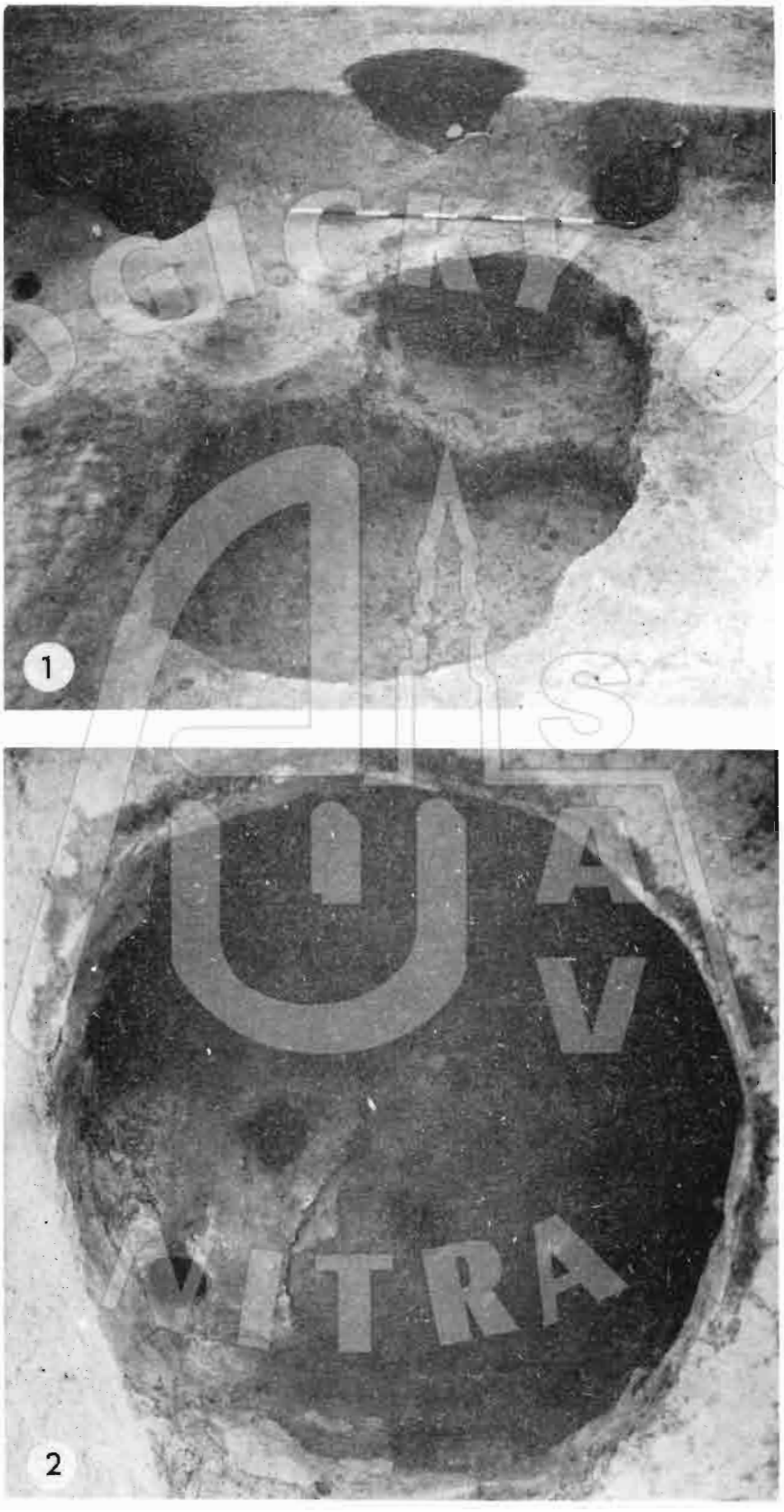

Obr. 98. Cífer-Pác, okr. Trnava. Objekt 108 - hrnčiarska pec. 1 - celkový pohľad /s priľahlou časťou chaty 58/; 2 - vypaľovacia komora s roštom po odkrytí.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV

Obr. 99. Cífer-Pác, okr. Trnava. 1 - rez priekopou; 2 - objekt 78 - slovanská polozemnica s časťou vybratých základov žľabov rímskych barakov 55 a 66.

Obr. 100. Cífer-Pác, okr. Trnava. Keramika z hrnčiarskych pecí. 1 - pec 108; 2, 3 - pec 81.

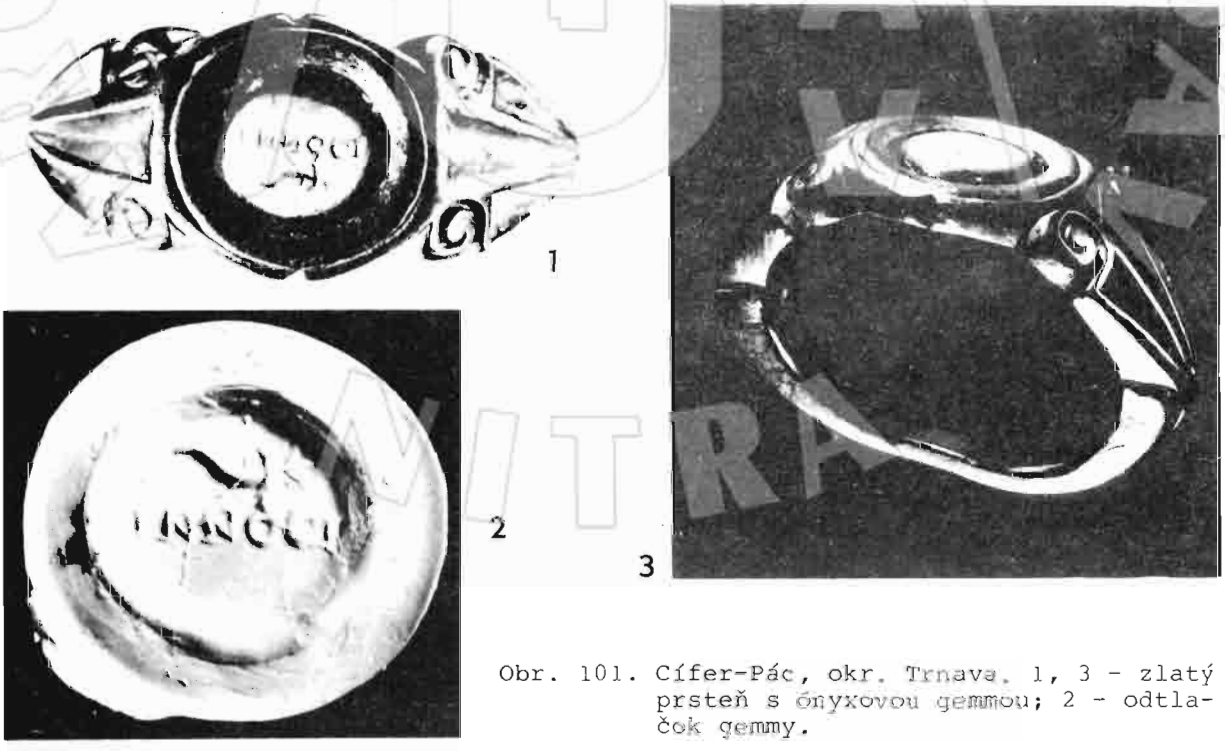

Obr. 101. Cífer-Pác, okr. Trnava. 1, 3 - zlatý prsteň s onyxovou gemmou; 2 - odtlačok gemmy.

Obr. 102. Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v roku 1975. Výber. 1 - Uhorsko, Stefan IV. /1162-1163/ alebo Béla III. /1173-1196/, denár; 2 - Uhorsko, anonymná razba z druhej polovice 12. - začiatku 13. stor., denár; 3, 4 - Uhorsko, Ondrej II. /1205-1235/, denár; 5, 6 - Uhorsko, Ondrej II.? /1205-1235/, denár; 7 - Štajersko, Friesach /?/, bližšie neurčená minca.

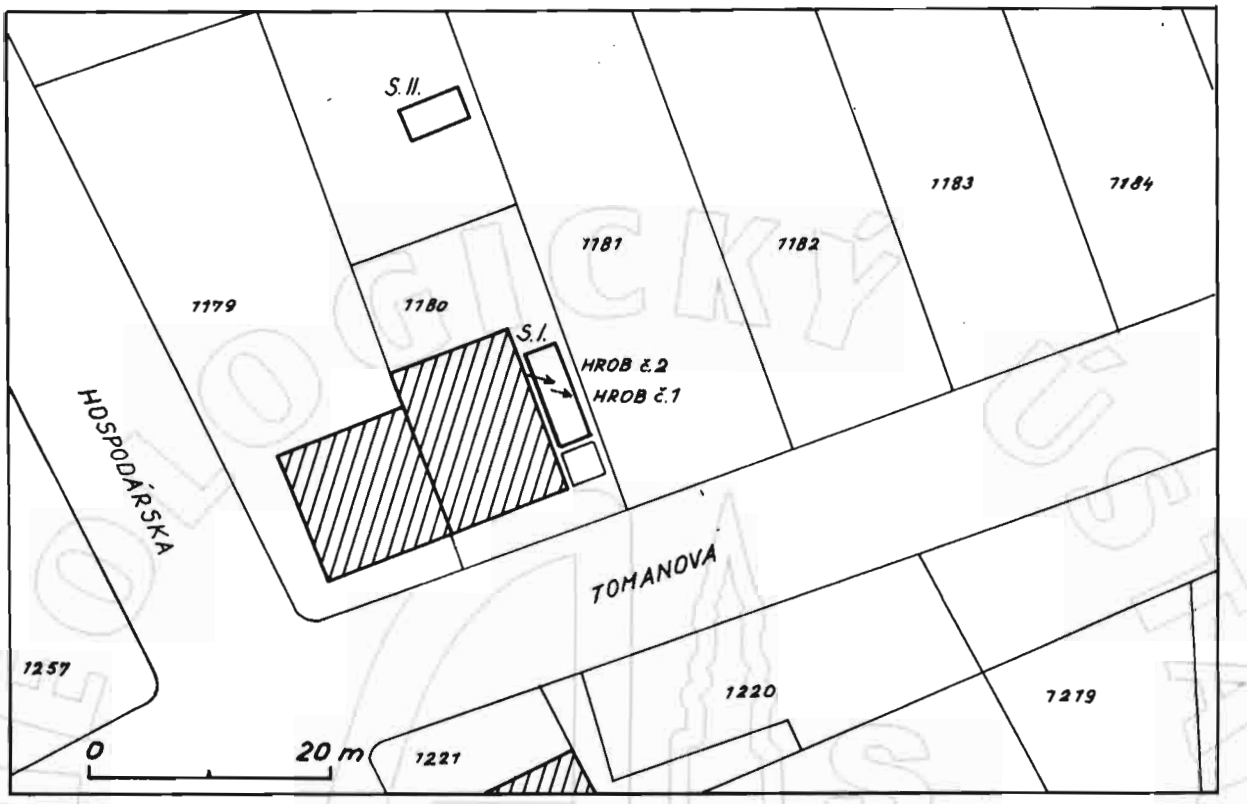

Obr. 103. Bratislava-Vajnory. Situačný plán náleziska.

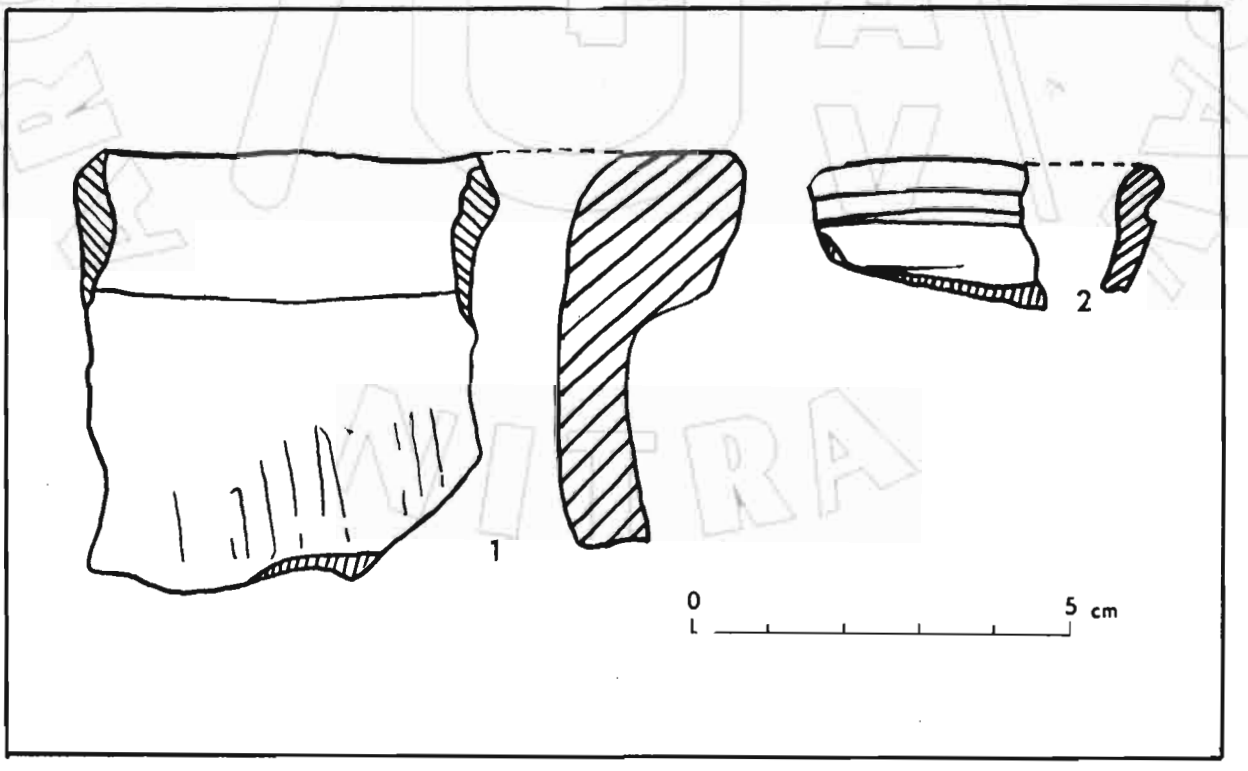

Obr. 104. Divinka - Veľký vrch, okr. Žilina. Črepy zo sídliska na juhovýchodnom svahu.

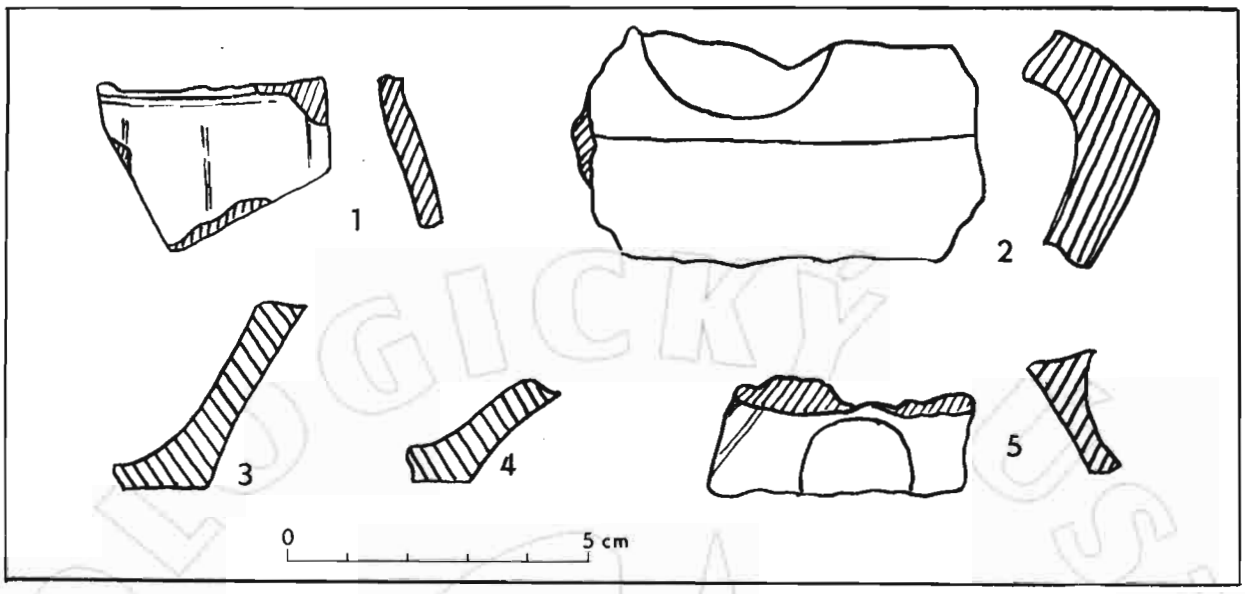

Obr. 105. Dolná Breznica, okr. Považská Bystrica. Crepy zo sídliska lužickej kultúry.

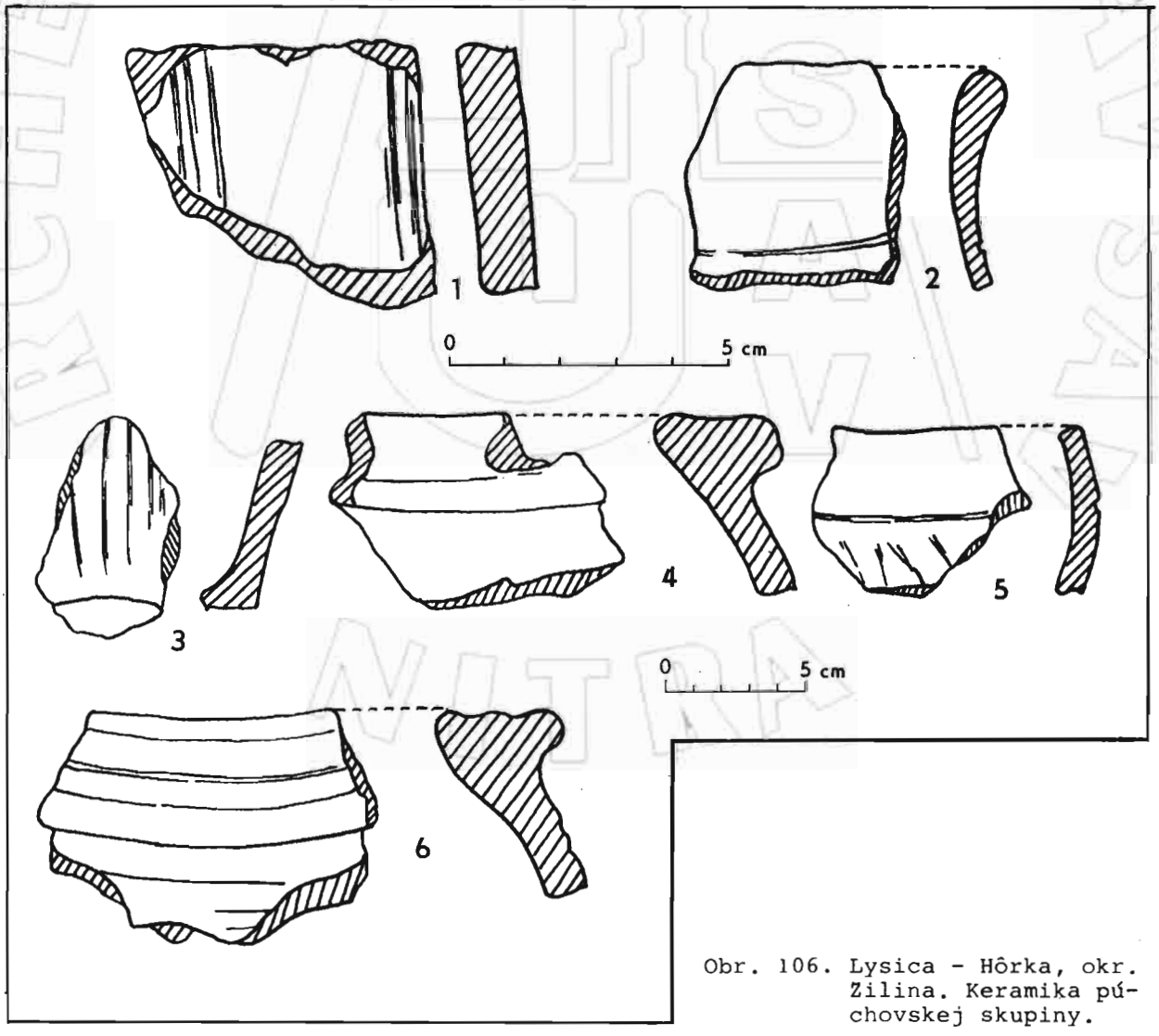

Obr. 106. Lysica - Hôrka, okr. Žilina. Keramika púchovskej skupiny.

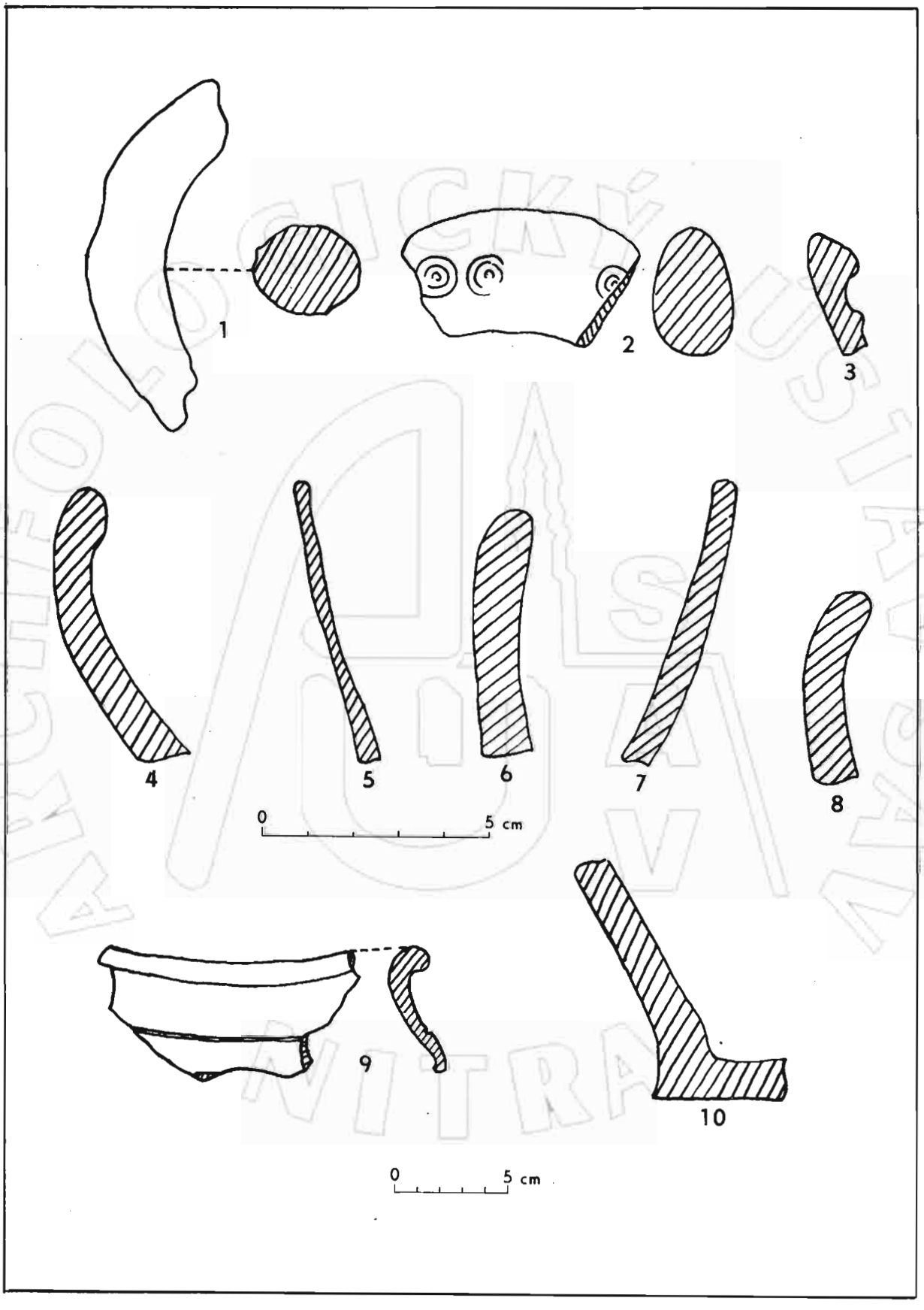

Obr. 107. Malá Čierna, poloha Konopné luhy, okr. Žilina. Keramika zo sídliska púchovskej skupiny.

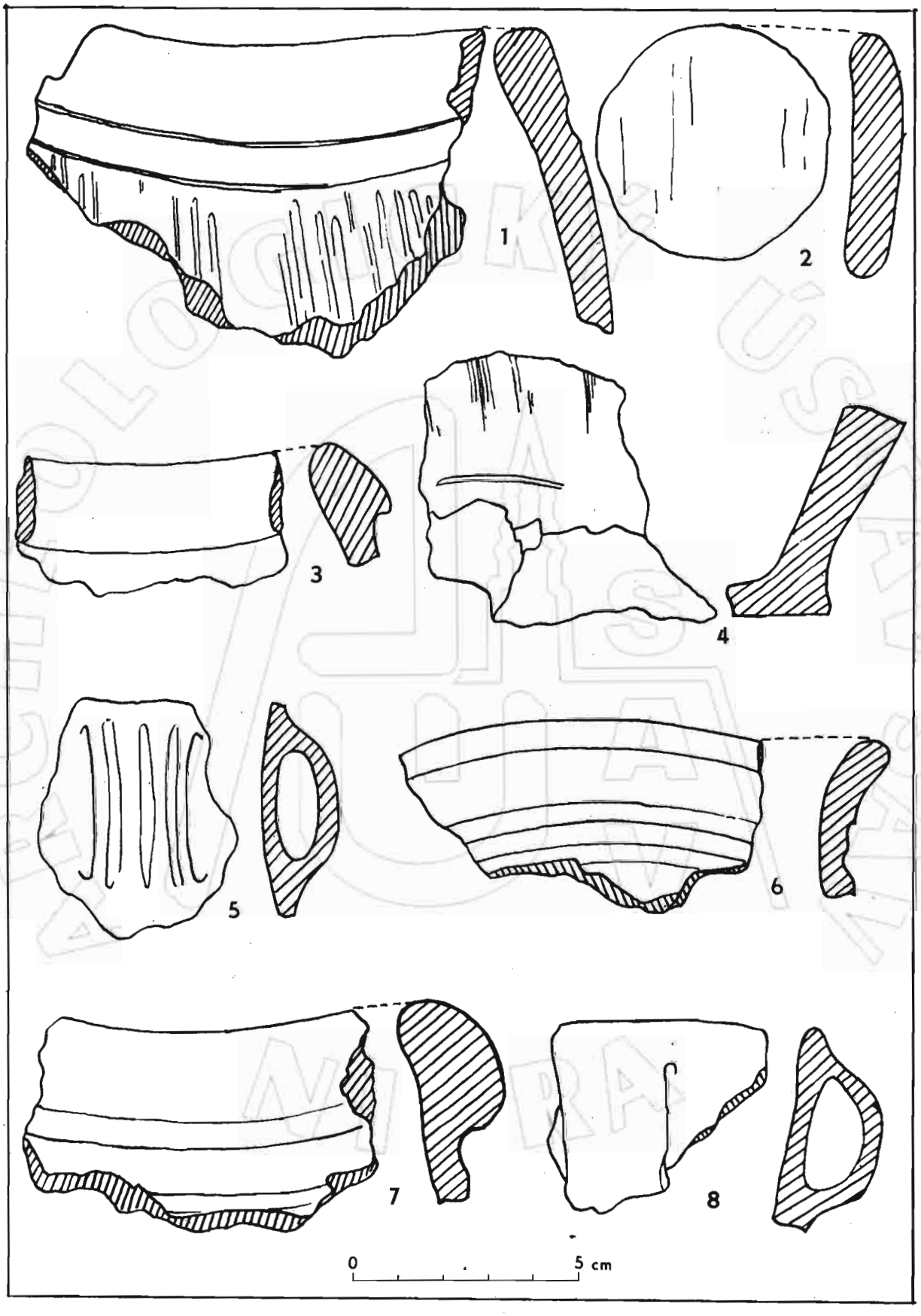

Obr. 108. Malá Čierna, poloha Konopné luhy, okr. Žilina. Keramika zo sídliska púchovskej skupiny.

Obr. 109. Veľká Čierna, poloha Hôrka, okr. Žilina. Keramika púchovskej skupiny.

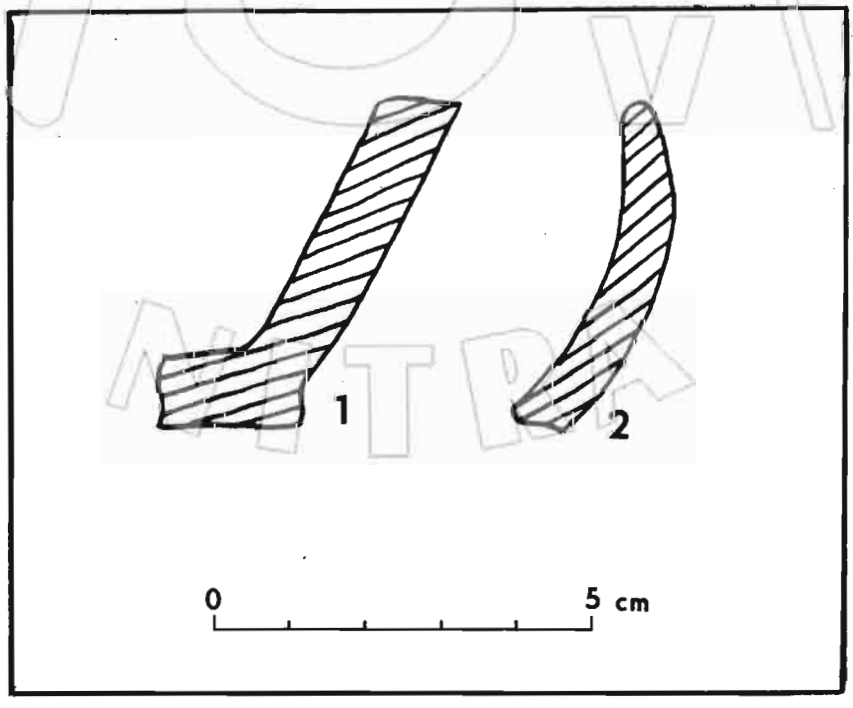

Obr. 110. Zástranie, poloha Stránik, okr. Žilina. Keramika púchovskej skupiny

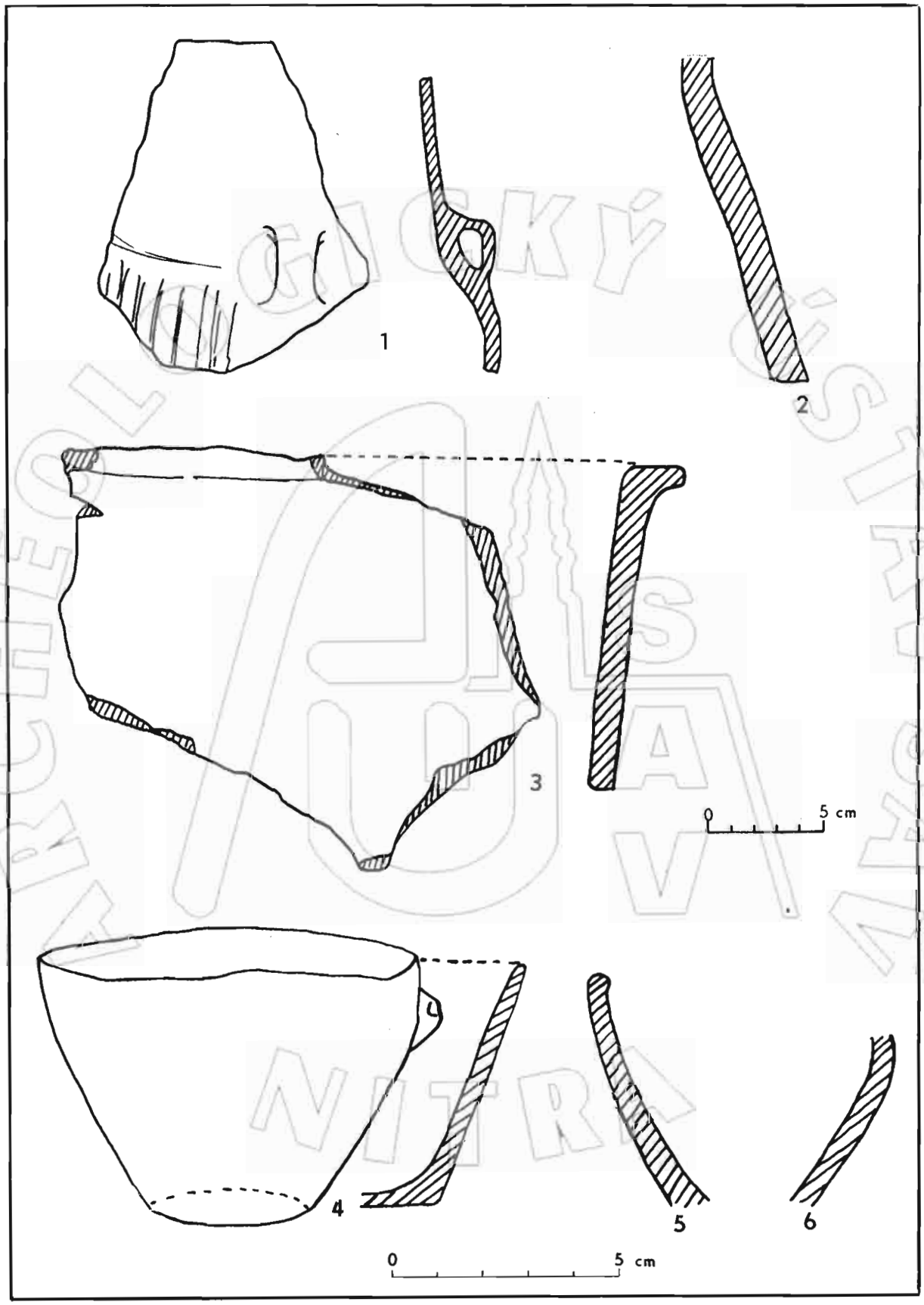

Obr. 111. Žilina-Závodie. Keramika z halštatských objektov.

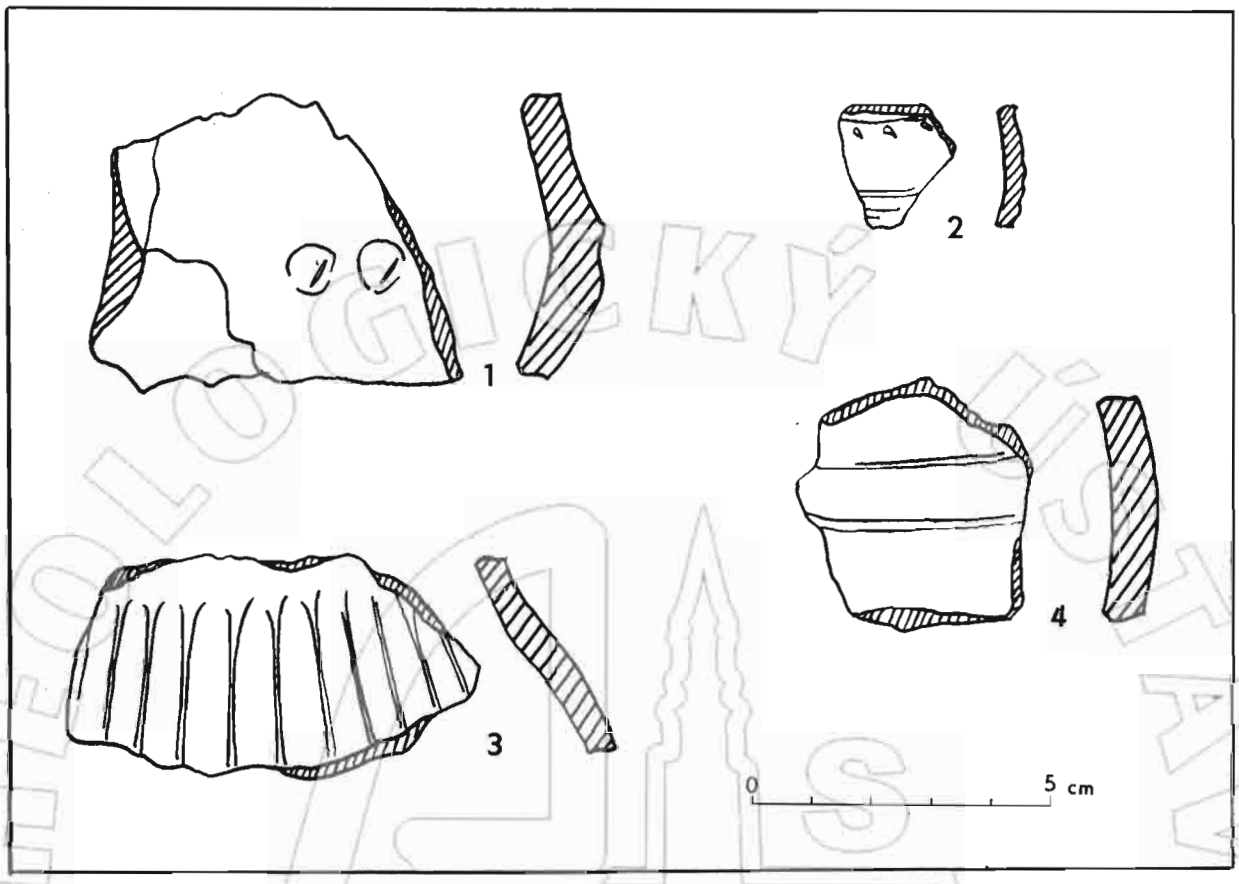

obr. 112. Žilina-Závodie. Keramika zo zberu na ploche halštatského sídliska.

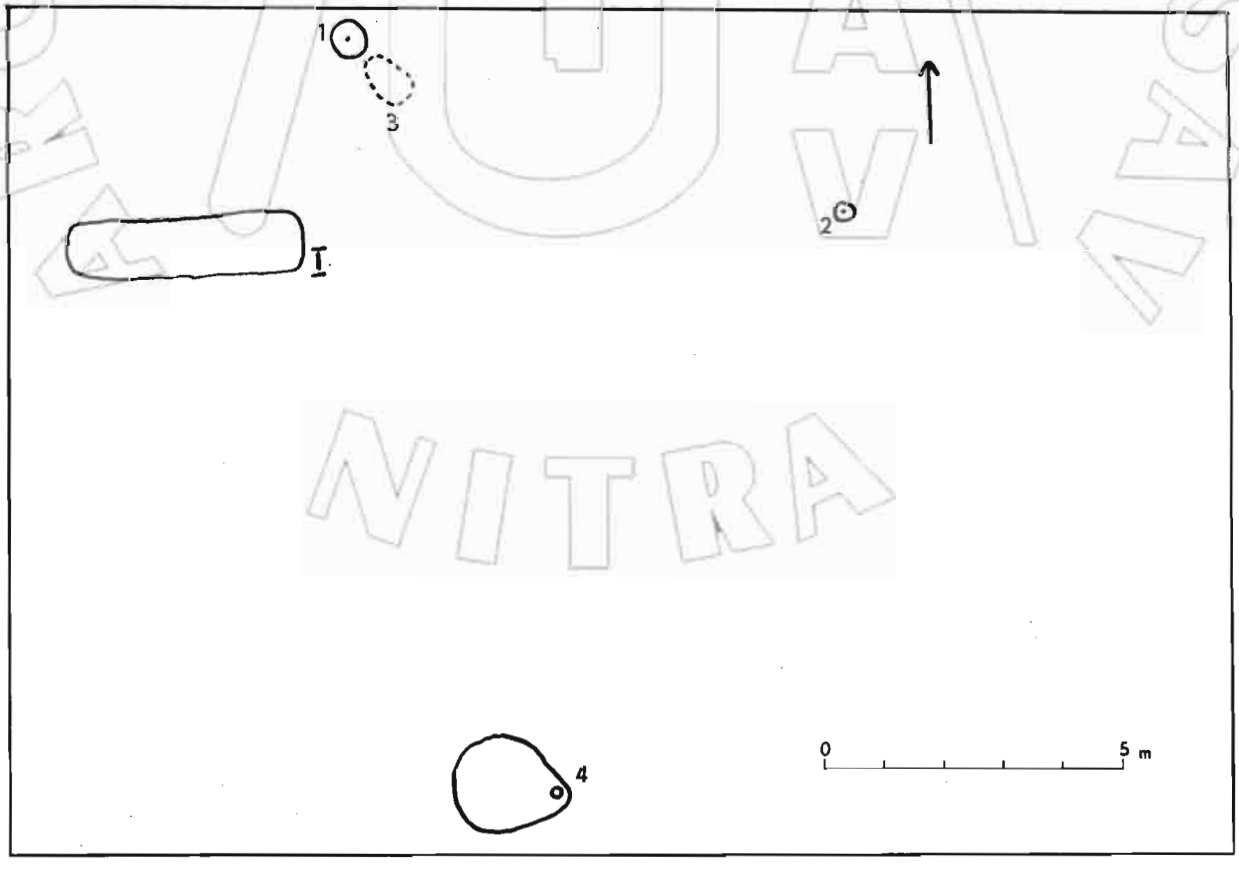

Obr. 113. Žilina-Závodie. Plán rozmiestnenia halštatských objektov.

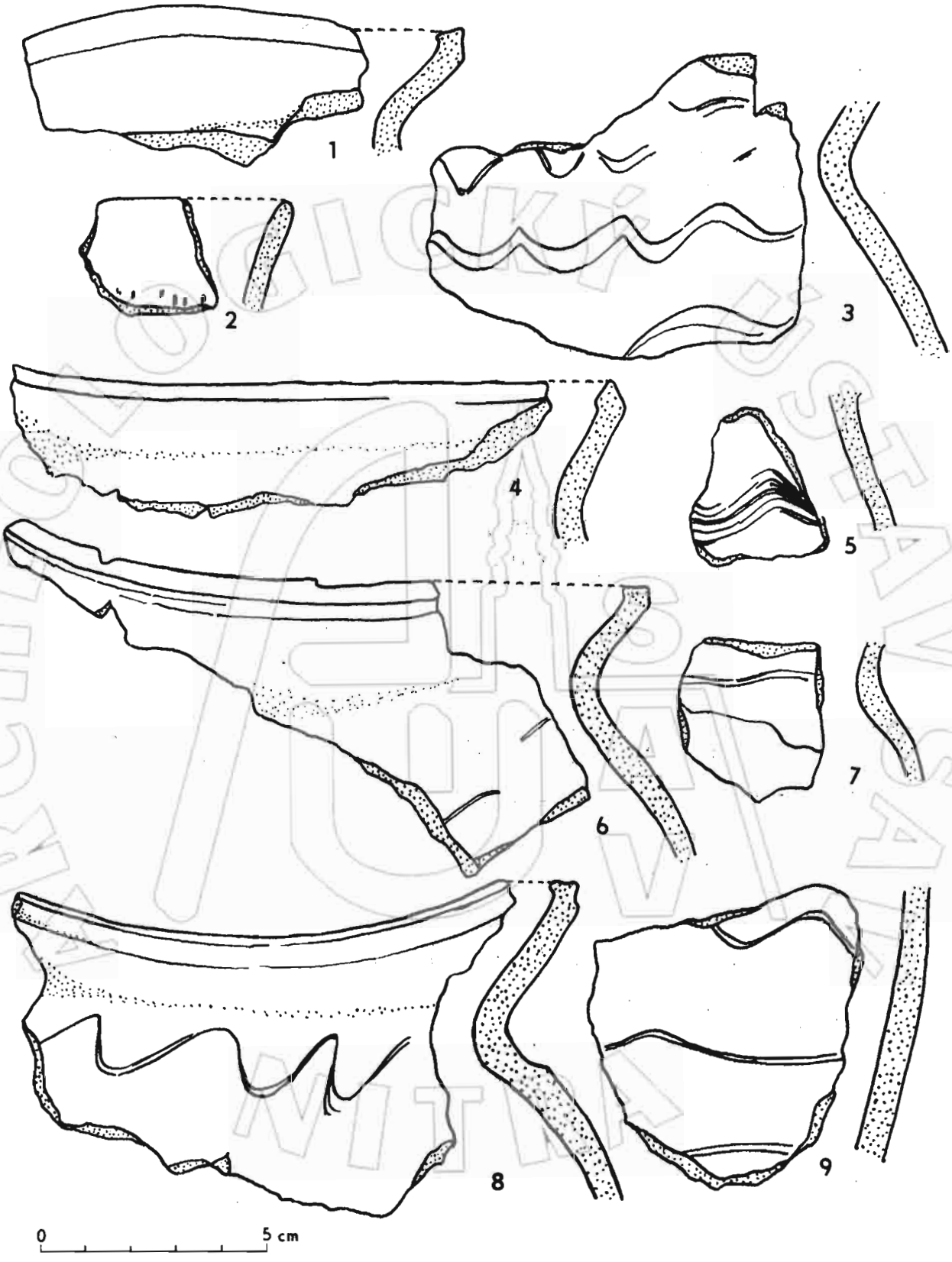

Obr. 114. Žilina-Závodie. Keramika z mladohradištného objektu.

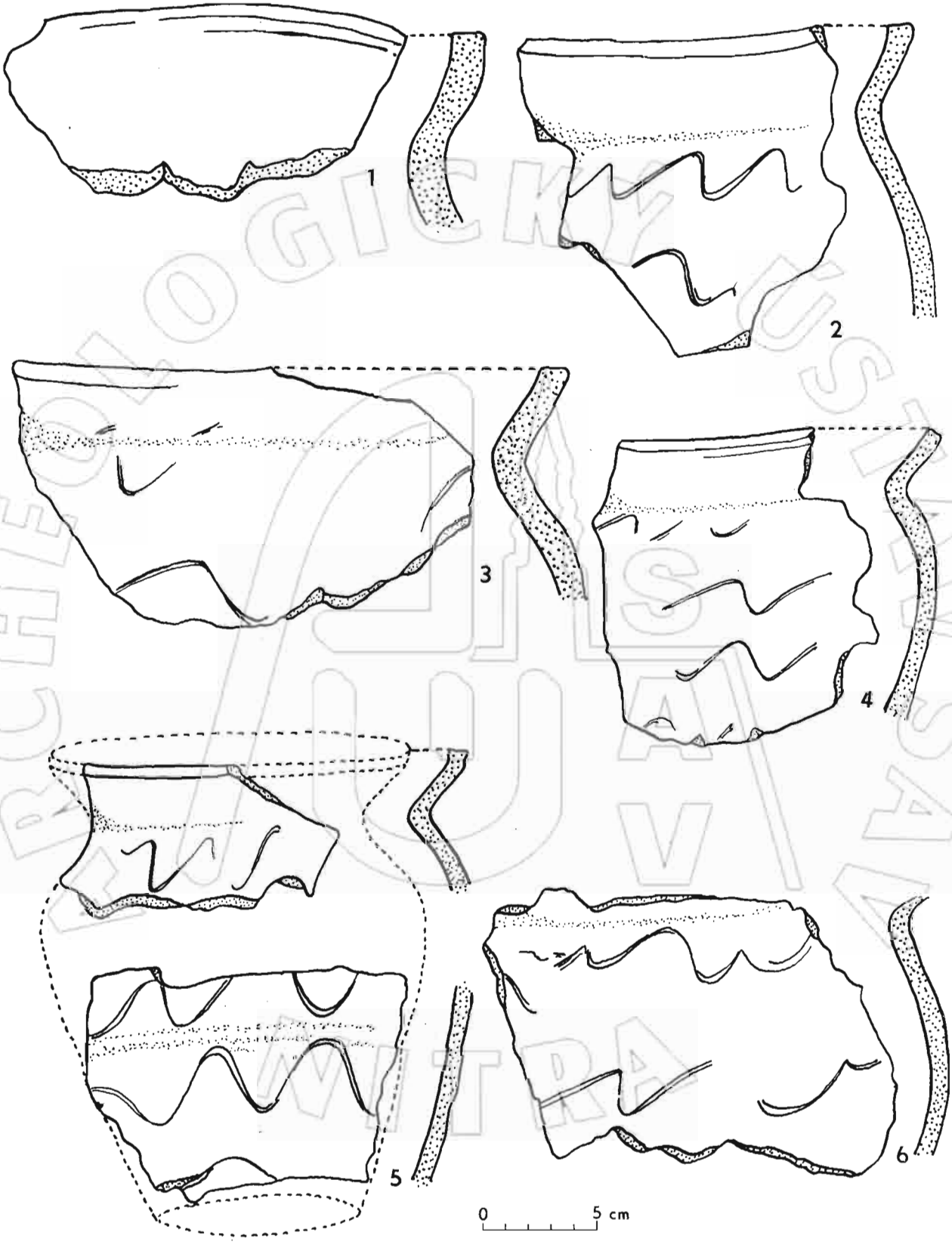

Obr. 115. Žilina-Závodie. Keramika z mladohradištného objektu.

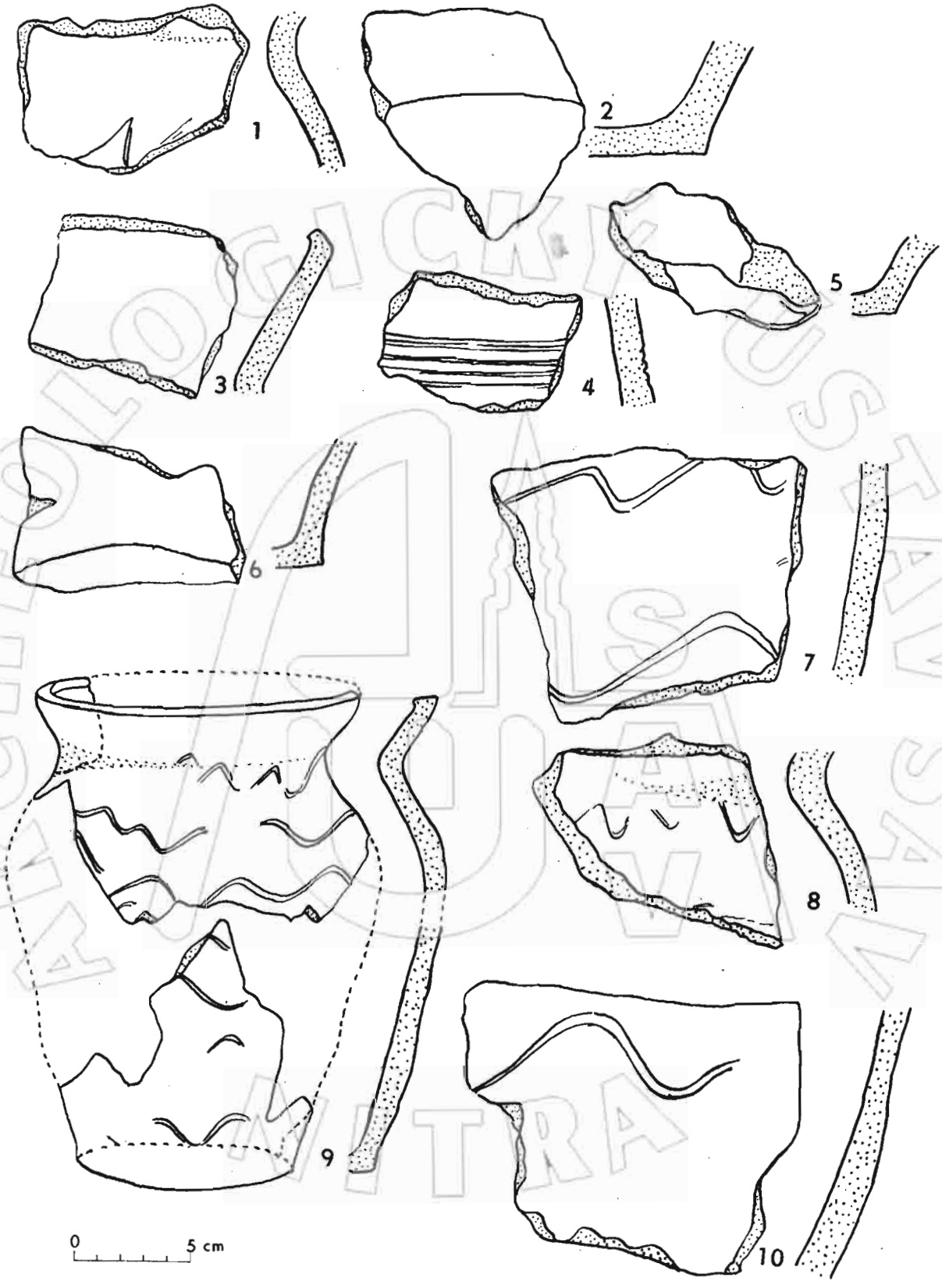

Obr. 116. Žilina-Závodie. Keramika z mladohradištného objektu.

Obr. 117. Cajkov, okr. Levice.
Eneolitická nádoba.

1

2

3

Obr. 118. Horná Kráľová, okr. Nitra. 1 - hrob 2; 2, 3 - hrob 1.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV

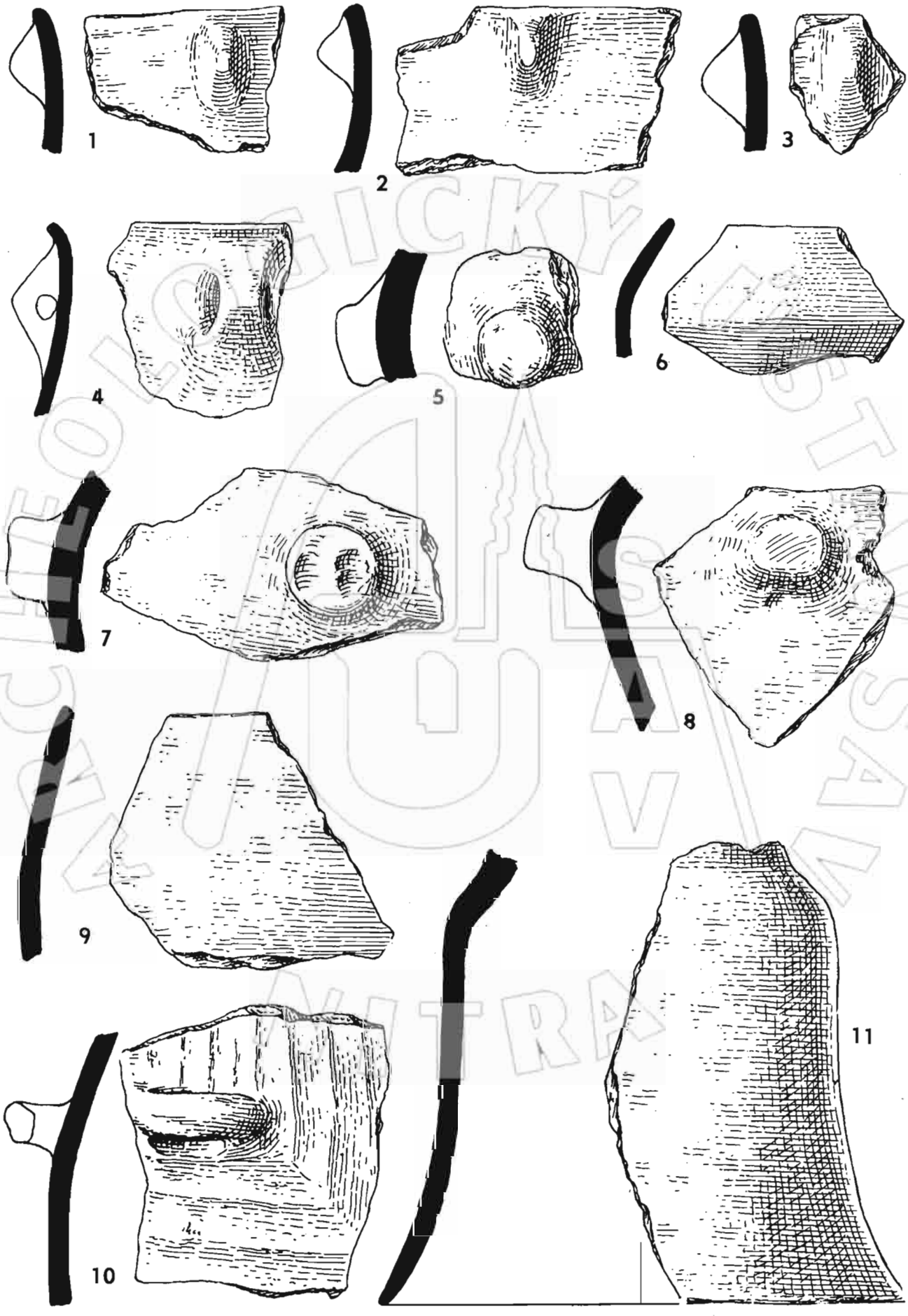

Obr. 119. Nitra. Sídlisko ludanickej skupiny. Výber keramiky.

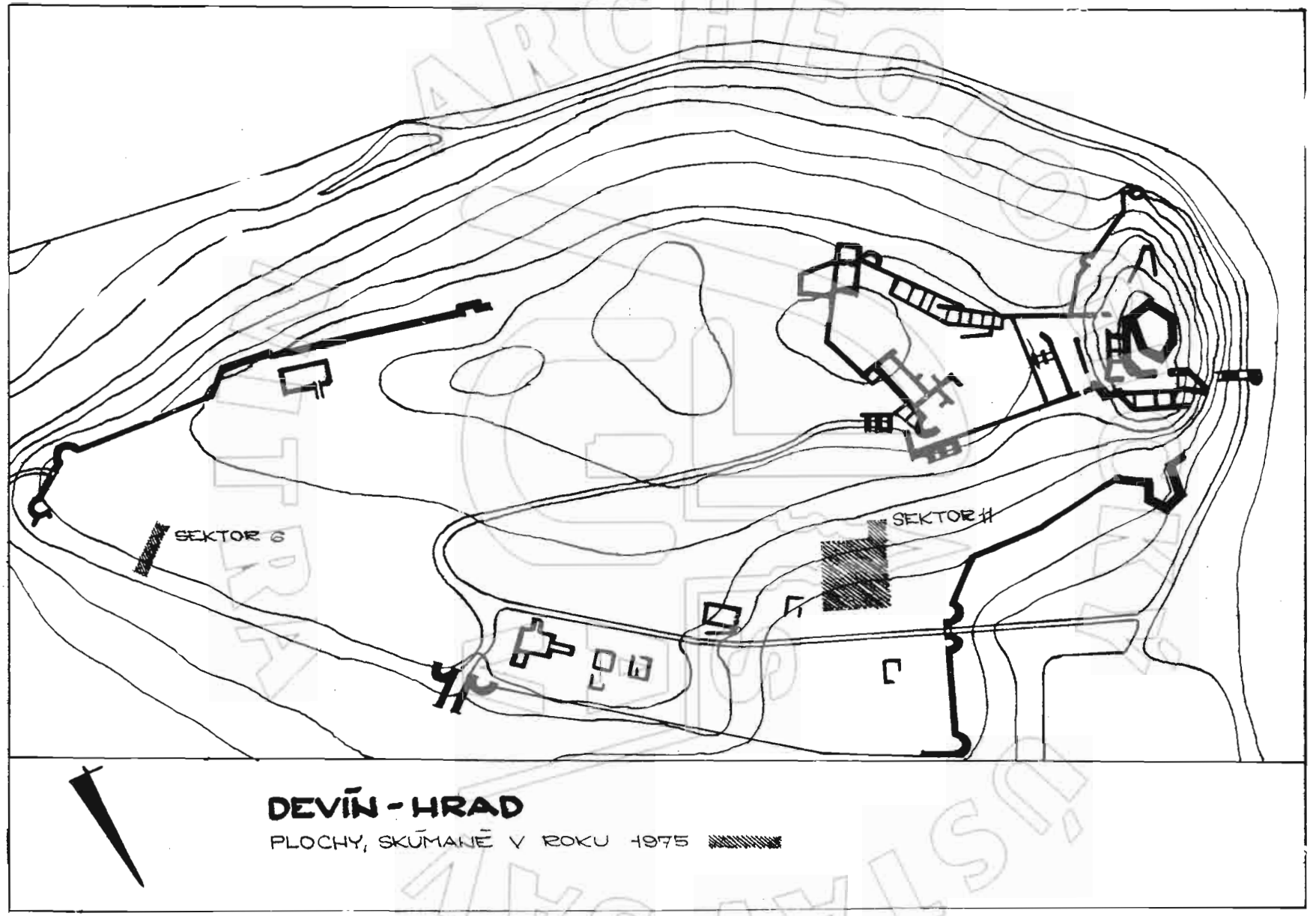

Obr. 120. Devín - hrad, okr. Bratislava. Plochy skúmané v roku 1975.

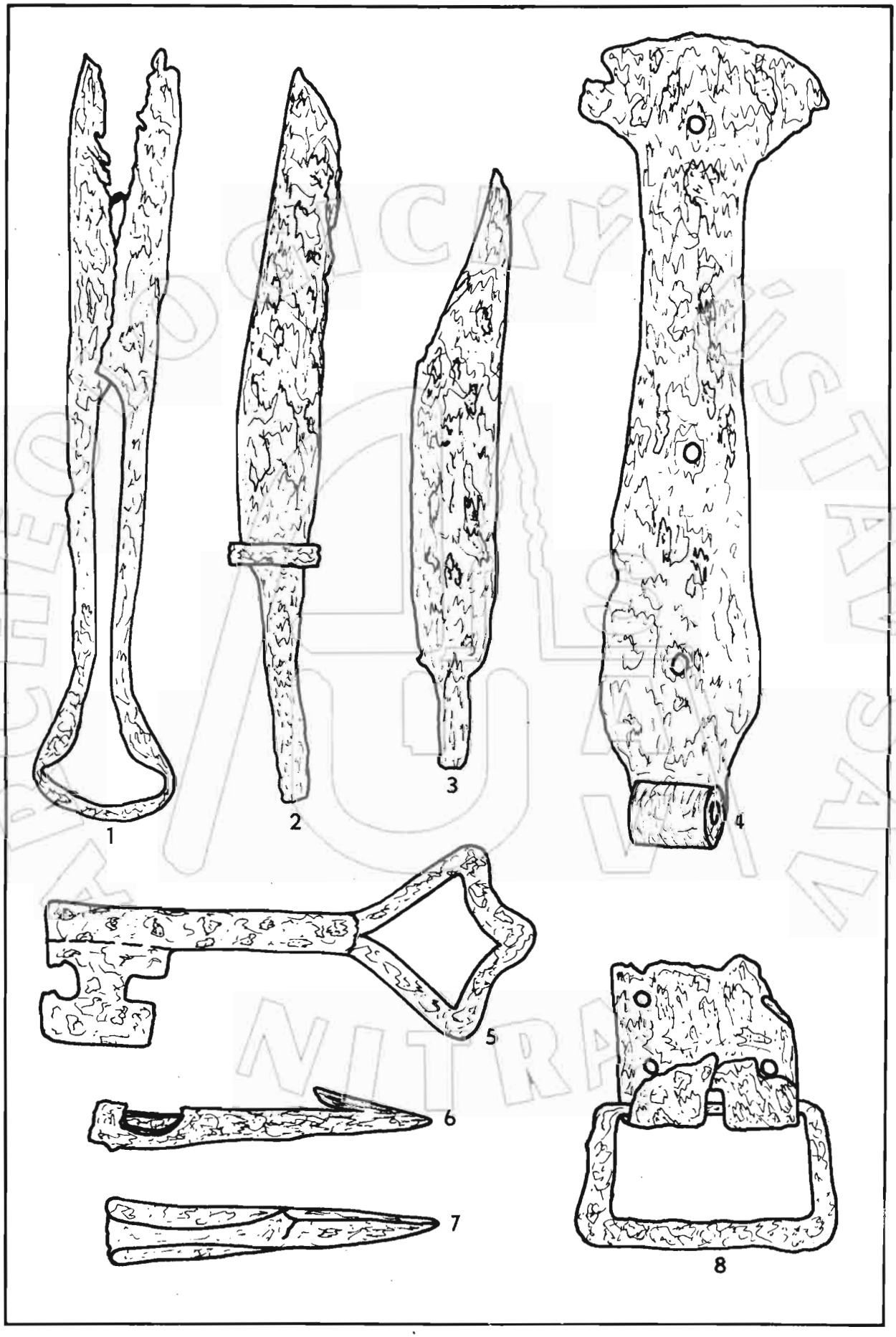

Obr. 121. Devín - hrad, okr. Bratislava. Stredoveké nálezy v sektore 11.

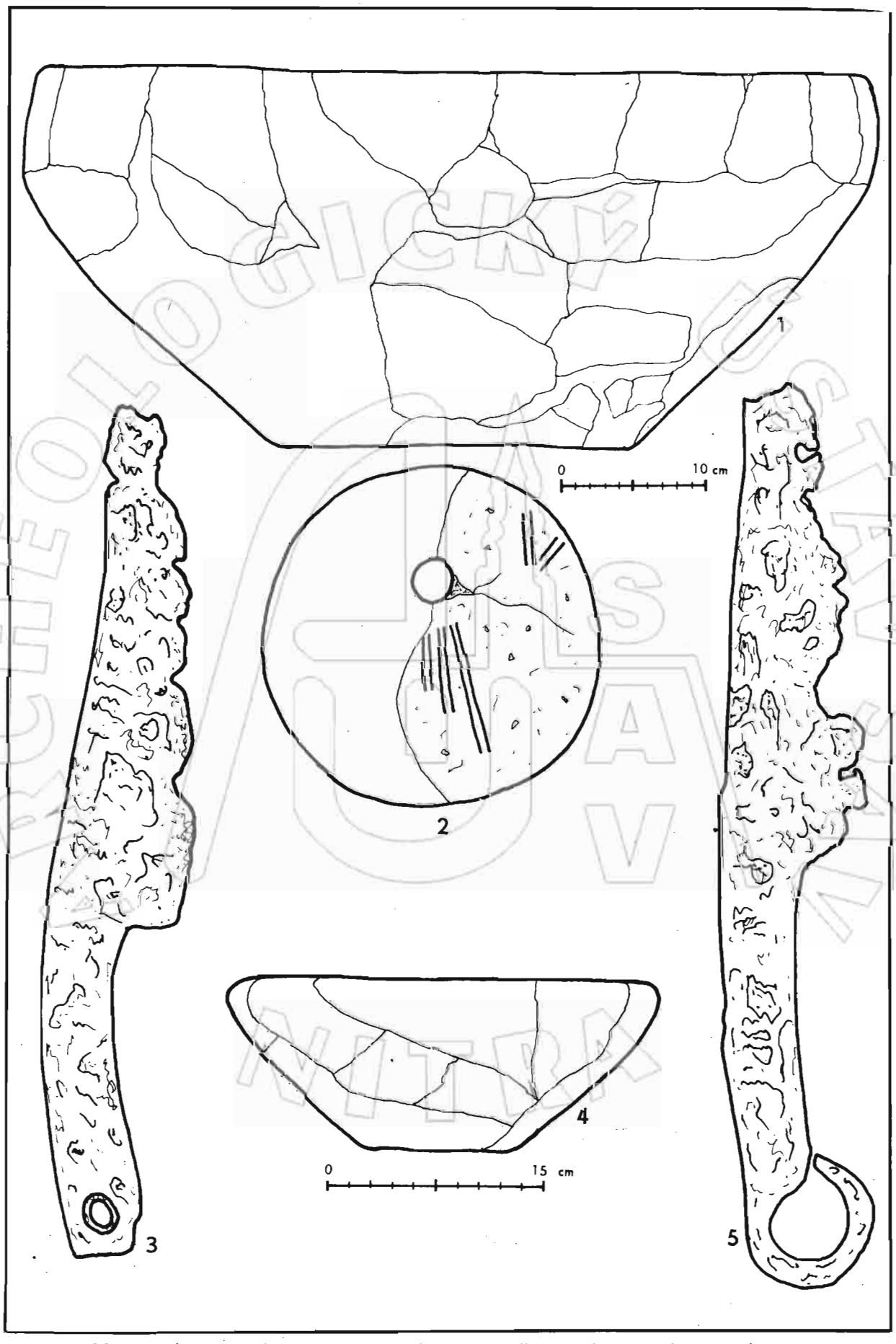

Obr. 122. Devín - hrad, okr. Bratislava. Halštatské a laténske nálezy v sektore 11.

Obr. 123. Devín - hrad, okr. Bratislava. Základy rímskej stavby zo 4. stor. n. l. v sektore 11.

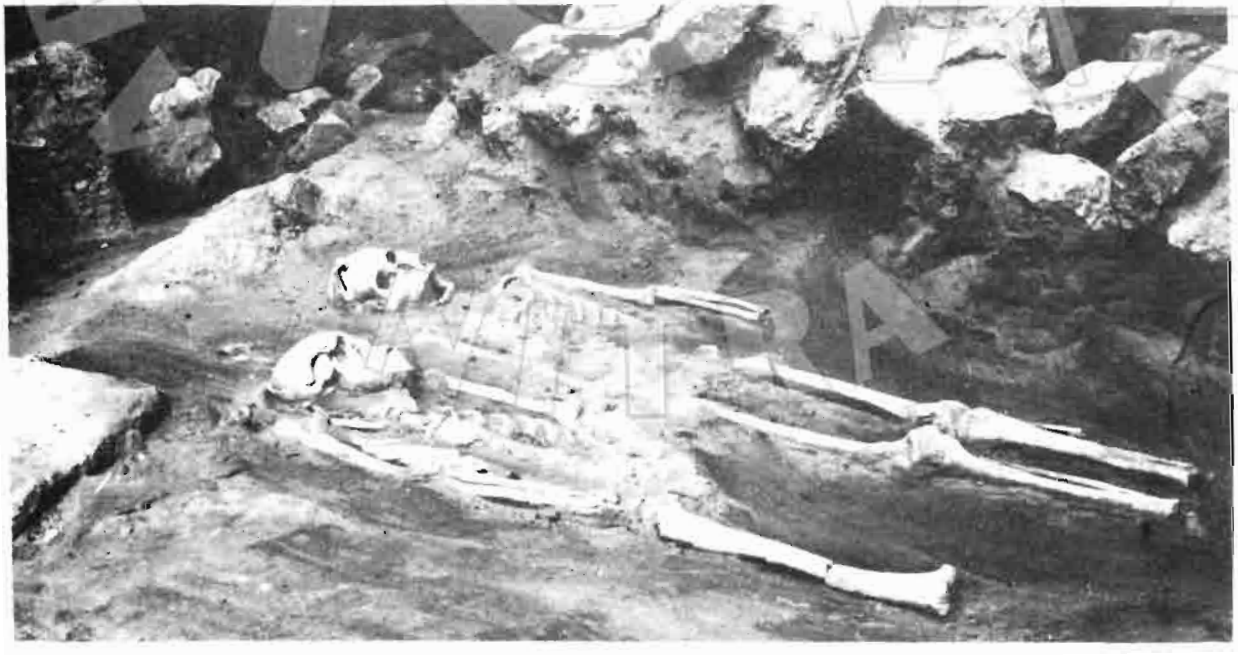

Obr. 124. Devín - hrad, okr. Bratislava. Dvojhrob vo vale z obdobia sťahovania národov v sektore 6.

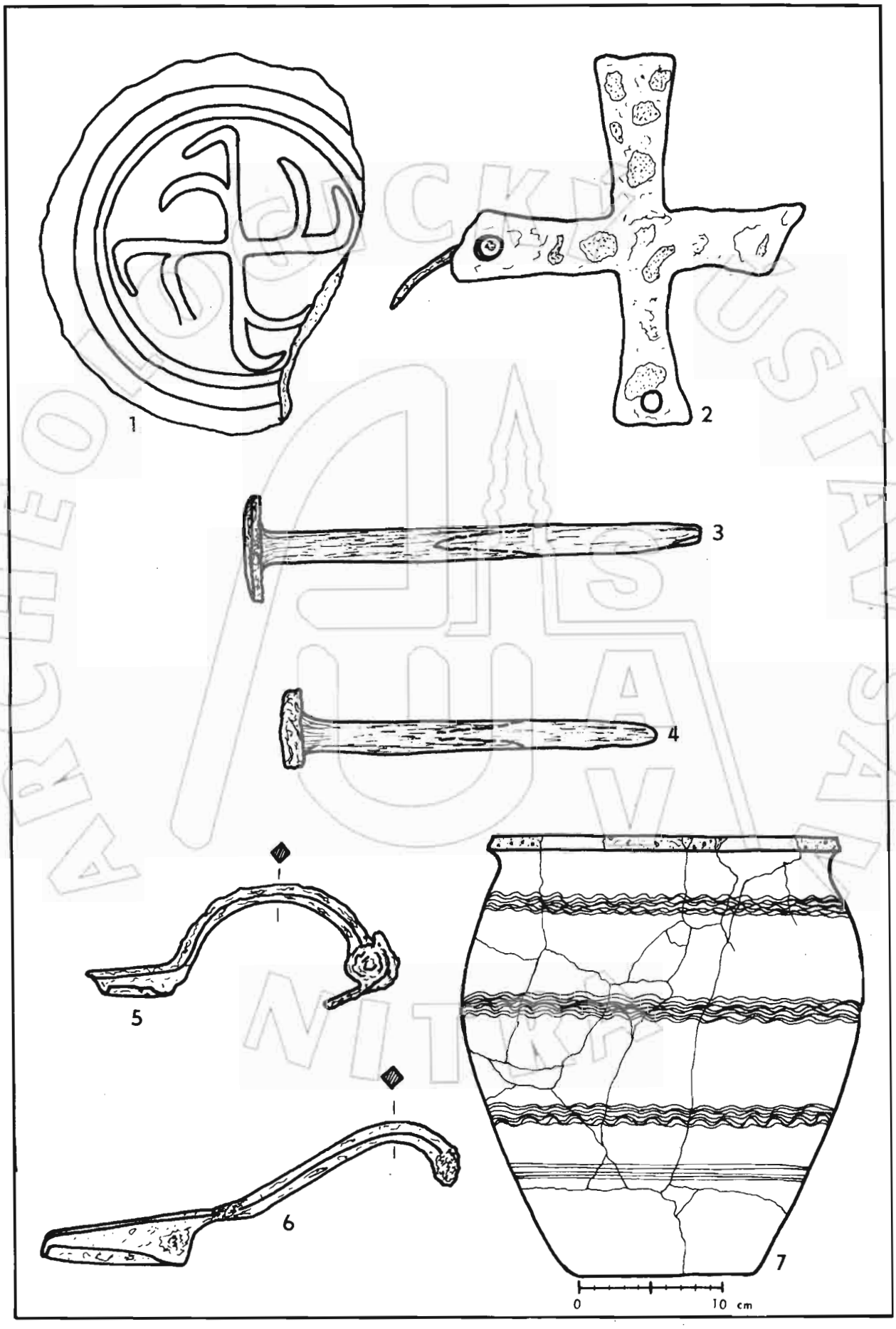

Obr. 125. Devín - hrad, okr. Bratislava. Nálezy v rímskej stavbe v sektore 11.

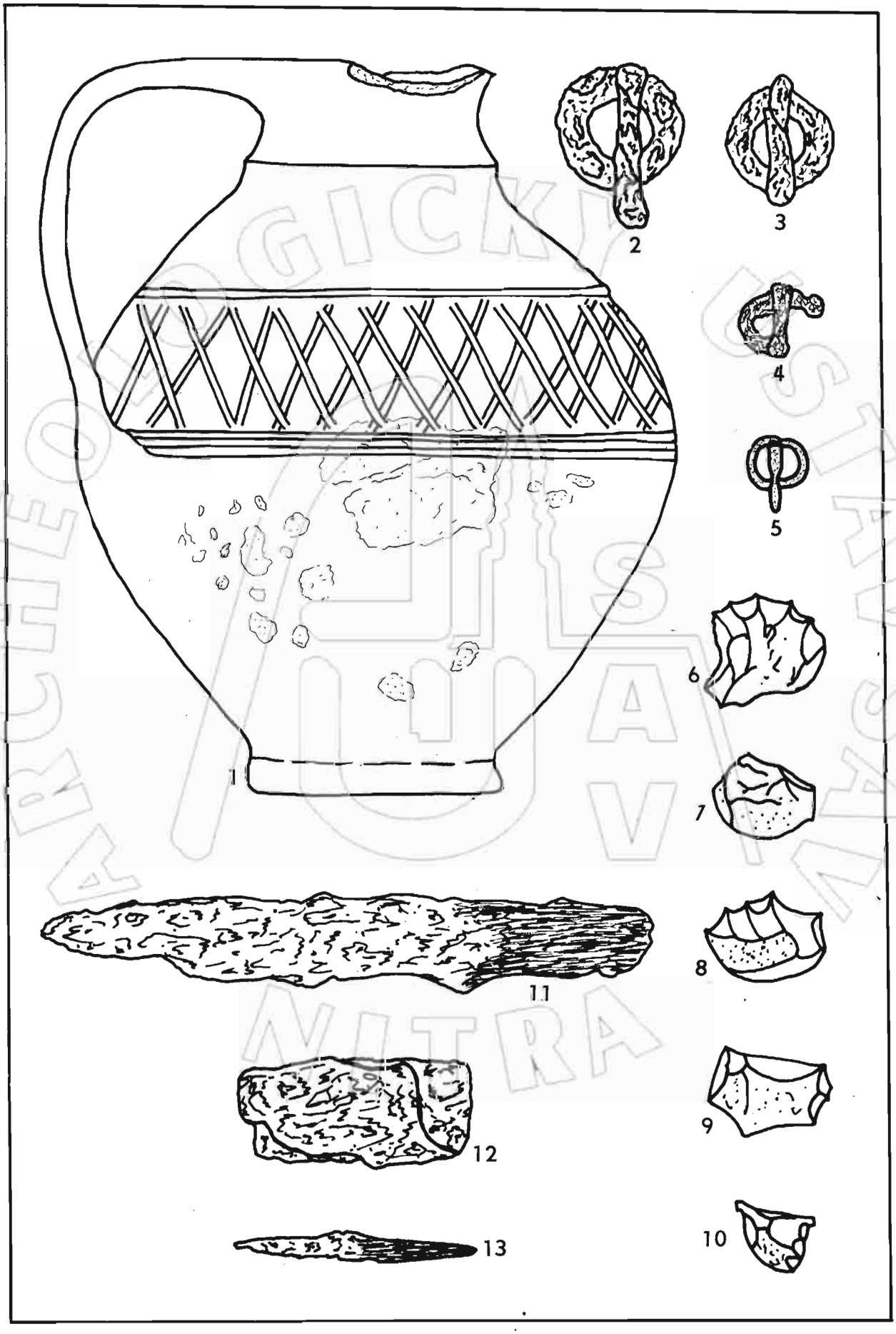

Obr. 126. Devín - hrad, okr. Bratislava. Inventár dvojhrobu v sektore 6.

Obr. 127. Jasenovo, okr. Martin. Vyšehrad. Pohľad na hradisko.

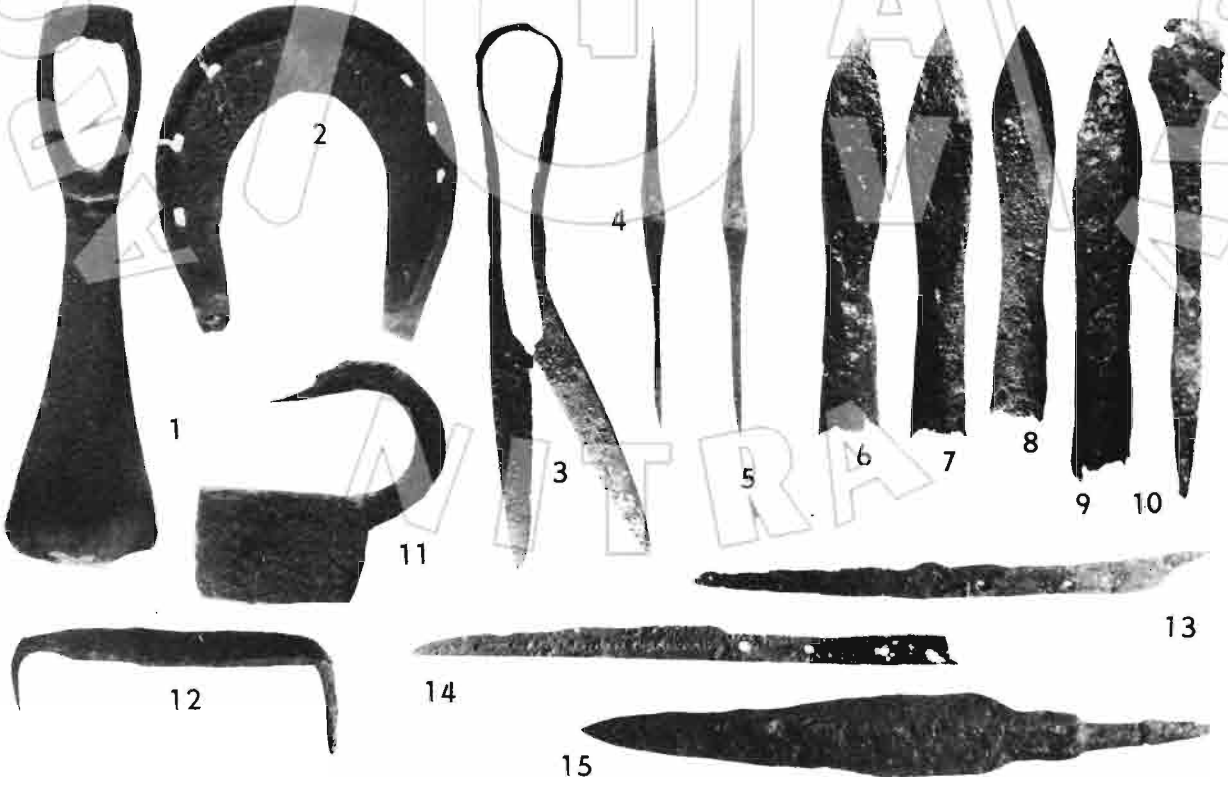

Obr. 128. Jasenovo, okr. Martin. Vyšehrad. Výber železného materiálu z objektu.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

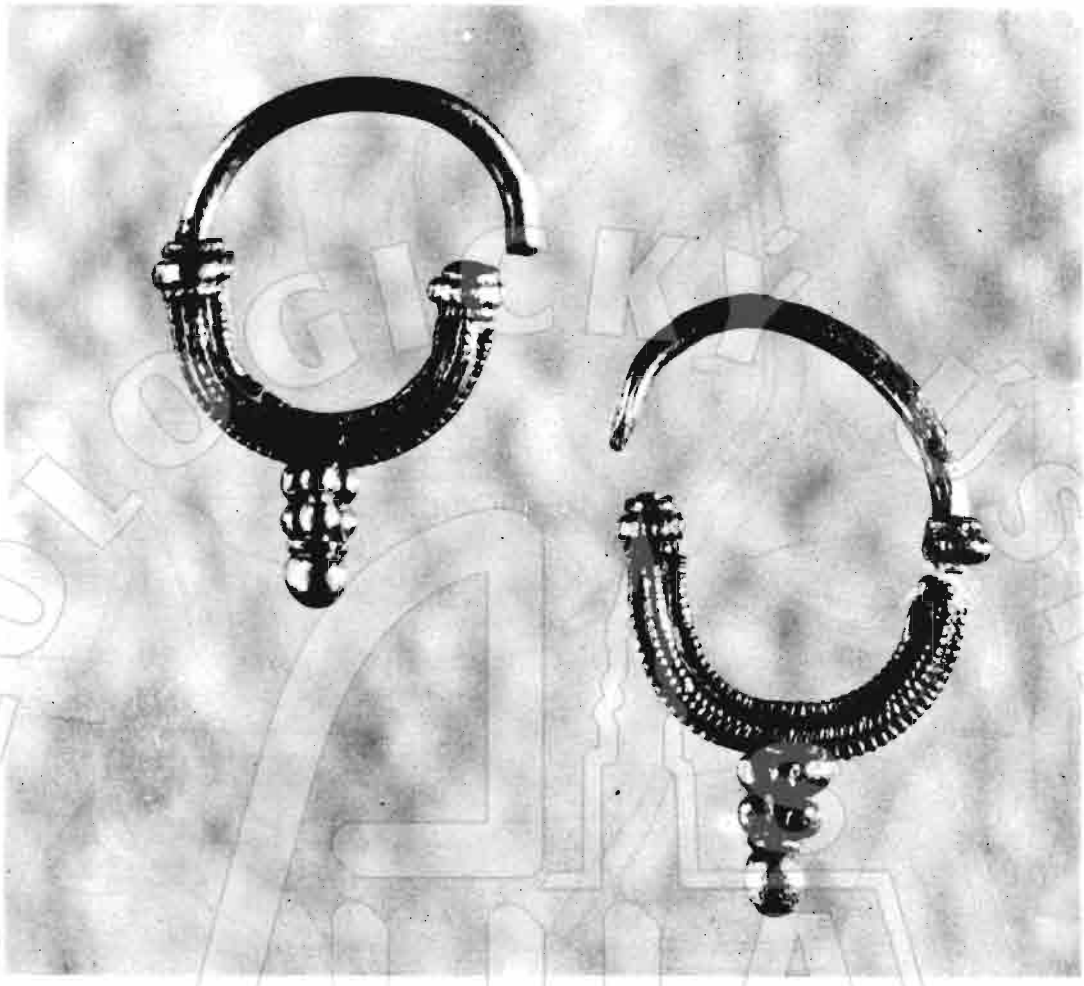

Obr. 129. Ducové, poloha Kostolec, okr. Trnava. Strieborné pozlátené náušnice z druhej polovice 9. stor.

Obr. 130. Ducové, poloha Kostolec, okr. Trnava. Sklený a jantárový prsteň z 11. stor.

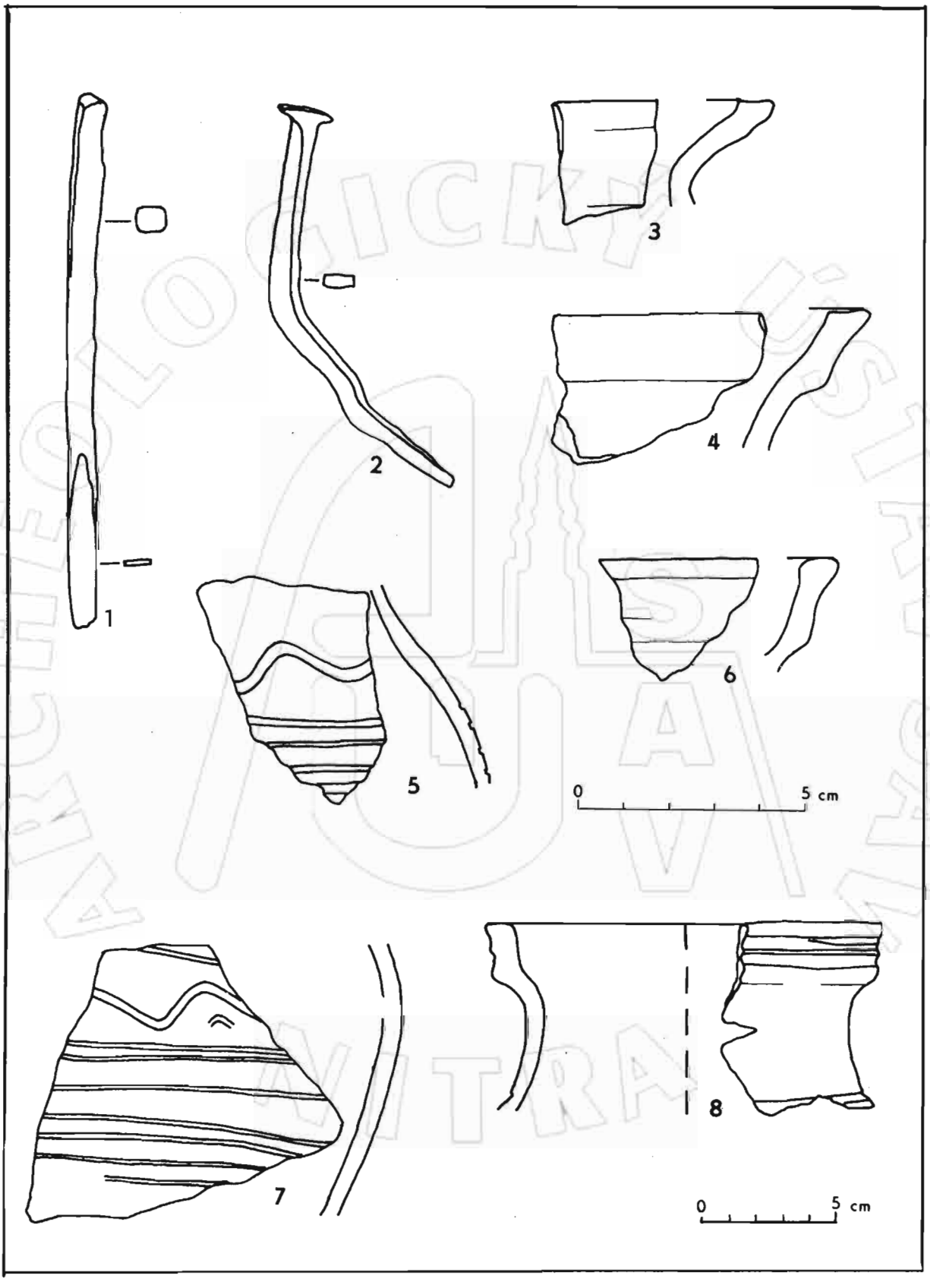

Obr. 131. Turie, okr. Žilina. Výber nálezov z polohy "Za Hrádek". 1 - dlátko, 2 - klinec, 3-8 - keramika.

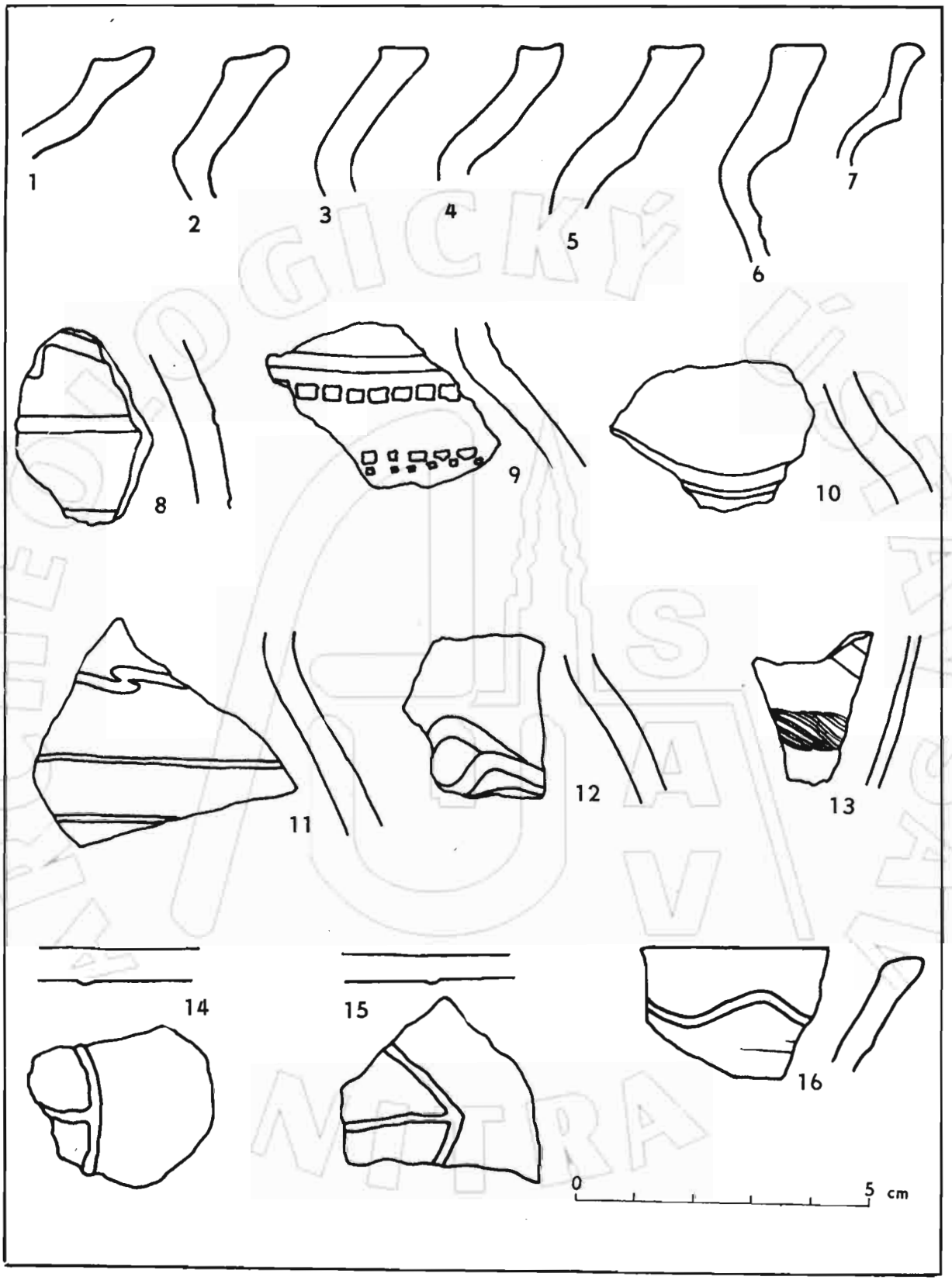

Obr. 132. Považský hrad. 1-12, 14-16 - keramika z hradného nádvoria; 13 - zlomok skleného pohára zo svahu pred hradbami.

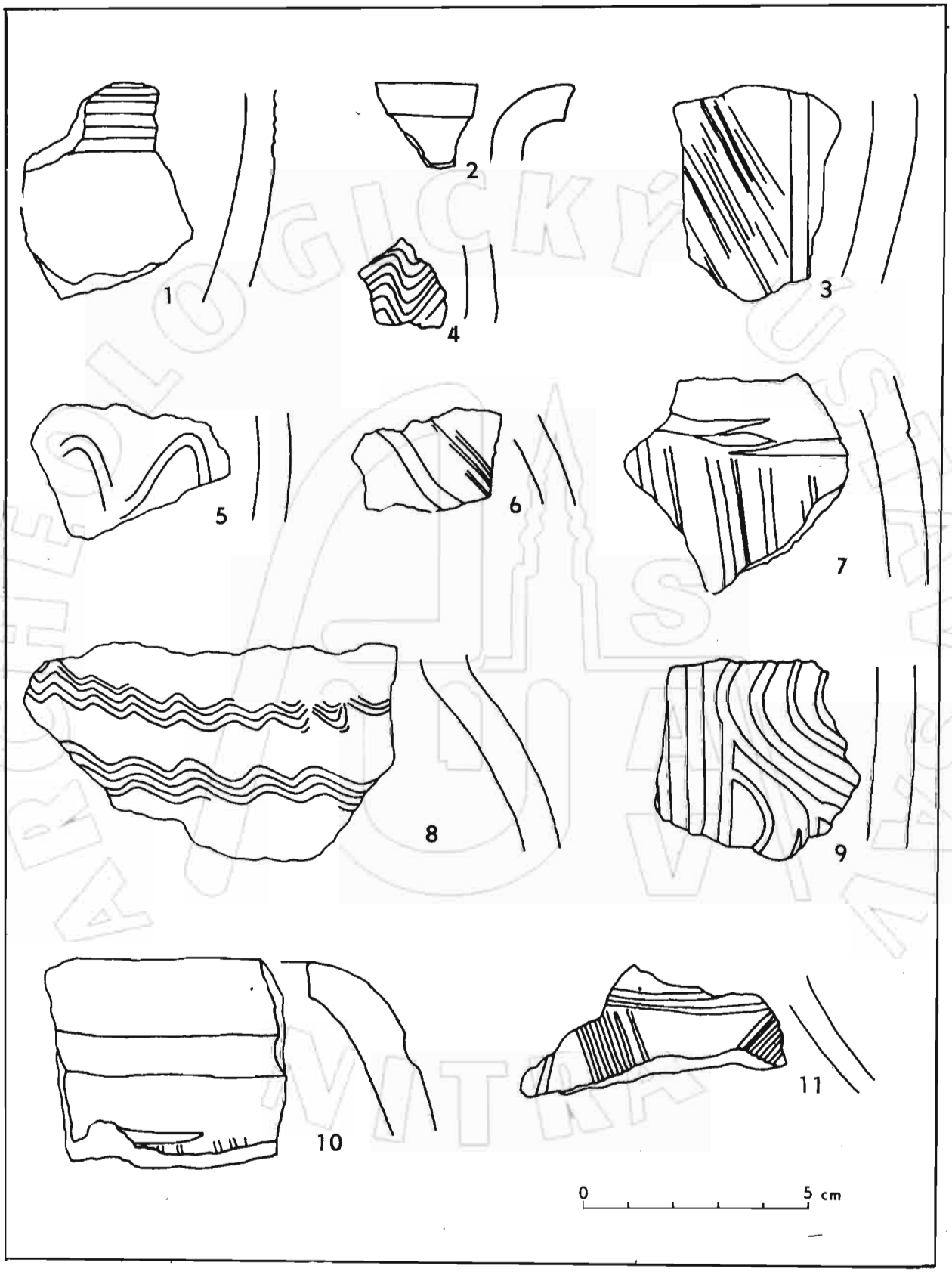

Obr. 133. Hrad Strečno. Výber keramiky. 1, 2, 4-6, 8 - veľkomoravská vrstva; 9-11 - púchovská vrstva; 3, 7 - zber na severnom svahu hradného vrchu.

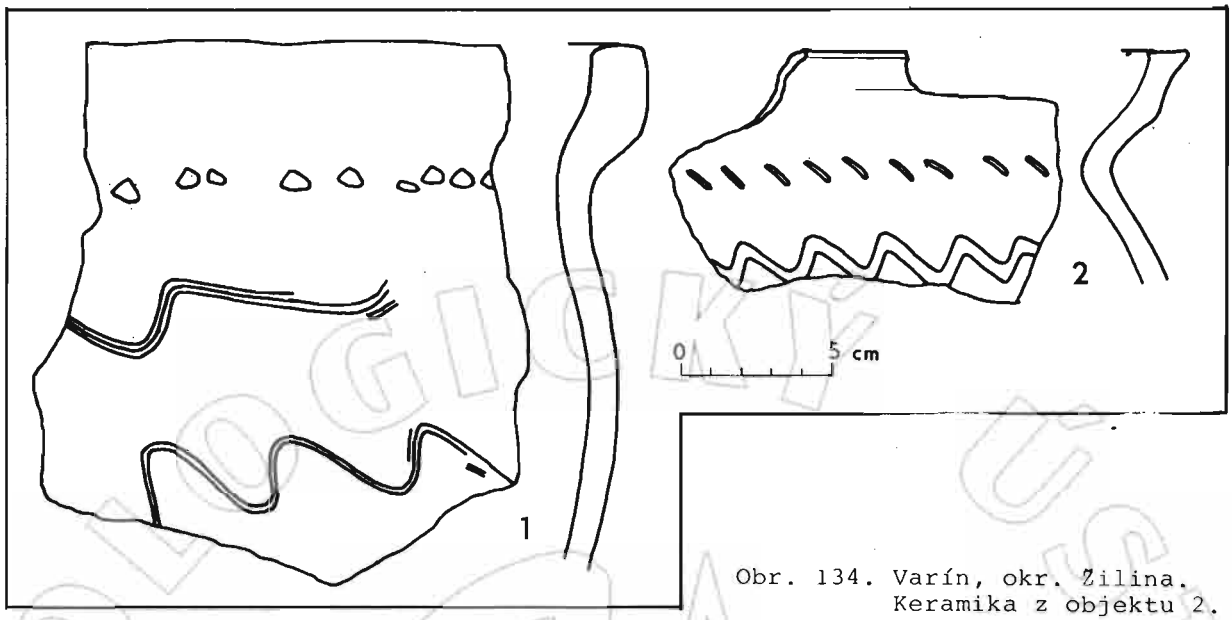

Obr. 134. Varín, okr. Žilina. Keramika z objektu 2.

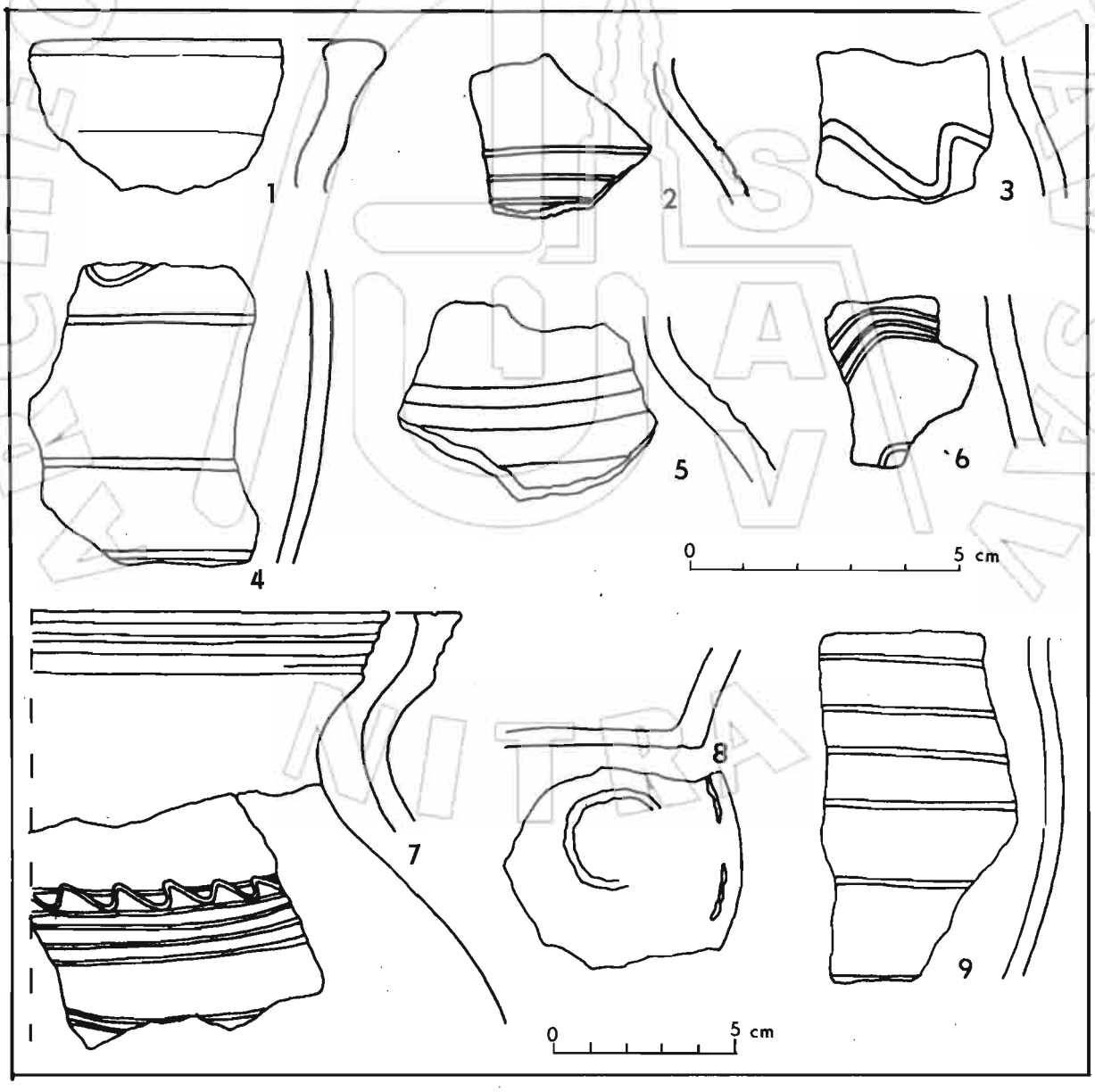

Obr. 135. Žilina-Závodie, poloha Pod Vinicou. Keramika zo stredovekého sídliska.

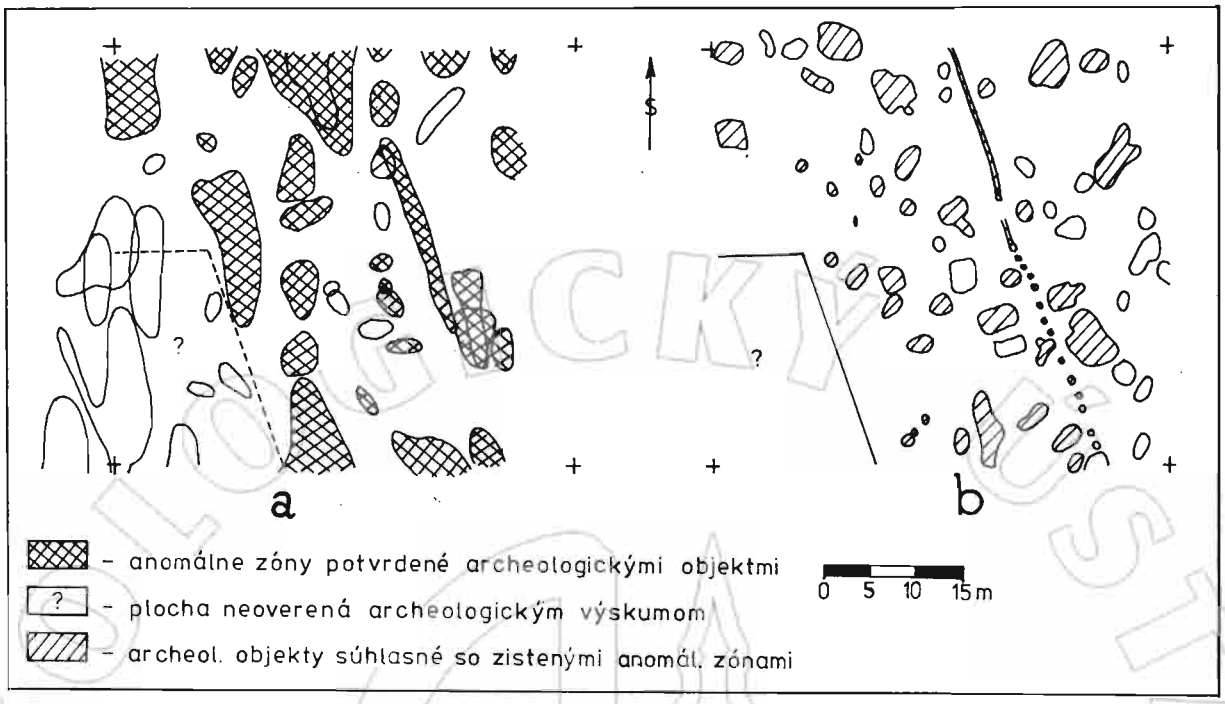

Obr. 136. Nitra, polona Sindolka. Slovanské sídlisko. Výsledky geofyzikálneho merania.

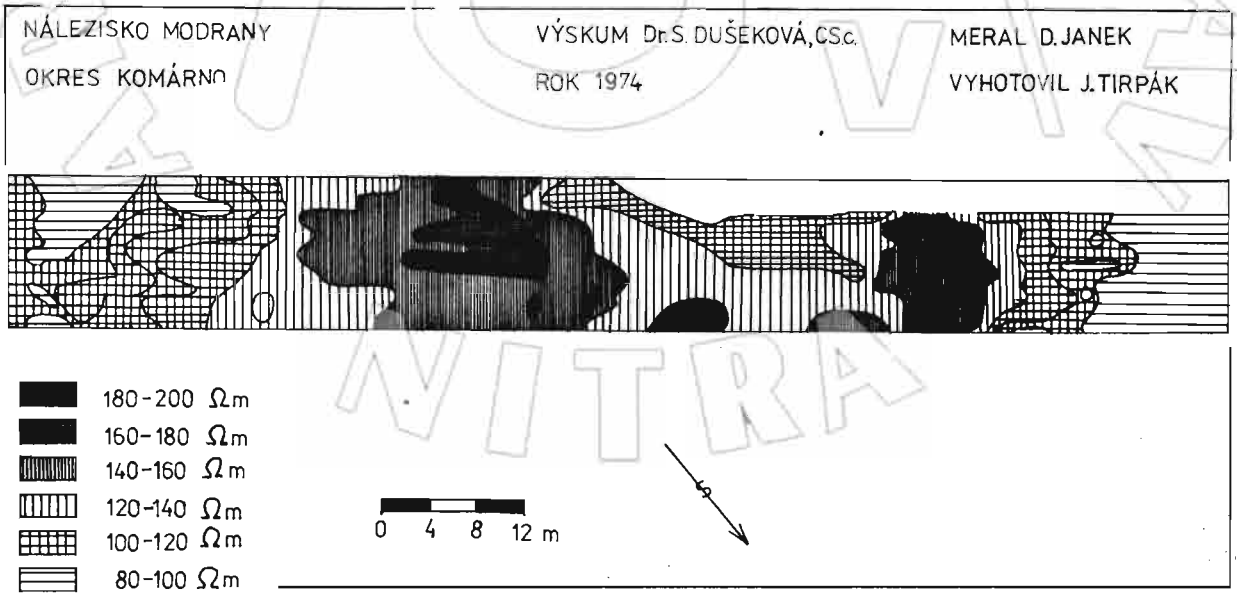

Obr 137. Modrany, okr. Komárno. Stredoveké pohrebisko. Výsledky geofyzikálneho merania. Mapa izoohmov

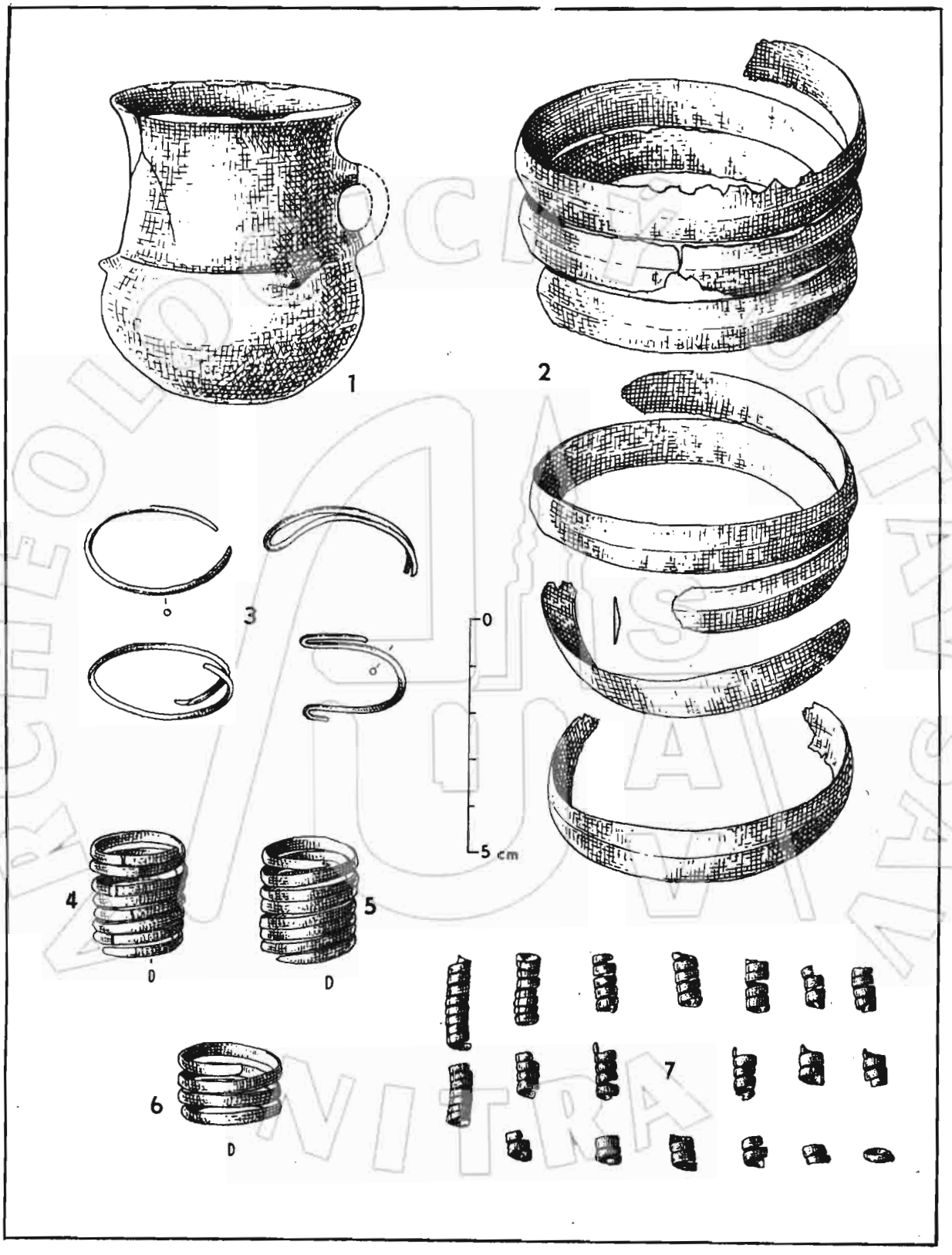

Obr. 138. Podunajské Biskupice, okr. Bratislava-vidiek. Milodary z kostrového hrobu wieselburskej kultúry. 1 - tenkostenný džbánok; 2 - bronzový, špirálovite stočený náramok; 3 - bronzová vlasová ozdoba; 4 - bronzový prsteň; 5 - fragmenty bronzového prsteňa; 6 - časť bronzového prsteňa; 7 - bronzové rúrky.

Obr. 139. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Zvyšky vnútorného múru opevnenia v severovýchodnej časti osady otomanskej kultúry /pri obetišti - objekte 40/.

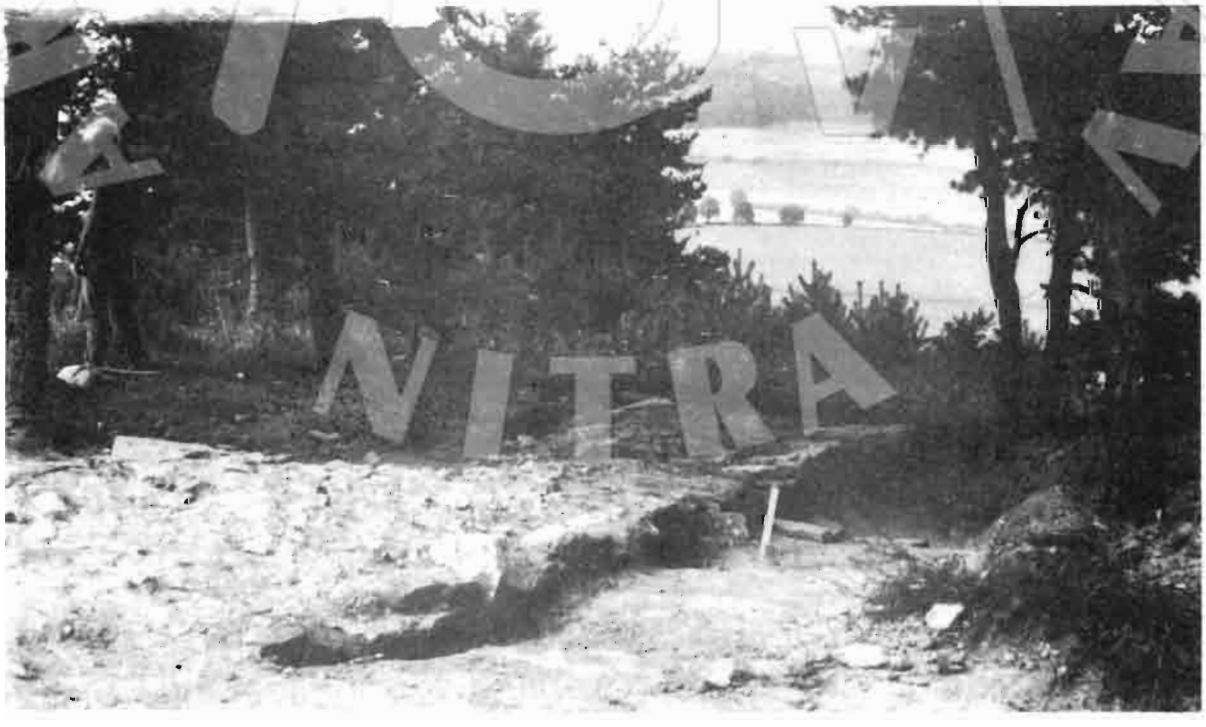

Obr. 140. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Základová časť vonkajšieho múru opevnenia pri objekte 21/70.

Obr. 141. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Kamenné bloky vonkajšieho múru fortifikačného systému v juhovýchodnej časti opevnenej osady.

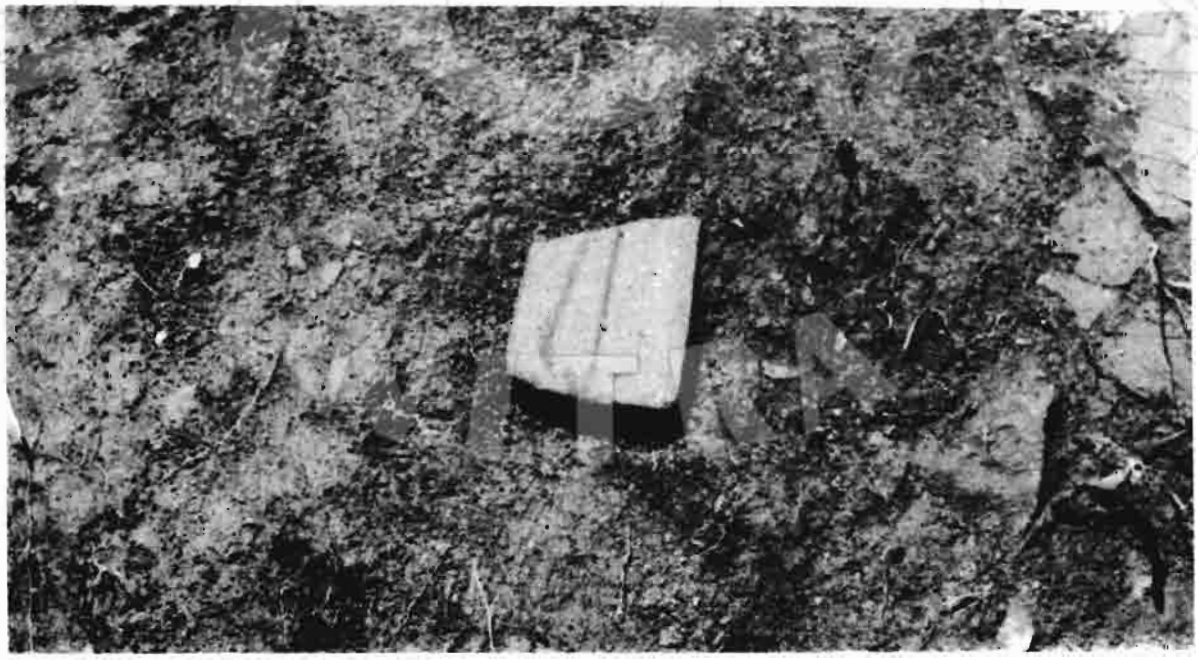

Obr. 142. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Fragment pieskovcového kadluba na odlievanie úzkych dýk z objektu 21/70.

Obr. 143. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Objekt 40/74 - obetište s časťou vnútorného múru fortifikačného systému v severovýchodnej časti opevnenej osady.

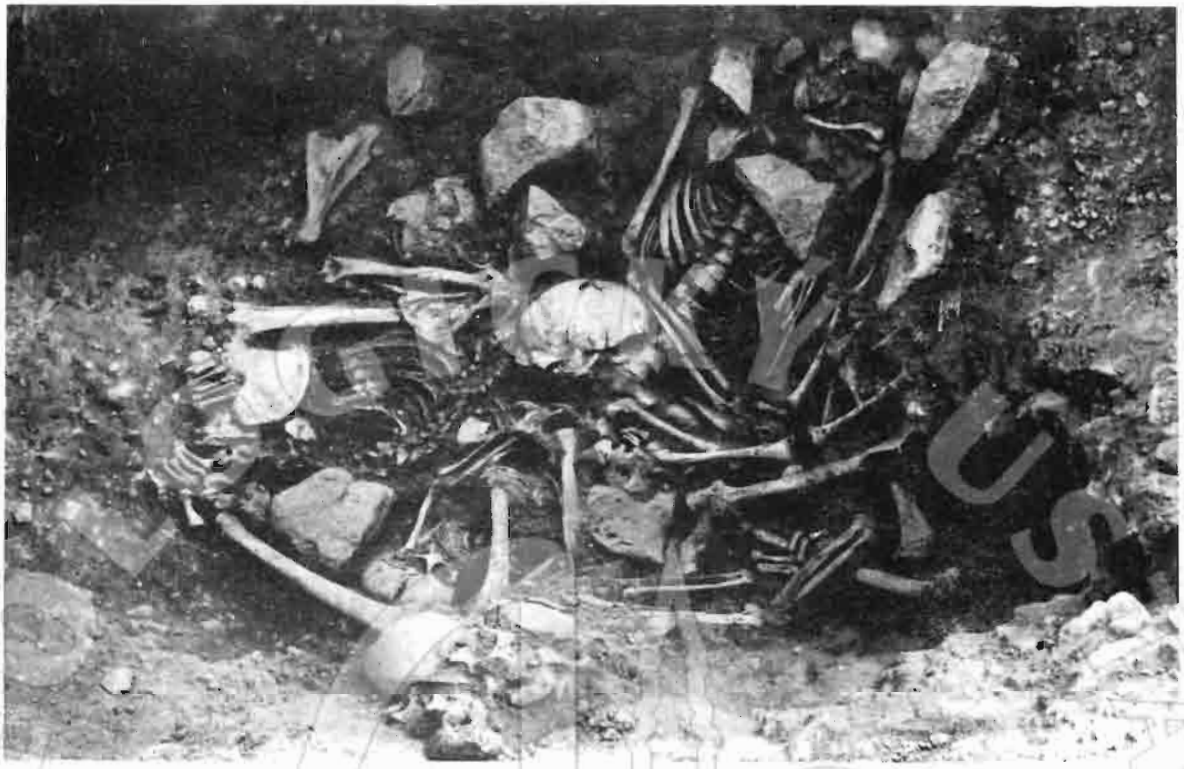

Obr. 144. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Objekt 40/74 - päť úplných a dve neúplné kostry, vhodené do obetišťa /skupina A/.

Obr. 145. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Objekt 40/74 - dve pohodené ľudské obete, jedna z nich mala amputované dolné časti nôh a ležala dolu tvárou /skupina B/.

Obr. 146. Spišský Stvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Kolekcia zlatých náušníc z opevnenej osady.

Obr. 147. Spišský Stvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Masívny zlatý náramok, zdobený strmou vlnovkou /z objektu 9/68 na akropole/.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

Obr. 148. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Kolekcia bronzových záveskov z objektu 9/68 na akropole.

Obr. 149. Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves. Bronzová ozdoba so symbolom slnka a s dvoma štylizovanými odvrátenými levími hlavami /z objektu v blízkosti brány/.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

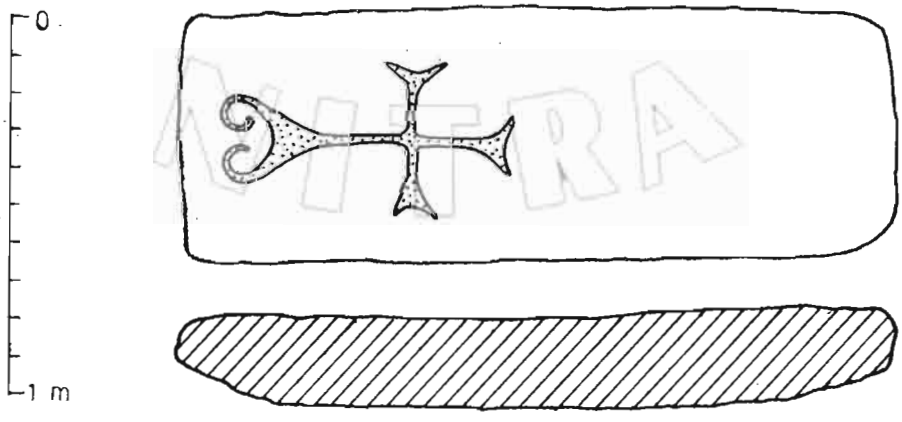

Obr. 150. Žitavany, okr. Nitra. Náhrobná platňa objavená pred výskumom.

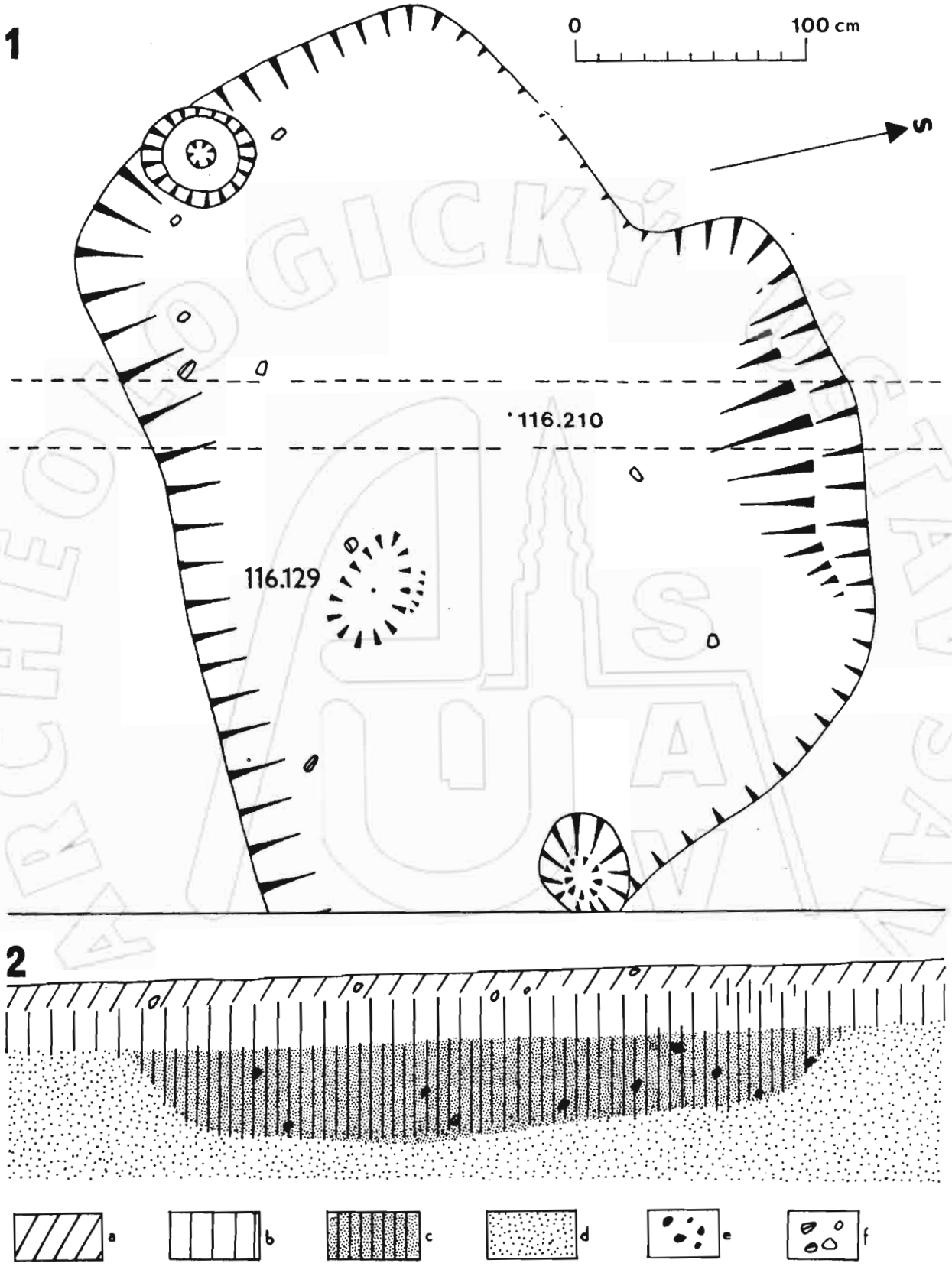

Obr. 151. Trnovec nad Váhom, okr. Galanta. Objekt 1 /polozemnica/. 1 - pôdorys objektu; 2 - profil objektu s vyznačením jednotlivých vrstiev: a - recentná zemina, b - ornica, c - výplň objektu, d - pieskové podložie; e - prepálená mazanica, f - drobné kamene

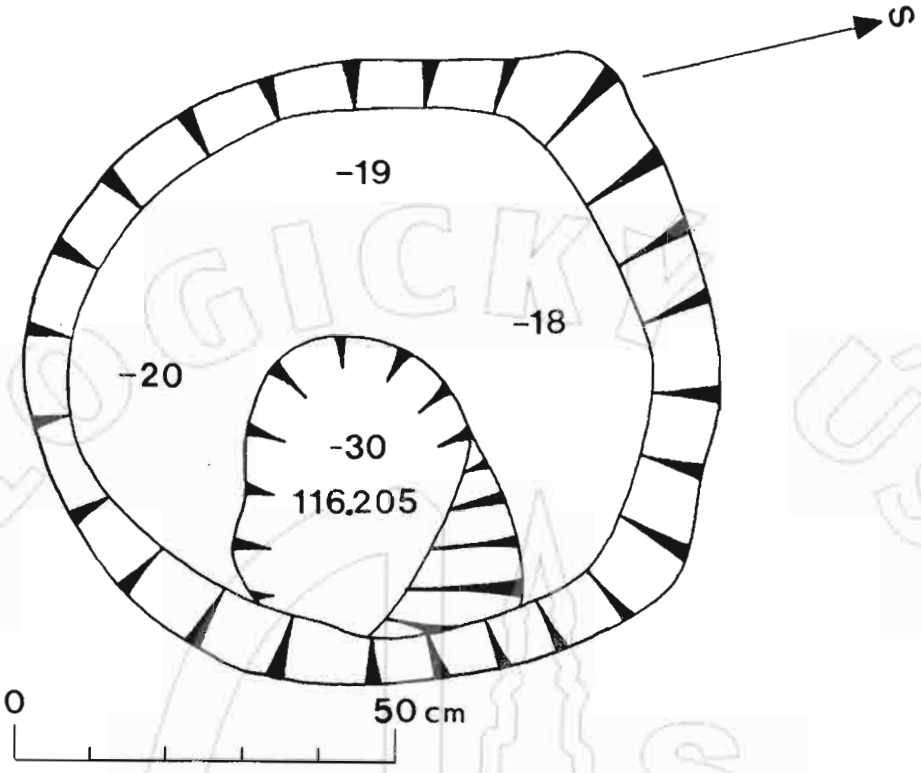

Obr. 152. Trnovec nad Váhom, okr. Galanta. Pôdorys objektu /laténskej pece/.

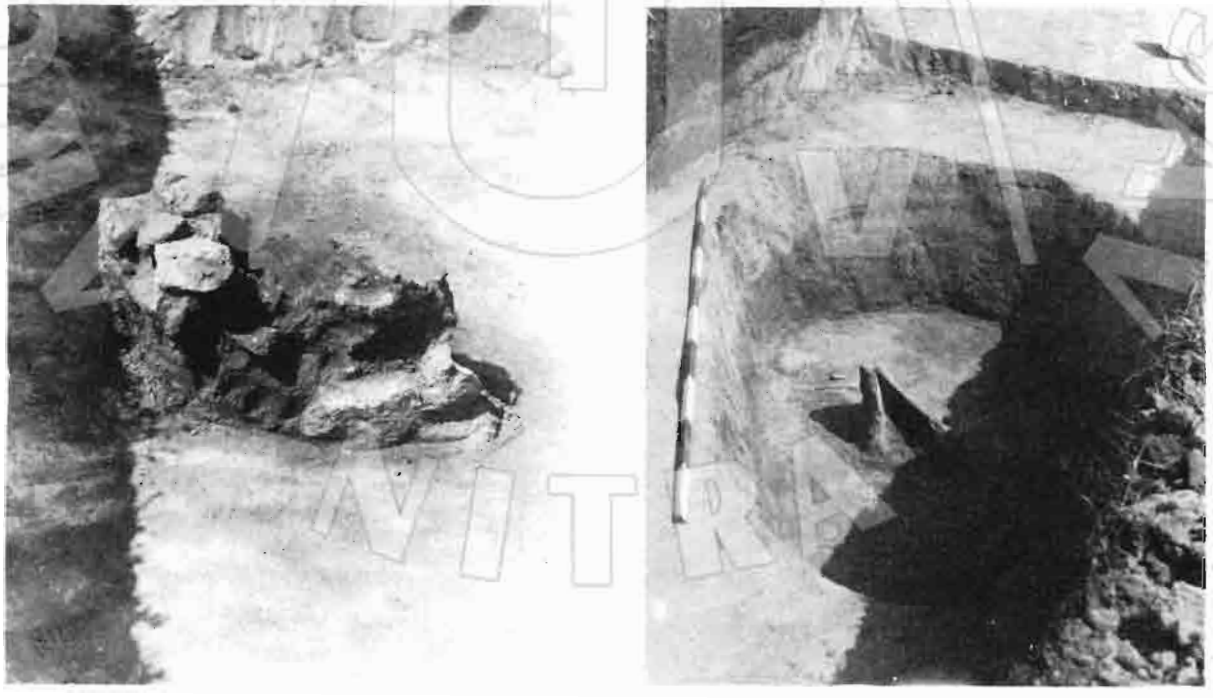

1 2

Obr. 153. Trnovec nad Váhom, okr. Galanta. 1 - zlomky mazanice nad výplňou laténskej pece /objektu 5/; 2 - vykradnutý kostrový hrob zo staršej doby bronzovej /objekt 4/.

Vydané ako rukopis

Vytlačili Nitrianske tlačiarne, národný podnik, Nitra, Jašíkova 26.